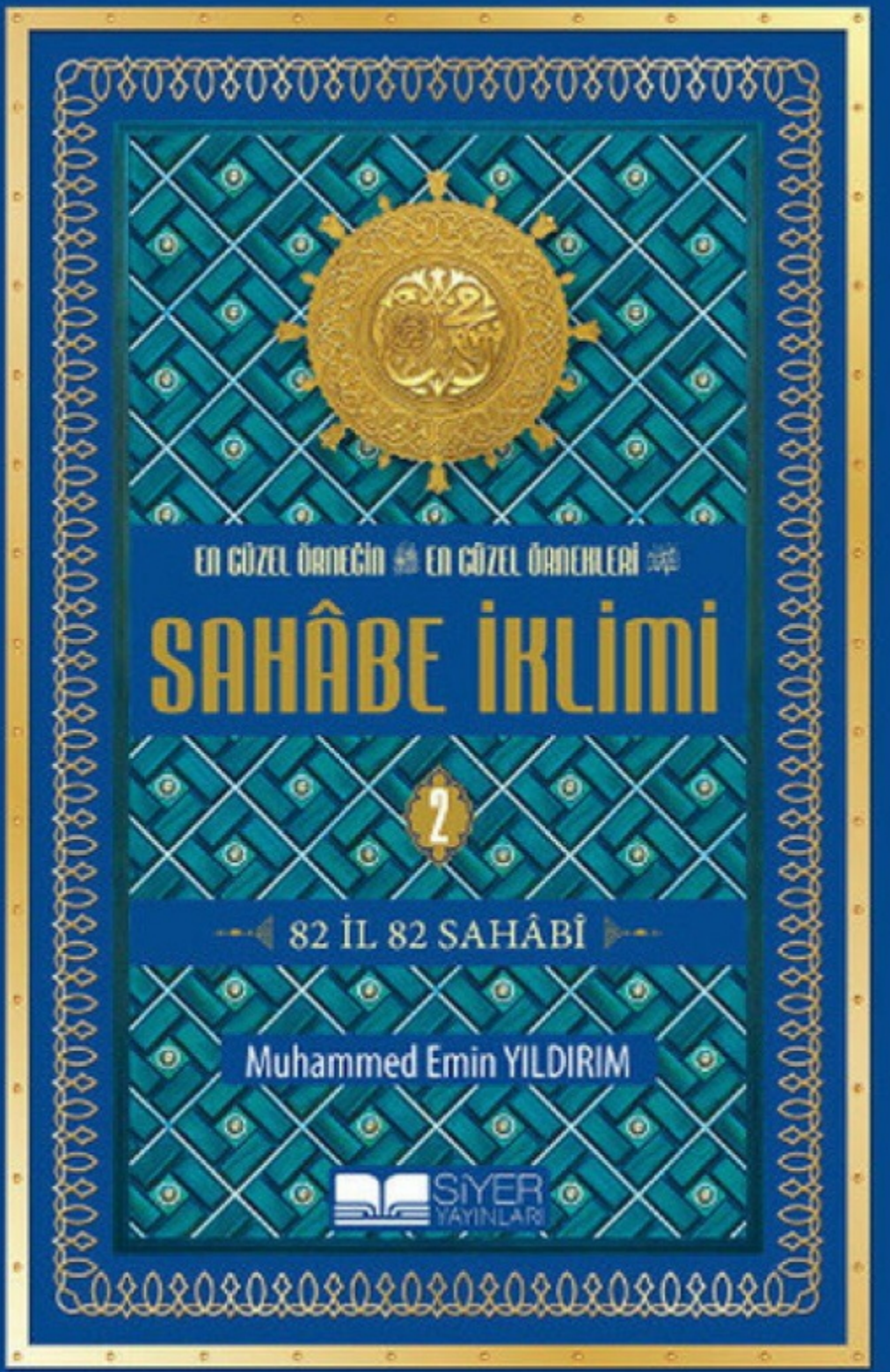
EN GÜZEL ÖRNEĞİN EN GÜZEL ÖRNEKLERİ
SAHÂBE İKLİMİ
2
82 İL 82 SAHÂBÎ
Muhammed Emin YILDIRIM
SİYER YAYINLARI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

SİYER YAYINLARI

Siyer Yayınları: 62
Siyer: 49

Eser Adı
SAHÂBE İKLİMİ - 2

Yazar
Muhammed Emin YILDIRIM
m.eminsiyervakfi@hotmail.com

Editör
Muhammed Ali ALİOĞLU
muhammedali74@gmail.com

Son Okuma
Hüseyin YILDIRIM
Ömer KAYMAZ

Kapak & İç Tasarım
Mücahit AK

Baskı
Gül Mat. Matbaacilik Yayincilik San. Tic. A.Ş.
Maltepe Mah. Fazıl Paşa Cad. No:8/4
Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul • Tel.: 0212 577 79 77
Sertifika No: 34712

Cilt
Karacalar Cilt San. Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0212 445 97 37 - 38

1. Baskı: *Eylül 2015*
5. Baskı: *Ekim 2018*
ISBN: 978 - 605 - 4620 - 95-1

SİYER YAYINLARI
Bağlar Mh. 24. Sk. No: 10/A Güneşli Bağcılar/İstanbul
Tel & Fax: (0212) 544 76 96 – (0212) 544 58 46 • **Gsm:** (0554) 930 07 04
Sertifika No : 22574
www.siyeryayinlari.com | satis@siyeryayinlari.com

EN GÜZEL ÖRNEĞİN ﷺ
EN GÜZEL ÖRNEKLERİ رضي الله عنهم

SAHÂBE İKLİMİ

2

82 İL 82 SAHÂBÎ

Muhammed Emin YILDIRIM

SİYER YAYINLARI

Muhammed Emîn Yıldırım

1973 yılında Erzurum-Horasan'da dünyaya geldi. İlkokulu bitirdikten sonra, orta ve lise eğitimi yıllarında bir yandan da medresede Arapça ve temel İslami ilimler alanlarında dersler almaya başladı. Ardından 1989 'da İstanbul'a gelerek İslami ilimlerdeki eğitimine devam etti. 1999 ile 2004 yılları arasında Mısır'da Arapça ve İslamî ilimleri de kapsayan eğitim çalışmalarında bulundu.

1995 yılından itibaren düzenli olarak haftalık dersler vermeye başladı. Bilahare bu dersleri, Hikmet Vakfı'nda ve Hikmet Derneği'nde sürdürdü.

Ekim 2010'da İstanbul'un Eyüp semtinde tarihi Zekai Dede Konağı'nda faaliyetlerine başlayan Siyer Araştırmaları Merkezi'nin kurulmasına öncülük etti. Her hafta Cumartesi günleri düzenli olarak söz konusu merkezde "Siyer ve Sahâbe" konulu halka açık dersler vermektedir. Bu derslerin tamamı www.siyertv.com internet sitesinden yayınlanmaktadır.

Siyer alanında araştırma ve eğitim çalışmalarına devam eden Muhammed Emin Yıldırım, evli ve üç çocuk babasıdır.

Yayınlanmış Eserleri

- İbadetin Beyni Dua (2002)
- İnsanî İlişkilerde İlahî Ölçü (2004)
- Vahyi Hayata Taşımak (2005)
- Alemlere Rahmet Hz. Muhammed (sas) (2006)
- Sahabeyi Nasıl Anlamalıyız? (2007)
- Dâru'l-Erkam, Vahyin Nüzûl Sürecinde Şahsiyet Eğitimi (2008)
- Hz. Peygamber'in (sas) Albümü (2010)
- Siyer Atlası (Tahkik ve Notlandırma) (2010)
- Efendimiz'i Sahabe Gibi Sevmek (2011)
- Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice (2011)
- Efendimiz'in (sas) Havarisi ve İhlâs Abidesi Zübeyr b. Avvam (2011)
- İnsanlığın Kurtuluşu Hac, Ömrün Bereketi Umre (2011)
- Yaşayan Şehit/Şehidü'l-Hayy Talha b. Ubeydullah (2012)
- Ümmetin Emini Ebû Ubeyde b. Cerrâh (2012)
- Arslan Pençesi, Hamaset Kahramanı/Sa'd b. Ebî Vakkas (2013)
- Asr-ı Saâdet'te Ticaret ve Tüccar Sahâbîler (2014)

*"**Kişi sevdiği ile beraberdir**" Nebevî beyanının bir gereği olarak bu dünyada sevmeye gayret eden, ahirette de o en güzel örneklerle beraber olmayı umut eden tüm Peygamber ve Sahâbe sevdalılarına ithaf olunur...*

İKİNCİ CİLTTE ADI GEÇEN SAHÂBÎLER VE İLLER

HZ. ABDULLAH B. MES'ÛD (ra) / 137 ﴾Muş﴿
HZ. ABDULLAH B. REVÂHA (ra) / 435 ﴾Gümüşhane﴿
HZ. AMR B. MA'DÎKERİB (ra) / 463 ﴾Çorum﴿
HZ. ÂTİKE BİNT ZEYD (r.anhâ) / 315 ﴾Nevşehir﴿
HZ. FÂTIMA (r.anhâ) / 189 ﴾Erzincan﴿
HZ. HABÎB B. MESLEME (ra) /69 ﴾Erzurum﴿
HZ. HAFSA BİNT ÖMER (r.anhâ) / 387 ﴾Isparta﴿
HZ. HASAN B. ALİ (ra) / 245 ﴾Elazığ﴿
HZ. HATİCE (r.anhâ) / 45 ﴾Ankara﴿
HZ. HUBEYB B. ADÎY (ra) / 113 ﴾Sakarya﴿
HZ. HUZEYFE B. YEMÂN (ra) / 339 ﴾Ardahan﴿
HZ. MÂLİK B. TEYYİHÂN (ra) / 411 ﴾Bursa﴿
HZ. MİKDÂD B. AMR (ra) / 271 ﴾Uşak﴿
HZ. MUS'AB B. UMEYR (ra) / 215 ﴾İzmir﴿
HZ. SA'D B. MUÂZ (ra) / 485 ﴾Manisa﴿
HZ. SAFİYYE BİNT ABDULMUTTALİB (r.anhâ) / 365 ﴾Giresun﴿
HZ. SAÎD B. ZEYD (ra) / 17 ﴾Aksaray﴿
HZ. UBÂDE B. SÂMİT (ra) / 165 ﴾Antalya﴿
HZ. ÜMMÜ SÜLEYM (r.anhâ) / 89 ﴾Mersin﴿
HZ. ZEYD B. HATTÂB (ra) / 293 ﴾Kırşehir﴿

İÇİNDEKİLER

KABUL OLUNMUŞ BİR DUA SAÎD B. ZEYD (ra) /17

Saîd b. Zeyd ve Aksaray 19
Muvahhid Bir Babanın Oğlu 20
Tevhid Evi'nin Yiğidi 23
İman, Kur'ân ve Zafer Evi 24
Ömer b. Hattab, Ömerü'l-Farûk Olma Yolunda 26
Ufukta Hicret Yurdu Medine Var 29
Zorlu Vazife: İstihbarat 30
Zorlu Sefer Uhud 32
Cennetle Müjdelenmesi 34
Efendimiz'in (sas) Ardından 35
Ömerli Günler, İzzetli Günler 37
Sorumluluk Şuuru, Vazife Bilinci 38
Zorlu Günlerden Vefatına 40
Hadis Rivayetindeki Yeri 41
Hayatından Hayatlarımıza Mesajlar Var 42
Saîd b. Zeyd'in Hayatından Mesajlar 43

RİSALET DAVASININ ANNESİ HZ. HATİCE (r.anhâ) /45

Öyle Biri İle Karşı Karşıyayız Ki 47
Hayat Defterinin Sayfalarını Aralarken 49
Evliliğin İlk Günlerinden Bir Hatıra 50
Efendimiz'in (sas) Hatice Annemize Karşı Sevgisi 51
Bedir'den Bir Anı 52
Vefatının Ardından Vefa! 52
Üç Önemli Hadise 55
Başlayan Yeni Süreç 58
Varlık Sancısı ve Arayış 59

Büyük Vuslat, Büyük Hadise 61
Nübüvvet Vazifesinin Ağırlığı 63
Hatice Limanı 64
Haticem Hep Benim Yüzümden! 66
Hz. Hatice'nin Hayatından Mesajlar 68

ERZURUM'UN FATİHİ HABÎB B. MESLEME (ra) /69

Erzurum'un Fatihi 72
Sohbet-i Risalet'in Etkisi 74
Cihad Meydanlarında 76
Allah (cc) İle Doğru Konuşmak 77
Bir Kılıç 79
İman Ordusu Erzurum'da 80
O, sahâbe içerisinde cihad aşkı ile öne çıkmış bir isimdi. 82
O sahâbe içerisinde, sabikûndan olan diğer sahâbîlere karşı, müthiş bir sevgi besleyen bir isimdi. 83
Habîb b. Mesleme'nin Hayatından Mesajlar 88

TESLİMİYET KAHRAMANI ÜMMÜ SÜLEYM (r.anhâ) /89

Ümmü Süleym ve Mersin 91
Mersin'de Sahâbenin Ayak İzleri Var mı? 92
Müslümanın En Önemli Vasfı: Teslimiyet 92
Ümmü Süleym'i Teslimiyet Kahramanı Kılan Nedir? 94
Yıldız ki Ne Yıldız? 96
İman İle Başlayan İmtihan 97
Çocuklarına Kendini Adayan Bir Anne 100
Ebû Talha'nın (ra) Teklifi 101
Güzel Yuva ve Peygamber'e (sas) Sunulan Güzel Hediye 102
Adamanın Zemini 103
Terbiyenin Merkezi: Anne 104
Bereketli Ev'de Bereketlenen Sofra 105
Büyük İmtihana, Büyük Sabır 106
Hamile Haliyle Huneyn'de 108
Bereketli Gecenin Azığı Abdullah 109
Hadis Rivayetleri 110

Cennette Ayak Sesleri 111
Ümmü Süleym'in Hayatından Mesajlar 112

SAHÂBÎCE SEVDA HUBEYB B. ADÎY (ra) /113

İki Soru, İki Cevap 115
Kısa Ama Bereketli Bir Hayat 119
Bedir Yollarında 120
Şehadet Aşkı 122
İhanetten Şehadete 125
Düşmanı Hayran Bırakan Sevda 128
Sahâbice Sevda 130
Selam'a, Selam; Hem de Ne Selam! 133
Toprağın Yuttuğu Kişi 134
Hubeyb b. Adîy'in Hayatından Mesajlar 135

TEVHİD KALESİ ABDULLAH B. MES'ÛD (ra) /137

Abdullah b. Mes'ûd ve Muş 139
Büyük Sahâbîden, İki Büyük Söz 140
Abdullah b. Mes'ûd Demek Kolay mı? 141
Hayatına Kısa Bir Bakış 143
Ne Demektir Tevhid? 144
Tevhid'in Üç Temel Alanı 145
Hayat Defterinin Sayfalarını Aralarken 148
Dârü'l-Erkâm İle Başlayan Süreç 151
Tevhidin Hakikatini Kavramak 153
Bedir Yolunda 155
Kur'ân Muallimi, Muhafızı, Mukrisi 157
Hz. Ömer Dönemi ve Sonrası 160
Vefat Yolunda 161
Önemli Bir Husus 163
Abdullah b. Mes'ûd'un Hayatından Mesajlar 164

KUR'ÂN MUALLİMİ UBÂDE B. SÂMİT (ra) /165

Neden Antalya'da Ubâde b. Sâmit? 168
Hayat Defterinin Sayfalarını Aralarken 173

İman İle Başlayan Yeni Hayat 174
Karşılığı Sadece Cennet Olan Biat 175
Yesrib, Medine Oluyor 177
Kur'ân Muallimi Olmanın Ayrıcalığı 178
Verilen Mesaj, Alınan Ders 180
Kimdir Şehid? 182
Halifeler Dönemi'nde 183
Cihad Meydanlarında 184
Heybeti Mukavkıs'ı Korkutuyor 185
Vefatı 186
Ubâde b. Sâmit'in Hayatından Mesajlar 188

BABASININ KIZI HZ. FÂTIMA (r.anhâ) /189

Dördün Biri 191
Neler Öğreneceğiz? 193
1- Babasının Kızı/Binti Ebîha 194
2- Babasının Annesi/Ümmü Ebîha 199
3- Hz. Ali'nin Hanımı 205
4- Ehli Beyt'in Annesi 210
5- Hikmet Pınarı 211
Babasına Doğru 212
Hz. Fâtıma'nın Hayatından Mesajlar 214

ZOR İŞLERİN ADAMI MUS'AB B. UMEYR (ra) /215

Mus'ab b. Umeyr ve İzmir 217
Hz. Mus'ab Bize Neler Öğretir? 218
Zengin ve Soylu Bir Ailenin Nazlı Çocuğu 218
Yüreğindeki Boşluk ve Cevap Aranan Sorular 220
İmana Doğru Yürüyüşü 221
Mekke'nin En Güzeli, İnsanlığın En Güzeli'nin Huzurunda 223
Değişen Hayatlar 224
Büyük Davalar, Büyük Fedakârlıklar İster 226
Neden Yesrib'de Olan Habeşistan'da Olmadı? 226
Hicret'ten, Hicret'e Bir Hayat 228
İmtihanlar Şiddetleniyor 230
Ufukta Yesrib Var! 231

Mus'abü'l-Hayr/Hayırlı Mus'ab... 232
Medine'de Başlayan Yeni Hayat ve Evliliği 234
Bedir Yolunda 234
Son Durak: Uhud 236
Uhud'un Meydanında Bir Yiğit 237
Düşen Sancak, Yetişen El 239
Nereden Nereye 240
Kapanan Hayat Defteri, Kapanmayan Amel Defteri 241
Mus'âb b. Umeyr'in Hayatından Mesajlar 243

DEDESİNE BENZEYEN TORUN HZ. HASAN B. ALİ (ra) /245

Hz. Hasan Dediğimizde 248
Hayatına Kısa Bir Bakış 249
Doğumu 250
Hz. Peygamber'in (sas) Ona Karşı Olan Sevgisi 252
Biniciler de Çok Güzel, Biniciler de 254
Nebevî Hassasiyet 256
Dedesinin Vefatının Ardından 257
Zorlu Günlerdeki Sarsılmaz Kameti 258
Hilafet Gömleğini Giyerken 259
Ağır İmtihanlar 261
Başlayan Yeni Süreç ve Bitmeyen İmtihanlar 262
Vahdet Kahramanı 264
Utanmak Ateşten Daha Hayırlıdır 266
Şehadete Yürüyüşü 267
Hasan b. Ali'nin Hayatından Mesajlar 270

İSLÂM'IN SÜVARİSİ MİKDÂD B. AMR (ra) /271

Mikdâd b. Amr ve Aşk 273
Mikdâd b. Amr Dediğimizde Aklımıza Neler Gelir? 275
İslâm'ın Süvarisi Mikdâd b. Amr 276
Hayat Defterinin Sayfalarını Aralarken 276
İman Herşeyi Değiştiriyor 278
Hicret'ten Medeniyete 279
Sabır, Sebat ve Cihad 280

Bedir'in Öncesinde Yapılan İstişare 282
Yiğitler Bedir Meydanında 283
Öyle Bir Eve Damat Oluyor Ki! 285
Hayatından Bazı Hatıralar 286
Halifeler Dönemi'nde 288
Sevinelim mi, Üzülelim mi? 289
Mikdâd b. Amr'ın Hayatından Mesajlar 292

ÖMERCE BİR YİĞİTLİK ZEYD B. HATTÂB (ra) /293

Ömerce Bir Yiğitlik 295
Hayat Defterinin Sayfalarını Aralarken 296
Hz. Ömer'in Müslüman Olması İle Başlayan Süreç 298
Yesrib, Medine Oluyor 299
Bedir'e Doğru 301
Savrulmadan Durabilmek 302
Tarihin En Büyük Yalancılarından 304
Yalancılar, Sâdıklara Karşı 307
Şehadet Sevdası ve Gelen Mükâfat 309
Katili İman İle Şerefleniyor 310
Zeyd b. Hattâb'ın Hayatından Mesajlar 313

ŞEHİTLERİN HANIMI ÂTİKE BİNT ZEYD (ra) /315

Hz. Âtike ve Nevşehir 317
Muvahhid ve Hanif Bir Babanın Kızı 320
Tevhid Uğruna Ödenen Bedeller 322
Güzel, Pak ve İffetli Bir Hanım 324
Kim Var Gönlünde? 325
Bir Babanın Endişeleri 327
Oğlunun Şehadetine Hamd Eden Bir Baba 329
Bir Şehitten, Başka Bir Şehide 330
Farûk'un Evinden, Havari'nin Evine 332
Ehl-i Beyt'in Evinde 333
Metanet ve Sabırda Zirvedir 334
Âtike bint Zeyd'in Hayatından Mesajlar 337

RESÛLULLAH'IN SIRDAŞI HUZEYFE B. YEMÂN (ra) /339

Hz. Huzeyfe ve Ardahan 341
Resûlullah'ın (sas) Sırdaşı 342
Her Sahâbî Sırdaştır, Ama O, Bir Başkadır 344
Neden Hz. Huzeyfe? 344
Hayat Defterinin Sayfalarını Aralarken 346
Ben Muhacirlerden miyim Yoksa Ensârdan mıyım? 347
Anneye Bakın Anneye! 348
Uhud'dan Acı Bir Tablo 350
Hendek Gazvesi'ndeki Kahramanlığı 351
Yorucu Bir Gece ve Gelen Müjde! 355
Zorluk Seferi Tebûk'ta 356
Sahâbenin En Büyük Korkusu 357
Hz. Ömer ve Hz. Huzeyfe 359
Kur'ân'ın Cem Edilmesi 361
Adamlığın Zirve Hali 362
Huzeyfe b. Yemân'ın Hayatından Mesajlar 364

İSLÂM'IN KALESİ SAFİYYE BİNT ABDULMUTTALİB (r.anhâ) /365

Giresun'un Nasibi: Kale Gibi Bir Hanım 368
Hz. Safiyye Demek, Ne Demek? 368
Abdülmuttalib'in Evi'nden Avvam'ın Evine 369
Zübeyr Gibi Bir Yiğide Anne Olmak 371
Büyük Olay ve Büyük Adımlar 373
Zorlu Günlerden, Hicret Yollarına 374
Uhud'dan Haber Var 375
Hamza! Ah Hamza! 377
Hamzalaşan Safiyye 378
Peygamber'in Havarisi 380
Bir Hatıra 381
Safiyye bint Abdulmuttalib'in Hayatından Mesajlar 385

PEYGAMBER'İN NAZLI GÜLÜ HAFSA BİNT ÖMER (r.anhâ) /387

Babasının Kızı 390
Hayat Defterinin Sayfalarını Aralarken 391
Bedir'e Yolculuk Var 393
Başı Acı, Sonu Tatlı Bir İmtihan 394
Nübüvvet Evinin Sultanı 396
1. Talâk Hadisesi 398
2. Tahrîm Hadisesi 399
3. İlâ Hadisesi 401
Ümmü Ebîha/Babasının Annesi 405
Muallimetu's-Sahâbe/Sahâbenin muallimesi 405
Ümmü'l-Mü'minin/Mü'minlerin Annesi 406
Hadis Rivayetleri 407
Vefatı 408
Hafsa bint Ömer'in Hayatından Mesajlar 409

MEDİNE'NİN YİĞİDİ MÂLİK B. TEYYİHÂN (ra) /411

Mâlik b. Teyyihân ve Bursa 414
Kimdir Mâlik b. Teyyihân? 415
Hayırla Başlayan Dostluk, Hayırla Neticeleniyor 417
Mina'daki Küçük Çadırın Attığı Büyük Adım 419
Yesrib'de Başlayan İman Mücadelesi 420
Akabe'de Büyük Buluşmaya Doğru 421
Biat, Sadâkat ve Hicret 422
Yesrib'den Medine'ye; Medine'den Medeniyete 425
Gelen Zafer ve Hüzün 425
Keşke Gelen Ebû'l-Heysem Olsa! 426
Bazı Hatıralar 429
Şairlerin Şiirlerinde 431
Sahâbedeki Bu Derin Sevda 432
Kardeşinizi Mükâfatlandırın! 432
Vefatı 433
Mâlik b. Teyyihân'ın Hayatından Mesajlar 434

PEYGAMBER'İN ŞAİRİ ABDULLAH B. REVÂHA (ra) /435

Abdullah b. Revâha ve Gümüşhane 437
Nimetleri Verenin Yoluna Harcamak 438
Abdullah b. Revâha Kimdir? 439
Nasıl Bir Zemin? 440
Yesrib Medine Olma Yolunda 440
Akabe Yollarında 442
Medine'den, Bedir'e 444
Asabiyete Dair Ne Varsa, Ayaklar Altında 445
Bir Mühim Hatıra 447
Peygamber'in (sas) Mescid'inde ve O'nun (sas) Huzurunda 448
Emin ve Güvenilir Elçi 450
Kaza Umresi'nde 451
Mûte'nin Yiğitleri 452
Doğru İşi, Doğru Zamanda Yapmak 454
Vedalaşma Zamanı 456
Ya Şehadet, Ya Gazilik 456
Hz. Hamza'ya Ağıt 459
Kur'ân Anlayışına Bir Örnek 461
Verdiği Mesajlar 461
Abdullah b. Revahâ'nın Hayatından Mesajlar 462

BİN KİŞİYE BEDEL ASKER AMR B. MA'DÎKERİB (ra) /463

Bereketli Bir Toprak 465
Sahâbe Diyarı Çorum 466
Sahâbe'nin Tebliğ Aşkı 468
Amr b. Ma'dîkerib Kimdir? 470
Medine'ye Gidişi ve Müslüman Oluşu 472
Başlayan Yeni Hayat 473
Sahâbice Tevbe 475
Amr b. Ma'dîkerib'in Tevbesi 476
Kadisiye Meydanında 477

Hz. Ömer'in Huzurunda 479
Cepheden, Cepheye Koşan Bir Yiğit 480
Sahâbe'yi Yollara Düşüren Aşk, Aşkımız Olur mu? 481
Bir Kez Daha Menkıbe Yazmak İçin 483
Amr b. Ma'dîkerib'in Hayatından Mesajlar 484

ARŞ'I TİTRETEN SAHÂBÎ SA'D B. MUÂZ (ra) /485

1- O, Ensâr'ın Ebû Bekir'idir. 488
2- O, Ensâr'ın mihenk taşıdır. 488
3- O, vefatı ile Rahman'ın arşını titreten bir sahâbîdir. 489
4- O, cenazesine 70.000 melek getiren bir bahtiyardır. 490
5- O, yerinde ve zamanında Allah adına ve Allah namına atılan adımların, Rabbü'l-Âlemin olan Allah'ı nasıl memnun ettiğinin en güzel örneğidir. 490
Hayat Defterinin Sayfalarını Aralarken 491
Mus'ab b. Umeyr'in Tebliğ ve İrşadı 492
Öldürmeye Doğru Giderken Dirilenlerden 495
İman-Amel-Temsil ve Tebliğ 497
Arşı titreten ameli görüyor musunuz? 498
Yesrib, Medine Oluyor 498
Bedir'de Ortaya Konan Kamet 499
İmtihan Meydanı Uhud 502
Hendek Gazvesi ve Büyük Cesareti 503
Yaralanması ve Medine'ye Getirilişi 504
Yahudilere Verilen Hüküm 506
Şehadete Yürüyüşü 507
Arş'tan Gelen Haberler 508
Kabir Alemine Yolcu Ediliyor 509
Sa'd b. Muâz'ın Hayatından Mesajlar 510

Kabul Olunmuş Bir Dua

SAÎD B. ZEYD

Radiyallahu Anhu

Aksaray

فَعَدَّ هَؤُلَاءِ التِّسْعَةَ، ثُمَّ سَكَتَ عَنِ الْعَاشِرِ، فَقَالَ الْقَوْمُ: نَنْشُدُكَ اللَّهَ يَا أَبَا الْأَعْوَرِ، أَنْتَ الْعَاشِرُ قَالَ: إِذْ نَشَدْتُمُونِي بِاللَّهِ، أَبُو الْأَعْوَرِ فِي الْجَنَّةِ

"(Saîd b. Zeyd) Cennetle müjdelenen on kişinin dokuzunu saydı, onuncusunu söylemedi. İnsanlar dediler ki: 'Ey Ebû'l-Aver: Allah aşkına söyle onuncusu sen misin?' Saîd b. Zeyd dedi ki: 'Allah adına yemin etmeseydiniz (söylemeyecektim.) Ebû'l-Aver de cennettedir."

(Ebû Dâvûd, *Sünne*, 9)

"Vallahi! Bu saydığım (Aşere-i Mübeşşere) kişilerden her hangi birinin Allah Resûlü'nün yanında ve cihad meydanlarında yüzlerinin tozlanması, sizin Hz. Nuh kadar yaşayıp, işlediğiniz bir sürü amelden daha hayırlıdır."

Saîd b. Zeyd (ra)

(Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 175)

Adı	Saîd b. Zeyd
Anlamı	Mesut, mutlu ve bahtiyar
Künyesi	Ebû'l-Aver/*Aver'in babası*
Lakabı	Tespit edilemedi.
Baba Adı	Zeyd b. Amr b. Nüfeyl
Anne Adı	Fatıma bint Ba'ce b. Ümeyye
Kabilesi	Adiyyoğulları/Mekke
Doğum Yeri	Mekke
Doğum Yılı	N. Öncesi, 19/Miladî, 591
İslâm'a Girişi	Nübüvvetin ilk günleri
Sohbet Süresi	23 yıl
Rivayeti	48
Savaşları	Bedir, Uhud, Hendek, Mekke Fethi, Yermûk, Ecnadeyn vs.
Görevleri	Komutanlık, danışmanlık
Vefat Yeri	Baki Kabristanlığı/Medine
Vefat Yılı	Hicrî, 51/ Miladî, 670
Vefat Yaşı	80

Kabul Olunmuş Bir Dua
SAÎD B. ZEYD
(Radiyallahu Anhu)

82 İl 82 Sahâbî projesinin 21. durağına bizleri eriştiren Rabbimize sonsuz hamdler olsun.

Ne güzel ki ashâbın sevdası ve sevgisi bizi böyle bir yolun yolcusu kıldı. Bu bahsimizin sahibi ise, Aşere-i Mübeşşere'nin yiğitlerinden olan Saîd b. Zeyd'dir. Onun hayatına yapacağımız yolculuğumuzun öncesinde Rabbimizden niyazımız şu olsun ki Mevlâ hakkı ile anlayabilmeyi, kavrayabilmeyi ve tabi ki öğrendiğimiz güzellikleri hayatlarımıza taşıyabilmeyi bizlere nasip etsin.

Saîd b. Zeyd ve Aksaray

Türkiye'nin 81 vilayetinde ve Kıbrıs'ta o topraklarla bir şekilde bağı olan, kabri veya makamı olan, fetihlerine katılan, orada ikamet eden sahâbî efendilerimizi gündem edelim diye çıktığımız bu yolda; Aksaray'ın nasibi, Aşere-i Mübeşşere'nin bir yıldızı olan Saîd b. Zeyd oldu. Burada Saîd b. Zeyd'in seçilme nedeni ise şudur: Bu toprakların Selçuklu dönemindeki isimlerinden biri[1] *Dârü'z-Zafer* yani Zafer evidir.[2] Sahâbe nübüvvetin 6. yılı Hz. Ömer'in Müslüman olmasını bir zafer olarak kabul etmiş, onu ima-

[1] *Dârü'l-Cihâd* ve *Dârü'r-Ribât* şeklinde de isimlendirilmiştir. Bkz. İlhan Şahin, "Aksaray" *DİA*, II, 291.

[2] İlhan Şahin, "Aksaray" *DİA*, II, 291.

na taşıyan evi ise -ki o ev Saîd b. Zeyd ile Fatıma bint Hatttab'ın eviydi- zafer evi olarak görmüşlerdi.[3] Bundan dolayı istedik ki adı tarihte zafer evi olan Aksaray'da, Hz. Ömer gibi bir insanı hidayete taşıdığı için Asr-ı Saâdet'te zafer evi diye nitelenen o güzel hanenin sahibini anlatalım. Bu güzel beldede Saîd b. Zeyd diyelim. Diyelim de hem Ömer'in ruhunu hem Saîd'in ruhunu anlayalım ve ruha muhtaç olduğumuz şu günlerde bu ruhu diriltmenin yollarını ve imkânlarını zorlayalım. Rabbim hepimize bunu nasip eylesin inşallah...

Muvahhid Bir Babanın Oğlu

Saîd b. Zeyd, Asr-ı Saâdet dünyasının çok farklı bir simasıdır. Onun hayat defterinin başına oturduğumuzda bir de görürüz ki aslında Saîd b. Zeyd'in hayatını anlamak için babası Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in hayatını anlamamız şarttır. Çünkü baba Zeyd'in oğul Saîd üzerinde, çok farklı tesirleri vardır. Ancak bir tevhid kahramanı ve şehidi olan Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'i size biraz daha detaylı bir şekilde, Saîd b. Zeyd'in kız kardeşi olan Âtike bint Zeyd'i anlatacağım bahse havale edeceğiz, burada sadece bir iki cümle söylemekle iktifa edeceğiz.

Baba Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, câhiliyenin zifiri karanlığında yaşamış; ama şirke bulaşmamış bir muvahhiddir. Mekke ahalisinin dini düşüncesi olan şirki en gür sedası ile ret etmiş, bundan dolayı da Hz. Ömer'in babası olan Hattab'ın baskı ve işkencelerine defaatle maruz kalmıştır.[4] Birçok kaynakta Saîd b. Zeyd, Hz. Ömer'in amcasının oğlu olarak gösterilse de doğru olanı amcasının torunu olmasıdır. Çünkü Saîd'in babası Zeyd, onun babası Amr, onun babası ise Nüfeyl'dir. Hz. Ömer'in babası Hattab, Amr'ın kar-

[3] Abdullah b. Mes'ûd bu durumu şöyle anlatıyordu: "Ömer'in Müslüman oluşu bir fetih, hicreti zafer, halifeliği Allah'tan rahmetti. Biz, Ömer Müslüman oluncaya kadar Kâbe'de namaz kılamazdık. O Müslüman olunca Kureyş'e karşı koydu ve mücadele etti. O Kâbe'nin yanında namazını kıldı. Biz de onunla ancak namaz kılabildik..." İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 367; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IX, 62-63. Yine Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Ömer'in Müslüman olmasını şöyle anlatacaktı: "Ömer'in Müslüman olduğu günden itibaren, biz Müslümanlar daha izzetli olabildik." Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr*, 34.

[4] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 298-301.

deşi, Nüfeyl'in oğludur.[5] Dolayısı ile Zeyd, Hattab'ın yeğenidir.[6] Hattab, yeğeni Zeyd'e öyle baskılar yapmıştır ki Mekke'yi ona dar etmiştir. Zeyd b. Amr bir müddet sonra gelecek son peygamberin ayak izlerini sürmek için Şam'a gidecektir. Oralarda bulunan bazı din adamları ile görüşecek, beklenen son peygamber ile alakalı bilgiler edinecektir. O günlerde gerek Hıristiyan, gerek Yahudi din adamları da, gözlerini semaya dikmiş, gelecek son elçiyi beklemektedirler. Zeyd bu din adamlarına gelip derdini anlattıklarında kendisini hayrete düşürecek bir cevap alacaktı: *"Doğru şeyi, yanlış yerde arıyorsun..."* [7]

Evet aradığı doğruydu, o son elçiyi arıyordu. Ama arayacağı yer Şam değil, aradığı yer Busra değil, aradığı yer Hicaz'ın bir yeri olmalıydı. Çünkü tüm işaretler Faran Dağlarını,[8] İbrahim'in, İsmail'in şehrini gösteriyordu.[9] Daha fark edilmemişti; ama tüm parmaklar Ebû Talib'in yetimini gösteriyordu. Zeyd b. Amr, aramış aramış ve aradığının izini sonunda bulmuştu. O iz, geldiği yer olan Mekke'den başka bir yer değildi. O halde hemen oraya geri dönmeliydi. Zeyd b. Amr da bunu yapacak, Mekke'ye doğru geri dönecekti. [10]

Dönüş yolunda Cüzamlılar (Lahm) kabilesinin yurtlarından geçerken, bu bedevî kabile Zeyd b. Amr'ı yolundan alıkoyacak ve ona yolculuğunu tamamlatmayacaklardı. Bu kabile, bu tevhid yolcusunu ne yazık ki öldür-

---

[5] Burada câhiliye döneminde varolan, ama İslâm ile birlikte haram kılınan bir evliliğe de değinmemiz gerekecektir. Zeyd b. Amr'ın ve Hz. Ömer 'in babası olan Hattab'ın babaları Nüfeyl b. Abduluzza idi. Nüfeyl, Hayye bint Câbir b. Ebî Habib (bu hanımın isminin (Ceydâ bint Hâlid b. Câbir b. Ebî Habîb b. Fehm olduğu da söylenmiştir. Bkz. el-İsfehânî, *Kitâbü'l-Eğânî*, III, 117) isminde bir hanım ile evlenmiş, bu evlilikten Hz. Ömer'in babası Hattab doğmuştu. Nüfeyl ölünce, bu sefer üvey oğlu olan Amr ile evlenmiş bu evlilikten de Zeyd doğmuştu. Dolayısı ile Hattab ile Zeyd'in anneleri bir, babaları ise birinin Nüfeyl, diğerinin ise oğlu Amr'dır. Böyle olduğu için, Hattab hem Zeyd'in amcası hem de anne bir kardeşidir. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 303; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 127; Halit Özkan, "Zeyd b. Amr", *DİA*, XLIV, 316.

[6] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 303.

[7] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 446.

[8] Kitâb-ı Mukaddes'te geçtiği üzere, Mekke ve çevresindeki dağlar böyle isimlendirilirdi. Bkz. Tesniye, Bab, 33, Ayet, 2; Yaratılış Bab, 21 Ayet, 20, 21.

[9] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 446.

[10] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 268.

mek isteyeceklerdi. Zeyd b. Amr yıllar süren bu mücadelesini şimdi canı ile ödeyecekti. Zalim kılıçların altında can verirken dudaklarından şu cümle süzülecekti: *"Ya Rabbi! Ben gönderilecek son elçiden, mahrum oldum. Ne olur sen oğlum Saîd'i ondan mahrum etme!"* [11]

Büyük tevhid kahramanı hayata veda ederken bu sözlerle veda ediyor, kılıçlar altında doğranırken, Allah'tan (cc) bunu istiyordu. Allah da elbette bu yürekten yapılan duaya icabet ediyor ve Zeyd'in oğlu Saîd'i, Efendimiz'in (sas) ilk halkasının içerisine dahil ederek, Aşere-i Mübeşşere'nin bir ferdi olmasını ona nasip edecekti.

İşte bizim kabul olunmuş bir dua ser levhamızın gerekçesi bu... Saîd b. Zeyd demek, *"Muvahhid bir babanın kabul olunmuş bir duası"* demektir. Saîd b. Zeyd böyle bir babanın oğludur... Herhalde baba böyle olunca, oğul da onun gibi olacaktır. O babanın kendisine emanet ettiği tevhid bayrağını yere düşürmeden, büyük bir teslimiyet ile başladığı ilk günden, vefatına kadar taşıyacaktır.

Saîd b. Zeyd'in babası böyle biri idi. Ya annesi kimdi? Annesi Fatıma binti Ba'ce'dir. Huza'a kabilesine mensup bu hanım,[12] kocası Zeyd'in düşüncelerini kabul etmiş, o da tevhide teslim olmuştu. Kocası Zeyd'den sonra bir müddet yaşamış, nübüvvetin mesajlarına yetişmiş ve Efendimiz'e (sas) iman ederek, vefat etmişti.[13]

Fatıma bint Ba'ce, bir şiirinde oğlu Saîd'den şöyle bahsetmektedir:

Kavminin/aşiretinin efendisi olan oğlum!
Kalbi temiz, gururlu ve güçlü olan oğlum!
Yağmur yüklü bulutlar gibi cömert olan oğlum!
Rahatlıkta ve darlıkta, herkese yardımcı olan oğlum! [14]

[11] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımaşk*, XVI, 514.

[12] Zeyd b. Amr'ın üç hanımı vardı. Bunlar hakkında detaylı bilgiyi Âtike bint Zeyd bahsinde vereceğiz. Kısaca değinmek gerekirse kocası Zeyd'in düşüncelerini kabul etmeyip, ona çok eziyetler çektiren *Safiyye bint el-Hadramî*, Saîd b. Zeyd'in annesi olan *Fatıma bint Ba'ce* ve Âtike bint Zeyd'in annesi olan *Ümmü Kureyz bint Abdullah*'tır.

[13] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 495; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 728.

[14] İbn Habib, *el-Munammak*, s. 348.

Dolayısı ile Zeyd'in, evi muvahhid bir evdi. Bu evin Saîd dışında bir de bir kızı vardı. Bu kız oldukça renkli bir hayatın sahibi olan Âtike bint Zeyd'dir.

Tevhid Evi'nin Yiğidi

Saîd b. Zeyd, Miladi 591 yılında doğmuştur.[15] Dolayısı ile Efendimiz'den 20, amcasının oğlu sayılan Hz. Ömer'den 7 yaş küçüktür.

Bu kutlu ailenin çocukları gözlerini dünyaya açtıklarında babaları Zeyd'den tevhidi öğrendiler. Mekke'nin genel yapısına aykırı olarak putları kerih gören bir evde nefes alıp-vermeye başladılar.

Saîd, 17-18 yaşlarına varınca annesi, oğlunu evlendirmek istedi. O gün için Benî Adiyy'in reisi olan Hattab'ın kızı Fatıma'ya talip oldu. Böylelikle Saîd ile Hz. Ömer arasında amca oğulluğu yanında bir de enişte-kayın ilişkisi başlamıştı.[16] Bu evlilikle birlikte, Saîd hanımı Fatıma'ya babası Zeyd'den öğrendiği kadar tevhidi anlatmıştı. Fatıma da aynen Saîd gibi, putlardan nefret eden, Mekke'nin dini düşüncesinden yüz çeviren biri olmuştu. Evlilikleri böyle devam edip giderken Mekke'de tarihin en büyük olayı gerçekleşti. Beklenen büyük vuslat miladi 610 yılının Ramazan ayında Hira mağarasında oldu.

Efendimiz (sas) risalet vazifesi ile görevlendirilince en yakınlarından başlayarak, insanları bu yeni dine davet etmeye koyulmuştu. Risaletin o ilk günlerinde daha Efendimiz'e (sas) inanan insanların sayısı bir elin parmaklarını aşmadığı günlerde Hz. Ebû Bekir, babasını çok sevdiği komşusu Saîd b. Zeyd'e bu meseleyi açmak için onun evine doğru gitti. Hz. Ebû Bekir, Saîd'in evine varınca, sözü dönüp dolaştırıp asıl meselenin üzerine getirdi ve başladı anlatmaya... O anlattıkça o günler 19 yaşlarında bir delikanlı olan Saîd heyecanlandı ve şu itirafta bulundu: *"Evet bu sözler yıllar önce babamın söylediği sözler!"* Saîd daha fazla dayanamadı ve ağlamaya başladı. Bir taraftan gözlerinden yaşlar boşalıyorken bir taraftan da diyordu ki: *"Ey Ebû*

[15] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 443; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 478.
[16] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 178.

Bekir! Ben bunları yıllar önce babamdan duymuştum. Sanki şu an karşımda konuşan sen değilsin de babammış gibi bana geldi." Daha Hz. Ebû Bekir'in sözleri bitmemişti ki Saîd b. Zeyd gözyaşları içerisinde: *"Ne olur Ey Ebû Bekir beni Muhammed'e götür!"* demişti. Zaten Hz. Ebû Bekir bu sözü bekliyordu. Beraberce Efendimiz'in yanına doğru yürüdüler. Yürürken Saîd gözyaşlarını tutamıyordu. *"Ah babam"* diyordu; *"O'nun hasreti ile gittin. Meğer sana ne kadar yakınmış. Meğer aynı sofrada oturmuş, onunla kaç kez görüşmüş, aynı yollarda yürümüş, aynı insanlara muhatap olmuşsunuz. Ama sana nasip olmadı..."* demişti.

Önde Hz. Ebû Bekir, arkada Saîd b. Zeyd, Efendimiz'in (sas) yanına girdiklerinde, Allah Resûlu (sas) tebessüm etmiş, Saîd'in gelişine sevinmişti. Daha Allah Resûlü hiçbir şey söylemeden, Saîd yılların tevhid talimi ile dile gelmiş ve şehadet getirerek iman edenlerin o nurlu halkasına katılmıştı.[17] Bazı kaynaklar Saîd'in 12. Müslüman olduğunu,[18] bazıları Erkâm b. Ebî'l-Erkâm'dan hemen önce 15. Müslüman olduğunu söylerler.[19] İmanın mutluluğu ile Saîd koşa koşa eve gelmiş ve hanımı Fatma bint Hattab'ı bu büyük olaydan haberdar etmişti. Fatıma da o anda iman ederek, kocasının söylediklerini tekrar etmiş ve iman halkasına o da katılmıştı. [20]

İman, Kur'ân ve Zafer Evi

Artık Saîd için de Fatıma için de yepyeni ve zorlu bir hayat başlıyordu. Çünkü iman o günler pahalıydı, iman o günlerde elde taşınması gereken kızgın bir kordu, iman o günlerde yoluna birçok şeyin feda edilmesi gereken önemli bir değerdi.

Saîd ve hanımı Fatıma her iman sahibi gibi o günler imanlarını gizliyorlardı. Herkes o günler büyük bir tedbir ile hareket etmeliydi. Ama Saîd ile Fatıma iki kat daha tedbirli olmalıydılar. Çünkü eğer Ömer bunların iman ettiklerini duyarsa, bu aileyi bir dakika yaşatmaz, ikisini de gözyaşlarına bak-

[17] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 178.
[18] Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, I, 199; M. Âsım Köksal, *Hz. Muhammed ve İslamiyet*, I, 222.
[19] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 136; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 178.
[20] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 178.

madan öldürürdü. Çünkü Ömer çok hiddetli ve bu yeni dinin mensuplarına karşı çok acımasızdı. Saîd b. Zeyd de hanımı Fatıma bint Hattab da Hz. Ömer'in Leyla bint Ebî Hasme ve kocası Âmir b. Rebia'ya ve Zinnûre'ye nasıl işkence ettiklerini bizzat görüyorlardı. Hz. Ömer bu mü'minlere öyle işkenceler yapıyordu ki iplerle bunları bağlıyor ve saatlerce elindeki sopa ile bunları dövüyordu. Bir müddet dövüp ara verdiğinde ise şöyle diyordu: "Sakın size acıdığım için dövmeyi bıraktığımı zannetmeyin, aksine yoruldum diye bıraktım. Biraz dinleneyim yeniden size geleceğim" diyordu.[21] Bu işkenceler akıl almaz boyuta varınca Leyla ile kocası Âmir Habeşistan'a hicret etmek zorunda kalmışlardı. [22]

Saîd ve Fatıma'nın oluşturduğu bu iman ailesine Efendimiz (sas) özel bir teveccüh gösterir, onların ilahi mesajları tâlim etmeleri için, onların Dârü'l-Erkâm'a gelmelerini istemez, onlara Dârü'l-Erkâm'da yetişen bir muallimi, inen ayetlerden haberdar etmeleri için gönderirdi. Bu iş için seçilmiş muallim Habbab b. Eret'ti. Habbab b. Eret haftanın belli günleri bu eve bazen tek başına, bazen yanına birilerini alarak gelir, nazil olan ayetleri onlara öğretir ve bu ayetlerin daha da güzel anlaşılması için elinden gelen gayreti sergilerdi.[23]

Bu kutlu aile gizli gizli Kur'ân talimlerine böylelikle devam ediyor ve Ömer'in kendilerinin bu halini görmemeleri için de özel gayret gösteriyorlardı. 6 yıl bu gizlilik devam edecekti. Bu dönem zarfında Saîd b. Zeyd nasıl zorlanmışsa bir gün şöyle diyecekti: *"Babam Zeyd, babası Hattab'tan çok çekmişti. Şimdi ben de oğlu Ömer'den, onun korkusundan çok çekiyorum...."* [24] Saîd b. Zeyd de hanımı da çok iyi biliyorlardı ki eğer Ömer onların Müslüman olduklarını duysa, bir dakika onları yaşatmaz, ne akrabalığa ne kardeşliğe bakar, gözyaşlarına bakmadan dünyayı onlara zindan ederdi. Bu korku ile onlar yaşarlarken bir taraftan da asla Ömer'in Müslüman olacağına ihtimal vermiyorlardı.

[21] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 457, 458.
[22] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 455.
[23] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 79.
[24] İbn Asâkir, *Tarîhu Medineti Dımaşk*, XXI, 67, 68; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 80; Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr*, 34.

Ömer b. Hattab, Ömerü'l-Farûk Olma Yolunda

Böyle bir halde nübüvvetin 6. yılına gelinmişti. O günler Allah Resûlü (sas) risalet davasını her türlü baskı, yıldırma, tehdit, işkence ve sürgünlere rağmen devam ettiriyordu. İşkencelere dayanamayan bir kısım Müslüman, Habeşistan'a hicret etmiş, Mekke'de kalanlar da Erkâm'ın evinde ilahî kelamı tâlim ediyorlardı. O gün iki ev, iki mekân vardı Mekke'de... Biri Dâru'l Erkâm, diğeri Dâru'n-Nedve... Biri hakkı hâkim kılmaya çalışıyor, biri batılın sesi oluyordu. İşte o günler Dâru'n-Nedve'de bir karar çıkmıştı. "Muhammed'i öldürelim bu iş olsun bitsin" denmişti. [25]

Peki, kim bu zorlu görevi kim üstlenir ve kim bu iş için adım atabilir? Kim sorusu sorulunca o gün için 33 yaşında gençliğinin zirvesinde, âdeta bir dağ gibi dimdik duran, yürüdüğü yollarda bakanların ödünü koparan Hattab'ın oğlu Ömer bu iş benimdir, diyerek ortaya atılıyor. "Eğer Muhammed'i biri öldürecekse o biri o ben olmalıyım" diyor ve bu işi kimselere kaptırmak istemiyor. Hemen meclisten ayrılıyor ve doğruca kılıcını kuşanmak için evine gidiyor. Kılıcını kuşanıyor ve Mekke'nin sokaklarında Muhammed'in izini arıyor. Öyle bir hiddetlidir ki kimseler yanına yaklaşıp ne aradığını dahi soramıyorlar. O derin bir nefret ve öfke ile dolup taşmakta ve bir an önce öldürmek istediği insanla karşılaşmayı arzulamaktadır. Hz. Ömer'in büyük bir öfke ile kendine doğru gelmekte olduğunu gören, Ömer'in amca çocuklarından Nu'aym b. Abdullah[26] bir şeyler döndüğünü anlamıştır. Nu'aym da o günlerde Müslüman olmuş, o da Ömer'in korkusundan Müslümanlığını gizlemiştir. Tüm cesaretini toplayarak: *"Ey Ömer! Ne bu hal nereye gidiyorsun?"* demişti. Ömer büyük bir öfke ile; Efendimiz'in (sas) adını dahi anmaya tahammül edemeden; *"O adama gidiyorum. Dinimize dil uzatan, atalarımızın dinini terk eden, bizler arasına ikilik sokan o adama. Onu öldürmeye gidiyorum."* [27]

[25] İbn Kesîr, el-Bidâye, II, 79; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 85.

[26] Hakkında daha fazla bilgi için bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2009, 2010; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 326,327.

[27] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 307.

Nu'aym şok olmuştur; bu öfke ile Ömer'in, Efendimiz'in (sas) karşısına çıkmasının çok tehlikeli olduğunu anlamış ve Ömer'e şöyle demişti: *"Sen Muhammed'i öldürünce, rahat edeceğini mi sanıyorsun. Vallahi! Abdulmuttalib oğulları ve Zühre oğulları seni bir dakika yaşatmaz!"* [28]

Hz. Ömer bu söze daha da sinirlenmiş: *"Ey Nu'aym! Yoksa sen de mi o adama inanıyorsun?"* diye sormuştu. Nu'aym bu arada nasıl etsem de Ömer'in hedefini şaşırtsam ve bu arada Erkam'ın evine bu işin haberini ulaştırsam diye düşünüyordu. Baktı ki Ömer kararlı ve Efendimiz'e (sas) gidecek bu sefer, Ömer'i daha da sinirlendirecek bir şey söylemişti: *"Sen beni ya da Muhammed'i boş ver de kendi evine bak."* Ömer âdeta öfkeden çıldıracak bir halde idi: "Ne olmuş benim evime, aileme?" dedi. "Enişten Saîd ve kız kardeşin Fatıma da Müslüman olmuş!" Hz. Ömer bu sözü duyunca daha da gadaplandı ve doğruca kardeşinin evine yöneldi. Âdeta adımlarını ikişer ikişer atıyor, "Ey Saîd ve Ey Fatıma! Eğer böyle bir şey varsa yaktım sizi" diyordu. Nu'aym böyle yapmakla hem Efendimiz'e (sas) ulaşacak tehdidi önlemeye çalışmış hem de belki Ömer akrabalık bağlarından dolayı eniştesi ve kız kardeşine fazlaca zarar vermeyeceğini düşünmüştü. [29]

O anlarda hiçbir şeyden haberleri olmayan Saîd b. Zeyd ve hanımı tevhid ile yoğrulmuş evlerinde Habbab b. Eret ile birlikte Tâhâ Sûresi'ni tâlim ediyorlardı. Habbab, o güzel sesi ile Mekke'nin kara bulutlarını dağıtıyor ve Kur'ân'ın o muhteşem nağmesini en güzel biçimde okuyup, onlara öğretiyordu. Hz. Ömer büyük bir öfke ile eve yaklaştı ve bu sesi duydu. Bir müddet dinledi ve öfkesi kabardıkça kabardı ve bu halde kapının tokmağına var gücü ile vurdu. Evin içindekiler neye uğradıklarını şaşırmışlardı. Habbab hemen orada bulduğu kalınca perdenin arkasına saklanmış, Fatıma deri ya da kemik parçalarının üzerine yazılmış Kur'ân ayetlerini ortadan kaldırmış, Saîd ise kapıyı açmak için kapıya doğru yönelmişti. Ömer bir taraftan kapıyı çalıyor, bir taraftan da haykırıyordu. Açın kapıyı diyordu. Saîd b. Zeyd başlarına gelecek işleri bilmesine rağmen kapıyı açtı. Hz. Ömer'in içeriye girmesi ile eniştesi Saîd'e saldırmaya başlaması bir olmuştu. Saîd'in iki yakasını

[28] İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 85.
[29] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 307.

tutmuş: "Demek Muhammed'e iman ettiniz, demek bizlerin dinlerini kerih saydınız" demeye başlamıştı. Öyle bir öfke ile hareket ediyordu ki Ömer, birkaç tokat patlatmıştı eniştesi ve amcasının torunu Saîd'in yüzüne...

Yıllar önce Ömer'in babası da Saîd'in babası Zeyd'e aynısını yapmıştı. O da Zeyd'i hırpalamış ve ona Kâbe'ye girmesini yasaklamıştı. Fatıma kocasını, abisinin elinden almak için araya girmek istedi. Ama Ömer öyle bir gadaplanmıştı ki bir tokatta Fatıma'nın yüzüne patlattı. Fatıma'nın yüzü bir anda kanlar içerisinde kalmıştı. Fatıma abisinden yediği bu tokatla bir anda abisinin anlayacağı dil olan şiddetle: *"Evet ben de kocam da Müslüman olduk. Artık ne yapacaksan yap!"* diye haykırmaya başladı. Ömer o anda kız kardeşinin yüzündeki kanı görünce şahsiyetinin anahtarlarından olan rahmet damarı kabarmaya başladı ve o hiddetin yerini yavaş yavaş bir sükûnet aldı. Fatıma'nın yüzünden akan kan, sanki Ömer'in yüreğine akıyordu ve âdeta Ömer'in inkâr ve nefret ile ölmüş sinesi bu birkaç damla kan ile yeniden diriliyordu. Öyle ya şehitlerin kanları ölmüş toprakları yeşertirdi, yaşayan şehitlerin yani hayatlarını imanlarına şahit kılan şehitlerin kanları, gözyaşları hatta terleri de ölmüş nice sineleri diriltirdi. Şimdi Ömer dirilmek için odanın orta bir yerine çömeldi ve kanlar içerisindeki kız kardeşi Fatıma'ya: "Biraz önce okuduklarınız neydi?" diye sordu. Fatıma: "Senin onlara zarar vereceğinden korkuyorum" dedi. Ömer: "Hayır, hiçbir zarar vermeyeceğim. Sadece okuyacağım" dedi. Fatıma deri ya da kemik parçaları üzerine yazılmış Kur'ân ayetlerini getirip, abisine verdi. Abi Ömer, o ayetleri okuyunca kendinden geçiriyor, yüzüne renk geliyor, ayağa kalkıyor; "Allah'ım! Ne kadar güzel, ne müthiş belağat" diyordu. Ömer'den bu sözleri duyan Habbab b. Eret saklandığı yerden çıkıyor ve diyor ki " Vallahi! Ey Ömer, ben dün Allah Resûlü'nün (sas) sana dua ettiğini duydum. Efendimiz: **'Ya Rabbi İslâm'ı iki Ömer'den biri**[30] **ile güçlendir'** [31] diye dua ediyordu dedi.

Ömer daha da heyecanlandı: "Demek Muhammed bana dua ediyordu öyle mi?" Habbab: "Evet" diyordu. Nerede O, bana Muhammed'in yerini

[30] Burada kastedilen iki Ömer'den biri Hz. Ömer, diğeri de onun dayısı olan ve asıl ismi Amr b. Hişâm olduğu için, "İki Ömer" şeklinde ifade edilen Ebû Cehil'dir.

[31] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 306; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 372.

söyler misiniz?" Bir anda Saîd, Fatıma'ya; Habbab, Saîd'e baktı. Ömer, koca Ömer, Dâru'n-Nedve'de Muhammed'i öldürmek için karar alan Ömer, şimdi Müslüman mı oluyordu. Evet Mukallibe'l-Kulûb olan Allah, Ömer'in kalbini İslâm'a çevirmişti. Habbab, Ömer'in İslâm'a doğru yürüdüğünü görünce: "Efendimiz, Safa tepesinde Erkâm b. Ebi'l-Erkâm'ın evinde" dedi. Hz. Ömer anında toparlandı ve o eve doğru yürümeye başladı. Ömer öldürmek için çıktığı yolda şimdi dirilmeye yürüyordu. İmha etmek için çıktığı yolda şimdi ihya olacaktı. Ömer evden çıkıp gittiğinde Saîd'in evi, hayatının en büyük saâdetini yaşıyordu. Saîd'in evi artık zafer evi diye isimlendirilecekti. Saîd ile hanımı yaşlı gözlerle birbirlerine bakıyor, Allah'ın (sas) kendilerine vermiş olduğu bu ikram için şükrediyorlardı.

O ev, Ömer'i imana taşıyan evdi.

O ev, imanın bedelini ödeyerek, o bedel sayesinde ölmüş sineleri diriltten bir evdi.

O ev, İbrahimvarî bir teslimiyetin daha risaletin öncesinde âbidesi olmuş, son güne kadar da olmaya devam edecek bir evdi.

Sonrasını biliyorsunuz Hz. Ömer, Dârü'l-Erkâm'a yürüyecek ve iman edecekti. [32]

Saîd ile Fatıma kendilerine düşeni yapmışlardı. Risaletin talebeleri olup, ilahi kelamı tâlim etmişler ve sonunda da Ömer'in dayaklarının muhatapları olmuşlar ve en sonunda da i'la-yı kelimetullah için kanlarını Ömer'in yüreklerine akıtıp, onu da risalet davasının yiğitlerinden olmalarını sağlamışlardı.

Ufukta Hicret Yurdu Medine Var

O günden sonra Saîd ve hanımı Fatıma yaklaşık 7 sene daha Mekke'de yaşayacaklardı. Bu kutlu aile de her iman evi gibi bu zaman zarfında birçok bedel ödeyecek, Şib-i Ebî Talib'i yaşayacak, hüzün yılında önce Ebû Talib'in, sonra Hatice'nin vedasına şahit olacak, Efendimiz'în (sas) Taif yolculuğu

[32] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 458, 459; İbn Esir, *el-Kâmil*, II, 85-86; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 308, 309.

için umutlanacak, Taif dönüşü kırılan kalpler için onlarda gözyaşı dökecek, Akabe'ye gelen Medine'li insanlardan dolayı sevinecek ve en sonunda yollarının rehberi olan Efendimiz (sas) emri ile Yesrib'e, yeni bir destan yazmak için yolculuğa çıkacaklardır. [33]

Saîd b. Zeyd, hanımı Fatıma ile birlikte Yesrib'e geldiklerinde önce bir muhasebe kahramanı olan Ebû Lübabe'nin kardeşi Rifâ b. Abülmünzir'in evinde konuk olmuşlardı.[34] Muhacir-ensâr kardeşliğinde Resûlullah (sas) bu teslimiyet evini, yine bir teslimiyet kahramanı olan Bedir'in aslanlarından ve Uhud'un şehitlerinden Râfî b. Mâlik'e kardeş[35] kılacaktı.[36]

Efendimiz (sas), Yesrib'e hicret eder etmez. Yesrib'i *Beldetü't-Tayyibetün*, güzel belde kılmış, ismini de Medine diye değiştirmişti.[37] Şimdi Medine cihana risaletin mesajını yaymak için bir merkez olacaktı. Eğer cihana risaletin mesajı buradan yayılacak ve gür bir seda ile duyurulacaksa, o halde ayağı yere çok sağlam basmalı, temelleri güçlü atılmalıydı. Efendimiz (sas) bu amaçla bir istihbarat teşkilatı kurmaya karar verdi. Bu istihbarat teşkilatı başta Mekke kervanları olmak üzere, Medine çevresinde ne var ne yok hepsini Efendimiz'e (sas) rapor edeceklerdi. Peki, kim bu zorlu görevde yer alacaktı. İstihbarat işi öyle kolay bir iş değildi. İyi bir kabiliyet, güçlü bir irade ve hepsinden öte ciddi bir teslimiyet gerektirirdi. Efendimiz (sas) bir insan sarrafı idi. Elinin altındaki her insanı kabiliyet ve mizaçları ile tanır, onlara bu yönlerini dikkate alarak görevler verirdi. İşte şimdi de O'na istihbarat işlerini yapacak iki yiğit lazımdı.

Zorlu Vazife: İstihbarat

Bu üç önemli vasfı bünyelerinde en güzel biçimde oluşturmuş iki yiğide Efendimiz (sas) bu görevi verdi. Kimdi bu iki yiğit? Biri Talha b. Ubey-

[33] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 728; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 178.
[34] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 450.
[35] İbn Esîr, onun ensâr kardeşinin Übeyy b. Ka'b olduğunu belirtse de bu doğru değildir. Bkz. İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 476.
[36] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 450; İbn Habib, *el-Muhabbar*, s. 74.
[37] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 285.

dullah, diğeri hayat defterinin sayfalarını çevirdiğimiz Saîd b. Zeyd'di. Allah Resûlü (sas) bu yiğitleri böyle zorlu bir görev ile vazifelendirdi.[38] Bu iki yiğit kendilerini bu işe öyle bir verdiler ki günlerce sorumluluk alanlarına giren yerleri âdeta karış karış dolaşarak, bir karıncanın yürüyüşünü dahi atlamadan, her önemli haberi Medine'ye rapor ettiler. İşte o önemli haberlerden bir tanesi: "Ebû Süfyan 1000 develik büyük bir kervanı 40 süvari ile koruyarak Şam'a doğru götürüyor." Efendimiz (sas) bu haberi alır almaz 313 yiğidini topladı ve kervanı dönüş yolunda vurmak için Medine'den ayrıldı.

Allah Resûlü, Bedir'e doğru giderken, istihbarat görevlileri olan Talha ve Saîd'e: **"Siz Havra denen mıntıkada bekleyin ve kervanın dönüş seyrinden bizi haberdar edin"** [39] diye talimat vermişti. Bu iki yiğit verilen emir gereği, söylenen mıntıkada beklemeye başlamışlardı. Ama Ebû Süfyan bazı hareketliliklerden şüphelenmiş ve çok akıllıca bir yöntem ile kervanın yönünü değiştirmiş, uzak olmasına rağmen başka biri yolu kullanmaya başlamış, Dumdum b. Amr el- Ğifari'yi de Mekke reisi Ebû Cehil'e göndererek, Müslümanların kervanı vurma gibi bir planları olduğunu onlara haber vermişti. Bu haber üzerine Mekke büyük bir ordu hazırlayıp Bedir'e doğru yola çıkmış, Ebû Süfyan da ustaca bir başarı ile kervanı sağ-salim Mekke'ye vardırmıştı. Talha ile Saîd ise bu olaylardan habersiz Havra'da beklemelerini devam ettirmişlerdi.[40]

Olayın neticesinde Mekke'nin inkâr ordusu ile Medine'nin iman ordusu Bedir'de karşı karşıya gelmiş ve bu ilk karşılaşmada iman inkâra galebe çalmıştı. Müslümanlar büyük bir sevinç ve zafer ile Medine'ye dönerlerken, Talha ile Saîd de beklemiş beklemiş kervan geçmeyince Medine'ye geri dönmeye karar vermişlerdi. Bu yiğitler dönüş yolunda Allah Resûlü (sas) ile Medine'nin girişinde karşılaşınca, boyunları bükük ve mahzun bir eda ile sanki suç işlemişler gibi: "Ya Resûlullah! Ebû Süfyan'ın kervanını kaçırdık. Her halde kervan başka bir yoldan Mekke'ye vardı" demişlerdi. Efendimiz (sas) tebessüm etmiş ve olanları bu iki yiğide anlatmıştı. Talha ve Saîd, iman

[38] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 67; Yıldırım, Muhammed Emin, *Yaşayan Şehit Talha b. Ubeydullah*, s. 48, 49.

[39] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 7.

[40] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 258.

ordusunun bu ilk karşılaşmada elde ettikleri başarıdan dolayı sevinmişlerdi; ama Bedir gibi önemli bir seferden mahrum kalmalarından dolayı da oldukça üzülmüşlerdi. Efendimiz (sas) bu kez de onları yine teskin etmiş ve onlara büyük bir müjde vererek, görevlendirmeden dolayı Bedir'e katılamamalarını dikkate alarak, onları da Bedir ashâbından saymış ve onlara da aynen Bedir'e katılmış askerler gibi ganimetten pay vermişti. [41]

Zorlu Sefer Uhud

Bedir zaferi Müslümanların gücüne güç katmış, inkârcıları ise zelil ve perişan etmişti. Aradan bir yıl geçmemişti ki Efendimiz (sas) hem istihbarat ağı ile hem de Mekke'de bulunan ve gizli bir Müslüman olan Hz. Abbas'ın mektubu ile büyük bir ordunun Medine üzerine geldiğinin haberini almıştı[42] Bunun üzerine Efendimiz (sas) hemen ashâbını toplamış, durumu istişare etmişti. Kendi fikri Medine'de kalıp, şehir savunması yapmak yönünde ise de gençlerin görüşünü kabul ederek Uhud'a doğru yola çıkmıştı. [43] Yolun orta yerine geldiklerinde münafıkların reisi İbn Selül, 300 kişiyi kandırarak ordudan ayırıp, geriye döner. Böylelikle İslâm ordusu daha işin başında büyük bir imtihan ile baş başa kalır. 1000 kişilik ordunun üçte biri bir anda ayrılmış ve geri dönmüştür. Ama bu olumsuz tablo istenilen neticeyi vermemiş ve iman ordusu yoluna devam etmiştir.

Geriye kalan 700 kişilik iman ordusu, Uhud'a doğru ilerlerken münafıklardan Mirba b. Kayzî isimli birinin tarlasının yakınlarından geçmektedir. Bu Allah düşmanı aynen İbn Selül gibi Müslümanların morallerini bozmak ve Efendimiz'i (sas) insanlar nezdinde küçük düşürmek için şöyle haykırır: *"Ey Muhammed! Sen nasıl bir peygambersin ki askerlerinin benim tarlamı çiğneyerek geçmelerine müsaade ediyorsun. Bu sana helal mi ki sen böyle yapıyorsun."* Aslında ne ortada çiğnen bir tarla, ne de ziyana uğrayan bir şey vardır. Allah Resûlü (sas) ve ashâbı önden giden atlılardandır. O önden

[41] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 210, 211; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 7; İbn Asâkir, *Tarîhu Medineti Dımaşk*, XXI, 69–70.

[42] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 36; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 2, 3.

[43] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 36; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 68.

giden atlılar, çok yol almalarına rağmen, ne bir çiçeğe ne bir karıncaya bile basmamışlardır. Ama bu münafığın amacı üzüm yemek değil, bağcıyı dövmektir. Bunun içinde bahanelerle Efendimiz'e (sas) hakaretler etmektedir. Sözünün sonunda bu münafık eline bir avuç toprak alarak dedi ki: *"Vallahi, Ey Muhammed! Eğer bilsem ki şu elimdeki toprağın hepsi senin yüzüne gelecek, şimdi hepsini sana savururdum."* Bu söz Müslümanların öyle ağırına gitmişti ki onlar canlarından daha aziz bildikleri Peygamberlerine böyle bir hakareti sinelerine çekemiyorlardı. Ama Allah Resûlü'nün (sas) yanında, O'nun izni olmadan da bir şeyler yapmak istemiyorlardı. O yiğitlerin içerisinde olan teslimiyet kahramanı Saîd b. Zeyd de yerinde duramıyordu. Onun da içi içini yiyordu, ellerini sıkıp bırakıyor, öfke ile Allah Resûlü'den (sas) kendisine bir işaret gelmesini bekliyordu. Ama Efendimiz, o hilmin, müsamahanın, hoş görünün sultanı olan, Rahmet Peygamberi bu cahillerle geçirecek zamanın olmadığını çok iyi biliyordu. Bunun için de bu sözlerin duyulmamasını ve yola devam edilmesini istiyordu. Böylelerine verilecek en güzel cevabın tepkisizlik olduğunu öğretmek istiyordu. Saîd b. Zeyd baktı ki Allah Resûlü (sas) bu Allah düşmanına hiçbir şey söylemeyecek ve adamın bu küstahlığı yanına kâr kalacak, dayanamadı ve adamın üzerine atıldı; elindeki yayla vurup Mirba'nın başını yaraladı. Efendimiz (sas) Saîd'in bu yaptığını görünce, hemen olaya müdahale etti ve adamı Saîd'in elinden kurtardı. Saîd o ana kadar epey adamı haşlamıştı; ama halen siniri yatışmamıştı: "Ya Resûlullah! Bırak şu Allah düşmanının haddini bildireyim" diyordu. Allah Resûlü de: **"Hayır, Saîd yeter"** diyor; askerlerini alarak Uhud'a doğru yürümeye devam ediyordu.[44]

Efendimiz (sas) arkasındaki iman ordusu ile Uhud dağına varıyor, orada ordusunu konuşlandırıyordu. Saîd b. Zeyd de Uhud'un her safhasında teslimiyetine yakışır bir biçimde duruyor, o zorlu ve imtihan dolu savaşta Allah ve Resûlü'nü memnun ediyordu. [45]

[44] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 69; Taberî, *Tarih*, III, 13; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 151.
[45] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 728; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 178.

Uhud'dan sonra diğer tüm gazvelerde, Hudeybiye seferinde ve daha nice tablolarda yer alıyor, hepsinde de kendine yakışan bir tavır ortaya koyuyordu. [46]

Cennetle Müjdelenmesi

Saîd b. Zeyd'in Rıdvan bey'atına katılan tüm sahâbenin cennetlik olduğu yönünde hem Kur'ân'ın[47] hem Efendimiz'in (sas) müjdesine [48] nail olmasının yanında, bizzat kendisinden, Abdurrahman b. Avf'tan ve başka bazı sahâbîlerden bize nakledilen birkaç rivayette de özel olarak cennetle müjdelendiğine şahit oluyoruz. Başta Ebû Dâvûd ve Tirmizî olmak üzere birçok hadis kitabında aktarılan bu rivayetlere göre Saîd b. Zeyd yıllar önce Efendimiz'den (sas) 10 kişinin cennetle müjdelendiğini işitmiş ve bu habere şahit olmuştu.[49] Ama bu yüce sahâbî böyle bir haberi duymasına rağmen yine de tüm sahâbe de olan *"Hel min mezid/Daha fazlası yok mu?"* şuuru ile insanlarla çok fazla bu rivayeti paylaşmayı uygun görmemişti. Yıllar sonra Muaviye b. Ebî Süfyan döneminde Kûfe'de o günün valisi olan Muğire b. Şu'be'nin huzurunda Hz. Ali hakkında ileri geri konuşulunca, yüce insan Saîd b. Zeyd dayanamaz ve orada bu hakikati en gür seda ile hem o çağın insanına hem bizlere duyurur. Rivayete göre bir adam Vali Muğire'nin huzuruna geldi ve isim vermeden biri hakkında pek de edebe uymayan bazı sözler söyledi. Saîd b. Zeyd merakla Muğire'ye adamın kimi kastettiğini sordu. Muğire b. Şu'be adamın Hz. Ali'ye karşı bu sözleri sarf ettiğini söyledi. İşte o anda Saîd b. Zeyd öyle bir gadaplandı ki: "Yazıklar olsun sizlere, yanınızda Allah Resûlü'nün (sas) güzide ashâbına ağza alınmayacak sözler söyleniyor, siz ise hiçbir şey yapmadan, sadece dinliyorsunuz. Vallahi! Ben Allah Resûlü'nden şu on kişinin cennetlik olduğunu duydum" dedi ve Hz.

---

[46] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 728; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 178.

[47] *"Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah ile olan ahdine vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir."* Fetih 48/10.

[48] *"İnşallah o ağaç altında biat etmiş olan Hudeybiye Ashâbı'ndan hiç kimse, cehennem ateşine girmez..."* Müslüm, *Fezâilü's-Sahâbe*, 37.

[49] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 175; Ebû Dâvud, *Sünne*, 9; İbn Mâce, *Mukaddime*, 11; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 452.

Ebûbekir'den başlayarak Sa'd b. Ebî Vakkas'a kadar 9 kişiyi saydı, sonra dedi ki: *"Vallahi! Bu saydığım kişilerden herhangi birinin Allah Resûlü'nün yanında ve cihad meydanlarında yüzlerinin tozlanması, sizin Hz. Nuh kadar yaşayıp, işlediğiniz bir sürü amelden daha hayırlıdır."* [50]

İnsanlar bir anda Saîd b. Zeyd'in etrafında toplandılar. Erkâm'ın evinde Efendimiz'in (sas) ilk halkasının talebelerinden olan bu yüce insanın, bu konudaki hassasiyeti birçok güzelliği o gün için yitirmiş olan insanların zihin dünyalarını bir anda sarsmıştı. İnsanlar bu hadisi birkaç kez tekrar ettirdiler. Baktılar ki Saîd b. Zeyd on kişinin cennetle müjdelendiğini söylüyor; ama dokuz kişinin ismini sayıyor. Bunu fark edince sordular; "Ey Allah Resûlu'nün sahâbîsi onuncu şahsı da söyler misin" Saîd b. Zeyd onuncu şahsı söylemek istemiyordu. Çünkü onuncu şahıs kendisinden başka biri değildir. İnsanlar zorlayınca bu eşsiz tevazünün insanı, kendi ismini de söyleyerek Aşere-i Mübeşşere'nin bir yiğidi olduğunu âleme duyurmuş oluyordu.[51] İşte Efendimiz'in (sas) kutlu lisanı ile cennetle müjdelenmiş yiğitler kervanın son neferi Saîd b. Zeyd'i de böylelikle öğrenmiş oluyoruz.

Efendimiz'in (sas) Ardından

Efendimiz (sas), kendisinden razı ve memnun bir şekilde vefat etmişti. Efendimiz'in (sas) vefatı ile birlikte yepyeni bir sayfa açılmış, Hz. Ebû Bekir İslâm toplumunun ilk halifesi olmuştu. Benî Saîde çardağındaki toplantıdan sonra, ertesi gün Mescid-i Nebevi'de genel biat yapıldığı zaman, bir el uzanıyordu Ebû Bekir'in naif ellerinin üstüne... O el Saîd b. Zeyd'in elleri idi. El verip, söz veriyordu: *"Ey Allah Resûlü'nün halifesi! Emrindeyim. Bu güne kadar nasıl Efendimiz'in (sas) ellerinde çekilmiş bir kılıç idiysem, şimdi de senin ellerinde çekilmiş bir kılıç gibiyim. Beni nasıl istersen öyle kullan."* [52] diyordu. Bu sözü söylemek belki kolaydı; ama bu sözün arkasında durmak pek de kolay değildi. İşte Saîd b. Zeyd söylediği bu sözün arkasında duracaktı ve 2,5

[50] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 175; Ebû Dâvud, *Sünne*, 9.

[51] Saîd b. Zeyd diyordu ki: "Beni Allah'a havale edip, ille de yemin ettiğiniz için söylüyorum. Ebû'l-A'ver de (Saîd b. Zeyd) cennettedir." Tirmizî, *Menâkıb*, 84; Nesâî, *Menâkıb*, 15.

[52] İbn Asâkir, *Târihu Medineti Dımaşk*, XXI, 62.

yıl sürecek Hz. Ebû Bekir'in zorlu hilafet günlerinde kendisine biçilen rolü oynamak için büyük bir teslimiyet ile görevler bekleyecekti. Önce Üsame ordusu ile Bizans topraklarına gidecek, sonra irtidat hareketlerini bastırmak adına Hz. Ebû Bekir'in görevlendirdiği cephelerde koşturacaktı.[53] İrtidat hareketleri kısmen durulunca Allah Resûlü'nün halifesi Hz. Ebû Bekir hemen cihad hareketlerine başlayacak ve bir anda, Irak, Şam, Filistin, Humus, Ürdün ve civarlarında beş büyük cephe oluşturarak, risaletin mesajını âleme duyurma adına büyük bir çaba ortaya koymaya başlanacaktı. Bu cephelerde İslâm'ın yüz akı olacak komutanlar görevler alacaktı. Hâlid b. Velid onlardan biriydi, Ebû Ubeyde b. Cerrah onlardan biriydi, Yezid b. Ebû Süfyan onlardan biriydi. Şürahbil b. Hasene onlardan biriydi. İşte bu günlerde kahramanımız Saîd b. Zeyd, kendisi gibi Aşere-i Mübeşşer'den olan Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın komutasında Humus civarında cihadın içerisindeydi.[54] Saîd b. Zeyd büyük bir ihlâs ile cepheden cepheye koşuyor; önündeki komutanın kimliğine bakmadan: **"Başınızda Habeşli siyahi bir köle dahi olsa ona itaat edin!"**[55] diyen kutlu Nebi'nin (sas) uyarısını unutmuyordu.

Saîd b. Zeyd, Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın komutasında Humus cephesinde savaşırken bir haber duyuldu: Bizans birer birer elindeki coğrafyaları Müslümanlara bırakma acısı ile çok büyük bir ordu tertipleyerek, İslâm ordularını yurtlarında sürüp çıkarmak amacı ile 240.000 kişilik bir ordu tertipleyerek, Herakliyus'un komutasında Müslümanlarla savaşmak için yollara düşmüş. Özellikle Şam cephesinde yaşanan bu hareketlilikten diğer cephe komutanları da haberdar olmuşlardı, bunun üzerine hepsi bir cephede toplandılar. İslâm orduları Şam cephesinde toplanınca Amr b. Âs gelişmelerden halife Ebû Bekir'i haberdar etti ve takviye birlikler istedi. Hz. Ebû Bekir önce İkrime b. Ebî Cehil'i 6000 kişilik bir ordu ile buraya gönderdi ve Hâlid'e hemen haber ulaştırarak bir an önce bu cepheye gitmesini emir etti. İkrime de Hâlid de söyleneni yerine getirerek Şam cephesine ulaştılar. Tüm

[53] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, III, 369.
[54] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 11.
[55] Buhârî, *Ahkâm*, 4; İbn Mâce, *Cihad*, 39.

askerlerin birleşmesi ile İslâm ordularının sayısı 40 bini bulmuştu.[56] Şimdi imanın ordusu kendinden 6 kat daha fazla olan inkâr ordusu ile savaşacaktı.

İslâm orduları Ürdün yakınlarında bulunan Yermûk denen vadide toplanıp düşmanı beklemeye başladılar. Tarihe Yermûk savaşı diye geçen ve Bizans topraklarını tamamen İslâm'a açan bu büyük harpte Saîd b. Zeyd de görev alacak ve kahramanca savaşacaktı. Savaşın tam kızıştığı bir anda ortaya atılarak: *"Ey İslâm'ın askerleri! Cesaret ve kahramanlık sahibine dünyada şeref, ahirette rahmet bahşeder. Haydi, hep beraber bu ikisini kazanmaya çalışalım!"* diyecekti.[57] Saîd b. Zeyd bir taraftan bu sözleri söylüyor, bir taraftan da elinden geldiğince savaşın sonuna kadar durmadan savaşıyordu.[58] Saîd b. Zeyd bu önemli ve büyük savaşın sonunda, savaşın gazilerinden olacaktı.[59]

Ömerli Günler, İzzetli Günler

Yermûk savaşı daha neticelenmemişti ki Hz. Ebû Bekir Medine'de vefat etmiş, yerine de Hz. Ömer'i halife olarak tayin etmişti. İslâm ümmeti için yepyeni bir sayfa açılıyordu. 10.5 yıl sürecek rahmet, kuvvet, adalet ve izzet günleri, yani Ömerli günler... Bu günler Saîd b. Zeyd'de herhangi bir değişiklik yaptı mı? Meselâ; Saîd b. Zeyd şunu düşündü mü: "25 senedir risalet davası uğruna mücadele verip duruyorum. Artık bu işe bir ara verelim de hazır amcamın torunu ve eniştem halife olmuşken biraz rahat edeyim. Medine'ye gidip halifeye yakın olup, iktidarın gücünden ve şatafatından istifade edeyim." Hayır asla... Çünkü onlar sahâbe nesli idi. Sahâbe nesli yönetim işini bir fırsat olarak görmez, bir sorumluluk olarak algılarlardı. Bunun için mümkün mertebe bu işin taliplileri olmaz, olur da birileri böyle bir görev verirlerse, bu sefer de o görevin altında iki büklüm olur, nasıl bu görevle-

[56] Taberi, *Tarih*, IV, 100.

[57] İbn Asâkir, *Târihu Medineti Dımaşk*, XXI, 64.

[58] İbn Asâkir, *Târihu Medineti Dımaşk*, XXI, 64.

[59] Saîd b. Zeyd'in kaynaklarımızda iki farklı künyesini görmekteyiz. Bunlardan biri *Ebû's-Sevr*, diğeri ise *Ebû'l-Âver*'dir. Bu isimlerde çocukları olmamasına rağmen, neden böyle künyelendiği konusunda elimizde net bir bilgi yoktur. Ancak, *Âver*, tek gözü kör anlamına gelmektedir. Muhtemelen Yermûk savaşı sırasında bir gözünü kaybetmiş olan Saîd b. Zeyd'e, o günden sonra bu künye verilmiş; o da bu künye ile daha fazla anılır olmuştur. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 170; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 477; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 178.

ri yüzlerinin akı ile tamamlayacaklarının hesabını yaparlardı. İşte bundan dolayı Saîd b. Zeyd 10,5 yıl süren Hz. Ömer döneminde önceki hayatında hiçbir değişiklik olmadan cepheden cepheye koşarak, ben ecrimi Allah'tan bekliyorum mü'min ahlakı ile cihadına devam etmiştir. [60]

Yermûk zaferi ile birlikte Şam illerinin tamamının kapıları İslâm ordularına açılmış, Anadolu toprakları da İslâm'ın sesini duymaya başlamıştı. Yermûk savaşının hemen sonrasında kahramanımız Saîd b. Zeyd'in hepimize örnek olması gereken bir tavrına şahit oluyoruz. Savaştan sonra İslâm orduları genel komutanı Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Saîd b. Zeyd'i Şam valiliğine atadı. Birçoklarının elde etmek için neleri varsa feda edecekleri, rüyalarını süsleyen böyle bir makamın kendisine teklif edilmesi, belki bizler anlamakta biraz zorlanacağız; ama Saîd b. Zeyd'i pek de memnun etmedi. Bugün bir koltuk kapmak için her yolu meşru görenler, yarıştığı insanların ayaklarına çelme takanların bu tavırdan alacakları çok dersler var... Saîd b. Zeyd, kendisini bu göreve atayan Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın huzuruna geldi ve yaşlı gözlerle dedi ki: *"Ey Ebû Ubeyde! Siz Allah yolunda at koşturup, kılıç sallarken ben Şam'da oturacak mıyım. Vallahi! İslâm orduları arasında sıradan bir asker olmak, bana Şam'ın valiliğinden daha sevimli gelir. Ne olur beni al bu görevden ve yerime başka birini, bu yükü taşıyabilecek birini ata!"*[61] Komutan da beklentisiz, er de beklentisiz... Ebû Ubeyde b. Cerrah bu talebi kabul eder ve Saîd'i Şam valiliğinden alarak, yerine Yezid b. Ebî Süfyan'ı atar.[62] Saîd b. Zeyd o günden sonra da İslâm askerleri ile birlikte cepheden cepheye koşar durur.

Sorumluluk Şuuru, Vazife Bilinci

O günler Halife Ömer, İslâm orduları genel komutanı Ebû Ubeyde b. Cerrâh'tan bir talepte bulunur: "Ey Ebû Ubeyde! Bana orada olan tüm olayları, İslâm askerlerinin komutanlarının tüm hallerini en ince detayına kadar

[60] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 181.

[61] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 124; Tantâvi, *Min Fezâili'l-Aşereti'l-Mübeşşerine bi'l-Cenne*, s. 264; Sabbâg, *el-Aşeretü'l-Mübeşşerüne bi'l-Cenne*, s. 128,129.

[62] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldan*, s. 128.

yaz gönder, öyle ki sanki ben oradaymışım gibi tüm detayları ile yaz." Ebû Ubeyde bu emir karşında tüm olan olayları yazar ve İslâm askerlerinin komutanlarını anlatır, der ki: " Hâlid b. Velid, Allah'ın yeryüzündeki kılıçlarındandır. O bu kılıcı ile İslâm'a hizmet etmektedir. Amr b. Âs ile Yezid b. Ebî Süfyan sizin arzu ettiğiniz şekilde görevlerini yerine getirmektedirler. Saîd b. Zeyd ile Muâz b. Cebel'e gelince; onların dünyalıkları yani mal ve makamları arttıkça, zahitlikleri de artmakta, dünya avuçlarının arasına bırakıldıkça gözlerini ahirete daha fazla dikmektedirler." [63] İşte Ebû Ubeyde b Cerrah'ın bu tespiti hayat defterinin sayfalarını çevirmeye çalıştığımız Saîd b. Zeyd'in şahsiyetini anlamamız bakımından çok önemlidir. Bu mektup Medine'ye Halife Ömer'e ulaşınca, Hz. Ömer öyle bir memnun oldu ki: *"İşte size yakışan da bu Ey Allah Resûlü'nün sahâbîleri"* [64]der...

10.5 yıl Hz. Ömer döneminde hiçbir mevki ve makam peşine düşmeden kendisine biçilen rolleri oynamaya devam eden Saîd b. Zeyd, koca halifenin hilafet yıllarının sonlarına yakın Medine'ye geri dönmüştü. Hz. Ömer Mescid-i Nebevî'de Mecusi köle Firuz tarafından sabah namazı vaktinde hançerlenince, Saîd de o anda mescitte bulunuyordu. Hz. Ömer yaralanmasından sonra, şehadete ulaştığı 3 gün içerisinde Müslümanlar yerine yeni halifeyi tayin etmesini istediler. Hz. Ömer bu isteklere karşı çıktı, dedi ki: *"10,5 yıldır sizin yükünüzü taşıdım, şimdi siz bana öldükten sonra da mı yükünüzü taşıtmak istiyorsunuz?"* [65] Ama insanlar Hz. Ömer'i rahat bırakmadılar. O zaman " Ey Emire'l-Mü'minun! Oğlun Abdullah'ı bize halife olarak ata" dediler. Acılar ve kanlar içerisinde kıvranan Ömer gadaplandı: *"Asla! Bir evden bir kurban yeter"*[66] dedi. İşte İmamet ile saltanat arasında ki fark, işte halife ile sultan arasında ki ayırım... Halife Ömer nübüvvetin potasında imametin ne olduğunu öğrenmiş, devlet yönetiminin sorumluluğunun büyüklüğü çok iyi tâlim etmişti. Bunun için de asla kendi ailesinden birini bu iş için seçmiyordu ve seçmeyecekti. Hz. Ömer diyordu ki: *"Eğer bu yönetim işi hayırlı bir iş idiyse ben onu tattım. Yok eğer şerli ve ağır imtihanları olan bir*

[63] Sabbâg, *el-Aşeretü'l-Mübeşşerüne bi'l-Cenne*, s. 128,129.
[64] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımaşk*, VII, 165.
[65] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 403, 404.
[66] Taberî, *Tarih*, IV, 228.

iş idiyse,-ki böyle olduğunu çok iyi biliyorum- bir evden, bir aileden bir kurban yeter!" [67]

İnsanlar bu sözlerle de teskin olmadılar yine Hz. Ömer'e ricada bulundular. Hz. Ömer bu sefer o gün için hayatta olan Aşere-i Mübeşşere'nin 7 şahsından 6'sının içinde bulunduğu bir heyet seçti. Kimdi bu 6 kişi; Hz. Ali, Hz. Osman, Hz. Zübeyr, Hz. Talha, Hz. Abdurrahman b. Avf ve Hz. Sa'd b. Ebî Vakkas... [68] Peki, bu kutlu halkanın 7. şahsı kimdi ve Hz. Ömer neden onu bu heyetin içerisine dâhil etmemişti? 7. şahıs Hz. Ömer'in eniştesi ve amcasının torunu Saîd b. Zeyd'di ve halife Ömer aynı hassasiyet ile onu bu heyete dâhil etmemişti. [69]"Neden Saîd b. Zeyd'i dahil etmedin?" diye soranlara Hz. Ömer aynı sözü söylüyordu: *"Bir aileden bir kurban yeter"* [70] Böyle bir ortamda Saîd b. Zeyd herhangi bir itirazda bulunuyor mu? Hayır asla... O heyetin kendi aralarındaki halife seçimini uzaktan izliyor, en son heyet içerisinden Hz. Osman'ın halife seçildiğini duyunca Mescid'e koşuyor ve ilk biat edenlerden biri oluyordu.[71]

Zorlu Günlerden Vefatına

Hz. Ömer'in defnedilmesinde bizzat görev alıyor, onu kabir âlemine yolcu ediyor, kabrine iniyor ve na'şını kabre bizzat kendi indiriyordu. O tabloyu bize aktaran kaynaklar derler ki: Saîd b. Zeyd, Hz. Ömer'in Efendimiz (sas) ve Hz. Ebû Bekir'in yanında kazılan mezarına girdi, önce mezarı elleri ile temizledi, sonra na'şı kabre indirdi. Bunu yaparken öyle bir ağlıyordu ki görenler onu teskin etmeye çalışıyor: "Ey Saîd! Sen Allah'ın emrini bilmiyor musun bu kadar kendine sıkıntı veriyorsun" dediklerinde, Saîd diyordu ki: *"Vallahi ben Ömer'e değil İslâm'a ağlıyorum. Ömer'in şehadeti İslâm ümmetinde açılan büyük bir gediktir. Korkarım ki bu gedik kıyamete kadar kapanmayacaktır."*[72] Saîd b. Zeyd doğru söylüyordu. Nasıl Hz. Ömer'in hidayeti İs-

[67] İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 556; İbn Asâkir, *Târihu Medineti Dımaşk*, XXI, 88.
[68] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 404.
[69] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII/137-138.
[70] Taberî, *Tarih*, IV, 228.
[71] Taberî, *Tarih*, IV, 359.
[72] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 438.

lâm'ın zaferi idiyse, şehadeti İslâm için büyük bir imtihandı. Onun şehadeti ile İslâm toplumu büyük bir yara alıyor ve bu yara o günden bu güne, hep kaşınarak kanatılıyor ve bir türlü iyileşmesine imkân verilmiyordu.

Hz. Ömer'in şehadeti ile Hz. Osman'ın hilafet günleri başlıyordu. O günler zor günlerdi ve o günler fitne kapılarının kırıldığı günlerdi. O günlerden sonra Saîd b. Zeyd vefat edeceği günlere kadar sükûnet tavrını bürünmüş, fitnelere bulaşmamak için özel bir gayret göstermiştir. [73]

Hicretin 51. yılındayız. Yaşı 80'lerde saçı sakalı ağarmış nur yüzlü bir ihtiyar ölüm döşeğindedir. Akik mahallesindeki evinde bu dünyadan veda ederken Saîd b. Zeyd hayatı birçok önemli mesajı o günün insanına da, bize de bırakarak vefat etmiştir. Vefat haberi başta Medine olmak üzere İslâm topraklarında yankılanınca, na'şı Mescid-i Nebevî'ye getirilmişti. Aziz dostu Sa'd b. Ebî Vakkas bu şeref bana ait diyerek Saîd'in cenazesini yıkamış, yeğeni Hz. Ömer'in oğlu büyük âlim Abdullah b. Ömer'de[74] cenaze namazını kıldırmıştı. Cenazesi Baki Kabristanlığı'na defnedilmişti.[75] Allah kendisinden ebediyen razı olsun.

Hadis Rivayetindeki Yeri

Aşere-i Mübeşşere'nin önemli simalarından olan Saîd b. Zeyd, Hz. Peygamber'in (sas) kutlu lisanından bizlere 48 tane hadis rivayet etmiştir. [76] Bu hadislerden 30 tanesini Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*'de tahrîc etmiştir. [77]

Saîd b. Zeyd'in rivayet ettiği hadislerin muhtevasına baktığımızda, onun şahsiyetinin önemli hususiyetleri olan teslimiyet, fedakârlık, vefa, İslâm'ı yaşama ve yaşatma noktasında hassasiyet ve daha nice önemli konularda olduğunu görürüz.

Örnek olması açısından onun rivayet ettiği üç hadisi sizlerle paylaşmak istiyoruz.

---

[73] İbn Esîr, *el-Kâmil*, III, 221;.

[74] Muğire b. Şu'be'nin kıldırdığına dair rivayetlerde vardır. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 454.

[75] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 453; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 729; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 478; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 182.

[76] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sire*, s. 260.

[77] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 187-190.

"Kim başkasının arazisinden bir karış yeri haksızlıkla alırsa kıyâmet gününde yedi kat yere kadar o haksız ve mütecâviz kimsenin boynuna halka olarak geçirilir." [78]

"En büyük haksızlık, haksız yere Müslüman'ın namusuna dil uzatmaktır. Ayrıca su rahim (sıla-i rahim) de Rahman'dan uzatılmış bir daldır. Dolayısıyla kim akrabalarıyla ilişkisini keserse yüce Allah onlara cenneti haram kılar." [79]

"Malı uğrunda öldürülen şehittir. Ailesi (namusu) uğrunda öldürülen şehittir. Dini uğrunda öldürülen şehittir. Canı uğrunda (canını savunurken) öldürülen şehittir." [80]

Saîd b. Zeyd'den hadis rivayet edenler içerisinde şu isimler sayılır: Oğlu Hişâm b. Saîd, Abdullah b. Ömer, Amr b. Hâris, Kays b. Hâzim, Ebû Osman el-Hindî, Humeyd b. Abdurrahman b. Avf, Abdurrahman b. Amr b. Sehl, Urve b. Zübeyr, Abdurrahman b. el-Ahnes, Abbas b. Sehl b. Sa'd, Abdullah b. Zalim, Talha b. Abdullah b. Avf, Muhammed b. Zeyd b. Abdullah b. Ömer ve Muhammed b. Sîrin. [81]

Hayatından Hayatlarımıza Mesajlar Var

Yaşadığı o bereketli hayatıyla bizlere mesaj itibari ile çok şey söyledi Saîd b. Zeyd... Dikkat ettiyseniz bu bahis içerisinde birçok ismi andık, ama özellikle beş isim ve bunların bize verdiği beş mesaj üzerinde durulmaya değerdir. Nedir bu beş isim ve beş mesaj?

1- Zeyd b. Amr ve tevhid
2- Ebû Bekir b. Ebî Kuhafe ve aşk
3- Fatıma bint Hattab ve fedakârlık
4- Ömer b. Hattab ve adalet
5- Saîd b. Zeyd ve teslimiyet

[78] Buhârî, *Mezâlim*, 13; Dârimi, *Buyû*, 24.
[79] Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, I, 154.
[80] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 190; Nesâi, *Tahrimü'd-Dem*, 23.
[81] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 125; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 34.

SAÎD B. ZEYD'İN HAYATINDAN MESAJLAR

- Zeyd b. Amr gibi tevhidi hayatına hâkim kılıp muvahhid bir mü'min ol ki hayatın evlatlarının üzerinde kabul olmuş bir duaya dönüşebilsin.
- Hz. Ebû Bekir gibi davanı kendine sevda ve aşk haline getir ki iman halkasına Saîd gibi yiğitler taşıyabilesin.
- Fatıma bint Hattab gibi risalet davası adına fedakârlık yap ki Ömer gibi İslâm'ı zafer sayılabilecek adamlar kazanabilesin.
- Ömer b. Hattab gibi adaleti hayatının esası kıl ki yönetim işini bir avantaj değil, büyük bir sorumluluk olarak görebilesin.
- Saîd b. Zeyd gibi teslimiyeti imanının olmazsa olmazı yap ki dünyadan cennete uzanabilesin, hangi şart ve durumda yaşarsan yaşa tek başına ümmet olabilesin.

Risalet Davasının Annesi

Hz. HATİCE

Radîyallahu Anhâ

Ankara

خَيْرُ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ: مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ و آسِيَةُ بِنْتُ مُزَاحِمٍ
وخَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ و فَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ

"Hanımlar âleminin en hayırlıları şunlardır:
İmran'ın kızı Meryem, Müzâhim'in kızı Âsiye,
Hüveylid'in kızı Hatice, Muhammed'in (sas) kızı Fatıma."

(Tirmizî, *Menâkıb*, 130)

"Sen akrabalarını koruyup, gözetirsin. Düşkünlerin elinden tutarsın. İhtiyacı olanların ihtiyaçlarını karşılarsın. Misafirlerine her türlü ikramı yaparsın. Hakkın yanında yer alır, hakkın ikamesi için çalışırsın."

Hz. Hatice (r.anhâ)

(Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 236)

Adı	Hatice bint Hüveylid
Anlamı	Erken doğan kız çocuğu
Künyesi	Ümmü'l-Kâsım/*Kâsım'ın annesi*
Lakabı	Kübra/*Yüce* ; Tahire/*Temiz*
Baba Adı	Hüveylid b. Esed
Anne Adı	Fatıma bint Zâide
Kabilesi	Esedoğulları/Mekke
Doğum Yeri	Mekke
Doğum Yılı	N. Öncesi, 55/Miladî, 555
İslam'a Girişi	Nübüvvetin ilk günleri
Sohbet Süresi	10 yıl (Vefatına kadar)
Rivayeti	1
Eşi/Eşleri	Ebû Hale/Mâlik b. Nebbaş Atık b. Âiz, Resûlullah (sas)
Vefat Yeri	Cennetü'l-Mualla/Mekke
Vefat Yılı	H. Öncesi, 3/ Miladî 620
Vefat Yaşı	65

Risalet Davasının Annesi Hz. HATİCE

(Radîyallahu Anhâ)

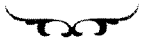

82 İl 82 Sahâbî projesinin 22. durağı olan Ankara'da bizleri bir araya getiren Rabbimize sonsuz hamdler olsun. O'nun (cc) Kutlu Nebi'sine salât ve selam, adına meclis kurulan annelerin annesi Hz. Hatice annemize binlerce selam olsun.

Türkiye'nin 81 ilini ve Kıbrıs Lefkoşe'yi kapsayan bu projenin başkent ayağında, tabir câiz ise eğer saâdet asrının başkenti niteliğinde bir ismi anmanın/anlamanın heyecanı içerisindeyiz. Biliyorsunuz Mekke şehirlerin anası idi, yani Ümmü'l-Kurâ idi. Dünyanın her yönden merkezi olan o şehirde son peygamber olarak gönderilen Efendimiz (sas), söz söylemeye başladı. Hz. Hatice validemiz ise şehirlerin anası olan o kentte, tüm risalet davası mensuplarına analık yapan, bağrını, sinesini o zorlu dönemin Müslümanlarına açan ve o büyük iman davasını zor zamanlarda şefkatli kollarının arasında besleyen bir isimdi.

Bundan dolayı Hz. Hatice demek, bu sınırlı satırlar içerisinde onu anlamaya/anlatmaya çalışmak çok da kolay değildir.

Öyle Biri İle Karşı Karşıyayız Ki

Öyle biri ile karşı karşıyayız ki o, Hz. Peygamber'den (sas) sonra ilk kez varlık âleminin semasına *La İlahe illallah Muhammedün Resûlullah* kelimeyi tayyibesini duyurandır.

Öyle biri ile karşı karşıyayız ki O, Hz. Peygamber (sas) ile birlikte ilk kez imandan sonra en büyük hakikat olan namaz için Dergâh-ı Ehadîyet'e yönelendir.

Öyle biri ile karşı karşıyayız ki O, Hz. Peygamber'in (sas) ilk eşi ve yoldaşı olma şerefine nail olandır.

Öyle biri ile karşı karşıyayız ki O, Hz. Peygamber (sas) ile on beş yıl nübüvvetten önce, on yıl da nübüvvetten sonra olmak üzere tam yirmi beş yıl aynı yastığa baş koyandır.

Öyle biri ile karşı karşıyayız ki O, Hz. Peygamber'in (sas) evine ikisi erkek, dördü kız tam altı tane evlat hediye edendir. Biliyorsunuz, Hz. Peygamber'in evine çocuk doğuran Hz. Hatice dışında bir de Mariye validemiz vardır ki[1] o da İbrahim'i o eve hediye etmiştir.

Öyle biri ile karşı karşıyayız ki O, Hz. Peygamber'in (sas) Ehl-i Beyt'inin kökü olan Hz. Fâtıma'yı doğuran ve Hz. Ali'ye ise annelik edendir.

Öyle biri ile karşı karşıyayız ki O, tüm varlığını, malını, mülkünü, sermayesini Allah (cc) yolunda feda etmekten bir an geri durmayandır.

Öyle biri ile karşı karşıyayız ki O, Hz. Peygamber'in (sas) lisanı ile ilk olarak cennetle müjdelenen, [2] ondan sonra da defaatle müjdelenen,[3] Cebrail'i (as) gören, Allah tarafından gönderilen selama muhatap olan bahtiyar bir İslâm hanımıdır. [4]

Öyle biri ile karşı karşıyayız ki O, Câhiliyenin zifiri karanlığında kirlenmeden, Meryem misali pak ve temiz kalan, bu özelliği ile de *Tahire* ismini kazanan bir annemizdir.

---

[1] Mariye validemiz hakkında daha fazla bilgi edinmek için bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 124.

[2] Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr*, 20.

[3] Müslim, *Fezâilüs's-Sahâbe*, 72; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 9/223.

[4] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 381.

Öyle biri ile karşı karşıyayız ki O, Firavunları çok olan bir beldenin Asiyece imanını muhafaza ettirerek, şirke bulaşmadan vahye ulaşarak İslâm'ın *Kübrası* olan biridir.

Öyle biri ile karşı karşıyayız ki O, on yıl nübüvvetin ve risaletin davasına bir ana gibi sahip çıkarak, varlığını davasına adayan bir anamızdır.

Öyle biri ile karşı karşıyayız ki O, hanımlar âleminin sultanı olan Hz. Hatice validemizdir ve daha neler nelerdir...

Böyle vasıflara haiz bir İslâm'ın hanımı nasıl anlatılır, nasıl anlaşılır? Öyle kolay mı Hz. Hatice deyip de bu işin hakkını verebilmek...

Hayat Defterinin Sayfalarını Aralarken

Hz. Hatice annemizin hayatının her safhası hayran olunacak bir hayattır. Onun doğumundan başlayarak 37 yıl süren hayat serüveni anlatılmaya gerçekten değerdir. Bu süre zarfından iki evlilik yapan, bu evliliklerden iki erkek, bir kız çocuğu sahibi olan, karanlık ve kirli bir zaman diliminde yaşamasına rağmen, ticaretle uğraşan ama buna rağmen *tahire/pak ve ceyyide/iyi* diye isimlendirilen [5] o hayatı, gerçekten anlatılmaya ve anlaşılmaya değerdir.

37 yaşında dul kalan, 3 yıl boyunca onunla evlenmek için onlarcasının evinin yolunu aşındırmalarına rağmen hepsine yok diyen, kader planında Efendimiz (sas) için hazırlanan; hangi sürecin onu Efendimiz'e (sas) yaklaştırdığını aktaran o sayfalar gerçekten anlatılmaya ve anlaşılmaya değerdir. Hatırlanacağı üzere, Hatice annemiz dul kalınca, onunla hem Ebû Cehil hem de Ebû Süfyan evlenmek istemiş, ona teklifte bulunulmuş, annemiz ise o teklifleri kabul etmemiş, sonra Efendimiz'i (sas) kabul etmiş, onu kabul etmesi de onların Efendimiz'e (sas) ve getirdiği mesajlara karşı onların düşmanlıklarını ziyadeleştirmiştir. [6]

[5] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 32,40.
[6] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 30-31.

Hz. Hatice 40 yaşında, Efendimiz (sas) 25 yaşında Nefise bint Münye isimli hanımın vesilesi ile evlenmeleri, gerek yapılan hazırlıklar, gerek düğün günleri, gerek o günlerde Hatice annemizin vesilesi ile düğüne tabir câiz ise şeref konuğu olarak davet edilen Efendimiz'in (sas) süt annesi Halime validemizin gelişi, Hz. Ebû Bekir'in bu düğünde Efendimiz'e (sas) nasıl yardımcı oluşu, anlatılmaya ve anlaşılmaya değerdir. [7]

Hele hele Hatice annemiz ile Efendimiz (sas) arasında başlayan ve gerçekten ikinci bir örneği olmayan, ilk gün başlayıp tam 25 yıl süren evlilikte hiç azalmadan devam eden o sevgi bağı, anlatılmaya ve anlaşılmaya değerdir. Düşünebiliyor musunuz; 25 yıl Efendimiz'in (sas) hayatına Hatice validemiz varken başka bir hanım girmedi. O günler çok normal bir şey ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, onuncu evlilik... İslâm o günün insanına Nisa Sûresindeki ayeti nazil ettiği zaman [8] o günün erkekleri sevinmediler bilakis üzüldüler, devrin sosyal yapısını bilmeden insanlar ileri geri konuşuyorlar, ama o coğrafyayı tanıdığınızda meseleleri daha iyi anlıyorsunuz. O günün dünyasındaki erkekler gelen ayete üzüldüler,[9] çünkü gelen ayet, dört hanımla evlenin demiyordu, dörde kadar ancak evlenebilirsiniz diyordu. Yani bu nikâh sayısına bir sınır getiriyor, adaletin sağlanması açısından da tek eşliliği öneriyordu. Çok eşlilik yaygın bir gelenek olduğu için evliliklerinin 5. veya 6. senesinde Hatice annemiz yine Nefise bint Münye üzerinden: "Eğer Muhammed başka bir hanımla daha evlenmek istiyorsa evlenebilir" dediğinde Efendimiz'den (sas) gelen cevap: **"Haticem ile beraber başka bir kadın mı? Asla!"** oluyordu. [10]

Evliliğin İlk Günlerinden Bir Hatıra

Tarihi kaynaklar evliliğin ilk günlerinde amca Ebû Talib'in bir endişesini bize aktarırlar. Endişesinin kaynağı ise şu idi: O kendi kendine diyordu ki: "Yeğenim Muhammed, oldukça hassas bir insandır. Hatice ise zengin büyük

[7] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 62.
[8] Nisâ 4/3.
[9] Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 182-184.
[10] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 72.

bir servetin sahibidir. Ya Hatice bu zenginliğin verdiği üstünlük ile yeğenimi ezerse, ona itaat etmeyip, onu üzerse ben ne yaparım." Bu düşüncelerden emin olmak için bir gün hizmetlisi Neb'a isimli bir hanımı, Hatice'nin evine göndermek istedi. Neb'a'ya dedi ki: "Hatice'nin evine git ve karı- koca arasındaki ilişkilerinin nasıl olduğuna iyice bak ve gel bana, bunu haber ver." Neb'a denileni yaptı eve gitti ve biraz da gizlice Hatice ile Muhammed arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu gözlemlemeye başladı. Neb'a, onları izledikçe hayran oluyor, böyle bir karı- koca ilişkisine şimdiye kadar hiç şahit olmadığını itiraf ediyordu. Öyle ki Hatice validemiz her konuşmaya başlayınca; "Anam, babam sana feda olsun" diye başlıyor, evde Efendimiz'in (sas) bir dediğini iki etmiyor, kendi elleri ile ona hizmet ediyordu. Efendimiz (sas) ise elinden geldiğince ona ev işlerinde yardım ediyor, büyük bir aşk ve muhabbet ile hanımı ile konuşuyordu. Neb'a gördüklerini yaşlı amca Ebû Talib'e anlatınca, Ebû Talib gözyaşlarına boğuluyor, bir taraftan ağlarken, diğer taraftan da şükürler ediyordu. [11]

Efendimiz'in (sas) Hatice Annemize Karşı Sevgisi

Onların o muhabbeti Hatice annemizin vefat etmesi ile de bitmiyordu. Biliyorsunuz Hatice annemiz vefat ettiğinde Efendimiz (sas) 50 yaşlarında idi. İki yıl dul kalacaktı Efendimiz, sonra Sevde validemiz ile evlenecek, Aişe annemiz ile de nişanlanacaktı.[12] Medine'ye hicret ettikten sonra da o haneye birçok hanım daha girecekti. Güzellikleri ile ahlakları ile soylarının asilliklerı ile dinlerine olan düşkünlükleri ile her annemiz gerçekten çok farklıdır. Ancak o haneye kim girerse girsin, Hatice validemiz yine unutulmayacak, adı hep anılacak, her daim Efendimiz (sas) tarafından hayırla yâd edilecekti. Tabi bu hal başta Aişe annemiz olmak üzere diğer annelerimiz haklı olarak kıskandıracaktı. [13] Ancak Efendimiz (sas) ne onları kıskandırmak için ne de onları kızdırmak için o sözleri söylemeyecekti. Efendimiz'in (sas) derdi kendisine çok vefalı olan eşine karşı, vefa üzere davranmak ve onun değer ve kıymetini âleme duyurmaktı.

[11] Muhammed Abduh Yemânî, *Ümmü'l-Mü'minin*, s. 68.
[12] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 58; Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 102, 103.
[13] Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr*, 19,21.

Bedir'den Bir Anı

Allah Resûlü (sas) zorlu Mekke yıllarının ardından Medine'ye hicret etmiş; hicretin üzerinden iki yıl geçtikten sonra da iman ile inkârın ilk karşılaşması için Bedir'e gelmişti. Bedir savaşı, imanın galibiyeti ile neticelenmiş, Müslümanlar karşı taraftan yetmiş kişiyi öldürmüş, yetmiş de esir almışlardı. Esirler arasında Peygamber'in damadı, Zeyneb validemizin iman etmemiş kocası Ebû'l-Âs da vardı. Zeyneb eşini kurtarmak için düğün günü annesi Hatice'nin kendi boynundan çıkarıp, kızının boynuna taktığı gerdanlığı fidye olarak babasına göndermişti. Gelen elçi elindeki gerdanlığı Allah Resûlü'nün (sas) önüne bırakır bırakmaz, Efendimiz (sas) bir anda onlarca sene öncesine gider ve Hatice'nin iklimine yeniden dâhil olur, gözleri dolar ve: **"Bu Hatice'min gerdanlığı!"** diye haykırır. Sahâbe de gözyaşlarına boğulmuştur. Onlar da üzülmekte, gelen gerdanlığın Efendimiz'e (sas) bazı hatıraları hatırlatmasına hüzünlenmektedirler. Efendimiz, yaşlı gözlerle: **"Bu gerdanlığı Zeyneb'ime geri gönderseniz, eşini de salıverseniz olmaz mı?"** diyecekti. Sahâbe bu talebe nasıl yok diye bilirlerdi ki hemen lebbeyk denilecek ve istenen şey yerine getirilecekti.[14]

Sahâbe orada da Efendimiz'in (sas) Hz. Hatice'ye duyduğu aşkın boyutuna bir kez daha şahit olmuşlardı. Ne aşktı bu ya Rabbi! İlk günkü gibi taze ve diriydi.

Vefatının Ardından Vefa!

Hz. Hatice'nin vefatının üzerinden tam on bir yıl geçmişti. Daha dün kovulup yurtlarından çıkarılan Müslümanlar, şimdi zorla çıkarıldıkları beldeyi fethetmek için Mekke'nin kapılarına dayanmışlardı. Allah Resûlü (sas) on bin askerle Kâbe'ye doğru yürüyordu. Bir anda Efendimiz (sas) ordudan ayrılarak Hacûn Kabristanlığı'na yöneldi. Gitti, oturdu Hatice'sinin kabri başına, gözlerinde yaş, dudaklarında dua ve istiğfar orada bir müddet durdu. Sahâbe orada da o aşka hayran olmuş, onlar da Efendimizle beraber gözyaşları dökmüşlerdi. Sahâbe sormuş: "Ya Resûlullah! Mekke'de evinizde

[14] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 308; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI, 276.

mi kalacaksınız?" Efendimiz (sas) demişti ki: **"Akîl bize ev mi bıraktı?"** [15] O halde çadırınızı nereye kuralım? Cevap hazır: **"Hatice'min karşısına?"** [16]

Mekke fethedilmiş, Kâbe putlardan temizlenmiş; Bilâl, Mekke'nin semalarına artık hiç susmamak üzere Ezan-ı Muhammediye'yi duyurmuştu. Allah Resûlü (sas), Kâbe'nin avlusunda durmuş, kendisine gelen yüzlerce meseleye çözümler getirmeye başlamıştı. Bir anda Allah Resûlü (sas) yaşlı, beli bükülmüş, eli bastonlu bir ihtiyar hanımın kendine doğru geldiğini görmüştü. Hemen seslenmişti: **"Açın yolu, gelen hanıma yol verin."** Emir yerine getirilmiş, yollar açılmış, ihtiyar hanım adım adım Allah Resûlü'nün (sas) huzuruna gelmiş, Efendimiz sırtındaki cübbeyi çıkarıp yere sermiş ve bu hanımı yanına oturtmuş ve onunla sohbet etmeye başlamıştı. Allah Resûlü (sas) o kadar içten bu ihtiyar hanım ile sohbet ediyordu ki tüm sahâbe heyecanla kadının kimliğini merak etmeye başlamışlardı. Efendimiz (sas) zaman zaman gülüyor, zaman zaman duygulanıp ağlıyor, zaman zaman hiç konuşmadan bakışlarını maziye dikiyordu. Derken ihtiyar hanım bir müddet sonra gitmiş. Aişe validemiz büyük bir merak ile Efendimiz'in (sas) yanına gelmiş: *"Ya Resûlullah! Kimdi biraz önceki yaşlı hanım? Onunla neler konuşuyordunuz?"* diye sormuş. Allah Resûlü: **"Ey Hümeyram! Gelen Hatice'min arkadaşıydı; onunla Haticeli günleri zihnimizde canlandırdık"** demiştir.[17]Efendimiz (sas) isim vermiyor ama ihtimaldir ki gelen evliliklerine vesile olan Nefise bint Münye'dir.

O anda Aişe validemiz dayanamayacak ve diyecek ki: *"Ya Resûlullah! Nedir hep Hatice, Hatice deyip duruyorsun. Allah şimdi ondan daha hayırlısını ve gencini sana nasip etmişken sen yine de hep Hatice Hatice diyorsun."* Bir anda Efendimiz'in (sas) mübarek yüzünün rengi değişmiş, kızdığı zaman alnındaki mübarek damar şişerdi, yine şişmiş ve Aişe'nin şahsında Hatice'nin değerini âleme duyurmak adına şöyle demişti: **"Hayır vallahi! Allah Hatice'den daha hayırlısını bana nasip etmedi. Herkes beni yalanlarken o beni doğruladı. Herkes kapıları yüzüme kapatırken o kapısını bana açtı. Herkes beni ma-**

[15] Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğazi*, II, 829; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 356.
[16] Halebî, *es-Siretü'l-Halebî*, III, 27.
[17] Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, XI, s. 178.

lından mahrum ederken o malı ile mülkü ile bu risalet davasını destekledi. Şimdi söyleyin onun gibisi var mı?"[18]

Vefa âbidesi vefalı eşi Hatice'yi işte yıllar sonra bile böyle bir vefa ile anıyordu. Aişe validemiz Efendimiz'in (sas) nazarında Hatice'nin kıymetini çok iyi anlamıştı ama yine de kıskanmadan da edemiyordu. Buhârî'de geçen bir rivayette bunu açıkça söylüyor ve diyordu ki: *"Onunla aynı zamanı paylaşmamama rağmen Hatice'yi kıskandığım kadar hiçbir kadını Efendimiz'den kıskanmadım. Çünkü Efendimiz Hatice'yi o kadar çok anıyordu ki bir an olsun onu unutmuyordu. Ne zaman evimizde bir koyun veya keçi kesilse hemen bir parçasını ayırır,* **'Bu pay Hatice'nin akrabalarının ve arkadaşlarınındır'** *der onlara gönderirdi. Bir gün dayanamadım; Efendimiz'e bu sevginin nedenini sordum. Efendimiz dedi ki:* **"Ey Aişe! Ben, en çok Hatice'yi seviyorum. Seven; sevdiklerinin sevdiğini de sever."**[19]

Vefayı vefa sultanından öğrenmeye devam ediyoruz: Efendimiz (sas) bir gün yolda yaşlı bir hanım gördü, onu görür görmez, o kadar sevindi ki hemen yanı başına oturttu; onunla sohbet etmeye başladı ve daha sonra da ona ikramlarda bulunarak, yolcu etti. Bu tabloyu izleyen sahâbe, meraklanmış, o hanımın kim olduğunu öğrenmek istemişlerdi. İçlerinden biri sormuş: *"Ya Resûlullah! Kimdi o hanım, sizi bu kadar sevindirdi?"* Efendimiz (sas) dedi ki: **"O Ümmü Züfer'dir. Mekke'de evimize gelir, Hatice'min saçlarını düzeltir, onu süslerdi."**[20]

Hz. Hatice'ye ait her hatıra Efendimiz'i (sas) böyle heyecanlandırıyor, yıllar önce Mekke'de evlerine gelip Hatice validemizin saçlarını düzelten bir hanım bile unutulmuyor, sevgilinin hatırına o da vefa sultanından ikram görüyordu.

Bir gün hücre-i saâdetin dışından biri içeriye girmek için izin istedi. O anda Allah Resûlü, Aişe'nin odasındaydı. Efendimiz (sas) dışarıdan izin isteyen sesi duyar duymaz, bir anda ayağa kalktı: **"Allah'ım! Bu izin isteyiş**

[18] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* VI,117.
[19] Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr,* 19,21.
[20] İbn Hacer, *el-İsâbe,* IV, 2696; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* VII, 322.

evimin sultanı Hatice'nin izin isteyişidir. Muhakkak ki gelen Hatice'nin kız kardeşi Hâle'dir. Allah'ım! Ne olur gelen Hale olsun" dedi.[21]

Evet, gelen Hâle idi. Allah Resûlü (sas) aradan yıllar geçmesine rağmen Hatice'sinin izin isteyişini unutmamış, yıllar geçmesine rağmen hanımının hatırına kız kardeşine saygı ve hürmeti esirgememişti.

Müslim'de geçen bir rivayette Efendimiz (sas) Hz. Hatice'ye olan sevgisinin kaynağını, bizim üzerinde saatlerce tefekkür etmemiz gereken bir ifade ile dile getirir. Ne der biliyor musunuz: **"İnni kad ruziktü hubbeha/ Muhakkak ben onun yani Hatice'nin sevgisi ile rızıklandırıldım."** [22] Hadi gelin bu sevgiyi anlayın, nasıl anlayacaksınız?

Allah Resûlü (sas) yirmi beş yıllık hayat arkadaşını, yar ve yardımcısını o günün insanına da bu günün insanına da elini semaya kaldırarak şöyle açıklayacaktı: **"Semanın en hayırlı hanımı İsa'nın annesi Meryem, yeryüzünün en hayırlı hanımı ise Hatice'dir."** [23]

Yine Efendimiz (sas) bir gün: **"Hanımlar âleminin en hayırlıları şu dört hanımdır: İmrân'ın kızı Meryem, Huveylid'in kızı Hatice, Muhammed'in kızı Fâtıma ve Firavun'un hanımı Asiye"** [24]

Hz. Hatice validemizin değer ve kıymetinin ne olduğunu anlayabileceğimiz birkaç numune bunlar... Onun değer ve kıymetini ifade eden daha nice farklı rivayetler vardır. Hatice validemizin yaşadığı hayat tek kelime ile *"Peygamber evine nasıl sultan olunur?"* sorusunun cevabı niteliğindedir.

Üç Önemli Hadise

Hz. Hatice annemiz için açtığımız bu bahiste, ben sizleri, her okuyuşta; insanın hayranlığını arttıran: "Bu nasıl bir sevgi? Bu nasıl bir güven? Bu nasıl bir evlilik?" diye insanı sarsan bir tabloya sizleri götüreceğim. O tablonun

[21] Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr*, 3,5; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2652.
[22] Müslim, *Kitabü'l-Fezâil*, 75.
[23] Buhârî, *Ehâdisi'l-Enbiya*, 31.
[24] Buhârî, *Ehâdisi'l-Enbiya*, 27; Tirmizî, *Menâkıb*, 130

üzerinden bazı şeyleri gözden geçirip, sorgulamamıza yardımcı olması için, beraberce saâdet asrına gidecek, o tablonun içine dâhil olacak, o günden bugüne gelerek hayatlarımızın yeniden muhasebesini yapacağız inşallah...

Takvimler, nübüvvet öncesinin 5. yılını gösterdiğinde, yani Hz. Hatice validemiz 50, Efendimiz 35 yaşlarında iken yeryüzünün en kutlu yuvası üç önemli olaya şahit olacaktı. Bu olaylardan ilki; Fâtıma validemizin dünyaya teşrifi idi.[25] O günlere kadar o haneye Allah, Kasım'ı vermiş, Kasım daha bebekken vefat etmişti. Sonra Zeyneb, Rukiyye ve Ümmü Gülsüm gelmişlerdi. Şimdi ise Fâtıma gelecekti. Bu küçük bebek diğer ablalarından farklı idi, doğumu farklı, kendisi farklı, anne ve babasının ona duydukları muhabbet farklı idi. Bu farkı o gün için hiç kimse bilmiyordu. Gün gelecek Allah Resûlü (sas) diğer tüm çocuklarını birer birer kaybedecek, yalnızca Fâtıma'sı kalacak ve Fâtıma'sını Ali'sine vererek Nesl-i Muhammediyye bu kutsi ağaçtan devam edecektir. Fâtıma, Ehl-i Beyt olma şerefine nail olacak ve **"Her Peygamber'in nesli kendindendir, benim neslim ise Fâtıma'dandır."** [26] müjdesinin sahibi olacaktı.

Bu yılın ikinci büyük olayı ise, Efendimiz'in (sas) Kâbe'nin yeniden inşası olayında Hacer-i Esved'in yerine konulması meselesinde yaptığı hakemlik olayıdır. Efendimiz (sas) otuz beş yaşlarında olgunluğun zirvelerine doğru tırmanırken, bir taraftan da emniyet ve güveninde en üst seviyelerine doğru çıkıyordu. O günler, Kâbe yılların verdiği olumsuz tesirlerle yer yer duvarlarında aşınmalar olmuş, şiddetli seller birçok yerinde tahriplere sebebiyet vermişti. Kâbe'nin hizmetinde bulunan Kureyş'in büyükleri toplanarak Kâbe'yi yıkıp yeniden yapma fikri üzerinde birleşirler. Her kavim kendi üzerine düşen sorumluluk ve büyük bir ibadet coşkusu ile bu inşa işinde yer alır. Kâbe'nin duvarlarının yeniden yapımı bitince ortaya ciddi bir sorun çıkar. Bu sorun herkesçe kutsallığı bilinen *Hacer-i Esved*'in kim tarafından yerine konacağı meselesidir. Bu iş oldukça şerefli bir işti ve hiçbir kabile böyle bir şereften mahrum kalmak istemiyordu. Herkes bu işin kendilerine ait olduklarını iddia ediyor, ortamı iyice geriyorlardı. Derken kılıçlar çekildi

[25] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 146, 147.
[26] Taberânî, *el-Mü'cemü'l-Kebîr*, 2630.

ve ortaya ciddi bir sorun çıktı. Taraflar birbirleri ile vuruşmaya hazırlanırlarken, Mekke'nin liderlerinden Velid b. Muğire şöyle bir teklifte bulundu: *"Ey Mekkeliler! Hayır için başlattığınız bu işi, şer bir şekilde kan ile bitirmeyin. Gelin, bu işi bir antlaşma ile çözelim. Şimdi Kâbe'nin avlusuna ilk girecek şahsı hakem olarak tayin edelim ve o şahsın vereceği hükme hepimiz razı olalım."* Bu teklif diğerlerince de makul karşılandı ve kılıçlar yeniden kınlarına konarak beklenilmeye başlandı. Biraz sonra uzaklardan biri belirdi. O, Ebû Talib'in yetimi, Hatice'nin efendisi Muhammed'den başkası değildi. Efendimiz (sas) o günlerde ticari bir maksatla Mekke'den çıkmış ve olanlardan habersiz bir şekilde, dönünce Kâbe'yi tavaf etmek için, oraya yönelmişti. Allah Resûlü, Kâbe'nin avlusuna girince tüm kabileler sevinç çığlıkları atmış ve şöyle bağrışmaya başlamışlardır: *"el-Eminu ertedeynahu/O Emindir ve biz o eminin her hükmüne rıza gösteririz."* Olay, Allah Resûlü'ne (sas) anlatılmış, Efendimiz müthiş bir fetanet ile hiç düşünmeden aklındaki çözümü uygulamaya koymak için harekete geçmişti. Efendimiz (sas) hemen: **"Bana büyükçe bir örtü getirin"** dedi. Bez gelince onu Kâbe'nin biraz uzağında yere serdi. Sonra mübarek elleri ile Hacer-i Esved'i aldı, o bezin tam ortasına koydu. O an Mekke'de ne kadar kabile varsa hepsinden birer temsilci çağırdı ve her birine o bezin bir parçasını tutturdu. Yavaş yavaş taşıttırarak konulacak yere getirdi. Sonra kendisi yeniden o taşı alarak öptü ve yerine koydu. Tüm kabileler verilen hükümden ve yapılan uygulamadan memnun olmuşlardı. Olay günlerce Mekke'de konuşuldu. Herkes Efendimiz'in (sas) bu fetanetini konuşuyor, O'na olan hayranlık gün geçtikçe artıyordu.[27] Hatice validemiz, Efendisinin bu meseledeki fetanetini duyunca: "İşte benim efendim bu" demiş, kendisini Muhammed ile evlenmesinden dolayı kınayan bazılarına "Şimdi anladınız mı beni ona hayran eden şeyin sebebini" demişti.[28]

Nübüvvet öncesi 5. yılın önemli üçüncü olayı ise bu kutlu yuvaya kazandırılan yeni bir çocuktu. Bu çocuk o gün için beş yaşlarında olan Ali'den başkası değildi. O yıllar, Ebû Talib oldukça yaşlanmış, çocukları ise artmıştı. Talib, Akîl, Cafer, Ali ve Ümmü Hani bu evin çocuklarıydı. Yaşlanan Ebû Talib, çocuklarına bakmakta zorlanıyordu. Vefalı yeğen Muhammed, amca-

[27] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 209; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 146.

[28] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 82.

sının bu haline üzülüyor ve nasıl amcasına yardımcı olabileceğinin yollarını arıyordu. Bir gün diğer amcası Abbas'ın yanına gitti ve bu sorunun çözümü için neler yapabileceklerini konuşmaya başladılar. En sonunda amca-yeğen şuna karar verdiler: İkisi Ebû Talib'in birer çocuğunu alacak ve onların bakımlarını üstleneceklerdi. Efendimiz ile amcası Abbas, Ebû Talib'in evine gittiler ve bu düşüncelerini yaşlı Ebû Talib'e açtılar. Ebû Talib başta karşı çıksa da sonraları bu teklifin doğruluğuna inandı ve büyük oğlu Talib ile âmâ olan Akîl'i yanında bırakarak Cafer ile Ali'yi onlara verdi. Hz. Abbas, o gün için on beş yaşlarındaki Cafer'i aldı, Efendimiz (sas) ise beş yaşlarında ki Ali'yi aldı.[29] Efendimiz minik Ali'nin elinden tutup evine getirip, onu Hatice'nin şefkatli kollarına bırakacağı anda diyecekti ki: **"Ey Haticem! Ben öyle birini seçtim ki Allah onu benim için seçmiştir."** [30] O günden sonra Ali de Hatice validemizin terbiyesinde yetişecek, Hanımlar âleminin sultanı bir sultana daha annelik yapacak ve ileride velayet tahtının sultanı olacak Hz. Ali'nin eşsiz bir kahraman olması için elinden geleni yapacaktı.

Başlayan Yeni Süreç

O günler bu üç hadise olurken yeryüzünün bu en asil ve soylu yuvası birden bire farklı bir atmosfere bürünüyordu. O hane, kutlu bir yuva idi, Saâdetli mutlu bir ev idi; ama o günler yastığa baş konunca uykular kaçmaya başlamış, bir iç huzursuzluk, bir fırtınalı hal ortaya çıkmıştı. Peki, bunun sebebi neydi? Hatice validemiz ile Efendimiz'i (sas) üzen, uykusuz bırakan şeyler nelerdi? Hatice validemiz ve Efendimiz (sas) geceleri yastığa baş koydukları zaman varlık sancısı çekiyorlardı. İnsanlığın o günkü hallerine bakıp, üzülüyor, Allah'ın (cc) yanında tapılan cansız varlıklara verilen kutsiyetleri görünce âdeta yürekleri parçalanıyordu. Diri diri toprağa gömülen kız çocuklarına, câhiliyenin zifiri karanlığına mahkûm edilen mazlum ve muztazaf insanlarına üzülüyorlardı. Yani dertleri insanlıktı, dertleri semanın kapılarından gelmesi beklenen ilahî ikramlardı. Dertleri insanlığı kurtuluşa erdirecek olan mesajlar ve bu mesajları insanlığa ulaştıracak olan rehberdi. O

[29] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 82-83.
[30] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 83.

yastığa baş koyup bu sancıyı çekenler, bu iş için kendilerinin seçildiğinden habersizdiler. Ama seçen ilahî otorite nübüvvet kuşunun konacağı yuvayı çoktan belirlemişti. O günden sonra Efendimiz'de (sas) farklı bir ruh hali gelişti. Artık o yalnızlığı seven, rüyalar gören, o rüyalarda farklı mesajların muhatabı olan biri haline geliyordu.

Bu yıllardan sonra, yani Efendimiz (sas) otuz beş yaşını geçince yalnızlığı sever bir hale geldi ve yılın, o zamanki ismi ile *Ramad* olan *Ramazan* ayında Nur dağındaki, Hira mağarasına gitmeye başladı. Efendimiz'in (sas) Nur dağındaki bu mağarayı nasıl bulduğuna dair farklı rivayetler vardır. Ya çobanlık yaptığı yıllar bu mağarayı görmüştür ya da içlerinde dedesi Abdülmuttalib ve Hz. Ömer'in amcası Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'inde bulunduğu Mekke'de ki haniflerin bazılarının gidip, geldiği bu mağarayı onlardan öğrenmiştir. [31] Kimden öğrendiyse Efendimiz (sas) bu mağaraya tam üç sene boyunca, yılın Ramazan ayında gidip, orada insanlardan uzak, Rabbine ise yakın bir halde kalmıştır. Yaş otuz sekiz olunca da bu hal onda daha ileri bir seviyeye çıktı. O günler, Efendimiz (sas) daha fazla insanlardan uzak kalmak istiyor, zihninde çakan şimşeklere, yüreğinden coşup gelen feryatlara bir çözüm bulmak istiyordu. Efendimiz (sas) bu çözümü nerede ve nasıl bulacağını bilmiyordu. [32]Ama sanki gidip geldiği Nur dağında bir şeyler olacaktı. Bu dağ Mekke'nin kuzeydoğusunda, Kâbe'ye 6-7 km uzaklıkta, yaklaşık 621 metre yüksekliğinde, çıkışı oldukça zor, taşlarla kaplı bir dağdı. Efendimiz (sas)bu dağın zirvesine yirmi metre kala, bir insanın ancak sığabildiği bu mağarada o fırtınalı günlerini geçiriyordu.

Varlık Sancısı ve Arayış

Yıllar sonra Müslümanlar merak edecek ve Aişe validemize Efendimiz'in (sas) Hira mağarasında kalırken ne yaptığını soracaklardı? Merak etmede haklılıkları da vardı. Çünkü o gün için daha vahiy gelmemiş, ibadet ve dualara ait gök sofrasından hiçbir şey inmemişti. Peki, Efendimiz (sas) o günler boyunca orada ne yapıyordu? Bunu Aişe validemiz de merak etmiş, o

[31] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 85, 86.
[32] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 86.

da Efendisine sormuş ve bazı şeyler dinlemişti. Bu dinlediklerinin bilgisi ile Aişe validemiz kendisine bu soruyu soranlara şöyle yanıt veriyordu: *"Efendimiz Hira'da tehannüs yapıyordu."* [33] Tehannüs ise *"Herhangi bir emire dayanmadan, kişinin kendi istediği ve belirlediği ölçüler içerisinde ibadet ve tefekkür etmesini"* ifade ediyordu. [34] Daha kısa ve öz bir ifade ile Efendimiz'in (sas) Hira'da yaptığı şey, tefekkürdü. Tefekkür; mü'min insanın olmazsa olmazı, iman nimetinin nuru, ilahî kelamın ithaf edildiği övülen ve beklenilen bir ameldi. Efendimiz (sas) de orada saatler ve günlerce tefekkür ediyor, varlık âlemini ve yaratılışı düşünüyor, neden var edildiği üzerinde kafa yoruyor, şirke bulaşmış insanlığın yeniden nasıl tevhid çizgisine kavuşturulabileceğinin yollarını düşünüyordu. Mahzun mahzun Kâbe'ye bakıyor, yürekten ah ah diye inliyor, atası İbrahim'in tevhid ile yoğurup düzelttiği Kâbe'nin üç yüz altmış cansız puta teslim edilmesini içerliyordu. Yani, Efendimiz (sas) anlamı "arayış"[35] demek olan Hira'da hakkı ve hakikati arıyordu. Efendimiz (sas) risalet görevine hazırlandığı bu dönemde ciddi sıkıntılarla karşılaşıyor, zorlanıyor ve bazen olayın ağırlığından dolayı çok farklı ruh halleri yaşıyordu. Bu zaman dilimi içerisinde, O'na bir anne şefkati ile merhamet edip, rahmet kanatlarının altına alacak biri gerekiyordu. Ama o öyle biri olmalıydı ki hem şefkat ve merhamette zirvelerde olsun hem de merhameti kendisine galebe çalıp Efendimiz'i (sas) aslî görevine hazırlandığı bu dönemde, O'nu bu süreçten alıkoymayarak, destek olabilsin... Bu dengeye dikkat edelim. İşte Hatice validemiz bu ikisini Efendimiz'e (sas) yapıyordu. Onun bu zorlu günlerdeki misyonu: "Neden Efendimiz (sas) ilk olarak kendinden on beş yaş büyük, dul ve çocuklu bir hanım ile evlendi?" sorusunun cevabı niteliğindeydi.

Hatice validemiz eşsiz bir şefkat ve merhamet ile Efendimiz'e (sas) yardımcı olmaya çalışıyor; ama asla merhamet duygularının düşüncesine yani aklına galebe çalmasına izin vermiyordu. O yalnızlığı sevmeye başlayan eşine karşı en ufak bir sitem etmiyor, kendi elleri ile O'na yiyecekler hazırlıyor, yolcu ediyor; arkasından da Meysere'yi başına bir iş gelmemesi için tedbi-

[33] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI, 233; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 194.
[34] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 87.
[35] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 87.

ren takip etmesi için gönderiyordu. Hatice validemiz, Efendisinin ahlakına olan hayranlığı ile O'nun yanlış bir iş yapmayacağını biliyor; bu konuda O'na müthiş bir güven duyuyordu. Bunun içinde kendi kendine hep şunu telkin ediyordu: *"Ben Efendime yardımcı olmalıyım."* Evet, o hem yâr ve hem yardımcı idi. Bazen Efendimiz'in (sas) Hira'daki yolculuğu uzun sürünce, Hatice validemiz kendisi bizzat elleri ile hazırladığı yiyecekleri Efendi'sine götürmek için dağa doğru gidiyor ve şu an bile insanların çıkmakta zorlandığı Nur Dağı'na, elli beş yaşına ve doğurduğu sekiz çocuğuna rağmen çıkıyor, Efendi'sinin yanında oturuyor, konuşmaları ile O'nu rahatlatıyor, yüreğindeki fırtınaları dindirmeye çalışıyordu. Vakit geç olunca Efendimiz (sas) bazen onunla birlikte evine dönüyor, bazen de onu yolcu ettikten sonra yine o mağarada geceliyordu. Bazen de Efendimiz dağın zirvesinde Hatice'sinin kendine doğru geldiğini görünce, onu yormak istemiyor, kendisi dağın eteğine doğru iniyor, onu orada karşılıyor, orada saatlerce onunla sohbet ediyor ve bazen de orada onunla birlikte geceliyordu.[36] Bugün *İcabe Mescidi* diye isimlendirilen mescidin yeri Efendimiz (sas) ile Hatice validemizin buluştukları yerdir.[37]

Büyük Vuslat, Büyük Hadise

Günler böyle geçip giderken Efendimiz (sas) kırk yaşına merdiven dayamış, evinin sultanı olan Hz. Hatice ise elli beş yaşlarına ulaşmıştı. Vahyin nüzûlünün öncesindeki altı ay Efendimiz'in (sas) ruh hali daha da ağırlaşmış, oldukça farklı hikmet dolu rüyalar görmeye ve bazı olağanüstü olaylara şahit olmaya başlamıştı. Bu zor günlerinde Hatice'si yine O'na yardımcı oluyor, elinden geldiğince yüreğindeki sıkıntılara ortak olmaya çalışıyordu. Efendimiz de başından geçen her olayı gelip, Hatice'si ile paylaşıyordu. Çünkü Hatice validemiz, kendisini büyük bir dikkat ile dinliyor ve derdine derman olabilecek şeyler söyleyerek, O'na sabır telkin ediyordu. Bu zorlu günlerin birinde Efendimiz (sas), bir rüya görmüştü. Buhârî'nin bize naklettiğine göre; Efendimiz (sas) gördüğü rüyayı şöyle anlatmıştı: **"Evinin üstü-**

[36] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 88.
[37] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 89.

ne bir tahta çekilmiş, bu tahtanın tam ortasından bir delik açılmış, bu delikten aşağıya göz kamaştırıcı bir merdiven sarkıtılmıştı. Bu merdivenden hiç tanımadığı iki adam inmiş, yanına gelmiş, biri sağına biri soluna oturmuştu. Derken adamlar ameliyata benzer bir müdahalede bulunmuş, kaburga kemiklerini açmış, göğüs kafesindeki kalbine yönelmiş, kalbini çıkarmışlardı. Kalbini eline alan biri diğerine demişti ki: 'Bu salih adamın kalbi ne kadar da güzel ve temizmiş' sonra o kalbi yıkamışlar ve nihayetinde de tekrar kalbi yerine koymuş, bedenini kapatmış ve ortadan kaybolmuşlardı." [38]

Efendimiz (sas) bu rüyanın tesiri ile uyanmış ve soluğu Hatice'sinin yanında almıştı. Gördüğü rüyayı anlatmış ve **"Korkuyorum ey Haticem!"** demişti. Efendimiz korkuyordu, o ruh haline dayanmak mümkün değildi ve o da bir beşer olarak bu hallerden endişeleniyordu..

Bu söylenenler karşısında Hatice validemiz tebessüm ediyor: *" Hayır ya Muhammed! Korkma, Allah senin için şer değil, hayır murad etmektedir"* diyordu. [39]Bu haller devam edip giderken, Efendimiz (sas) daha uzun Hira'da kalmaya başlamıştı.

Yıl miladî 610'du. Aylardan Ramazan, gecelerden Kadir gecesi idi. O gece çok farklı bir gece idi. Alem nefesini tutmuş yıllardır hasretlerini çektikleri buluşmayı bekliyorlardı. Semanın emini olan Cibril, arzın ve arşın emini olan Efendimiz (sas) ile buluşmaya, ağır bir söz ve görevi O'na ulaştırmaya geliyordu. En-Nûr olan Allah'ın mesajlarını getirerek, âlemi karanlıklardan aydınlığa taşımaya geliyordu. Cibril-i Emin, Muhammedü'l-Emin'e, en büyük emniyetin ve güvenin kaynağı olan ilahî vahyi O'na ulaştırmaya geliyordu. Beklenen an gelmiş, göğün bereketli sofrası insanoğlunun üzerine açılmış, Allah beşere tenezzül ederek, tekrar insanoğlu ile vahiy aracılığıyla konuşmaya başlamıştı.

[38] Buhârî, *Kitabu's-Salât*, 1.
[39] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 90, 91.

Nübüvvet Vazifesinin Ağırlığı

"Yaratan Rabbinin adıyla oku!
O, insanı bir damla alaktan (embriyodan) yarattı.
Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir.
O Rab ki kalemle yazmayı öğretti.
İnsana bilmediği şeyleri öğretti." [40]

Efendimiz (sas) vahyin bu ilk sözleri altında ezilmiş, ter içinde kalmış, ne yapacağını şaşırmış, bu ağır ve zor görevin altında bir beşer olarak sıkıntıların en büyüğünü yaşamaya başlamıştı. Zorlukla kendini mağaranın dışına atmış ve aşağıya doğru inmeye başlamıştı. Yürüdükçe daha da zorlanıyor, gaibten bazı sesler duyuyor; taşın, ağacın, toprağın yani tüm varlığın dilinden: *"es-Selamu aleyke ya Resûlullah!/Sana selam olsun ey Allah'ın elçisi!"* nidalarını işitiyordu.[41]

Artık o Ebû Talib'in yetimi değil, Muhammed b. Abdullah değil, Allah'ın âleme seçip gönderdiği son elçi idi. O artık Resûlullah idi. O artık Nebiullah idi. Efendimiz (sas) zorlukla Hira'dan aşağıya indi. Bu ruh hali ile nereye gitmeli, kimden bu haline dair bilgiler almalıydı. Kim onu teskin edip, yardımcı olabilirdi. Efendimiz'in (sas) önünde gidebileceği dört adres/mekân vardı:

Birincisi Amcası Ebû Talib'e gidebilirdi. Çünkü o yaşlı ve tecrübeli bir adamdı. Gün görmüş, saçı başı ağarmış, binlerce olaya şahit olmuş ve müthiş bir dirâyet ile nelerle karşılaşmışsa hepsini çözüme kavuşturmuştu. O yaşına kadar da amcası hep kendisine yardımcı olmuş, her zaman elinden gelen yardımı yeğeninden esirgememişti. Bunun için Efendimiz (sas) ona gidebilir, başından geçenleri ona anlatabilirdi.

İkinci adres olarak dostu, sırdaşı Ebû Bekir'e gidebilirdi. Ebû Bekir, Efendimiz'den (sas) iki yaş küçüktü; ama çok kabiliyetli birisi idi. Birçok

[40] A'lâk 96/1-5.
[41] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 92.

alanda ilim sahibi idi; özellikle neseb ilmine oldukça vakıftı.[42] Ama hepsinden öte o müthiş bir dost ve sırdaştı. Efendimiz (sas) ona gidebilir, başından geçenleri onunla paylaşabilir, derdine derman olabilecek şeyleri onun yanında arayabilirdi.

Üçüncü adres olarak Mekke'nin en büyük ve en bilgili bir ilim adamı olan Varaka b. Nevfel'e gidebilirdi. O bir ayaklı kütüphane idi. Geçmiş tüm ilahî kitaplara vakıf, oldukça akıllı ve tecrübeli biri idi. Ona gidebilir başından geçenleri ona anlatabilir, onun söyledikleri ile kendine bir yol haritası belirleyebilirdi.

Dördüncü ve son durak olarak hanımı, yoldaşı ve sırdaşı Hatice'sine gidebilirdi. Yüreğindeki fırtınaları, Hatice'nin limanında dindirebilirdi. Efendimiz diğer üç adresi geçerek, doğrudan Hatice'sine gelmeyi tercih etti. Neden mi? Çünkü Hz. Hatice bir eş olarak efendisine on beş senelik evliliği boyunca sırdaş ve yoldaş olacağına dair güven vermişti. Bir iş ile karşılaşınca ortalığı velveleye vermemiş, meseleyi sonuna kadar dinlemiş ve en makul tavır ne ise, onunla eşine hem yardımcı olmuş hem de yüreğindeki fırtınaların dinmesini sağlamıştı. Böyle bir güven, Efendimiz'i (sas) en zor anında başka bir yere değil, Hatice'sinin kapısına getirmişti.

Hatice Limanı

Efendimiz (sas) titriyor, soğuk soğuk terliyordu. Zorlukla eve ulaşmış ve Hatice'sine ancak: **"Zemmilunî... Zemmilunî/ Beni örtün... Beni örtün..."** diyebilmişti. Başını Hatice'sinin dizine koymuş ve saatlerce konuşmadan beklemiş, Hatice validemiz ise tek kelime etmeden, Efendi'sinin kendisine gelmesini beklemişti. Derken Efendimiz (sas) biraz olsun olayın şokunu üzerinden atmış ve başından geçenleri Hatice'sine bir bir anlatmıştı. Hatice validemiz nefesini tutmuş, gözlerini Efendi'sinin gözlerine kilitlemiş, o mübarek dudaklardan çıkan kelimeleri zihnine kaydetmeye başlamıştı. Efendimiz'in (sas) sözü bitince konuşma sırası evin sultanına gelmişti. Ne demişti; Hz. Hatice sizce? Acaba bazılarının yaptığı gibi eşinin başından ge-

[42] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1088.

çen zorlu bir olayı basite almış, umursamamış, hâşâ onun her zamanki hali deyip kestirip atmış mıydı? Yoksa basit sözlerle "geçer geçer" deyip meseleyi kapatmak mı istemişti. Yoksa bağırıp çağırmaya mı başlamıştı!? Hayır, hiçbiri değil...

O, hanımlar âleminin sultanıdır. Sultana ancak sultanlık yakışır. Hz. Hatice orada tarihe geçecek çok önemli sözler söyleyecektir. Öncelikle dedi ki: *"Asla endişelenme Ey Efendim! Allah seni kesinlikle zayi etmeyecektir."* Sözün başında Efendimiz'in (sas) yüreğindeki fırtınaları dindirme adına böyle bir cümle gerekliydi. Hatice validemiz de bu söz ile başladı konuşmasına ve devamında melekleri bile hayran bırakacak şu kısa; ama Muhammedî ahlakı alemlere duyuracak cümleleri sıraladı:*"Sen akrabalarını koruyup, gözetirsin. Düşkünlerin elinden tutarsın. İhtiyacı olanların ihtiyaçlarını karşılarsın. Misafirlerine her türlü ikramı yaparsın. Hakkın yanında yer alır, hakkın ikamesi için çalışırsın."*[43]

Bu kısa; ama tarihî cümleler Hatice validemizin Hz. Muhammed'i (sas) nasıl doğru ve kamil olarak tanıdığının en büyük örneğidir. Burada Hatice validemizin büyüklüğünü, olgunluğunu ve metanetini görüyoruz. Ama çok önemli bir nokta var ki o da şudur: On beş sene aynı yastığı paylaştığı, her haline ve her durumuna şahit olduğu eşini tanıtırken lisanında böyle cümlelerin dökülmesi de oldukça manidardır.

Bir an kendimizi şöyle bir bu tablonun içerisine dâhil edelim: Başımıza zor bir durum gelse bizler bu zorluğu ilk olarak evlerimizdeki hanımlarımız ile mi paylaşırız? Yoksa en son mu onu haberdar ederiz? Ya da biz sorunlarımızı evimizin hanımı ile paylaştığımızda Haticevari bir metanet ile mi karşılaşırız yoksa ortalığın bir anda büyük bir velveleye dönüştüğüne mi şahit oluruz. Söylediğimize, söyleyeceğimize bin pişman olup, niye söyledim ki diye kendimizi kınamaya mı başlarız? Ya da biri bizi eşimize sorsa, kaçımızın beyi/hanımı biraz önce Hatice'nin lisanından duyduğumuz o yüce ahlaka dair hususiyetleri sıralar.

[43] Buhârî, *Bed'i'l-Vahy*, 3; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 195.

İşte böyle nübüvvet tacı, ancak özünde ve sözünde temiz olan bir yuvaya yakışır, ancak böyle bir eve layık görülürdü, zaten de öyle oldu. Doğrudur, nübüvvet görevi *hatemen nebiyyîn/ peygamberlerin sonuncusu* olan Efendimiz (sas) ile mühürlenip sona erdi. Ama risaletin mesajının duyurulması noktasında Hz. Muhammed'e (sas) gönül verdiğini iddia edenler; bu konuda büyük bir mesuliyet altındadırlar. O mesuliyet de şudur ki: Risaletin mesajlarını başkalarına duyurmaya çalışanlar, acaba ne kadar bu temsiliyet görevinin hakkını yerine getirmektedirler. Unutulmaması gereken bir hakikat var ki tüm Müslümanlar tebliğ görevi ile mükelleftirler; ancak tebliğ, hakkıyla temsil etmekle gerçekleşir. Temsiliyetin hakkını ödeyemeyenler, nasıl tebliğ edebilirler ki? Rabbim, hepimize bu aziz dini önce temsil edebilmeyi, sonra hakkı ile tebliğ edebilmeyi nasip eylesin. (amin)

Haticem Hep Benim Yüzümden!

Bu bahsin sonununda sizi yine bir Mekke'ye götürmek istiyorum. Müslümanlar, Şib-i Ebî Talib muhasarasından çıkmalarının üzerinden daha bir ay geçmemişti; takvimler Nübüvvetin 10. yılını gösteriyordu. O günler, Hz. Peygamber elli, Hatice'si ise altmış beş yaşlarındadır. Bu yıl siyer tarihine *Hüzün Yılı* olarak geçecekti. Çünkü bu yıl Allah Resûlü (sas) iki hamisini/ koruyucusunu ve sahibini yitirecekti. Önce o gün için seksen beş yaşlarında olan Amca Ebû Talib yatağa düştü. Hastalığı gün geçtikçe ağırlaştı ve birkaç gün sonra vefat etti. [44]

Efendimiz (sas) yüreğindeki o acı ile hayat arkadaşı anneler annesi Hatice'nin yanına oturdu. Hz. Hatice'nin hastalığı üç gün sürecekti. Efendimiz (sas) bu üç gün boyunca hayat arkadaşının yanından bir an olsun ayrılmayacaktı. En son gündü, Efendimiz (sas) Hatice'nin başucunda durmuş gözyaşları mübarek gözlerinden akıyordu. Hatice validemiz, Ebû Talib'in vefat ettiğini duymuştu. O hasta halinde yine Efendi'sini rahatlatmaya çalışıyordu. Efendimiz (sas) ise göz yaşlarına engel olamıyor, ağlıyordu; amcasına ağlıyordu, Haticesi'ne ağlıyordu. Bir aralık Efendimiz (sas) evlendikleri ilk günleri hatırladı. Yeğen Hâkim'in onlara aldığı evi, o evin güzelliğini hatır-

[44] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 236; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 90.

ladı. Şimdi ise Hatice'si çadırı andıran bir evde hayata veda etmeye hazırlanıyordu. Hatice'sinin ellerini tuttu: **"Benim yüzümden, Ey Haticem, Hep benim yüzümden bunca sıkıntının muhatabı oldun. Sen bu hallerin daha iyilerine layık iken, ben sana rahat ettiremedim"** dedi.[45]

Efendimiz (sas) öyle ağlıyordu ki hıçkırıkları odanın dışında duyuluyordu. Evin diğer sakinleri birer birer odaya geldiler. Kızları Ümmü Gülsüm, o gün için on dört- on beş yaşlarında olan Fâtıma, daha üç gün önce babası Ebû Talib'i yitirmiş Ali ve diğerleri... Hatice, Efendisini teskin etmeye çalışıyor: *"Hayır Ey Efendim! Allah benim için en güzelini nasip etmiş ve ben bu halimden hiçbir zaman sıkıntı duymadım"* diyecektir. [46]

Sonra da gözlerini Efendisinin üzerine dikecek, ben gidiyorum, ey gönlümün sultanı diyerek gözlerini bu dünyaya kapatacaktı. Evet; dünyaya erken gelmişti Hz. Hatice, yine Muhammed'inden (sas) erken bu dünyaya veda ediyordu. Hatice; erken doğan kız demekti.[47] O, Efendimiz'den (sas) on beş yıl erken doğacak, o günün karanlık dünyasını Muhammed'i için hazırlayacak, aydınlatacaktı. O, herkesten daha önce iman dairesine girecek, herkesten önce malını, servetini İslâm uğruna harcayacak, herkesten önce Hz. Peygamber'in arkasında namaza duracaktı. Şimdi de herkesten önce, yoluna baş koyduğu eşi ve rehberi Muhammed'inden önce İslâm'ın gül devrini görmeden bu âleme elveda diyecekti. Arkada Muhammed'i (sas) boynu bükük olarak bırakarak...

Efendimiz (sas) âdeta gözyaşları ile Hatice'sini yıkamıştı ve o gün için *Hacun* diye anılan, bugün *ise Cennetü'l-Mualla* diye bilinen Kâbe'ye 2 km. uzaklıktaki kabristanlığa defnetmişti. Efendimiz (sas) bizzat kendisi yirmi beş yıllık hayat arkadaşını öteki âleme yolcu etmiş, o gün için cenaze namazı daha emredilmediği için cenaze namazı kılmadan, dualarla yolcu etmişti.[48]

[45] Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 9/218.
[46] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 131.
[47] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 100.
[48] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 131, 132.

Allah, Hatice anamızdan milyonlarca kez razı olsun. Ona selam olsun, onun yolunda yürümeye çalışanlara selam olsun. Onun ruhunu diriltmeye çalışanlara selam olsun.

HZ. HATİCE'NİN HAYATINDAN MESAJLAR

- Zaman ve mekân her ne kadar iffet perdesini aralayıp, edebi ve hayâyı hayatın dışına itse de sen çağın Hatice'si ol ki tahire kalıp, tahir olan biri ile yastığını birleştirebilesin.
- Muhabbet, evliliğin en önemli azığı ve işin olmazsa olmazıdır; bundan dolayı onu her daim canlı tutmalısın; böyle yap ki gerçek manada sevdiğin için sevilebilesin.
- Vefa, unutmamak, unutturmamaktır. Vefa, sevmek, sevdiğinin sevdiklerini de sevmektir. Vefa, bir ömür sevdiğinin yolundan yürümektir. Öyleyse menfaati değil, merhameti işin temeli olarak edin ki vefalı olabilesin, vefalı kalabilesin.
- Eşine karşı güven duyman, onun da sana karşı güven duymasını sağlayacaktır. Eşine ve yaptığı işine saygılı ol, güven duy, alakalı ol; böyle davran ki başa bir şey geldiğinde ilk gelinen liman sen olabilesin.
- Hatice gibi hanımlar bekleyen erkekler, Muhammedî ahlakı kuşanmış erkekler bekleyen hanımlar, bu iş beklemekle olmaz; yaşamakla olur; yaşa ki bulabilesin.

Erzurum'un Fatihi

HABÎB B. MESLEME

Radîyallahu Anhu

Erzurum

إِنْ تُمْسِ دَارُ بَنِي عَفَّانَ خَالِيَةً بَابٌ صَرِيعٌ وَبَابٌ مُخْرَقٌ خَرِبُ
فَقَدْ يُصَادِفُ بَاغِي الخَيْرِ حَاجَتَهُ فِيهَا وَيَأْوِي إِلَيهِ الذِّكْرُوالحَسَبُ
يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَبْدُوا ذَاتَ أَنْفُسِكُمْ لَايَسْتَوِي الصِّدْقُ عِنْدَ الله وَالكَذِبُ

Habib b. Mesleme'nin Hz. Osman'ın şehadeti üzerine söylediği şiir:

"Eğer, Benî Affan'ın evi sahipsiz kalır, kapısı kırılıp harap edilirse
Nice asillerin uğrağı olan o mekanda, Dünyaperestler bulurlar pek çok şey orada
Ey insanlar! Kendinize gelin, Allah katında yalanla doğru bir değildir."

(İbn Hacer, *el-İsâbe*, I,352)

"Ey İnsanlar! Kendinize gelin.
Allah katında yalanla doğru asla bir değildir."

Habîb b. Mesleme (ra)

(Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 235)

Adı	Habib b. Mesleme
Anlamı	Seven, sevgili, dost
Künyesi	Ebû Abdurrahman/ *Abdurrahman'ın babası*
Lakabı	Habibü'r-Rûm/ *Rumların sevgilisi*
Baba Adı	Mesleme b. Mâlik
Anne Adı	Zeyneb bint Nâkş b. Vehb
Kabilesi	Fihroğulları/Kureyş
Doğum Yeri	Mekke
Doğum Yılı	Nübüvvet yılı/ Miladî, 610
İslam'a Girişi	Hicretin 8. yılı
Sohbet Süresi	3 yıl
Rivayeti	1
Savaşları	Yermûk'tan sonraki birçok savaş
Görevleri	Kınnesrîn valiliği ve birçok komutanlık
Vefat Yeri	İrmîniye/ Ermenistan
Vefat Yılı	Hicrî, 42/ Miladî, 662
Vefat Yaşı	52

Erzurum'un Fatihi
HABÎB B. MESLEME
(Radîyallahu Anhu)

Allah'a hamd, Resûlü'ne salât ve selam, O Resûl'ün mübarek ellerinde yetişen tüm sahâbe efendilerimize selam, hayat defterinin sayfalarını aralayacağımız, Saâdet asrının güzel komutanlarından Habîb b.Mesleme'ye binlerce selam olsun.

82 İl 82 Sahâbî denilip, yola revan olundu ve şimdi güzel bir şehir olan Erzurum'da, mühim bir sima olan Habîb b. Mesleme'nin mihmandarlığına, iş gelip dayandı.

Bu toprakların insanının öteden beri İslâm'a karşı çok farklı bir saygısı, farklı çok bir sevgisi vardır. Bunu acizane bir Erzurumlu olduğum için söylemiyorum; buraları bilen herkesin bir itirafıdır bu tespit... Gerçekten Erzurum insanı, Allah deyince, Kur'ân deyince, Peygamber deyince, sahâbe deyince farklı bir hale bürünüyor...

Şöyle bu toprakların tarihten günümüze seyrine baktığınızda, dine ait değerlere nasıl bir yaklaşımları olduklarını görürsünüz. Binlerce âlim, ilim adamı, rehber, manevi dinamik yetiştirmesi bunun en büyük delileri değil mi? Çok ötelere gitmeye gerek yok, şöyle az bir şey gerilere gitsek, bu topraklarda Solakzade Sâdık Efendi'nin (v.1960) sesini duyarız. O Sâdık Efendi ki ne zaman Efendimiz'in (sas) adını ansa dilini dudaklarına sürermiş, neden öyle yapıyorsun diye soranlara da; *"O'nu adı ağızlara şeker şerbettir, adını andıkça ağzım tatlanıyor, istiyorum ki bu tattan daha fazla istifade edeyim"* diyormuş.[1]

[1] Yıldırım, Muhammed Emin, *Alemlere Rahmet Hazreti Muhammed*, s. 10.

Müftü Sakıp Danışman efendinin (v. 1968) sesini duyarız...

Eski Çat müftüsü Halis Emek Hocanın (v. 2011) sesini duyarız...

Ömer Nasuhi Bilmen (v.1971) hocanın sesini duyarız...

Alvarlı Efe Hazretlerinin (v.1956)) sesini duyarız.

Bu değerleri ortaya çıkaran bu topraklar demek ki gerçekten farklı bir toprakmış. Kim ekmiş buralara imanın tohumunu ki peygamberin adını her ağzına aldığında kalbi duracakmış gibi olan insanlar çıkarmış buralar... Sahâbe deyince gözleri yaşaran, kalpleri ürperen insanlar çıkarmış buralar... En az günde beş saatini rahlenin başında geçirip Allah (cc) bana ne diyor diyen insanlar çıkarmış buralar...

Dünyanın dört bir tarafına risaletin mesajını yaymak için gayret gösteren insanlar çıkarmış buralar... Kim ekmiş Erzurum'a iman tohumunu ki mahsul böyle olmuş; halen olmaya da devam ediyor? Kim ekecek imanın en güzel nasıl temsil edileceğini âleme gösteren sahâbe nesli ekmiş, o bahtiyarlar ordusu atlarını buralara kadar sürmüş, Erzurum'un kışına, baharına aldırmadan bin bir zorluklarla buralara kadar İslâm'ın dirilten mesajlarını getirmişler. Allah onlardan ebeden razı olsun.

İşte onlardan biri Habîb b. Mesleme ve biz bugün *Erzurum'un Fatihi* başlığında onu anlamaya, onun şahsında sahâbenin Allah'a (cc) kul olma meselesindeki rehberiyetini kavramaya çalışacağız. Rabbim bu konuda bizlere yardım etsin.

Erzurum'un Fatihi

Habîb b. Mesleme, Antakya'dan Erzurum'a, Erzurum'dan Ermenistan'a, oradan ta Gürcistan'a çok büyük bir coğrafyada at koşturmuş birçok yere iz bırakmış, en sonunda da *Ermenistan*'da vefat etmiş bir sahâbi efendimizdir. O büyük kametin Erzurum'un dışında, atının ayak izlerinin bulunduğu Erzincan'da, Bayburt'ta, Bitlis'te, *Malatya*'da veya başka bir yerde de anlatabilirdik, çünkü oralarda da hatıraları vardır. Kaldı ki Erzurum'da yaşayıp vefat eden başka sahâbîlerden bahsedilir, onlardan birini burası için seçebilirdik. Meselâ; İbn Ebî Hatim'in, İbn Asâkir'in ve daha başka âlim ve tarihçileri-

mizin belirttiğine göre Süleym oğullarından olan sahâbeden Haccac b. İlât es-Sülemî Erzurum'da yaşamış ve burada vefat etmiştir. [2] Peki, kabri bilinir mi bu sahâbînin? Net olarak bilinmez; ama hayatı dikkate alındığında sanki Abdurrahmân Gazi diye bilinen zatın, o olduğu yönünde bazı kanaatler ortaya çıkmaktadır.[3]

Dolayısı ile kabri Erzurum'da olduğu vesika niteliğindeki kitaplarımızda kayıtlı olan Haccac b. İlât anlatılabilirdi. Onun hicretin 7. yılında nasıl Müslüman olduğunu, Vâkıdî'nin rivayeti ile Hz. Mus'ab'ın kız kardeşi Safiyye bint Umeyr ile evlenmesini,[4] mallarını Mekkelilerden kurtarmak için Efendimiz'den (sas) izin alarak nasıl bir taktik ile imanını gizlemesini, halifeler dönemindeki hayatını, Hz. Ali taraftarı olup onun lehine şiirler söyleyen meşhur Arap şairi Ferezdak'ı nasıl Ziyad b. Ebih'ten koruduğunu, sonra nasıl Erzurum'a gelip burada vefat ettiğini ve daha onlarca şeyi anlatabilirdik. [5]

Ama biz Haccac b. İlât'ı değil de kabri Erzurum'da olmamasına rağmen Habîb b. Mesleme'yi seçtik. Onu Erzurum için seçmemizin temel bir sebebi var. Habîb b. Mesleme, İslâm'ın bir insanı ve komutanı olarak o gün için Doğu Roma'nın (Bizans) kontörülünde olan o topraklara, İslâm'ın mesajlarını getirince, ellerinde kılıç olmalarına rağmen, kılıcı öldürmek için değil, diriltmek için kullanan ve amaçları yakıp, yıkmak değil, sadece toprak fethi de değil, yürekleri fethedip, diriltmek olan bu insanlar bölge halkının büyük bir sevgisini kazanırlar. Habîb b. Mesleme'ye, bu topraklarda verilen isim nedir biliyor musunuz? *Habîbü'r-Rûm/ Rumların sevgilisi...* [6]

O hali ile edası ile, sözleri ile bölge halkının sevgisini kazanmış ve bu isimle anılır olmuştur. Habîb b. Mesleme, Erzurum'da kaldığı süre içerisinde, halk ile bağı hep devam etmiş, yüreklerden yüreklere sevgi tohumunu o gün ekmeye başlamıştır. Ondan sonra birkaç kez Erzurum el değiştirip, bir Müslümanların eline bir Bizans'ın eline geçmesine rağmen, burada ekilen

[2] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımaşk*, XII,111; İbn Ebî Hatim, *Kitabu'l-Cerh ve't-Ta'dil*, III, 163.
[3] Bkz. Rıza Savaş, *el-Haccac b. İlât, Kabri Erzurum'da Bulunan Bir Sahabî*, https://dusuncetarihi.files.wordpress.com/2010/01/el-haccac-b-ilat-kabri-erzurumda-bulunan-bir-sahabi.pdf
[4] Vakıdî, *Kitabü'l-Meğazî*, II, 702.
[5] Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 170-172; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 690-692.
[6] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 352.

tohum hiçbir zaman zayi olmamıştır. Habîb b. Mesleme, adı gibi Erzurum'a, *hub* yani sevgi, muhabbet ekmiştir. Kim bilir, Erzurum'da var olan muhabbetin kaynağı budur. Onun ektiği tohumdur. İman tohumunu bu topraklara ilk getiren ve ilk olarak eken Habîb olduğu için, buranın mahsulü de hep muhabbet olmuştur. İşte bundan dolayı Habîb b. Mesleme'yi muhabbet diyarı olan Erzurum'da anlamaya/anlatmaya çalışacağız.

Sohbet-i Risalet'in Etkisi

Habîb b. Mesleme'nin hayatına geçmeden, bazı mesajları daha rahat anlamamız adına, bir kıyas olması açısından bir noktaya dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Biraz sonra detaylarını göreceğiz, Habîb b. Mesleme'nin Efendimiz (sas) ile birlikteliği sadece üç yıldır.[7] Peygamberimiz ile birlikteliği bu kadar az olmasına rağmen, çok tanınan ve bilinen bir sahâbî olmamasına rağmen, sohbet-i risalete yetişip, o sofraya erişip, Peygamber'in (sas) nazarından nasiplenen bu bahtiyar insan bize çok şey söyleyecek, çok şey öğretecektir... Habîb b. Mesleme (ra) bu kadar az bir birliktelikle bu kadar çok şey söyleyebiliyorsa, siz bir Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Ömer'in, Hz. Osman'ın, Hz. Ali'nin, Hz. Hatice'nin, Hz. Aişe'nin, Hz. Nesibe'nin, Hz. Mus'ab'ın ve daha nicelerinin neler söyleyebileceğini varın düşünün...

Ne olur en güzel örnek olan Efendimiz'i (sas) daha fazla tanımanın gayretini verelim...

Ne olur en güzel örneğin mübarek ellerinde yetişip, en güzel örnek olan sahâbenin hayatlarını daha fazla öğrenmeye gayret edelim...

Çünkü sahâbe, ideal kulluğun zirve halidir, onlar bizler için önder, rehber ve modeldirler. Bu hakikati hiçbir zaman unutmayalım.

Öyleyse buyurun Habîb b. Mesleme'nin hayat defterinin sayfalarını beraberce çevirmeye başlayalım.

[7] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 569; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 352.

Fihroğullarından Bir Yiğit

Habîb b. Mesleme b. Mâlik el-Fihrî... el-Fihri nispetinden de anlaşılacağı gibi Kureyş kabilesinden, o kabilenin Fihr kolundan... Fihr, Efendimiz'in 11. göbekten dedesidir. Kureyş kabilesinin atası olarak kabul edilir.[8] Bundan dolayı neseb âlimleri derler ki: *"Fihr evladından olmayan Kureyş'ten değildir."* [9]

Soy itibari ile Mekke'de bulunan diğer ailelere göre Efendimiz'e (sas) en uzak olan aile Fihroğullarıdır. Meselâ, Benî Zühre, Benî Mahzum, Benî Ümeyye, hatta Benî Adîyy ve Benî Teym, dördüncü, beşinci, altıncı babada soyları birleşirken Benî Fihr on birinci babada Efendimiz (sas) ile soyları birleşir.[10] Bu aile ve Fihr'in oğlu Hâris ile başlayan Harisoğulları İslâm tarihi içerisinde adlarını çokça duyduğumuz nice sahâbînin mensup olduğu bir ailedir.[11] Meselâ, Aşere-i Mübeşşere'den olan Ebû Ubeyde b. Cerrah bu ailedendir. Anadolu'nun başka bir fatihi olan meşhur komutan İyad b. Ğanem bu ailedendir. Çok farklı bir kişiliği ve özellikleri olan Fâtıma bint Kays -ki o Efendimiz'den (sas) bize tam 34 tane hadis rivayet etmiştir,[12] boşanma hadisesin de birçok fıkhı meseleye delil olmuştur- [13] bu ailedendir. Yine Fâtıma validemizin küçük kardeşi meşhur komutan ve kumandan Dahhak b. Kays [14] ve daha niceleri, Habîb b. Mesleme gibi Fihr oğullarındandır.

Habîb b. Mesleme'nin doğum tarihi olarak, iki tarih verilir ki miladî 610 ve 620... Doğrusu miladî 610'dur. Çünkü Efendimiz (sas) vefat ettiğinde Habîb 23 yaşlarında bir delikanlıdır. Eğer 620 tarihini doğru kabul etseydik, Efendimiz'in (sas) vefatında 13 yaşlarında olduğunu söylememiz gerekecektir. O yaşlarda Tebûk gazvesine katılması mümkün değildir. Dolayısı ile doğum tarihi vahyin inmeye başladığı yıl olan 610'dur.[15] Nübüvvetin ilk

[8] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 38.
[9] Taberî, *Tarih*,II, 349.
[10] Bkz.Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 23.
[11] İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbü'l-Arab*, s. 173-180; Zübeyrî, *Nesebu Kureyş*, s. 443-448.
[12] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 261.
[13] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 294-297; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2602-2603.
[14] İbn Sa'd, *Tabakât*, IX, 417; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 923, 924.
[15] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 569; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 352; Asri Çubukçu, "Habîb b. Mesleme", *DİA*, XIV, 372.

günlerinde daha çocuk olduğu için pek adına rastlamıyoruz. Ancak babası Mesleme b. Mâlik ne zaman Müslüman olduğu belli olmasa da Müslüman olmuş ve sahâbî olma şerefini elde etmiştir.[16] Habîb b. Mesleme, Mekke fethinden sonra Müslüman olmuş ve Medine'ye, Efendimiz'in (sas) yanına gitmiştir. O yıldan sonra, Efendimiz'in (sas) vefatına kadar da Medine'de kalmış, Efendimiz (sas) ile beraber zorluk seferi Tebûk gazvesine ve Veda Haccı'na katılmıştır.[17] Belirttiğimiz gibi Efendimiz (sas) vefat ettiğinde 23 yaşlarında bir delikanlı idi.

Cihad Meydanlarında

Hz. Ebû Bekir döneminde biz artık Habîb b. Mesleme'yi cephelerde i'la-yı kelimetullah sancağını yükseltmek için gayret ettiğini görüyoruz. Onun hayatını özetleyecek bir cümle söylersek, şöyle bir cümle söyleriz: *23 yaşından, vefat edeceği 52 yaşına kadar, tam 29 sene atının üzerinden inmeyen bir isim o, indiği günde Rahim-i Rahmân'a doğru yürüyen bir isim o...*

İşte sahâbeyi sahâbe yapan en önemli özelliklerden biri budur; sağına soluna bakmadan niye hep ben demeden, risalet davası uğruna bir gayret, doyma bilmeyen bir arzu ile sevap kazanma isteği... Birçok sahâbîde var olan bu arzu, Habîb b. Mesleme'de de en üst düzeyde vardı.

Habîb b. Mesleme, Hz. Ebû Bekir döneminde Hâlid b. Velid'in komutasında bir asker, zaman zaman birlik komutanı, Hz. Ömer zamanında İyad b. Ğanem komutasında bir asker, bazen de birlik komutanıdır. Askerlik onun en güzel yaptığı iştir. Cihadı çok sever, cihad meydanlarını hiç terk etmez. Onu biz bir ölüm kalım savaşı olan Yermûk savaşında görürüz. Onu Antakya'nın fethinde görürüz. Onu el-Cezire fetihlerinde görürüz.[18] Bu fetihler sırasında öyle başarılara imza atmıştı ki onun adı insanların dillerine düşmüş, insanlar onu ve kahramanlıklarını konuşmaya başlamışlardır.

[16] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1836.
[17] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 569; Asri Çubukçu, "Habîb b. Mesleme", *DİA*, XIV, 372.
[18] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımaşk*, XII, 76-82; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 188, 189.

O günler Hz. Ömer'in hilafet günleriydi, Hz. Ömer onu yıllar önce görmüş; ama simasını unutmuş, kim olduğunu tam bilmiyordu. Hicretin 20. yıllarına yakın, Habîb b. Mesleme, Hac maksadı ile Mekke'ye gitmişti. O günler Hz. Ömer de orada bulunuyordu. Habîb b. Mesleme kendini halife Ömer'e tanıtınca, Hz. Ömer sevinmiş, onu alnından öpmüş: *"Şüphesiz sen süngülerin en güzelisin"* demişti.[19] Yani hem kahraman hem yakışıklısın demek istemişti. Hac bitip Medine'ye geldiklerinde Hz. Ömer, onun elinden tutup Beytü'l-Mal'e götürmüş ve demişti ki: *"İstediğini al! Sen istediğini almaya layık birisin?"* Habîb b. Mesleme, sahâbenin çoğu gibi *"hizmet burada ücret orada"* diyenlerdendi. Onun için bir şey almak istemedi.[20] Dünyevileşmenin her geçen gün arttığı bu zaman diliminde sahâbenin bu kametini anlamak gerçekten zordur. Ancak, onlar böyle bir hayat yaşamışlardı. Karşılık beklemeden Allah (cc) için hizmet etmenin en güzel örneğini ortaya koymuşlardı.

Allah (cc) İle Doğru Konuşmak

Söz bu noktaya gelmişken, Nesâî'de geçen bir rivayette Efendimiz (sas) adını bilmediğimiz bir sahâbî hakkında söylediği bir sözü aktarmak istiyorum. Efendimiz (sas) buyurur ki: **"Allah ile doğru konuştu; Allah da onu doğruladı."** Çok acayip bir söz değil mi? Allah ile doğru konuşmak; demek ki Allah ile yalan konuşmak da var, Allah ile yanlış konuşmak da var. Hepsinden önemlisi Allah ile doğru konuşanın Allah tarafından doğrulanması da var...

Peki, Efendimiz (sas) bu sözü, bu hadisi nasıl bir olay üzerine ve kimin için söylemiştir? Kimin için söylendiğini bilmiyoruz; çünkü olayı bize nakleden Şeddad b. el-Hâd isimli sahâbî, olayın kahramanın ismini vermez, bedevilerden, Araplardan biri diye ondan bahseder. Şeddad şöyle der: "Bedevilerden biri gelip bir gün Efendimiz'in (sas) huzurunda, Ona iman ederek, tabi oldu. Sonra hicret edip, Medine'ye geldi ve o günler bir gazve oldu; o zat da bu gazveye katıldı. Gazve sırasında o bedevi ordunun arkasında görevli

[19] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 570; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 352.
[20] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 570.

idi. Derken o gün bir çatışma oldu ve Allah (cc) bize galibiyet ihsan etti ve bir miktar ganimet elde edildi. Efendimiz (sas) elde edilen o ganimetleri aramızda pay etti. Ordunun arkasında görevli olan o bedevinin payını da ayırdı ve bir arkadaşımıza vererek, o bedeviye gönderdi. O pay bedeviye ulaşınca, biraz sonra baktık ki elinde o ganimet malları, gelip Efendimiz'in (sas) huzurunda durdu ve dedi ki: 'Ya Resûlullah! Bana gönderdiğin bu mallar da neyin nesi?' Efendimiz (sas) dedi ki: **'Onlar ganimetten senin payına düşenlerdir.'** Bedevi dedi ki: 'Ya Resûlullah! Ben sana ganimet malları toplamak için tabi olmadım. -Eliyle boğazını işaret ederek- Ben, tam burama bir ok isabet ederek Allah yolunda öldürülmek ve cenneti kazanmak için sana tabi oldum.' Şeddad diyor ki: Bedevinin bu sözleri Efendimiz'i (sas) o kadar memnun etti ki? Ona hiçbir şey söylemedi, o dönüp gidince dedi ki: **'Eğer bu adam bu söylediklerini yürekten söylüyorsa; kesinlikle umduğuna nail olacaktır.'** Şeddad devam ediyor: 'Ertesi gün yine savaş oldu, bu sefer o bedevi cephede idi. Kahramanca savaşıyordu; bir ara ona isabet eden ok onu yere yıktı. Savaş sonrasında; askerlerden bazıları o bedevinin kanlı bedenini Efendimiz'in (sas) huzuruna getirdiler. Efendimiz (sas) hemen onu tanıdı: **'Bu, dün benimle konuşan adam değil miydi?'** dedi. Biz 'Evet!' dedik. Efendimiz (sas) o bedevinin kanlı bedenin üzerine eğildi; bir de baktı ki tam dün işaret ettiği noktadan yani tam boğazının ortasından bir ok yemiş. İşte orada ve o olay üzerine Efendimiz (sas) dedi ki: **'Allah ile doğru konuştu; Allah da onu doğruladı.'"**[21]

Bu söz üzerinde biraz tefekkür etsek, acaba bizler, Allah ile hiç mi konuşmuyoruz? Yoksa doğru mu konuşmuyoruz? Yoksa yanlış ve hatalı şeyler mi konuşuyoruz? Ki Allah (cc) bir türlü konuştuklarımızı doğrulamıyor. Bunun muhasebesini herkes kendisi yapmalı! Şeddad b. el-Hâd rivayetin devamında şöyle demektedir: "Daha sonra Efendimiz (sas) sırtından cübbesini çıkardı, ona sardı; sonra namazını kıldı ve en sonunda da dedi ki: **'Allah'ım bu kulun sana iman etti, sonra senin yolunda hicret etti ve işin sonunda da şehit oldu. Ben onun tüm bu hallerine şahidim.'** " [22]

[21] Nesâî, *Cenâiz*, 61.
[22] Nesâî, *Cenâiz*, 61.

Allah'ın doğruladığı bir insanı, Resûlü de böylece doğruluyordu. Bundan daha güzel bir ödül var mı acaba? Bu adını bilmediğimiz sahâbî, böyle konuşmayı sizce nereden öğrenmişti. Bir insan nasıl şehadet sevdasını, ganimete bu düzeyde tercih edebilirdi? Bu bir seviye işidir, sahâbe bu seviyeyi kazanmıştı.

Bir Kılıç

İşte böyle bir seviyeyi kazanan bahtiyarlardan biri de Habîb b. Mesleme idi. Hz. Ömer ile Beytü'l-Mal'e girdiklerinde: *"Ey Habîb! İstediğini al!"* diyen halifeye: *"Ben o işi hediye almak için veya sizden takdir görmek için yapmadım, Rabbim razı olsun diye yaptım"* demiş, Hz. Ömer çok ısrar edince, oradan bir kılıç almış: *"Peki, Allah yolunda kullanmak için şu kılıcı alayım"* demiştir. [23]

Hz. Ömer, Habîb b. Mesleme'nin o ahlakını, dünyaya karşı olan alakasının boyutunu görünce böyle biri el-Cezire'nin valisi olmalı demiş ve onu el-Cezire valiliğine atamıştı.[24] Hz. Ömer'in valilerini seçerken nasıl titiz davrandığını hatırlarsanız, onun el-Cezire'ye vali olarak atanmasının ne anlama geldiğini daha iyi anlarsınız. Birkaç sene bu görevi yerine getiren Habîb b. Mesleme, tekrar cihad meydanlarına dönmüştü.[25]

Hz. Osman döneminde, yetkileri genişletilen *Şam* valisi Muaviye b. Ebî Süfyan ile arası çok iyi olan Habîb b. Mesleme, onun valilik döneminde Anadolu'yu baştan başa geçerek, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan içlerine kadar ilerlemişti.[26]

Hicretin 24. yılında, miladî olarak 645'de 6000 kişilik bir ordu ile veya bir diğer rivayete göre 8000 kişilik bir ordu ile Habîb b. Mesleme, o günkü adı Kâlîkala (قالیقلا) olan Erzurum'a gelip dayanmıştı. [27]

[23] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 570.
[24] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımaşk*, XII, s. 77.
[25] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımaşk*, XII, s. 78.
[26] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 570; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 188, 189.
[27] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 228.

Bu ordunun içerisinde olan askerlerin ne kadarı sahâbîydi tam olarak bilmiyoruz, ama bir miktarının sahâbe olduğu muhakkaktır.[28] Unutmayalım, bahsettiğimiz tarihte Efendimiz'in (sas) vefatının üzerinden henüz 13 sene geçmiştir; o ordunun birazı sahâbe olsa bile tamamı en hayırlı ikinci nesil olan tabiîn neslindendir.[29] O atlarının nallarındaki tozlara kurban olduklarımız buralara kadar gelip, imanın tohumunu bu topraklara ekmişlerdir. Sahâbenin bu cihad aşkı gerçekten takdire şayandır ve bugünün insanına çok şey söylemelidir. O gün onlar Medine'yi, Mekke'yi terk ederek ulaşabilecekleri en son sınırlara kadar gitmiş, Kur'ân'ın ve Sünnet'in mesajlarını âleme duyurmak için inanılmaz bir gayret ortaya koymuşlardır.

İman Ordusu Erzurum'da

İslâm orduları gelip Kâlikalâ'ya/Erzurum'a dayandıklarında o günler orada Roma'nın hâkimiyeti vardı. Doğu Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altında Ermenilerin de bulunduğu bir yerleşim merkezi burası... Onlar buraya Karin veya Kalak diyorlar. Belâzürî'nin verdiği bilgiye göre ise şehrin hâkimi olan zatın ölümü üzerine tahta geçen Kâli isimli karısından dolayı, Kâli'nin hediyesi anlamında Kâlikale dendiğini, Arapların ise daha sonra buraya *Kâlikâla* dediklerini nakleder.[30] Selçuklu döneminde ise buranın adı *Erzen-i Rûm* olur, Araplar da o günlerde buraya *Ard-u Rûm* diyorlar, böylece daha sonra bu ifadeler Erzurum'a dönüşür.[31]

İlk dönem tarihi kaynaklarda Ardu Rûm denilince kasıt Erzurum değil, Anadolu topraklarının büyük bir kısmıdır. Aynı şey Şam ismi içinde geçerlidir. Eski kitaplarımızda Şam bölgesi denince, Suriye'nin başkenti olan Şam kastedilmez, zaten oranın adı Dımeşk'tir, Şam denilince epey büyük bir coğrafya kastedilir. Bu ayrıntıyı bilmekte fayda var, yoksa bazen karıştırmalara sebep olabilir. Meselâ, Mısırlı tarihçi Kalkaşendî (v.821/1418), Abbasi

[28] Bkz. Vâkıdî, *Fütuhü'ş-Şam*, II, 109.

[29] *"İnsanların en hayırlıları benim asrımda yaşayanlardır. (Sahâbe) Sonra bunları takip edenlerdir, (Tâbiîn) sonra da bunları takip edenlerdir. (Etbau't-Tâbiîn)"* Buhârî, *Fezâilu'l-Ashâb*, 1; Müslim, *Fezâilu's-Sahâbe*, 214.

[30] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 228.

[31] Cevdet Küçük, "Erzurum", *DİA*, XI, 321.

Halifesi Me'mûn'un (v.218/833) Erzurum'da öldüğünü belirtir.[32] Ancak buradaki Erzurum ile kastedilen, Rumların yaşadığı beldeler anlamında kullanılan Anadolu'dur. Yoksa Erzurum şehri değildir. Zira Me'mun, Adana Pozantı'da ölmüştür.[33] Kabri de Tarsus Ulu Camii haziresindedir.[34] Bu tespit, Mısır'dan olayı değerlendiren bir tarihçinin Anadolu'ya bakışını gösterir. Ona göre Anadolu tamamen Rûm diyarıdır yani Erzurum'dur.

Habîb b. Mesleme, Erzurum'u fethettikten sonra belli bir antlaşma ile bölge halkını haraca bağlayarak,[35] bir müddette burada ikamet ederek tekrardan Suriye'ye döner. O günler Medine'de ciddi sıkıntılar vardır. Asiler Medine'yi sarmış Halife Hz. Osman'ın evini muhasara altına almışlardı. Hz. Osman'a karşı müthiş bir muhabbeti olan Habîb b. Mesleme, *Şam* valisi Muaviye'nin emri ile Medine'ye doğru bir ordu ile yola çıkmıştı.[36] Ancak ordu Medine'ye varmadan asiler halifenin evine girmiş ve Hz. Osman'ı şehit etmişlerdi. Hz. Osman'ın şehadet haberi Habîb b. Mesleme'ye ulaşınca gözyaşları içerisinde, Hz. Osman'ın faziletlerine dair bir şiir okumuş [37] şiirinin orta bir yerinde şöyle demişti: *"Ey İnsanlar! Kendinize gelin. Allah katında yalanla doğru asla bir değildir."* [38] Habîb b. Mesleme, Hz. Osman'ın şehadet

[32] Kalkaşendi, *Subhu'l-Aşâ*, III, 270.
[33] İbn Esîr, *el-Kâmil*, VI, 428.
[34] Mehmet Maksutoğlu, *Osmanlı Tarihi*, s. 34.
[35] Haraç: Hukukî dayanağı Hz. Ömer'e dayanan bir toprak vergisidir. Bkz. Cengiz Kallek, "Haraç" *DİA*, XVI, 71-88.
[36] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 235.
[37] Habîb b. Mesleme'nin okuduğu şiir şu idi:.
"Eğer Benî Affân'ın evi boş kalırsa,
Kapısı kırılıp, hane harap olursa;
Orada mal düşkünleri istediklerini bulabilirler.
O eve eskiden şanlı ve soylu kişiler ancak girip çıkarlardı.
Ey İnsanlar! Kendinize gelin!
Allah katında yalanla doğru asla bir değildir.
Ancak her kim Allah'ın emrine boyun eğer,
Dikkatle düşünür, aklını başına alırsa
Bir biri ardına gelen gönülleri görüp (marifetleri) itiraf eder.
Gönüllerinde marifet olanların içlerinde,
Savaş meydanlarında öncülük yapan, harp kıvılcımı Habîb de vardır.
Onun yüzünde ise şimdi öfke tam anlamlıyla belirmiştir." İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 352.
[38] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 352.

haberini aldığında Vâdilkurâ'da idi, orada biraz konakladıktan sonra Şam'a döndü.[39]

Hz. Osman'ın şehadetinden sonra, o hadiseye karışanların bazıları kendilerini korumak için Hz. Ali'nin ordusunda yer alınca, Habîb b. Mesleme hep Şam valisi Muaviye'nin ordusu içerisinde yer aldı. Sıffin savaşında da yine *Şam* ordusunun sol kanat komutanlığını yaptı. [40] Hiçbir zaman Hz. Ali'ye ve Ehl-i Beyt'e karşı olumsuz bir tavır takınmadı, onun tek derdi Hz. Osman'ın katillerinin bulunması idi. Hakem olayının ardından yine cihad meydanlarına dönen Habîb b. Mesleme, o günlerde Hazar Türklerine İslâm'ın mesajlarını götürdü. Gürcistan'a kadar atını sürdü ve oraların fethini tamamlayınca da İrminiye valiliğine atandı. [41] Hicrî 41, miladî 661'de o günkü adı İrminiye'de yani Ermenistan'da 52 yaşlarında iken vefat etti. Onun vefat haberi Şam'da Halife Muaviye'ye ulaşınca, Muaviye üzüntüsünden secdeye kapandı ve dakikalarca onun için gözyaşı döktü. [42]

Allah kendisinden ebeden razı olsun.

Habîb b. Mesleme'nin ahlakını, karakter ve mizacını yaşadığı hayatı göz önüne getirerek özetlemeye çalışırsak birkaç rivayet bağlamında şöyle bir değerlendirme yapabiliriz:

- ***O, sahâbe içerisinde cihad aşkı ile öne çıkmış bir isimdi.***

Müslüman olduğunda yaşı 18-19'du. Mekke fethinden sonra Müslüman olduğunu söyledik. 19-20 yaşlarında zorluk seferi olan Tebûk Gazvesi'ne katıldı. O günden sonra da hep cihad meydanlarındaydı. Onun nasıl bir mücahid olduğunu, nasıl bir cihad aşkına sahip olduğunu size iki rivayet üzerinden aktarmak istiyorum. İlkini İbn Asâkîr aktarıyor: Habîb b. Mesleme, Anadolu'da Rumlarla savaşırken, bir gün askerlerine savaş öncesi bir konuşma yapıyor. Yaptığı o uzunca konuşmada; cihadın faziletlerinden

[39] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 235.
[40] Taberî, *Tarih*, V, 523; Dîneverî, Ebû Hanîfe, *el-Ahbârü't-Tıvâl*, s. 172, 173.
[41] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 570; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 352.
[42] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 570; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 352.

bahsediyor, sahâbenin cihad aşkından örnekler veriyor. Son cümlesi: *"Ey Askerlerim! Sizin için şu üç kelime vardır, başka bir şey değil: Sabır, sebat ve şehadet..."*[43]

İşte sadece bu söz bile onun aşkını anlamamız açısından yeterlidir.

İkinci rivayeti Abdullah b. Süleyman naklediyor: Bir sefer sırasında Habîb b. Mesleme, atından inmiş, onun yularını tutarak yürümeye başlamıştı. Bir müddet yürüdükten sonra, arkadaşları ona demişti ki: "Ey Habîb! Allah o atı sana binmek için vermiş, sen neden ona binmiyorsun?" Habîb b. Mesleme onlara şöyle cevap vermişti: "Muhakkak ki Resûlullah (sas) şöyle buyurdu: **'Kimin ayakları Allah yolunda cihad için tozlanırsa, o ayaklara Allah, Cehennem ateşini haram kılar!'**[44] İstiyorum ki ayaklarım Allah (cc) yolunda biraz tozlansın da ben de bu müjdenin sahibi olayım." [45]

İnşallah o bu müjdenin sahibidir de Allah (cc), Habîb b. Mesleme'nin ruhunu diriltme arzusunda olanlara bunu da nasip eder.

- ***O sahâbe içerisinde, sabikûndan olan diğer sahâbîlere karşı, müthiş bir sevgi besleyen bir isimdi.***

Kendisi nübüvvetin nurlu sofrasına yaşından dolayı biraz geç oturmuştu. Kendinden önce o sofraya oturan ashâbın büyüklerine karşı hep saygılı olmuş, hep onlara vefalı davranmıştı. Onun Sıffin'da Hz. Ali'nin karşısında olmasının sebebi o günkü şartlar içerisinde iyi anlaşılmalıdır. O tavır asla Hz. Ali'ye karşı değil, Hz. Osman'ın kanına karşı bir saygıdan dolayıdır. Doğrudur, yanlıştır o ayrı bir mesele; elbette ki Hz. Osman'ın şehit edilmesi olayında Hz. Ali'nin hiçbir dahli yoktu. Ancak o katillerden bazıları kendilerini koruma maksadı ile Ali taraftarı gibi gösteriyorlardı. Hz. Ali de kendisine muhalefet eden ashâbın bazı büyüklerine ne diyordu: *"Önce bana biat edin, sükûnet sağlansın; sonra adil bir yargılama ile Hz. Osman'ın şehadetine*

[43] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımaşk*, XII, 79.
[44] Nesâî, *Cihâd*, 9; Dârimî, *Cihâd*, 8.
[45] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımaşk*, XII, 79.

karışanları tespit edip cezalarını verelim." [46] Ama onlar Hz. Ali'yi anlamıyorlardı. Onlar: *"Önce sen katilleri cezalandır, sonra sana biat edelim"* diyorlardı ki bu da o günkü şartlar içerisinde mümkün değildi. Habîb b. Mesleme'nin de tavrı, Hz. Talha, Hz. Zübeyr, Hz. Aişe annemiz gibiydi.

Habîb b. Mesleme, ashâbın büyüklerine karşı nasıl bir tavrı olduğunu şu rivayet üzerinden daha iyi anlıyoruz: Habîb b. Mesleme, elde ettiği savaş ganimetlerinden 300 dirhemi bir adamına vererek Hz. Ebû Zer'e *Şam*'da olduğu günlerde hediye olarak gönderir. Niyeti Hz. Ebû Zer'e yardımcı olmak, ona olan sevgisini belli ettirmektir. Ama hiç kimseden bir şeyler kabul etmeyen, o İslâm'ın mesihi [47] o hediyeyi de kabul etmeyecek, hediyesini komutan Habîb b. Mesleme'ye geri gönderecektir. Habîb b. Mesleme, hediyesi geri dönünce kızmayacak, Ebû Zer'in o haline gıpta ile bakıp, ona dua edecekti. [48]

Bunun gibi nice örneklerden biz Habîb b. Mesleme'nin ashâbın büyüklerine karşı nasıl bir tavır içinde olduğunu anlamaktayız. Zaten büyüklerin kadrini ancak tam anlamı ile büyükler bilebilir değil mi?

- ***O sahâbe içerisinde, elinde birçok imkân olmasına rağmen zühd üzere yaşamayı tercih eden bir isimdi.***

İslâm'ın o ilk fetih yıllarında cihad meydanlarında olmak insana ganimet itibari ile çok şey kazandırıyordu. Fethedilen o topraklarda yığınla ganimet elde ediliyor ve bu ganimet mücahitler arasında pay ediliyordu. Bundan dolayı atının üzerinden hiç inmeyen Habîb b. Mesleme'nin de payına ciddi bir ganimet düşüyordu. Ama buna rağmen onun kuşandığı elbise zühd oluyordu. Zaten zühd dünyaya küsmek değil, dünya avuçları arasında olmasına rağmen, kalbi, yüreği ona kaydırmamaktır; yani dünyayı kesben değil, kalben terk etmektir. [49] Onun nasıl biri olduğunu anlamamız için şu

[46] Taberî, *Tarih*, V, 619-620; İbn Esîr, *el-Kâmil*, III, 292.

[47] Tirmizî, *Menâkıb*, 35; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 258.

[48] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımaşk*, XII, 80.

[49] Tebeu't-Tâbiîn neslinin büyük imamlarından Süfyân b. Uyeyne'ye (v.198/814) bir gün soruyorlar: "Yanında yüz dirhem olan kişi zahid kabul edilir mi?" İmam, bu soruya: "Evet!" diye cevap verir. Soru soran, sonra: "Bu nasıl olur? Mal biriktiren zahid olabilirmi?" deyince, Süfyân b. Uyeyne

rivayete dikkat kesilmemiz lazım. Bilenler bilir, bilmeyenler için söyleyelim, İbn Asâkîr (v.600/1203) büyük bir tarihçimizdir, onun özellikle *Tarihu Medinetü Dımeşk* eseri çok meşhurdur; tam 80 cilttir, *Şam* tarihi konusunda en geniş kaynaktır.[50] İşte bu büyük âlimiz naklediyor: "Suriye'nin Humus şehri fethedilince, ordu komutanı olan Habîb b. Mesleme, şehrin en büyük sarayına girdi. Görenlerin hayretini arttıran o sarayın, köşkün içerisinde gezerken şöyle dediği duyuldu: *"Bu dünya ehlinin yararlanacağı bir nimettir, ben burada bir saat kalacak olsam helak olurum. Buradan çıkıncaya kadar bin defa istiğfarda bulunacağım."* [51] Bunu demiş, saraydan çıkınca da yüzünü birkaç kez yıkamış, gözlerini silmiş; dünyaya karşı meyletmemesi konusunda tabir câiz ise kalbine ayar çekmişti. Sadece bu rivayet bile onun nasıl bir zühd kahramanı olduğunu anlamamız için yeterlidir.

- ***O sahâbe içerisinde, birçok kabiliyeti olmasına rağmen, yine de büyüklerin nasihatlerine ihtiyaç duyan bir isimdi.***

İnsanı baş aşağı düşüren en kötü hastalık biliyorsunuz kibirdir.[52] Bazen insan birkaç alanda başarı elde edince kendini bir şey zannedebilir ve ortaya çıkan neticeleri nefsine bağlayabilir. 'Ben ettim, ben yaptım, benim vesilem ile oldu, ben olmasaydım olmazdı' gibi şeytanı sevindiren sözler söyleyebilir. Bu felakete sürüklenmemenin yolu, büyüklerden nasihat almak, ne kadar bilirse bilsin, her bilenden daha fazla bir bilen olduğunu unutmamaktır. Bunun en güzel örneklerinden biridir Habîb b. Mesleme... Ne zaman duysa bir yerde bir sahâbî efendimiz var, hemen koşar yanına, ondan nasihat ister, Resûlullah (sas) ile olan birlikteliklerini anlatmasını ister, duyduğu hadisleri nakletmesini isterdi. Yani kendini nasihate muhtaç sayar.

---

der ki: "Eğer o adam parası azalınca üzülmez, artınca sevinmez, maldan ayrılmasına sebep olan ölümü de çirkin görmezse, o tam bir zahiddir." Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed el-Hallâl; *el-Hassü ala't-Ticare ve's-Sınaa ve'l-Amel*, s. 36.

[50] Bkz. Abdülkerim Özaydın, "Tarihu Medineti Dımaşk" *DİA*, XL, 90-92.

[51] İbn Asâkîr, *Tarihu Medineti Dımaşk*, XII, 80.

[52] *"Yeryüzünde haksız yere böbürlenenleri (kibirlenenleri) ayetlerimden uzaklaştıracağım. Onlar bütün delilleri görseler de iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler. Fakat azgınlık yolunu görürlerse, hemen ona saparlar. Bu durum, onların ayetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil olmalarından ileri gelmektedir."* Araf 7/146; *"Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunan kimse de cennete girmez."* Müslim, *İman*, 147; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 29; , *Birr*, 61,.

Onun Efendimiz (sas) ile birlikteliği az olduğu için, Efendimiz'den (sas) direkt duyup naklettiği hadis sayısı sadece bir tanedir.[53] O da ganimet ile alakalıdır. Başta Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i olmak üzere birçok hadis kaynağında bu hadis geçmektedir. Onun naklettiği hadis şöyledir: **"Resûlullah (sas) Humus (denilen beşte bir hisseyi ganimetlerden ayırdık) tan sonra (kalanın) üçte birini nefel[54] olarak mücahitlere verirdi."**[55]

Ancak, onun sahâbeden duyduğu, bizzat kendi nefsine nasihat olarak aldığı hadisler çoktur. Habîb b. Mesleme'nin bu konudaki hassasiyeti içinde bir örnek vermek gerekirse, onun *Şam*'da olduğu günler duyar ki Ümmetin Hakîmi olan Ebû'd-Derda (ra) çok rahatsızdır. Hemen onu evinde ziyaret etmek ister ve evine gelir. Oturur, Ebû'd-Derda'nın baş ucuna, hal hatır sorduktan sonra ondan nasihat ister. Ebû'd-Derda da, ona Resûlullah'ın (sas) bir hadisini hatırlatarak, mazlumun bedduasından sakınmasını öğütler.[56] Habîb b. Mesleme bu tavsiyeyi hayatının sonuna kadar korur ve asla mazlumun bedduasına muhatap olmamak için elinden geleni yapar. Hatta fethettiği yerlerde bile, Müslüman olmayanlara karşı muamelesi ile buna riâyet eder. Fethettiği yerlerde, yaşlılara, kadınlara, çocuklara karşı muamele bellidir, bunun dışında da diyelim ki askerleri ile yerli ahali arasında bir sorun olsa, askerleri haklı olsa bile, onlara nasihatler vererek, onları memnun etmenin yollarını zorlardı. [57]

- ***O sahâbe içerisinde, duaları müstecab olan/kabul olunan bir isimdi.***

İbn Hacer *el-İsâbe*'de Taberânî'den ve başkalarından naklederek bu bilgiyi bize verir. Aynen kullanılan cümle şudur: *"O, duası kabul olunan bir zattır."* [58] Habîb b. Mesleme bu özelliği nasıl kazanmıştır, Efendimiz (sas) ile bu manada bir hatırası var mıdır bunu bilmiyoruz. Ama bildiğimiz bir hakikat var ki sahâbeden kimileri gelip Efendimiz'e: "Ya Resûlullah! Bana dua et

[53] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 285.
[54] Çoğulu *enfâl* olan bu terim, savaştan önce veya sonra askere teşvik amacı ile verilen paya denir. Bkz. Ahmet Yaman, "Tenfîl", *DİA*, XL, 451-452.
[55] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 7; İbn Mâce, *Cihad*, 35.
[56] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 409.
[57] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımaşk*, XII, 80-82.
[58] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 352.

de Allah (cc) duası kabul olunanlardan beni eylesin?" dediklerinde, Efendimiz'in (sas) verdiği cevap ne olmuştur biliyor musunuz? **"Tamam, ben dua edeyim, sen de yediklerine dikkat et. Allah haram lokma yiyen birisinin duasını kabul etmez..."** [59] Yediklerin helal olsun, haram senin bedenine, kanına karışmasın, haram bedenini, dilini kirletmesin ki Allah (cc) dualarına icabet etsin, dualarını kabul eylesin. Madem duanın kabul şartlarından biri budur, Habîb b. Mesleme de duası kabul edilen zatlardandır; bu onun nasıl helal üzere yaşadığının da en büyük delilidir.

Rabbim bizleri de böyle yaşayanlardan eylesin inşallah...

Habîb b. Mesleme'nin rivayet ettiği hadis ile bu bahsi nihayete erdirmek istiyorum. Diyor ki: "Resûlullah'ın (sas) şöyle söylediğini işittim: **'Hiç bir kavim (toplum) bir araya gelmemiş olsunlar ki bir kısmı dua eder ve bir kısmı da buna âmin derse, Allah Celle Celaluhû, dualarına icabet etmesin!'"** [60]

Biz de böyle bir nebevî müjdeden nasiplenme adına, Erzurum'un Manevi dinamiği Alvarlı Efe Hazretlerinin yirmi kıta olarak yazdığı Erzurum Destanı'ndan birkaç kıtayı, buraya bir duaya vesile olsun diye alıyoruz:

Erzurum kilidi, mülk-i İslâm'ın
Mevlâ'ya emanet olsun Erzurum
Erzurum derbendi ehl-i imanın
Mevlâ'ya emanet olsun Erzurum

Gayet şecaatli erler var idi
Nisası, ricali hayadâr idi.
Edepli erkânlı bir diyar idi,
Mevlâ'ya emanet olsun Erzurum.

[59] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 321, 399.
[60] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 347.

Seherlerde müezzinler nidası,
Halkalarında muvahhidler sadası
Ne güzeldir zikrullahın edası
Mevlâ'ya emanet olsun Erzurum... [61]

Mevlâ'ya emanet olsun Habîb b. Mesleme'nin iman tohumunu ektiği bu mübarek topraklar...

Mevlâ'ya emanet olsun, Habîb b. Mesleme'nin ruhunu diriltmeye çalışan tüm sâdıklar ve salihler...

HABÎB B. MESLEME'NİN HAYATINDAN MESAJLAR

- Derdinin ve aşkının kalitesini yükselt ki Risalet davasının mensubu olabilesin.
- "Kişi sevdiği ile beraberdir" diyen peygamberinin sözünü hiçbir zaman unutma ki kalbinin ibresini iyi ayarlayabilesin.
- Zühdü kendine bir elbise olarak edin ki dünya avuçlarının arasında olsa bile, ahiret eksenli yaşayabilesin.
- Takip ve taklit ettiğin adımlar, büyüklerin ayak izleri olsun ki varacağın menzilde Saâdete erebilesin.
- Kanaati kendine en büyük azık olarak edin ki helal ile yetinebilesin; harama karşı duyarlı ol ki elini dua için kaldırdığında rahmete kavuşabilesin.

[61] Alvarlı Muhammed Lütfî Efendi, *Hülâsatü'l-Hakâyık*, s. 617-618.

Teslimiyet Kahramanı

ÜMMÜ SÜLEYM

Radîyallahu Anhâ

Mersin

دَخَلْتُ الْجَنَّةَ فَسَمِعْتُ بَيْنَ يَدَيَّ خَشْفَةً
فَإِذَا أَنَا بِالْغُمَيْصَاءِ بِنْتِ مِلْحَانَ

"Cennete girdim; bir (ayak) hışırtısı duydum.
Bir de ne göreyim, Milhan'ın kızı Rümeysa değil mi?"
(Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 105)

"Ya Resûlullah! Bana izin ver, seni terk edip kaçan şu korkaklarında bir kaçının karnını şu hançer ile deşeyim."
Ümmü Süleym (r.anhâ)
(Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 286)

Adı	Rümeysa bint Milhan
Anlamı	Hoş, nazik, zarif ve takım yıldızının en parlak yıldızı
Künyesi	Ümmü Süleym/ *Süleym'in annesi*
Lakabı	Tespit edilemedi.
Baba Adı	Milhan b. Hâlid
Anne Adı	Melike bint Mâlik
Kabilesi	Neccaroğulları/Hazrec
Doğum Yeri	Medine
Doğum Yılı	N. Öncesi, 30/ Miladî, 580 (?)
İslam'a Girişi	Nübüvvetin 11. yılı
Sohbet Süresi	11 yıl
Rivayeti	14
Eşi/Eşleri	Mâlik b. Nadr/ Ebû Talha
Vefat Yeri	Medine
Vefat Yılı	Hicrî, 41/ Miladî, 662 (?)
Vefat Yaşı	82 (?)

Teslimiyet Kahramanı ÜMMÜ SÜLEYM

(Radîyallahu Anhâ)

Kâinatın yegâne hâlıkı, mâliki, yöneticisi ve terbiye edeni olan Rabbimize sonsuz hamdler, O'nun (cc) kutlu Nebisi, hayatımızın yegâne rehberi, hayatın her alanının ve her anının tartışılmaz önderi olan Efendimiz'e salât ve selam, O'nun (sas) pak ellerinde yetişen ashâbına selam, şimdi hayat defterinin sayfalarını çevireceğimiz Ümmü Süleym validemize de selam olsun.

82 İl 82 Sahâbî deyip yola çıkıldı ve 24. durağa Mevlâ, bu güzel yürüyüşe eriştirdi.

Her ilde, belli özeliklere riâyet ederek anlatılacak, gündem edilecek sahâbî efendimizi seçmiştik. Mersin'in nasibi ise Asr-ı Saâdet'in unutulmaz isimlerinden biri olan Ümmü Süleym validemiz oldu.

Ümmü Süleym ve Mersin

Neden Mersin'e Ümmü Süleym validemiz seçildi?

Kız kardeşi Ümmü Haram validemiz bu topraklara ayak izlerini bırakarak Kıbrıs adasına gittiği ve orada da şehit olduğu için...

Eşi Ebû Talha da Akdeniz seferlerine katıldığı ve belki buralara nefesini bırakarak bilinmez bir Akdeniz adasına defnedildi için...

İşte bu sebeplerden dolayı istedik ki Mersin'de Ümmü Süleym diyelim, diyelim de hem Ümmü Haram'a hem Ebû Talha'ya yakın bir yerden onun adını ve ruhunu şâd edelim. İstedik ki onun adını burada gündem edelim de nasıl teslimiyet kahramanı olunur, nasıl İslâm insanı olunur, nasıl dava eri

olunur, ondan öğrenelim de hayatlarımıza yeniden bir çeki düzen verelim. Mevlâ anlamayı, kavramayı, öğrendiğimiz hakikatlerle yaşamayı hepimize nasip etsin...

Mersin'de Sahâbenin Ayak İzleri Var mı?

Sahâbenin tebliğ ve davet aşkının bir neticesi olarak Efendimiz'in (sas) vefatının üzerinden sadece 17 yıl geçtikten sonra, asıl hedef olan Kostantiniye'ye varmak için önce Kıbrıs adası hedef alındı. Hicretin 28. yılında, içlerinde Ümmü Haram, Ubâde b. Sâmit, Hz. Ebû Zer, Ebû'd-Derda, Mikdâd b. Amr ya da diğer ifade ile Mikdâd b. Esved ve daha onlarca sahâbî ,bugün Lübnan içerisinde kalan Akka limanından gemilerle Kıbrıs'a gelip, orayı fethetmişlerdi. Dönüş yolunda ise bir rivayete göre Silifke, Anamur limanlarına gelip bu topraklarda bir müddet durmuş, sonra Şam'a dönmüşlerdi.[1]

Allahu âlem, belki de halkın Muğdat Camisi dedikleri yer, sahâbenin bir müddet konakladığı yerdir, orada Mikdad b. Esved'e nispet edilen kabir, belki onun makamı, belki o sefer sırasında vefat etmiş başka bir sahâbînin kabridir. Bunu tam olarak bilmiyoruz, ama bildiğimiz bir hakikat var ki bu topraklar da sahâbe izinin olduğu muhakkaktır.

Müslümanın En Önemli Vasfı: Teslimiyet

Ümmü Süleym validemiz birçok özelliği ile öne çıkan bir annemizdir.

Biz onun bereketli hayatını, Enes b. Mâlik gibi büyük bir sahâbînin, âlimin, fakîhin annesi olarak okuyabiliriz.

Biz onun o güzel hayatını Rezzak olan Allah'tan rızık olarak şehadet dileyen büyük İslâm mücâhidi Berâ b. Mâlik'in annesi olarak okuyabiliriz.

Biz onun hayatını kardeşleri Haram b. Milhan, Süleym b. Milhan ve Ümmü Haram ile münasebetleri açısından okuyabiliriz.

[1] el-Mağlûs, *Atlasü'l-Halifetü Osman b. Affân*, s. 152.

Biz onun hayatını saâdet asrının bir kızı olarak babası Milhan b. Hâlid ve annesi Melike bint Mâlik ile nasıl bağları olduğu üzerinden okuyabiliriz.

Ve elbette ki biz onun o örnek hayatını, eşi Ebû Talha üzerinden de okuyabiliriz. Uzun ve bereketli bir ömrünü Allah yolunda geçirmesinden, yüzlerce musibet ve imtihana göğüs germesi üzerinden de okuyabiliriz.

Ama biz Ümmü Süleym validemizi, en temel vasfı ve özelliği üzerinden anlamaya çalışacağız. Kuşkusuz, Ümmü Süleym'in en önemli vasfı, hayat çizgisinin hiç sarsılmadan istikamet ile yürümesinin en önemli vesilesi, şimdilerde bizlerin her geçen gün biraz daha yıprattığı, istenilen oranda tesis edemediği; ama bir Müslüman'da olmazsa olmaz vasıf olan teslimiyetti.

Zaten Müslüman'ın anlamı da bu değil midir? Müslüman; kayıtsız ve şartsız teslim olandır. Ama öyle bir hale geldik ki öyle bir hale getirildik ki her şeye ama her şeye acaba gözüyle bakmaya başladık. Merakla, şüpheyi birbirine karıştırdık. Evet, merak ilmin hocası idi, olmazsa olmazı idi; ama şüphe, yüreğe giren bir kurttu. Tüm değerlerimize şüphe ile bakar olduk. Eskiden azığımız teslimiyetti, şimdilerde azığımız şüphe oldu. Burada unutulmaması gereken çok önemli bir ilke var ki iman ile şüphe, kulluk ile şüphe, istikamet ile şüphe asla bir arada olmaz. Çünkü şüphe, insanın zihnî, aklî ve kalbî dinginliğini bozan bir hastalıktır. Her şey ile beraber yaşayabilirsiniz; ama bir yerde şüphe ortaya çıktı mı, artık orası sizin için bir zindan olur. Hayat çekilmez olur. Bundan dolayı, elbette aklımızı kullanacağız, elbette sorgulayacağız, elbette doğru ile yanlışı ayıracağız; ama asla Allah (cc) ve Resûlu (sas) bir işte konuşmuşsa, orada konuşmayacağız. O an için aklımız almasa bile, içimize sinmese bile, mantığımız algılamasa bile, o mesajlara tam anlamı ile teslim olacağız.

Ne diyordu iki cihan serveri Efendimiz (sas): **"Benim söylediklerime, hevâlarını tâbi kılmayan, bütün arzuları ile teslim olmayan biri tam anlamı ile iman etmiş sayılmaz."**[2] Uyarı gayet açık... Efendimiz (sas) ne istiyor; yürekten ta yürekten bir teslimiyet istiyor. Acabasız bir teslimiyet istiyor.

[2] Beyhâki, *el-Medhal ilâ Kitâbi's-Sünen*, 188; Deylemî, *Firdevsü'l-Ahbâr*, 7791.

İşittim ve itaat ettim diyen ve bu itaatine en küçük bir şüphe düşürmeyen kametler istiyor...

İşte biz bugün modern insanlar olarak; modern çağda en fazla kaybettiğimiz, kaybettiğimiz için de imanın lezzet ve tadını yitirdiğimiz bir değer olan teslimiyeti Ümmü Süleym validemizin hayatından öğrenmeye çalışacağız. Bundan dolayı *"Teslimiyet Kahramanı: Ümmü Süleym"* diyeceğiz.

Ümmü Süleym'i Teslimiyet Kahramanı Kılan Nedir?

Ümmü Süleym validemizin hayat defterinin sayfalarını, ondan teslimiyeti öğrenme amacı ile çevirmeden önce, onun kendine ser levha yaptığı, iki temel mesaja dikkat çekmemiz lazım... Ta ki onun şimdi bizlerin anlamakta zorlanacağı: "Ya bu kadar da olur mu!" dedirteceği hayatını biraz olsun anlayabilelim.

Ümmü Süleym validemizin kendine ilke olarak edindiği iki mesajdan biri şu idi. Medine'nin ilk günlerinde Efendimiz'e (sas) tüm Müslüman erkekler gelip, birer birer biat etmişlerdi. O günlerde, ensârın hanımları da bir evde biat için toplanmışlardı. Efendimiz (sas) hanımlardan biat alması için, Hz. Ömer'i o eve göndermişti. Hz. Ömer, hanımların toplandığı evin önüne gelince, dışarıdan onlara seslenerek, şu altı madde üzerinden[3] onlardan biat almıştı:

1- Allah'a hiçbir şeyi eş koşmamak

2- Hırsızlık yapmamak

3- Zina etmemek

4- Çocuklarınızı öldürmemek

5- İyiliğe karşı isyan etmemek

[3] Biatta istenen şartlar, Kur'ân'ın şu ayetine dayanıyordu: *"Ey Peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, iyi işi işlemekte sana karşı gelmemek hususunda sana biat etmeye geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir."* Mümtehine, 60/12.

6- Uydurduğunuz şeylerle başkalarına iftira etmemek [4]

Ümmü Süleym validemizin o esnada orada olup olmadığını bilmiyoruz; ancak o da diğer tüm hanımlar gibi bu şartlar üzerine biat etmişti. Biat şartlarından biri: "İyiliğe karşı isyan etmemek" idi. Bunun tam anlamı ile ne demek olduğunu kavrayamayan hanımlar, bu şartın açıklamasını Hz. Ömer'e sormuşlardı. Hz. Ömer de: "Kim olursa olsun, ölünün arkasından bağırıp, çağırarak, dövünüp feryatlar ederek ağlamamak" şeklinde açıklamıştır.[5] İşte bu biat ve özellikle de biatın bu maddesi, Ümmü Süleym'in kendine ilke edindiği en önemli mesajlardan biriydi.

İkinci ilkesine gelince; o da Buhârî ve Müslim'de geçen bir hadisti. Bu hadisi İbn Abbas bize nakleder, hadiste Efendimiz (sas) buyuruyorlar ki: **"Cehennem bana gösterildi. Baktım Cehennem'in çoğunu küfür halinde olan kadınlar oluşturmaktaydı."**[6] Dehşet bir haber değil mi? Neden peki? Sahâbe de merak ediyor; hadiste geçen "en-nisaü yekfurne/ küfür halinde olan kadınlar" ifadesini tam anlamıyla anlama adına diyorlar ki: "Ya Resûlullah! O kadınların küfürleri, Allah'ı inkâr ettikleri için mi?" Efendimiz (sas): **"Hayır!"** diyor; asıl maksadını açıklıyor: **"Onlar, kendilerine yapılan iyilikleri inkâr edenlerdir. Onlardan birine bir ömür iyilik etsen, sonra da eşinden küçük bir sıkıntı görse hemen: 'Senden hiçbir iyilik görmedim' diyerek nankörlük eder."**[7]

Burada hanımlara çok önemli nebevî bir uyarı var, asıl meselemiz bu olmadığı için biz bunun üzerinde durmayacağız. Bu hadisi de Ümmü Süleym, hayatının ikinci temel ilkesi olarak edinmiş ve iman ettikten sonra bu ilkeler ışığında yürümüştü. İki ilkenin ortak mesajı görüldüğü gibi teslimiyettir. İyiliğe isyan etmemek, canından bir parçayı bile kaybetse, kadere rıza göstermek, kocasının yaptığı iyilikleri hiçbir zaman unutmadan ona itaat etmek, onun yaptığı iyiliklere karşı nankörlük etmemek...

[4] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, X, 415; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 4, 5; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VIII, 140.
[5] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 4, 5.
[6] Buhârî, İman, 21; Müslim, *Küsûf*, 3.
[7] Buhârî, İman, 21; Müslim, *Küsûf*, 3.

Yıldız ki Ne Yıldız?

Asıl adı Rümeysa bint Milhan... Gerçi adının Ğümeysa, Sehle, Remle, Müleyke ve Remise olduğu söylense de en fazla itibar gören görüşe göre adı Rümeysa'dır.[8] Rümeysa'nın birkaç farklı anlamı var; hoş, nazik, zarif, ince anlamlarına gelir de bir de takım yıldızının en parlak yıldızı anlamına gelir.[9] Rümeysa validemiz isminin tüm anlamlarından nasiplenmiştir de özellikle takım yıldızının en parlak yıldızı olmaktan daha fazla nasiplenmiştir. Nedeni bellidir: Ashâbın hepsi gökteki yıldızlardı;[10] onlar karanlıklar içerisinde olanlara yol gösterir, yön buldururdu. Ama onlardan bazılarının ışıkları, nurları diğerlerine göre biraz daha fazla çıkardı. Şimdi tüm sahâbe bizim için yıldızdır da, bir Hz. Ebû Bekir'in âleme yaydığı nur ile bir Hz.Vahşi'nin âleme yaydığı nur bir olur mu? İkisi de bizim başımızın tâcıdır, ikisi de bizim yolumuzun rehberidir; ama birinin ortaya koyduğu ağırlığı, diğerine göre çok daha fazladır. İşte Rümeysa validemiz de böyledir. O da hanımlar âlemi içerisinde ışığı, nuru çok fazla çıkanlardan biridir, Allah âdeta tabir câiz ise onu isminden çokça nasiplendirmiştir.

Medinelidir, ensârdandır, Hazrec'tendir, Neccaroğulları'ndandır.[11] Neccaroğulları malumunuz, Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin, Es'ad b. Zürâre'nin ailesi... Tabi, Efendimiz'in (sas) babasının dayılarının ailesi... Babası Abdullah'ın babaannesi Selma bint Amr, Neccaroğulları'ndan, bundan dolayı da, Efendimiz (sas) onları çok sever, onlar da Efendimiz'i (sas) çok severlerdi; o aileye Efendimiz (sas) bu yakınlıktan dolayı erkeklerine *dayılarım*, [12] hanımlarına *teyzelerim* derdi. [13]

---

[8] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 429; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2705; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 494; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 333.

[9] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VII, 43, 63.

[10] "Yıldızlar gökyüzünün emniyet kaynağıdır. Onlar yok olup gittikleri zaman gökyüzüne (kıyamet-le ilgili) vâdolunan şeyler gelir çatar. Ben de ashabım için bir emniyet kaynağıyım. Ben gittiğim zaman ashabıma (tehlikelerden) vâdolunanlar gelir. Yine ashabım da ümmetim için bir emniyet kaynağıdır. Onlar gidince ümmetime vâdolunan (fitneler) gelir." Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 207.

[11] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 429; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2705; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 494; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 333.

[12] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 351.

[13] Nevevî, *Şerhu Müslim*, XVI, 10.

Ümmü Süleym validemizin annesi, Melike (Müleyke) bint Mâlik;[14] babası Milhan b. Hâlid'dir. Babası hakkında kaynaklarımızda yeterli bilgi yoktur. Ancak annesi iman etme bahtiyarlığına ermiş ve Efendimiz (sas) ile birkaç hatıranın sahibi olmuştur. [15] Bu güzel ailenin tespit edebildiğimiz kadarı ile iki oğulları, iki kızları olmuştu. Oğulları, Haram ile Süleym'dir. Bu iki yiğit Medine'nin ilk Müslümanlarından olmuş, Suffa Mektebi'nin ilk talebelerinden olmuş, Bedir'e ve Uhud'a katılmış, en son Bi'r-i Maûne'de ikisi de şehit olmuşlardı.[16] Bunlar Enes ve Berâ'nın dayılardır, böyle dayısı olanların elbette Berâ ve Enes gibi yeğenleri olacaktır. Melike ile Milhan'ın kızlarına gelince, o kızlardan biri Kıbrıs'ın fatihi Ümmü Haram,[17] diğeri ise şu an hayat defterinin sayfalarını çevirmeye çalıştığımız Ümmü Süleym'dir. Aileyi görüyor musunuz? Baştanbaşa iman kokan, teslimiyet soluyan, şehadet fışkıran bir aile...

İman İle Başlayan İmtihan

Ümmü Süleym validemizin doğum tarihi konusunda net bir şey söyleyemiyoruz. Ancak, büyük oğlu Berâ'nın doğum tarihi, Nübüvvetin başlangıç tarihi olan Miladî 610'dur. Bundan yola çıkarak bir tahminde bulunabiliriz, ancak bu tahminden öteye geçmez. Çünkü ne zaman evlenmiştir, Berâ'dan önce başka çocukları olmuş mudur? Bunları bilemiyoruz. Yine Süleym isminde bir çocuğu var mıdır ki bu künyeyi almıştır bunu da bilmiyoruz. Bu künyeyi küçük kardeşi Süleym b. Milhan'dan dolayı aldığını zannediyoruz. Ama tahmin ettiğimiz bir şey var ki büyük oğlu Berâ 610'de doğduğuna göre; o 580'li yıllarda doğmuş olabilir, Allahu âlem; eğer bu tahminimiz doğru ise; İslâm'ın mesajları Yesrib'e girdiği günler; yaşı kırklara dayanmıştır.

[14] İbn Hacer, *el*-İsâbe, IV, 2638; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 259.

[15] Buhârî, *Salât*, 20; Müslim, *Mesâcid*, 266.

[16] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 588, 589; İbn Hacer, *el*-İsâbe, I, 364, 763; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 713, 546; İbn Abdilberr, *el*-İstiâb, I, 396; II, 209..

[17] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 442; İbn Hacer, *el*-İsâbe, IV, 2679; İbn Abdilberr, *el*-İstiâb, IV, 484; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 304.

Medine'de doğup, büyüyüp çok güzel bir genç kız olunca, taliplileri çoğalır, babası Milhan, onu aynı kabileden olan ve üçüncü babada soyları birleşen Mâlik b. Nadr'a verir. Yani, birbirlerinin amca çocukları olan Ümmü Süleym ile Mâlik'i evlendirir. Çok güzel bir evlilikleri olur, birbirlerini çok severler; Allah onlara bu evlilikten iki yiğit verir. Bunlardan büyük olanı Berâ,[18] diğeri ise yiğitler yiğidi Enes'dir. [19]

Bu güzel evlilikleri devam ederken, nübüvvet güneşi Mekke'de parlamaya başlar ve peygamberlerin sonuncusu olan Efendimiz (sas) Mekke'de insanları bu yeni dine davet eder. Nübüvvetin 10. yılında, altı tane Hazrecli Mekke'de iman ederek, o iman davasının mesajlarını o günkü adı Yesrib olan, o güzel şehre taşırlar. O gençlerin başındaki isim Es'ad b. Zürâre, Medine'ye döner dönmez Dârü'l-Esad adı ile anılacak bir davet çalışması başlatınca, kendi kabilesinden olan Ümmü Süleym de bu davete muhatap olur. Bir rivayete göre Es'ad'ın vesilesi ile bir diğer rivayete göre bir sene sonra Mus'ab'ın eliyle iman şerbetini içer.[20] Ümmü Süleym iman ettikten sonra sorumlu bir eş ve sorumlu bir anne olarak; kocasına ve o gün için 11 yaşlarında olan Berâ'ya ve 9 yaşlarında olan Enes'e bu dini öğretmeye çalışır. Çok ilginçtir; kocası Mâlik b. Nadr, inanılmaz bir tepki gösterir. O güne kadar çok sevdiği hanımına ve her zaman sözüne değer verdiği eşine bir anda çok sert bir tutum içerisine girer ve onlara Müslüman olmamaları yönünde baskılar yapar. Hatta bir gün Ümmü Süleym'e: "Sen ne yaparsan yap, ama benim çocuklarımı atalarının dininden vazgeçirirsen, ben bilirim yapacağımı!" diye tehditlerde bulunur. [21]

Mâlik b. Nadr'ın bu tepkisini anlamak gerçekten zordur. Onun, hepimizin özellikle Uhud anlatıldığı zaman adını çokça duyduğumuz bir kardeşi var... Enes'in amcası; Enes b. Nadr... Uhud'un kahramanı o... Duymuş, Efendimiz (sas) öldürülmüş diye... Bu haberi duyan nicelerinin elinden kılıçlar düşmüş; ama o, elinde kılıç, savaşa devam etmiş ve bir taraftan da:

[18] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 161; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 362; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 238.
[19] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 325; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 79; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 297; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 197..
[20] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2705; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 494; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 333.
[21] İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 2705; Kehhâle, Ömer Rıza, *A'lâmü'n-Nisâ*, II, 206.

"Muhammed'in öldüğü bir dünyada yaşamanın ne anlamı var?" diye haykırmıştı. Kılıçlar altında paramparça edilmiş, savaş sonrası kız kardeşi Rübeyyi bint Nadr ancak onu parmağındaki bir izden tanıyabilmişti... [22] İşte Mâlik b. Nadr, böyle bir yiğidin kardeşi... Ümmü Süleym gibi büyük bir İslâm hanımının kocası; Berâ gibi, Enes gibi, yeryüzünün en şerefli yiğitlerinden ikisinin babası... Ama nasipsiz... Zaten hidayet dediğiniz nimet, nasip işi değil midir? [23] Tabi, nasip olması için kulun bir adım atması şarttır. Kul adım atacak ki Allah o kapıları açsın. Zaten o adımı atmak da nasiptir.[24]

Gün olur Nuh gibi, Lût gibi bir peygamberin hanımı olur biri; ama nasibi yoksa küfür yolunda yaşar, küfür yolunda da ölür. Gün olur, Azer gibi İbrahim'in babası olur, oğlu binlercesine hidayet şerbetini içirir; ama öz babası ondan nasiplenemez. Gün olur, Asiye gibi hanımlar âleminin sultanı olur bir hanım; ama Firavun gibi bir kocası olur, o Cehennem'in dibini boylarken, Asiye Cennet'in derecelerine yükselir durur. Gün olur, Efendimiz (sas) gibi âlemlere rahmet olan bir elçi olur, milyonlarcasını Cehennem ateşinden kurtarır; ama bir türlü amcaları Ebû Talib ve Ebû Leheb'e söz geçiremez. Aynen Mâlik b. Nadr ile Ümmü Süleym gibi; şimdi biri nerde, diğeri nerde...

Mâlik gün geçtikçe Yesrib'de yayılan bu yeni mesaja düşman olur; bir inat ve taassup oluşur kendisinde... Derken bir gün, dışarıdan eve geldiğinde Ümmü Süleym, 9 yaşındaki Enes'e, şehadet cümlelerini öğretirken onları yakalar; çok gadaplanır ve der ki: "Artık sizinle beraber bir dakika daha kalmayacağım. Sizi terk edip, Şam'a gidiyorum, bir daha dönmeyeceğim. Ne haliniz varsa görün..." Böyle bir tepki göstererek, çeker Şam'a gider. O küfür yolunda bu bedeli öderken, Ümmü Süleym iman yolunda iki çocuk ile dul kalarak bedel ödemeye başlar.

Neydi Ümmü Süleym validemiz? Bir teslimiyet kahramanıydı. Kadere rıza gösteren, ne gelirse başa, razı olan bir yiğitti. Mâlik b. Nadr, Şam'a doğru

[22] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 379.

[23] *"Doğrusu sen sevdiğine hidayet veremezsin. Fakat Allah kimi dilerse ona hidayet verir. Ve hidayete erecekleri en iyi o bilir."* Kasas 28/56.

[24] *"Allah dileseydi elbette hepinizi bir tek ümmet yapardı. Fakat o dilediğine dalâlet, dilediğine hidayet verir ve muhakkak sûrette hepiniz bütün yaptıklarınızdan sorumlu tutulacaksınız."* Nahl,16/93.

giderken, aralarında husumet olan bazı düşmanları tarafından takip edilir, ya yolda, ya Şam'da öldürülür.[25] Böylelikle Mâlik, küfür yolunda ne yazık ki ölür. İşin bu tarafına bakınca çok olumsuz bir tablo vardır değil mi? Ortada genç bir hanım, yaşları 11 ile 9 olan iki erkek çocuğu var... Peki, netice nasıl olur? Nasıl olacak, Enes gelir peygamberin hizmetine girer, arzın da semanın da unutmayacağı bir isim olur. Söyler misiniz eğer Mâlik gitmeseydi, Ümmü Süleym, Enes'i getirip Hz. Peygamber'e hîbe edebilir miydi? Ümmü Süleym razı olsaydı, baba Mâlik razı olmayabilirdi. Âdeta kaderi ilahî baba Mâlik'i aradan çekip almıştır ki Enes, Peygamber'in (sas) Enes'i olsun. Başlangıçta şer gibi gözüken bir mesele işin neticesinde böyle bir hayra dönüşsün...

Çocuklarına Kendini Adayan Bir Anne

Ümmü Süleym, genç yaşına ve güzelliğine rağmen iki sene dul kalır. Bu iki sene zarfında tek bir amacı vardı: Çocuklarını peygamberi seven birileri olarak yetiştirmekti. Zaten mesele budur. Bugün çocuk eğitiminde en fazla yaptığımız yanlış bu noktadır. Biz çocuklarımıza namazı, orucu, tesettürü uygulamak istiyoruz; elbette bunu yapacağız; ama bunun yolu aynen Ümmü Süleym'in yaptığı gibi, peygamber sevgisi ile başlar. Biz çocuklarımıza peygamber sevgisini öğretelim; Muhammed (sas) deyince, yürekleri ürperecek çocuklar yetiştirelim, sahâbenin sevdası ile yürekleri yanan çocuklar yetiştirelim; bakalım namazlar aksıyor mu? Bakalım tesettüre karşı hâlen mesafe var mı?

Asıl mesele; Allah'ı, Resûlü'nü ve O'nun dostlarını sevmek ve sevdirebilmektir. Çünkü seven sevdiğine benzer, seven sevdiğinin yolunda yürümeye çalışır, seven sevdiğinin sevdiklerini de sever. Hz. Peygamber'i (sas) gerçek manada sevmeyen: **"Gözümün nuru namaz"**[26] sözünü nasıl anlasın? Eğer bir insan peygamberi gerçek manada severse, namaza peygamberin gözlerinin nuru olarak bakar. Her namaz, artık o insan için farklı bir değer kazanır; Allah ile buluşma, her namaz bir miraç her namaz peygamberin gözünün nuruna dokunma olarak anlaşılır... İşte Ümmü Süleym validemiz

[25] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2705; İbrahim Canan, "Enes b. Mâlik", *DİA*, XI, 234.
[26] Nesâî, *İşretu'n-Nisâ*, 1.

bunu çok iyi fark etmiş; o kendisini istemeye gelenlere hep, şimdi değil, şimdi benim işim var, şimdi ben çocuklarımla meşgulüm demişti.

Ebû Talha'nın (ra) Teklifi

Yaklaşık iki sene Ümmü Süleym validemizin işi hep çocukları ile ilgilenmek oldu. İki senenin sonunda, daha Efendimiz (sas) Medine'ye teşrif etmemişken, Medine'nin en zengin, en soylu, en cesaretli adamlarından biri olan Ebû Talha künyesi ile meşhur, Zeyd b. Sehl gelip, Ümmü Süleym validemize talip oldu. Ebû Talha, İslâm tarihinde adını çokça duyacağımız bir yiğit sahâbîdir; ama o günlerde halen Müslüman olmamıştır. Gelip, o halde Ümmü Süleym'e talip olunca, Ümmü Süleym'in cevabı olumsuz olacaktır.

Ebû Talha kimin kapısına gitse, asla ret edilmeyecek biridir. Böyle olduğu için, Ebû Talha şaşırır, neden cevabın olumsuz olduğunu sorar; Ümmü Süleym cevap vermek istemez. Bunun üzerine Ebû Talha: "Eğer benimle evlenmek istemeyişin çocuklarınsa, onlar benim çocuklarımdır, onlara iyi bakacağıma söz veriyorum. Eğer sebep mihr ise, iste benden ne istersen ne kadar istersen sana vermeye hazırım" der. Bunun üzerine Ümmü Süleym der ki: "Ey Ebû Talha! Şüphesiz sen reddedilemeycek bir erkeksin. Benim derdim ne çocuklarım ne de mihrdir." Ebû Talha, iyice meraklanır; ama hiç aklına Ümmü Süleym'in söyleyeceği gelmez, o şöyle düşünür, her halde Ümmü Süleym mihr miktarını fazlalaştırmak için nazlanıyor. Bu sefer der ki: "O zaman söyle sebebini neden benimle evlen miyorsun?" Ümmü Süleym der ki: "Kocam, bizi Müslüman olduğumuz için terk etti. Şimdi sen de bir müşrik olarak gelip bana talip oluyorsun? Ben asla bir müşrik ile evlenmem. Sana söyleyeceğim son söz; eğer Müslüman olursan, senden tek bir dinar, tek bir dirhem mihr almadan evlenirim."

Ebû Talha hiç beklemediği bu söz karşısında sarsılır; o sarsıntı içerisinde iken, Ümmü Süleym sözlerine şöyle devam eder: "Ey Ebû Talha! Sen akıllı bir adamsın. Söyler misin cansız putlara tapmaya daha ne kadar devam edeceksin? Ağaçtan yontup oluşturduğunuz o putlar, kendilerine bir fayda veriyorlar mı ki size de bir fayda versinler. Düşün, aynı ağaçtan alıp bir par-

bunu çok iyi fark etmiş; o kendisini istemeye gelenlere hep, şimdi değil, şimdi benim işim var, şimdi ben çocuklarımla meşgulüm demişti.

Ebû Talha'nın (ra) Teklifi

Yaklaşık iki sene Ümmü Süleym validemizin işi hep çocukları ile ilgilenmek oldu. İki senenin sonunda, daha Efendimiz (sas) Medine'ye teşrif etmemişken, Medine'nin en zengin, en soylu, en cesaretli adamlarından biri olan Ebû Talha künyesi ile meşhur, Zeyd b. Sehl gelip, Ümmü Süleym validemize talip oldu. Ebû Talha, İslâm tarihinde adını çokça duyacağımız bir yiğit sahâbîdir; ama o günlerde halen Müslüman olmamıştır. Gelip, o halde Ümmü Süleym'e talip olunca, Ümmü Süleym'in cevabı olumsuz olacaktır.

Ebû Talha kimin kapısına gitse, asla ret edilmeyecek biridir. Böyle olduğu için, Ebû Talha şaşırır, neden cevabın olumsuz olduğunu sorar; Ümmü Süleym cevap vermek istemez. Bunun üzerine Ebû Talha: "Eğer benimle evlenmek istemeyişin çocuklarınsa, onlar benim çocuklarımdır, onlara iyi bakacağıma söz veriyorum. Eğer sebep mihr ise, iste benden ne istersen ne kadar istersen sana vermeye hazırım" der. Bunun üzerine Ümmü Süleym der ki: "Ey Ebû Talha! Şüphesiz sen reddedilemeycek bir erkeksin. Benim derdim ne çocuklarım ne de mihrdir." Ebû Talha, iyice meraklanır; ama hiç aklına Ümmü Süleym'in söyleyeceği gelmez, o şöyle düşünür, her halde Ümmü Süleym mihr miktarını fazlalaştırmak için nazlanıyor. Bu sefer der ki: "O zaman söyle sebebini neden benimle evlen miyorsun?" Ümmü Süleym der ki: "Kocam, bizi Müslüman olduğumuz için terk etti. Şimdi sen de bir müşrik olarak gelip bana talip oluyorsun? Ben asla bir müşrik ile evlenmem. Sana söyleyeceğim son söz; eğer Müslüman olursan, senden tek bir dinar, tek bir dirhem mihr almadan evlenirim."

Ebû Talha hiç beklemediği bu söz karşısında sarsılır; o sarsıntı içerisinde iken, Ümmü Süleym sözlerine şöyle devam eder: "Ey Ebû Talha! Sen akıllı bir adamsın. Söyler misin cansız putlara tapmaya daha ne kadar devam edeceksin? Ağaçtan yontup oluşturduğunuz o putlar, kendilerine bir fayda veriyorlar mı ki size de bir fayda versinler. Düşün, aynı ağaçtan alıp bir par-

çasını put yapıyorsunuz, diğer parçasını yakıyorsunuz? Bu nasıl bir akıl? Bu nasıl bir din?"[27]

Ebû Talha bu sözler üzerine söyleyecek hiçbir söz bulamıyor, orayı terk edip, düşünmeye başlıyor. Bir taraftan Ebû Talha, Ümmü Süleym'in söylediklerini düşünürken, bir taraftan da sadece imanı karşılığında mihr bedelinden vazgeçmesini düşünüyor. Medineli kadınlar öyle kolay kolay mihr bedelinden vazgeçmezlerdi. Bu nasıl bir din ki bir kadının en önemli güvencesi olan mihri bile kendinden vazgeçirebiliyor diye düşünüyor...

Bir müddet Ebû Talha, bunları sorguladıktan sonra, gelip Mus'ab'ın karşısına oturuyor ve iman ediyordu. Sonra bu müjdeyi Ümmü Süleym'e veriyor ve onunla evlenmek istediğini tekrar ediyordu. Ümmü Süleym, bu teklifi kabul ediyor ve: *"Benim mihrim senin İslâm'ındır"* [28] diyerek, mihr bedeli almayacağını bir kez daha tekrar ediyordu. Böylelikle, Ümmü Süleym, Ebû Talha'nın imanına vesile olarak, onunla evleniyordu. Bu evlilik Medine'de gündem oluyor; insanlar: *"Ümmü Süleym'in mehrinden daha kıymetli bir mehir duymadık"* diyorlardı. Çünkü o mihr, karşılığında bir insanın hem de önemli bir insanın hidayetine vesile oluyordu.[29]

Güzel Yuva ve Peygamber'e (sas) Sunulan Güzel Hediye

Ebû Talha ile Ümmü Süleym bu yaşananların ardından evlenirler, aradan çok az bir zaman geçer, Mus'ab b. Umeyr; 75 kişi ile Akabe'ye doğru yürüdüğünde Ebû Talha da o topluluğun içerisinde yerini alır. [30]Biattan sonra Efendimiz (sas) Medine'ye hicret eder. Mescid inşâ edilir, mektep kurulur, menziller oluşturulur. İlk biat edenlerden biri bu güzel yuvanın sakinleri olur.

Hicretin o ilk günlerinde, Efendimiz (sas) daha kendi evine taşınmamıştır. Bütün ensâr, kadını ile erkeği ile Efendimiz'i (sas), Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evinde ziyaret etmekte ve ona bazı hediyeler sunmaktadırlar.

[27] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 432, 433; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2705.
[28] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 432.
[29] İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 2705; Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsned*, II, 501.
[30] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 242; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 167.

Ümmü Süleym, hediyesini belirlemiştir de Meryem'in annesi Hanne gibi bir endişesi vardır. Nedir endişesi? Mü'min endişesidir o? Hediyemi sunacağım; ama acaba kabul görecek mi? [31] Bu endişe ile o günler 10 yaşında olan Enes'in elinden tutar, Efendimiz'e (sas) getirir: "Ya Resûlullah! Herkes sana bir hediye sundu. Benim sana sunacağım bir hediyem yok. Ben de canımdan bir parça olan bu oğlumu sana hizmet etmesi için getirdim. Onu benden kabul buyur ve ona dua et." dedi.

Efendimiz (sas) bu hediyeden o kadar memnun olur ki kabul ettiğini beyan eder ve bir de orada Enes'e dua eder. Yaptığı dua nasıldır biliyor musunuz? Der ki: **"Allah'ım! Sen onun malını ve neslini çoğalt ve ona bereket ihsan et."**[32] Bu duaya başta anne Ümmü Süleym olmak üzere oradakiler âmin der. Ne olur peki Enes'e bu duanın neticesinde? Enes b. Mâlik vefat edeceği sırada kendi söylüyor ne olduğunu... Diyor ki: "Efendimiz (sas) bu duayı bana yaptıktan sonra ben neslimden tam 125 kişiyi gördüm ve onları kendi ellerimle defnettim." Torunlarının çocuklarını görmüştür Enes b. Mâlik... Onun vefat tarihi hicrî 90, Miladî 709'dur. Miladi olarak 97, hicri olarak tam 100 yaşında vefat etmiştir. Enes devam ediyor: "Herkes bahçesinden bir mahsul alırken, ben iki mahsul aldım." [33]

Peygamber'in (sas) duasına mazhar olmak bu işte... O günden sonra Enes, aralıksız 11 sene Efendimiz'e (sas) hizmet edecek ve kutlu lisandan bize tam 2286 tane hadis rivayet edecekti. [34]

Adamanın Zemini

Bu adanma olayını hepimiz biliyoruz da anlatırken/okurken bir noktayı gözden kaçırıyoruz. Ümmü Süleym validemizin özellikle analığını anlayabilmek için o noktaya biraz dikkat etmemiz lazım... Şimdi 10 yaşındaki bir çocuk o güne kadar hiç görmediği, peygamber olduğu söylenen bir zata,

[31] *"Hani, İmrân'ın karısı, "Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et. Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin" demişti."* Âl-i İmrân 3/35.

[32] Buhârî, *Savm*, 61; İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 342.

[33] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 342, 343; X, 435; Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 403.

[34] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 257.

tabir câiz ise eti de senin kemiği de senin diye veriliyor... Meseleye anne Ümmü Süleym çerçevesinden bakarsak, bu büyük bir infaktır, büyük bir imtihandır. O bunu yüzünün akı ile tamamlamıştır. Ya meseleye 10 yaşındaki Enes'in çerçevesinden baksak, nasıl olmuş da Enes bu infakı, bu adayışı hiç itiraz etmeden kabul etmiştir? Burası mühim bir nokta değil midir?

10 yaşındaki bir çocuğumuzu, bırakın adamayı, bir kampa, bir ribata, ağabeyleri ile iki-üç günlük bir seyahate bile kırk teşvik ile gönderiyoruz. Nasıl olmuş, anne Ümmü Süleym, evde bu meseleyi Enes'e demiş, Enes hiçbir itiraza kapı açmadan anında evet diyerek kabul etmiş, annesi onu Peygamber'e bıraktığı zamanda anasını unutup, bir ömür Efendimiz'in (sas) hizmetini yapmış ve bunda da hiçbir kusur işlememiştir? Bunun bir zemini olmalı değil mi? Bu öyle kendiliğinden oluşan bir şey değildir, zaten olamaz da? Peki, nedir meselenin zemini? Aslında Enes, bir mektebi bitirmiş, şimdi yeni bir mektebe geliyor... Enes b. Mâlik, evde annesinin mektebinden mezun olmuş; iki senedir orada muallimi annesi olarak, Allah'a imanı, Peygamber'e sevdayı, kardeşlerine karşı hukuku tâlim etmiş, bunun terbiyesi ile yetişmişti. Bu yetişmesini Enes b. Mâlik, yıllar sonra şöyle anlatacaktı: **"Allah anneme rahmet eylesin. Ona çok iyi karşılıklar versin. O bana çok iyi baktı ve beni çok iyi yetiştirdi."**[35]

Evdeki bu sürecin ardından şimdi sıra başka bir basamağa ulaşmıştı. Enes b. Mâlik'in zeminin de iman var, sevda var, hukuka riâyet var; sıra Suffa Mektebi'ne talebe olmaya gelmişti. Oraya talebe olunca, Efendimiz (sas) sıfırdan bazı şeylerle uğraşmayacak, var olanın üzerine güzel şeyleri bina edecekti. Nasıl bina ettiğine tarih şahittir. Neden başka biri değil de Enes, bu dinin üçte biri oldu bunu işte buradan anlamalıyız.

Terbiyenin Merkezi: Anne

Tam bu noktada bir hususa daha dikkat çekmek istiyoruz. Güvendiğimiz yerlere -buralar neresi ise- eti de senin, kemiği de senin diye çocukları-

[35] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 432; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2705.

mızı bırakıyoruz ya; gerçekten bu sözü Ümmü Süleymce söyleyip, söylemediğimizi kontrol edeceğimiz küçük bir örnek vereceğiz.

Enes b. Mâlik'in kendisi rivayet ediyor, diyor ki: "Annemin beni Resûlullah'a (sas) verdiği ilk günlerdi. Ben sokakta çocuklar ile oynarken, Efendimiz (sas) geldi ve kulağıma bir iş yapmam için bir şeyler söyledi. Ben hemen koşa koşa o işi yapmaya gittim. Yaptım, geri dönüp geldim. Annem benim o halimi görmüş, çok meraklanmıştı... Beni hemen yanına çağırdı ve merakla sordu: 'Resûlullah! Senin kulağına ne söyledi ve seni nereye gönderdi?' Anneme dedim ki: 'Anneciğim! O bir sır, Efendimiz (sas) bana kimselere söyleme dedi. Ben de kimselere söylemeyeceğim.' Şimdi, böyle bir tablo ile biz karşılaşsak, 10 yaşındaki oğlumuz veya kızımız, bize böyle bir söz söyleseydi, gerçekten tavrımız ne olurdu. Hemen: "Ya oğlum! Söyle ben senin babanım, annenim, benden mi saklayacaksın" derdik değil mi? Bakın eti de senin, kemiği de senin diyen Ümmü Süleym ne diyor: *"Afferin benim Enesime! Sakın oğlum, ben dâhil hiç kimseye Resûlullah'ın sırrını anlatma!"* [36] İşte anne terbiyesi, işte Ümmü Süleym farkı...

Mescid-i Nebevî'nin inşası tamamlanınca, Allah Resûlü (sas), Ümmü Süleym ve Ebû Talha'nın iman ve teslimiyet ailesine, bir rivayete göre Ebû Ubeyde b. Cerrah'ı,[37] başka bir rivayete göre ise Dârü'l-Erkâm'ın sahibi Erkam b. Ebi'l-Erkâm'ı kardeş kılmıştır.[38] Bu ikinci rivayet daha doğrudur. Bu iman ailesi kardeşlik hukukuna nasıl riâyet ettiğine dair de kaynaklarımızda birkaç rivayet okumaktayız. Kendileri yememiş, kardeşlerine yedirmiş, kendi rahatlarını bozmuş, kardeşlerini rahat ettirmeye çalışmışlardır.

Bereketli Ev'de Bereketlenen Sofra

Ümmü Süleym, mescidin ve mektebin inşâsından sonra, oranın en gözde hanım talebelerinden biri olmuştu. O, özellikle Efendimiz'e (sas) çoklarının utanıp soramadığı meseleleri aralarında oluşan yakınlıktan do-

[36] Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe,* 145, 146.
[37] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* II, 361.
[38] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 578; İbn Habib, *el-Muhabbar,* s. 73.

layı sorabilmiş ve bizler için çok önemli iki-üç meselenin aydınlatılmasına sebep olmuştu.[39]

O, bir taraftan ilim adına bir şeyler öğrenip, başkalarına da öğretirken, bir taraftan da Suffa ashâbına yardımcı olmaya çalışır, kaç kez onları evine davet ederek onlara yemekler ikram ederdi. Bir gün, birkaç kap yemek yapmış, kocası Ebû Talha'yı mescide göndererek, Efendimiz'i (sas) ve Ehl-i Suffa'dan birkaç kişiyi yemeğe çağırmıştı. Efendimiz (sas) tek başına yemek davetlerine icabet etmeyi sevmez, sahâbe açken o tok gezmezdi. Ne zaman kendine böyle bir davet gelse, kim varsa hepsini alır yanına öyle giderdi. Ebû Talha da daveti Efendimiz'e (sas) ulaştırınca, hemen ayağa kalkmış: **"Haydi, ey Suffa Ashâbı! Kardeşiniz Ebû Talha bizi yemeğe davet ediyor"** demiş, 70 veya 80 kişi ile o eve doğru yönelmişti. Ebû Talha, ne yapacağını şaşırmış, eve kan ter içinde gelip, Ümmü Süleym'e olanları haber verince, Ümmü Süleym büyük bir teslimiyet ile gülmüş: "Korkma Ey Ebû Talha! O Allah Resûlü'dür, ne yaptığını çok iyi bilir" demişti. Efendimiz (sas) gelmiş, onun gelişi ile sofra bereketlenmiş, ev bereketlenmiş, 70-80 kişi o yemekten yemiş, bir de o yemekten ev halkına kalmıştı.[40] Teslimiyet kahramanı orada da kendisine yakışanı yapmıştı...

Büyük İmtihana, Büyük Sabır

Tarihler Hicretin 3. yılı Şevval ayı olunca; Allah (cc), Ebû Talha ile Ümmü Süleym'in evliliklerinden onlara, bir erkek çocuk bahşedecekti. O vakitlerde; doğuma sayılı günler varken, Uhud savaşının olduğu günlere zaman yaslanmıştı. Ümmü Süleym, o haline takılmadan, yaralıları tedavi etmek, su taşımak için Uhud'un meydanındadır. İş başa düşünce de kılıç elinde, o meydanda bir aslan kesilecektir.[41]

Uhud'un hemen arkasından doğum yapacak, Allah (cc) onlara bir erkek çocuk bahşedecekti. Enes ve Berâ'nın, anne bir kardeşleri olacak olan

[39] Buhârî, İlim, 50; *Gusül*, 22; Müslim, *Hayız*, 32; *Cenaiz*, 31; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI, 431.
[40] Buhârî, *Menâkıb*, 25.
[41] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 430.

bu çocuğa nedendir bilinemez, Ebû Umeyr ismini koyacaklardı.[42] Ebû Umeyr, 4-5 yaşlarına gelince kendine bir kuş edinecek; kuşunun adını ise Nuğayr koyacaktı... Efendimiz (sas) ne zaman bu eve gitse, Ebû Umeyr'î görecek, onunla ilgilenecek ve bazen kuşunun hatırını da soracaktı. "**Ya Ebâ Umeyr! Ma faale nuğayr? /Ey Eba Umeyr! Ne yapıyor senin nuğayr?**" diyecekti. O da: "Bi hayr ya Resûlullah!" deyip, kuşuna ait hatıraları anlatacak, Efendimiz (sas) de tebessüm içerisinde bunları dinleyecekti.[43] Bir gün Ebû Umeyr'in kuşu Nuğayr ölecek, tabi Ebû Umeyr çok üzülecek, Efendimiz (sas) bunu duyunca, 4-5 yaşındaki bu çocuğu teskin etmek için onca işinin arasında kalkıp, Ebû Umeyr'in yanına gelecekti.[44] Rahmeten lil âlemin bu olsa gerek? Rahmetinden nasiplenmeyen mi var? Ancak nasipsizler, nasiplenemedi...

Aradan bir müddet geçtikten sonra Ebû Umeyr hastalanacak, çok şiddetli bir rahatsızlığa kapılacak, o günler de Ebû Talha'da ticari bir maksatla ya Medine'nin dışında ya da tarla, bahçe işleri için bir müddet evinden uzaktadır. Ebû Talha'nın evine döneceği gece, oğlu Ebû Umeyr vefat edecekti. Ümmü Süleym, evladının acısı ile yüreği yanan anne, şimdi bizim anlamakta çok zorlanacağımız bir kamet/duruş ortaya koyacaktı. Ümmü Süleym, kendi kendine diyecek ki: "Kocam günlerdir evinden uzak, yorgun, bitkin; şimdi eve gelince ona evladımızın vefatını söylesem, daha da perişan olacak; iyisi mi, yatsın biraz istirahat etsin, sabah namazına kalktığında ona söylerim." Bu kararı alınca, evdekilere de tembih de bulunur, kimselerin bir şey söylememesini öğütler. Sonra minik yavrusunu yıkar, kefenler...

Bir müddet sonra Ebû Talha gelir; gelir gelmez çok sevdiği yavrusunun halini sorar. Anne Ümmü Süleym der ki: *"Huve eskenü ma kane/ O şimdi önceki haline göre daha sakin, daha rahat."* Bu sözüyle, Ümmü Süleym tevriye yapıyor, o başka bir mana da bu sözü söylüyor; Ebû Talha başka bir manada sözü anlıyordu. Yemekler yeniyor, biraz istirahat ediliyor, Ümmü Süleym kocasının rahat etmesi için elinden geleni yapıyor. Sonra yatmaya geçiliyor, ko-

[42] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 437.
[43] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 580.
[44] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 580.

cası hanımı ile beraber olmak istiyor, Ümmü Süleym buna da icabet ediyor. Sabah namazına kalkılınca, Ümmü Süleym diyor ki: "Ey Ebû Talha! İnsan komşusuna bir şey emanet etse, sonra gitse o emanetini geri istese, komşusu o emaneti geri vermek istemezse, sen böyle bir komşuya ne dersin?" Ebû Talha: "Böyle bir komşu mu olur, nasıl insan kendi yanındaki emaneti sahibine vermek istemez!" der. O anda Ümmü Süleym diyor ki: "Ey Ebû Talha! Allah bize emanet verdiği oğlumuz Ebû Umeyr'i yanına aldı." Ebû Talha bir anda sarsılıyor; "Ey Ümmü Süleym! Neden geceden beri bana söylemedin, bu yaptığın oldu mu şimdi?" diyerek, biraz serzenişte bulunur. Bunları konuşurken, Bilâl'in ezan sesi duyuluyor ve Ebû Talha namaza doğru gidiyor. Çocukları ölmüş bir ailenin tavrı bu, zor değil mi anlamak...

Namazlar kılınıyor, Ebû Talha yaşlı gözlerle Efendimiz'in (sas) huzurunda, olanları anlatıyor, biraz da Ümmü Süleym'den şikâyetçi bir tarzda anlatıyor. Efendimiz (sas) ise hem çok sevdiği Ebû Umeyr'in vefatına üzülüyor hem de teslimiyet kahramanı Ümmü Süleym'in metanetine, sabrına, kocasına olan itaatine hayran oluyor ve orada bir müjde geliyor: **"Barekellahu le kuma fi leyletikuma/Allah ikinizin bu gecesini mübarek kılsın."** [45]

Nasıl mübarek kılınıyor o gece? O gecenin bir meyvesi olarak Allah (cc) onlara bir erkek çocuk daha veriyor. O gece, Ümmü Süleym, Ebû Umeyr'i toprağa tevdi ederken, hamile kalmıştır.

Hamile Haliyle Huneyn'de

O günler tarihler Hicretin 8. yılını göstermektedir. Ümmü Süleym hamile haliyle Uhud'a katılmıştı. Şimdi yine hamile haliyle Mekke fethine, arkasından Huneyn'e katılacaktı. Huneyn malumunuz, başlangıcı ikinci bir Uhud gibiydi; bir anda İslâm askerleri dağılmış, Efendimiz (sas) çok zor bir durumda kalmıştı. O anda Ümmü Süleym, o güne kadar sinesinde ne için sakladığını kimselerin bilmediği hançerini çıkarmış, Efendimiz'i (sas) korumak için o yöne doğru koşmaya başlamıştı. Bir taraftan koşarken, bir taraftan da başta kocası Ebû Talha olmak üzere, Müslüman askerlere: "Si-

[45] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 437; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2706; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 494; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 333,334.

zin erkekliğiniz batsın, bu mu erkeklik, bu mu yiğitlik, Efendimiz'i (sas) tek başına bırakıp kaçmak mı?" diye sesleniyordu. Efendimiz'in (sas) yanına vardığında derin bir nefes alıyor ve seviniyordu.; Neden Ümmü Süleym seviniyordu? Birincisi, Efendimiz'e (sas) bir şey olmamıştır, ikincisi kocası Ebû Talha oradadır, kaçmamıştır. Elindeki hançeri Ebû Talha'ya gösteriyor ve diyor ki: "Eğer sen de kaçanlardan olsaydın vallahi bu hançeri ilk sana saplardım."

Ebû Talha tebessüm ediyor ve Efendimiz'e (sas) diyor ki: "Ya Resûlullah! Görüyor musun Ümmü Süleym'i, elindeki hançeri bana saplayacakmış." Efendimiz (sas) de tebessüm ediyor, ama Ümmü Süleym'in siniri yatışmamıştır; diyor ki: "Ya Resûlullah! Bana izin ver, seni terk edip kaçan şu korkaklarında bir kaçının karnını şu hançer ile deşeyim." Ne diyor Efendimiz (sas)? Çok önemli bir şey söylüyor? Efendimiz (sas) diyor ki: **"Ey Ümmü Süleym! Sen onları bırak, onlara bakma! Gücün yettiğince sen iyilik etmeye devam et."**[46] Müthiş bir söz, müthiş bir tavır bu değil mi? Sen işine bak... İyiliklerini çoğalt, hatta onların eksik bıraktıkları yeri bile sen tamamla! Sen onlar yapmıyorlar diye ona takılırsan yorulursun, heyecanını kaybedersin, heyecan yorgunu olursun, yürümeye takat bulamazsın...

Bereketli Gecenin Azığı Abdullah

Huneyn dönüşü, Ümmü Süleym, doğum yapar: "Bu çocuk özel bir gecenin çocuğudur, bunu direk Efendimiz'e (sas) göndermeliyiz" der; Enes'e o çocuğu vererek, Efendimiz'e (sas) gönderir. Efendimiz (sas) bu özel bebeği kucağına alır; sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okur, ismini Abdullah koyar. Sonra, tahnik denen sünneti yapar. Nedir tahnik? Efendimiz (sas) mübarek ağzında iyice bir hurmanın parçasını yumuşatır, sonra onu bebeğin ağzına sürer... Abdullah'ın ağzına hurmadan bir parçayı koyunca Abdullah hemen emmeye başlar; Efendimiz (sas) o kadar keyiflenir, o kadar o halde hoşlanır ki: **"Bakın bakın, nasıl da hurmayı emiyor, bu çocuk tam Medinelidir, hurmayı çok seviyor"** der.[47]

[46] Müslim, *Cihad,* 134; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* III, 286; İbn Sa'd, *Tabakât,* X, 430.
[47] Buhârî, *Zekât,* 69; Müslim, *Âdâb,* 22-23.

Ne olur biliyor musunuz Abdullah'a? Özel bir gecenin özel bir mükâfatıdır o? Çok büyük bir âlim olur. Allah, Abdullah'a 10 tane erkek çocuk bahşeder. 10'u da âlim, fakîh ve hafız olur. Hele onlardan biri var ki o bambaşka bir âlim olan, İshak b. Abdullah b. Ebî Talha'dır... O, Tabiinin en meşhur âlimlerinden biridir.[48] Netice budur işte... Ümmü Süleym'in kadere rıza göstermesi, kocasına itaat etmesi, bir çocuğunun vefat edişine gösterdiği metaneti, ona böyle güzel mükâfatlar kazandırtmıştır.

Hadis Rivayetleri

Ümmü Süleym validemiz, bize Efendimiz (sas)'den çoğu Kütübi Sitte'de yer alan ve her biri mesaj itibari ile birbirinden önemli olan 14 hadis rivayet etmiştir.[49] O hadislerden bir kaçını burada aktaralım.

Ümmü Süleym validemizin torunu olan İshak b. Abdullah b. Ebî Talha, ninesinden bize naklediyor, ninem dedi ki: "Bir defasında Resûlullah (sas) bize gelince, O'na (sas) şöyle bir soru sordum: "Ey Allah'ın Resûlü! Kadın rüyasında kocasıyla ilişkiye girdiğini görürse gusletmesi gerekir mi?" Bu soruyu duyan Ümmü Seleme annemiz utandı ve: "Ellerin topraklansın, ey Ümmü Süleym! Resûlullah'ın (sas) yanında kadınları küçük düşürdün! (Böyle soru mu olur?) dedi. Ümmü Süleym: "Allah hakkın söylenmesinden hayâ etmez. [50]Bizim için sorun olan bir meseleyi, Resûlullah'a (sas) sormamız o konudan habersiz kalmamızdan daha hayırlıdır." karşılığını verdi. Allah Resûlü (sas), Ümmü Seleme validemize: "Asıl senin ellerin topraklansın!" dedikten sonra, Ümmü Süleym'e: "Evet, ey Ümmü Süleym! Eğer ıslaklık görürse o kadına gusül gerekir!" buyurdu. Bu sefer Ümmü Seleme annemiz: "Ey Allah'ın Resûlü! Kadından su gelir mi?" diye sorunca, Allah Resûlü (sas) (gelmese) çocuğu nasıl kendisine benzeyecek? (Bu konuda) Kadınlar da erkekler gibidir!" buyurdu.[51]

Enes b. Mâlik (ra) annesinden duyduğu bir rivayeti bize aktarıyor. Diyor ki: Annem Ümmü Süleym bir yolculukta Resûlullah'ın (sas) hanımla-

[48] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* VII, 333; İbn Hacer, *Takribü't-Tezhib,* II, 101.

[49] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre,* s. 264.

[50] Bu konuda Hz. Aişe annemiz ensârın hanımlarını şöyle takdir eder: *"Hanımların en hayırlıları ensârın hanımlarıdır. Hayâları onları ilim öğrenmekten alıkoymadı."* Buhârî, *İlim,* 50.

[51] Buhârî, *İlim,* 50; *Gusül,* 22; Müslim, *Hayız,* 32; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* VI, 377.

rıyla birlikteydi. Kadınların bindikleri develeri coşturan (Enceşe adında) biri de vardı. Bir ara Hz. Peygamber (as.) ona şöyle buyurdu: "Ey Enceşe! (Yavaş ol!) Kristalleri/billurları taşıyorsun, develeri dikkatli sür!" [52]

Yine Enes b. Mâlik (ra) annesinden duyduğu bir rivayeti naklediyor. Diyor ki: "Annem Ümmü Süleym dedi ki: Resûlullah (sas) bir gün üç defa arka arkaya şöyle buyurdu: "Müslüman bir çiftin henüz buluğa ermemiş üç çocuğu öldüğü zaman Allah onlara rahmetinden dolayı, anne babasını da cennete sokar." Orada bulunanlardan biri: "Ey Allah'ın Resûlü! Ya iki çocuk olursa?" diye sorunca, Allah Resûlü (sas): "İki çocuk için de aynı durum geçerlidir!" buyurdu.[53]

Son bir rivayet daha aktaralım. Özellikle bu rivayet, sahâbenin Hz. Peygamber'e (sas) karşı duydukları derin muhabbetin boyutunu anlamak açısından bir örnek olsun. Ümmü Süleym validemiz anlatıyor: "Resûlullah (sas) gündüz vakti evimize bazen gelip dinlenirdi. Ben de uzanması için altına deriden bir döşek sererdim. Hz. Peygamber (sas) çok terleyen biriydi. (O (sas) biraz uyuyup gittikten sonra) Ben de döşekte kalan terini toplar, kokularıma karıştırır, şişelere doldurur, O'nun (sas) teri ile kokulanırdım." [54]

Cennette Ayak Sesleri

Ümmü Süleym annemizin oğlu Enes'in ve ensârın âlim sahâbîlerinden biri olan Câbir b. Abdullah'ın rivayet ettiği bir hadis, onun değer ve kıymetini anlamamız açısından çok mühimdir.

Efendimiz (sas) buyurmuşlardır ki: "**Cennete girdim** –nerede girmiş Efendimiz (sas) hadiste bu bilgi yok; ama iki ihtimal var; ya rüyada, ya miraç da- **bir ayak sesi duydum. Sesin geldiği yöne döndüm**; -bir diğer rivayette 'Kim o? Dedim'- **baktım Milhan'ın kızı Rümeysa orada...**" [55]

Müjdeye bakın müjdeye... Veren kim bu müjdeyi; Âlemlere Rahmet olarak gönderilen Efendimiz (sas). Bu söz de hâşâ hilaf olur mu? Ne ile kazandı Rümeysa validemiz bu makamı? İman ve Teslimiyet ile...

[52] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* XLV, 83.
[53] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* VI, 431.
[54] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* VII, 82.
[55] Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe,* 105; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* III, 239; İbn Sa'd, *Tabakât,* X, 436.

Demek mesele neymiş, Ümmü Süleymce, Rümeysaca Allah'a ve Peygamberi'ne teslim olmakmış... Çünkü teslim olan kurtulur, teslim olan selamet bulur, teslim olan bereket görür, teslim olan cenneti kazanır. Rabbim bizlere de bunu nasip eylesin inşallah...

Dikkat ettiniz mi, aslında Ümmü Süleym validemiz bu bahis boyunca bize beş ayrı alanın, en ideal halini hayatı ile gösterdi. Nedir bu beş ideal alan?

1- İdeal bir Müslüman
2- İdeal bir evlat
3- İdeal bir eş
4- İdeal bir anne
5- İdeal bir muallim

ÜMMÜ SÜLEYM'İN HAYATINDAN MESAJLAR

- **Teslimiyet, ideal bir Müslümanın olmazsa olmaz vasfıdır, onu istenilen düzeyde hayatına hâkim kıl ki gerçek manada iman ehli olabilesin.**
- **Ana-babaya ve kardeşlere ihsan ideal bir evladın olmazsa olmaz vasfıdır; onu istenilen düzeyde hayatına hâkim kıl ki Allah'ın sınırlarını aşmayasın, Allah'ın hukukuna riâyet edebilesin.**
- **Hanım isen itaat, erkek ise meşveret, ideal bir eşin olmazsa olmaz vasfıdır; onu istenilen düzeyde hayatına hâkim kıl ki evini Cennet kılabilesin.**
- **Muhabbet ideal bir annenin olmazsa olmaz vasfıdır; onu istenilen düzeyde hayatına hâkim kıl ki evladını gözünden bile sakınsan, Allah'ın davasına kurban olarak verebilesin. Kimin gibi Berâ gibi Enes gibi...**
- **Aşk ideal bir muallimin olmazsa olmaz vasfıdır; onu istenilen düzeyde hayatına hâkim kıl ki Peygamber sevdası ile yoğrulan talebeler yetiştirebilesin. Kimin gibi Berâ gibi, Enes gibi...**

Sahâbîce Sevda

HUBEYB B. ADÎY

Radîyallahu Anhu

Sakarya

وَلَسْتُ أُبَالِي حِيْنَ أُقْتَلُ مُسْلِمًا
عَلَى أَيِّ جَنْبٍ كَانَ فِي اللَّهِ مَصْرَعِي

"Müslüman olarak ve Allah için öldürüldükten sonra nasıl öldürülürsem öldürüleyim, hiç aldırmam."

(İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 476)

Vallahi! Eğer Hubeyb ölümden korktu demeyecek olsanız öyle bir uzatırdım ki namazımı... Çünkü öyle bir lezzet almıştım ki namazdan, saatlerce kılsaydım, yine de kılmak isterdim."

Hubeyb b. Adîy (ra)

(İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 63)

Adı	Hubeyb b. Adîy
Anlamı	Küçük tane, sevgicik
Künyesi	Tespit edilemedi.
Lakabı	eş-Şehid/ Şehid
Baba Adı	Adiyy b. Mâlik b. Âmir
Anne Adı	Tespit edilemedi.
Kabilesi	Amr b. Avfoğulları/Evs
Doğum Yeri	Medine
Doğum Yılı	N. Öncesi, 13/ Miladî, 597
İslam'a Girişi	Hicretin 1. yılı
Sohbet Süresi	4 yıl
Rivayeti	Tespit edilemedi.
Savaşları	Bedir, Uhud
Görevleri	Muallimlik
Vefat Yeri	Mekke
Vefat Yılı	Hicrî, 4/ Miladî, 625
Vefat Yaşı	28

Sahâbîce Sevda
HUBEYB B. ADÎY
(Radîyallahu Anhu)

Allah'a hamd, Resûlü'ne salât ve selam, O'nun (sas) pak ellerinde yetişip, âleme kul nasıl olunur bunu hayatları ile gösteren tüm ashâb-ı kirâma selam, o ashâb içerisinde Peygamber nasıl sevilir, sahâbece sevda ne demektir, ölümüne sevda ne anlama gelir, şehadete nasıl âşık olunur, şehadet bir mü'min için nasıl ölümlerin en güzeli olur, şehadete yürümek nasıl düğüne yürümek gibidir... Bunları âleme gösteren bu bahsin kahramanı olan Hubeyb b. Adîy'e de selam olsun.

İki Soru, İki Cevap

Hubeyb b. Adîy'in hayat defterinin sayfalarını çevirmeden iki hususa dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Bu iki soruyla, hayatına misafir olacağımız bu büyük sahâbînin mirasından daha fazla istifade etmeye çalışacak, onun tarihe bıraktığı derin izleri, sadece kitaplarda bırakmayıp, bugünün dünyasında hayatlarımıza taşımaya gayret edeceğiz.

Nedir bu iki soru?

1. Miladî 6. yüzyılda mı yoksa, miladî 21. yüzyılda mı Hubeyb olmak daha zor?

Hubeyb'in yaptığı direk şehadete yürümek miydi? Yoksa İslâm'ı yaşamak ve yaşatmak için ölümü göze almak mıydı?

Sorular gayet açık, ilk sorudan başlayarak cevap bulmaya çalışalım. Genelde biz sahâbe ile aramızdaki farkları ortaya koyarken, neden onlar gibi dini yaşayamadığımızı sorgularken en başta söylediğimiz şey, onların Efen-

dimiz (sas) ile aynı zamanı ve aynı mekânı paylaşma bahtiyarlığına erdiklerini, sohbet-i risaletin, meclisi nübüvvetin çok farklı bir atmosferi olduğunu bunun da sahâbenin dünyasına olumlu katkılar sağladığını dile getiririz. El-Hak bu doğrudur, bunu kimse inkâr edemez. Ancak şu da bir hakikat ki: Efendimiz'i (sas) gören onunla komşuluk yapan, akrabası olan, hısmı olan nice kimseler ona iman etmeden gittiler. Efendimiz, amcası Ebû Talib için 10 yıl çırpındı, dualar etti, gözyaşları döktü olmadı. Ebû Leheb onun ahlakına hayrandı, bunun için iki kızına talip olmuştu, olmadı. Ebû Cehil 13 yıl O'nu her gün gördü, yine olmadı.[1] Demek ki mesele sadece o günün dünyasında yaşama meselesi değildi. Olaya Hz. Hubeyb çerçevesinden baksak, Efendimiz (sas) ile beraberliği sadece 4 yıl olan [2]bu genç delikanlı, daha birçok akrabası iman etmemişken iman etmişti, babasının annesinin iman ettiğini bilmiyoruz. Medine'de birçokları Efendimiz'in (sas) peygamberliğine şüphe ile bakarken o, hiçbir söylentiye kulak asmamış, Kur'ân'ın daha tamamı inmeden ilahî kelama kayıtsız ve şartsız teslim olmuş, münafıkların ve yahudilerin olumsuz propagandalarının hiçbirinden etkilenmeyerek, bu yolda yürümüş, Müslümanların sayısı daha bine varmadan peygambere âşık bir yürek olmuş ve O'nun yolunda ölmeyi, ölümlerin en güzeli saymıştır.

İnanın Hubeyb'in işi çok zor, o anda bu büyük duruşu ortaya koymak her babayiğidin harcı değil... Sevdiğiniz bir insanın aleyhine küçük bir şey duyuyorsunuz hemen kalbinize şüphe düşüyor, o gün Hubeyb b. Adîy binlerce olumsuz şey duydu, münafıkların, Yahudilerin, akrabalarının ve daha başkalarının sözlerini; ama hiçbir şüpheye kapı açmadan durabildi, bu o kadar kolay bir şey değil...

Gelin 21. yüzyıla, Efendimiz (sas) ile aramızdaki zaman farkı 14 asrı aşmış, 14 asır O'nu (sas) tasdikleyerek gelmiş, Kur'ân tamamlanmış; değil sadece dostlar, düşmanlar bile onun ilahi vahiy olduğunu itiraf etmek zorunda kalmış, Peygamberin peygamber oluşuna kimselerin itiraz edeceği takât kalmamış, Müslümanların sayısı 1,5 milyar olmuş ve her gün dünyanın

[1] Küfür üzere yaşayıp, küfür üzere de ölen bazı Mekkelileri görmek için bkz. el-Mağlûs, *Siyer Atlası*, s. 130-131.

[2] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 476; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 358.

dört bir tarafından hidâyet haberleri duyulmaya başlanmış, böyle olunca da inanın 21. yüzyılda Hubeyb olmak, 6. yüzyılda Hubeyb olmaktan daha kolay bir hale gelmiştir. Hiç kimse 6. yüzyılda yaşayanların avantajlı olduklarını, bizim ise treni kaçırdığımızı söylemesin; Hubeyb olmanın kapısı halen açıktır, mesele Hubeyce sevdayı yüreklere içirme meselesidir, Mevlâ bunu bizlere nasip eylesin.

2. Şehadete Yürümek mi, İslâm'ı Yaşamak İçin Ölümü Göze Almak mı?

Gelelim 2. sorumuza, o neydi? *"Hubeyb'in yaptığı, direk şehadete yürümek miydi? Yoksa İslâm'ı yaşamak ve yaşatmak için ölümü göze almak mıydı?"* Bugün mesele cihad ve şehadet olunca, işin söz kısmında bu çağın insanları olarak üzerimizde kimseler yok, bizde laf çok, işin edebiyatı çok; ama hani bu iddianın ispatı dediğimiz zaman ne yazık ki ispatı olacak bir amel yok...

Hal böyle olunca da, sözleri israf ediyoruz, çok konuştuğumuz için yaşamaya takâtimiz kalmıyor. İşin edebiyatını yapmaktan, iş yapmaya sıra gelmiyor. Dikkat edelim, son vahyin ilk muhatapları olan sahâbe nesli ve tabi ki o nesli yetiştiren Kutlu Nebi (sas) 13 yıl Mekke'de oldukları sürece kıtâl dediğimiz cihadın askeri sahasına dair bir tek söz konuşmamışlardır. O günlerde bu konu hakkında bir tek daha ayet nazil olmamıştır. 13 yıl Mekke'deki mücadele bir iman ve akîde mücadelesidir: قُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تُفْلِحُوا **"Kulû lâ ilâhe illallah tuflihu/ Lâ ilâhe illallah deyin kurtulun"**[3] mücadelesidir.

13 yıl neler gördü, neler geçirdi Müslümanlar; ama dilde ve amelde hep bu yapılmıştır. Peygamber'in (sas) evinden bir parça olan Hz. Hatice'nin ilk eşinden olan oğlu Hâris b. Ebî Hâle müşrikler tarafından şehit edilmiş,[4] tavır aynı; Yasir ve Sümeyye işkenceler altında inletilmiş ve işin neticesinde acımasızca ikisi de katledilmiş,[5] tavır yine aynı; 3 yıl muhasara altında tutulmuş Müslümanlar, alış-veriş yapılmamış, kız alınmamış kız verilmemiş,[6] Müslümanlar öncesinde bilmedikleri bir ülkeye Habeşistan'a hicret etmek

[3] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XV, 404; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 61; Dârekutnî, *Sünen*, III, 462; İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, II, 322.
[4] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 333, 334.
[5] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 160, Beyhakî, *Delâil*, II, 82; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 151, X, 286.
[6] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 234; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 84.

zorunda kalmış,[7] tavır aynı; Efendimiz (sas), Taif'te taşlanmış, yaralanmış kan revan içerisinde Mekke'ye dönmek zorunda kalmış,[8] Mekke'ye dönerken evine girememiş, o günkü sosyal kural gereği bir müşriğin[9] emânı altında Mekke'ye ancak girebilmiş,[10] tavır aynı; Akabe'de çadırları dolaşmış,[11] arkasında iki kişi biri Ebû Leheb biri Ebû Cehil, onun aleyhinde konuşmuş biri ben onun amcasıyım demiş, onun çocukluğunu bilirim ona inanmayın demiş, tavır aynı; Ebû Cehil, ona ancak zayıflar ve köleler inanıyor demiş, [12] tavır aynı; 13 yılın sonunda Medine'ye gelmiş altı ay mescidin inşâsı ile uğraşmış, mescid bitmiş, menzil bitmiş, mektep inşa edilmiş, muhaât/kardeşlik tesis edilmiş, İslâm toplumu teşekkül etmiş, mindere çıkacak kadar bir güç oluşmuş, Medine Vesikası yapılmış, askerî teşkilatlar kurulmuş, sonra semanın kapılarından kıtâle/savaşa izin veren ilk ayetler Hac Sûresi 39-41. ayetleri nazil olmuş, [13]sahâbe bu ayetleri aldıktan 15-20 gün sonra meydana inmiş, seriyyeler, gazveler arka arkaya dizilmişti.[14] O günden sonra cihad, kıtâl, şehadet dillendirilmiş, duaların başına şehadet konmuştu.

Sahâbe bir hakikati çok iyi öğrenmişti ki şehadet ölümü göze almaktı; ama 'öleyim de imanı mı ispatlayayım' değil; 'İslâm'ı yaşayayım, mahrum olanlara yaşatayım, bunu yaparken ölümü göze alayım, başa ne gelirse sineye çekeyim, ölümü öldürerek, yaşamak için değil, yaşatmak için mücadele vereyim' demekti. İşte Hubeyb b. Adîy'in yaptığı ve bize öğrettiği buydu.

---

[7] Taberî, *Tarih*, II, 221; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 77.

[8] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 60; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 237; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 135.

[9] Efendimiz'in (sas) himayesine girdiği müşrik, Mut'im b. Adîyy'dir. Bkz. İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 21; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 93.

[10] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 137.

[11] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 204.

[12] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 81, 82.

[13] *"Kendileriyle savaşılanlara (mü'minlere), zulme uğramış olmaları sebebiyle, (savaş konusunda) izin verildi. Şüphe yok ki Allah, onlara yardıma mutlak surette kâdirdir. Onlar, başka değil, sırf "Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah, bir kısım insanları (kötülüklerini) diğer bir kısmı ile defedip önlemeseydi, mutlak surette, içlerinde Allah'ın ismi bol bol anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler yıkılır giderdi. Allah, kendisine (kendi dinine) yardım edenlere muhakkak surette yardım eder. Hiç şüphesiz Allah, güçlüdür, gâliptir. Onlar (o mü'minler) ki eğer kendilerine yeryüzünde iktidar verirsek namazı kılar, zekâtı verirler, iyiliği emreder ve kötülükten nehyederler. İşlerin sonu Allah'a varır."* Hac 22/39-41.

[14] el-Mağlûs, , *Siyer Atlası*, s. 199-201.

Mesele şehadeti kazandıracak, o güzel yüzlü ölüme ulaştıracak vesilelere sarılmaktı, yoksa evlenmeden çocuk sahibi olmanın hayallerini kurmak değildir. Şehit gibi yaşayanlar, yani hayatlarını imanlarına şahit kılanlar, ancak bu güzel makama ereceklerdir; Rabbim bizleri de onlardan kılsın inşallah...

Kısa Ama Bereketli Bir Hayat

Bu ön bilgiler ışığında gelin Hubeyb b. Adîy'in (ra) hayat defterinin sayfalarını şöyle bir arayalım. Tarihler Miladî 597'yi gösterdiğinde Medine'de dünyaya geliyor. Yani Nübüvvetin sesi Mekke'de yankılandığında Hubeyb, Medine'de 12-13 yaşlarında bir çocuktur. Medine'nin meşhur iki Arap kabilesinden olan Evs kabilesinin Amr b. Avfoğulları koluna mensuptur.[15] Malum olduğu üzere bu kol, Kubâ Mescidi'nin olduğu yerin sakinleridir. O iki bahtiyar insan, Kubâ Mescidi'nin sahibi Külsüm b. Hidm ve Asr-ı Saâdet'in ilk öğrenci evinin sahibi Sa'd b. Hayseme de o kabiledendir.[16] Nübüvvetin 10. senesinde Es'ad b. Zürâre ve beş arkadaşı sayesinde İslâm, Medine sokaklarında yankılanmaya başladığında Hubeyb de çok merak etmiş bu sedayı ve daha o günlerde iman şerbetini içmeye muvaffak olmuştu.[17] O iman ettiğinde 22-23 yaşlarında gençliğinin zirvesinde bir delikanlı idi. Önceleri Es'ad b. Zürâre'nin daha sonraları Mus'ab b. Umeyr'in terbiyesinde yetişmiş, Efendimiz (sas) Medine'ye hicret ettiğinde belli bir seviyenin sahibi olarak gelip Efendimiz'e (sas) biat etmişti.

Mescid-i Nebevî'nin inşaatı bitince Efendimiz (sas) bir rivayete göre 50 muhaciri 50 ensâra,[18] bir diğer rivayete göre ise 83 muhaciri 83 ensâra[19] kardeş kıldığında Hubeyb'in nasibine düşen küçücük yaşına rağmen bir şehadet aşığı olan Umeyr b. Ebî Vakkas [20] olmuştu.[21] Umeyr, meşhur

[15] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 476; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 358; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 154.

[16] Ayrıca Amr b. Büleyl, Fedâle b. Ubeyd, Rebî b. Adîy, Hür b. Mâlik, Abbâd b. Hâris, Talha b. Utbe'de aynı kabiledendir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 357-361.

[17] Ebû Nu'aym, *Delâil*, I, 299; Beyhakî, *Delâil*, II, 435.

[18] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 238.

[19] Makrizi, *İmtaü'l-Esmâ*, I, 69.

[20] Bazı kaynaklarda Umeyr b. Ebî Vakkas'ın, ensâr kardeşi Sa'd b. Muâz'ın kardeşi, Amr b. Muâz olarak gösterilir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 166; İbn Habib, *el-Muhabbar*, s. 73.

[21] İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, I, 232.

sahâbî Sa'd b. Ebî Vakkas'ın küçük kardeşidir. Hicret edip geldiğinde Umeyr sadece 14 yaşlarında bir çocuktur. Efendimiz (sas) onu, o günler kendinden 9-10 yaş büyük Hubeyb'e emanet edecektir. Efendimiz'in (sas) ensâr-muhacir kardeşlerin belirlenmesinde iki tarafı da gözeten seçimi gerçekten takdire şâyandır. Bu işin nasıl isabet ile yapıldığının en güzel delillerinden biri de Hubeyb'in, Umeyr'e kardeş kılınmasıdır. O günden sonra bu iki kardeş cihad ayetlerinin nazilinden sonra sohbetlerinde konuştukları tek mevzu vardır; cihad ve şehadet...

Bedir Yollarında

Günler böyle geçerken Hicretin 2. yılı Ramazan ayının başlarında Bilâl'in sesi yankılandı Medine sokaklarında... Bilâl, Bedir için yiğitleri davet ediyordu meydana... Bu sesi duyar duymaz o günler 16 yaşlarında olan Umeyr de 25-26 yaşlarında olan Hubeyb de meydana atıldı. Efendimiz (sas), askerlerinin Büyûtü's-Sukya denilen mevkide toplanmasını istedi.[22] Neresi orası biliyor musunuz? Eğer bir gün yolunuz Medine'ye düşürse, Medine'den İstanbul'un kokusunu duyacağınız bir yer var; Hamidiye ya da Anbarlı diye bilinen yer, Osmanlı'nın yaptırdığı tren garının bulunduğu yer... Oranın içerisinde küçük bir mescid var; Sukya Mescidi... İşte orası Bedir aslanlarının ilk durağı olan yerdir.

Efendimiz (sas) burada tüm askerlerini sıraya dizmiş son kontrollerini yapıyor. O kontrol sırasında sekiz ismi birer adım öne çıkarıyor. Bunlar yaşları 16'dan küçük olanlardı. Kimi o gün 12, kimi o gün 14, kimi de o gün 16 yaşlarında idi. Bellerine taşımakta dahi zorlandıkları kılıçları takarak Sukya evlerinin önüne gelmişlerdi. Efendimiz (sas) kimin adını ansa ve öne çık dese; bir anda hıçkırıklar yükselmeye başlıyordu. Bunlar sahâbenin çocukları, cihadın, aşkın, sevdanın azık olduğu bir evin yiğitleri...

Efendimiz (sas) bu sekiz delikanlıyı ayırdı. Kim bunlar:

1. Abdullah b. Ömer
2. Üsame b. Zeyd
3. Rafi b. Hadic

[22] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 264.

4. Berâ b. Azib
5. Useyd b. Züheyr
6. Zeyd b. Erkam
7. Zeyd b. Sâbit
8. Umeyr b. Ebî Vakkas [23]

Her birinin gözyaşlarını bizzat Efendimiz (sas) siliyor; siz daha küçüksünüz biraz büyüyün siz de burada olacaksınız diyor. Kimine, sen cihada gelirsen eve kim bakacak, evin erkeği sen değil misin deyip, gönderiyor; kimine farklı bir şey diyordu. Yedi ismi geri çevirdi, sıra Sa'd'ın küçük kardeşi Umeyr'e geliyor... Umeyr ismi gibi ufak tefek biriydi. İsminin anlamı *"Küçük Ömer/Ömercik"* demektir. Gerçekten küçüktü yapı itibari ile... Efendimiz (sas) onu da Medine'ye göndermek isteyince Umeyr de bir feryat bastı ve ağlamaya başladı, bir taraftan ağlıyor; bir taraftan da şöyle diyordu: "Ya Resûlullah! Vallahi ayırdığın tüm kardeşlerimden ben yaşça büyüğüm, hatırlamıyor musun? Ben daha bir parça çocuk iken Sa'd ile birlikte iman etmiştim. İstersen benim yaşımı Sa'd'a sor." Efendimiz (sas) Sa'd'ı çağırdı ve yaşını sordu; 16'yı bitirmek üzere olduğunu öğrenince ona izin verdi. Buradan sonrasını Sa'd anlatıyor: "Efendimiz (sas), Umeyr'e izin verince öyle bir sevindi ki bu sefer sevincinden ağladı. Bana kılıcını beline bağlamamı istedi, ben de bağladım; ama kılıcı boyundan büyüktü, ne kadar yukarıya bağladımsa yine de ucu yere sürünüyordu." [24]

O halde Umeyr, ensâr kardeşi Hubeyb'in yanına gitmiş ona sevincinden sarılmış ve gözyaşları ile onu da sevincine ortak kılmıştı. Bedir'e giderken bu iki yiğit yol boyunca hep şehadet demişlerdi. O gün o meydanda Umeyr istediğine kavuşacak, Bedir'in 14 şehidinden, kahramanından biri olacak,[25] tabir câiz ise Hubeyb'in şehadet ile yanan yüreğini daha da yakarak gidecekti.

[23] Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi*, I, 21; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 288.
[24] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 36; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 166.
[25] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 36; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 166.

Hubeyb b. Adîy, o gün Bedir'in meydanında kahramanca savaşacaktı. Mekke'nin tanınmış isimlerinden biri olan Hâris b. Âmr b. Nevfel o gün onun eliyle öldürülecekti.[26]

Şehadet Aşkı

Bedir'den döndükten sonra Hubeyb b. Adîy'in yüreğinde var olan şehadet aşkı daha da alevlenecek, kendisinden yaşça küçük olan muhacir kardeşinin şehit edilmesi onu bu konuda daha da farklı bir noktaya taşıyacaktı. Bedir'den bir yıl sonra Uhud Gazvesi'nde de bu aşk ile katılacak, orada da meydanın ve elindeki kılıcın hakkını verecek; ama şehadet orada da ona ulaşmayacaktı. [27] O günler Hubeyb, bir taraftan Suffa mektebine gidip geliyor, bir taraftan adım adım Efendimiz'i (sas) takip ediyor, elinden geldiğince risalet davası için ne lazımsa onu yapmaya çalışıyor, bir taraftan da dua dua şehadet aşkını Rabbine duyuruyordu.

Efendimiz (sas), Uhud Gazvesi'nin hemen ardından Benî Lihyan kabilesinin reisi olan Hâlid b. Süfyan'ın Medine'ye saldırı hazırlığında olduğunun haberini alır. Bunun üzerine Abdullah b. Üneys'i küçük bir birlik ile bu kabile üzerine gönderir. Giden birlik bu tehlikeyi ortadan kaldırır, kabile reisini öldürür ve Medine'ye geri döner.[28] Yapılan bu sefer Benî Lihyan kabilesinin içerisinde büyük bir intikam ateşini yakar. Ancak, Medine İslâm devletinin karşısına bir ordu ile meydana çıkma güçleri olmadığından, bu sefer farklı entrikalar ve planlar yapmaya başlarlar. Yapılan plana göre aralarından on kişilik bir heyet seçip Medine'ye gönderecekler, Müslüman olduklarını söyleyip, Efendimiz'den (sas) kendilerine Kur'ân'ı tâlim ettirecek muallimler isteyecekler; sonra bu muallimleri Kureyş'e, özellikle yakınlarını Bedir'de kaybeden Mekkelilere satarak hem bundan para kazanacaklar hem de içlerindeki intikam ateşini biraz olsun dindireceklerdi. Bu amaçla on kişilik bir heyet seçip Medine'ye gönderirler. Bu heyet gelir ve Efendimiz'e (sas) geliş sebeplerini anlatırlar. Âlemlere Rahmet olan Kutlu Elçi, âlem-

[26] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 476.
[27] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 476; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 154.
[28] Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi*, II, 532; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 39.

lerin tamamına risaletin mesajını yaymak için çırpınıp durduğu bir anda böyle bir talebe yok diyemezdi. Ama bu konuda endişeleri de vardı. Göndereceği Kur'ân muallimlerinin ve elçilerinin başına bir şeyler gelmesinden korkuyordu. Ama gelen heyetler Efendimiz'i (sas) ikna etmiş, kendilerinin güçlü kabileler olduklarını beyan etmiş, o elçileri her türlü tehlikelerden koruyacaklarına dair söz vermişlerdi. Bunun üzerine Efendimiz (sas) de Suffa mektebinde sayıları o günler iki yüzü aşkın talebesi içerisinden gönüllülük esasına dayanarak yedi muallimini Benî Lihyan kabilesine elçileriyle birlikte gönderir.[29] Bazı kaynaklar giden muallimlerin sayının on olduğunu söyleseler[30] de üç kişinin ismini veremezler. Bundan dolayı gönderilen heyetin yedi kişi olma rivayetleri daha güçlüdür. [31]

Peki, kim bu yedi yiğit? Kısaca da olsa bu muallimleri tanıyalım:

1- Âsım b. Sâbit: Bu zat hayatı ile de şehadeti ile de çok orijinal ve farklı bir sahâbîdir. Giden heyetin imamıdır. Yaşı otuzlara merdiven dayamış, ensârdan olup, Bedir'e ve Uhud'a iştirak etmiş, Ashâb-ı Suffa içerisinde de öne çıkan gözde bir talebedir. Kız kardeşi Cemile bint Sâbit, Hz. Ömer'in hanımıdır. Bu yönü ile Âsım b. Sâbit, Hz. Ömer'in kayınbiraderidir. Âsım b. Sâbit, Mus'ab'ın vesilesi ile imanla tanışmış, II. Akabe Biatı'na iştirak etmiş, orada Efendimiz'e (sas) biat edip söz vermiştir. Daha sonra hicrete kadar Mus'ab'ın talebesi olmuş, hicretten sonra da Suffa mektebinde bir Kur'ân âşığı olarak yetişmiştir. O, Kur'ân'ın şirk ve müşriklerle olan mücadelesini okudukça, Kur'ân'ın şirke olan düşmanlığının boyutunu gördükçe hep şöyle dua ederdi: *"Ya Rabbi! Bana bir müşrik eli değdirme. Ne ben onlara dokunayım, ne onlar bana dokunsun."* [32] Bu duanın işin sonunda neye vesile olduğunu birazdan göreceğiz. İşte heyetin imamı olan Âsım b. Sâbit böyle biriydi.[33]

2- Hubeyb b. Adîy: Hz. Hubeyb, bu heyette imam olan Âsım b. Sâbit'in yardımcısı idi. Onun nasıl biri olduğunu sizlere aktarmaya devam edeceğiz.

[29] İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 167; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 63.
[30] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 294; Beyhakî, *Delâil*, III, 324.
[31] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 375; Ebû Nu'aym, *Delâil*, II, 506.
[32] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 969.
[33] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 534, 535; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 968, 969; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 106; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 330, 331.

3- Zeyd b. Desinne: Hubeyb b Adîy'in can ciğer arkadaşıdır. Yol arkadaşı, yoldaşı, aynı kaderi paylaşan kader kardeşi... Onun da yaşı 25'lerdedir. Aynen Hubeyb gibi Mus'ab'ın ellerinde yetişmiş, Ashâb-ı Suffa'dan olmuş, Bedir'e ve Uhud'a katılmış, sevdayı ve aşkı en büyük vazife bilmiş birisidir. Hâlid b. Ebî Bükeyr'in ensâr kardeşidir.[34]

4- Mersed b. Ebî Mersed: Muhacirdir. İlklerdendir. Bu sahâbî efendimizin çok önemli bir hususiyeti vardır: Gömleği Hz. Yusuf gibi arkadan yırtılanlardandır. Nasıl mı? Mersed, çok güçlü ve çok yakışıklı bir zattı. Efendimiz (sas), onu Bedir Gazvesi'nden sonra, gizlice Mekke'de olan bazı zayıf, güçsüz Müslümanları kaçırıp getirmesi için görevlendirmişti. Çünkü o tek başına bir ümmet, tek başına bir ordu gibiydi. Mersed bu görev için Mekke'de bulunduğu bir sırada, gençlik yıllarında sevgilisi olan Mekkeli bir kadın ile karşılaşır. Kadın kaç senedir görmediği Mersed'i karşısında görünce sevinir ve onu evine götürmek ister. Mersed ise o hayatın eskide kaldığını, imanın buna engel olduğunu anlatır. Ama Züleyha'nın rolüne giren o kadın bir türlü teskin olmaz: "Eğer benimle eve gelmezsen şimdi tüm Mekke'yi senin karşında ayaklandırırım." der. Mersed kabul etmeyince kadın bir anda ortalığı velveleye verir ve tüm Mekke'yi Mersed'in peşine takar. İşte gömleğinin arkadan yırtılması bu olaydandır. Mersed bu olay karşısında bir yolunu bulur, kaçıp gizlenir ve daha sonra kendine verilen görevi eksiksiz yerine getirerek Medine'ye döner.[35]

5- Hâlid b. Ebî Bükeyr: Muhacirdir. Efendimiz (sas) Medine'ye hicret edince onu Zeyd b. Desinne ile kardeş kılmıştır. Şehit olduğu zaman yaşı otuz dörttü. O da diğerleri gibi hem Bedir'e hem Uhud'a katılan Ashâb-ı Suffa'nın yiğit talebelerinden idi.[36]

[34] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 453, 454; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 647; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 357,358; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 122.

[35] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 50; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 132, 133; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 440-442.

[36] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 457; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 456; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 116; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 10, 11.

6- Muattıb b. Ubeyd: Ensârdandır. Yirmi beş, otuz yaşlarında aynen diğer dostları gibi Ashâb-ı Suffa'nın talebesi, Bedir'in ve Uhud'un gazisidir. Abdullah b. Tarık ile anne bir kardeştirler.[37]

7- **Abdullah b. Tarık:** Ensârdandır. Yirmi beş, otuz yaşlarında aynen diğer dostları gibi Ashâb-ı Suffa'nın talebesi, Bedir'in ve Uhud'un gazisidir. [38]

İhanetten Şehadete

İşte Benî Lihyan'a gönderilen yedi muallim, bu isimlerden oluşuyordu. Bu muallimlerin en temel özelliği Kur'ân'a ve Kur'ân'ı kendilerine öğreten Efendimiz'e (sas) duydukları aşk ve sevdanın çok ileri bir seviyede olması idi. Zaten bu sevda ve aşk onlara, en büyük mükâfat olan şehadeti kazandırtmıştı. Bu yedi Kur'ân muallimi yanlarında Benî Lihyan kabilesinin elçileriyle birlikte yola koyuldular. Mekke'ye 65–70 km. uzaklıkta Recî' suyu denen yere gelip konakladılar. Konaklanan bu yer çok farklı bir mekândır. Bölge de suyu ile meşhur bir yerdir. Çölün ortasında bir yer olmasına rağmen halen orada 25-30 cm. kazınca berrak ve temiz içilebilecek bir su çıkmaktadır. Âdeta o mekânın bu canlılığı, orada kanlarını akıtan bu Kur'ân muallimlerinin davalarının ebediliğine bir işaret olmuştur

Gece orada konaklayan bu muallimleri tutuklayıp Mekke'ye satmak için bir fırsatını kollayan kabile mensupları, bir şeylerin planlarını yaparlarken Âsım b. Sâbit bunların niyetlerini anlar ve arkadaşlarını da uyandırarak bir anda orada bulunan tepenin arkasına doğru koşarlar. Onların koşması ile oklar üzerlerine yağmaya başlar; ama Müslümanlar tepeye varmayı başarırlar. Derken kabile mensupları, bu Kur'ân öğretmenlerine teslim olmalarını söylerler. Ama şehadet âşıkları bu yedi yiğit teslim olmayacaklarını söyler ve heybelerinde bulunan son oklara kadar karşılarında sayıları iki yüzü aşkın kabile mensubu ile savaşırlar. Okları bitince kabile mensupları daha da saldırılarını sıklaştırır ve orada dört Kur'ân öğretmenini şehit ederler. Geriye

[37] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 526; İbn Hacer, *el-İsâbe,* III, 1867; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* V, 216; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* III, 482.

[38] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 525; İbn Hacer, *el-İsâbe,* II, 1071; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* III, 384, 385; İbn

üç kişi kalmıştır. Bunlar: Hubeyb b. Adîy, Zeyd b. Desinne ve Abdullah b. Tarık'tır.[39]

Şehit olan dört kişi içerisinde bu küçük kafilenin imamı olan Âsım b. Sâbit de vardır. Âsım'ın dedik ya hep bir duası vardı: "Ya Rabbi! Bana müşrik eli değdirme..." diye, şehadete yürüdüğü son nefesinde de bu duayı tekrarlar. Son nefesini vereceği sırada: *"Allah'ım ben bana düşeni yaptım. Bundan sonrası Senin bileceğin iş, sen bana müşrik eli değdirme!"* demişti. [40] Hain kabile geriye kalan üç kişinin etrafını sarmış, onları tutuklamış ve birbirlerine sıkı sıkıya bağlayarak, ellerini ovuşturmaya başlamışlardı. Çünkü geriye kalan üç Müslüman da Mekkelileri sevindirecek kişilerdi ve bunları teslim edince karşılığında iyi para alacaklardı. Bu eşkıyalar şehit ettikleri dört Müslüman'ın cesetlerini de Mekke'ye götürmek istediler. Özellikle Âsım b. Sâbit'in cesedine çok talip çıkardı Mekke'de... Çünkü Âsım b. Sâbit, Sülâfe isimli bir kadının iki oğlunu Uhud'da öldürmüştü. Sülâfe bundan dolayı ölü ya da diri Âsım'ı getirene yüz deve vereceğini vaat etmişti.[41] Bunun için Âsım'ın cesedi onlar için çok kıymetli idi. Cesedini verip bir sürü para ya da yüz deve alabilirlerdi. Bu amaçla kabile reisi, birkaç adamını Âsım b. Sâbit'in cesedini getirmeleri için gönderdi. Adamlar gitti; ama büyük bir korku ile elleri boş olarak geri döndüler. Neden mi? Çünkü Allah, Âsım'ın duasını kabul etmişti. Ona müşrik eli değdirmeyecekti. Kâbe'yi Ebabille koruyan Allah, Kâbe'nin Rabbi olan Allah'ın kelamını insanlara öğretmek için yola revan olan Âsım b. Sâbit'in bedenini ise arılarla koruyacaktı. Çölün ortasında, gönderdiği bir arı sürüsü ile o cesedi korumuştu.[42] Adamlar ne yaptılarsa bir türlü Âsım'ın bedenine ulaşamadılar. Bunun üzerine kabile reisi, adamlarına geceyi beklemelerini, gece olunca arılar gideceği için, rahatlıkla cesede ulaşabileceklerini söyledi.

Adamlar geceyi beklediler, gecenin bir vakti sessizce Âsım'ın bedenine doğru yaklaştılar. Ortalıkta arı falan kalmamıştı. Âsım'ın cansız bedeni karşılarında duruyordu. İyice yaklaştıklarında bir anda şimşekler çakmaya baş-

[39] Yıldırım, Muhammed Emin, *Efendimiz'i (sas) Sahâbe Gibi Sevmek*, s. 95.
[40] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 969.
[41] Beyhakî, *Delâil*, III, 328; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 42.
[42] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 969; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 535.

ladı ve gökten bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı. Adamlar yağmurdan kaçıp bir taşın arkasına sığındılar, yağmurun dinmesini beklediler. Dakikalar süren yağmur bitince saklandıkları yerden çıktılar, cesedin olduğu yere geldiklerinde ortada ceset falan yoktu. Aradılar, aradılar bir türlü bulamadılar. Allah, Âsım'ın duasını kabul etmişti; ona müşrik eli değdirmeyecekti. Yağmur suları onun naşını alıp götürmüştü.[43] Adamlar oradan eli boş döndüler. Bunun üzerine eşkıyalar sağ kalan diğer üç Kur'ân muallimini birbirlerine sıkıca bağlamış, Mekkelilere teslim edip, karşılığında bedellerini almak için Mekke'ye doğru yola çıktılar.

Yolda sabah namazı vakti girince bu üç Kur'ân muallimi namaz için izin istediler; ama gözleri dinardan başka bir şey görmeyen kara kalpli ve kara yüzlü adamlar, bu Müslümanlara izin vermediler. Peki, ne yaptı bu Kur'ân âşıkları? Ne de olsa bağlıyız, esiriz, imkânımız yok namaz kılamaz mıyız dediler? Hayır, "iman varsa imkân vardır" mülahazası ile kenarlarına oturdukları kayadan birer birer ellerinden geldiği kadarı ile teyemmüme benzer şekilde bir abdest aldılar teyemmüme benzer diyoruz, çünkü bununla ilgili hüküm o günden iki yıl sonra gelecekti ve sıra ile yapabilecekleri kadar ima ile namazlarını eda ettiler.[44] O hâlde namaz kılmak herhalde sahâbeye nasip olabilecek bir hâldi; o güzide insanlar bu alanda da bir örneklik ortaya koydular.

Mekke'ye doğru yaklaştıkları bir noktada Zahran denen mıntıkada o üç muallimden biri olan Abdullah b. Tarık nasıl yaptıysa bir yolunu buldu ve o eşkıyaların birinin kılıcını aldı, ellerindeki ipleri kesti ve onlarla mücadele etmeye başladı; ama bir anda etrafını saran kabile mensuplarına daha fazla direnemedi ve orada şehit edildi.[45] Abdullah, kervanın beşinci şehidi olmuştu. Geriye sadece Hubeyb b. Adîy ile Zeyd b. Desinne kalmıştı. Kabile mensupları en azından bunları sağ salim Mekke'ye ulaştıralım düşüncesi ile daha tedbirli bir hâlde yollarına devam ettiler. Mekke'ye vardıklarında Zeyd b. Desinne'yi öldürülen babası Ümeyye b. Halef'e karşı Safvan b. Ümeyye,

[43] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 969; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 535.
[44] Yıldırım, Muhammed Emin, *Efendimiz'i (sas) Sahâbe Gibi Sevmek*, s. 95.
[45] Beyhakî, *Delâil*, III, 327; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 42.

Hubeyb b. Adîy'i ise yine Bedir'de öldürülen anne bir kardeşine karşı Huceyr b. Ebî İhab satın alacaktı.[46]

Düşmanı Hayran Bırakan Sevda

Elbette bunların satın alma amacı bu iki Müslüman'ı Mekkelilerin gözleri önünde öldürmek, bununla da içlerindeki öfkeyi dindirmek, bir taraftan da Mekke'de Müslümanlara karşı oluşan ilginin önünü kesmekti. Bir müddet onları hapsetmek, Mekke sokaklarında yakınları Bedir'de öldürülen insanların öfkelerini biraz daha kabartmak istiyorlardı. Bundan dolayı bu iki Kur'ân aşığı genci birbirlerinden ayırdılar; Hubeyb b. Adîy'i bir eve, Zeyd b. Desinne'yi başka bir eve hapsettiler.[47] Böylece her gün tehditler, teklifler, işkenceler yaptılar; ama ne yaptılarsa bu iki genci yollarından, imanlarından, sevdalarından vazgeçiremediler. Ölüm bir yönü ile daha kolaydı; ama ölüm korkusu ile yaşatmak daha ağır bir imtihandı. İşte bu iki yiğide böyle ağır bir imtihan düşmüştü; neredeyse bir ay boyunca her gün ölüp ölüp dirilmelerini istiyorlardı; ama onlar öyle bir direniş ortaya koyuyorlardı ki tüm Mekkelileri, kendilerine ölüm tehditlerini savuranları bile hayran bırakıyorlardı. [48]

O günlerin birinde Hubeyb b. Adîy'e, hapis olarak tutulduğu evin cariyesi Maviye isimli hanım -ki bu hanım daha sonra Müslüman olacak ve bize bunları rivayet edecekti.-[49] bir isteğinin olup-olmadığını soracaktı. Hubeyb b. Adîy bu hanımdan iki şey isteyecekti. Bunlardan biri kendisine tatlı su verilmesini ve asla putlar adına kesilen kurban etlerinden verilmemesini; ikincisi ise, öldürüleceği günü öğrenirse, öncesinde haber vermesini... Maviye, Hubeyb b. Adîy'in bu isteklerini yerine getireceğini söyledi.[50] Hubeyb, o evde hapis tutulduğu süre içerisinde, ahlakı, vakarı, edebi ve izzeti ile kendisini gören nicelerinin yüreğine imanın sevgisini düşürmüştü.

[46] Beyhakî, *Delâil*, III, 331; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 65.
[47] Hubeyb b. Adîy'i, Maviye adlı kadının evindeki bir odaya, Zeyd b. Desinne'yi ise Safvan b. Ümeyye'nin kölesi Nistas'ın evine hapsettiler. Bkz. Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi*, II, 533.
[48] Beyhakî, *Delâil*, III, 331; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 65.
[49] Yıldırım, Muhammed Emin, *Efendimiz'i (sas) Sahâbe Gibi Sevmek*, s. 98.
[50] Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi*, II, 534; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 360.

Ondan çok etkilenip sonrasında iman eden Maviye, onun hallerini bize anlatırken Hubeyb b. Adîy'in şehit olmadan nasıl Allah (cc) katında rızıklandırıldığına dair bir rivayet bize aktarır. Bir gün Maviye, Hubeyb b. Adîy 'i gözetlerken iri taneli bir üzüm dalının elinde olduğunu ve ondan yediğini görür. Mevsim üzüm mevsimi değildir, Mekke'de üzüm yoktur, olsa bile onu Hubeyb'e verecek kimse yoktur. Anlar ki Maviye, Hubeyb b. Adîy, Allah (cc) katından aynen Hz. Meryem gibi rızıklandırılmaktadır.[51] Evet, o cennete gitmeden cennet nimetleri ile rızıklandırılmıştır.[52]

Aradan bir müddet geçince Maviye denen hanım, efendilerinin yarın Hubeyb b. Adîy'i öldüreceklerini öğrendi. Maviye, bunu Hubeyb'e haber verince üzüleceğini zannetti; ancak Hubeyb'de derin bir iç huzur vardı. Sadece Hubeyb, Maviye'den tıraş olmak için bir ustura istedi. Ölüme gitmiyor muydu Hubeyb, peki tıraş niçin? Hubeyb yoluna baş koyduğu Efendimiz'den (sas) ve o yolda yürüyen diğer büyüklerden çok iyi öğrenmişti ki ölümlerin en güzeli şehadetti. [53] Madem şehadet, bir yiğidin düğün günü gibiydi; madem şehadet en büyük sevda ve aşktı, o hâlde ona kavuşulan gün, günlerin en güzeli olmalıydı. O gün şehadet gelini ile evlenilecek gündü ve o güne bir damat gibi gidilmeliydi.

İşte Hubeyb b. Adîy, bundan dolayı, tıraş olup tertemiz bir hâlde Rabbine kavuşmak istemekteydi. Maviye, bu talep gereği Hubeyb b. Adîy'e çocuğu ile bir ustura gönderdi. Sonra birden telaşlandı; esir birine hiç çocukla ustura gönderilir mi diye... 'Ya o ustura ile çocuğuma bir şey yaparsa, ustura ile çocuğumu esir alır, kaçmak için bir fırsata dönüştürürse' diye korktu ve koşa koşa Hubeyb b. Adîy'in yanına geldi. Maviye, bir de baktı ki çocuğu Hubeyb'in dizlerine oturmuş, Hubeyb b. Adîy ona şakalar yapıyor, çocuğunu eğlendiriyor. Bu manzara Maviye'yi öyle bir etkiledi ki o anda yüreğine

[51] *"Rabbi onu güzel bir kabulle karşıladı, güzel bir bitki gibi yetiştirdi; onu Zekeriya'nın himayesine bıraktı. Zekeriya mabedde onun yanına her girişinde, yanında bir yiyecek bulurdu. 'Ey Meryem! Bu sana nereden geldi?' demiş, o da: Bu, Allah'ın katındandır' cevabını vermişti. Doğrusu Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır."* Âl-i İmrân 3/37.

[52] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 181; Beyhakî, *Delâil*, III, 331; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 65.

[53] *"Cennete giren hiçbir kimse, yeryüzündeki her şeye sahip olmak üzere dahi olsa, tekrar dünyaya dönmeyi istemez. Ancak şehit böyle değildir. Şehit, görmekte olduğu yüksek ikram, izzet ve şereften dolayı tekrar tekrar dünyaya dönmeyi ve on defa öldürülmeyi temennî eder."* Müslim, *İmâre*, 29.

ekilen iman tohumu daha da derinleşti. Hubeyb b. Adîy, daha Allah için kanını akıtmadan, vakarı, izzeti ve sevdası ile Mekke sokaklarına iman tohumu ekmeye başlamıştı bile... Hubeyb b. Adîy, Maviye'nin endişelendiğini görünce, "Korkma biz asla bir çocuğa zarar vermez, bizimle savaş halinde olmayanlara el sürmeyiz" dedi. [54]

Daha sonra Hubeyb b. Adîy, güzelce tıraşını oldu, hazırlandı; sonra Safvan b. Ümeyye'in adamları gelip onu aldılar ve Mekke'nin dışına bugün Ten'im Mescidi'nin bulunduğu yerin hemen arkasında bulunan büyük bir kayalığın önüne getirdiler. Arkadaşı Zeyd'i de oraya getirmişlerdi. İki sâdık dost birbirlerini görünce sarılıp hasret giderdiler ve birbirlerine sabır telkin ettiler. [55]

Sahâbice Sevda

Mekkelilerin, onları Ten'im Mescidi'nin yakınlıklarında bulunan o kayalığa getirmelerinin sebebi hem Harem bölgesinin dışında bu işi yapma arzularından hem de herkesin gözü önünde onları öldürmek isteğinden kaynaklanıyordu. Çünkü Mekke'de özellikle gençler arasında Müslümanlara karşı bir ilgi artmıştı; bir yönü ile Mekkeliler, Hubeyb b. Adîy'in şahsında onlara da mesaj vermek ve onları da sindirmek istiyorlardı. Onlar telaşlı bir hâlde idam sehpasını hazırlarken, Hubeybb. Adîy de adım adım şehadete yaklaşmanın sevinci içerisindedir. İdam sehpası veya darağacı deyince aklımıza, Hubeyb b. Adîy'in bir ip ile asılacağı gelmemelidir. Onun öldürülme şekli şöyle olacaktı: Bir çukur kazılacak, büyük bir ağaç gövdesi oraya çakılacak, Hubeyb b. Adîy o ağaca bağlanacak ve yakınları Bedir'de öldürülen yaklaşık 40 Mekkeli genç ellerinde mızraklar ile o mızrakları batıra batıra Hubeyb b. Adîy'i şehit edeceklerdi.[56]

Böyle zor bir tablo karşısında bile Hubeyb b. Adîy, inanılmaz bir ruh hali içerisindeydi. O anlarda Hubeyb b. Adîy'in bu vakarlı hali Mekkelileri ürkütür. İnsanların hallerini fark eden Ebû Süfyan, Hubeyb b. Adîy'in ya-

[54] Taberî, *Tarih*, III, 31.
[55] Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamis*, I, 456.
[56] Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi*, II, 535.

nına yaklaşır; son bir isteği var mı diye sorar. Hubeyb b. Adîy: "Evet, eğer müsaade ederseniz iki rekât namaz kılmak istiyorum." der. Müsaade ederler; Hubeyb b. Adîy namaz kılmaya başlar. Son namaz bu, adım adım Rabbine yaklaştığı bir anda son namazını kılmaktadır. Hızlıca namazını kılar, namazını bitirdikten sonra dönüp yanındakilere der ki: *"Vallahi! Eğer Hubeyb ölümden korktu demeyecek olsanız öyle bir uzatırdım ki namazımı... Çünkü öyle bir lezzet almıştım ki namazdan, saatlerce kılsaydım, yine de kılmak isterdim."* [57]

Son namaz, öyle kolay mı cellâdın önünde son namazı kılmak!... Bu ancak Hubeybce iman edenlere, onun gibi sevdalılara nasip olan bir ayrıcalıktır. Hubeyb b. Adîy'in başlattığı bu güzel gelenek, ölüme yürüyen tüm idamlıkların yaptıkları son işleri olmuştur. Artık işin sonuna gelinmiştir. Hubeyb b. Adîy, kendisini izleyen herkesi âdeta sarsan bir tavır ile güle güle ölüme doğru yürümektedir. O anda Ebû Süfyan insanlar üzerinde oluşan bu tesiri kırma adına Hubeyb'e son olarak şöyle bir teklifte bulunur: *"Ey Hubeyb! Gel sana son bir şans verelim. Bak sen burada bunca sıkıntıyı çekerken Muhammed, Medine'de keyif çatıyor. O bile bile sizi ölüme gönderdi. Şu kadar insanın huzurunda 'Yerimde Muhammed olsun.' de seni serbest bırakalım."* [58] Ebû Süfyan'ın bu teklifi, insanları daha da meraklandırmıştı. Hubeyb'ten istenen tek bir söz idi; o sözü söyleyip, hayatını kurtarabilirdi. Peki, ne dedi Hubeyb b. Adîy? O ana kadar sevdasına en ufak bir leke sürmeyen Hubeyb, bu teklif karşısında da sevgisine hiçbir leke sürmeyecek ve tarihe geçecek o meşhur sözünü söyleyecekti. En gür sedası ile dedi ki: *"Vallahi! Değil burada Muhammed'in olması, O'nun ayağına bir tek diken batmasına dahi gönlüm razı olmaz. Saçlarım adedince başlarım olsa ve her gün biri kesilse ben yine de O'na bir şey olmasını istemem."* [59]

Bu aşk karşısında Ebû Süfyan'ın da olaya şahitlik eden Mekkelilerinde dilleri tutulur. Ebû Süfyan der ki: *"Bu nasıl bir sevda? Onlarca hükümdar, onlarca devlet başkanı tanıdım. Hiçbirinin tebaasını, Muhammed'in sahâbîle-*

[57] Taberî, *Tarih*, III, 31; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 63.
[58] Yıldırım, Muhammed Emin, *Efendimiz'i (sas) Sahâbe Gibi Sevmek*, s. 100.
[59] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 246; Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi*, II, 536.

ri gibi görmedim."[60] Hubeyb b. Adîy, giderken bile peygamber nasıl sevilir bunu âleme göstererek gidiyordu. Sahâbenin peygamber sevdasının sadece lafta olmadığını öğretiyordu. Bu sevdanın ölümüne bir sevda olduğunu gösteriyordu. İmanın bir gereği olan bu sevdanın ispatını kanını akıtarak âleme duyuruyordu.

Bazı ehli ilim aidiyeti konusunda şüpheler dile getirseler de,[61] kaynaklarımızda o anlarda Hubeyb b. Adîy'in okuduğu bir şiir vardır. O şiirin takribi olarak Türkçesi şöyledir:

Şüphesiz hizipler, toplandılar etrafımda,
Ne kadar adamları varsa, her biri, bir yanımda!
Hepsinin düşmanlıkları gayet açık bir halde,
Ben mağfirete eriştiğim için çabaları kalleşçe!
Oğullarını ve kadınlarını izlesinler diye topladılar,
Beni ise çıkılması zor bir ağaca bağladılar!
Garipliğimi, hüzün ve kederimi ancak Allah'a şikâyet ederim,
Onların bana verdiği ızdırabı ise Rabbime havale ederim!
Ey Arşın sahibi! Bana yapılmak istenen şeye karşı sabır ver,
Paramparça olmuş bedenime takılmadan, biten umuduma karşı güç ver!
Eğer Allah dilerse, kesilmiş parçaları birleştirerek bereket verir,
Ben her şeye razı iken onlar küfür veya ölüm arasında seçim için bana eziyet verir!
Hâlbuki benim gözlerim sabırsızlık göstermeden yaş dökmekte,
Etrafımı saran ölümden kaçmadan, güle güle vuslata yürümekte!
Allah'ın adına yemin olsun ki Müslüman olarak öldükten sonra ne gam bana,
Bedenim hangi tarafa düşerse düşsün, ne yazar bundan sonra!
Ben düşmana ne bir zillet, ne bir korku yansıtacak değilim,
Dönüşüm Allah'a olduktan sonra, ben O'na büyük bir sevinç ile giderim! [62]

[60] İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 42; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 65.
[61] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 250.
[62] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 23.

Selam'a, Selam; Hem de Ne Selam!

Mekkeliler, Hubeyb'in kararlılığını görünce, onu öldürmek için harekete geçtiler. O anda Hubeyb b. Adîy, karşısında duran yüzlere şöyle bir baktı, sonra gözlerini semaya doğru kaldırdı ve dedi ki: *"Allah'ım! Ben birazdan sana doğru geliyorum; ama benim bu halimden Medine'deki peygamberin haberi yok. Ne olur Rabbim sen benim selamımı O'na ulaştır; benim bu halimi O'na arz eyle!"*[63] Âsım b. Sâbit'in duasını kabul eden Allah, Hubeyb'in de duasını kabul edecektir. Efendimiz (sas) o anda Mescit'te onlarca sahâbe ile oturmaktadır. Bir anda Efendimiz (sas) toparlanacak, mübarek elini göğsünün üzerine koyacak ve herkesin duyacağı bir şekilde:

وَ عَلَيْكَ السَّلامُ يا خُبَيْب **"Ve aleyke's-selam Ya Hubeyb!/ Ve selam senin üzerine de olsun Ey Hubeyb!"** diyecektir. Ne olduğunu anlamayan sahâbî merakla, Efendimiz'e (sas) baktıklarında, Efendimiz (sas) olanları anlatacak ve: **"Kardeşiniz Hubeyb şehit oldu."** diyecektir. [64]

Hubeyb b. Adîy, ellerinde mızraklar olan o intikam ateşi ile yanıp tutuşan Mekkelilerin hedefi olurken, yüzü kıbleden başka bir tarafa dönecekti. O anda duası şu olacaktı: *"Allah'ım! Eğer benim, katında bir yerim varsa, ne olur benim yüzümü kıbleden başka bir yöne çevirme!"* [65] Kıble hassasiyeti, kulluğun derinleşmesi ve o zorlu anlarda bile bunun ortaya çıkması üzerlerinde durulması gereken mesajlardır.

O gözü dönmüş adamlar, mızrakları Hubeyb b. Adîy'e saplarken, acılara daha fazla dayanamayan Hubeyb, orada bir bedduada bulunur. Der ki: "Allah'ım Kureyş'in bu müşriklerini mahvet. Onların topluluklarını darmadağın et. Onların birer birer canlarını al ve hiçbirini sağ bırakma!"[66] Hubeyb'in bu bedduasını duyanlar sarsılırlar, hatta Câhiliye araplarında bir adet vardır, beddua kendilerine isabet etmesin diye kendilerini yere atarlar,

[63] Yıldırım, Muhammed Emin, *Efendimiz'i (sas) Sahâbe Gibi Sevmek*, s. 101.
[64] Ebû Nu'aym, *Delâil*, II, 508; Beyhakî, *Delâil*, III, 326.
[65] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 477.
[66] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 63; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 200.

o anda da birçoğu Hubeyb'in bu bedduasından kurtulmak için kendilerini yere atarlar.[67] Ancak o canilerin çoğu bu bedduanın muhatabı olur.

O gün o hadiseye şahit olanların bazıları sonraları Müslüman olacaklardır. O isimler, hayatları boyunca unutamadıkları o anları nakledeceklerdir. Onlardan biri Hâris b. Bersâ'dır. O diyor ki: "Hubeyb b. Adîy beddua ederken, bende oradaydım. O öyle sözler söylüyordu ki vallahi, bir an bizden hiç kimsenin sağ kalmayacağını sanmıştım." [68]

Yine bu olayı bize yıllar sonra nakleden Saîd b. Âmir, o günler Müslüman değildir, sonraları Müslüman olacak Hz. Ömer döneminde Humus valiliği yapacaktır. O bedduanın tesirini kendisine nasıl isabet ettiğini bize aktarmaktadır. Saîd b. Âmir'in kendisine ara ara baygınlık gelmektedir. Bir ara Halife Hz. Ömer'in yanında da bu hal olunca, Hz. Ömer, bunun nedenini sorar. Saîd b. Âmir der ki: "Ey Mü'minlerin Emiri! Bende herhangi bir hastalık yoktur. Fakat ben Hubeyb b. Adîy'in öldürülmesi sırasında oradaydım ve onun bedduasını bizzat işitmiştim. İşte o hadiseyi ne zaman hatırlasam, bana bir haller oluyor, üzerime bir baygınlık geliyor." [69]

Toprağın Yuttuğu Kişi

Mekkeliler, Hubeyb'i şehit ettikten sonra sıra Zeyd b. Desinne'ye gelmiştir. Hubeyb'in ölümünü görünce Zeyd'in korkacağını zannetmişlerdi. Ona da teklifler yaptılar, ona da bazı şeyler önerdiler. Ama Zeyd'in tavrı aynen Hubeyb'in tavrı gibi olacaktı. O da büyük bir vakar ile aynen Hubeyb gibi şehadete doğru yürüyecekti.[70]

Mekkeliler şehit edilen Hubeyb b. Adîy'in cesedini günlerce orada teşhir ettiler. Nöbetçiler dikerek kimselerin kaldırmaması içinde tebdirler aldılar. Efendimiz (sas) bunu duyunca ya Amr b. Ümeyye'yi ya Zübeyr b. Avvam'ı birkaç kişi ile Hubeyb'in cesedini toprağa gömmeleri için Mekke'ye

[67] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 246; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 66.
[68] Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi*, II, 536.
[69] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 182, 183; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 66.
[70] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 181; Taberi, *Tarih*, III, 31.

gönderdi. Bu görevliler zorlu bir iş ile cesedi bağlı bulunduğu yerden alıp, tam götüreceklerken Mekkeliler tarafından fark edilirler. Onu bir yere bırakır, gizlenirler. Ama döndüklerinde cesedi orada bulamazlar. Allah, Hubeyb'in bedenini de aynen Âsım b. Sâbit gibi korumuş, bir meçhulde saklamıştır. Onun için Hubeyb'e de "بلع الأرض *Beliu'l-Ard/ Toprağın yuttuğu kişi*" denmiştir. [71]

Böylece Hubeyb b. Adîy, Efendimiz (sas) ile sadece dört yıllık bir beraberliği olmasına rağmen, adını silinmez harflerle yüreğinde sakladığı o derin sevdasından dolayı tarihe yazdırmıştır. Az yaşamış; ama çok şey söyleyerek gitmiştir. Miladî 6. yüzyılda yaşamış; ama 21. yüzyıla da yüzyıllara da söz söylemektedir. Duyabilmeyi Mevlâ hepimize nasip eylesin.

HUBEYB B. ADÎY'İN HAYATINDAN MESAJLAR

- Sevilmesi heyecanın ve hissiyatın değil, imanın konusu olan peygamberini her şeyden; ama her şeyden daha fazla sev ki Hubeyb olabilesin.
- Şehadet, ölümlerin en güzeli, şehadet, düğünlerin taçlı gelini, şehadet mü'minlerin en büyük emeli; İslâm'ı yaşamak ve yaşatmak ızdırabı altında inle ki o hedefe varabilesin.
- Umeyr gibi kardeş, Zeyd gibi arkadaş, Es'ad gibi abi, Mus'ab gibi muallim edin ki sâdıklarla beraber olasın, sadakatini daim kılabilesin.
- Muhabbeti, vakarı ve izzeti kendine azık olarak edin ki ölüme yürürken bile diriltebilesin, halin ile nicelerinin yüreklerine iman tohumu ekebilesin.
- Peygamberin sesini ve sedasını âleme ulaştırmayı kendine temel vazife olarak edin ki 14 asır sonrasından gelsen bile Hubeybce selam verebilesin, Hubeybce karşılık bulabilesin.

[71] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 477.

Tevhid Kalesi

ABDULLAH B. MES'ÛD

Radîyallahu Anhu

Muş

مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَقْرَأَ القُرْآنَ رَطْبًا كَمَا نَزَل
فَلْيَقْرَأْ عَلَى قِرَاءَةِ ابْنِ أُمِّ عَبْدٍ

"Kim Kur'ân'ı indirildiği tazelikte okumak isterse, İbn Ümmü Abd'ın (İbn Mes'ud) okuduğu gibi okusun."

(İbn Mâce, *Kitâbü's-Sünne*, 11)

"Ashâbın yolundan yürüyün. Çünkü ileride Allah'ın kitabını okuyup da, tatbik etmeyen kimseler çoğalacaktır."

Abdullah b. Mes'ûd (ra)

(Mervezî, *es-Sünne*, I, 29)

Adı	Abdullah b. Mes'ûd
Anlamı	Allah'ın Kulu
Künyesi	Ebû Abdurrahman/*Abdurrahman'ın babası*
Lakabı	İbn Ümmü Abd/ *Ümmü Abd'ın Oğlu*
Baba Adı	Mes'ûd b. Ğafil b. Habib
Anne Adı	Ümmü Abd bint Abduvüd
Kabilesi	Hüzeyloğulları/Yemen
Doğum Yeri	Mekke
Doğum Yılı	N. Öncesi, 18/ Miladî, 592
İslam'a Girişi	Nübüvvetin ilk günleri
Sohbet Süresi	23
Rivayeti	848
Savaşları	Bedir, Uhud, Hendek vs.
Görevleri	Kufe Kadılığı
Vefat Yeri	Baki Kabristanlığı /Medine
Vefat Yılı	Hicrî, 32/Miladî, 653
Vefat Yaşı	61

Tevhid Kalesi
ABDULLAH B. MES'ÛD
(Radîyallahu Anhu)

Allah'a (cc) hamd, Resûlü'ne salât ve selam; tüm mü'minlere de selam olsun.

Selam olsun, Abdullah olmayı en büyük şeref sayanlara...

Selam olsun, Allah'a (cc) kul olma adına gayret gösterenlere...

Selam olsun, kulluğunun seviyesini ve kalitesini arttırmaya çalışanlara...

Selam olsun, kulluğun ne kadar tatlı bir hal olduğunu anlayıp bu tattan mahrum olanlara bunu ulaştırmaya çalışanlara...

Selam olsun, kurtulma derdi olduğu için kurtarma adına çırpınanlara...

Selam olsun kendi günahına ağladığı gibi başkalarının günahlarına da ağlayanlara...

Selam olsun, dinini kendine dert edinenlere, bu derdi sevenlere, bu dert ile Dâru's-Selâm olan Cennet'in kapılarını açanlara; o kapıdan girip, nebilerle, sıddıklarla, şehitlerle ve salihlerle beraber aynı sofrada oturup, aynı havayı soluyanlara... Rabbim sen bizleri de onlardan eyle...

Abdullah b. Mes'ûd ve Muş

Allah'a (cc) kul olma maksadı ile yaratılan bizlerin, kulluğumuzun kalitesini daha da arttırmak için insanlık tarihinin en has, en kaliteli, en kâmil kulları olan sahâbeden kulluğu öğrenmek için *82 İl 82 Sahâbî* dedik ve şimdi projenin 26. programı için gelip Muş'a dayandık. Bizleri böyle bir hayır

adına bir araya getiren, bu güzel yürüyüşü bizlere nasip eden, Rabbimize sonsuz hamdler olsun.

Türkiye'nin 81 vilayetinde ve 82. il olarak belirlediğimiz Kıbrıs'ta, o topraklarla bir şekilde bağını kurduğumuz sahâbî efendilerimizi gündeme getirmeye çalışıyoruz. Muş'un nasibi çokmuş, çünkü Muş'un nasibine Abdullah b. Mes'ûd düştü. Neden Muş'ta biz Abdullah b. Mes'ûd'u anlatacağız? Sebebi şu: Muş'un en tarihi yeri, kimin yaptığı belli olmayan, şu anda da yeri bilinmesine rağmen, çok fazla izi kalmayan kalesidir.[1] Bu kale Hz. Ömer devrinde, Anadolu'ya gelen sahâbe orduları tarafından fethedilmiş ve ilk kez Muş'ta ezan o kale de okunmuştur.[2] Tevhidin sembolü olan ezanın, o kaleden süzülüp gelmesinden ilham alarak dedik ki: "Madem sahâbe o gün kaleden ezanı duyurdu, biz de sahâbe içerisinde tevhidi en güzel temsil eden, adı Abdullah olduğu gibi tadı da Abdullah olan bir sahâbe üzerinden Muş'ta sahâbenin bu iman mücadelesini bir anlayalım!" Bundan dolayı Abdullah b. Mes'ûd dedik ve ona misafir olmak için, onu bereketli hayatından istifade etmek için, şimdi hayat defterinin sayfalarını çevireceğiz. Rabbim hepimizin istifadelerini arttırsın ve bizleri bahisten eli boş olarak döndürmesin.

Büyük Sahâbîden, İki Büyük Söz

Abdullah b. Mes'ûd'un o bereketli hayatına geçmeden, adımlara ayar niteliğinde olması temennisi ile onun iki güzel ve önemli sözünü aktarmak istiyorum. Dedik ya: Adımlara ayar olsun, konuşulanlara ayna olsun, anlaşılacak olanlara rahmet olsun arzusu ile...

Diyor ki o büyük insan: *"Herkes güzel söz söyleyebilir, ancak söyledikleriyle amel eden sadece mesut olur."*[3] Bu sözü söyleyen söyledikleri ile amel eden bir yiğittir. Söyledikleriyle amel ettiği için 1400 küsur senedir, halen tüm mü'minlere tesir etmekte, halen sözleriyle varlığını devam ettirmekte-

[1] Metin Tuncel, *DİA*, "Muş", XXXI, 370.
[2] Metin Tuncel, *DİA*, "Muş", XXXI, 369.
[3] Abdullah b. Mübarek, *Kitâbü'z-Zühd*, I, 25.

dir. Sahâbe gibi on yaşayıp, bir anlatmak bu çok kolay bir şey değil; hiç değilse bir yaşayıp, bir anlatanlardan etsin inşallah...

Abdullah b. Mes'ûd'un ikinci sözü şudur: *"Ashâbın yolundan yürüyün. Çünkü ileride Allah'ın kitabını okuyup da tatbik etmeyen kimseler çoğalacaktır."*[4] İbn Mes'ûd bu sözü Kûfe'de kadılık yaptığı yıllarda talebelerine söylüyor.

Vallahi dediği zaman bu zamandır; bakın okuyoruz, hatimler üstüne hatimler indiriyoruz, çok şey biliyoruz ya da bildiğimizi zannediyoruz; ama ne yazık ki tatbik etmiyoruz, ne yazık ki yürek dünyamızı, kafa yapımızı tam anlamı ile imanın hizmetine veremiyoruz. Müslümanca düşünemediğimiz için Müslümanca yaşayamıyoruz. Evlerimize, işyerlerimize, bulunduğumuz ortamlarımıza imanın kokusunu taşıyamıyoruz. Bunun yolunu öğretiyor İbn Mes'ud, ne diyor: *"Ashâbın yolundan yürüyün..."*

Biz duyduk bu sözü ey büyük insan! Bunun için sizleri tanımak adına bir gayrete girdik.

Ya Rabbi! Ne olur bizlere bu manada yardım et; amaç sadece sana gerçek manada ashâb gibi kul olmaktır; bizim ellerimizi bırakma, bizi bize de bırakma, bizi başkalarına da bırakma, sen bizlere yardım et ki sana gerçek manada kul olabilelim.

Abdullah b. Mes'ûd Demek Kolay mı?

Abdullah b. Mes'ûd demek, hele hele onun hayatının her sayfasını, her safhasını anlamaya çalışmak gerçekten çok kolay değil... Özellikle dinin intikal ve muhazafasında çok önemli bir duruşu olan, çok önemli bir ağırlığı olan birisidir. O, sahâbî içerisinde özellikle ilim alanında öne çıkmış bir isimdir. Malumunuz o fakîh sahâbîlerden biridir.[5] Gerek Kur'ân ilimlerin-

[4] Mervezî, *es-Sünne*, I, 29.

[5] Sahâbe içerisinde fetva verebilecek kadar ilme sahip olanların kimler olduğu âlimlerimiz tarafından tespit edilmiştir. Bu konuda sayılarda bazı ihtilaflar olsa da yapılan tüm tespitlerde Abdullah

de, gerek özel olarak kıraat ilminde, tefsirde, hadiste, fıkıhta, kelamda çok farklı yeri olan bir isimdir.

Onun din binasında öyle bir ağırlığı var ki bugün hangi tefsir kitabını açsanız, hangi hadis kitabını açsanız, hangi fıkıh kitabını açsanız, hangi akâid ve kelam kitabını açsanız, *"Kâle İbn Mes'ûd/İbn Mes'ud dedi ki..."* deyip ondan bir şey okursunuz. Çünkü o kendinden sonra gelen binlere milyonlara ilham kaynağı olacak bir ilmî mirası bırakmıştır. Efendimiz'in (sas) kutlu lisanından bize tam 848 hadis rivayet ederek,[6] dinin teşekkül ve intikali için kilit bir rol oynamıştır.

Binlerce talebe yetiştirmiştir. Binlerce deyimim asla bir mübalağa değildir. Muhammed Zâhid el-Kevserî, (v.1952) Allah kendisinden ebeden razı olsun. Bu toprakların yetiştirdiği büyük bir âlimdir. el-Kevserî, aslen çerkezdir, Düzce'de doğmuş, Osmanlı'nın en fırtınalı günlerinde bu dinin selimiyetine bir şeyler bulaşmasın diye çırpınıp durmuştur.[7] İşte o büyük âlimimiz el-Kevserî, İbn Mes'ûd'un talebeleri hakkında bize bilgi verirken der ki: *"İbn Mes'ûd, hayata gözlerini yumduğunda arkasında 4000 civarında âlim bırakmıştı."* [8]

Abdullah b. Mes'ûd'un vefatının ardından Kûfe'ye gelen Hz. Ali, o bölgedeki ilmî birikim ve canlılığı görünce, buna hayret etmiş ve: "Allah İbn Ümm-i Abd'e (İbn Mes'ûd) rahmet eylesin. Bu beldeyi ilimle doldurmuş" demiştir. [9]

Kimler var bunların içerisinde; Ubeyde b. Kays, Amr b. Meymûn, Zirr b. Hubeyş, Esved b. Yezid, Abîde es-Selmânî, Hâris b. Kays, Mesrûk b. Ecdâ[10]

[6] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 258.

[7] Bkz. Yavuz, Yusuf Şevki, "Zâhid Kevserî", *DİA*, XLIV, 77-80; Sifil, Ebubekir, *Makâlâtu'l-Kevserî*, s. 63-136.

[8] Sifil, Ebubekir, *Makâlâtu'l-Kevserî*, s. 157.

[9] Sifil, Ebubekir, *Makâlâtu'l-Kevserî*, s. 157.

[10] Mesrûk b. Ecdâ'nın İbn Mes'ûd hakkında söylediği şu söz manidardır: "Muhammed'in (sas) arkadaşlarıyla oturdum. Onları suyun toplandığı göller gibi gördüm. Göllerden biri bir adamı, biri iki adamı, biri on adamı, biri yüz adamı, biri yeryüzündeki bütün insanlar toplansa onları suya kanatacak göllerdi. İşte Abdullah b. Mes'ûd'u bu göllerden biri olarak gördüm." İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 247.

ve daha niceleri ...[11] Bir de Alkame b. Kays var ki o bambaşka bir isimdir.[12] Alkame, İbn Mes'ûd'un yanında öyle bir yetişmiştir ki Alkame demek, İbn Mes'ûd demek olmuştur. Alkame, İbrahim en-Nehâî'yi, İbrahim en-Nehâî ise Hammad b. Süleyman'ı, o da İmam Ebû Hanife'yi yetiştirmiştir.[13] İmam Ebû Hanife demek ne demektir; siz bu silsileden anlayın. Bakın ilim sahasında Abdullah b. Mes'ûd, böyle bir konumdadır.

Hayatına Kısa Bir Bakış

Abdullah b. Mes'ûd'un hayatını şöyle hızlı bir şekilde gözden geçirirsek, şu tepitleri hemen yapabiliriz:

1. *İlk günlerde birçok sahâbîden önce iman etmiştir. Altıncı Müslüman'dır.*[14]

2. *Dâru'l-Erkâm'da* işin başında oradaki tâlim ve terbiyeyi âdeta içen *hem muallim hem talebe olan biridir.*[15]

3. *İki hicrete katılan (Habeşistan-Medine) biridir.*[16]

4. *Efendimiz'i (sas) 23 yıl bilâ fasıla bir gölge gibi takip eden (tüm gazve ve seferler) biridir.* [17]

5. *İlk günden itibaren Efendimiz'in (sas) terbiyesinde, bir ilim adamı/âlim olarak yetişmiştir.*[18]

Abdullah b. Mes'ûd, ilk günlerde: *"Kulu Lâ ilâhe illallah tuflihu/Lâ ilâhe illallah deyin kurtulun"* sözünü duymuş,[19] buna icabet etmiş ve bir ömür bu sözün gereği ne ise onu yapmış, gereğinin ne olduğu konusunda da cihana

[11] İsmail Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", *DİA*, I, 117; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1123.
[12] Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 189-196.
[13] İsmail Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", *DİA*, I, 117.
[14] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1123; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 382.
[15] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 382; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 112.
[16] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 168; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 112.
[17] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 382-384; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 111-114.
[18] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 168; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1123.
[19] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXV, 404; Beyhakî, *Sünen*, I, 196; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 236.

çok önemli izler ve mesajlar bırakarak gitmiştir. O, iman meselesinde, bir dağ gibidir. O, tevhidi içselleştiren bir tevhid kalesidir. Bir tevhid kahramanıdır.

Ne Demektir Tevhid?

Sahi nedir tevhid? Birlemek demektir değil mi? Şöyle desek daha doğru olacak: Bir olan Allah'ın birliğini tasdik etmektir. Allah (cc) birdir; o el-Vâhid'dir, el-Ahad'dir. İnsanlığın tamamı bunun zıddını söylese, Allah'ın (cc) hâşâ bir tek olmadığını söylese, Allah (cc) yine birdir; çünkü O es-Samed'dir; yani hiçbir şeye muhtaç değildir. O'nun bir olmadığını, hâşâ birden fazla olduğunu söyleyenler olsa da yine de O birdir. Ancak O'nun bir oluşunu tasdik etmek tevhide ermektir; zaten mü'minden istenen de budur.

Tevhidin şiârı: *"Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah"* cümlesidir. Bu cümle öyle bir cümledir ki hakiki manada söylendiğinde öncesi ve sonrası tamamen farklılaşan bir durum ortaya çıkmaktadır. Bugünün dünyasında her söz ağırlığını yitirip, sadece lafız olarak dillerde dolaştığı için ne yazık ki Miladî 610 yılında Mekke'de söylendiği gibi bir tesir uyandırmamakta, söyleyende de bu kelime-i tayyibeye muhatap olanda da oluşturması gereken etki oluşmamaktadır.

O günün muhatapları bu sözün ne anlama geldiğini; *"Lâ ilâhe"* deyince; neleri reddettiklerini, neleri ellerinin tersi ile ittiklerini, neleri yıktıklarını, neleri hayatlarından çıkardıklarını, çıkarmaları gerektiğini çok iyi öğrenmişlerdi. Sahâbenin *"Lâ ilâhe"* ifadesi çok önemli bir cümleydi. Bu reddediş o güne kadar yaşadıkları hayatı bir anda değiştiriyordu. Bu cümle çok ucuz bir cümle değildi. Bu cümleyi Bilâl söyleyince kızgın taşların altına girmiş, bu cümleyi söylemediği için Ebû Leheb, Tebbet Sûresi'nin konusu olmuştu. Bu sözü söyleyince dün el üstünde taşınan Ebû Bekirler, Ömerler, Osmanlar, Aliler, Mus'ablar; bir anda ayaklar altına alınmalarının planları yapılmış, bu cümleyi söylemedikleri için daha dün sadece Mekke'yi idare etmek için Dâru'n-Nedve'de toplananlar o gün o sesi kısmanın planlarını yapmışlardı.

Yani ister menfi ister müspet *Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah* diyenin hayatında bir şeyler değişiyordu.

Tevhid'in Üç Temel Alanı

Nübüvvet'in ilk muhatapları kelime-i tevhidi dillendirdikleri zaman, bir anda hayatlarında köklü değişiklikler oluyordu. Neden mi? Çünkü bu kelime-i tevhidin/kelime-i tayyibenin; hayatın içerisinde üç temel alanı vardı. Neydi bunlar?

1- Ulûhiyette tevhid

2- Rububiyette tevhid

3- Ubudiyette tevhid [20]

Bu üç temel alanın açılımı nedir?

1- Allah'tan başka ilah yoktur.

2- Allah'tan başka Rab, terbiye eden, gözeten, kanun koyan, hükümranlık hakkı olan yoktur.

3- Allah'tan başka ibadet edilecek makam yoktur.

Sıralamada böyledir biliyor musunuz? Ulûhiyette tevhid olmadan, Rububiyyette tevhid tam anlamıyla olmuyor. Rububiyette tevhid olmadan da ***"İyyake na'budü ve iyyake nestaîn/Yalnız sana ibadet eder ve yalnızca senden yardım isteriz"*** [21] sırrı oluşmuyor.

Tevhidin bu üç sahası tam olarak meşhur Cibril hadisi diye bilinen ve hadis kitaplarımızın hemen hemen hepsinde aktarılan hadiste geçen muhtevanın özetidir. Bu meşhur hadisin birkaç farklı rivayeti vardır. Biz burada en fazla bilinen Müslim rivayetini aktaralım:

Yahya İbn Ya'mer haber veriyor: "Basra'da kader üzerine ilk söz eden kimse Ma'bed el-Cühenî idi. Ben ve Humeyd İbn Abdirrahmân el-Himyerî,

[20] Yıldırım, Muhammed Emin, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkâm*, s. 163.
[21] Fatiha 1/5.

hac veya umre vesîlesiyle beraberce yola çıktık. Aramızda konuşarak, ashâbdan biriyle karşılaşmayı temenni ettik. Maksadımız, onlardan kader hakkında şu adamların ettikleri laflar hususunda soru sormaktı. Cenâb-ı Hakk, bizzat Mescid-i Nebevî'nin içinde Abdullah b. Ömer ile (ra) karşılaşmayı nasib etti. Birimiz sağ, öbürümüz sol tarafından olmak üzere ikimiz de Abdullah b. Ömer'e sokulduk. Arkadaşımın sözü bana bıraktığını tahmin ederek, konuşmaya başladım: 'Ey Ebû Abdurrahmân! (Abdullah b. Ömer'in künyesi), bizim taraflarda bazı kimseler zuhur etti. Bunlar Kur'ân-ı Kerîm'i okuyorlar. İçinden çok ince meseleler bulup çıkarmaya çalışıyorlar.' Onların durumlarını beyan sadedinde şunu da ilâve ettim: 'Bunlar, 'Kader yoktur, her şey hâdistir (sonradan yaratılmadır) ve Allah önceden bunları bilmez' iddiasındalar. (Bunlar hakkında ne dersin?)' Abdullah b. Ömer dedi ki: *'Onlarla tekrar karşılaşırsan, haber ver ki ben onlardan berîyim, onlar da benden berîdirler.'* Sonra sözünü yeminle de te'kîd ederek şöyle tamamladı: *'Allah'a kasem olsun, onlardan birinin Uhud dağı kadar altını olsa ve hepsini de hayır yolunda harcasa kadere inanmadıkça, Allah onların hayrını kabul etmez.'*

Sonra Abdullah b. Ömer dedi ki: "Babam Ömer İbnû'l-Hattâb (ra) bana şunu anlattı: 'Ben Hz. Peygamber'in (sas) yanında oturuyordum. Derken elbisesi bembeyaz, saçları simsiyah bir adam yanımıza çıkageldi. Üzerinde, yolculuğa delalet eder hiçbir belirti yoktu. Üstelik içimizden kimse onu tanımıyordu da. Gelip Hz. Peygamber'in önüne oturup dizlerini dizlerine dayadı. Ellerini bacaklarının üstüne hürmetle koyduktan sonra sormaya başladı: 'Ey Muhammed! Bana İslâm hakkında bilgi ver!' Hz. Peygamber açıkladı: **'İslâm, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehâdet etmen, namaz kılman, zekât vermen, Ramazan orucu tutman, gücün yettiği takdirde Beytullah'ı haccetmendir.'** Yabancı: 'Doğru söyledin' diye tasdik etti. Biz hem sorup hem de söyleneni tasdik etmesine hayret ettik. Sonra tekrar sordu: 'Bana iman hakkında bilgi ver?' Hz. Peygamber açıkladı: **'Allah'a, meleklerine, kitablarına, peygamberlerine, âhiret gününe inanmandır. Bir de kadere yani hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna da inanmandır.'** Yabancı yine: 'Doğru söyledin!' diye tasdik etti. Sonra tekrar sordu: 'Bana ihsan hakkında bilgi ver?' Hz. Peygamber açıkladı: **'İhsan Allah'ı sanki görüyormuşsun gibi Allah'a ibadet etmendir. Sen O'nu görmesen de O seni**

görüyor.' Adam tekrar sordu: 'Bana kıyametin ne zaman kopacağı hakkında bilgi ver?' Hz. Peygamber bu sefer: '**Kıyamet hakkında kendisinden sorulan, sorandan daha fazla bir şey bilmiyor!**' karşılığını verdi. Yabancı: 'Öyleyse kıyametin alâmetinden haber ver!' dedi. Hz. Peygamber şu açıklamayı yaptı: '**Köle kadınların efendilerini doğurmaları, yalın ayak, üstü çıplak, davar çobanlarının yüksek binalar yapmada yarıştıklarını görmendir.**' Bu söz üzerine yabancı çıktı gitti. Ben epeyce bir müddet kaldım. Hz. Peygamber, bana: '**Ey Ömer, sual soran bu zatın kim olduğunu biliyor musun?**' dedi. Ben: 'Allah ve Resûlü daha iyi bilir' deyince şu açıklamayı yaptı: '**Bu, Cibril'di. Size dininizi öğretmeye geldi.**' "[22]

Bu meşhur hadiste beyan edilen *İman, İslâm* ve *İhsan* tam da Ulûhiyette, Rububiyyette ve Ubudiyette tevhidin karşılığıdır.

- *Ulûhiyette Tevhid'in karşılığı:* ***İman***
- *Rububiyyette Tevhid'in karşılığı:* ***İslâm***
- *Ubudiyette Tevhidin karşılığı:* ***İhsan'dır.***

Bu üç hakikat tam anlamı ile hayata hâkim olduğu zaman, ancak tevhidden bahsedilir. Ya yoksa ya da Allah muhafaza biri zedelenmişse ne olur? Ne olacak, tevhidin zıddı ne ise o olur. Zıttı nedir? Şirktir. Tevhid, biri birlemek; şirk biri ikilemek, üçlemek, dörtlemektir. Yani birin birliğine ihanet etmek, hakkı teslim etmeyip, zulme kapı açmaktır. Bundan dolayı şirk en büyük zülüm,[23] müşrik en büyük zalimdir.[24] Rabbim muhafaza buyursun.

Şimdi bu ön bilgiler ışığında gelin Abdullah b. Mes'ûd'un hayat defterinin sayfalarını bir çevirelim. Dikkat çektiğimiz üzere, elbette çok kolay değil, onun bereketli hayatını bir derste özetlemek; ancak biz sadece bazı hususi-

---

[22] Müslim, *İmân*, 1, 5; Tirmizî, *İmân*, 4; Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 16.

[23] *"Lokman, oğluna öğüt vererek: 'Ey oğulcuğum! Allah'a eş koşma, doğrusu şirk koşmak en büyük zulümdür' demişti."* Lokman 31/13.

[24] *"Allah hakkında yalan uydurarak O'na iftira edenden ya da O'nun ayetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Hiç kuşkusuz zalimler kurtuluşa eremezler. O gün onların tümünü bir yere toplarız da sonra Allah'a ortak koşanlara "Hani, nerede Allah'ın ortakları olduklarını sandıklarınız?" diye sorarız. Sonra bu müşriklerin: "Vallahi, ey Rabbimiz, biz müşrik değildik " demelerinden başka bir akıbetleri olmaz. Kendileri aleyhinde nasıl yalan söylediklerini ve uydurma ilâhları tarafından nasıl yüzüstü bırakıldıklarını görüyor musun?"* En'am 6/21-24.

yetleri özellikle de tevhid kavramının yankılarını onun hayatından duymaya çalışacağız.

Hayat Defterinin Sayfalarını Aralarken

Abdullah b. Mes'ûd'un babası, Mes'ûd b. Ğafil b. Habib el-Hüzeyli. Aslen Mekkeli değil, ancak Âmine validemizin ve meşhur sahâbî Abdurrahmân b. Avf'ın kabilesi Benî Zühre'nin anlaşmalılarından... [25] İslâm'ın davetine erişemeden şirk üzere ölenlerden...

Annesi: Ümmü Abd bint Abduvüd, o da Benî Hüzeyl'den. Yani Mekke'ye sonradan gelenlerden... Ancak annesi Ümmü Abd, İslâm davetine erişip, o daveti oğlu gibi ilk olarak kabul eden bahtiyar hanım sahâbîlerden biridir. Müslüman olmuş, iman adına hicret etmiş ve Medine'de vefat etmiştir. Hatta bize birkaç hadis de rivayet etmiştir. En meşhur rivayeti Vitr namazı ile alakalıdır ki o namazın Efendimiz (sas) tarafından nasıl kılındığını bize beyan etmektedir. [26]

Aynı anneden, aynı babadan bir küçük kardeşi vardır. Adı, Utbe b. Mes'ûd ki o da ilk Müslümanlardandır. Uhud ashâbından, iki hicret yoldaşlarındandır. Hatta Utbe vefat edince, abisi Abdullah kabrinin başında gözyaşı dökerken şöyle demiştir: "O benim nesep ve imanda kardeşim, Resûlullah (sas) ile sohbette arkadaşım, yüreğimde ise sevgilim olan biriydi." [27]

Abdullah b. Mes'ûd'un doğum tarihi Miladî 592'dir. Yani Nübüvvetten 18 yıl önce doğmuştur; dolayısı ile Efendimiz'den (sas) 22 yaş küçüktür. Yetim olarak büyümüş, 10-12 yaşlarına gelince de ailenin büyük çocuğu olması hasebi ile evlerini geçindirmek maksadı ile birçok peygamberin mesleği olan çobanlık yapmıştır. [28]

18 yaşına kadar bu mesleği devam ettirmiş, bir gün Ukbe b. Ebî Muayt'a ait koyunları güderken kendisine gelen iki aziz misafir ile hayatı değişmiş, koyun çobanlığından, ilim adamlarına kaynaklık edecek büyük bir

[25] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 168; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1123.
[26] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2724; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 352; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 312.
[27] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1230; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 563.
[28] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 167; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 382.

seviyeye çıkacağı yolculuğa başlamıştır. Onun iman ile tanışmasını biz biraz kurgusal bir dil ile anlatmaya çalışalım:

"Genç çoban, bir gün yine koyunlarının başında, kendine emanet edilen sürüyü Mekke'nin dışında bir yerlerde gezdirmektedir. Onun, koyunlarına güzel ot bulmaktan başka bir endişesi yoktur. Başlayan o günün, hayatında diğer günlerden pek bir farkı yoktu görünüşte; biraz sonra tanışacağı iki insanın tüm hayatının seyrini değiştireceğini bilemezdi tabiî ki... Az sonra aşağıdan kendi bulunduğu tarafa doğru iki insanın ağır ağır yaklaşmakta olduğunu gördü. Gerçi o civarda insan görmeye alışıktı; ama bunları ilk kez görüyordu. 'Hayırdır inşaallah' dedi kendi kendine... Yaklaştılar yanına ve onlardan biri selâm verdi, büyük bir insan olduğu vakur tavrından ve yanındakinin hürmet etmesinden anlaşılan Zat. Büyük bir heyecanla aldı selâmını. İçinin inşirahla dolduğunu hissetmişti genç çoban. Bu insanlar diğerlerinden farklıydı kesinlikle. Farklı olduklarını hissetmişti; ama bu farkın nereden kaynaklandığını çözememişti. Beklemeye, hâdiseleri tabiî seyrinde izlemeye karar verdi. Biraz sonra O zat, konuşmaya başladı. Birden dişlerinin arasından bir nurun parıldadığını sandı. Şöyle diyordu: **'Yanında süt var mı? Bize biraz süt verebilir misin?'**[29] Bu soruya genç çoban İbn Mes'ûd nasıl cevap verecekti. İnsanın etkilendiği birisine yok demesi kolay mıydı? Elbette ki değil... İbn Mes'ûd; iman ve İslâm adına daha birçok şeyi bilmiyordu; ama o ihsan adına annesinden bazı telkinler almıştı. El ne der kaygısından ziyade Allah ne der kaygısı altında sevdiği etkilendiği karşısındaki iki insana: 'Süt var, ama size veremem. Bunlar bana emanet. Ben bir emanetçiyim.' dedi.[30] Bu cevap Efendimiz'i (sas) o kadar memnun etmişti ki emanete emin insan olmak, o peygamberin en temel vasfı idi; O'na (sas) iman edenler de elinden ve dilinden varlığın emin olduğu insanlar olmuşlardı. Şimdi karşısında duran ve yaşı 18 olan bu gencin verdiği cevap Efendimiz'i (sas) memnun etmişti. -Bundan sonra yapılması gereken bu gence iman tohumu saçmaktı.- Efendimiz (sas) bunu yapma adına bu sefer şunu sordu: **'Sağılmayan bir koyunun var mı peki?'**[31] Çoban: 'Evet' dedi. Kısır

[29] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 167; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 382.

[30] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 167; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 382.

[31] Sorunun şöyle sorulduğu da rivayet edilir: *"Yanında henüz erkeği tarafından döllenmemiş (sekiz veya dokuz aylık bir kuzu) var mı?"* İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 167.

bir koyunu onların yanına yaklaştırdı. O zat, dudakları kıpır kıpır, koyunun memelerine eğildi; zarif hareketlerle bir kaba bir miktar süt sağdı. Önce arkadaşı sonra da kendisi içtiler. Ardından teşekkür ederek koyunun memelerini eliyle yeniden sıvazladı; memeler eski hâline gelmişti.[32]

Bunları seyreden genç çoban, şaşırıp kalmıştı. O anda Abdullah b. Mes'ûd şunları yapabilirdi:

1- Karşısında duran ve olağanüstü bir iş yapan insanın o yaptığı işten etkilenip, hemen onun etki alanına girebilirdi.

2- Genç biriydi, korkup oradan uzaklaşabilirdi.

3- Bir daha yap diye hayranlığını dile getirebilirdi.

4- Nasıl yaptığını sorar; işin aslını öğrenmek isteyebilirdi.

5- Bu işi nereden nasıl öğrendiğini sorgulayabilirdi.

Ama İbn Mes'ûd bunların hiçbirini sormadı, korkmadı, ürkmedi. Tabiatı gereği bir şey dedi. Ne dedi biliyor musunuz? Dedi ki: "O okuduklarını bana öğretir misin?"[33] Bu soru ancak ilme merakı olan birinin soracağı bir soruydu; o da ileride bir ilim adamı olacağının haberini verircesine bu soruyu sordu. Peki, Efendimiz (sas) nasıl cevap verdi. Onun sorusundan çok memnun olarak dedi ki: **"Sen öğrenmeye meraklı bir gençmişsin."**[34] Başladı Efendimiz, ona bir şeyler anlatmaya... Efendimiz (sas) anlattıkça, o dinliyor, her dinlediği onu alıp başka diyarlara götürüyordu. Bu ilk karşılaşmanın ardından belki aynı gün belki bir gün sonra ikinci karşılaşmada Abdullah'ın dilinden *Lâ ilâhe illallah* cümlesi dökülecekti.[35] Öyle bir dökülecekti ki âlem onun dilinden ve hayatından bu kelimenin etkisine dair çok şey görecek ve öğrenecekti.

Kendisi bir sözünde ben Müslümanların altıncısıyım diyecekti.[36] Bilmiyoruz, altı mı, yedi mi; ama bildiğimiz bir hakikat var ki daha o nebevî potada olanların sayısı on değil; yani ilklerden, *es-sâbikune'l-evvelûn*'dan o...

[32] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 167; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 382.
[33] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 168; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 382.
[34] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 168; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 382.
[35] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 168; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 382.
[36] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1123; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 382.

Dârü'l-Erkâm İle Başlayan Süreç

Abdullah b. Mes'ûd, *Lâ ilâhe* demiş, o ana kadar ne varsa hayatında bir anda değişmiş, çünkü yıkmış o, imha etmiş önce, sonra *illallah* demiş; ulûhiyette, rububiyyete ve ubudiyette tevhide ermiş, bir olanı birlemiş; sonra *Muhammedün Resûlullah* demiş, hayatının gerçek rehberini tanımış ve O'nun arkasında yürümeye başlamış.

Artık evi Dârü'l-Erkâm olmuş, 5 yıl burada Efendimiz (sas) rehberliğinde her talebenin yaptığı gibi şöyle bir süreçte yetişmiş...

1- Sağlam Bir Akide'nin İnşası
2- Akli Eğitim (Kavramların inşası)
3- Ruhi Eğitim (Kalp ve ruhun inşası)
4- İradenin Sağlamlaştırılması
5- Kur'ânî Bir Ahlakın İnşası [37]

O büyük ve bereketli potada İbn Mes'ûd, öyle bir noktaya gelmişti ki daha gencecik bir delikanlı iken defaatle Efendimiz'in (sas) iltifatına mazhar olmuştu. Ortada daha evliliği yokken, çocukları yokken; Efendimiz (sas) İbn Mes'ûd'a, *Ebû Abdurrahmân* demeye başlamıştı.[38] O gün kimseler anlamıyordu, bu künyenin anlamını; ama nübüvvetin 5. yılı Rahmân Sûresi nâzil olunca, 'kim bu sûreyi Kâbe'de açıkça okuyacak' diyen peygamberin sesine ses verince İbn Mes'ûd o zaman daha iyi anlaşılacaktı. İbn Mes'ûd'un o gün Dârü'l-Erkâm'da "Ben" deyişi Rahmân'ın kulu olarak, Rahmân'ın ayetlerinin âleme duyurulmasına babalık/hamilik yapmasındandı. O baba olacaktı; risaletin mesajlarını âleme duyurmada; kendini feda edecekti, hakkın mesajını yaymada... Öyle kolay mıydı; Ebû Abdurrahmân künyesini Peygamber'den almak...

Nübüvvetin 5. yılıdır; zor yıllardır o yıllar; daha Hamza gelmemiş, Ömer gelmemiş, Dârü'l-Erkâm'ın talebeleri o kutsî evde ilahî kelamın hakikatlerini öğreniyorlar; ama güç olmadığı için o hakikatler ancak karanlıklarda dile getiriliyor. Bir gün gelecek; İsa'nın deyimi ile karanlıklarda söylen-

[37] Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkâm*, s. 93-129.

meye korkulan hakikatler, aydınlıklarda haykırılacaktır; ama o günler halen gelmemiştir. İşte böyle zorlu günlerde Dârü'l-Erkâm'ın sofrasına Rahmân Sûresi nazil olur. Muhteşem bir ahenk, muhteşem bir nazm ve muhteşem bir mesaj... O güne kadar sahâbeye hep temkin ve tedbiri telkin eden Efendimiz (sas) o gün o sûrenin heyecanı ile: **"Kim Allah için, bu sureyi Kâbe'de Kureyş'in yüzüne haykırır"** diye sorar. O gün için evde olan sahâbîlerin sesi çıkmaz; çünkü Kâbe'nin avlusunda Kur'ân haykırmak, bir daha haykıramamak üzere haykırmaktı. Yani son haykırışını orada yapmak demekti. Ama Efendimiz (sas) Allah'ın hakkı için böyle bir talepte bulunuyordu. Birinin çıkıp diğer arkadaşlarının keffareti olarak da bu işi yapması gerekiyordu. Allah'ın hakkı söz konusu olunca, İbn Mes'ûd; başkalarına bırakmadan, "ben" diyordu. Efendimiz, onu göndermek istemiyordu. Çünkü o Dârü'l-Erkâm'ın talebeleri içerisinde en zayıf en naif en küçük olanı idi. Öyle ki bir gün ağaca çıkmıştı da İbn Mes'ûd; sahâbe kendi kolları kadar ince olan İbn Mes'ûd'un bacaklarını görünce gülmüş, biraz o bacaklarla şaka etmişlerdi. Efendimiz (sas) bir rivayet göre: **"Gülün, gülün, o güldüğünüz bacaklara Allah ateşi haram kılmıştır"**[39] diyecek; başka bir rivayete göre ise; **"Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki bu incecik iki bacak, Allah katında Uhud dağından daha ağırdır."**[40] diyecekti.

İşte İbn Mes'ûd böyle biriydi... Gidiyor Kâbe'nin avlusuna: ***"Er-Rahmân, alleme'l-Kur'ân, haleka'l-insan/Rahmân, Kur'ân'ı öğretti, insanı yarattı..."***[41] deyip başlıyor o güzel sedası ile Rahmân Sûresi'ni okumaya... Bir anda Kureyşin ekâbirleri çılgına dönüyor; hemen ortalarına alıyorlar, susturmaya çalışıyorlar; tekme, tokat ne varsa, onlar vurdukça İbn Mes'ûd coşuyor, onlar vurdukça İbn Mes'ûd okuyor; baygın düşüp kan revan içerisinde kalana kadar bu hal devam ediyor. Bayılınca Kureyş o halde terk ediyor. Arkadaşları kan revan içerisinde olan İbn Mes'ûd'u zorlukla taşıyarak Dârü'l-Erkâm'a getiriyorlar. Efendimiz (sas), mübarek elleri ile İbn Mes'ûd'un yüzündeki, başındaki kanlarını siliyor, bir taraftan da: **"Ben sana demedim mi; sen zayıfsın, onların saldırısına dayanamazsın"** diyor. Ama İbn Mes'ûd;

[39] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 384.
[40] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 172.
[41] Rahmân 55/1, 2.

Allah'ın kadrini çok iyi anlamış biri olarak: *"Ya Resûlullah! Müşrikleri hiç bu günkü kadar acziyet içerisinde küçüldüklerini görmemiştim. Vallahi bana izin verirseniz yarın yine gidip aynı şeyi yapmayı isterim."* [42] diyecekti.

Ebû Abdurrahmân'ın/Abdullah b. Mes'ûd'un sözüne dikkat ettiniz mi? Tekmeler altında, kan revan içerisinde, dayak yiyen o, görünüşte hakir olan o... Ama dilindeki söz bu... Bu sözü nasıl bir zihnî yapının sahibi söyleyebilir? Aklını Kur'ân'a ikna ettirmiş, kavramlara onun bunun yüklediği anlamlarla değil, yolunun rehberinin ona öğrettiği şekilde anlamlar yüklemiş biri ancak böyle konuşabilir.

Tabi, Efendimiz (sas) 'hayır' der, ikinci kez yapılmasına izin vermez. Ama burada İbn Mes'ûd'un tavrı bize tevhidin hakikatini anlama adına çok önemli mesajlar verir.

Tevhidin Hakikatini Kavramak

Tevhidin hakikatini kavrayan biri "Allah için" diye göreve çağıran sesi, asla karşılıksız bırakmaz. Sağa sola bakmaz, kim var diye etrafı kolaçan etmez, küçüklüğüne, zayıflığına takılmaz, ben der meydana atılmayı bilir.

-Tevhidin hakikatini kavrayan biri; "Allah'tan başka hiç kimseden Allah'tan korkar gibi korkmaz. Allah gibi hâşâ korkmaz. Korkusunun esiri ve mahkumu olmaz. Bazı yerlerde hesap ile kitap ile olmayacağını bilir. İş başa düşünce gereğini yerine getirir.

Tevhidin hakikatini kavrayan biri; tekmeler altında çiğnense de aziz olanın kendisi, zelil olanın ise karşıdakiler olduklarını çok iyi bilir. İzzet-zillet; şeref-haysiyet, yücelme-alçalma, kayıp-kazanç, istikbal-mazi; bu kavramlara ve daha başkalarına sıradan insanların yüklediği anlamlar çerçevesinden bakmaz; Allah ne demiş kaygısı ile bakar.[43]

[42] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 384; Taberî, *Tarih*, I, 549.
[43] Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkâm*, s. 105-106.

İman Adına Hicret Yollarında

Nübüvvetin 5. yılı *Lâ ilâhe* diyenlere Mekke dar gelmeye başlamıştır. *La* dedikleri için rahatsız olanlar, onlara rahat vermemeye başlamışlardır. Bunun üzerine Hz. Osman'ın rehberliğinde ilk kafile –ki sayıları 17 idi: 12 erkek, 5 kadın- Habeşistan'a doğru hicret ettiler. O kafilenin içerisinde Abdullah b. Mes'ûd da vardı.[44] O da iman adına her şeyi gerisinde bırakarak tüm risalet davasının mensuplarının kaderi olan hicreti yaşama adına Habeşistan'a gitmişti. Üç ay sonra o kafile bir yanlış haber yüzünden geri dönmüş; bir yıl sonra daha kalabalık bir kafile ile -101 kişi; 85 erkek, 16 kadın- bu sefer Cafer b. Ebî Talib'in rehberliğinde yine aynı yola revan olmuşlardı. O ikinci kafile içerisinde hem Abdullah b. Mes'ûd hem de kardeşi Utbe vardı. Kardeşi orada uzun süre kaldı; ama Abdullah b. Mes'ûd bir müddet sonra Efendimiz'den (sas) ayrı kalmaya dayanamayarak geri Mekke'ye döndü.[45] Bir müddet sonra da Yesrib'in kapıları imana açılınca, annesi ile beraber oraya hicret etti.[46]

Efendimiz (sas) hicretten sonra Medine'de mescidin inşasının arkasından ensâr-muhacir kardeşliğinde İbn Mes'ûd'u kendi gibi ilimde bir kale olan Muâz b. Cebel'e kardeş kıldı.[47] Onun Mekke'deki kardeşi Zübeyr b. Avvam'dı;[48] Medine'deki ise Muâz b. Cebel oldu.[49] Efendimiz (sas) mescidin inşâsı devam ederken kendi hücresine çok yakın bir yerde ufak bir arsa yı sahâbeye aldırarak İbn Mes'ûd'a hediye etti ve orada küçük bir ev inşa ettirerek, İbn Mes'ûd'u yanından hiç ayırmadı.[50]

Medine'deki o günlerde İbn Mes'ûd, Efendimiz'i (sas) bir gölge gibi takip etti. Öyle ki o 10 yıllık zaman diliminde Abdullah b. Mes'ûd'un olmadığı hiçbir tablo yoktur. Özellikle Efendimiz (sas) ona biçtiği rol gereği: "**Ey İbn**

[44] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 344.
[45] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 383.
[46] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 168; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 383.
[47] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 168.
[48] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 169.
[49] İbn Hacer, ensâr kardeşinin *Enes b. Mâlik* olduğunu söylese de doğrusu *Muâz b. Cebel*'dir. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1122.
[50] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 169.

Ümmü Abd! İstediğin zaman haneme gel, gelmek de çekinme, ben müsait değilsem girmezsin yanıma, yoksa girersin"[51] diyerek, hanesinin kapısını ardına kadar Abdullah b. Mes'ûd'a açmıştı.

Bu yakınlık öyle bir seviyedeydi ki dışarıdan gelenler Abdullah b. Mes'ûd'u Peygamberin Ehl-i Beyt'inden zannediyorlardı. Çünkü Abdullah b. Mes'ûd adım adım Efendimiz'i (sas) takip ediyor, Efendimiz (sas) bir yere oturunca hemen yanı başında duruyor, ayakkabılarını çıkarınca hemen kucağına alıp saklıyor, abdest alınca suyunu ilk döken o oluyor, misvak isteyince ilk uzatan hep o oluyordu. Bu hali yıllar sonra gören Ebû Musa el-Eş'arî diyor ki: *"Biz Yemen'den Medine'ye ilk geldiğimizde Abdullah'ı, hep Efendimiz'in Ehl-i Beyt'inden biri zannediyorduk. Sonradan öğrendik ki nesep adına bir bağı yokmuş..."* [52]

Bu yakınlığa bir de İbn Mes'ûd'un ilme olan merakı eklenince ortaya nasıl bir şey çıktığını görüyorsunuz. Böyle olmasına rağmen hadis rivayetinde inanılmaz bir titizliği vardır ki bu da ayrıca ele alınması gereken bir meseledir. Amr b. Meymûn isimli bir talebesi şöyle bir itirafta bulunur: *"Neredeyse bir yıl İbn Mes'ûd'un yanından hiç ayrılmadım. Bu bir yıl içerisinde birkaç defa dışında 'Kale Resûllah (sas)/Allah Resûlü dedi ki' dediğini ancak duydum. O 'Kale Resûlullah' dediğinde biz öleceğini zannederdik. Terlerdi, sıkılırdı, bütün vücudu titrerdi, sonra hadisi söyler, arkasından Allah'a sığınırdı."* [53]

Bedir Yolunda

Hicretin 2. yılı Abdullah b. Mes'ûd'u, Bedir'in meydanında görüyoruz. Hem de nerede görüyoruz biliyor musunuz? 10 yıl önce Mekke'de Rahmân Sûresi'ni okuduğu için tekmeler altında onu ezen birinin göbeğinin üzerinde... Şimdi Abdullah b. Mes'ûd'un ayağının altında olan, yıllar önce Kâbe'nin avlusunda İbn Mes'ûd'a tekmeler atan, ona her türlü hakaretler yağdıran Ebû Cehil...

[51] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 171.
[52] Buhârî, *Fezâilü'l-Ashâb*, 27; Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 110.
[53] Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, I, 2501.

Hicretin 2. yılında 313 yiğit ile yola çıkmış Efendimiz (sas)... Onların içerisinde Abdullah b. Mes'ûd da var. Savaş başlamış, Afra bint Ubeyd'in ya da bilinen ismi ile Sümeyra validemizin çocukları Avf, Muâz ve Muavviz annelerinden aldıkları muhabbet dersi ile Efendimiz'e (sas) aşık ve sevdalı, O'nun düşmanlarına karşı ise derin bir nefretin sahipleri olmuşlardı.[54] Savaş sonrası Avf şehit olmuş, Muâz ile Muavviz yara bere içerisinde Efendimiz'in (sas) huzuruna gelmişlerdir. Kanlı kılıçlarını gösteriyor: Ya Resûlullah! Ebû Cehil'i biz öldürdük" diyorlardı. Efendimiz (sas) olayın aslını öğrenmek için Abdullah b. Mes'ûd'u savaş meydanına gönderiyordu: **"Git bak bakalım! Ensârın bu gençlerinin dedikleri doğru mu? Ebû Cehil gerçekten öldürülmüş mü?"**[55] İbn Mes'ûd gidiyor, araya araya Ebû Cehil'i buluyor. Ölmemiştir; ama gerçekten ölümcül darbeler almıştır. İbn Mes'ûd o anda, küçük cüssesi ile Ebû Cehil'in koca karnının üzerine çıkıyor; âdeta 10 yıl önce Kâbe'nin avlusunda olanları hatırlatırcasına... Ebû Cehil küfründe samimi biriydi; bu samimiyetinden dolayı Allah Resûlü'nün hidayet duasının muhatabı olmuştu.[56] Ölüm yolunda bile küfründen, inkârından ve kibrinden vazgeçmiyordu. Alaycı bir ifade ile Abdullah b. Mes'ûd'a diyordu ki: "Çobancık! Sen çok yüksek ve yalçın bir yere çıktın!" [57] İbn Mes'ûd bu sözlere sadece gülümseyerek karşılık veriyordu. Sonra Ebû Cehil dedi ki: "Savaşın neticesi ne oldu? Kim kazandı kim kaybetti?" İbn Mes'ûd: *"Allah iman edenleri yüceltti, inkâr edenleri ise alçattı"* dedi.[58] Sonra Abdullah yere indi, kendi kılıcını bıraktı. Ebû Cehil'in kılıcını aldı ve o kılıç ile Ebû Cehil'e bir darbe indirerek onu öldürdü.[59] Kılıcını alarak Efendimiz'e (sas) gelip olanları anlattı. Allah Resûlü, tekbir getirdi; mü'minler de tekbir getirdiler. Sonra Efendimiz (sas), Ebû Cehil'in cesedinin başına geldi, ibretle baktı ve dedi ki: **"Ümmetimin Firavun'u yıkıldı. Ümmetimin Firavun'u öldü."**[60] Daha sonra

[54] Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Efendimiz'i (sas) Sahâbe Gibi Sevmek*, s. 105-113.

[55] Beyhakî, *Delail*, III, 86; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 288.

[56] *"Allah'ım! Şu iki adamdan -Ebû Cehil ve Ömer b. Hattâb'tan- sana en sevimli olanı ile Sen, İslâm'ı güçlendir."* Tirmizî, *Menâkıb*, 18; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 25.

[57] Taberî, *Tarih*, II, 284; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 127.

[58] Beyhakî, *Delail*, III, 86; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 288.

[59] Taberî, *Tarih*, II, 284; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 127.

[60] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 444; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 289.

Ebû Cehil'in kılıcını, Abdullah b. Mes'ûd'a hediye etti.[61] O kılıç o günden sonra Abdullah'ın elinde kelime-i tayyibenin yücelmesi adına sallanacaktı.

Bedir'den sonra Uhud'da, Uhud'dan sonra Hendek'de Hudeybiye'de Hayber'de Mekke Fethi'nde, Huneyn'de yani Allah Resûlü (sas) nerede ise orada, bir gölge gibi O'nu takip etti ve siyerin her karesinde kendisine yakışır bir ses ve seda bıraktı.[62]

Kur'ân Muallimi, Muhafızı, Mukrisi

Efendimiz (sas), Abdullah b. Mes'ûd'dan hep razı idi. Bir gün onun değerini Müslümanlara öğretme amacı ile şöyle buyurdu: **"Eğer Müslümanlara danışmadan bir yönetici, halife atasaydım, o kesinlikle İbn Ümmü Abd yani Abdullah b. Mes'ûd olurdu."**[63]

Bu nasıl bir sözdür, anlaşıldı değil mi? Efendimiz'in (sas) nazarında İbn Mes'ûd'un yeri dört güzelle aynı noktadadır; yani onu Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, -hepsinden Allah razı olsun- aynı safta görmektedir.

Efendimiz (sas) Abdullah b. Mes'ûd'un Kur'ân okuyuşunu çok severdi. O bir gün şöyle demişti: **"Kur'ân'ı dört kişiden alın: Abdullah b. Mes'ûd, Salim Mevlâ Ebû Huzeyfe, Muâz b. Cebel ve Übeyy b. Ka'b"** [64]

Bir gün İbn Mes'ûd, Efendimiz'e (sas) Mekke'de Tekvir Sûresi'ni okutuyor: ***"Diri diri toprağa gömülen kız çocuğuna hangi suçtan dolayı öldürüldüğü zaman..."*** [65] ayetine gelince, Efendimiz (sas) hıçkırıklara boğulur, İbn Mes'ûd ondan sonraki ayetleri okumaya güç yetiremez.[66]

Efendimiz (sas), başka bir gün İbn Mes'ûd'dan kendisine Kur'ân okumasını istedi. İbn Mes'ûd: "Ya Resûlullah! Kur'ân sana indirilmişken ben mi sana okuyayım?" diye sorduğunda: **"Ben, Kur'ân'ı başkalarından dinle-**

[61] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 289.
[62] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 168; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 383.
[63] Tirmizî, *Kitabü'l-Menâkıb*, 37; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 168; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 385.
[64] Buhârî, *Fezâilü'l-Ashâbi'n-Nebi*, 27; Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 22; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 250.
[65] Tekvir 81/8, 9.
[66] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 113.

meyi severim." buyurdu. İbn Mes'ûd, Nisa Sûresi'ni okumaya başladı. Nihayet **"Biz her ümmetten hakkıyla bir şahid getirdiğimiz, onlara da seni şahid kıldığımız zaman, onların hali nice olur?"**[67] meâlindeki âyet-i kerimeye geldiğinde Resûl-i Ekrem **"Kefa Ya Abdullah! Kefa! Hasbuke Ya Abdullah/ Şimdilik yeter ey Abdullah! Orada dur yeter"** buyurdu. Abdullah başını kaldırdığında Efendimiz'in (sas) gözyaşlarının, sakalından aşağıya doğru aktığını gördü. [68]

Başka bir rivayeti, Hz. Ömer bize şöyle aktarıyor: "Bir gün ben ve Efendimiz (sas) Hz. Ebû Bekir'in evinde geç saate kadar oturmuş bazı meseleleri müzakere etmiştik. Gecenin ilerleyen vakitlerinde biz evden çıktık, ev sahibi Ebû Bekir de bizi yolcu etmek için çıktı, üçümüz beraber Efendimiz'in hücre-i saâdetine doğru yürüdük. Tam mescidin önünden geçiyorduk ki birinin namaz kıldığını gördük. Efendimiz (sas) durdu, biz de durduk; biraz daha kulak kabarttık, içeride namazda olan zatın sesini duymaya başladık. Efendimiz (sas) onu tanımıştı; bize döndü dedi ki: **"O, İbn Mes'ûd'dur."** Sonra orada öylece Efendimiz (sas), İbn Mes'ûd'un Kur'ân okuyuşunu dinlemeye başladı, biz de beraberce dinledik. İbn Mes'ûd, okuyor, okuyor; âdeta bizi mest ediyordu. O anda Efendimiz (sas) dedi ki: **"Kim Kur'ân'ı indirildiği andaki tazeliği ile okumak isterse, İbn Mes'ûd gibi Kur'ân okusun."**[69] Cebrail'in tazeliğinde Kur'ân okumak... Bu nasıl bir şey Allah aşkına... Cebrail tazeliğinde Kur'ân okumak; bir insan nasıl böyle Kur'ân okur? Bunun yolu bellidir; eğer bir insan okuduğu her ayeti Cebrail'den kendisine nazil olmuş bir ayet olarak okursa, o ilk günkü canlılığında Kur'ân okur.

Eğer bir insan Kur'ân okurken, Rabbi ile buluştuğunu, konuştuğunu unutmaz ise;[70] o, Cebrail tazeliğinde Kur'ân okur. Eğer bir insan Kur'ân'ın bir ucu Allah'ın otoritesinde bir ucu yeryüzünde tutacak eller bekleyen se-

[67] Nisâ 4/41.

[68] Buhârî, *Fezâilü'l-Kur'ân*, 35; Müslim, *Müsafirin*, 247; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 384.

[69] İbn Mâce, *Kitâbü'Sünne*, 11; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 347; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1122.

[70] *"Sizden her kim Rabbi ile konuşmak/dertleşmek isterse hemen Kur'ân okusun."* Deylemî, *el-Firdevs bi Me'suri'l-Hitâb*, I, 302; Bağdadî, *Tarihu Bağdat*, VII, 239.

madan sarkıtılmış bir ip olduğunu, Hablullah olduğunu unutmazsa[71] Cebrail tazeliğinde Kur'ân okur. İşte İbn Mes'ûd'un Kur'ân okuyuşu işte böyle bir okuyuştu.

Abdullah b. Mes'ûd, Kur'ân ile olan bağını bir gün şöyle ifade edecekti: "Vallahi! Ben Kur'ân'dan 70 sûreyi bizzat Efendimiz'in (sas) lisanından direk ondan dinleyerek ezberledim.[72] Allah'ın kitabı içerisinde hiçbir ayet yoktur ki onun nerede ne zaman, kimin hakkında ve ne için indiğini bilmeyeyim. Ama bilsem ki şu an yeryüzünde Allah'ın kitabını benden daha iyi bilen birisi var; hemen deveme biner, onun yanına gider ve Allah'ın kitabını ondan öğrenmekten hiç de çekinmem." [73]

Hz. Ömer, biraz önce aktardığımız rivayetin devamında diyor ki: "Öylece dakikalarca İbn Mes'ûd'un namaz içerisinde okuduğu Kur'ân'ı beraberce dinledik. Namazı bitirdi, bu sefer duaya başladı. Duasında diyordu ki: *"Allah'ım senden sarsılmaz bir iman, tükenmez bir nimet ve ebedi cennet bahçelerinin yükseklerinin en yükseklerinde Resûl'ün Muhammed'e yoldaşlık etmeyi niyaz ediyorum."* [74]

Hz. Ömer diyor ki: "İbn Mes'ûd, bu duayı tekrar ediyor, Efendimiz (sas) ise tebessüm ederek: "**İste Ey İbn Mes'ûd verilecek, iste Ey İbn Mes'ûd verilecek!**" diyordu ve sonra İbn Mes'ûd'un her duasına âmin diyordu. Ben içimden diyorum ki "Ey İbn Mes'ûd, iste ne istersen iste, Peygamber senin duana amin diyor iste!" Hz. Ömer diyor ki bu halde Efendimiz'i (sas) evine yolcu ettik, biz de evimize geldik; sabah namaza giderken biraz erken kalkmıştım, doğruca İbn Mes'ûd'un evine gittim: "Müjde ey İbn Mes'ûd! Efendimiz (sas) senin duana amin dedi" dedim. Tebessüm etti ve: "Biliyorum" dedi. "Nerden biliyorsun?" dedim. "Ebû Bekir geldi ve bana bu müjdeyi ver-

[71] *"Dikkat edin, ben size iki ağır yük emanet bırakıyorum. Bunlardan biri Allah'ın kitabıdır. O Allah'ın ipidir. Her kim ona tâbi olursa doğru yolda ve her kim terk ederse delâlette olur..."* Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe,* 4.

[72] İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 348.

[73] Buhârî, *Fezâilü'l-Kur'ân,* 8; Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe,* 115.

[74] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* I, 454; İbn Kesîr, *el-Bidâye,* IX, 129; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* III, 113.

di" dedi. "Ah! Ebû Bekir bir hayrı da bana bırak, seni hiç mi geçemeyeceğim" dedim." [75]

Geçemeyecekti değil mi? Hz. Ebû Bekir hep hayırların öncüsü, ilki olacaktı.

İşte Efendimiz'in (sas) nazarında İbn Mes'ûd'un böyle bir yeri ve değeri vardı. Efendimiz'in (sas) vefatından sonra İbn Mes'ûd, ilimde daha da derinleşti ve Hz. Ebû Bekir'in hilafet günlerinde hem ilim ile hem cihad ile meşgul oldu. Onu biz irtidat hareketlerinde ilk saflarda savaşan biri olarak görüyoruz.[76]

Hz. Ömer Dönemi ve Sonrası

Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Ömer döneminde de aynı şekilde devam etti. Yermûk savaşında yaptığı kahramanlıkları biliyoruz. Hz. Ömer'in nazarında da yeri ve değeri çok yüksekti. Hz. Ömer onu ne zaman görse: *"Kenifün meliyün bi'l-ilm/ Sen ilim dolu bir küpçüksün"* derdi.[77] İlim dolu bir küp değil, küpcük? Neden çünkü o, zayıf, cılız, kısa boylu, esmer tenli biri... Bedenen küçük; ama ruhen büyük, fiziksel olarak küçük; ama değer itibari ile büyük, kilo olarak küçük; ama ağırlık itibari ile büyük biri...

Hz. Ömer, İbn Mes'ûd'u Kûfe'ye kadı olarak gönderirken yazdığı mektupta şöyle diyordu: *"Size vali olarak Ammar b. Yasir'i, Kadı olarak Abdullah b. Mes'ûd'u gönderiyorum. Vallahi İbn Mes'ûd'u size göndermem, sizi nefsime tercih etmemden dolayıdır. Benim ona ihtiyacım var; ama buna rağmen sizi nefsime tercih ederek onu size gönderiyorum."*[78]

İbn Mes'ûd, yıllarca Kufe'de –ki cehaletin ve taassubun çok hâkim olduğu bir yerdir orası- kadılık yapacak, ilim meclisleri kuracak, binlerce talebe yetiştirecek, binlerce meseleyi çözüme kavuşturacaktı.

[75] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 454; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 129; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 113.
[76] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 385; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 114, 115.
[77] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 348.
[78] Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, I, 2502; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1124.

Hz. Osman dönemine kadar, İbn Mes'ûd bu görevi sürdürücek, sonra o görevden, çeşitli sebeplerle azledilerek Medine'ye çağrılacaktı. Medine'ye gelirken yolu Rebeze'den geçecek, orada büyük sahâbî Ebû Zer'i defnedecekti.

Ebû Zer, hanımı Ümmü Zer ile Rebeze'de son anlarını yaşarken, İbn Abdilber'in naklettiğine göre 14 kişiden oluşan, o kafile oradan geçecektir.[79] Topluluk yaklaştı; yaşlı ufak tefek bir zat atından aşağıya indi ve Ümmü Zer'e: "Siz kimsiniz, çölün ortasında ne işiniz var" dedi. Ümmü Zer kendisini tanıttı, dizlerinin üzerinde yatanın Allah Resûlü'nün ashâbından Ebû Zer olduğunu söyledi. Ebû Zer'i duyunca o yaşlı zat; bir anda sanki gençleşti, ta Tebûk'a gitti, Efendimiz'in (sas) 23 yıl önce söylediği sözü tekrar etti ve çölün ortasında: **"Allah Ebâ Zer'e rahmet eylesin. Tek başına yaşadı, tek başına ölecek ve tek başına dirilecek"**[80] diye haykırdı. Bu sözü haykıran Abdullah b. Mes'ûd'dan başkası değildi. Gözyaşları içerisinde Ebû Zer'e sarıldı: "Efendimiz'in (sas) dediği çıktı Ey Ebâ Zer! Tek başına yaşadın, şimdi de tek başına ölüyorsun, yarın tek başına dirileceksin" dedi. Ebû Zer, Abdullah'ı tanımıştı, ona dedi ki: *"Beni sen defnedeceksin. Çünkü Efendimiz (sas) bunu da bize söylemişti, Ama ey Abdullah! Beni kefenleyeceğiniz kefeni öyle birinden al ki o küçük büyük hiçbir devlet görevi, idarecilik, emirlik almamış olsun."* [81]O topluluk içerisinde ensârdan bir delikanlı vardı, o dedi ki: "Ben hiç görev almamışım, annemin de bana verdiği şöyle bir elbise var, onu kefen olarak verebilirim." Ebû Zer bu sözlere sevindi ve çölün ortasında böylece gözlerini bu dünyaya kapadı. Abdullah b. Mes'ûd, o gencin verdiği elbise ile Ebû Zer'i kefenledi, cenaze namazını kıldırdı ve çölün ortasında yalnız bir mezar kazarak Ebû Zer'i oraya defnetti. [82]

Vefat Yolunda

Abdullah b. Mes'ûd, daha sonra Medine'ye geldi ve aradan çok geçmeden hastalandı ve yatağa düştü. Vefat yolunda iken Hz. Osman onu ziyare-

[79] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 218.
[80] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 218.
[81] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 265.
[82] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 266, 267.

te gitti. Baktı ağlıyor: "Ne oldu Ey İbn Mes'ûd! Ölümden mi korkuyorsun" dedi. Abdullah: *"Ölümden değil günahlarımdan korkuyorum, Rabbime vereceğim hesaptan korkuyorum"* [83] dedi. İbn Mes'ûd, böyle bir hayatın sahibi iken o korkuyorsa biz ne yapacağız Allah aşkına söyler misiniz? Biz ne duyduk ki bu kadar rahatız. Onlar ne duydular ki o haldeydiler. Bakın günaha karşı hassasiyet meselesinde o, Buhârî'de geçen bir söz de ne diyor: *"Mü'min kimse günahlarını hayalinde öylesine büyütür ki sanki kendisi bir dağın eteğinde oturuyormuş da dağ üzerine çökecekmiş zanneder. Günaha düşkün kimse ise günahlarını, burnunun üstüne konan bir sinek gibi görür."*[84]

Asıl tehlike neymiş anlaşıldı değil mi? Asıl tehlike günah işlememe değil bu mümkün de değil, asıl tehlike günaha alışma ve ona karşı tepkiyi kaybetmedir. Çünkü unutulmaması gereken bir hakikat var ki tevbe ettikten sonra büyük günah yoktur. Günahta ısrar ettikten sonra küçük günah yoktur. Her günahtan da küfre giden bir yol vardır.

Çok geçmeden Abdullah b. Mes'ûd bu hal üzere vefat eder. Tarih Hicrî 32, Miladî 653'de; Hicrî olarak 63, Miladî olarak 61 yaşlarında; yani tam Efendimiz'in (sas) vefat yaşında Medine'de hayata gözlerini yumar. Cenaze namazını Hz. Osman kıldırdı. Zübeyr b. Avvam kendi elleri ile onu mezara koydu ve Baki Kabristanlığı'na defnetti.[85]

Sahâbe'nin birçokları arkasından şöyle dediler: "Kendisinden sonra, bir benzerini geride bırakmadan gitti!" [86]

Büyük sahâbî Ebû Musa el-Eş'âri ve Ebû Mes'ûd el-Ensârî, Abdullah b. Mes'ûd'un vefatının ardından birbirleri ile konuşuyorlar. Biri, diğerine diyor ki: "Acaba o, kendisinden sonra benzeri birini bıraktı mı? Ne dersin?" Biri cevap veriyor: "Buna imkan var mı? Biliyorsun ki Resûlullah'ın (sas) huzuruna girmek için, bize izin verilmediği zaman ona izin verilirdi. Biz çoğu zaman onu, Resûlullah'ın (sas) yanında bulurduk; o her daim oradaydı." [87]

[83] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 115.
[84] Buhârî, *Daavât*, 4.
[85] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 177; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 386; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 115.
[86] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 178.
[87] Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 112.

Rabbim ebeden kendisinden razı olsun, bizi de onun yolundan yürütsün inşallah...

Önemli Bir Husus

Bu bahsi kapatırken, önemli bir noktaya dikkatlerinizi çekmek isterim. Tevhid ve vahdet birbirlerinden ayrılmayan kavramlardır. Bu iki kavramın mana birlikteliği de vardır. Çünkü akîdedeki vahdetin adı tevhid, içtimai hayattaki tevhidin adı vahdettir. Yani inançta birlik tevhid, sosyal hayatta birlik vahdettir. Dolayısı ile tevhidi tam anlamı ile içselleştirmiş biri, asla tefrika çıkartmaz, bozmaz, parçalamaz; elinden geldiğince birleştirmeye çalışır.

Bu konuda bir örnek vermek istiyorum, Abdullah b. Mes'ûd'un hayatından... Hz. Osman ile Abdullah b. Mes'ûd'un arasında siyasî ve fıkhî bazı tartışmaların olduğu bilinen bir hadisedir. İbn Mes'ûd, gerek Hz. Osman'ın devlet yönetiminde yaptığı bazı uygulamalara, gerekse fıkhî bazı içtihadlarına karşı çıkmış ve bu konuda itirazlarını söylemiştir. Bunlardan bir tanesi Hac'da Mina günlerinde, Hz. Osman'ın namazları kısaltmayıp tam olarak, yani dört rekâtlı namazları, iki rekat seferi hükmünce değil, mukim hükmünce kıldırmasıdır. Hz. Osman bunu yaparken elbette bazı mülahazalarla yapıyordu.[88] Ama ashâbın çoğu, Efendimiz'in (sas) Mina'da kaldığı günler namazlarını kısaltarak kıldığını gördükleri için, böyle yapılmasının uygun olduğunu söylüyorlardı ve Hz. Osman'ın uygulamasına karşı çıkıyorlardı. Abdullah b. Mes'ûd da karşı çıkanlardan ve sert itirazlar yapanlardan biriydi. Ancak kendisi bir haccında Mina'da konakladıkları bir anda, imâmete geçince, arkasındaki cemaate dedi ki: "Namazlarımızı dört rekat olarak kılıyoruz" ve tekbir alıp namaza başladı. Namaz kılındıktan sonra cematten birileri dedi ki: *"Ey İbn Mes'ûd! Sen en fazla bu konuya itiraz edenlerden olmana rağmen neden burada Hz. Osman'ın içtihadı ile amel ettin?"* Cevabı nedir biliyor musunuz? *"Hz. Osman Müslümanların meşru halifesidir. Onun içtihadı hatalı dahi olsa, bizim üzerimize düşen tefrikaya kapı açmamak için ona uymaktır.*

[88] Bu mülahaza ve hikmetlerin neler olduğunu görmek için bkz. İmam Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, III, 324; *İ'tisam*, II, 32, 106; Beyhakî, *Sünen*, III, 144.

Burada ben kendime muhalefet ediyor, Hz. Osman'ın içtihadı üzere amel ediyorum." [89]

İşte bu söz tevhidi içselleştirip, vahdetin tevhid ekseninde ancak olabileceğine inanan birinin söyleyebileceği bir sözdür. İbn Mes'ûd, bu sözü de bize söylemiş, bu alanda da bize çok mühim bir örneklik ortaya koymuştur. Rabbim bu hakikatleri duyanlardan etsin bizleri... Abdullah b. Mes'ûd gibi hayatı Allah'ı (cc) memnun eden bahtiyarların sayısını çoğaltsın.

ABDULLAH B. MES'ÛD'UN HAYATINDAN MESAJLAR

- Tevhid bir olanı birlemek, Allah'a ait olan alanları başkası ile paylaşmamaktır. Bu hakikati iyice anla ki Abdullah olasın, bu hakikati unutma ki Abdullah kalasın.
- Risalet davasına mensup olmak göreve çağıran sesi duyar duymaz meydana atılmaktır. Allah adına sen meydana çık, tekmeler altında ezilsen de sen Abdullahsın.
- Kulluk yolu kardeşsiz yürünmez; Mekke'nin zorlu yollarında sağında Zübeyr gibi ihlâs âbidesi, Medine'nin taşlı yollarında solunda Mu'az gibi ilim âbidesi kardeşlerin olsun. Düşünce sana el uzatacak kardeşler edin ki yolda kalmayasın.
- Allah'ın kelamı ile bağını güçlü tut. Onu her zaman Cebrail tazeliğinde oku. Semadan sana sarkıtılan o ipe sımsıkı yapış; ona iyice sarıl. Kur'ân'a dört elle sarıl ki dost diye yılana sarılmayasın.
- İhtilafın ahlakını iyice öğren. İhtilaf rahmet, tefrika zahmettir. Her meselede kardeşlerinle aynı düşünmeyebilirsin. Bazen kardeşlerinle yollarını da ayırabilirsin. Hizmet yolların ayrılsa da eğer amaç Allah'ın rızası ise kardeşlik hukukunun devam ettiğini unutmamalısın.

[89] Abdürrezzâk, *el-Musannef*, II, 516; İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbü'l-Musannef*, II, 257.

Kur'ân Muallimi

UBÂDE B. SÂMİT

Radîyallahu Anhu

Antalya

جَمَعَ القُرْآنَ فِي زَمَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَمْسَةٌ مِنَ الأَنْصَارِ: مُعَاذٌ، وَعُبَادَةُ، وَأُبَيٌّ، وَأَبُو أَيُّوبَ، وَأَبُو الدَّرْدَاءِ.

"Efendimiz (sas) döneminde ensârdan şu beş kişi Kur'ân'ı cem etmişlerdi:
Muâz, Ubâde, Ubeyy, Ebû Eyyüb ve Ebû Derdâ."

(İbn Esir, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 159)

"Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, bundan sonra iki kişiye bile idareci olmayacağım!"

Ubâde b. Sâmit (ra)

(İbn Esir, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 159)

Adı	Ubâde b. Sâmit
Anlamı	Allah'ın küçük kulu
Künyesi	Ebû'l-Velid/*Velid'in babası*
Lakabı	Kârî/*Okuyucu*
Baba Adı	Sâmit b. Kays b. Esram
Anne Adı	Kurretü'l-Ayn bint Ubâde
Kabilesi	Hazrec
Doğum Yeri	Medine
Doğum Yılı	N. Öncesi, 27/ Miladî, 583
İslam'a Girişi	Nübüvvetin 11. yılı
Sohbet Süresi	11 yıl
Rivayeti	181
Savaşları	Bedir, Uhud, Hendek, Mısır Fethi ve diğerleri
Görevleri	Mısır Fethinde komutanlık, muallimlik, kadılık
Vefat Yeri	Remle/Filistin
Vefat Yılı	Hicrî, 34/ Miladî, 655
Vefat Yaşı	72

Kur'ân Muallimi
UBÂDE B. SÂMİT
(Radîyallahu Anhu)

Allah'a hamd, Resûlü'ne salât ve selam, O Resûlün mübarek ellerinde yetişen ashâb-ı kirâm efendilerimize selam, ilk günden bugüne, bugünden son güne risaletin davasını kendilerine dava olarak edinen, insanlığın derdini yüreklerinde taşıyan, kendisi için değil, başkaları için yaşayan, yaşamak için değil, yaşatmak için yaşayan tüm mü'minlere, muvahhitlere, mücahitlere selam olsun!

82 İl 82 Sahâbî projesinin bugün 27. durağı olan Antalya'da pek fazla hayatını bilmediğimiz bir sahâbî efendimize misafir olacağız. 'Kur'ân Muallimi Ubâde b. Sâmit' diyecek, o büyük kametin hayatından, küçük dünyalarımıza izler taşımaya, miladî 6. yüzyıla uzanıp, oradan o güzel kokuyu alarak, bugünün dünyasına getirmeye çalışacağız.

Derdimiz belli; ne birilerini kutsallaştırma, efsaneler oluşturma, tarihi överek avunma; ne de derdimiz büyüklerin büyük dünyalarını sadece meclisleri süslemek için kullanmadır. Derdimiz, yaşadıkları hayat ile Allah'ı (cc) razı eden, kendileri de Allah'tan razı olan[1] o güzide insanların üzerinden nasıl kul olunur, ne yaparsak Allah (cc) razı olur, ne yaparsak yarın Allah (cc) katında mahcup olmayız sorularına cevap bulmaktır. Derdimiz dostdoğru yolun, dostdoğru rehberleri olan o güzide nesilden, doğru yolu bulma ve doğru yolda doğru bir biçimde yürümeyi öğrenmektir. Rabbim bunu hepimize nasip etsin.

[1] *"... Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş ve kazanç budur."* Maide 5/119.

Neden Antalya'da Ubâde b. Sâmit?

82 İl 82 Sahâbî projesinde her ilde, bir şekilde o topraklarla ilişkisi olan bir sahâbî efendimizi belirledik. Antalya'nın nasibi ensârın yiğitlerinden Ubâde b. Sâmit oldu. Antalya'ya bu sahâbî efendimizin seçilme nedenine gelince, Hz. Ubâde'nin hanımı Ümmü Haram validemiz Antalya'nın tam karşısında Kıbrıs adasında metfundur. Sahâbenin tebliğ ve davet aşkının bir neticesi olarak Efendimiz'in (sas) vefatının üzerinden sadece 17 yıl geçtikten sonra, asıl hedef olan Kostantinye'ye varmak için önce Kıbrıs adası hedefe alındı. Hicretin 28. yılı içlerinde Ümmü Haram, Ubâde b. Sâmit, Hz. Ebû Zer, Ebû'd-Derdâ, Mikdâd b. Amr ya da diğer ifade ile Mikdâd b. Esved ve daha onlarca sahâbî bugün Lübnan içerisinde kalan Akka limanından gemilerle Kıbrıs'a gelip, orayı fethetmişler.[2] Ümmü Haram validemiz yıllar önce Efendimiz'in (sas) bir müjdesi gereği o sefer sırasında bineğinden düşüp şehit olmuş ve Larnaka'ya defnedilmişti.[3] Sahâbe dönüş yolunda ise bir rivayete göre Silifke, Anamur limanlarına gelip bu topraklarda bir müddet durmuş, sonra Şam'a dönmüşlerdir.[4] Bundan dolayı istedik ki Antalya'da Ubâde b. Sâmit diyelim hem ayak izlerinin bulunduğu bu topraklara yakın bir yerde onun adını analım hem de buradan Ümmü Haram validemize bir selam gönderelim. Allah selamlarımızı Kıbrıs'ın fatihi Ümmü Haram'a ulaştırsın, Ubâde b. Sâmit'e ulaştırsın, Anadolu topraklarında ayak izleri olan onlarca sahâbîye ulaştırsın ve onları yetiştiren o büyük muallime, Efendimiz'e (sas) ulaştırsın.

Ubâde b. Sâmit pek fazla tanıdığımız bir sahâbî değildir. Şimdi onun hayatına dair bazı bilgilerle birlikte biraz olsun onu tanımaya ve onunla tanışmaya çalışacağız.

Ubâde b. Sâmit'i, sahâbe içerisinde ayrıcalıklı kılan hususiyetler nelerdir?

---

[2] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 179.

[3] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 442, 443; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2679; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 484; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 304.

[4] el-Mağlûs, *Atlasü'l-Halifetü Osman b. Affân*, s. 152.

1- O, Ensârın Muhacirlerindendir.

Bu ifade çok orijinal bir ifadedir ve sahibi büyük sahâbî Abdullah b. Mes'ûd'dur. İbn Mes'ûd bize Medine'nin bu ilk iman edenlerinin, bu din için ne anlam ihtiva ettiğini öğretme adına şöyle diyecektir: *"Onlar, ensârın muhacirleridir."* Abdullah İbn Mes'ûd sözünün devamında şöyle diyecektir: *"Onlar ensârın muhacirleridir. Çünkü onlar daha Medine dar-ı şirk iken Akabe'ye gelerek Efendimiz'e (sas) biat etmişlerdir."* [5] Yani, onlar şirkten, tevhide hicret ederek; ensârın muhacirleri olmuşlardır. İşte Ubâde b. Sâmit de ensârın ilklerinden, öncülerinden, rehberlerindendir.

2- O, Akabe biatında Resûlullah tarafından seçilen 12 nakipten biridir.

II. Akabe Biatı'nda, Efendimiz (sas) 75 ensâr içerisinden, 9'u Hazrec'ten,[6] 3'ü Evs'ten[7] 12 tane nakip/elçi, temsilci seçti. Ubâde b. Sâmit de bu 12 kişiden biriydi.[8] O işin sonuna kadar bu nakipliği hakkı ile yerine getirdi ve her adımıyla Efendimiz'i (sas) memnun etti.

3- O, Suffa Mektebi'nin en gözde talebelerinden ve muallimlerindendir.

Efendimiz'in (sas) Medine'de kurduğu nebevî bir pota olan Suffa nice sahâbîlerin yetişmesine vesile olmuştur. İşte onlardan biri de Ubâde b. Sâmit'tir. Suffa'nın hem talebesi hem hocasıdır. Özellikle Kur'ân ve yazı talimi̇nde Medine'nin aranan isimlerindendir.[9] Efendimiz'in (sas) kendisine özel rol ve görevler belirlediği çok farklı biridir. Ubâde b. Sâmit, bu halini şöyle anlatacaktı: "Ben Suffa ehlinden nicelerine Kur'ân ve yazı yazmayı öğrettim."[10]

---

[5] Nesâî, *Beyʿat*, 13.

[6] Hazrec'ten olan nakibler şunlardı: Es'ad b. Zürâre, Sa'd b. Rebî, Abdullah b. Revâha, Râfi b. Mâlik, Berâ b. Ma'rur, Abdullah b. Amr b. Haram, Münzir b. Amr Ubâde b. Sâmit ve Sa'd b. Ubâde. Bkz. el-Mağlûs, *Siyer Atlası*, 145.

[7] Evs'ten olan nakibler ise şunlardı: Sa'd b. Hayseme, Üseyd b. Hudayr ve Rifâa b. Abdülmünzir. Bkz. el-Mağlûs, *Siyer Atlası*, 145.

[8] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 50; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 617.

[9] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 997; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 159.

[10] Ebû Dâvûd, *Buyû*, 37; İbn Mâce, *Ticârât*, 8.

4- O, Sahâbenin ilim kalelerinden ve fakîhlerindendir.

Sahâbe içerisinde ilim noktasında adını ilk sıralara yazdıran isimlerden biridir.[11] Malumunuz, sahâbe âlimler ordusu değil, âmiller ordusu idi. Onlar içerisinde fetva verecek kadar ilme vakıf çok az insan vardı. Bugün kaynaklarımızda adı geçen 10.000 sahâbînin içerisinden, hayatlarını biraz bildiğimiz 5000 sahâbî, hayatlarını orta ölçekte bildiğimiz 2000 sahâbî, hayatlarını çok iyi bildiğimiz 1000 sahâbî üzerinden değerlendirme yapan bazı âlimlerimiz, az ve orta ölçekte fetva verecek 100 sahâbî, çok fetva verecek 20 sahâbî ismi sayarlar. İşte Ubâde b. Sâmit bu 20 çok fetva veren sahâbî[12] içerisine ismini yazdıracak kadar ilimde zirveleşmişti..

5- O, Ensâr içerisinde çok hadis rivayet eden, bu özelliği ile de kurban sahâbîlerdendir.

Malum olduğu üzere hadis rivayetinde sahâbî çok çok titiz davranırdı. Bundan dolayı bu iş, bir miktar sahâbînin işi olarak kaldı. Onlar kurban nesil olarak Efendimiz'in (sas) o mübarek sözlerini zayî etmeden, aslına sâdık kalarak, büyük bir titizlikle sonraki nesillere, o kutlu mesajları aktardılar. O kurban nesilden biridir Ebû Hureyre, Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik, Hz. Aişe annemiz, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve Ubâde b. Sâmit... [13] Onun bize rivayet ettiği hadis sayısı 181'dir.[14] Bu kadar hadis rivayeti ile bize en fazla hadis aktaran 20. sahâbî olarak tarihe geçmiştir. Ondan önce Sehl b. Sa'd, 188 hadis rivayet etmiştir. [15]

6- O, Kur'ân'ın tamamını Resûlullah zamanında ezberleyen beş Medineliden biridir.

Ubâde b. Sâmit'in böyle bir özelliği de var. Ensârdan sadece beş isim Efendimiz (sas) hayatta iken Kur'ân'ı ezberlemişlerdi. Kur'ân hafızı olmuşlardı. Bunlar, Muâz b. Cebel, Übeyy b. Ka'b, Ebû Eyyüp el-Ensârî,

[11] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 378; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 997.

[12] Bu sahâbilerin kimler olduğunu görmek için bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 355, 356; Kettânî, *et-Terâtîbu'l-İdâriyye*, I, 196, 197.

[13] Yıldırım, Muhammed Emin, *Sahâbeyi Nasıl Anlamalıyız?*, s. 146-149.

[14] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 345; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 258.

[15] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 258.

Ebû'd-Derdâ ve Ubâde b. Sâmit'tir.[16] Ayrıca Hz. Ubâde, yazıyı/hattı bildiği için şahsına özel bir mushaf yazmış, daha sonraki süreçlerde Kur'ân'ı cem ve çoğaltmasında aktif rol oynamıştır.[17]

7- O, Müslüman olduğu günden, son güne Kur'ân yolunda gayret gösteren ve bu işin nasıl olması gerektiğini öğreten bir muallimdir.

Kur'ân'a hizmet, Kur'ân'ın mesajlarını insanlığa iletme ve onu tâlim etme elbette her Müslümanın asli görevidir.[18] Bu görevin nasıl icra edileceği konusunda, Ubâde b. Sâmit'in hayatından çok şey öğreniriz. O yaşadığı hayat ile hem Kur'ân'ın nasıl temsil edileceğini hem nasıl tebliğ edileceğini, özellikle bir muallim kimliği ile bizlere göstermiştir.

8- O, Müslümanların ilk kıblesi, miracın yatağı ve onlarca peygamberin vatanı Filistin'in ilk Müslüman valisidir.

Hz. Ömer'in hilafet günlerinde fethedilen Kudüs, İslâm'la buluştuktan sonra oraya ilk vali olarak Ubâde b. Sâmit atandı.[19] Yıllarca bu valiliği sürdüren Hz. Ubâde daha sonra cihad meydanlarına yeniden döndü. Hayatının sonlarına doğru Kudüs'e tekrar dönen Hz. Ubâde, Kudüs'te de vefat etti. [20] Kabri nerededir biliyor musunuz? Yolunuz bir gün Kudüs'e düşürse, Mescid-i Aksa'nın hemen ön tarafındaki kabristanlığa gittiğinizde, orada birbirlerine yakın iki sahâbî kabri vardır. Şöyle sırtlarını Mescid-i Aksa'ya vermiş, âdeta orayı korurcasına, biz buradayken Yahudi buraya giremez dercesine, iki kabir... Onlardan biri Efendimiz'in meşhur şairlerinden Hassan b. Sâbit'in yeğeni, Hz. Osman'ın ensâr kardeşi Evs v. Sâbit'in[21] oğlu Şeddad b. Evs,[22] diğeri ise Kudüs'ün, Filistin'in ilk valisi Ubâde b. Sâmit'tir.

---

[16] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 378; el-Kurtûbî, *el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, I, 42; es-Sâlih, Subhi, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, s. 66-68.

[17] Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulumi'l-Kur'ân*, I, 235-237; Süyûtî, *el-İtkân*, I, 185, 186.

[18] *"Sizin en hayırlınız; Kur'ân'ı öğrenen ve onu öğretendir."* Buhârî, *Kitâbu Fezâili'l-Kur'ân*, 21; Ahmed, b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 58.

[19] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 997; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 356.

[20] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 998; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 355.

[21] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 577; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 89, 90; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 206; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 314.

[22] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 337; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 840-842; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 251, 252; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 612.

9- O, sahâbe içerisinde cihad aşkı ile yanan ve atının üzerinden bir ömür inmeyen mücahitlerdendir.

Ubâde b. Sâmit, ilimde zirvelerde olan bir isim olmasına rağmen, sahâbenin birçoklarında olduğu gibi yaptıklarını yeterli görmez, hayatı parçalamaz, 'ben şunu yaptım, başkası da bunu yapsın' demez; hep daha ötesini arzulardı. Ubâde b. Sâmit de, o kutlu halkanın bir neferi olarak: "Ben ilimle uğraşıyorum, cihad başkalarının işi demedi!" Nasıl ki her sahâbi, iş başa düşünce rahlenin aslanları, mihrabın aslanları, ilmin muhafızları, Kur'ân'ın hafızları, cihad meydanlarının kahramanları oldular; Ubâde b. Sâmit de öyle oldu. Onun hayatına şöyle bir baktığımızda, Şam, Filistin, Mısır, Kıbrıs, Kostantiniyye ve daha onlarca belde onun ayak izleri ile bereketlenmiştir. [23] Dur durak bilmeden onlarca cihad seferlerine katılmış ve bu alanda da çok güzel bir hayatın sahibi olmuştur.

10- O, sesini ve sedasını Anadolu topraklarına bırakan, sahâbenin İstanbul sevdasının tohumlarını ilk kez buralara eken bir sahâbîdir.

Belirttiğimiz gibi Ubâde b. Sâmit'in ayak izlerinin bulunmadığı yer yok gibidir. Şam illerinde, yani Suriye ve Ürdün'de Filistin'de Mısır'ın birçok yerinde, Kıbrıs adasında, Anadolu'nun dört bir tarafında ve en son Kostantiniyye'de yani İstanbul'da, onun sesini ve sedasını duyarız. Bu yönü ile İstanbul'a ilk gelen sahâbî odur. Daha Hz. Ebû Bekir döneminde, yeni halife bir davet mektubu gönderir Bizans Kralı Herakliyus'a... Mektubu Herakliyus'a ulaştıracak iki elçidir. Biri Haşim bin Âs, diğer, Ubâde bin Sâmit... Bu iki sahâbî, Medine'den yola çıkarlar, Şam'a uğradıktan sonra Anadolu topraklarını boydan boya geçerler ve uzun bir yolculuktan sonra İstanbul'a varırlar. Bellerinde kılıçları, heybelerinde davet mektubu olduğu hâlde atlarının üzerinde kralın sarayına kadar yaklaştılar. İstanbul halkı onları hayret ve hayranlıkla seyreder... Kralın sarayına geldiklerinde bineklerinden inerken; gür bir seda ile *"Lâ ilâhe illallahü vallahü ekber"* diye haykırırlar. Sonra derler ki: "Peygamberimizin (sas), fethini müjdelediği yer ne de güzel!" Onların tekbir sesleri öyle bir yankılanır ki İstanbul'da, halk sanki bir şeylerin sallan-

[23] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 998, 999; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 355, 356.

dığını zannederler. Sonra saraya Herkliyus'un huzuruna çıktılar, mektubu ilettiler. Herakliyus onlara bu yeni din hakkında bazı sorular sordu, onlar da cevaplar verdiler. Herakliyus onlara çok iyi davrandı ve çeşitli hediyelerle onları geri gönderdi. Bu iki sahâbî yine binlerce kilometre yolu kat ederek Medine'ye geri döndüler. [24] İşte Anadolu topraklarının bundan dolayı da Ubâde b. Sâmit'e bir vefa borcu vardır. İnşallah bu borcu ödeyenlerden oluruz...

Hz. Ubâde'nin hayatı için nice şeyler söylenebilir de biz bu 10 özellik ile yetinelim... Gelin onun hayat defterinin sayfalarını şöyle bir çevirelim, bakalım bize neler söyleyecek, bakalım onun bereketli hayatından bizler neler alacağız.

Hayat Defterinin Sayfalarını Aralarken

Ubâde b. Sâmit, tarihler Miladî 583'ü gösterdiğinde o günkü adı Yesrib olan Medine'de Sâmit b. Kays ile Kurretü'l-Ayn bint Ubâde'nin çocuğu olarak dünyaya gelir.[25] Annesi, babasının ismi olan Ubâde'yi bu oğluna verir. Miladî 583 dediğimizde, nübüvvetten 27 yıl önce demiş oluruz. Dolayısı ile Ubâde, Efendimiz'den (sas) 12-13 yaş küçüktür.

Medine'de büyür Ubâde, her Medineli Arap gibi, şirk zemininde gençliğinin basamaklarını çıkar. 36-37 yaşlarına kadarda hali böyledir. O günler babası Sâmit ölmüş, o Cemile isimli bir hanım ile evlenmiş, -daha sonra Ümmü Haram ile evlenecek- ticaret ile uğraşıp hayatını devam ettirmeye çalışıyordu.[26] O günler Nübüvvetin 10. yılı idi; Efendimiz (sas) 10 yıldır Mekke'ye istenilen oranda sözünü dinletememiş, Taif'e gitmiş bu iş orada da olmamış, sonra Akabe çadırlarını dolaşmış, orada da olmamış en son 6 tane Yesribli delikanlının çadırına gitmiş ve onlar iman ederek yeni bir sürecin başlamasını sağlamışlardı.[27]

[24] Vâkıdî, *Fütûhu'ş-Şam*, I, 140-144.
[25] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 345; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 387.
[26] Müslim, *Müsâkât*, 15; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 160.
[27] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 207; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 67- 69; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 173-175.

Es'ad b. Zürâre ve beş arkadaşının iman etmesi ile başlayan bu süreçte Medine'de bir tebliğ ve davet çalışması başlamış, çok geçmeden birçok evden iman sesleri duyulmaya başlanmıştı. İşte imanın sesinin geldiği evlerden bir tanesi de Ubâde b. Sâmit'in evi ile annesi Kurretü'l-Ayn'ın evi idi. Anne-oğul ilk günler Es'ad'ın vesilesi ile iman etmiş, ikisi de birer tebliğ ve davet aşığı olarak kendi tattıkları o güzelliği başkaları da tatsın diye gayret içerisine girmişlerdi. Kaynaklarımız onlarca hanımın Kurretü'l-Ayn'ın vesilesi ile iman ettiklerini söylerler. [28]

İman İle Başlayan Yeni Hayat

Ubâde b. Sâmit o ilk günler iman edince, bir yıl sonra yani Nübüvvetin 11. yılında, 12 kişi olarak Efendimiz (sas) ile görüşmeye giden o heyetin içerisinde yer alacaktı. Birinci Akabe biatı diye tarihe geçen o önemli hadisenin en ayrıntılı rivayetlerini bize kendisi anlatır. Bu rivayet başta Buhârî olmak üzere birçok hadis ve tarih kitabında yer almaktadır. Bu rivayete göre, Efendimiz (sas), karşısında duran dokuzu Hazrecli, üçü Evsli, toplam 12 Yesribliden bazı şeyler üzerine söz, yani biat istiyordu. Zaten bu görüşme tarihe Akabe Biati olarak geçecekti. Bu biate *"Bey'atü'n-Nisa/Kadınlar Bey'ati"* de denmiştir. Bunun sebebine gelince; bu biat şartlarında kıtâl/savaş yoktur. Kadınlara kıtâl/savaş sorumluluğu olmadığı için onların biati içerisinde kıtâl/savaş olmayan bir biatti. Bundan dolayı bu ilk biate yani I. Akabe biatine böyle denmiştir.

Peki, Efendimiz (sas) onlardan ne üzerine biat almıştır? Bu rivayeti incelediğimizde 6 temel maddenin öne çıktığını görürüz. Nedir bunlar?

- *Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak*
- *Hırsızlık etmemek*
- *Zina yapmamak*
- *Her ne gerekçe ile olursa olsun çocukları öldürmemek*
- *İftira ile zina mahsulü çocukları başka kocalara nispet etmemek*
- *Tüm hayırlı işlerde Hz. Peygamber'e karşı çıkmamak ve ona itaat etmek* [29]

[28] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 387, 388; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2612, 2613; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 236.
[29] Buhârî, *İman*, 10; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 207.

Efendimiz (sas) bu 6 temel madde üzerinde onlardan biat istedi. İstenilenlerin ne olduğuna dikkat ettiniz mi? 6 maddenin, 5'i ahlakidir. Peki, Efendimiz (sas) neden böyle bir şey yapmıştır? Hani nerede namaz, oruç, hac, nerede tesettür, içki içmemek, faiz yememek, cihad etmek ve daha onlarca mesele? Neden bunlar değil de ilk maddesi şirki terk, son maddesi marufta itaat olan 6 maddelik bir şartname üzerinden biat istemiştir? Aslına bakarsanız Efendimiz (sas) öyle şeyler için biat istemiştir ki bu 6 madde, karşısında duran 12 yiğidin hayatlarının tamamını kaplamıştır. Nasıl mı? Bu 12 kişi Yesrib'ten geliyorlardı. Her türlü ahlakî erdemin çiğnendiği, kabile ve şahsi menfaatlerin önce çıktığı bir topluluk içerisinden süzülüp gelmişlerdi. Şimdi Efendimiz (sas) böyle bir topluluk içerisinde risaletin davasını omuzlayacak ve bu davaya sahip çıkacak yiğitler istiyordu. Yani Efendimiz (sas) temsiliyet makamının hakkını verecek, hayatları ile o makama gölge olmayacak, dilleri ile söyledikleri hakikatleri, hayatları ile yalanlamayacak adamlar istiyordu. İstenilen böyle şeyler olunca elbette ki 6 biat maddesinin en üstü tevhid, en altı marufta itaat olan talepler olacaktı. Zaten üste ya da daha doğru ifade ile işin temelinde tevhid olduktan sonra, işin çatısında da meşru itaat olunca geriye ne kalır ki? Hepsi o temel ve o çatının içine girecek meseleler değil midir?

Karşılığı Sadece Cennet Olan Biat

Efendimiz (sas) bu 6 biat şartını söyledi. Orada bulunan Medinelilerden bazıları çeşitli sözler söyledi. En son sözü Es'ad b. Zürâre aldı. Cevabı bilmesine rağmen, bu halkaya yeni dâhil olanların başka bir mülahazaya kapı açmamaları için, başka bir beklenti içerisine girmemeleri için Efendimiz'e (sas) şöyle bir soru soracaktı: *"Ya Resûlullah! Biz söylediğin her şartı kabul etsek ve bunları yerine getirmeye çalışsak bunun karşılığında bize ne var?"* Hakları değil mi bunu öğrenmek? Sorumluluklarını öğrendiler; büyük bir bedel ödeyerek şimdi, toplumlarında genel kabul gören birçok şeye karşı olan şartlar çerçevesinde Efendimiz'e (sas) biat edeceklerdi. Peki, karşılığın-

da ne alacaklardı. Efendimiz (sas) bu soruya tek bir cevap verecek ve "**Cennet**" diyecekti.[30]

Başka şeylerde söyleyebilirdi. Meselâ; daha birkaç sene önce işkenceler altında inleyen Habbab b. Eret'e; Hire'den Hadramevt'e kadar toprakların fethini müjdelemişti.[31] Daha birkaç sene önce Rûm Sûresi nazil olmuş, yakın bir zamanda mü'minlerin sevineceği müjdesini duyurmuştu;[32] o akşam Efendimiz (sas) Rûm Sûresi'ni okuyabilir, bu müjdeye onları da ortak kılabilirdi. Daha neler neler söyleyebilirdi..

Ama Efendimiz (sas) bunların hiçbirini o akşam gündem etmedi. Ödül olarak bu dünyayı adres göstermedi. Sadece mükâfatın cennet olduğunu söyledi. Bu çok önemli bir şeydi. Efendimiz (sas) risaletin davasına hâmi olacak, sahip çıkacak insanların niyetlerinin çok halis olmasını istiyordu. Niyetteki, ufacık bir sapma ve beklentinin işin bereketini götüreceğini çok iyi biliyordu. Bundan dolayı da hep ensâra, cenneti işaret etmişti.[33] Bakın, o günden sonraki sürece, en büyük bedeli Medineliler ödemelerine rağmen dünya namına hiçbir şeyin sahipleri olmamışlardı. O günden sonra birçok savaş olmuş, birçok şehit verilmiş, birçok bedel ödenmiş ve bunun en büyük kısmını Medineliler ödemiş; ama iş karşılığa gelince onlar hiçbir şey almamışlardır. Bu Bedir'de böyledir, Uhud'da da böyledir; Hendek'de de böyledir; Huneyn'de de böyledir. Efendimiz'den (sas) sonraki süreçte halife seçilme işinde böyledir. Meselâ; İlk dört halife Mekkelidir; Emeviler Mekkelidir, Abbasiler Mekkelidir; Medineliler tarih sahnesinde dünyevi bir karşılık olarak hiç olmamışlardır.

---

[30] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 207.

[31] Buhârî, *Menâkıb*, 25, Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 144.

[32] "Rumlar, en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Hâlbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir. Eninde sonunda emir Allah'ındır. O gün mü'minler de Allah'ın yardımıyla sevineceklerdir. Allah, dilediğine yardım eder. O, mutlak güç sahibidir, çok esirgeyicidir." Rûm, 30/2-5.

[33] Huneyn Gazvesi'nden sonra, Hz. Peygamber'in (sas) ensâr hakkındaki konuşmasının son bölümü şöyleydi: *"Ey Ensâr topluluğu? Halk evlerine koyun ve deve götürürlerken siz de evlerinize, yurdunuza Allah'ın Resûlü'nü götürmek istemez misiniz? Muhammed'in nefsini elinde tutana yemin ederim ki eğer halk bir yola, ensâr da başka bir yola gitse ben ensârın gitmekte olduğu yolu tercih ederim. Ey Allah'ım! Sen ensâr'a merhamet et! Onların çocuklarına ve torunlarına da merhamet et!"* İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 358.

Efendimiz "cennet" sözüne karşılık Es'ad b. Zürâre tebessüm etti; çünkü o Efendimiz'in (sas) böyle bir cevap vereceğini çok iyi biliyordu. Bu cevap üzerine sözü Ubâde b. Sâmit aldı ve dedi ki: *"Ya Resûlullah! Sevinç ve üzüntüde, zorlukta ve kolaylıkta iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak, hiçbir kınayıcının kınamasından korkmadan Allah yolunda olmak ve O'nun yolunda gerçeği söylemek, çocuklarımızı ve hanımlarımızı koruduğumuz gibi seni korumak ve sana itaat etmek üzere biat ediyoruz."* [34]

Bu söz üzerine Efendimiz (sas) sağ elini uzattı ve o 12 kişi o elin üzerine el koyarak bu şartlar çerçevesinde O'na (sas) biat ettiler. Demek ki el vermeden, el uzatmadan bu iş olmuyormuş, Resûl'ün uzattığı elin üzerine el koymalı, sözünün üzerine söz verilmeli ki risaletin yolu yürünebilsin. Bu olay İslâm tarihinin en önemli olaylarından biridir. İşte o biat, Yesrib'i Medine'ye dönüştürmüş, o biat hicret yollarını açmış, o biat İslâm devletinin temelleri olmuş ve o biat büyük bir medeniyete dönüşmüştü...

Yesrib, Medine Oluyor

Birinci Akabe Biatı'ndan bir yıl sonra ikinci Akabe biatı olacaktı. O biata 73 erkek, 2 kadın 75 kişi katılacaklardı. Bu 75 kişiden biri de Ubâde b. Sâmit olacaktı.[35] O biat ile birlikte Medine'nin kapıları Müslümanlara açılacaktı. Derken hicret olacak ve Efendimiz (sas) dâhil Müslümanlar, Medine'yi yeni yurt olarak edineceklerdi.

Medine'de Efendimiz (sas) büyük İslâm medeniyetinin temellerini atacaktı. Mescid ile işe başlayacak, menzil ve mektep ile devam edecek, sonra işi Muahât'a yani ensâr-muhacir kardeşliğine getirecekti. Bu kardeş kılmada, Efendimiz (sas) iki tarafı da gözeterek yapardı; yine öyle yapacak ve bir Kur'ân Muallimi olan Ubâde b. Sâmit'e, bir Kur'ân aşığı olan Ebû Mersed el-Ğanevî'yi kardeş kılacaktı.[36] Malum olduğu üzere Ebû Mersed, Reci vakasında şehit olan Mersed b. Ebî Mersed'in babasıdır.[37] Onu biraz ta-

[34] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 207.
[35] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 56.
[36] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 50; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 997, 998; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 355, 356.
[37] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 50.

nısanız, nasıl bir Kur'ân aşığı, oğlunun nasıl bir Kur'ân sevdalısı olduğunu anlarsınız. Muhacir kardeşi ile beraber çok güzel bir kardeşlik kuran Ubâde b. Sâmit, Suffa'nın en gözde talebelerinden olacak, yazıyı bildiği için Efendimiz (sas) onu yazı muallimi olarak atayacak,[38] bir taraftan talebelik bir taraftan hocalık yapacaktı.

Kur'ân Muallimi Olmanın Ayrıcalığı

O günlere ait çok önemli bir hadise aktarılır kaynaklarımızda; gerçi bu rivayetin aynısı Übeyy b. Ka'b için de anlatılır; Allahu âlem Ubâde mi Übey mi tam bilemiyoruz, ikisi hakkında da olmuş olabilir mi onu da bilemiyoruz, bir isim karıştırması mı onu da bilmiyoruz; ancak rivayetin bizim dünyamıza da söylediği çok önemli mesajlar vardır...

Diyor ki Ubâde b. Sâmit: "Ben Ashâb-ı Suffa'da olan bazı kardeşlerime Kur'ân okumasını ve yazı yazmasını öğretirken, bu talebelerimden biri bir gün bana bir yay hediye etmişti. Çok güzel bir yaydı. Hediyesini kabul ettim. Kendi kendime dedim ki: 'Öyle çok kıymetli bir mal değildir bu... Hem ben onunla cihada katılır, Allah yolunda ok atarım.' Bunu dedim ama yine de içime bir sıkıntı düştü. Acaba bu hediyeyi almakla iyi mi yaptım, kötü mü yaptım diye... Dayanamadım birkaç gün sonra Efendimiz'in (sas) huzuruna gittim ve O'na başımdan geçeni anlattım. Bir anda Efendimiz'in (sas) yüzünün rengi değişti, ben kızdığını anladım, o anda dedi ki: **'Eğer boynuna ateşten bir halka takmayı arzu edersen, onu kabul et.'** Bu sert uyarıyı duyar duymaz koştum eve, yayı aldım ve sahibine iade ettim. Bir daha da ilim tedrisatında bana verilen hediyeleri asla kabul etmedim." [39]

Peki, sizce Efendimiz (sas) tâlim karşılığında para, bedel istememiş, karşı tarafın arzusu ve kendi isteği ile Kur'ân öğretmenine bir hediye almış; böyle masumane bir tavra neden bu kadar sert bir cevap vermiş olabilir? Efendimiz (sas) değil miydi onlarca hadisinde bize hediyeleşmeyi tavsiye

[38] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 997; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 159.
[39] Ebû Dâvûd, *İcare*, 37.

eden? Şu beyanları buyuran O (sas) değil miydi: **"Hediyeleşin, çünkü hediye sevgiyi artırır, kalpteki kötü hisleri giderir."**[40]

"Hediyeleşin, birbirinizi sevin/sevginiz artsın."[41]

"Birbirinize yiyecek hediye edin. Bu, rızkınızda genişlik hâsıl eder."[42]

Bu sözler Efendimiz'in (sas) değil mi? Elbette onundur ve O (sas) hediyeleşmeyi bize hep tavsiye etmiştir.

Ancak aynı Peygamber (sas) şunları da söylemiştir:

"İhsan yani hediyeleşme sıla-ı rahme vesile olduğu müddetçe alın. Dine karşı bir rüşvete dönüşünce sakın hediye kabul etmeyin."[43]

"Emîrin hediye alması haramdır. Kadı'nın rüşvet alması küfürdür." [44]

"Umerâya yani emirlere verilen hediyeler hırsızlıktır." [45]

"İmama yani yöneticiye hediye, devlet malını yağmalamaktır." [46]

Dikkat edileceği üzere, bu hadislerle, bir öncekiler birbirlerini dengeledi ya da daha doğru bir ifade ile hediyeleşmenin çerçevesini ve sınırlarını belirledi. Peki, burada Ubâde b. Sâmit'e söylenmek istenen neydi? Yani bir Kur'ân öğretmeni, öğrencisinin hediyesini kabul etse ya da bugün ücret karşılığında maaş ile bu vazifesini yerine getirse haram mı işlemiş olur? Elbette ki hayır. Biz daha Hz. Ömer devrinde gerek Medine'deki küttaplarda, gerek Basra ve Kufe'de kurulan mekteplerde Kur'ân öğretmenlerinin Beytü'l-Malden maaş aldıklarına şahit oluyoruz.[47]

Peki, burada Efendimiz'in (sas) Ubâde b. Sâmit'e söylediği bu sert ifadeyi nasıl anlayacağız? İmam-ı Rabbani'nin şu sözü üzerinden anlayacağız: *"Hasenatü'l-ebrâr seyyiatü'l-mukarrebîn/Ebrârın haseneleri, mukarreblerin*

[40] Tirmizî, *Velâ*, 6.
[41] İmam Mâlik, *Muvattâ*, II, 908; Münavî, *Feyzü'l-Kadîr*, III, 271.
[42] el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, VI, 15058.
[43] el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, V, 238; İbn Hacer, *Metâlibu'l-Âliye*, IV, 267.
[44] İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IV, 252; el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, VI, 15069.
[45] İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IV, 252; el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IV, 151.
[46] el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, VI, 15062.
[47] Mâverdî, *Ahkâm-ı Sultâniye*, I, 399.

seyyieleridir." [48] Yani: "İyilerin bazı güzellikleri, bazı sevapları Allah'a yakın olan bazıları için günah sayılabilir." Ubâde b. Sâmit mukarrebindendir ve Resûlullah'ın (sas) ona biçtiği rol çok farklıdır. Allah Resûlü (sas) tarafından Kur'ân muallimi seçilen birisi bu iş için asla ücret almamalıdır, hatta hediye bile olsa kabul etmemelidir. Bu işe dünyevi ve ticari hiçbir şey karıştırmamalıdır. Dolayısı ile Efendimiz'in (sas), Ubâde'ye bu sert uyarısını böyle anlamalı, bu uyarının bir seviye işi olduğunu unutmamalıdır.

Verilen Mesaj, Alınan Ders

Yine bu sertlikte bir uyarı daha görüyoruz Ubâde'ye söylenen... Efendimiz (sas) günün birinde onu bir yerlere zekât tahsildarı olarak gönderecekti. Gönderirken diyecekti ki: **"Ey Ubâde! Allah'tan kork ve çok dikkatli ol! Kıyamet gününde Allah'ın huzuruna böğüren bir deveyi veya bir ineği, meleyen bir koyunu veya keçiyi yüklenmiş olarak gelme!"**[49] Hz. Ubâde bu söz karşısında şok olacak, Müslümanlara ait işlerin ne kadar büyük bir sorumluluk taşıdığını fark edecek, bu ağır yük altında inleyecek ve bunun üzerine diyecekti ki: *"Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki bundan sonra iki kişiye bile idareci olmayacağım!"* [50] Efendimiz (sas) onun bu sözüne karşı, istememesini; ama bir iş kendisine verilince kılı kırk yararcasına davranarak, işin hakkını vermesini ona tavsiye edecekti.

Ubâde b. Sâmit, Suffa mektebinde yoğrulurken Bilâl, Bedir için asker isteyecekti. O da hemen meydana atılacak, Bedir'in 313 aslanından biri olarak o meydanda kendine yakışan bir kameti ortaya koyacaktı.[51] Bedir'in arkasından Müslümanlar büyük bir galibiyet ile Medine'ye dönünce Yahudiler ve münafıklar hasetlerinden neredeyse çatlayacaklardı. Bahaneler üreterek Müslümanları kızdırmaya, onları çileden çıkarmaya başlayacaktılar. Neticede Kaynukaoğulları çarşısında bir sahâbî hanımının örtüsüne el uzatılacak ve onunla alay edeceklerdi. Bu bardağı taşıran son damla

[48] İbnü'l-Cevzi, *Sıfatu's-Safve*, s. 611.
[49] Humeydi, *Müsned*, II, 397; İbn Esir, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 159.
[50] İbn Esir, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 159.
[51] İbn Esir, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 159.

olacak ve bunun üzerine Efendimiz (sas) Kaynukaoğulları üzerine savaş emri verecekti. Yahudiler bu savaş emrini duyunca daha da küstahlaşarak diyeceklerdi ki: *"Müslümanlar, savaşmasını bilmeyen Kureyş'i yenince bizi de yeneceklerini zannediyorlar; hele bizimle savaşmaya başlasınlar, o zaman görürler günlerini!"* [52]

Artık onlara, iyi bir ders gerekliydi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (sas) sahâbeye hareket emrini verdiler. Kaynukaoğulları'nın, çok sağlam kaleleri vardı, onlar hemen o kalelerine çekildiler. Müslümanlar da 15 gün müddetle, onları muhâsara ettiler. Sonunda kaçacak delik bulamayan Yahûdîler, teslim olmaya mecbur kaldılar. Peygamberimizden (sas) eman dileyip, merhâmetine sığındılar. Peygamberimiz her zaman olduğu gibi, sahâbe ile istişâre etti. Onlara nasıl bir ceza verilmesini gerektiğini sahâbeye sordu. O mecliste bulunan Münâfıkların başı İbni Selül de söz aldı, dedi ki: *"Ya Resûlullah! Yahûdilerle benim, anlaşmalarım vardır. Ben, onların dostluğunu bırakamam! Sen de benim hatırıma onları affet!"* [53]Efendimiz (sas) bu sözlerden pek hoşnut olmadı; ama bir şey de demedi. O anda, Hz. Ubâde bin Sâmit söz istedi, izin verildi, o dedi ki: *"Yâ Resûlullah! Benim Kabîlem de önceleri Yahûdîlerle dostluk anlaşması yapmıştır. Fakat onlar, bütün sözlerini ayaklar altına aldılar. Antlaşmalarını bozdular. Artık bundan sonra benim, Allah ve Peygamberinden başka dostum yoktur. Allah ve Resûlü'ne sığınıyor, emirlerini bekliyorum. Ne dersen senin dediğin yapılacaktır."* [54]

Efendimiz (sas) Ubâde'nin bu sözlerinden çok hoşnut olmuştu. Bunun üzerine Efendimiz (sas) önce münafıkların lideri İbn Selül'e döndü ve dedi ki: **"Ey İbni Selül! Kendin için seçtiğin Yahûdîlerin dostluğu senin olsun! Ubâde'nin seçtiği, Allah ve Resûlü'nün dostluğu da onun olsun!"** [55]

Bunun üzerine, Kur'ân-ı Kerîm'in Mâide Sûresi, 51. âyeti nâzil oldu. Ayet diyordu ki: **"Ey İmân edenler! Sizler, Yahûdî ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Zîrâ onlar ancak, birbirlerinin dostlarıdırlar. Sizden kim, on-**

[52] İbn Hişâm, *es-Sire*, III, 5.
[53] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 27.
[54] İbn Hişâm, *es-Sire*, III, 6.
[55] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 27.

ları dost edinirse; onlardan sayılır. Allah zâlimleri asla doğru yola eriştirmez." [56]

Peygamber Efendimiz (sas), yine de Yahudilere karşı, pek merhâmetli davrandılar. Kaynukaoğulları'nın, canlarını bağışladılar. Sâdece, Medîne'den çıkarılmalarını emrettiler. Bu vazifeyi de Hz. Ubâde'ye verdiler. O da bu vazîfeyi hakkıyla yerine getirdi. [57]

Kimdir Şehid?

O günden sonra da Hz. Ubâde, Efendimiz (sas) ile beraber tüm Gazve ve seferlere katılmış, âdeta Efendimiz'i (sas) takip eden bir gölge gibi her an nebevî iklimi solumaya çalışmıştır. Efendimiz (sas) onu ve hanımı Ümmü Haram'ı çok severdi. Onların evi Medine'de sık sık ziyaret ettiği evlerden birisiydi. O ziyaretler sırasında bazen istirahat etmek için orada uyur, bazen onlarla beraber yemek yer, bazen oturur sohbet ederdi. Zaten Ümmü Haram'ın Kıbrıs fethine katılıp, o sefer sırasında şehit olacağını böyle bir ziyarette söylemişti. [58]

Ubâde b. Sâmit o ziyaretlerden birini bize aktarıyor, diyor ki: "Bir gün çok hasta idim. Peygamber efendimiz de haberdar olmuş hastalığımdan, ensârdan bazı sahâbîleri de yanına alarak beni görmeye gelmişti. Odaya girip hal ve hatırımı sorup bana dua ettikten sonra yan odaya geçip oturmuşlardı. O anda Efendimiz (sas), sahâbe ile sohbet etmeye başlamıştı. Bir ara Efendimiz (sas) şehîdlerden bahsederek; sahâbeye: **"Şehîdlerin kim olduğunu biliyor musunuz?"** diye sordu. Herkes susmuştu. Resûlullah (sas) bu suâli üç defa tekrarladı. Kimseden bir ses yoktu. Hanımım Ümmü Haram'a dedim ki: "Beni kaldır, ben cevap vereyim", kaldırdı beni ve ben dedim ki: *"Ya Resûlullah! Şehîd, İslâmiyeti kabûl eden, hicret eden, sonra da Allah yolunda öldürülendir."* Benim cevabımdan memnun olan Efendimiz (sas) dedi ki: **"Evet, dediğin gibidir, ama sadece şehitler onlardan müteşekkil değildir. Eğer öyle olsaydı; o zaman ümmetimin şehîdleri çok az olurdu. Allah yo-**

[56] Mâide 5/51.
[57] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 27.
[58] İbni Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 187- 188.

lunda ölen şehîddir. Denizde boğulanlar şehîddir, karın ağrısından ölenler şehîddir, doğum üzere ölen kadın şehîddir." [59]

Bu güzel müjdeyi Ubâde b. Sâmit bize ulaştırıyor. Onun bu rivayetinin üzerinden anlıyoruz ki şehitlik ikiye ayrılır; biri maddi şehitlik ki asıl şehitlik odur; onlar savaş meydanlarında Allah (cc) için canlarını verenler, onlar yıkanmazlar, kefenlenmezler; o halde defnedilirler. Bir de manevi şehitlik var ki onlar sevap itibari ile şehitler gibi karşılanacak olanlar, işte Ubâde b. Sâmit'in bize aktardığı budur.

Halifeler Dönemi'nde

Efendimiz (sas) ondan razı ve memnun bir şekilde vefat etmiştir. Hz. Ebû Bekir döneminde Ubâde b. Sâmit, bir ayağı ilimde, diğer ayağı cihad meydanlarında yürümüştür. Hz. Ömer döneminde de böyledir. Hz. Ömer, talep üzerine onu Şam'a muallim olarak göndermiştir.[60] Şam'da insanlara tâlim adına çok önemli şeyler yapan Ubâde b. Sâmit, hak ve hakikatten de en ufak bir ödün vermeyerek Şam valisi Muaviye b. Ebî Süfyan'nın bazı tutum ve davranışlarını eleştirmiştir. Hatta bir gün faiz ve alış-veriş ile alakalı bir sorun için Ubâde b. Sâmit, Efendimiz'den (sas) bir hadis rivayet eder. Muaviye b. Ebî Süfyan ise maslahata binaen bir şeyler söyler. Tavır aynen şudur: *"Ben sana Resûlullah bu konuda şöyle demiş, diyorum; sen kalkmış bana başka şeyler söylüyorsun. Resûlullah'ın sözü üzerine söz söyleyen biri ile ben aynı yerde asla kalamam. Çıkıp Medine'ye gidiyorum ve bir daha da senin bulunduğun yere gelmiyorum."* [61] Bu sözü söyledikten sonra çıkar gider, Hz. Ömer'e başından geçenleri anlatınca Hz. Ömer, Muaviye'yi uyaran bir mektup yazar ve Ubâde'yi yeniden Şam'a gönderir.[62] Ona der ki: "Senin olmadığın yerde hayır yoktur. Git ve orada Resûlullah'ın sünnetini ihya et!" Hz. Ömer'in ısrarı üzerine Ubâde yeniden Şam'a döner. [63]

[59] Müslim, *İmare*, 15; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXVII, 361.
[60] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 997; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 355; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 159.
[61] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 356; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 159.
[62] İbn Mâce, *Sünnet*, 2.
[63] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 355; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 159.

Onun Şam'da kaldığı günler, insanlara söylediği sözler ve aktardığı rivayetler epey fazladır. Bu rivayetlerden sadece bir tanesini burada aktaracağız. Yine bizlere önemli mesajlar var bu rivayetin üzerinden... Hz. Ubâde, Şam'da iken adamın biri ona şöyle bir soru sordu: "Ey Ubâde! Ben harb ederken Allahü teâlânın rızâsını murâd ettiğim gibi, başkalarının beni övmesini de isterim. Benim böyle bir beklenti içerisine girmemde bir mahsur var mı?"

Bu soruya Hz. Ubâde şaşırdı ve dedi ki: "Allah'ın rızası ve insanların övmesi... Bu ikisi bir arada olmaz. Sana bundan kâr da olmaz." Adam üç kere aynı sözü tekrar edince, Ubâde b. Sâmit, şu hadîs-i şerîfi okudu. Ben Efendimiz'den (sas) şöyle işittim: **"Allahü teâlâ buyuruyor ki: Ben her türlü ortaklıktan müstağniyim. Kim ki benim için amel eder ve başkasını da bu amele katarsa, ben hissemi o ortağıma devrederim."**[64] Dehşet bir söz, dehşet bir hadis... Allah bizi bundan muhafaza etsin.

Cihad Meydanlarında

Hz. Ömer döneminde birçok yerde fetihler gerçekleştikten sonra Amr b. Âs kumandasındaki bir ordu, Mısır seferine çıktı. Epeyce zaman geçmesine rağmen, oradan zafer haberi gelmiyordu. Nihâyet bir mektup geldi. Mısır için, yardım isteniyordu! Bunun üzerine Hz. Ömer de bir mektup yazdı ve dedi ki: *"Sana dört bin asker ve her biri bin asker değerinde dört sahâbî gönderiyorum."* [65] Söze dikkat ettiniz mi? Dört bin asker ve her biri bin asker değerinde dört sahâbî... Kim bu dört sahâbî? *Zübeyr b. Avvam, Mikdâd b. Amr, Mesleme b. Muhalled ve Ubâde b. Sâmit...*

Bu takviye birlik Mısır'a ulaşmasına rağmen yine de zafer nasip olmadı. İslâm ordusu güçlü Mısır kalelerini bir türlü aşamadılar. Amr b. Âs, savaştan Hz. Ömer'i haberdar eden bir mektup daha yazdı. Hz. Ömer, mektubu okuyunca yine hepimize ders olabilecek bir cevap yazdı. Bakın ne dedi Hz. Ömer: "Ey Amr! Şunu bil ki Cenâb-ı Allah, hiçbir millete doğru niyetli ol-

[64] Müslim, *Zühd*, 5.
[65] İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 515; Taberî, *Tarih*, IV, 346.

madıkça, yardım etmez. Mektubumu aldığın zaman, askerlerini topla. Onlara güzel bir şekilde hitâb et. Yolladığım dört Müslümanı, onlara tanıt. Askerlerine evvelâ niyetlerini düzeltmelerini; sonra da düşman karşısında sabır ve sebatla savaşmalarını söyle. Cum'a Günü, zevâlden sonra hücûm emrini ver. Çünkü o saatte, duâlar kabûl olunur ve Allah'ın rahmeti yağar. Bütün mücâhidler yüksek sesle tekbir getirip, Allahü teâlâdan yardım dilesinler. Sonra da hücuma kalksınlar!" [66]

Amr b. Âs bu mektubu alır almaz, askerlerini topladı. Önce Halîfenin yazdıklarını, saygıyla okudu. Sonra da şöyle konuştu: "Ey mücâhid gâziler! Emîrü'l-Mü'minîn Ömer b. Hattâb'ın bizlere yardım için yolladığı bahâdırları, işte sizlere tanıtıyorum: Bu zât: Cennetle müjdelenmiş, 10 büyük Müslümandan, sevgili Peygamberimizin öz halasının oğlu, Zübeyr b. Avvâm'dır. Şu kahraman; "Resûlullah'ın süvârisi" ve Bedir savaşını yaşayan kahramanlarından, Mikdâd b. Amr'dır. Bu genç ise; Peygamber efendimizin duâlarına mazhâr olan, meşhur Mesleme b. Muhalled'dir. Sonuncu Müslüman da; hem âlim hem hâfız hem cengâver ve de Akabe Biatları'nın reislerinden, Ubâde b. Sâmit'tir." [67]

Bu konuşmadan sonra mücâhidler gerçekten coştular. Hz. Ömer'in dediklerini aynen yapmaya başladılar. Mübârek Cuma vaktinde, herkes güzelce abdestlerini aldı. Namazlarını kıldılar ve zafer için, Cenâbı Hakka duâ ettiler. Sonra da tekbîrlerle, hücûma geçtiler. İşte bu imânlı ordu sonunda zafere erişti, duâlar nihâyet kabûl oldu. Mısır topraklarına da İslâm güneşi böylelikle doğdu.[68]

Heybeti Mukavkıs'ı Korkutuyor

Mısır'ın fethi tamamlanınca, o günlerde İskenderiye'de olan kral Mukavkıs, Amr b. Âs'tan, konuşmak ve bir antlaşma zemini elde etmek maksadı ile elçiler ister. Amr b. Âs'ta, başkanlığını Ubâde b. Sâmit'in yaptığı bir heyeti, gemi ile oraya gönderir. Müslümanlar, Mukavkıs'ın sarayına onun

[66] İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısır ve Ahbâruhâ*, s. 79.
[67] İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısır ve Ahbâruhâ*, s. 79.
[68] İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısır ve Ahbâruhâ*, s. 79.

huzuruna çıktıklarında, Mukavkıs, Ubâde b. Sâmit'in heybetinden dehşete kapılır[69] ve: "Bu siyahı huzurumdan çıkarın ve benimle konuşmak üzere başka birini getirin." der. Heyetteki,diğer Müslümanlar, cevaben derler ki: "O bizim en hayırlımızdır, en bilgilimiz ve en akıllımızdır. O bizim efendimizdir (seyyid), en faziletli olanımız ve en hayran olduğumuzdur. Hepimiz onun söylediklerine ve görüşlerine önem veririz. Komutanımız, ona itaat etmemizi, onun söyledikleri ve görüşleri ile ters düşmememizi emretti."

[Mukavkıs] sordu, "Bu siyahın, aranızdaki en aşağı kimse olması gerekirken en üstününüz olması size neler hissettiriyor?" Cevap verdiler: "Olur mu öyle şey! O bir siyah olsa bile (-ki gördüğün gibi öyledir), mertebe, üstünlük, akıl ve zekâ açısından en üstünümüzdür. Siyahlık yadsıyacağımız bir şey değildir."

Bunun üzerine Mukavkıs, Ubâde b. Sâmit'e şöyle dedi: "Yaklaş siyah adam ve nazik bir şekilde konuş benimle! Çünkü siyah olduğun için dehşet içindeyim. Eğer haşin bir biçimde konuşursan, kapıldığım dehşet artar."

Ubâde b. Sâmit, ona doğru ilerledi ve şöyle dedi: "Söylediklerini duydum. Şuradakiler arasında benim komutam altında olup tamamı siyah olan bin adam var. Onların her biri benden daha siyah ve çok daha ürkütücüdür. Eğer onları görseydin, onlardan çok daha fazla dehşete kapılırdın."[70]

Vefatı

Tarihler, Miladî 655, Hicrî 34'e yaslanmıştır. Beraberce Filistin'e Kudüs'e bir uzanalım. 72 yaşlarında Hz. Ubâde ve hasta yatağında... Oğlu Velid başucunda... Diyor ki: "Babacığım! Bana bir nasihatta bulunur musun?" Dedi ki: "Oğlum! Kaderin hayrına ve şerrine inan. Eğer sen, kaderin hayrına ve şerrine inanmazsan; imânın tadına eremezsin." Oğlu Velid dedi ki: "Babacığım! Kaderin hayrına ve şerrine inanmak ne demektir?" Dedi ki: "Her şeyin bir kader üzere yazıldığını unutma! Yazılan şey de gelir sana kavuşur.

[69] Ubâde b. Sâmit, oldukça uzun boylu, iri cüsseli, siyah tenli birisiydi. Onu ilk gören heybetinden korkardı. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 617.

[70] İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısır ve Ahbâruhâ*, s. 66.

Kaderinde olmayan şey, seni asla bulamaz. Kaderinde yazılı olandan da, sen asla kaçamazsın. O halde kadere rıza göster ki imanın tadına varabilesin."[71]

Vefatına yakın, oğluna dedi ki: "Ne kadar akrabam, azatlı kölem, hizmetli ve komşularım varsa; hepsini çağırın gelsinler." Hepsi gelince, onlara dedi ki: "Sanıyorum bugün; dünyadaki son günüm, âhiretteki ilk gecem olacaktır. Bazılarınızı, elimle veya dilimle incitmiş olabilirim. Eğer böyle bir şey yapmışsam gelin ve hemen bana, kısas yapın. Çünkü bu dünyada kısas yapmazsanız, yemin ederim ki öbür dünyada, hakkınızı benden alacaksınız." Kimse ondan bir rahatsızlık duymadıklarını söylediler. Bunun üzerine etrafındakilerle helâlleşti. Sonra son vasiyetini yaptı. Dedi ki: *"Rûhumu teslim eder etmez, hepiniz kalkıp güzelce abdest alın. İkişer rekât namaz kılıp; hem kendinize hem de şu garip Ubâde'ye duâ edin. Çünkü Cenâbı Hak, yüce kitâbında* ***'Sabır ve namazla, Allaha sığının!'*** [72] *buyurmuştur. Daha sonra hiç beklettmeden, beni kabrime götürün"* [73]

Ubâde b. Sâmit, bu son anlarında birden doğruldu ve yanındakilere: "Şimdiye kadar size söylemediğim, Efendimiz'den (sas) duyduğum bir rivayeti aktaracağım!" dedi. Hz. Ubâde neden son anlarına kadar bu rivayeti yüreğinde saklamıştır? Çünkü rivayette çok büyük bir müjde vardır, o da bu hadisi söylersem, insanlar ibadetlerinde gevşeklik gösterirler korkusu ile o ana kadar söylememiş, ama şimdi vefat ederken, bu hadis benimle beraber unutulmasın diye rivayet edecektir. Nedir o hadis? Efendimiz (sas) buyurmuşlardır ki: **"Kim Allah'tan başka ilâh olmadığına, Allah'ın bir ve şeriksiz olduğuna ve Muhammed'in onun kulu ve Resûlu olduğuna, keza Hz. İsâ'nın da Allah'ın kulu ve elçisi olup, Hz. Meryem'e ilka ettiği bir kelimesi ve kendinden bir ruh olduğuna, bir de cennet ve cehennemin hak olduğuna şehâdet ederse, her ne amel üzere olursa olsun, Allah onu cennetine koyacaktır."** [74]

[71] Tirmizî, *Kader,* 17; Ebû Dâvûd, *Sünnet,* 17; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* V, 317.
[72] Bakara 2/153.
[73] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* II, 6.
[74] Buhârî, *Enbiya,* 47; Müslim, *İmân,* 46; Tirmizî, *İmân,* 17.

Bu sözlerin ardından şehadet cümlesini söyleyerek ruhunu Filistin toprağında teslim etti. [75]Allah ondan da hanımı Ümmü Haram'dan da ebeden razı olsun.

UBÂDE B. SÂMİT'İN HAYATINDAN MESAJLAR

- Yaşadığın toprakların Yesrib olmasına rıza gösterme, Yesribleşen coğrafyaları Medine yapmaya gayret et ki hem muhacir hem ensâr olabilesin.
- Yaptığın hizmetlerin karşılığını bu dünyada bekleme, unutma ki hizmet burada, ücret oradadır; hiçbir beklenti içerisine girme ki hem ebrar hem mukarrebin olabilesin.
- Mukarrebinden olmak kulluğun kalitesini artırmak; seviyeye seviye katmaktır. Zirvelere çıktıkça işinin kolaylaşacağını zannetme ki hem ihsan şuurunu hem ihlâsını derinleştirebilesin.
- İhlâs bu zorlu yolun en önemli azığıdır. Ne yaparsan yap, hep niyet muhasebesi içerisinde ol. Niyetine başka şeyler bulaştırma ki hem bu tarafta hem öte tarafta saâdete erebilesin.
- Kadere iman, Allah'ın her şeyi bir ölçü üzere var etmesine, hiçbir şeyin Allah'ın ilminin dışında olmamasına inanmaktır. Öyleyse, kadere rıza göster; lütfun da hoş, kahrın da hoş de. Unutma ki beşer zülüm eder, ama kader adalet eder. Allah'ın adaletine yürekten teslim ol ki hem hududullaha hem hukukullaha riâyet edebilesin.

[75] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 998; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 355, 356; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 160.

Babasının Kızı
Hz. FÂTIMA
Radîyallahu Anhâ

Erzincan

فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي يُغْضِبُنِي مَا يُغْضِبُهَا
وَيَبْسُطُنِي مَا يَبْسُطُهَا

"Fatıma benden bir parçadır. Onu üzen beni üzmüş olur; onu sevindiren beni sevindirmiş olur."

(Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 172)

Ey kendisini çağıran Rabbe giden babam!
Ey yeri Firdevs cenneti olan babam!
Ey Cibril'e havale ettiğimiz babam!
Ey Rabbine kendisinden daha yakın kimse bulunmayan babam!

Hz. Fâtıma (r.anhâ)

(İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 311)

Adı	Fâtıma bint Muhammed (sas)
Anlamı	Sütten kesilen bebek
Künyesi	Ümmü Ebîha/*Babasının Annesi*
Lakabı	Zehra/*Beyaz Tenli*
	Betül/*Allah'a adanmış, iffetli hanım*
Baba Adı	Muhammed b. Abdullah (sas)
Anne Adı	Hatice bint Hüveylid
Kabilesi	Haşimoğulları/Mekke
Doğum Yeri	Mekke
Doğum Yılı	N. Öncesi, 5/Miladî, 605
İslam'a Girişi	Nübüvvetin ilk günleri
Sohbet Süresi	23
Rivayeti	18
Eşi/Eşleri	Ali b. Ebî Talib
Vefat Yeri	Baki Kabristanlığı/Medine
Vefat Yılı	Hicrî, 3 Ramazan 11
	Miladî, 22 Kasım 632
Vefat Yaşı	27

Babasının Kızı
Hz. FÂTIMA
(Radîyallahu Anhâ)

Allah'a (cc) hamd, Resûlü'ne salât ve selam, O Resûl'ün mübarek ellerinde yetişen tüm Ashâb-ı Kirâm efendilerimize selam ve şimdi hayat defterinin sayfalarını biraz olsun çevirmeye çalışacağımız, anaların anası Hz. Fâtıma (r.anhâ) annemize selam olsun.

82 İl 82 Sahâbî projesinin 28. programına bizleri kavuşturan Rabbimize sonsuz hamdler olsun. Her ilde ve Kıbrıs'ta bir şekilde bağını kurduğumuz bir sahâbî efendimizi gündem etmeye, onların hayatlarını öğrenip, hayatları ile hayatlarımızı yeniden imar etmeye, yeniden inşa etmeye çalışıyoruz. Erzincan'ın, canların memleketinin nasibi gerçekten çok büyük, canların memleketinde can parçası, canların canı Hz. Fâtıma annemizi anlatmak nasip oldu. Allah (cc) gerçek manada bana Hz. Fâtıma annemizi anlamayı ve anlatmayı, hepimize de anlamayı ve anladıklarımızı hayatlarımıza aktarmayı nasip eylesin.

Dördün Biri

Efendimiz (sas) onlarca beyanı ile bizlere Fâtıma annemizin de hanımlar âleminin dört sultanından biri olduğunu söyler. O dört sultan: **Firavun'un hanımı Asiye, İsa'nın annesi Meryem, Huveylid'in kızı Hatice ve Babasının kızı Fâtıma'dır.**[1] Tüm annelerimize selam olsun. Bu dört annemiz

[1] *"Hanımlar âleminin en hayırlıları şu dört hanımdır: İmrân'ın kızı Meryem, Huveylid'in kızı Hatice, Muhammed'in kızı Fâtıma ve Firavun'un hanımı Âsiye."* Buhârî, *Ehâdisi'l-Enbiya*, 27.

içerisinde hayatına en fazla vakıf olduğumuz hiç şüphesiz Fâtıma annemizdir. En son onun gelmesi, soyunun devam etmesi, Resûlullah (sas) ile olan birlikteliğinin fazla oluşu, onun faziletlerine dair Efendimiz'in (sas) istisnai beyanları[2] ve daha birçok neden onun hakkındaki malumatların fazla olmasının vesilelerindendir.

İslâm tarihi içerisinde ismini bildiğimiz tüm annelerimiz dâhil, Asr-ı Saâdet'teki tüm annelerimiz dâhil, hepsine canlar feda, tüm hanım sahâbîler dâhil; biz hiçbirinin hayatında, hayatın tüm alanlarına dair örneklikler bulamayız. Bakın siz onların birinde annelik örnekleri görürsünüz, birinde hanımlık örnekleri görürsünüz, birinde tâlibe örnekleri görürsünüz, birinde muallimelik örnekleri görürsünüz, birinde mücahidelik örnekleri görürsünüz; ama hepsini bir şahısta göremezsiniz; bu çok kolay değildir. Meselâ; Hz. Hatice annemizde çok şey görürsünüz; ama Medine hayatını yaşamadığı için o hayatın noksanlığına şahit olursunuz. Hz. Aişe annemizin hayatın da çok şey görürsünüz; ilim, irfan, hikmet adına, hanımlık ve eşlik adına, ama maddi anlamda anne olmadığı için o alan eksik kaldığı için, yine bir yönün noksanlığına şahit olursunuz. Dolayısı ile hanımlar âlemi içerisinde hayatın tüm alanlarında göreceğiniz bir tek örnek varsa o da Hz. Fâtıma'dır. Neden peki böyledir? Sebebi şu: Hz. Fâtıma'nın babasını Kur'ân, *Üsvetün Hasene*[3] diye âleme takdim etti. En güzel örnek, en ideal misal, numune-i imtisal ya da bizim ifademiz ile hayatın her alanının ve her anının tartışılmaz rehberi... Fâtıma'nın babası ise kızını âleme şöyle takdim etti: **"Fâtıma benden bir parçadır. Onu üzen beni üzmüş olur, onu sevindiren beni sevindirmiş olur."**[4]

Üsvetün Hasene'den bir parça... Parça nedir? Parça bir bütünün, bir kısmıdır; yani bütündendir. Bir bütünün değer ve kıymeti ne ise; o bütünden gelen parçanın değer ve kıymeti odur. Neden biz Efendimiz'e (sas) ait bir

[2] *"Bana melek gelerek Fâtıma'nın cennetliklerin hanımefendisi olduğunu müjdeledi!"* Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 151.

[3] *"Andolsun ki Resûlullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için en güzel bir örnektir."* Ahzab Sûresi, 33/21.

[4] Buhârî, *Fezâilü'l-Ashâbi'n-Nebi*, 12, 29; Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 93-94; Hâkim, *el-Müstedrek*, 3/154.

tek sakal-ı şerifini görünce kalbimiz durur gibi olur; çünkü o sakalı şerif, O'ndan bir parça; O'nun parçası... Bundan dolayı Efendimiz (sas) *Üsvetün Hasene* olduğu için onun parçası olan, can parçası olan, canının bir parçası olan Hz. Fâtıma da *Üsvetün Hasene*'dir. Hayatın bir alanında değil, bin alanında örnek ve modeldir. Dolayısı ile Hz. Fâtıma'nın âleme söyleyecek çok sözü, gösterecek çok yolu, örnek olabilecek çok vasfı vardır. Böyle olduğu için de Hz. Fâtıma'nın hayatı bize çok şeyler öğretecektir. Rabbim hepimizi duyanlardan eylesin inşallah...

Neler Öğreneceğiz?

Peki, böyle bir hayatı, her boyutu ile sınırlı sayfalar içerisinde anlatmak mümkün mü? Elbette ki mümkün değildir. O halde çerçeveyi biraz daraltmamız gerekecek, o güzel hayatın hepsini değil de yine Hz. Fâtıma'nın hayatın nasıl tüm alanlarında rehber olduğunu anlayabileceğimiz, beş farklı alana dair bazı hususları anlamaya çalışacağız.

Biz onun kısa ama bereketli hayatını, beş başlık altında özetleyebiliriz. Bunlar:

1- Babasının Kızı/Binti Ebîha

2- Babasının Annesi/Ümmü Ebîha

3- Hz. Ali'nin Hanımı

4- Ehl-i Beyt'in Annesi

5- Hikmet Pınarı

Bu beş başlık altında, Hz. Fâtıma'nın sadece 28 yıl süren hayatının kısa da olsa bir özetini size vermeye çalışacağız... Göreceksiniz Hz. Fâtıma, bu beş başlıkta, bize hayatımızın beş farklı alanının en ideal örnekliklerini öğretecek ve alanların en ideal hallerini bize gösterecektir. Nedir bu ideal alanlar?

1. Babasının kızı başlığında, ideal bir evlat nasıl olur bunu göreceğiz.
2. Babasının annesi başlığında, ideal bir dava hanımı nasıl olur bunu göreceğiz.

3. Ali'nin hanımı başlığında, ideal bir eş, hanım nasıl olur bunu göreceğiz.
4. Ehli Beyt'in annesi başlığında, ideal bir anne nasıl olur bunu göreceğiz.
5. Hikmet pınarı başlığında, ideal bir âlim/âlime nasıl olur bunu göreceğiz.

Buyurun öyleyse anlamaya çalışalım. Birincisi neydi?

1- Babasının Kızı/Binti Ebîha

Malumunuz, Efendimiz (sas) 25 yaşlarında iken, kendinden 15 yaş büyük olan ve yine kendinden önce iki evlilik yapıp, o iki evlilikten biri kız, ikisi erkek üç çocuk sahibi olan Mekke'nin en asil, en zengin ve en güzel hanımlarından biri olan Hz. Hatice validemiz ile evlendi. Bu evliliğin ikinci senesinde o hane Kasım isimli bir erkek çocuk sahibi oldu; ama Kasım iki yaşına varmadan vefat etti. Kasım'ın arkasından o haneye Zeyneb geldi. Zeyneb validemiz doğduğunda Efendimiz (sas) 30 yaşlarında idi; Hz. Hatice 15 yaş büyük olduğu için 45 yaşlarında idi. O günden 3 yıl sonra Rukiyye, bir yıl sonra da Ümmü Gülsüm oldu.[5] Şimdi Efendimiz (sas) 35 yaşlarında, Hz. Hatice validemiz ise 50 yaşlarındadır ve yine anamız hamiledir.

Bazı kaynaklar Hz. Fâtıma'nın doğum yılı için farklı tarihler söyleseler de[6] en doğru tarihin bu olduğuna biz inanıyoruz, çünkü bunu destekleyen birçok delil var elimizde şimdi... Miladî 605'de Hatice annemizin evinden bir bebek sesi yükseliyor... Haber Efendimiz'e (sas) ulaşınca sevinçle eve geliyor; bebeğini kucağına alıyordu. Hatice annemiz doğan bebeğin adını annesinin adı olan Fâtıma koymak istiyordu. Hz. Hatice'nin annesinin adı Fâtıma bint Zaide idi. Bunu Efendimiz'e (sas) söylemeyi düşünüyordu ki Efendimiz, bebeğini kucağına alınca sevinmiş ve şöyle demişti: **"Bu babasının annesidir. Ona annemin ismini koyacağım!"** [7] Hatice annemiz bu ismi

[5] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 74- 75.
[6] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2596.
[7] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 75-76.

duyunca biraz mahzun olur; ama Efendimiz'e (sas) olan saygısından dolayı hiçbir şey söylemez.

Sonra Efendimiz (sas) diyor ki: **"Bu kızıma annemden sonra annem olan Ali'nin annesi Fâtıma'nın ismini koyacağım."** Hatice validemiz bunu duyunca seviniyor ve diyor ki: *"Evet, kızımızın adı hem senin hem benim annemin ismi olan Fâtıma olsun."* [8]

Fâtıma isminin anlamına gelince, sütten kesilen bebek demektir. [9] Bölgede çok yaygın bir isimdir. Efendimiz'in (sas) babaannesinin ismi de Fâtıma'dır; Fâtıma bint Amr'dır.[10] Babaanneleri içerisinde bir Fâtıma daha vardır; Fâtıma bint Sa'd...[11] Bir de Hz. Ali'nin annesi Fâtıma var;[12] kayın validesi de Fâtıma'dır, bundan olsa gerek Uhud günü Efendimiz (sas): **"Ben Fâtımaların oğluyum"** demiştir. [13]

Âcizane ben Hz. Fâtıma'nın isminin anlamını şöyle yorumluyorum: *"O annesinin sütünü bıraktı; Kur'ân'ın o rahmet dağıtan mesajlarının sütünü içmeye başladı. Böyle olunca da o Kur'ân evinin kızı oldu; vahiy hanesinin kızı oldu; vahiy ile büyüdü; vahiy ile gelin oldu ve vahiy semadan kesilince de altı ay sonra o da bu dünyadan göçüp gitti."*

Hz. Fâtıma o kutlu hanenin son kız çocuğu olarak, böyle dünyaya geliyor.... Ondan sonra Nübüvvetin 2. yılında Abdullah doğuyor ve altı ya da yedi aylık bir bebekken vefat ediyor; daha sonra Medine'de Efendimiz'in (sas) Mariye validemizden İbrahim'i oluyor, o da yaşamayıp vefat ediyor. [14] Dolayısı ile Hz. Fâtıma o evin son kız çocuğudur; ayrıca babasından sonra yaşayan, ne kadar yaşayan sadece 6 ay yaşayan tek çocuğudur. Düşünebiliyor musunuz Efendimiz'in (sas) toplam 4 kız, 3 erkek 7 çocuğu oluyor; bunların altı tanesini Efendimiz, kendi elleri ile toprağa veriyor; bir tek Fâtıma'sı

[8] Yıldırım, Muhammed Emin, *Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice*, s. 76.
[9] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 146.
[10] Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 62.
[11] Efendimiz'in (sas) 5. göbekten ninesidir; Kilâb b. Mürre'nin hanımıdır. Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 68.
[12] Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 92, 93.
[13] Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, I, 268.
[14] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 138.

kalıyor, o da arkasından altı ay geçmeden babasına kavuşuyor; bu da Efendimiz'in (sas) nasıl büyük imtihanlardan geçtiğinin en önemli göstergesidir.

Hz. Fâtıma beş yaşına gelince, insanlık tarihinin en önemli olayı oluyor; Nur dağı Hira mağarasında Cibril-i Emin, Muhammedü'l-Emin'e ilk vahyi ve nübüvvet tacını getiriyor. Beş yaşında bir çocuk iken, daha günah nedir bilmez iken, şirk nedir bilmez iken, vahiy ile tanışıyor ve onunla büyüyor. Bundan dolayı vahiy evinin kızı oluyor, bundan dolayı nübüvvet evinin sultanı olarak büyüyor. Gözünü iman nuru ile açtığı için Hz. Fâtıma validemiz imanla yürümüştür o basamakları; 8-10 yaşlarına gelince o artık babasının kızıdır ve babasının arkasındadır. Nasıl mı?

Bilindiği üzere nübüvvetin ilk yıllarında evin büyük kızı Zeyneb validemiz, teyzesinin oğlu olan Ebû'l-As ile evlidir ve evin dışındadır.[15] Evin diğer iki kızı Rukiyye ve Ümmü Gülsüm, O günler, Ebû Leheb'in iki oğlu Utbe ve Uteybe ile sözlü idiler; sonra bu söz bozuluyor;[16] kızlar bir müddet baba evinde kalıyorlar, daha sonra o kızlardan büyük olan Rukiyye, Hz. Osman ile evleniyor ve Nübüvvetin 5. yılı Habeşistan'a gidiyor...[17]

Nübüvvetin 6. yılına gelince, o evde, 12 yaşlarında Ümmü Gülsüm ve 11 yaşlarında Fâtıma vardır. Bu iki kız sanki aralarında şöyle bir iş bölümü yapmışlardır; Ümmü Gülsüm evde annesinin yanında olacak, Fâtıma dışarıda babasının yanında olacak... Böyle bir ifade sözlü olarak kaynaklarımızda geçmez; ancak Mekke yıllarında Fâtıma validemizin dışarıda babasının yanında olduğuna dair birkaç rivayet elimizde varken,[18] Ümmü Gülsüm'e dair hiçbir rivayet elimizde yoktur; bu da gösterir ki Fâtıma babasının yanındadır; babasını bir gölge gibi takip etmektedir. Böyle olduğu için de üç ablası olmasına rağmen *Binti Ebîha/ Babasının kızı* ifadesinin sahibi o olmuştur.[19]

---

[15] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 140, 141.
[16] Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, XI, 46, 47.
[17] Beyhakî, *Delâil*, II, 297; İbn Kesir, *el-Bidâye*, III, 66.
[18] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 220; Zehebî, *Tarih*, s. 216; Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid*, VI, 18; Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Ledüniyye*, I, 62.
[19] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2596.

Binti Ebîha/ Babasının kızı... Bu ifade belki bize bir anda sıradan bir ifadeymiş gibi gelebilir; ama öyle değildir. Doğrudur her kızın bir babası ve annesi vardır. Ama bazı kızlar ya da erkekler tam babalarının oğlu ya da kızıdır. Nasıl? Onlar öyle bir kamet/duruş ortaya koyarlar ki babalarının veya annelerinin yükselttikleri çıtayı yere düşürmezler; sadece şerefleri o babanın kızı ya da o annenin kızı olarak kalmaz; o şerefe kendileri de şeref eklerler ve böylece tam babalarının veya annelerinin kızları olurlar. İşte Hz. Fâtıma, bu manada tam babasının kızı idi. Ama tam hem de tastamam... Öyle ki sadece ahlaken ve ibadetten değil, yani sadece insanın biraz kesbî bir biçimde elde edecekleri ile değil; fiziken, konuşma tarzı olarak, yürüyüş endamı olarak, el ve kollarını hareket ettirerek, aklınıza gelen her hususiyette de tam babasının kızı idi. Bu durumu Hz. Aişe annemiz şöyle ifade eder:*"Ben bir kızın bu kadar babasına benzediğini görmedim. Fâtıma her hali ile babasının kızı idi. Medine'de gece onu arkadan görenler, yürüyüşü ile hareketleri ile onu Resûlullah zannederlerdi."* [20]İşte babasının kızı böyle idi.

Hz. Fâtıma'nın, babasını Mekke'de nasıl bir gölge gibi takip ettiğine dair Abdullah b. Mes'ûd'un bize rivayet ettiği şu hadise çok önemli bir örnektir. Diyor ki İbn Mes'ûd: "Bir gün Efendimiz (sas) Kâbe'de namaz kılıyordu. Biz de zayıf mü'minler olarak uzaktan onu seyrediyorduk. O ara bir deve kesilmiş, işkembesi ise oraya bir yere bırakılmıştı. Ebû Cehil, yanındaki arkadaşlarına dedi ki: 'Kim bu deve işkembesini Muhammed'in üzerine koyar!' Gülüşmeler oldu; sonra Ukbe b. Ebî Muayt: 'Ben koyarım' dedi. Yanına bir kaç adamını da alarak, koca deve işkembesini taşıttı ve Efendimiz (sas) tam secdede iken onun sırtının üzerine bıraktı. Biz olanları sadece seyrediyor ve korkumuzdan hiçbir şey yapamıyorduk. O anda ya biri haber verdi ya da kendi geldi Fâtıma. Babasının başına, sırtına konmuş işkembeyi görünce feryadı bastı; koştu, bir taraftan işkembeyi itekliyor, bir taraftan da ağlıyordu. Derken işkembeyi Efendimiz'in (sas) üzerinden aşağıya itti ve o eziyetten kurtardı. Efendimiz (sas) namazını bitirince, Fâtıma; o günler en fazla 10-11 yaşlarındadır. Hz. Fâtıma bir taraftan ağlıyor, bir taraftan babasının üzerindeki pislikleri temizliyordu. Sonra Efendimiz (sas) sarıldı kızına ve

[20] Tirmizî, *Menâkıb*, 61.

dedi ki: **"Üzülme kızım Allah babanı zayi edecek değildir."**[21] Bu söz Mekke toprağının alışık olduğu bir sözdü. Bu söz Hacer'in sözü idi, bu söz Hatice'nin sözü idi, bu sözü o gün babası kızına öğretiyor ve o günden sonra o söz Fâtıma'nın sözü de olacaktı.

İşte Abdullah b. Mes'ûd'un aktardığı bu dehşetli tabloda Hz. Fâtıma, babasının kızı olarak, babasının arkasında nicelerinin korkudan bir şey yapamadığı bir zaman diliminde, bir mücahide olarak babasının üzerine atılan deve işkembesini hiçbir şeye takılmadan, kızım, küçüğüm, güçsüzüm, zayıfım, kimsesizim demeden atmıştı. Fâtıma olmak ne demekmiş buradan anlamalıyız...

Fâtıma olmak, el atmak demektir.

Fâtıma olmak, temizlemek demektir...

Fâtıma olmak, atılan deve işkembelerini Resûlullah'ın (sas) üzerinden atmak demektir...

Bugünün dünyasında Fâtıma olmanın yolu da budur. Yine O'nun (sas) üzerine işkembeler atılıyor, yine O'nun (sas) davası ve sünneti kirletiliyor, yine O'nun (sas) davasının ve sünnetinin sesi kısılmak isteniyor; hiçbir şeye takılmadan el uzatabiliyorsan, Allah'ın izni inayeti ile çağın Fâtımasısın, çağın Kur'ân evinin kızı, Kur'ân evinin oğlusun inşallah...

Efendimiz'in (sas) kızına karşı muhabbetinin boyutunu hepiniz çok iyi biliyorsunuz. Ne zaman kızını görse ayağa kalkan bir baba, ne zaman kızının sesini duysa heyecanlanan bir baba, ne zaman evden içeriye girse onu karşılayan bir baba, ellerini ellerinin arasına alan bir baba, kızının ellerini öpen bir baba, kızının avuç içlerini öpen bir baba, kızını kendi yerine oturtup, dizini dizine yaslayan bir baba... [22] Gerçekten Efendimiz'in (sas) Hz. Fâtıma'ya olan muhabbeti, eşi benzeri olmayan bir muhabbettir. Babadan böyle bir muhabbet gören bir kız düşünün, evin en küçük kızı, onlarca kişi-

[21] Buhârî, *Vudû*, 3; Müslim, *Cihad*, 107, 110; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 125; Ebû Nu'aym, *Delâil*, I, 267; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 58.

[22] Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 98; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 143, 144; Tirmizî, *Menâkıb*, 60; İbn Sa'd, *Tabakât*,.

nin gözü önünde babasından böyle bir karşılık gören bir kız; o kızın hali ne olur? Ne olacak, Fâtıma gibi biri olur...

2- Babasının Annesi/Ümmü Ebîha

Hz. Fâtıma'nın babasının annesi diye isimlendirilmesi,[23] onun nasıl Risalet davasına sahip çıktığının, ideal manada nasıl dava adamı olduğunun en önemli işaretidir. Bu konuda da çok şey söylenir, ancak biz yine birkaç rivayet üzerinden bunu özetlemeye çalışacağız.

Hz. Fâtıma validemiz, 17 yaşlarında bir genç kız iken zorlu bir yolculuk ile Medine'ye gelmiş, Hücre-i Saâdet inşa edilene kadar da ensârdan hanımların evlerinde kalmaya başlamıştı. Mescid inşa edilip, Efendimiz'e (sas) ait odalar yapılınca Sevde ve Aişe valide lerimizin odalarının hemen arkasında Hz. Fâtıma ve o gün için halen baba evinde olan Ümmü Gülsüm validemiz için de bir oda yapılmıştı. Ensâr-muhacir kardeşliğinde, Efendimiz genelde erkekleri birbirlerine kardeş kılmıştı. Ama biz bazı kaynaklardan Hz. Aişe validemizin Ebû Eyyüp el-Ensârî'nin hanımı olan Ümmü Eyyüb'a,[24] Hz. Fâtıma'nın ise Enes'in annesi olan Ümmü Süleym'e kardeş kılındığını görüyoruz.[25] Bu da onların bir ayrıcalığı, onların istisnai bir halleridir.

Medine sürecinde Hz. Fâtıma, babasının en büyük morali ve destekçisi idi. Olgunluğu ile, makul sözleri ile, şefkati ile, muhabbeti ile babasına farklı bir ruh hali yaşatıyordu. Bundan dolayıdır ki Efendimiz (sas) bir ömür ne zaman Medine'den çıksa son vedalaştığı kişi Fâtıma olurdu; ne zaman Medine'ye dönse ilk karşılaştığı, buluştuğu Fâtıma olurdu.

Bu konuda size iki rivayet aktarmak istiyorum. Hâkim *el-Müstedrek*'inde, Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*'inde aktarıyor. Herhalde Hayber dönüşüdür; günlerce Efendimiz (sas) yollardadır. Medine'ye vardığında Mescid'e gidip şükür namazı kıldıktan sonra Fâtımasına doğru yönelir. Hz. Fâtıma da günlerdir babasının yolunu gözlemektedir. Babasının gelişini görünce

[23] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2596; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 216.
[24] İbn Kesîr, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, I, 412.
[25] İbn Manzûr, *Muhtasaru Tarihi Dımaşk*, IX, 140.

ona doğru koşar ve yolun orta bir yerinde birbirlerine sarılırlar. Hz. Fâtıma validemiz bir taraftan ağlıyor, bir taraftan babasının üzerindeki tozları, toprakları temizliyor. Efendimiz (sas) kızının ağladığını görünce o da ağlıyor. O an Hz. Fâtıma: "Ey Babacığım! Ne zaman bitecek bu sıkıntılar ve sen ne zaman rahat edeceksin?" der. Efendimiz (sas) o anda gözlerindeki yaşı siler ve der ki: **"Kızım Allah babanı bu iş için göndermiştir. Sabret kızım yakın bir zamanda Allah babanın adını, yeryüzünde kıldan tüyden yapılan her çadıra, taştan kerpiçten yapılan her eve ya izzet ile ya zillet ile sokacaktır."** [26] Yani babanın adı yeryüzünün her tarafına izzetle yani isteyerek ya da zilletle yani istemeden ama bir şekilde ulaştıracaktır. [27]

Aynı tablo, başka kaynaklarda da aktarılır. Meselâ; Temîmed-Dâri'nin rivayetinde[28] şöyle bir ifade vardır: **"Allah, babanın adını gece ve gündüzün hüküm sürdüğü her yere ulaştıracaktır."**[29] Bunun anlamı dünyanın her yeri olduğu gibi, 6 ay gündüz, 6 ay gece olan dünyanın bazı yerleri de özel olarak belirtilmiş olabilir. Belki yarın dünya dışında bir yer tespit edilirse, orası da olabilir...' Sadakte Ya Resûlullah' deriz değil mi bu büyük müjdeye... Şuan yeryüzünde O'ndan mahrum, O'nun adını bilmeyen, O'ndan habersiz kimseler elbette ki vardır; ancak O'nun adı dünyanın dört bir tarafında şimdilerde çağlamaktadır Elhamdullilah... Burada unutmamamız gereken bir hakikat var ki insanlığın O'nun (sas) adını izzetle yani isteyerek kabul etmesini sağlayacak olan sizlersiniz, bizleriz. Eğer biz Efendimiz'i (sas) doğru tanırsak ve insanlığa doğru tanıtırsak Allah aşkına tanıyıp da kim düşman kalabilir ki? İşte bu rivayet, bu gerçeği bize böyle beyan ediyor.

---

[26] Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 476; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 103; Heysemî, *Mecmaüz-Zevâid*, IV, 15.

[27] Müslim'de Hz. Sevbân'ın nakli ile geçen beyan şöyledir: *"Allah / Rabbim yeryüzünü benim için -her tarafı görünür şekilde- dürüp topladı. Onun hem doğu taraflarını hem batı taraflarını gördüm. Muhakkak ki benim ümmetimin mülkü / hükümranlığı bana dürülüp toplanan (gösterilen) yerlere kadar ulaşır."* Müslim, *Fiten*, 19; Ebû Dâvûd, *Fiten*, 1; Tirmizî, *Fiten*, 14.

[28] O rivayet tam olarak şöyledir: *"Bu iş, gece ve gündüzün hüküm sürdüğü her yere ulaşacaktır. Allahu Teâlâ, bir güçlünün izzeti veya bir zelilin zilleti ile köy ve şehir halkını bu dine dâhil eyleyecektir. Allah (cc) İslâm'a izzet verecek, küfrü zelîl kılacaktır."* Temîm devamla şöyle dedi: *"Ben bu durumu kendi ailemde müşahede ettim. Müslüman olanlar, hayır, şeref ve izzete nail oldular, kâfir olanlar ise, hakir ve zelil olarak cizyeyi hak ettiler."* Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, II, 150, 151.

[29] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI, 4; Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid*, VI, 14.

İkinci rivayeti bize Hz. Sevban rivayet ediyor; bu rivayeti bize Ebû Dâvûd naklediyor, diyor ki: "Bir sefer sonrası idi; dönüp Medine'ye gelmiştik; Efendimiz (sas) sefer yolunda da hep Fâtıma'dan, Hasan ve Hüseyin'den bahsetmişti. Belli ki çok özlemişti. Varıp geldik Medine'ye; Mescid'e gitti Efendimiz, iki rekât şükür namazı kıldı; sonra Fâtıma'nın evine doğru yürüdük. Hasan ve Hüseyin de kapıda dedelerini bekliyorlar. Eve yaklaştığımızda artık kim hediye verdiyse bilmiyoruz, Hz. Fâtıma'nın kapısında güzel bir örtü, Hasan ve Hüseyin'in kollarında da gümüşten bilezik/künye vardı... Efendimiz (sas) o kadar özlemesine rağmen bir anda yüzünü çevirdi ne torunlarına baktı ne eve girdi; dönüp Mescid'e doğru yürüdü. Hz. Fâtıma babasının neden böyle yaptığını anlamıştı. Anlamaz mı o babasının kızı, babasının annesi idi. Hemen o örtüyü çekip aldı; çocuklarını çağırdı kollarındaki bilezikleri çıkarttı. Tabi çocuk bunlar ne olduğunu anlamadıkları için ağlamaya başladılar. Öyle ağladılar, öyle ağladılar ki Hz. Fâtıma artık onları susturmak için o bileziklerden bir tanesini ikiye ayırdı. Bir yarısını birine diğer yarısını ötekine vermek zorunda kaldı. Ama çocuklar annelerine: "Seni dedemize şikâyet edeceğiz" diye ağlaya ağlaya Mescid'in yolunu tuttular. Mescid-i Nebevi'ye girdiklerinde koşa koşa dedelerinin kucağına kendilerini attılar ve annelerini şikâyet etmeye başladılar: "Bizim kolumuzdaki bilezikleri annemiz çıkarttı, sonra birini kırdı bir parçasını birimize, öteki parçasını birimize verdi." dediler. Hz. Sevban diyor ki Efendimiz'in (sas) gözleri dolu dolu olmuştu hemen bana dedi ki: **"Sevban, al çocuklarımı filanca ensârın evine götür. O ensârî sahâbîye de söyle, bir tane âşık kemiğinden gerdanlık Fâtımama versin, deniz kaplumbağasının kemiğinden yapılmış iki bilezik de torunlarıma versin. Ücreti ne kadarsa sor ben ona öderim."** [30]

Efendimiz'in (sas) neden böyle davrandığını anlayabileceğimiz bir cümle geçer rivayetlerin içerisinde der ki: **"Bunlar benim Ehl-i Beyt'imdir; onların, dünya hayatının en güzel şeylerini yiyip bitirmelerini hoş görmem!"** [31]

[30] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 275; Ebû Dâvud, *Tereccül*, 21.
[31] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 275; Ebû Dâvud, *Tereccül*, 21.

Babasının annesi, Risalet davasın annesi; elde ettiği şerefe uygun davranışlar ortaya koyan annemiz...

Uhud'un yamaçlarında görüyoruz Fâtıma annemizi... Duymuş babasının başına bir iş geldiğini, sarsılmış ve koşmuş Uhud'a doğru... O gün Uhud'a yakın bir yerde askerlerin geri ihtiyaçları için hazır-kıta bekleyen 10-15 hanımdan biridir Hz. Fâtıma...[32] Bakmış babası sağ ama kanlar içerisinde, sarılmış babasına yine ağlamış, yine ağlamış... Babasının annesi; Uhud'da tam bir analık yapacak; hemen Ali'ye diyecek ki: "Koş Ali bana su getir." Ali kalkanını ters çevirip içine su doldurup getirecek; Fâtıma anamız babasının mübarek başındaki ve yüzündeki kanları yıkamaya başlayacak. Ama yanaklarına batan miğferin izlerinden halen kan akmaya devam edecek. Hz. Fâtıma bakacak ki kan durmuyor, orada bir hasır parçası bulacak; onu yakıp kül haline getirecek ve o külleri kanayan yerlerin üzerine koyarak kanı durduracak... Bazı kaynaklar derler ki tam bir ay Fâtıma babasının tedavisi ile bizzat meşgul oldu.[33]

İbn Hişâm , Beyhakî ve diğerleri anlatıyor; eve gelecekler, Efendimiz (sas) kılıcını kızına uzatacak ve diyecek ki: **"Kızım! Şu kılıcımı al ve onu yıka! Vallahi Uhud günü o bana çok iyi arkadaşlık etti!"** Hz. Fâtıma, babasının elinden kılıcı alırken, biraz sertçe Hz. Ali'ye bakacak, sanki: "Babama bu haller olurken sen neredeydin" dercesine bir mesaj verecekti. Ali de anlamıştı o bakışın manasını, babası da anlamıştı. Ali anladığı için, hemen o da kanlı kılıcını Fâtıma'ya uzatmış; "Benim kılıcımı da yıka! O da bana iyi arkadaşlık yaptı!" demişti. Hz. Fâtıma, madem arkadaşlık yaptı neden babam bu hallere düştü dercesine bir eda ortaya koyunca, Efendimiz'in (sas) sözü şu olacaktı: **"Ey Ali! Ne güzel savaştı değil mi Âsım b. Sâbit, Hâris b. Sımme ve Ebû Dücane! Aynen senin gibi savaştılar..."** Efendimiz (sas) bu sözü söyleyince Fâtıma anamız biraz teskin olacaktı. Anlayacaktı ki Ali elinden geleni yapmış, zaten Efendimiz (sas) de bunu kızı anlasın diye böyle konuşmuştu.[34]

[32] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 165; Buhârî, *Cihad*, 65; Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid*, V, 324.
[33] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 47.
[34] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 100; Beyhakî, *Delâil*, III, 215.

Hendek Gazvesi'nin zor günlerinde, çocukları için ekmek pişirmiştir Fâtıma annemiz... Ama aklı hep babasındadır. Pişirdiği o ekmeklerden bir kaçını alır ve hendekler kazan babasını ziyarete gider. Babasını görüp ekmekleri uzatınca: "Babacığım! çocuklara pişirmiştim, sana da getirmek istedim" dedi. Efendimiz (sas) kızının elinden ekmekleri alınca şunu diyecekti: **"Kızım üç gündür babanın boğazından doğru dürüst bir şey geçmedi. Üç gün sonrasında babanın yiyeceği yiyecek bu ekmekler olacak!"** dedi. [35]

Efendimiz (sas) ona *Ümmü Ebîha/Babasının Kızı* derken, bu sözü sadece onu sevmek, sevindirmek için söylemiyordu; gerçekten babasına analık yapması, bir ana gibi davranması, nice incelikler ortaya koyarak elinden gelen ne varsa onların hepsini yapmasından dolayı böyle isimlendiriyordu. Yaşı 20'lerde olmasına rağmen, Peygamber evinin sultanları olan annelerimiz arasında hakemlik yapar, babası ile hanımları arasında bir köprü olurdu.[36] Babasının evi olmasına rağmen evin özel meselelerine hiç karışmaz, sıkıntı varsa o tartışma içerisine hiç dâhil olmaz, laf götürüp getirmez, yıkıcı olmaz tamir edici olur, eğer kendisinden bir tavır beklenmişse kesinlikle annelerimizin birbirlerine hüsn-ü zan beslemeleri için elinden geleni yapardı.

Hz. Fâtıma validemiz, Peygamber'in (sas) kızı olmasına rağmen, Ehl-i Beyt'in anası olmasına rağmen, bir eliyle, bir işaretiyle, bir talebiyle bütün Medine'yi ayağına getirebilecek kadar saygınlığı olmasına rağmen dünyevi anlamda çok büyük sıkıntılar çekti; tabir câiz ise dünya namına hiçbir şeyi tatmadı, tadamadı. Bıçağın kemiğe dayandığı bazı günler oldu; evde tencerenin kaynamadığı günler oldu; çocukların açlıktan ağladığı günler oldu; değirmen taşı çevirmekten eller nasırlaştı, beller büküldü; böyle zorlu günlerde babasının huzuruna geldi Hz. Fâtıma, ama babasından dünyalık yerine başka şeyler alarak geri döndü. Nasıl mı?

Bu olayı başta İmam Buhârî ve Müslim olmak üzere, birçok kaynağımız bize anlatır. Hadiseyi bize nakleden ise Hz. Ali'dir. (ra) Diyor ki Hz. Ali: "Evimizde hizmetçimiz yoktu. Bütün işlerini bizzat Fâtıma kendisi yapıyordu. Bu arada Hayber dönüşü Medine'ye esirler getirilmişti. Allah Rasûlü

[35] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 383.
[36] Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 83; Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, IX, s. 171.

(sas) bu esirleri, müracaat eden Medine halkına dağıtıyordu. Fâtıma'ya, babasına gidip ev işlerinde kendisine yardımcı olabilecek bir hâdim (hizmetçi) istemesini söyledim. O da gitti ve istedi..." Şimdi, hâdisenin gerisini Hz. Fâtıma Validemiz'den dinleyelim: "Babama gittim; fakat evde yoktu. Hz. Aişe: 'Geldiğinde ben haber veririm' dedi, ben de geri döndüm." Fâtıma validemiz devam ediyor: "Yatağa uzanmıştık ki az sonra Allah Rasûlü birdenbire çıkageldi. Ben ve Ali yataktan doğrulmak istedikse de O, buna mâni oldu ve aramıza oturdu; uzandı. Öyle ki sadrıma temas eden ayağındaki serinliği göğsümde hissediyordum. Arzumuzu sordu. Ben de durumu aynen naklettim. Allah Rasûlü birden uhrevîleşti ve şöyle dedi: **"Ya Fâtıma, Allah'tan kork ve Allah'a karşı vazifende kusur etme! Allah'ın omuzlarına yüklediği farzları hakkıyla yerine getir. Kocana da daima sâdık ve itaatkâr ol! Onun hakkını da gözet!** (Yani, senin iki vazifen var: Allah'a karşı kulluk etmek ve sonra da kocana itaatte bulunmak.) **Sana istediğinden daha hayırlı bir şey söyleyeyim mi? Yatağına girmek istediğin zaman, otuz üç defa Sübhanallah, otuz üç defa Elhamdülillah, otuz üç defa** -ya da otuz dört defa- **Allahüekber de.**[37] **Bu senin için daha hayırlıdır."** [38]

Hz. Fâtıma babasının kendisine söylediği bu sözlerden çok memnun olmuştu. Oysa ki bizim dünyamızdan baktığımızda şunu diyebilirdi Hz. Fâtıma: "Baba ben senden hizmetli istedim, sen bana kelimeler verdin, öğrettin. Kelimeler karın mı doyuruyor ki bana bunu verdin?" Hz. Fâtıma bunu demedi; çünkü o çok iyi biliyordu ki gerçekten kelimeler karın doyuruyor. Çünkü insanda iki mide vardır. Biri karın midesi, diğeri ruh midesi... Karın midesi yemekle, içmekle doyar; ama ruhun midesi kelimelerle, sohbetle doyar. Ruhlarının açlığının farkına varamayan niceleri içlerinden gelen bu duyguyu yemekle bastırmaya çalışıyorlar. Bundan dolayı da stresten şişmanlıyoruz diyorlar. Adam canım sıkıldıkça yiyorum diyor... Neden yiyor; açlığının nereden geldiğini bilmiyor. Allah bize bu açlığımızı unutturmasın, bundan mahrum olan kardeşlerimize de duyursun, duyurulmasına bizleri vesile kılsın inşallah...

[37] Buhârî, *Farzu'l-Humûs*, 6; Müslim, *Zikr*, 80.
[38] Buhârî, *Daavât*, 11; Müslim, *Zikr*, 80-81; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 24, 25.

Hz. Fâtıma diyor ki: *"Bu tespihatı yapmaya başlayınca işlerim hafifledi, gücüm ise daha da ziyadeleşti."* [39] Bu rivayetin şerhini yapan âlimlerimizin bir tespiti var ki çok önemlidir onu sizlerle paylaşmak isterim. Derler ki: *"Allah'ı zikretmek insanın kalbine rahatlık verdiği gibi cesedine de güç verir."*[40] İşte biz bundan dolayı savaş meydanlarında 'Allah Allah' diyerek yürürüz. Bundan dolayı Efendimiz'in (sas) bize öğrettiği evradı, ezkarı, tesbihatı hayatımızda canlı tutmaya çalışırız.

Hz. Ali, bu rivayeti bize aktardıktan sonra diyor ki: *"Efendimiz'in (sas) bize tavsiye ettiği o tesbihleri ben bir ömür boyu hayatımdaki en sıkıntılı anlarda bile terk etmedim."* Hz. Ali bu sözü söylediğinde yanında bulunan İbnü'l-Kevvâ isimli biri; "Ya Emire'l-Mü'minin! Hayatında çok şeyler yaşadın. Cemel, Sıffin, Nehveran gibi ölüm kalım savaşları gördün. Allah aşkına mesela Sıffin gecesi, o ihanete uğrayıp hakem olayına mahkûm olduğun gece de bu tesbihi yaptın mı?" Ne demiştir sizce Hz Ali? "Evet, yaptım"[41] demiştir. Hz. Ali'ye bunu yaptıran ihsan şuurudur, değil mi?

İşte o şuurun zirvesinde olan Hz. Fâtıma hem bir ömür babasının annesi olmuş hem Risalet davasına annesi olan, Hz. Hatice annemiz gibi analık yapmıştı.

3- Hz. Ali'nin Hanımı

Hanım olarak, eş olarak Hz. Fâtıma validemiz, yine bize çok şeyler söyler değil mi? Hz. Fâtıma validemizin 28 yıllık hayatını yaşadığı evler çerçevesinde bir tasnife tutsak, şöyle bir tablo ile karşılaşırız:

1- İlk beş yılı: Hz. Hatice'nin Evi

2- Mekke'deki 13 yıllık evi: Nübüvvetin Evi

3- Medine'de ki 2 yıllık evi: Risaletin Evi

4- Hz. Ali ile geçirdiği 9 yıllık evliliğindeki evi: Velayet Evi

[39] İbn Hacer, *Fethü'l-Bâri*, XI, s. 149.
[40] İbn Hacer, *Fethü'l-Bâri*, XI, s. 150.
[41] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 24; Müslim, *Zikr*, 80.

Demek ki Hz. Fâtıma validemizin hayatında dört tane önemli ev olmuştur. Bunlar, *Hatice'nin evi, Nübüvvet evi, Risalet evi ve Velayet evi* idi. Hz. Fâtıma'nın en son evi olan velayet evi; veliliğin, yani Allah'a yakınlığın -ki bunun adı ihsandı- dolayısı ile ihsan evinin çok farklı bir havası, iklimi ve atmosferi vardı.

Hz. Fâtıma hayatı boyunca bir gölge gibi babasını takip etti ve babasına her türlü desteği sağladı. Ama böyle olmasına rağmen bir hakikatin burada altını çizmemiz gerekecektir: Hz. Fâtıma, sosyal hayat içerisinde aktif bir halde olmasına rağmen özellikle evlendikten sonra asla asli işi olan anneliği aksatmamış, ne çocuklarının, ne kocasının, ne de kayın validesinin hizmetini aksatmamıştır. Kayın babası yok o günler; Ebû Talib olsaydı onunla alakalı da bazı şeyler belki konuşacaktık; ama o günler vefat etmiştir...

Hz. Fâtıma, babasından öğrendiği şekliyle zamanı iyi tanzim ettiği için, zamanını boşa harcamadığı için hem kocasının hakkını hem çocuklarının hakkını hem Allah hakkını hem Peygamber hakkını hem yaşadığı toplumun hakkını tastamam ödemiştir.

Annemizin yaşı 18-19 olmaya başlayınca taliplileri gidip gelmeye başlamıştı, en sonunda o, o günler 24-25 yaşlarında olan Ali'nin nasibi olmuştu.[42] Efendimiz (sas) kendi mübarek elleri ile kızını gelin etmiş, ona çok güzel bir düğün yapmıştı. Ensârın hanımlarından Ümmü Süleym, o düğünü bize anlatırken şöyle diyorlardı: *"Biz Fâtıma'nın düğünü kadar güzel bir düğün görmedik!"* [43] Neden? Sade, hoş, riyasız, gösterişsiz, imkânlar ölçüsünde...[44] İşin içine riya girince, meselelerin ne hale girdiğini görüyorsunuz. Riya olduğu için ilk gün kavgalar başlıyor; bunu yapmadın, bunu etmedin, falanca bunu yaptı, filanca bunu yapmadı, annen böyle yaptı, baban böyle davrandı, neler, neler... Ama Hz. Fâtıma, işin en güzelini bize öğretiyor; riya

[42] Hz. Fâtıma annemizin mihri 12,5 ukiyye (450-500) dirhem civarındaydı. İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 20.

[43] İbn Mâce, *Nikâh*, 24.

[44] Nasıl bir düğün ve ev olduğunu anlamak için Hz. Fâtıma'nın çeyizine bir bakalım: "Üç adet minder, bir halı, bir yastık, iki eldeğirmeni, bir su tulumu, bir su testisi, meşinden bir su bardağı, bir elek, bir havlu, bir koç postu, eski bir kilim, hurma yaprağından örülmüş bir sedir, iki elbise, uzunlamasına örttüklerinde ayakları, enlemesine örttüklerinde başlarını açıkta bırakan bir küçük yorgan." İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 23; Nesâî, *Nikâh*, 81.

yok, ihlâs var; düğünde de Allah (cc) var, onun sınırları var; bir kerecikten ne çıkar yok; bir kerecikten çok şey çıkar korkusu var.

Gelin hanım, damat evine götürülürken Efendimiz'in (sas) gözleri dolu dolu oldu. O anda Efendimiz (sas) Ümmü Eymen validemizi çağırdı dedi ki: **"Ey Ümmü Eymen! Gelini götür, evlerine yerleştir; ama beni bekleyin ben geleceğim."**[45] Eve gidildi, yerleşildi; insanlar dağıldılar. O anda Efendimiz (sas) içeriye girdi. Bundan sonrasını Ümmü Eymen validemiz anlatıyor: "Resûlullah içeriye girince kızı Fâtıma'ya sarıldı ve onu sağına oturttu. Sonra: '**Kardeşim nerede?**' dedi. Ben: 'Kardeşin kim Ya Resûlullah!' dedim. '**Kim olacak? Ali!**' dedi. Ben 'Ya Resûlullah! Hem kardeşim diyorsun hem kızını ona veriyorsun? Olur mu böyle şey?' dedim. Efendimiz dedi ki: '**O benim dünya, ahiret kardeşimdir ve halen kardeşimdir, kardeşim olarak da kalacaktır.**' Ümmü Eymen devam ediyor: "Çağırdık Ali'yi geldi; Efendimiz (sas) onu soluna oturttu. Sonra bizden su istedi, bir kabın içerisinden su getirdik. Mübarek ellerini o suda ıslattı, sonra bir şeyler okuyarak önce Fâtıma'nın göğsüne, sırtına ve omuzlarına o sudan sıçrattı. Sonra aynısını Ali'ye yaptı.[46] Sonra onlara bir düğün hediyesi verdi." Ne vermiş olabilir? Beşi bir yerde mi dersiniz? Elbette ki hayır? Hikmet evine verilecek en güzel hediye, kelimelerdi, sözdü, duaydı. O eve verilecek en güzel hediye bu idi. Efendimiz (sas) de evlenecek, zifafa girecek gençlere söylenebilecek en güzel kelimeleri onlara verdi.

"Dedi ki: بَارَكَ اللَّهُ لَكُمْ وَبَارَكَ عَلَيْكُمْ وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي الْخَيْرِ

"Barekellahu le kuma ve bareke aleykuma ve cemaa beynekuma fi'l-hayr/ **Allah bu evliliğinizi ikiniz içinde bereketli kılsın! Bereketini üzerinizde daim eylesin. Ve ikinizin arasını da hayırlarla birleştirsin!"** [47]

Ondan sonra muavvizeteyn yani Felâk ve Nâs sûrelerini okudu, üzerlerine üfledi ve tekrar kızına sarıldı ve çıktı.[48]

[45] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 23.
[46] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 23, 24.
[47] Ebû Dâvûd, *Nikâh*, 37; Tirmizî, *Nikâh*, 7.
[48] Ahmed Halil Cum'a, *Nisâu Ehli'l-Beyt*, s. 567.

O günden sonra kurulan o ev, çok farklı bir ev oldu. Tatlısı ile acısı ile; saâdeti ile kavgası ile... Zannetmeyin ki o evde her şey güllük, gülistandı; hayır bu bir hayal, insanın olduğu yerde sorun olur, önemli olan onu, sorun olarak bırakmamak; işte Fâtıma annemiz, Ali'nin hanımı olarak bize bu işinde ideal halini öğretiyor.

Bakın Hz. Ali ne diyor: *"Yoğun koşuşturma ve meşguliyetlerin ardından eve gelip Fâtıma'nın yüzüne baktığımda bütün gam, üzüntü ve yorgunluklarım yok olup giderdi."*[49] Fâtıma kocasına böyle bir hava sağlamış, koca bu havadan istifade etme akıllığını göstermiştir.

Bir gün Efendimiz (sas) o haneyi ziyarete geliyor. Kapının önünde gülüşmeleri, sevinçleri duyuyor. İçeriye giriyor, onları o halde görünce Efendimiz de çok seviniyor ve diyor ki: **"Söyleyin bakayım sizi bu kadar sevindiren şey nedir? Neye gülüyordunuz, söyleyin ben de güleyim?"** Hz. Fâtıma validemiz diyor ki: "Babacığım! Amcanın oğlu ile tartışıyorduk. Ben diyordum ki babam en fazla beni seviyor, o diyordu ki Resûlullah (sas) en fazla beni seviyor. Biz bunu tartışırken gülüyorduk ki sen geldin. Şimdi söyle babacığım beni mi çok seviyorsun, amcanın oğlunu mu?" Efendimiz (sas) sevindi, güldü; ikisinin ellerini de avuçlarının içine aldı ve dedi ki: **"Kızım! Sen benim kızımsın. Ben seni bir babanın evladını sevmesinin üzerinde bir sevgi ile seviyorum. Ali'ye gelince; o benim kardeşimdir. Benim gözümde izzet ve kerem sahibidir. Onu da bir kardeşin diğer bir kardeşi sevmesinin ötesinde bir sevgi ile seviyorum."** [50]

Ehl-i Beyt'in o güzel günlerinden birine Efendimiz'in de Ali'nin de amcası olan Hz. Abbas şahit oluyor. Bir gün Hz. Abbas o haneye gidince tatlı bir tartışmanın yaşandığını görür. Hz. Abbas, içeriye girince Hz. Fâtıma der ki: "Tamam amcamız geldi, o ikimizden de iyi biliyor bu meseleyi" deyip, tartışma konusunu anlatıyorlar. Meğer Ali ile Fâtıma yaş meselesini tartışıyorlarmış; sen ne zaman doğdun, ben ne zaman doğdum diye... Hz. Abbas tartışmaya son noktayı koyuyor: *"Ey Fâtıma! Sen doğduğunda Kureyşliler Kâbe'yi yapıyorlardı. O zaman baban Resûlullah 35 yaşlarında idi. Ey Ali! Sen*

[49] Cum'a, Ahmed Halil, *Nisâu Ehli'l-Beyt*, s. 568.
[50] Cum'a, Ahmed Halil, *Nisâu Ehli'l-Beyt*, s. 576.

ise bu hadiseden bir kaç yıl önce doğmuştun.!" [51] Biliyorsunuz Ali'nin doğumu da bu hadiseden 5 yıl öncedir.

İbn Sa'd, *Tabakât*'ında anlatıyor: Bir gün yine Hz. Ali ile Hz. Fâtıma aralarında tartışmışlar. Her nasıl olmuşsa Efendimiz (sas) de bundan haberdar olmuş. Olayı bize aktaran sahâbî diyor ki: "Yüzünde derin bir üzüntü olduğu halde Efendimiz, Ehl-i Beyt'in hanesine girdi." Evin içinde olan olayı Hz. Ali anlatıyor: "Efendimiz içeriye girdi; Fâtıma'yı sağına, beni soluna oturuttu. Önce Fâtıma'nın elini tuttu göğsünün üzerine koydu. Sonra benim elimi tuttu; Fâtıma'nın elinin üzerine koydu. Bizi öylece barıştırdı. Güldük, konuştuk, sohbet ettik. Efendimiz (sas) çok mutlu bir şekilde evden çıktı." Sahâbe diyor ki: "Eve girerken çok üzüntülü idi, çıkarken O'nun güldüğünü gördük ve merakla sorduk: 'Ya Resûlullah! Eve girerken çok üzgündünüz ama şimdi çok sevinçlisiniz? Ne oldu? Bu halinizi bize anlatır mısınız?' Efendimiz (sas) dedi ki: **'En çok sevdiğim iki insanı barıştırdım. Ben sevinmeyeyim de ne yapayım? Sevdiğim iki kişinin arasını bulunca, beni sevinmekten hangi şey alıkoyabilir ki?'** " [52]

Yine bir gün eşler arasında bir tartışma olmuş biraz da iş ciddi bir noktaya gelmişti. Hz. Fâtıma, evden seni babama söyleyeceğim diye çıkmıştı. Hz. Fâtıma önde, Hz. Ali arkada Efendimiz'in (sas) yanına gitmişlerdi. Hz. Fâtıma babasına sarılmış ağlamaya başlamıştı. Bir kız babası olarak Efendimiz (sas) sizce ne yapmıştır. Ne oldu? Neden tartıştınız? Ali sen nasıl benim kızımı üzersin falan bu tarz sözler mi etmiştir? Hayır, Efendimiz (sas) bir taraftan Fâtıma'nın gözyaşlarını silerken dediği şudur: **"Kızım, eşinle konuş, ona sıkıntılarını açıkça anlat; onun da seninle konuşmasına imkân ver; onu dinle. Makul davran, bir kadın eşinin makul isteklerini yapmazsa kendini büyük bir sıkıntıya atmış olur."** Bu sözleri duyduktan sonra Hz. Ali dedi ki: *"Yaptığımdan vazgeçtim! (Ey Fâtıma!) Allah'a yemin olsun ki bir daha hoşuna gitmeyecek bir şey yapmayacağım!"* [53]

[51] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 25.
[52] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 25.
[53] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 24-25.

Bu sözlerden Hz. Fâtıma alacağını almıştı; ama en fazla Ali alacağını almıştı. İşte Ali'nin hanımı dersek, Hz. Fâtıma validemiz için bunları ve daha nice şeyleri hatırlarız.

4- Ehli Beyt'in Annesi

Hz. Fâtıma validemizin nasıl bir hayatı olduğunu kısmen de olsa anladık; bu kadar yoğun ve bu kadar aktif olmasına rağmen Hz. Fâtıma, dikkat buyurun 9 yıllık evliliğinde 3 erkek, 2 kız beş çocuk annesi olacaktı: *Hasan, Hüseyin, Muhassin, Zeyneb* ve *Ümmü Gülsüm*... [54] Bunlardan Muhassin bebekken vefat edecek, diğerleri yaşayacak. Hz. Fâtıma bunlara bakacak, büyütecek; asli vazifesi olan anneliği asla aksatmayacak, bu kadar işi tek başına yapacak, sadece mücahideliği sokakta kalmayacak, asıl mücahideliği evinin içinde olacaktı. Emin olun inanılmaz bir şey bu... 9 sene, 5 çocuk ve bu kadar iş.... Ne denir böyle bir hayata? *Sübhanallah, Maşallah, Ve lâ havle velâ kuvvete illâ billah*, denir; başka ne denecek...

Bir anne olarak Hz. Fâtıma'nın hayatına baktığımızda, onun anneliğini, hayatında altı temel esas üzerine doğrulttuğunu görürüz. Tabi bu bizim bir tespitimiz, belki bu konuda araştırma yapan başka kardeşlerimiz, bizim göremediğimiz bazı noktaları görebilir, yakalayabilir. Ancak bizim görebildiğimiz bu... Hz. Fâtıma, Müslüman bir hanımın asli görevi olan anneliği şu altı temel esas üzerine yürütmüş, ortaya koymuştu:

1. *Temsiliyet*
2. *Muhabbet*
3. *Merhamet*
4. *Adalet*
5. *Salihat*
6. *Sebat*

Bu maddelerin üzerinde biraz durmak gerekir, ama ona satırlar el vermeyecek, ancak şu kadarını söyleyeyim ki bu altı maddenin de çok önemli açılımlarını Hz. Fâtıma'nın hayatında görmek mümkündür. O ev, yetiştirdiği çocuklarla âleme çok derin izler bırakmıştır. Bakın şöyle tarihe: Âlem

[54] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 184-193.

Hz. Hasan'ın eliyle vahdeti, Hz. Hüseyin'in eliyle şehadeti, Hz. Zeyneb'in eliyle izzeti, Hz. Ümmü Gülsüm'ün eliyle dirayeti görmüş ve öğrenmiştir. Bu çocuklar nasıl böyle oldular? Ali gibi bir babaları, Fâtıma gibi bir anneleri olduğu için böyle oldular değil mi?

5- Hikmet Pınarı

Evet, gerçekten Hz. Fâtıma bir hikmet pınarı idi. Bunun nasıl olduğunu görmek istiyorsanız, bakın kendi sözlerine, bakın meselelere getirdiği çözümlere ve bakın babasından bize naklettiği 18 hadise,[55] bunu anlarsınız.

Hz. Fâtıma'nın ilimde ve hikmette nasıl bir seviyesi olduğunu anlayabileceğimiz iki örnek vermek istiyorum sizlere... Özellikle ilim şehrinin kapısı olan Hz. Ali ile aralarında geçen bu iki örnek, Fâtıma annemizin ilimde nerede durduğunu bize daha iyi anlatmaktadır.

Bir gün Efendimiz (sas), Hz. Ali'ye şöyle bir soru sordu: **"Ey Ali! Allah Teâlâ'yı sever misin?"** O: "Evet! Ya Resûlullah severim." dedi. Efendimiz: **"Onun Resûlü'nü de sever misin?"** dedi. Hz. Ali heyecanlanarak: "Evet ya Resûlullah!" dedi. Efendimiz tekrar: **"Kızım Fâtıma'yı da sever misin?"** diye sordu. Hz. Ali hiç tereddüt etmeden: "Evet" dedi Efendimiz: **"Hasan ve Hüseyin'i sever misin?"** dedi. O da: "Evet ya Resûlullah! Severim." diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamberimiz: **"Ey Ali! Gönlün bir tane, sevgin ise dört tane... Bir kalbe bu kadar sevgiyi nasıl sığdırdın?"** buyurdu. Hz Ali bu söz üzerine kalakaldı. Ne diyeceğini bilemedi ve herhangi bir cevap vermeden Huzur-u Risalet'ten ayrıldı. Düşünceli bir vaziyette evine döndü. Onu düşünceli ve durgun görünce Hz. Fâtıma validemiz bir şeyler olduğunu anladı. Ne olduğunu ve onun zihninden geçirdiklerini öğrenebilmek için şefkatle: "Ey Ali seni durgun görüyorum. Üzücü bir şey mi oldu?" diye söze girdi ve "Eğer bu dünya ile ilgili ise kederlenmeye değmez. Ahiret ile ilgili bir husus ise nedir seni üzen şey?" dedi. Muhtereme eşinin sorusunu cevapsız bırakmak istemeyen Hz. Ali başından geçen olayı anlattı ve Efendimiz'in (sas) sorduğu soruya cevap veremediğini söyledi. Hz. Fâtıma soruyu duyunca gülümsedi ve "Ey Ali! Babamın yanına var ve bu suali şöyle cevaplandır." diyerek açıklamalarda bulundu. Hz. Ali bu izahtan memnun oldu.

[55] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 263.

Gönlüne hoş geldi ve Efendimiz'in (sas) huzuruna koştu: "Ya Resûlullah! Biraz önce sorduğun soruya cevap vermeye geldim" dedi. Efendimiz (sas) **"Ver, bakalım"** dedi: *"Ya Resûlullah! İnsan bedeni bir tane olmasına rağmen, onun sağ, sol, ön ve arka diye yönleri vardır. İnsanın kalbi de bir tane olmasına rağmen, kalbinde böyle yönleri vardır. Ben Allah'ı aklım ve imanımla, sizi ruhum ve imanımla, Fâtıma'yı, insani canım ve nefsim ile, Hasan ve Hüseyin'i ise babalığın tabii icabı ile seviyorum."* dedi. İki Cihan Güneşi Efendimiz (sas) bu cevaba tebessüm etti ve: **"Ey Ali! Bu sözleri sana kim söyledi, bu sözler senin sözlerin değil"** dedi. Ali: "Fâtıma" dedi. Efendimiz (sas): **"Fâtıma, benden bir parçadır; bu sözleri ancak Peygamber ağacının dalından alınmış meyvelerden biri söyleyebilir"** buyurdu.[56]

Yine bir gün Peygamberimiz Hz. Ali'nin ve ashâbından bazılarının bulunduğu bir toplulukta: **"Kadın için en hayırlı özellik nedir?"** diye sormuştu. Orada bulunanlar çeşitli cevaplar vermişlerdi ama Efendimiz (sas) o verilen cevaplardan pek memnun olmamıştı. Hz. Ali eve gelip Peygamberimizin sorduğu bu soruyu Hz. Fâtıma'ya sormuştu, Hz. Fâtıma, bu soruya hiç düşünmeden şöyle cevap vermişti: **"Bir kadın için en hayırlı özellik zaruret dışında erkeklere görünmemesi, erkeklerin de onu görmemesidir."** Betül olmakta buydu zaten değil mi? Neydi Betül olmak? İffet ve namusu muhafaza etme noktasında ciddi bir şekilde hassas davranmak, el değmemiş, göz değmemiş olmaktı. [57] Ali bu cevabı alınca hemen Efendimiz'e (sas) koşmuş ve cevabı söylemişti. Efendimiz (sas) yine tebessüm etmiş ve: **"Bu cevap Fâtıma'nın cevabıdır, o benden bir parçadır"** demişti. [58]

İşte Hz. Fâtıma'nın hikmet pınarı olması da böyle anlaşılmalıdır.

Babasına Doğru

Resûlullah (sas) vefatına sebep olan hastalığı sırasında, kızı Fâtıma'yı yanına çağırarak kulağına bir şeyler fısıldadı. Hz. Fâtıma annemiz hemen ağlamaya başladı. Sonra onu tekrar yanına çağırdı ve kulağına yine bir şeyler söyledi. Bu sefer güldü. Âişe validemiz dedi ki: Fâtıma'ya bunu sorduğum-

[56] Ahmed Halil Cum'a, *Nisâu Ehli'l-Beyt*, s. 577.
[57] Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, 39.
[58] Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, 41.

da, "Resûlullah (sas) bana, bu hastalığında vefat edeceğini haber verdi. Bu nedenle ağladım. Sonra bana, ailesinden kendisine ilk kavuşan olacağımı söyleyince güldüm."[59] dedi.[60]

Bu rivayetin biraz daha detaylı olanını bize, İbn Sa'd Hz. Aişe annemizin lisanından nakletmektedir. Hz. Aişe annemiz diyor ki: "Resûlullah'ın (sas) yanında oturuyordum. Fâtıma yürüyerek geldi. Yürüyüşü sanki Resûlullah'ın (sas) yürüyüşü gibiydi. Resûlullah (sas) ona, **"Hoş geldin kızım!"** dedi ve onu sağına veya soluna oturttu. Sonra kulağına eğilerek bir sır verdi. Hemen ağlamaya başladı. Sonra tekrar bir sır verdi. Hemen gülmeye başladı. Âişe dedi ki: Ona "Böyle ağlamaya yakın bir gülme görmedim. Resûlullah (sas) özel bir şeyler söyledi; sonra ağladın? Resûlullah (sas) sana ne sırrı verdi?" dedim. Fâtıma, "Onun sırrını ifşa edemem." dedi. Resûlullah (sas) vefat edince ona tekrar sordum. Bana, "Resûlullah (sas) dedi ki: **'Her yıl Cibrîl bir kez gelir ve benimle Kur'ân'ı tekrar ederdi. Bu yıl iki kez gelip tekrar etti. Zannedersem ecelim geldi. Senin için en iyi selef benim. Ailemden bana, ilk kavuşan sensin'** dedi. Bunu üzerine ağladım. Sonra bana, **'Bu ümmetin kadınlarının veya âlemlerin kadınlarının efendisi olmak istemez misin?'** dedi. Bunun üzerine güldüm." dedi. [61]

Resûlullah (sas) vefatına sebep olan hastalığı sırasında durumu ağırlaşınca kendisini acı bürümeye başladı. Fâtıma, "Vah babamın acısı!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) ona, **"Bu günden sonra baban sıkıntı görmeyecektir."** dedi. Resûlullah (sas) vefat edince Fâtıma şöyle bir şiir okudu:

Ey kendisini çağıran Rabbe giden babam...
Ey yeri Firdevs cenneti olan babam...

Ey Cibril'e havale ettiğimiz babam...
Ey Rabbine kendisinden daha yakın kimse bulunmayan babam... [62]

[59] Hz. Fâtıma, Resûlullah'ın (sas) vefatının ardından beş buçuk ay sonra 3 Ramazan 11 (22 Kasım 632) tarihinde, Salı günü vefat etti. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 27.
[60] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 251.
[61] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 251.
[62] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 311.

Resûlullah (sas) defnedildiğinde Fâtıma: "Ey Enes! Resûlullah'ın (sas) üzerine toprak atmaya gönlünüz nasıl razı oldu?" dedi.[63]

Rabbim bizleri Ehl-i Beyt'in annesi olan Hz. Fâtıma annemizden bir an olsun ayırmasın. Allah imanlarımızı ziyadeleştirsin. Heyecanımıza heyecan katsın. Aşkımızı daha da arttırsın.

HZ. FÂTIMA'NIN HAYATINDAN MESAJLAR

- Resûlullah gibi bir babaya kız olmak, adım adım Risalet'in dikenli yollarını yürümektir. 14 asır sonra o yolun yolcusu olmak istiyorsan, ayağına batsa da dikenler, acıtsa da taşlar, kanatsa da otlar; ah demenden, of demeden bu yollarda yürüyebilecek imanın var mı?
- Resûlullah gibi bir babaya anne olmak, büyük bir merhametle onun mirasına sıkıca yapışmaktır. Anne olmak, sineye çekmektir, sırt dönmemektir, ihanet etmemektir, gözden çıkarmamaktır, defterden silmemektir; bu davaya anne olabilecek yüreğin var mı?
- Ali gibi bir kocaya eş olmak, nübüvvetin evinden, velayetin evine gelin olarak gitmektir. Kocana eş, evine sultan olmak, küçük hesapların peşine takılmadan, eşyaları put haline getirmeden, samanlığı seyran etmektir. İlk günkü tazelikte eşini sevmeye vefan var mı?
- Ehl-i Beyt gibi kutlu bir halkaya anne olmak, Hasanların, Hüseyinlerin, Zeyneblerin, Ümmü Gülsümlerin merhamet sığınağı olmaktır. Anne olmak, cenneti ayağının altında taşımaktır. Ey ayağının altında cennet olan bahtiyar! Cennetin kokusunu âleme hissettirecek duruşun var mı?
- Hikmet pınarı Fâtıma gibi olmak, her hak sahibine hakkını verecek kadar marifet ehli olmaktır. Yaşadığın çağ felaket asrı olsa bile, sağında solunda seni rahat bırakmayacak binler derdin olsa bile, yollarda ayaklarına çelme takanlar olsa bile, Hz. Fâtıma'nın arkasında yürüyebilecek heyecanın, aşkın, imanın var mı?

[63] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 311.

Zor İşlerin Adamı

MUS'AB B. UMEYR

Radîyallahu Anhu

İzmir

اَلْحَمْدُ لِلَّهِ، يُقَلِّبُ الدُّنْيَا بِأَهْلِهَا، لَقَدْ رأيتُ هَذَا [يَعْنِي: مُصْعَبًا] وَمَا بِمَكَّةَ فَتًى مِنْ قُرَيْشٍ أَنْعَمَ عِنْدَ أَبَوَيْهِ نَعِيْمًا مِنْهُ، ثُمَّ أَخْرَجَهُ مَنْ ذَلِكَ الرَّغْبَةُ فِي الْخَيْرِ وَحُبَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

"Dünyayı bütün her şeyi ile değiştiren Allah'a hamd olsun. Mekke'de Kureyş'in bir genci iken Mus'ab'ı gördüm. O, anne ve babasından çokça ikram görüyor, nimetlere gark oluyordu. Ama o hayır olanı tercih etti. Allah ve Resûlu'nün sevgisi ile bütün o nimetlere yüz çevirdi."

(İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 107)

"Benim kardeşim, sen değil; seni bağlayan şu Medinelidir. Bizi kardeş yapan, aynı anadan, aynı babadan olmamız değil; aynı Allah'a ve aynı Peygamber'e inanmamızdır."

Mus'ab b. Umeyr (ra)

(İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 385)

Adı	Mus'ab b. Umeyr
Anlamı	Zorlu, güçlü ve dayanıklı
Künyesi	Ebû Muhammed/ *Muhammed'in babası*
Lakabı	Mus'abü'l-Hayr/*Hayırlı Mus'ab*
Baba Adı	Umeyr b. Haşim
Anne Adı	Hunas bint Mâlik
Kabilesi	Abduddaroğulları/Mekke
Doğum Yeri	Mekke
Doğum Yılı	N. Öncesi, 25 / Miladî, 585
İslam'a Girişi	Nübüvvetin ilk günleri
Sohbet Süresi	16 yıl
Rivayeti	Yok
Savaşları	Bedir ve Uhud
Görevleri	Medine'ye ilk gönderilen muallim
Vefat Yeri	Uhud Şehitliği/Medine
Vefat Yılı	Hicrî, 3 Şevval 3/ Miladî, 24 Mart 625
Vefat Yaşı	40

Zor İşlerin Adamı
MUS'AB B. UMEYR
(Radiyallahu Anhu)

Sahâbenin rehberliğinde başlatılan yürüyüşümüzün 29. durağı olan İzmir'de büyük sahâbî Mus'ab b. Umeyr'in sofrasında, onun adına kurulan bu güzel mecliste bizleri toplayan Rabbimize hamd olsun.

Onun kutlu Nebi'sine salât ve selam olsun.

Başta Mus'ab b. Umeyr olmak üzere, tüm ashâb-ı kirâm efendilerimize, tabiîn nesline ve o nesillerden sonra gelen tüm mü'minlere, muvahhidlere, mücahitlere selam olsun.

Türkiye'nin 81 vilayetinde ve Kıbrıs'ta, yani 82 ilde bir şekilde o yer ile bağı olan ya da bağı kurulan bir sahâbî efendimizi taşımaya, onun hayatını anlamaya, o hayattan aldığımız mesajlarla, hayatlarımıza anlam katmaya çalışıyoruz. İzmir'in nasibi gerçekten çok büyük; çünkü büyük bir davanın büyük bir temsilcisi olan Mus'ab anlatılacak burada...

Mus'ab b. Umeyr ve İzmir

Peki, neden İzmir'e Mus'ab b. Umeyr seçildi? Bunun birkaç sebebi var, bu sebeplerden iki tanesini burada aktarmak istiyoruz. Birincisi, ne zaman İzmir'de İslâmi hizmetlerden bahis açılsa, kardeşlerimiz coğrafyanın zorluğunu dile getirir, İzmir'in zor bir yer olduğunu söylerler. Zor yerde, nasıl hizmet edilir; bu sorunun cevabını bulmak için burada Mus'ab denilecektir. Çünkü o, zor işlerin adamı olarak, zor zeminlerde nasıl İslâm temsil ve tebliğ edilir; bunu bizlere çok güzel bir şekilde öğretecektir.

İkincisi ise, İzmir şehir olarak İstanbul'un kardeşi sayılır. İstanbul'un manevi fatihi Ebû Eyyüb el-Ensârî'dir. Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin muhacir kardeşi ise Mus'ab'tır.[1] İstedik ki bu kardeşlik muhacir-ensâr şeklinde devam etsin, İstanbul'da Ebû Eyyüb el-Ensârî densin, İzmir'de de kardeşi Mus'ab denilsin. Allah hayırlara tebdil eylesin. İstifadelerimizi çoğaltsın.

Hz. Mus'ab Bize Neler Öğretir?

O; bize dinin değer ve kıymetini, feda etmeyi ve fedakârlığı, şehadet sevdasını ve aşkını, istikameti ve istikrarı, sözün gücünü ve dengeli davranmayı, iradenin hakkını vermeyi ve sabrı kuşanmayı, hicreti ve gurbeti, ideal manada talebeliği ve muallimliği, niyetin selim olmasının önemini yani ihsanı ve ihlası, arkaya bakmamayı ve iş başa düşünce meydana atılmayı, neticeyi Allah'a bırakmayı ve ahiret eksenli yürümeyi, zor davaların büyük adımlar beklediğini ve sancağı yere düşürmeme sorumluluğunu ve daha onlarca şeyi öğretir...

Onun hayat defterinin sayfalarını aralamadan bir dua ederek, bu bahse başlayalım. Duamız şu olsun:

Allah'ım! Hz. Mus'ab'ın bereketli hayatından bizleri de nasiplendir.

Allah'ım! Öğrenilen hakikatleri sadece kürsülerde ve satılarda, kitaplarda bırakma.

Allah'ım! Mus'ab'a hasret bir zaman diliminde bizlere o ruhu diriltecek liyakat ve ehliyetler nasip eyle! Âmin, âmin, âmin...

Zengin ve Soylu Bir Ailenin Nazlı Çocuğu

Tarihler Miladî 585'i gösterdiğinde, yani daha İslâm'ın dirilten mesajları Mekke'nin semalarında yankılanmasından 25 yıl önce, Umeyr'in evinden Mekke sokaklarına bir müjde yayıldı. Müjdeyi getiren: "Ey Umeyr! Beklediğin oldu; Allah sana bir erkek çocuk daha nasip etti" diyordu. Erkek

[1] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 131; Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 386.

çocukların doğumuna sevinip, kızların doğumuna üzülen o câhiliye toplumunda Allah bir kez daha baba Umeyr b. Haşim'i sevindirmişti. Mus'ab, o evin üçüncü erkek çocuğu oluyordu. Büyük abisi Velid, onun bir küçüğü Ebû'l-Aziz, sonra Mus'ab, birkaç yıl sonra da dünyaya gelen Ebû Rumî ile onlar dört erkek kardeş olacaklardı.[2] Bir de anne bir kız kardeşi olarak Ümmü Ebân vardı. Ümmü Ebân geç de olsa iman edecek, meşhur sahâbî Talha b. Ubeydullah ile evlenecekti. [3]

Mus'ab, Mekke'nin bilinen ve toplum içerisinde ağırlığı olan Abduddaroğulları'na mensuptur.[4] Abduddaroğulları, Mekke'nin sosyal yapısı içerisinde *Sidâne*/Kâbe'nin örtüdarlığı ve anahtarını taşıma ile *Râye*/Savaşta sancakları taşıma görevini yürütüyorlardı.[5] Abduddaroğulları'nın 5. göbekten Kusay'da, Efendimiz (sas) ile soyları birleşirdi.[6] Mus'ab'ın annesine gelince, annesi Hunâs bint Mâlik'dir.[7]

Mus'ab'ın ailesi çok zengin bir ailedir. Mekke'nin en gösterişli ve büyük evlerinden biri onlarındır. Bu evin tabir câiz ise en forslu çocuğu ise, Mus'ab'tır. Çok güzel ve yakışıklı olduğu için ailesi tarafından hep el üstünde tutulmuş ve böyle yetiştirilmiştir. Anne Hunâs'ın en küçük çocuğu olmasından dolayı, diğer oğullarından daha fazla Mus'ab'ın üzerine titremektedir. Onun her şeyi özeldir; giydiği elbiseler ve ayakkabılar, sürdüğü kokular, kullandığı sabunlar ve daha neler neler... Meselâ; kaynaklarımız Hunâs'ın oğlu Mus'ab için özel olarak Yemen'den ayakkabı diktirdiğini ve bu ayakkabıyı yalnızca onun giydiğini belirtirler.[8]

Onun sürdüğü kokular özeldir; birçoğu Mus'ab'ı, kullandığı kokularından tanır; geçtiği sokaklar onun kokusu ile ayrı bir havaya bürünürdü. Böyle

[2] Zübeyrî, *Nesebu Kureyş*, s. 254; Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 386.
[3] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2663; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 287; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 477.
[4] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1841; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36.
[5] el-Mağlûs, *Siyer Atlası*, s. 100.
[6] Soy yakınlığını görmek için bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 24.
[7] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 385.
[8] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127-128; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1841; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175-176; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36-37.

özenle yetişen Mus'ab, Mekke sokaklarında yürürken, herkes ona imrenerek bakar, onun yerinde olmak ister, Mekke'nin kızlarının niceleri onunla evlilik hayalleri kurarlardı. Kızlar birbirleri ile yarışır; kim Mus'ab'ı elde edecek diye üzerine bahisler koyarlardı. İşte Mus'ab'ın böyle bolluk ve refah içerisinde geçen bir hayatı vardı.[9]

O tam 25 yıl böyle yaşadı; o günkü şartlar içerisinde dünyalık olarak tatmadığı tat, elde etmediği nimet kalmamıştı. Maddiyatın en üst seviyesini elde etmiş biri olarak, gündüzleri arkadaşları ile Mekke'nin düzlüklerinde at yarıştırır; geceleri ise sabahlara kadar Hacun dağının eteklerinde, Safa tepesinin kenarlarında eğlenirlerdi. Onların eğlenceleri de çok özeldi; birkaç arkadaşı ancak buna katılır, herkesi içlerine almazlardı.

Yüreğindeki Boşluk ve Cevap Aranan Sorular

Dünyalık adına her şeyi elde etmesine rağmen, Mus'ab'ın yüreğinde ta o günlerde hep bir boşluk vardı. Onun ne olduğunu kendisi de anlamıyordu. Ama bir türlü o boşluğun ne ile dolacağını bulamıyordu. Geceleri arkadaşları ile eğlenirken söz bazen bu yüreğindeki fırtınalara gelince, arkadaşları ona, "senin derdini biz çok iyi biliyoruz" diyorlardı. Mus'ab ne olduğunu sorunca; "Hayatında bir kadın yok, kadın olmayınca tabi böyle sıkıntı duyacaksın" diyorlardı.[10] Mus'ab'ın câhiliye hayatında her şeyi vardı; ama hayatında hiçbir kadın yoktu. Çok ilginçtir; zinanın her türünün meşru olduğu böyle bir zaman diliminde Mus'ab hiç zinaya bulaşmamış, iffetini kirletmemişti. Tabi, Mus'ab'ın bunu yapmaması eline geçmemesinden dolayı değil, maddi imkânlarının azlığından dolayı hiç değildi. Peki, neden yaşı 25'e merdiven dayamış biri putlara inanan, her türlü eğlenceyi sınırsız bir şekilde yaşayan, refahın ve bolluğun içerisinde yüzen biri zinaya kapılarını kapatmıştı. Bunun bir tek sebebi vardı; o da Mus'ab'ın fıtratının temizliği ve halen o fıtratın içerisinde yaşamasıydı. Tabir câiz ise Mus'ab, yaşadığı zamanın Yusuf'u, Mekke'nin güzel kızları ise Züleyhaları idi. O yürürken Mekke

[9] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127, 128; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1841; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175, 176; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36, 37.

[10] M. Hasan Büreygış, *Mus'ab b. Umeyr*, s. 17.

sokaklarında pencereler hep onun için hareket ederdi, perdeler hep onun için açılırdı, mendiller hep ona sallanırdı. Nice kızlar, sırf Mus'ab'ın dikkatini çekmek için onun yolunu gözler, o tam oradan geçecekken karşıdan gelir, alımlı çalımlı yürürlerdi. Ama Mus'ab öyle bir iffet âbidesi idi ki onda ufak bir göz kayması bile yaşanmaz; yoluna devam eder, o kızlara hiç iltifat etmezdi. Belki de Mus'ab'ı imana taşıyan, en büyük vesile bu iffeti olmuştur.

İşte Mus'ab böyle bir hayat üzerinde iken; Miladî 610 yılına gelinmiş, Efendimiz (sas) 40 yaşlarında, o ise 25 yaşlarında iken, İslâm'ın mesajı Hira mağarasından Mekke sokaklarına yayılmaya başlanmıştı. O ilk günler daha bir avuç insan Abdülmuttalib'in yetimine inanıp, onun etrafında yer almaya başlayınca tepkiler başlamış ve Efendimiz (sas), Erkâm b. Ebî'l-Erkâm'ın evini kendine mektep ve medrese edinerek, burada özel bir davet ve eğitim çalışması oluşturmuştu. Tabi, tüm Mekke, bu yeni dini ve bu yeni dinin mesajlarını konuşmaya başlamış, tabir câiz ise bu yeni mesajlar o günün tüm insanlarının ortak gündemi olmuştu.

İmana Doğru Yürüyüşü

Mus'ab, geceleri eğlenmek için arkadaşları ile toplandığında, herkes gibi onlar da bu yeni mesajları duymuş ve birbirleri ile konuşmaya başlamışlardı. Arkadaşlarından biri, Abdulmuttalib'in torunu Muhammed'in kendisini peygamber ilan ettiğini, atalarının putlarını kabul etmediğini, onlara tazim etmeyip, görünmeyen bir Allah'a kulluk edilmesi gerektiğini söylemişti. Bu sözler Mus'ab'ı çok etkilemiş ve bir anda sarsmıştı. Buna rağmen o bu sarsıntıdan biraz ürkmüş, 'bırakın bu meseleleri, bunlar bizi aşar; bunlar büyüklerimizin meseleleri' deyip, gündemi değiştirmişti. Arkadaşları da bunun üzerine gündemi değiştirmiş, başka konuları konuşmaya başlamışlardı. Ama o andan itibaren Mus'ab'ı derin bir düşünce kaplamış ve bazı şeyleri iç dünyasında kimselere bir şeyler söylemeden sorgulamaya başlamıştı. Gerçekten bu nasıl olur diye; sorular üzerine sorular sormuştu. Birkaç gün bu sıkıntı ile zaman geçirmişti. İç dünyasındaki bu fırtınalar devam ederken, o günlerin birinde sabahı zor etmiş ve o günün erken saatlerinde Mekke sokaklarına kendini atmıştı.

Sokakta yürürken, demirci Habbab b. Eret'in dükkânına uğramıştı. Habbab aslında bir köle idi, azatlığını elde etmiş, Mekke'de yaşayan mevalilerden biri idi. Çok kabiliyetli bir demirciydi. Mus'ab ile iyi tanışır, bazen sohbet ederlerdi. Mus'ab ona bıçak, kılıç, ok falan yaptırırdı. O gün de Mus'ab, Habbab'ın yanına yine bir şey almak için gitmişti. Habbab, Mus'ab'ın kendine doğru geldiğini görünce bir anda heyecanlanmış, onun gibi birini kazanmanın hesaplarını yapmaya başlamıştı. Habbab bu duygular içerisinde iken daha doğrusu yüreğinde bu yangın, bu aşk varken Mus'ab yanına gelmişti. Habbab, o kadar kendini Mus'ab'ın hidayeti meselesine kaptırmıştı ki o anda kızgın bir demiri eli ile tutmuş, o demirin elini yakma acısını bile hissetmemişti. Mus'ab, Habbab'ın elindeki o kızgın demiri görünce; şaşırmış; "Ey Habbab! Yanmıyor musun?" demişti. Habbab: *"İçimdeki ateş yüreğimi yakarken, elimdeki ateşi bedenim hissetmiyor!"* diye cevap vermişti. Mus'ab, daha da şaşırmıştı. Çünkü birkaç gündür, onun da yüreği yanıyordu. Böylece bir sohbet ortamı oluşmuş, Habbab yeni öğrendiği İslâm'ın hakikatlerine dair şeyleri ona anlatmaya başlamıştı. Habbab bir demirci mahareti ile o güne kadar eliyle dövdüğü demirleri bırakmış; sanki Mus'ab'ın yüreğini eline almış, şimdi Mus'ab'ın yüreğini Efendimiz'den (sas) öğrendiği ilahi kelamın mesajları ile dövmeye, yoğurmaya başlamıştı. İşin neticesinde Mus'ab Müslüman olmaya karar vermiş, sonra soluğu Dârü'l-Erkâm'da almış, huzur-u Nebi'de imanını ikrar etmişti.[11]

Görüldüğü üzere Mus'ab b. Umeyr'i imana taşıyan vesile Habbab b. Eret'ti. Bugün Mus'ablarımızın olmayışı, biraz da Habbab gibi vesilelerin olmayışındandır. Çünkü Mus'ab gibi yiğitleri ancak Habbab gibi yiğitler ortaya çıkarabilir. Mus'ab gibi yiğitleri ortaya çıkarabilmek için, Habbab gibi yanan ateşleri avuçlayacak fedakârlıklar gerekir. Birinin hidayetini istemek, sadece dil ile olmaz; yüreği bu aşk için yanmayan nasıl başkasına hidayeti taşıyabilir ki?

Bazen karşınıza gelen birinin yüreği, demir gibi katılaşmış olabilir. Bu adamın kalbi demirleşmiş deyip, kestirip atamazsın. Eğer sen lisanınla, o de-

[11] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127-128; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1841; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175-176; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36-37.

miri döver, yüreğindeki aşk ateşinle de o demiri yakarsan, onun karşısında erimeyecek demir mi kalır? Unutmayalım ki Habbab bir esnaftır, bir tüccardır; demek ki talebe yetiştirmek için ille de bir mektepte muallim olmakta şart değildir. Alırken, satarken, verirken, yaparken ama ticaretinin hakkını yerine getirirken, sen de Mus'ablar kazanabilirsin. İşte bizim Habbab b. Eret ile Mus'ab b. Umeyr'in bu tablosundan anladığımız bunlardır.

Mekke'nin En Güzeli, İnsanlığın En Güzeli'nin Huzurunda

Mus'ab, Dârü'l-Erkâm'da imanın mutluluğuna erince, 25 yıldır, yüreğinde var olan o boşluk, bir anda dolmuştu. Demek ki o boşluk imansızlıktan kaynaklanıyormuş, demek o fırtınaların sebebi imansızlık hastalığı imiş...

Mus'ab b. Umeyr o gününü, Dârü'l-Erkâm'da geçirdi; Efendimiz'den Kur'ân ayetlerini dinledi; bazılarını ezberledi, namazı öğrendi. Akşam vakitlerinde evine dönmek üzere Efendimiz (sas) ile vedalaştı. O anda Allah Resûlü (sas) Mus'ab'a: **"Ey Mus'ab! Dikkatli ol ve Müslümanlığını şimdi ailene belli etme"** dedi.[12] Çünkü Efendimiz (sas) Mus'ab'ın ailesini çok iyi biliyordu; özellikle annesinin ona düşkünlüğünü Mekke'de bilmeyen yoktu. Mus'ab bu uyarıyı da alınca evine doğru yöneldi. Evden içeriye girince; alışılmışın dışında bir hali vardı. Zaten birkaç gündür bazı tuhaflıkları annesi sezmişti; ama ne olduğunu anlamıyordu. Annesi ile görüştükten sonra odasına geçti; annesi; "Bu gece arkadaşlarının yanına gitmeyecek misin?" diye sorduğunda; Mus'ab: "Yok! Gitmeyeceğim" demişti. Bu da annesinin garibine gitmişti. Birkaç gün böyle devam etti. Mus'ab, günün belli vakitlerinde Dârü'l-Erkâm'a gidiyor; orada kalıyor, sonra evine dönüyor, odasına çekiliyordu. Artık ne Mekke'nin düzlüklerinde ki at yarışları, ne Hacun dağının eteklerinde ki gece eğlenceleri Mus'ab'ı celb etmiyordu. Onu celb eden tek şey Dârü'l-Erkâm'da her gün duyduğu yeni bir ayetin mesajı idi. Mus'ab, aradığını bulmanın sevinci içerisinde iken, annesi ise her gün biraz daha onun hakkında endişeleniyordu. Çünkü her sabah gelip annesini gören, ondan para isteyen, en güzel elbiselerini giyinip, saatlerini süslenerek

[12] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127.

geçiren Mus'ab gitmiş, yerine bambaşka biri gelmişti.[13] İman adamı değiştirir, adamı gerçekten adam yapardı...

Değişen Hayatlar

Bir müddet sonra annesi, diğer çocuklarını topladı ve onlarla Mus'ab'ın halini konuştu. Kardeşleri de Mus'ab'da var olan değişikliği fark etmişlerdi; ama çok fazla umursamıyorlardı. Hatta alttan alta seviniyorlardı. Çünkü şimdiye kadar anneleri hep Mus'ab ile ilgilenmiş, biraz kendilerini ihmal etmişti. Bu da biraz kıskançlığa sebep olmuştu. Bundan dolayı da bu halden onlar gayet memnundular. Bunun üzerine anne Hunâs, babalarının amca çocukları olan Osman b. Talha ile Mus'ab'ın halini konuşmuş, ondan bu konuda yardım istemişti. Osman, Mus'ab'ı takip edeceğini söylemişti.

Osman b. Talha birkaç gün Mus'ab'ı takip edince meseleyi anlamıştı. Mus'ab da Abdulmuttalib'in yetimine tabi olmuş, o da ataların dininden vazgeçmiş, o da namaz kılmaya başlayıp, câhiliyenin ibadet adına yaptıkları o çirkin davranışlardan yüz çevirmişti. Osman bu bilgiyi, anne Hunâs'a ulaştırınca, anne çılgına dönmüştü.[14] Nasıl olur da Mekke'nin asil ve soylu genci, Muhammed'e tabi olur; Bilallerle, Ammarlarla, Habbablarla aynı dinde buluşurlardı. Hunâs'ın içi içini yerken, Mus'ab her şeyden habersiz bir şekilde Dârü'l-Erkâm'dan çıkmış evine doğru geliyordu. Eve girince annesine selam verdi ve odasına çekilmek için izin istedi; annesi izin vermedi: "Gel! Seninle konuşacaklarımız var" dedi. Mus'ab olanları anlamıştı. Annesinin yanına gelince annesi: "Duyduklarım doğru mu?" dedi. Mus'ab; inkâr etmeden: "Evet" dedi. Annesi sinirlenmiş: "Nasıl böyle bir şey yaparsın, nasıl atalarının dininden yüz çevirirsin, nasıl kölelerin inandığı bir dine inanırsın, nasıl nasıl... ?" diye haykırmaya başlamıştı. Mus'ab sakince: "Anneciğim! Bir beni dinle" dese de anneyi ikna edememiş, annesine bir tek cümle söyleyememişti. Annenin son sözü: "Bu dinden yüz çevirip, tekrar atalarının dinine yöneleceksin" olmuştu. Mus'ab bir şey söyleyemeden odasına çekilmişti. Ertesi gün yine Dârü'l-Erkâm'a gitmiş, sonra yine evine dönmüştü. Döndü-

[13] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1841.
[14] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1841.

günde annesi ve kardeşleri odada onu bekliyorlardı. Annesi, üslubunu daha da sertleştirmiş, bu sefer Mus'ab'ı ikna etmekten, tehdit etmeye yönelmişti. "Ben sana bu dini terk et dedim, etmezsen yapacağımı biliyorum" demişti. Mus'ab o anlarda, imana ait bazı şeyleri söylemeye çalışsa da anne bir türlü dinlememiş, oğluna olan aşırı düşkünlüğü bir yönü ile hakikate gözünü kör etmişti.

Aslında bu noktada Hz. Mus'ab'ın annesi Hunâs'ın tavrı üzerine birkaç cümle söylenebilir. Bugün bazı anne ve babalar ne yazık ki bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde çocuklarına Hunâs'ın davrandığı gibi davranıyorlar. Aşırı sevgi, öyle ki Allah'tan bile sakınacak kadar sevgi ve düşkünlük, bazen ebeveynin gözlerini hakikate karşı kör edebiliyor. Dolayısı ile çocuklara sevgi meselesinde de itidalli olmalı, çocukların gelişmesi, büyümesi ve yetiştirilmesi konusunda Allah'a itimat etmeli ve bu konuda ölçüyü elden bırakmamalıdır.

İşte Hz. Mus'ab'ın annesi Hunâs bu ölçüyü kuramıyordu: "Benim oğlum gibi soylu ve aziz olan birinin köle ve alçak olan birileri ile ne işi olabilirdi ki" diyordu. Hunâs baktı ki Mus'ab'ı ikna edemeyecek, bu sefer tehditler etmeye başladı. "Eğer sen Muhammed'e ve adamlarına gidip gelmeye devam edersen; şöyle yaparım böyle yaparım" dedi. Tabi, bu tehditler de fayda vermedi. Çünkü Mus'ab iman edince başına neler geleceğini çok iyi biliyordu, bu tepkilerin olacağını da o daha ilk günlerden tahmin etmişti. Mus'ab yine İslâm'ın ondan istediği şekilde anne ve babasına saygısızlık etmeden, o hukuku koruyarak, imanını da zedelemeden yaşamaya çalışıyordu. Anne baktı ki Mus'ab tehditlere de boyun eğmeyecek, bu sefer o tehditleri uygulamaya geçti. Önce onu eve hapsetti. "İnkâr et!" dedi. Mus'ab yine boyun eğmedi. Bu sefer aç bıraktı "İnkâr et!" dedi. Mus'ab yine boyun eğmedi. Bu sefer işkenceler başladı. Daha dün oğlunun tek bir kılına dünyaları değiştirmeyen anne Hunâs, oğlunu şimdi kırbaçlatmaya başladı. Mus'ab'ın o narin bedeni kırbaçların altında inlerken bile, dilinden tekbir sedası duyuluyordu. Günlerce sürdü bu işler; ikna, tehdit ve işkence süreci en az iki-üç yıl çeşitli dönemlerde devam etmişti. Anne baktı ki olacak gibi değil, ne yapıyorsa oğlunu yolundan vazgeçiremiyor; bu sefer başka bir yol denedi; Mus'ab'ı

karşısına aldı ve dedi ki *"Ya Muhammed'in dini ya benim servetim, ikisinden birini seç!"* [15]

Büyük Davalar, Büyük Fedakârlıklar İster

Neden, Efendimiz (sas) Akabe'de kendisine gelen talep üzerine Yesrib'e Kur'ân öğretmeni olarak Mus'ab'ı gönderdi? Bu önemli sorunun cevaplarından bir tanesi işte budur. Mus'ab, âdeta o güne kadarki duruşu ile demişti ki: *"Gözümde ne dünya sevgisi ne gelecek kaygısı ne mahrum bırakıldıklarım ne elimden kaçırdıklarım, tek derdim var davam, ah davam!"* Ancak Mus'ab gibi bu davaya âşık olanlar Yesrib yolunun yolcusu olabilirlerdi...

Mus'ab evinden, ailesinden, servetinden mahrum kalınca, Dârü'l-Erkâm'a yerleşti. Bir müddet burada kalınca; Efendimiz (sas) işkenceler altında inleyen Müslümanlara yeni bir menzil işaret etmişti. Orası deniz aşırı bir ülke olan Habeşistan'dı. Şimdi Allah Resûlü (sas) bir avuç Müslüman'ı o topraklara gönderecekti. O günler Nübüvvetin 5. yılı idi. O yıl Efendimiz (sas) 11 erkek, 4 kadın toplam 15 kişiye bu hicret iznini verecekti.[16] Gidenlerden biri de Mus'ab b. Umeyr olacaktı. Gidecek ve bir müddet sonra Mekke'ye geri dönecekti. [17]

Tam bu noktada şöyle bir soru soralım: *"Neden Mus'ab, Yesrib'de gösterdiği başarıyı Habeşistan'da gösterememiştir?"* Bu mühim bir sorudur değil mi?

Neden Yesrib'de Olan Habeşistan'da Olmadı?

Biraz kıyaslayalım o iki hicret yurdunu? Meselâ; Yesrib 3 Yahudi kabilesinden ve 2 Arap kabilesinden oluşuyordu, bunlar arasında da ciddi sıkıntılar vardı. Ama Habeşistan'da böyle bir durum yoktu. Bir otorite vardı; devletin başında adil bir kral olan Necaşi vardı, o da ileride Müslüman olacaktı. Siyasal anlamda Habeşistan ile Yesrib'i kıyasladığımızda elbette Habeşistan,

[15] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175, 176; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36, 37.

[16] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 344.

[17] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1841; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36.

Yesrib'ten daha avantajlı idi. Ama gelin görün ki Yesrib'de olanlar Habeşistan'da olmamıştı. Başka bir nokta Mus'ab, Yesrib'e tek başına gitmişti. O, 12 kişilik Yesrib kafilesinde tek Mekkeli idi. Ama Habeşistan yolunda 15 isim vardı ki bunların her biri İslâm tarihinin en güzide şahsiyetlerinden biriydi. Peki, neden 15 kişiye rağmen Habeşistan'da değil de tek kişiye rağmen bu iş Yesrib'de olmuştu?

Tabi bu mühim sorunun birkaç farklı pencereden bakılınca farklı sebepleri var.[18] Ama biz bu meseleye Mus'ab'ın penceresinden bakarak anlamaya çalışırsak şu neticeyi elde ederiz. Efendimiz (sas) Mus'ab ve diğerlerini Habeşistan'a gönderirken amaç şu idi: "Gidin ve orada kendinizi muhafaza edin. Kendinize sahip çıkın. Benden de haber bekleyin; gelin dediğimde dönüp gelin." Giden o kafilenin hepsinin kulakları Mekke'den gelecek bir haberdeydi. Zaten çok değil 3 ay sonra bir yanlış haber duymuş ve hemen dönmüşlerdi.[19] Ama Efendimiz (sas), Mus'ab'ı Yesrib'e gönderirken; temel amaç Yesrib'i Medine kılmak, yani Yesrib'i, Dârü'l-İslâm yapmaktı. *Mus'ab, Habeşistan'a dönmek üzere giderken, Yesrib'e dönmek üzere değil, ölmek üzere gidiyordu.* Mekke'den haber duyup geri dönme hesapları değil, Yesrib'i Medine kılıp onları davet etme hesapları yapıyordu. Böyle olduğu için de 15 kişi ile Habeşistan'da yapamadığı işleri tek başına Yesrib'de yapıyordu. İşte meselenin Mus'ab penceresinden bakıldığında en temel farkı bu idi.

Burada Mus'ab b. Umeyr bize çok önemli bir hakikati öğretiyor ve diyor ki: "Yaşadığınız coğrafyayı siz nasıl görüyorsunuz? Habeşistan olarak mı Yesrib olarak mı? Eğer yaşadığınız toprak Habeşistan ise siz orada sadece sığınmacısınız. Yok, eğer Yesrib ise siz orayı fethetmeye giden bir fatihsiniz."

Bu ikisi arasında nasıl farklar olduğunu biliyorsunuz değil mi? Sığınmacı iseniz; dış dünyaya kapıları kapatmış, kendinizi ve çocuklarınızı muhafaza etme dışında bir amacınız yoktur; bütün hesaplar muhafaza etme üzeredir. Eğer fatih iseniz; kendinizi, ailenizi, yakınlarınızı muhafaza etmeyi, çevreyi fethederek elde edeceğinizi çok iyi bilirsiniz. Bundan dolayı da bütün he-

[18] Bu sebeplerden bir tanesi de hiç şüphesiz Hz. Mus'ab'ın Habeşistan'da kazandığı tecrübeleri, Yesrib'de uygulama imkânı bulabilmesidir.

[19] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 3; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 194; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 77.

saplarınız dünyanın ıslahı üzere kurulur. Belki dünyayı ıslah edemezsiniz; ama hedefiniz büyük olduğu için, o büyük hedef ile küçük bir başarı elde etmiş olabilirsiniz. Hal böyle olunca herkes kendi kendine şunu sormalı; falanca yerde evim kira, öğretmenim, imamım, birkaç sene buralarda oturup sonra başka yerlere taşınacak biriyim ya da Avrupa'da, Amerika'da eğitim için, ticaret için, hizmet için, aş için her ne maksat ile olursa olsun bulunan biriyim; yaşadığım yer nere olursa olsun, ben bulunduğum yeri Habeşistan olarak mı görüyorum, Yesrib olarak mı görüyorum? Nasıl görüyorsam elde edeceğim şey kesinlikle ona bağlıdır. Eğer ben yaşadığım toprağı Habeşistan olarak görüyorsam; 25 yıl orada yaşasam da hep dönmenin hesaplarını yapacağım için o toprağa tohum ekmem mümkün olmayacaktır. Bavulunu hep kapının arkasında saklayan biri orada ne yapabilir ki? Ama ben yaşadığım toprakları Yesrib olarak görürsem, yani dönmek için değil de Mus'ab gibi ölmek için oralarda bulunduğumun bilincinde olursam Yesriblerin Medine olması yakındır, inşallah...

Hicret'ten Hicret'e Bir Hayat

Mus'ab b. Umeyr, I. Habeşistan hicretinde 3 ay orada kalınca dediğimiz gibi duydukları bir haber üzerine Mekke'ye döndüler. O günlerdeki sosyal kural gereği birinin himayesine girmesi gerekiyordu. O da akrabası olan müşrik liderlerden Nadr b. Hâris'in[20] himayesine giriyordu.[21] Sonra doğruca üç aydır görmediği Efendimiz'in (sas) huzuruna geliyor, Efendimiz'e (sas) sarılıyor, hasret gideriyor ve başlarından geçenleri anlatıyorlardı..

Mus'ab'ın annesi Hunâs, oğlunun dönüşü ile ümitleniyordu: "Acaba pişman olmuş mudur?" diye, içinden bazı duygular geçiriyordu. Diğer oğlu, Ebû'l-Aziz'i hemen Mus'ab'a gönderdi: "Git, bir bak haline ve bana haber getir." dedi. Ebû'l Aziz gitti ve geldi, annesine dedi ki: "Mus'ab aynı Mus'ab; nasıl gitmişse aynen dönmüş." Anne çılgına dönmüştü; bağırıyor, çağırıyor; ama bir türlü bu işi anlamak istemiyordu. Mus'ab o günler annesini ziyare-

[20] Döneminin farklı isimlerinden biridir. Bkz. İrfan Aycan, "Nadr b. Hâris" *DİA*, XXXII, 280, 281
[21] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 227-228.

te geliyor, ona İslâm'ı anlatmak için gayret sarf ediyor, ancak anne bir türlü dinlemiyordu.

Yine bir gün Mus'ab, annesine bir şeyler anlatmaya çalışmıştı; ama yine anne hakaretlerle karşılık vermişti. Mus'ab üzgün ve yüreği kan ağlayarak oradan ayrılınca, Mus'ab'ın küçük kardeşi Ebû Rumî sessizce evden dışarı çıkıyor ve Mus'ab'ın yanına geliyordu. Mus'ab, kardeşini görünce: "Seni de mi annem gönderdi" diyordu. Ebû Rumî, "Hayır! Ben kendim geldim, gelmemin sebebi ise, seninle aynı yolda yolcu olmaktır, gittiğin günden beri düşünüyorum ve senin girdiğin bu dinin doğru olduğuna, Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna iman ediyorum" diyordu. İki kardeş birbirlerine sarılıyor; asıl kardeşliğin yeni başladığını âleme duyururcasına gözyaşları döküyorlardı.[22] Mus'ab'ın dirayeti kardeşinin imanına vesile olmuştu.

Mus'ab b. Umeyr bize yine bir şey öğretti değil mi? 'Siz dininizi yaşayın, yaşamak en büyük tebliğdir; konuşmaktan daha tesirlidir. Saatlerce namazı anlatmaktansa, ev halkınız sabah suyun sesini duysunlar; çeşmeden akan suyun sesi, dilden çıkan kelimelerin sesinden daha tesirlidir.' İşte Mus'ab da bunu yapmıştı. O kardeşine belki dilden bir şey anlatmamıştı; ama halden, hayatından çok şey anlatmış, o anlattıkları da Ebû Rumî'nin gönül sandıklarının kilitlerini açmıştı.

Mus'ab'ın ailesinden birini kazanmasının sevinci devam ederken, o günler Mekke, Müslümanlara karşı baskı ve şiddetini daha arttırmıştı. Öyle ki Mekke sokakları şimdi Müslüman olan insanların kamçılar altındaki sesleri ile işkenceler altındaki inlemeleri ile çağlıyordu. Günler böyle zorlu giderken Efendimiz (sas) Müslümanlara yeniden Habeşistan yollarını işaret ediyordu. Bu sefer daha kalabalık bir kafile Habeş ülkesinin yollarına düşecekti. 83 erkek, 18 kadın toplam 101 kişi ilk giden kafile içerisinde yer alacaklardı. [23] Tabi daha sonra münferiden gidenlerle sayı biraz daha artacaktı; ama ilk giden kafilenin sayısı bu kadardı. Tarihler Nübüvvetin 6. yı-

[22] Ebû Rumî, Hz. Mus'ab'ın baba bir kardeşidir. Onun annesi Rûm asıllı bir kadın olduğu için böyle künyelenmiştir. Ebû Rumî, iman yolunda bir hayat yaşayacak, en son Yermûk Savaşı'nda şehit olacaktı. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 2228; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VI, 109.

[23] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 434-435; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 198-227.

lını gösterdiğinde, I. Habeşistan hicretinin üzerinden 3-4 ay geçmemiştir ki Müslümanlar yine hicret yollarına düşmüşlerdir.[24] Mus'ab, bu hicrete, yeni Müslüman olmuş küçük kardeşi Ebû Rumî'yi de yanına alarak katılmış, hayatı hicret olan bu büyük insan ikinci kez Habeşistan yollarına düşmüştü. [25]

İmtihanlar Şiddetleniyor

Hz. Mus'ab, kardeşi Ebû Rumî ile birlikte bir müddet Habeşistan'da kaldıktan sonra Mekke'ye dönmüştü. Bu dönüş zamanı konusunda net bir bilgi yok elimizde; ama Müslümanların ambargo altında oldukları Şib-i Ebî Talib günlerinin sonuna doğru olduğunu söyleyebiliriz. Onun geri dönüşünü haber alınca anne Hunâs, yine ümitlenmiş, acaba Mus'ab bu sefer döner mi diye içinden bazı hesaplar yapmaya başlamıştı. Bakmıştı ki Mus'ab yine aynı halde, bu sefer bir evlat için daha zorlu olan bir imtihanı seçmişti. Hunâs, Mus'ab'a demişti ki: *"Ey Mus'ab! Eğer bu dini bırakıp atalarının dinine dönmezsen, Lat'ın, Uzza'nın ve Menat'ın üzerine yemin olsun ki ağzıma bir tek lokma almayacak, bir damla su içmeyeceğim. Açlıktan ölüp gitsem de ben bu halden vazgeçmeyeceğim."* Ne kadar zor bir durum değil mi? Bu sözler üzerine Mus'ab annesinin karşısında durdu; yaşlı gözlerle; *"Ey Anacığım! Seni ne kadar sevdiğimi sen çok iyi biliyorsun. Sana zarar gelmesinin bana ne kadar ağır geleceğini de sen iyi biliyorsun. Ama anacağım; unutma ki ben Rabbimi senden daha çok seviyorum, Peygamber olarak iman ettiğim elçiyi senden daha çok seviyorum. Onların sevgisi yüreğimi kaplamışken, sen açlıktan kırılsan bile ben bu dinimden ve bu davamdan vazgeçmeyeceğim."* Hunâs, oğlundaki bu kararlılığı görünce artık Mus'ab'a hiçbir şey demedi, diyemedi. Son sözü; "Git, ne halin varsa gör!" oldu. [26]

Bunun üzerine Mus'ab, Müslümanların yanına döndü. O günler Şib-i Ebî Talib ambargosunun son günleri idi. 3 yıl boyunca Müslümanlar, büyük bir imtihan vermiş, işin sonunda da müşrikler ambargoyu kaldırmak zorunda kalmışlardı. Ambargonun kalkması ile Müslümanlar biraz rahatlamış-

[24] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 195; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 67-69.
[25] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1841; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36,37.
[26] Büreygış, M. Hasan, *Mus'ab b. Umeyr*, s. 22, 23.

ken, arka arkaya olan iki ölüm, Efendimiz'i (sas) de Müslümanları da tabi ki Mus'ab'ı da derinden yaralamıştı. Önce 10 yıllık şefkatli kolların sahibi olan Ebû Talib vefat etmiş, ondan üç gün sonra 15 yıl nübüvvetten önce, 10 yıl nübüvvetten sonra, 25 yıldır, Efendimiz'in (sas) yastığının ortağı, evinin sultanı, mü'minlerin annesi Hatice validemiz vefat etmişti.[27]

O acı günlerin hemen arkasından gelen günlerin birinde, Efendimiz (sas) bir grup sahâbî ile birlikte Kâbe'nin avlusunda oturuyorlardı. Bu olayı bize birçok kaynakta Hz. Ali anlatır. Der ki Hz. Ali: "...Bir de baktık, Mus'ab eski bir elbisenin içerisinde bize doğru yürüyor. Efendimiz (sas) gelenin Mus'ab olduğunu görünce, bir anda 5-6 sene önceki Mus'ab'ı hatırladı. O göz kamaştıran elbiseler içerisinde, herkesin iç geçirdiği ayakkabılar içerisinde, ona mahsus kokular sürünüp sokaklarda yürümeye başladığında, Mekke'nin en güzel kızlarının, Yusuf'un karşısında sinelerini parçaladıkları gibi, iç geçirdikleri Mus'ab'ı hatırladı. O Mus'ab, şimdi yırtık, yamalı bir elbise içerisinde kendine doğru yürüyor. Efendimiz (sas) bir ah çekti orada; gözünden yaşlar boşandı. Efendimiz (sas) Mus'ab kendine doğru yürürken döndü ve ashâbına dedi ki: **"Dünyayı bütün ahalisiyle değiştirebilen Allah'a hamd olsun. Şu genci görüyor musunuz? O, önceden anne ve babasının en sevgili varlığı idi. Daha sonra Allah ve Resûlü'nün sevgisi, anne ve babasının sevgisine galebe çaldı. O da, Allah'ı ve Resûlü'nü anne ve babasına tercih etti."** [28]

Ufukta Yesrib Var!

Efendimiz (sas) 10. yılın sonunda: "Acaba Taif imana yatak olur mu?" düşüncesiyle yanına Zeyd b.Harise'yi de alarak oraya gitti; ama olmadı, oradan da eli boş döndü. Bu sefer Efendimiz (sas) Hac ve ticaret maksadı ile Mekke'ye gelen çadırları dolaştı ve bu çadırlardan bir tanesi Hazreclilere mensup bir çadırdı, orada 6 delikanlı vardı, onları iman etmesi ile yeni bir süreç başladı [29] ve derken, 6 kişi bir sene sonra 12 kişi olarak Akabe'ye ge-

[27] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 236; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 198, 199; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 125.
[28] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 128.
[29] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 206; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 238.

lip, Efendimiz'e (sas) el uzatıp, iman ettikten sonra, bir muallim istediler.[30] Efendimiz de onlara Mus'ab'ı verdi. Şimdi Mus'ab, iki Habeşistan hicretinden sonra Yesrib yollarını düşmüştü. Niye hep ben demeden, başka kimse yok mu demeden; Efendimiz (sas) "Sen ey Mus'ab!" dediğinde; "Lebbeyk Ya Resûlullah" deyip arkasına bakmadan 12 kişi ile Yesrib yollarını arşınlamaya başlamıştı. [31]

Mus'ab, Yesrib'e gelir gelmez; Yesrib'in ilk Suffa'sı olan, bir başka ifade ile Yesrib'in Dârü'l-Erkâm'ı olan Esad b. Zürâre'nin evine yerleşmişti. [32] Mus'ab buraya yerleşir yerleşmez, Esad'dan Yesrib ile ilgili bazı bilgileri aldı. Akrabalık ilişkilerinden, sosyal bazı kurallara, gelenek ve göreneklerden, bazı yumuşak karın ihtiva eden hassas meselelere, Yahudilerle olan münasebetten, aile yapılarına kadar tüm bilgileri öğrendi. Bunlar çok önemli şeylerdi. Ayak bastığınız toprakların ve oranın insanının hususiyetlerini bilmezseniz, bazen kaş yapayım derken, göz çıkartabilirsiniz. Çünkü bir davetçi için en önemli meselelerden bir tanesi, davet/muhatap kitlesini çok iyi tanımasıydı.

Mus'ab, bu tarz şeylere dikkat ederek, tebliğ ve davet çalışmalarını aralıksız devam ettirdi. Çok değil, bir yıl içerisinde Medine'de imanın konuşulmadığı ev kalmadı. *"Medenileri/Medinelileri ikna, söz iledir"*[33] ilkesi gereği, Mus'ab; bağırmadan, çağırmadan, kırmadan, dökmeden, sükûnet ile Yesrib'in toprağına iman tohumu ekiyordu. Useyd b. Hudayr'ı, Sa'd b. Muâz'ı, Sa'd b. Ubâde'yi ve daha nicelerini bu hali ile kazanıyordu. [34]

Mus'abü'l-Hayr/Hayırlı Mus'ab...

Aylar Zilhicce'ye yaslanınca hem Yesrib'de hem Mekke'de büyük bir heyecan oluşmuştu. Efendimiz (sas), ara ara Yesrib'den iyi haberler alıyordu; ama neticenin ne olduğu konusunda net bir bilgisi yoktu. Bir yıldır Mus'ab

[30] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 129; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36,37.
[31] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 129; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36,37.
[32] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 130.
[33] "... Zîra, medenîlere galebe çalmak iknâ iledir. Söz anlamayan vahşiler gibi icbar ile değildir. Biz muhabbet fedâileriyiz. Husumete vaktimiz yoktur..." Bediüzzaman, *Hutbe-i Şamiye*, s. 92.
[34] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 488-688.

ile doğrudan görüşmemişlerdi. Şimdi belirlenen tarih gelmiş, Yesrib'den büyük bir kafile yola çıkmış, kimselere bir şeyler söylemeden Hac maksadı ile Akabe'ye doğru yürümeye başlamışlardı. 73 erkek, 2 kadın, tam 75 kişi... [35] Sadece Müslüman olanların sayısı bundan ibaret değil tabi, gelenler bir yönü ile gönderilen temsilcilerden oluşuyor.

Mus'ab b. Umeyr, usulüne ve üslubuna uygun adımlarla davet çalışmalarını böyle bir noktaya vardırmıştı. Arkasında 75 adam ile Akabe'ye gelmiş; Mekke'nin girişinde yollarını onlarla ayırmış: "Mekkeliler beni sizinle görmesinler" demişti. O başka bir yoldan Efendimiz'e (sas) doğru yürümüş, Yesribliler ise Akabe'de konaklamışlar ve gece Efendimiz'i (sas) beklemeye başlamışlardı. Efendimiz (sas) onlara o gece gelecek, çok önemli şeyler konuşulacak ve hicret yolu o gece açılacaktı.[36]

Mus'ab, kimselere sezdirmeden doğruca Efendimiz'in (sas) yanına gelmişti. Allah Resûlü o büyük davetçiyi karşısında görünce çok sevinir, sarılır; ikisi de orada gözyaşlarını tutamazlar. Bir yıllık hasret orada son bulur. Efendimiz (sas) hemen Mus'ab'ı yanı başına oturtur ve ona, Yesrib'deki durumları sorar. Ne der Mus'ab biliyor musunuz? *"Ya Resûlullah! Yesrib'de imanın ulaşmadığı, konuşulmadığı bir tek ev kalmadı."* Efendimiz'in (sas) duymak istediği de buydu zaten. O anda Efendimiz (sas) öyle bir sevindi ki: "Ey **Mus'abü'l-Hayr! Ey Hayırlı Mus'ab! Desene Allah senin elinle Yesrib'e hayrı ulaştırdı!"** dedi. [37]

Mus'ab bu gelişinde iki ay kaldı Mekke'de iki ay sonra tekrar ve son kez Yesrib'e doğru yola çıktı. Zorlu bir yolculuktan sonra Yesrib'e ulaştığında Yesribliler imanlarının öğretmeni olan Mus'ab'ı büyük bir sevinç ile karşılayacaklardı. Mus'ab'ın gidişinin birkaç gün sonrasında Efendimiz (sas) de hicret edecek ve tüm Müslümanlar için de Mus'ab için de Yesrib'de yeni bir dönem başlayacaktı.

[35] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 56; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 207, 208.
[36] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 56, 57; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 207, 208.
[37] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175.

Medine'de Başlayan Yeni Hayat ve Evliliği

Efendimiz (sas) buraya hicret eder etmez ise, mescidini ve hemen arkasından mektebini inşa ederek başlamıştı. Mescidin inşası bitince yeryüzünde ikinci bir örneği halen o düzeyde yaşanmamış olan bir kardeşlik destanı yazılmış, muhacir ve ensâr kardeş kılınmıştı. Bu kardeşlik olayında Mus'ab'ın payına, Ebû Eyyüp el-Ensârî düşmüştü.[38]

O günler Mus'ab, 36-37 yaşlarındaydı ve halen evlenmemişti. O, kısacık hayatına, dört hicret sığdırmış, onlarca hatta yüzlerce insanın hidayetine vesile olmuştu, ama bir türlü evliliğe sıra gelmemişti. O günlerde Efendimiz'in (sas) vesilesi ile Mus'ab, Efendimiz'in (sas) halasının kızı, annemiz Zeyneb bint Cahş'ın kız kardeşi Hamne bint Cahş[39] ile evlendi.[40] Allah o evlilikten onlara bir kız nasip edecekti bir yıl sonra... Adını Zeyneb koyacaklardı. Zeyneb bint Mus'ab/Mus'ab'ın kızı Zeynep... Zeynep validemiz, yıllar sonra Ümmü Seleme validemizin kardeşinin oğlu olan Abdullah b. Abdullah b. Ebî Ümeyye ile evlenecek ve ondan Muhammed ve Mus'ab isimli oğulları ile Karibe isimli bir kızı olacak, o soy öylece devam edecekti. [41]

Bedir Yolunda

Hicretin 2. yılı Ramazan ayında, Bilâl Bedir için sahâbeyi cihada davet ettiğinde, o davete ilk icabet edenlerden biri de Mus'ab olacaktı. Bedir'in meydanına gelindiğinde Efendimiz'in (sas) elinde bir bayrak, üç sancak vardır. Bayrak siyahtı; sancakların ikisi de siyah, biri ise beyazdı. Efendimiz, siyah bayrağı Ali'ye verdi. Ali, ordunun genel bayraktarı idi. Geriye üç sancak kalmıştı. Bu üç sancaktan biri Hazrec için, diğeri Evs için, üçüncüsü ise Muhacirler içindi. Efendimiz (sas) Hazrec'i temsilen o sancağı, Hubab b. Münzir'e verdi, Evs'i temsilen Sa'd b. Muâz'a verdi. Sıra muhacirleri temsile

[38] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 131; Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 386.
[39] Bkz. Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 346, 347.
[40] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175.
[41] İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 2524; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 135.

gelince gözü Mus'ab'ı aradı. Mus'ab gelince, iman ile inkârın o ilk büyük karşılaşmasında, imanın sancaklarından birini ona taşıttı. [42]

Savaş başladı... Bedir bir günün yarısı kadar sürmüştü, o savaş Kur'ân'ın ifadesi ile *yevmü'l-furkan*'dı;[43] Hak ile batılın, hidayet ile dalaletin, akide ile kabilenin, iman ile inkârın en derin çizgilerle birbirinden ayrıldığı bir savaştı. Bu savaşın sevinen tarafı Müslümanlar olmuştu. Müslümanlar o gün içlerinde Ebû Cehil, Utbe, Şeybe, Velid ve daha nicelerinin bulunduğu 70 müşriği öldürmüş, 70 müşriği esir almış; kendilerinden de 14 arkadaşlarını Bedir'in meydanında kurban olarak, şehit vermişlerdi. [44]

Mus'ab savaş boyunca kendisine emanet edilen sancağı yere düşürmeden taşımıştı. O gün o beyaz sancak, yıllar sonra Bedir her anıldığında, ilk hatırlanan şeylerden biri olacaktı. Savaş sonrası, Müslümanlar esirleri kendileri ile Medine'ye götürme hazırlıklarına girişince, Mus'ab; bir de baktı ki ensârdan Müdlic b. Nadha'nın elinde abisi Ebû'l- Aziz b. Umeyr var. Hemen koştu Müdlic'in yanına ve ona dedi ki: *"Ey Müdlic! Esirini sıkı bağla, onun annesi, Mekke'nin en zengin kadınlarından biridir. Senin esirin çok iyi para eder."* Ebû'l-Aziz; öz kardeşi Mus'ab'ın bu sözlerini duyunca şok olur: "Ey Mus'ab! İnsan öz kardeşine bunu yapar mı?" der. Mus'ab'ın verdiği cevap çok manidardır: *"Benim kardeşim, sen değil; seni bağlayan şu Medinelidir. Bizi kardeş yapan, aynı anadan, aynı babadan olmamız değil; aynı Allah'a ve aynı Peygamber'e inanmamızdır."* [45] İşte hakiki iman budur; bunu da ancak Mus'ab gibi olanlar yapabilir. Boşuna Kur'ân; Bedir'e *yevmü'l-furkan* dememiş değil mi? Fark günü, ayırım günü, ayrıştıran gün... Öyle bir gün ki iman ile inkârı en derin çizgilerle birbirinden ayırıyor; kişiyi babasından, anasından, kardeşinden, akrabasından, en yakınlarından... Çünkü mesele akide meselesi olunca, iman dışında başka hiçbir şeye bakılmıyor.

[42] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 11; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 58.
[43] Enfâl 8/41.
[44] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 15; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 144.
[45] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 385; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 140.

Kaynaklarımızın bize naklettiği rivayetlerden gördüğümüz kadarı ile Ebû'l-Aziz, Müslümanlardan çok ikram görmesine rağmen iman etmemiş,[46] annesi fidye olarak 4000 dirhem ödeyerek onu Müslümanların elinden almıştı.[47] Ebû'l-Aziz, Bedir'den sonra kini daha da derinleşmiş ve o halde Uhud'a katılmış ve ne yazık ki Uhud'da Mus'ab gibi hayata veda etmişti.[48] Ama Mus'ab Müslümanların saflarında şehit olarak bu dünyadan ayrılırken, o kâfir olarak bu dünyadan göçüp gitmişti.

Son Durak: Uhud

Bedir'in üzerinden 14 ay geçmemişti ki Mekke 3000 kişilik büyük bir ordu ile Medine'ye doğru yola çıkmıştı. Efendimiz (sas), Mekke'nin bu hazırlıklarını kurduğu istihbarat ağı ve Hz. Abbas'ın o sıralar Müslüman olmasa bile, kendisine yazdığı mektup ile öğrenmişti.[49] Bunun üzerine Efendimiz (sas) Ashâbı ile gelen büyük ordunun nasıl karşılanacağı konusunu istişare etmeye başlamıştı. Kendi ve bazı sahâbenin büyüklerinin görüşü Medine'de kalıp savunma savaşı yapmakken, özellikle Bedir'e katılamamış genç sahâbîlerin görüşü ikinci bir Bedir yaşama heyecanından dolayı meydan savaşı yönündeydi. Çoğunluk onlarda olduğu için, Efendimiz (sas) istişareye verdiği önem gereği kendi görüşünü değil, bu gençlerin görüşünü kabul etmişti. Hemen ordu hazırlanmış, 1000 kişilik büyük bir ordu, Medine'den Uhud'a doğru yola koyulmuştu. Yolun bir yerinde Münafıkların lideri İbn Selül, 300 askeri içlerine şüphe düşürüp, ordudan ayırıp, onları da alarak Medine'ye geri dönmüştü. [50]

---

[46] Ebû'l-Azîz bu durumu şöyle anlatır: "Beni Bedir'den Medine'ye getirdikleri zaman, ben ensârdan bir ailenin payına düşmüştüm. Muhammed, biz esirler hakkında Müslümanlara tavsiyelerde bulunmuştu. Bu sebeple de onlar, sabah ve akşam yemeklerinden bana verirlerdi, hurmaları ise kendileri yerlerdi. Onlardan birinin eline bir ekmek parçası geçse, onu hemen bana verirlerdi. Ben de utandığımdan, o ekmek parçasını, veren kimseye iade ederdim. Fakat o yine ekmeğe dokunmadan tekrar bana verirdi!" İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 299, 300; Taberî, *Tarih*, II, 287; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 306-307.

[47] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 19; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 143.

[48] Zübeyrî, *Nesebu Kureyş*, s. 254.

[49] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 36; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 2, 3.

[50] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 39; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 150.

Efendimiz (sas), Uhud'un yamaçlarına gelince askerlerini orada konuşlandırdı. Okçuları, piyadeleri yerleştirdikten sonra, sıra sancakların verilmesine gelmişti. Uhud'a, Efendimiz (sas) üç sancak getirtmişti. Efendimiz (sas), muhacirlerin sancağını Hz. Ali'ye vermişti. Hazreclilerin sancağını Bedir'de olduğu gibi Hubab b. Münzir'e vermişti. Evslilerin sancağını ise Sa'd b. Muâz'ın yerine, Mus'ab'ın eliyle imana taşınan Üseyd b. Hudayr'a vermişti. Daha sonra Efendimiz (sas) karşı tarafın sancağının yine Abdüddaroğulları'ndan, Mus'ab'ın amca oğullarından Talha b. Ebî Talha'nın elinde olduğunun haberini aldı. Hemen Mus'ab'ı çağırttı ve muhacirlerin sancağını Hz. Ali'den alarak ona teslim etti: **"Bugün sancağımız yine sana emanet"** dedi.[51] Mus'ab ikinci kez İslâm'ın sancağını taşıma şerefine nail oluyordu.

Mus'ab o gün bir hırka giymişti ya da bir rivayete göre Efendimiz (sas) kendi hırkasını Mus'ab'a giydirmişti. Ona bakanlar, onu Efendimiz'e (sas) benzetmişlerdi. Mus'ab da o gün başka bir güzellik vardı. Sanki daha savaş başlamadan o, Cennet insanı olmaya başlamış, daha Uhud'a gelmeden çokları gibi Cennet'in kokusunu almaya başlamıştı. Efendimiz (sas) sancağı emanet ettiğinde ondaki bu havayı fark etmişti; sanki bir daha bu dünyada görüşemeyecekler gibi birbirlerine şöyle bir bakmışlardı. O bakış, sahâbeyi duygulandırmıştı. Çünkü Efendimiz'in (sas) bakışlarında mana vardı. O bakışın manası ise Mus'ab, Cennet yolcusu olacaktı mesajı taşıyordu.[52] Şimdi, Mus'ab bir elinde sancak, bir elinde kılıç, sırtında hırka Uhud'un meydanında risaletin davası için tüm ashâb gibi: *"Emit emit/Öldür öldür!"* diye haykırıyordu.[53] Bedir'in parolası *Ahad ahad* idi.[54] Uhud'un parolası ise düşmanın ödünü koparıyordu. *Emit emit* diye haykırıyorlardı.

Uhud'un Meydanında Bir Yiğit

Uhud, üç safhalı bir savaştı. İlk safhası ikinci bir Bedir, ikinci safhası can pazarının yaşandığı bir zemin, üçüncü safha ise bir toparlanıştı. O savaşın ikinci safhasında Vahşi talihsiz mızrağı ile devrilmeyen bir dağ olan Hamza'yı deviriyordu. İşte bu safhada Abdullah b. Cahş lime lime kılıçların

[51] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 39; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 234.
[52] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175, 176; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36,37.
[53] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 234; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 317.
[54] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 287; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 274.

altında doğranıyor; kulakları, dudakları gözleri birer birer koparılıyor, çıkarılıyordu. İşte bu safhada Mus'ab, İbn Kamia'nın kılıcının karşısında yıkılıyordu.

Uhud'un bu acı ve hüzünlü safhasında, Mekke tarafı beklediği fırsatı yakalamanın sevinci içerisinde idi. Mekke tarafında çoklarının hesabı şahsi idi. Bedir'de öldürülen yakınlarının kanını yerde bırakmamak ve onların intikamını almaktı. 14 aydır, her gün Kâbe'nin önüne gelip de bu yeminleri yenileyenler vardı. Meselâ; onlardan biriydi. Hind bint Utbe... O, Bedir'de öldürülen babası, kardeşi, amcası ve diğer yakınlarına karşılık Hamza'yı öldürmeye yemin içmişti. Bunun için Cübeyr b. Mut'im'in kölesi Vahşi'yi ayarlamış, onunla bu konuda bir antlaşma yapmıştı. Hind'in dışında da yemin edenler vardı. Ama 4 kişi vardı ki onlar sadece ve sadece Efendimiz'i (sas) öldürmeye yemin içmişlerdi. Bu dört isim şunlardı: Abdullah b. Şihab ez-Zühri, Utbe b. Ebî Vakkas /Sa'd'ın abisi, Übeyy b. Halef, Abdullah b. Kamia...[55]

Bu dört isim, özellikle Uhud'un ikinci safhasında ibre kendilerine doğru dönünce, o meydanda Efendimiz'i (sas) aramaya koyuldular. Tek amaçları O'nu bulup, öldürmekti. Sahâbe bunu bildiği için Efendimiz'in (sas) etrafında âdeta etten bir duvar örmüşlerdi. Kendi canlarını Efendimiz'i (sas) koruma adına siper etmişlerdi. Niceleri o meydanda O'nun ayağına bir tek diken batmasın diye candan canandan, yardan, yarenden vazgeçmişlerdi. Böyle bir sayfada İbn Kamia da aklına koyduğu bu planı yerine getirmek üzere, Uhud'un meydanında Efendimiz'i (sas) arıyordu. Tam o anda Mus'ab ile karşı karşıya geldiler. İbn Kamia, bir anda "Buldum!" dedi. İşte aradığım insan bu dedi ve hemen Mus'ab'ın karşısına geçti. Elindeki zalim kılıcı Mus'ab'ın sağ koluna doğru vurdu. Mus'ab acılar içinde sağ elinde olan sancağı sol eline doğru aldı. İbn Kamia'nın derdi Muhammed zannettiği karşısındaki insanı yere sermek; Mus'ab'ın derdi ise, elindeki sancağı düşürmemekti. İbn Kamia bu sefer sol kola bir darbe indirdi. Sol kolunda takati kesilmişti. Bu sefer Mus'ab sancağı göğsüne doğru sıkıştırdı; o son anda bile kendine emanet edilen o büyük değeri yere düşürmeme sevdasında idi. İbn Kamia bir darbe de Mus'ab'ın başına vurunca, yıkıldı yiğid sahâbî Uhud'un

[55] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 275; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 319.

meydanına... İbn Kamia, Mus'ab'ın yıkılması ile bastı narayı: *"Muhammed öldü, ben Muhammed'i öldürdüm!"* dedi. Muhammed'i (sas) öldürmek öyle kolay mıydı? Mus'ab'ların olduğu bir dünyada Muhammed öldürülebilir miydi? Mus'ab o zaman anladı ki İbn Kamia; onu Muhammed diye öldürüyordu. İşte o zaman, biraz sevindi; belki sancağı düşürmüştü; çünkü o düşmüştü; ama giderken bile Muhammed'e keffaret olarak gidiyordu. Toprağın üzerine yıkılırken Mus'ab; başını toprağa gömdükçe gömüyor, İbn Kamia da onun işini bitirmek için kılıcını o güzel başa vurdukça vuruyordu. [56]

Daha sonra anlaşılacaktı bunun hikmeti. Mus'ab iki şeyden dolayı başını toprağa gömmüş olabilirdi: İlki; İbn Kamia onu Muhammed diye öldürüyordu. 'Aman beni tanımasın, beni o zannetsin. Eğer benim Muhammed olmadığımı anlarsa, Efendimiz'in (sas) peşini bırakmaz.' Bundan dolayı tanınmamak için başını toprağa gömdükçe gömüyordu. İkincisi ise; Mus'ab utanıyordu, mahcuptu. Efendimiz (sas) bana bu sancağı emanet etmişti; ama ben koruyamadım, Muhammed'in sancağını yere düşürdüm. Ben Rabbimin ve O'nun yüzüne nasıl bakarım endişesi ve mahcubiyetinden dolayı toprağa yüzünü gömüyordu.

Hey Mus'ab! Sen nasıl bir muallimsin böyle! Hayatın boyunca değil sadece o gün, 1500 sene sonrasına bile ders veriyorsun. Değil sadece hayatında, giderken bile ders veriyorsun. Ama öyle ağır bir ders ki bir daha başka birinin hele bizim gibi yarım yamalak adamların yapacağı bir iş değil bu...

Düşen Sancak, Yetişen El

Mus'ab devrilince Uhud'un meydanına, sancak düşmüştü. Mus'ab düşünce, sancak düşmüştü... Hz. Ali hemen koştu, Mus'ab'ın kanı ile âdeta imza attığı o sancağı kaldırmış yerden bir daha onu Uhud'un meydanında sallamıştı.[57] Mus'ab düşünce, Ali çıkmıştı sahneye, zaten Ali hep sahnelerde idi... Neden risalet davasının sancağı şimdi yerlerde? Çünkü içimizde ne yürüyünce taşı toprağı inleten Hamzalar var... Ne ancak kol kesilince sancağı yere bırakacak Mus'ablar var... Ne de düşen sancağı yeniden kaldıracak Aliler var...

[56] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36,37.
[57] Taberî, *Tarih*, III, 17.

Uhud o zorlu savaş, büyük bir acı ve ders ile sona eriyor. Mekkeliler çekiliyorlar; geldikleri yere dönüyorlar. Müslümanlar toparlanıyor, Uhud'un yamaçlarından savaşın meydanına doğru iniyorlar. Sıra işin en zor tarafına geliyor; şimdi Uhud'un meydanında kanlı bedenleri ile duran yiğitler, birer birer toprağa emanet edilecekler...

Yiğitler getiriliyor, birer birer huzuru Nebi'ye... Son kez kutlu Hz. Nebi (sas) bu dünya gözü ile onları görecek, onlar şehit olarak son kez Efendimiz'in (sas) huzurunda onun nefesini duyacaklar... Süveybıt b. Sa'd ile Mus'ab'ın baba bir kardeşi olan Ebû Rumî, kanlar içerisinde olan Mus'ab'ın mübarek cesedini Efendimiz'in (sas) huzuruna taşırlar.[58] Efendimiz (sas) 15 yıldır, iman yolunda, risaletin davası uğrunda elinden gelenleri yaptığı gibi, elinden gelmeyenleri bile yapan bir yiğidini o halde görünce gözyaşlarına hâkim olamaz... Bu, onlarla bu dünyadaki son anlardı; bir veda idi...

Sordular: "Ya Resûlullah! Ne yapalım şehitlerimizi, Medine'ye mi götürelim, burada mı defnedelim." Efendimiz: **"Burada defnedin kıyamete kadar gelecek mü'minler burada onları ziyaret etsinler, onlara selam versinler. Allah'a yemin olsun ki kim onlara selam verirse, onlar, bu selamları duyar ve bunun karşılığını verirler."** [59] buyurdu.

Nereden Nereye

Daha sonra kabirler kazılmaya başlandı. Kabirler kazılmıştı; ama şehitlerin sayısı fazla idi. Uhud'un şehit sayısı 70 idi; ama bunların bazıları yaralı bir halde Medine'ye gitmiş, orada vefat etmişlerdi. Bazılarını ise yakınları, Efendimiz'in (sas) uyarısından önce alıp Medine'ye götürmüşlerdi. Geriye kaç kişinin kaldığı net değildir; ama 50 yakın şehidin bir anda defnedildiği tahmin edilmektedir. Kabirler kazılıp, şehitler sayılınca; Sahâbe; "Ya Resûlullah! Kazdığımız kabirler şehitlerimize yetmeyecek" dediler. Efendimiz (sas): **"Öyleyse, bir kabre iki kişi koyun"** dedi. Sahâbe bu sefer: "Hangi sıra ile koyalım" dediler. Efendimiz: **"Kur'ân'ı en çok bileni öne, ondan az bileni arkaya koyun. Dünyada birbirlerini sevenleri, birbirlerinden ayırmayın ve**

[58] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 336.
[59] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 29.

onları elbiseleri ile defnedin. Onlar yarın Allah'ın huzuruna o kanlı bedenleri ile varacaklar"[60] dedi.

Bu emir gereği şehitler defnedilmeye başlandı. Önce Hamza, onun hemen yanı başına yeğeni Abdullah b. Cahş... Sonra Mus'ab geldi; elbiseleri paramparça olmuş üstünde... Sahâbe dedi ki: "Ya Resûlullah! Mus'ab'ın elbisesi parçalanmış, üstünde ki hırkayı yukarı çekiyoruz ayakları, ayaklarına çekiyoruz başı açıkta kalıyor, ne yapalım?" Bunun üzerine Efendimiz (sas) Mus'ab'ın bedeninin başına geldi. Şöyle bu halde olan Mus'ab'a yaşlı gözlerle baktı: **"Ah Mus'ab ah! Seni Mekke'de ilk gördüğümde üzerinde paha biçilmez elbiseler vardı. Senden daha güzel giyinen yoktu. Şimdi sen, saçların dağılmış ve sadece eski bir hırkanın içinde üzerini bile tam örtmeyecek elbiseler içindesin..."** Efendimiz (sas) sözlerini bile tamamlayamamıştı; sonra döndü sahâbeye dedi ki: **"Hırkayı başına doğru çekin, ayaklarını ise izhir otları ile kapatın."**[61] Böyle yapıldı ve Mekke'nin en asil genci sarılacak kefen bile bulunamadan, bu dünyadan çekip gitti...

Kapanan Hayat Defteri, Kapanmayan Amel Defteri

İşte Mus'ab'ın hayat defteri böylece kapanıyordu. O, 15 yıl iman yolunda böylece yürüyor, en son hayatını imanına şahit kılarak, Uhud'un meydanında kanı ile bu defterin son sayfasını imzalıyor; risaletin davasının nasıl bugünlere geldiğini, bu işin ucuz olmadığını, Mus'ab olmanın sadece söz ile olmadığını öğretiyordu.

Mus'ab'ın şehadetinden sonra sahâbe onu hiç unutmamış, onun yaptığı o büyük hizmeti ve hizmetteki ihlâsı hep kendilerine ilham kaynağı etmişlerdir. Ne zaman ***"Mine'l-Mü'minine ricalün..."*** [62] ayeti okunsa o hatırlanırdı.

Sahâbenin onu hiç unutmadığına dair birkaç rivayet var elimizde; ama ben sadece iki tanesini size aktaracağım. Birini bize Mus'ab'ın hidayetine vesile olan Habbab b. Eret, diğerini ise bize büyük sahâbî Abdurrahman b.

[60] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 19; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 336; Taberî, *Tarih*, III, 26.

[61] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 133; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36,37.

[62] *"Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler/yiğitler vardır. Onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir."* Ahzâb 33/23.

Avf aktarır. Buhârî'de geçen rivayette Habbab b. Eret şöyle diyecekti: "Biz de Allah ve Resûlü'ne iman ettik, biz de sevabını sadece Allah'tan umarak hicret ettik. Ama biz nerde, Mus'ab nerde? Bizden kimine sevabın meyvesi yetişti; şimdi biz dünyada o meyveleri yiyoruz. Ama kimi de bu dünyadan hiçbir şey almadan gitti. İşte Mus'ab onlardan biriydi. O Uhud'da şehit olduğunda üstüne örtecek kefen bulamamıştık. Üstündeki kanlı hırkayı başına çekmiştik ayakları, ayaklarına çekmiştik başı açıkta kalmıştı. Onun kefeni izhir otları olmuştu. İşte o böyleydi, o nerde biz nerde..." [63] Uhud'dan sonra Habbab b. Eret, tam 34 yıl daha yaşamıştı; ama o hep, Mus'ab'ın duruşunu varılacak en ideal duruş olarak kendisine hedef edinmiş ve bunun için çırpınıp durmuştu.

Gelelim Abdurrahman b. Avf rivayetine bu rivayeti de bize yine Buhârî nakleder: Abdurrahman b. Avf oruçlu olduğu bir gün iftar sofrasının başına oturmuştu. Evinin hanımı birkaç kap yemek, hurma, işte o günkü şartlar içerisinde ne var ise onları getirmişti. O büyük insan, ezanı beklerken, şöyle bir sofraya bakmış, sonra birden hıçkırıklarla ağlamaya başlamıştı. Ev halkı ne olduğunu anlamamıştı. Bir müddet sonra Abdurrahman b. Avf: "Ah, Mus'ab ah!" diye bir inlemiş, sonra demiş ki: "O benden daha hayırlıydı. Uhud'da şehit edildiğinde bir kefeni bile olmamıştı. O bu dünyaya çok büyük izler bırakmış; ama bu dünyadan hiçbir şey almadan çekip gitmişti. O bu halde gitti. Sonra Allah bize dünya nimetleri bahşetti. Bir sürü nimetin sahibi olduk. Ben şu anda çok korkuyorum; Acaba Allah bize yaptıklarımızın karşılığını burada bu dünyada mı veriyor; acaba bize öte tarafta artık bir şey alamayacak mıyız? Biz peşin olarak alıyoruz da artık öte tarafta mahrum mu kalacağız?"[64]

Hz. Habbab'ın da Hz. Abdurrahman'ın da nasıl hayatlar yaşadıklarını ve bizlere nasıl miraslar bıraktıklarını iyi biliyoruz; ancak yine de onların dünyasında Hz. Mus'ab'ın böyle bir yeri vardı. Rabbimizden niyazımız, bizleri de Mus'ab'ın ruhu ile donatması ve bu çağın Mus'ablarından olabilmek için yardımını esirgememesidir. Yesribileşen coğrafyaların çok olduğu bu

[63] Buhârî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 89; Müslim, *Kitâbü'l-Cenâiz*, 13; Tirmizî, *Menâkıb*, 122; Ebû Dâvûd, *Vesâya*, 11.

[64] Buhârî, *Kitâbü'l-Cenâiz*, 37.

zaman dilimlerinde bu ruha çok ama çok ihtiyacımız var. Mevlâ bu ruhu bizlere nasip eylesin ve her daim bizleri Hz. Mus'ab'ın izini takip edenlerden kılsın.

MUS'AB B. UMEYR'İN HAYATINDAN MESAJLAR

- Bu zaman dilimlerinin Mus'ab'ı olmak istiyorsan; feda etmeyi, sürekli vermeyi, gözden çıkarmayı ve kurban olmayı hayatının esası kılmalısın. Küçük şeyleri feda edemeyen, büyük karşılıklara nasıl ulaşabilsin ki?
- Bu toprakların Mus'ab'ı olmak istiyorsan, buraları Habeşistan olarak değil, Yesrib olarak görmek zorundasın. Ölmek için değil de dönmek için bir yerde bulunursan, orayı nasıl yeşertebilirsin ki?
- Bu ortamların Mus'ab'ı olmak istiyorsan, söz adamı değil, hal adamı olmak durumundasın. Yaşantın tebliğ etmiyorsa, sana bakan İslâm'ı sende görmüyorsa, imanın tadını senden alamıyorsa, nasıl başkalarını diriltebilirsin ki?
- Bu zeminlerin Mus'ab'ı olmak istiyorsan, sözün gücüne inanarak, medenileri ikna söz iledir ilkesini unutmamalısın. Hatib olarak kendini, muhatap olarak karşındakini iyice tanımalı, hitap olarak sözlerini güzel seçmelisin. Bunlara dikkat etmezsen, nasıl tebliğ ve davet yapabilirsin ki?
- Bu güzel davanın Mus'ab'ı olmak istiyorsan, zor bir işe talip olduğunu hatırından çıkarmamalısın. Dava risaletin davasıdır; bu davada bedel ödemek var, hicret etmek var, karşılığını burada beklemeden toprağa tohum ekme sorumluluğu var, sevdiğini iddia ettiğin kimselerin keffareti olarak kılıçlar altında doğranmak var. Bunları göze almazsan nasıl Mus'ab'la aynı davanın mensubu olabilirsin ki?

Dedesine Benzeyen Torun

Hz. HASAN B. ALİ

Radîyallahu Anhu

Elazığ

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أُحِبُّهُ فَأَحِبَّهُ

Efendimiz (sas)Hasan'ı omzuna almış bir halde şöyle diyordu:
"Allah'ım! Ben onu seviyorum, sen de onu sev."

(Buhârî, *Sulh*, 9)

"El-Âr, hayrun mine'n-nâr"
"Utanmak ateşten daha hayırlıdır!"
Hz.Hasan b. Ali (ra)
(İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 376)

Adı	Hasan b. Ali
Anlamı	Güzel, iyi ve hoş
Künyesi	Ebû Muhammed/*Muhammed'in babası*
Lakabı	Mücteba/*Seçilmiş ve seçkin*
	Takî/*Günahtan kaçınan*
Baba Adı	Ali b. Ebî Talib
Anne Adı	Fatıma bint Muhammed (sas)
Kabilesi	Haşimoğulları/Mekke
Doğum Yeri	Medine
Doğum Yılı	Hicrî, 3/Miladî, 625
İslam'a Girişi	Çocukluktan beri
Sohbet Süresi	7 yıl
Rivayeti	13
Savaşları	Cemel, Sıffin, Nehrevan,
	Horasan Fethi vs.
Görevleri	Hz. Osman'ı koruma, 6 aylık bir hilafet
Vefat Yeri	Baki Kabristanlığı/Medine
Vefat Yılı	Hicrî, 49/Miladî, 669
Vefat Yaşı	44

Dedesine Benzeyen Torun
Hz. HASAN B. ALİ
(Radîyallahu Anhu)

Allah'a hamd, Resûlü'ne salât ve selam, O'nun Ehl-i Beyt'ine ve ashâbına selam, hayat defterinin sayfalarını aralayacağımız önemli bir sîma olan Hz. Peygamber'in (sas) aziz torunu Hz. Hasan'a selam, kıyamete kadar yollarını ashâbın yolu kılmaya çalışan tüm Müslüman, Muvahhid ve Mücahitlere de selam olsun.

82 İl 82 Sahâbî projesinin 30. programında Elazığ'da, el-Aziz'de bizleri buluşturan Rabbime sonsuz hamdler olsun. el-Aziz şehri biliyorsunuz 1800'lü yılların ortalarında, hatta tam tarih verelim 1834 yılında kurulan bir şehirdir. Sultan Abdulaziz tarafından kurulduğu için Ma'mûretülazîz denmiş, sonra el-Aziz diye kısaltılmış, daha sonrada Elazığ'a dönüştürülmüştür.[1] Her ne kadar el-Aziz, son dönemlerde kurulmuş bir şehir olsa bile Harput M.Ö. 2000'li yıllara dayanan bir tarihe sahiptir. Hz. Ömer devrinde Anadolu fetihleri sırasında ilk kez İslâm ile tanışan Harput, daha sonraları 1071 Malazgirt seferi ile İslâm'ın şehri olmuş, nice azizleri, yiğitleri yetiştiren bir yer olarak tarihe geçmiştir.[2]

Ben toprakların insanını hep böyle bildim, ne kadar el-Aziz'li tanıdımsa, gerçekten gakkoş (yiğit) olarak tanıdım. Yiğidin harman olduğu bir yer olarak gördüm. Bu projeyi de hazırlarken dedim ki yiğitlerinin bol olduğu bir yerde, yiğitliğin kitabını yazan bir yiğit olarak Hz. Hasan'ı anlatalım.

[1] Ahmet Halaçoğlu, "Elazığ", *DİA*, X, 552.
[2] Mehmet Ali Ünal, "Harput", *DİA*, XVI, 233-234.

Ayrıca el-Aziz, Ehl-i Beyt'e muhabbeti ile bilinen bir yerdir, onlara kökü Fatıma ve Ali olan o güzel ağacın, en güzel meyvelerinden biri olan Hz. Hasan'ı anlatalım. Bundan dolayı da *"Dedesine Benzeyen Torun"* dedik.

Hz. Hasan Dediğimizde

Hz. Hasan dediğimiz zaman aklımıza onlarca, hatta yüzlerce şey gelir. Özellikle Efendimiz'in (sas) çok sevdiği bu güzel torunu için söylediği her biri diğerinden önemli sözleri hemen zihnimizde berilir.

Ne demişti Efendimiz? *"Her Peygamber'in nesli kendindendir, benim neslim ise Fatıma'dandır."* [3] Dolayısı ile Hasan veya Hüseyin demek; Evlad-ı Ali demektir, Evlad-ı Fatıma demektir; ama aynı zamanda Nesl-i Muhammedî (sas) demektir.

Ne demişti Efendimiz? **"Benim dünyadaki nasiplerim"**[4] demiş, Hasan ile Hüseyin'i bağrına basmış, öpmüş, koklamış, kendi kokusunu onların üzerinden diğer nesillere ulaştırmıştı.

Ne demişti Efendimiz? **"Allah'ım! Ben onları seviyorum, senin de onları sevmeni ve onları sevenleri de sevmeni niyaz ediyorum!"** [5]

Tam burada söylenir değil mi o cümle? *Nasıl sevmem senin sevdiklerini Ya Resûlullah?* Gerçekten burada Ali demek, Fatıma demek, Hasan demek, Hüseyin demek; Efendimiz'i (sas) memnun ediyor; O'nun sevdiklerini sevmek, O'nu sevindiriyor. Rabbim bizleri onların sevgisinden ayırmasın, hepimize gerçek manada sevgiler nasip eylesin.

Ne demişti Efendimiz? **"Cennet gençlerinin efendileri"**[6] demiş, cennete giden yolun onların ayak izlerinden geçtiğini bizlere beyan buyurmuştu. Bundan dolayı Ehl-i Beyt'in tüm mensupları dinin intikal ve muhafazası adına bize çok şey söyler, doğru yolda nasıl doğru bir biçimde yürüneceği-

[3] Taberânî, *el-Mü'cemü'l-Kebîr*, 2630.
[4] İbn Manzûr, *Muhtasaru Tarihi Dımaşk*, VII, 8.
[5] Buhârî, *Fezâilü'l-Ashâb*, 22; Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 59.
[6] Tirmizî, *Menâkıb*, 30.

nin yollarını gösterir, Kur'ân ve Sünnet çerçevesinde nasıl Allah'a (cc) ideal manada kul olunacağının örnekliğini bize takdim ederler.

Öyleyse gelin Hz. Hasan'ın hayat defterinin sayfalarını bu maksatla bir çevirelim, bakalım Hz. Peygamber'in (sas) aziz torunu, el-Aziz'de bizlere neler söyleyecek, bizlere neler öğretecektir.

Hayatına Kısa Bir Bakış

Hz. Ali ile Hz. Fatıma Hicret'in 2. yılı Bedir'in arkasından evlendiklerinin üzerinden bir kaç ay geçmeden Hz. Fatıma validemiz hamile kalmıştı. O günlerin birinde Efendimiz'in (sas) çok sevdiği, çok değer verdiği ilk Müslüman hanımlardan olan Hz. Abbas'ın hanımı Ümmü'l-Fadl bir rüya görmüştü. Rüyası o kadar dehşetliydi ki sabah olur olmaz Efendimiz'in (sas) huzuruna koşmuş: "Ya Resûlullah! Öyle bir rüya gördüm ki şu an bile etkisindeyim, korkudan tir tir titriyorum!" demişti. Efendimiz (sas) Ümmü'l-Fadl'ı rahatlatmış: **"Yavaş ol! Ey Ümmü'l-Fadl! Anlat bakalım ne gördün!"** demişti. Ümmü'l-Fadl: "Çok korkunç bir rüya gördüm Ya Resûlullah!" diyerek, o anki ruh halini ortaya koymuştu. Efendimiz (sas): **"Allah hayra çevirsin anlat bakalım ne gördün?"** demişti. Ümmü'l-Fadl başından terler boşalarak başlamıştı anlatmaya: *"Ya Resûlullah! Rüyamda senin bedeninden bir parçanın koptuğunu ve gelip bizim eve düştüğünü gördüm!"* Bunu söyleyince Ümmü'l-Fadl ağlıyordu. Efendimiz (sas) o anda gülmeye başladı. Ümmü'l-Fadl, Efendimiz'in (sas) güldüğünü görünce şaşırdı. Efendimiz (sas) dedi ki: **"Ey Ümmü'l-Fadl! Sen hayır görmüşsün. İnşallah yakın bir zamanda Fatıma'nın bir çocuğu olacak. O çocuğa sütannesi sen olacaksın. Kusem'in sütünden ona da vereceksin!"**[7] Kusem, Ümmü'l-Fadl'ın oğludur, birkaç ay önce doğmuştur.[8] O Kusem, yıllar sonra sahâbenin cihad aşkının güzel bir örneği olarak Medine'den kalkacak ta Semerkant'a, Buhara'ya gidecek, yani Özbekistan'a ve orada da şehit olacaktır.[9] Oraya yolunuz düştüğünde *Şah-ı Zend*/Yaşayan Sultan adı ile anılan türbesini görmek müm-

[7] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 301; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI, 339.
[8] Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 306, 307.
[9] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1608; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 373.

kündür.[10] Ümmü'l-Fadl, Efendimiz'den (sas) bu tabiri duyunca sevinmeye başladı. Görüyorsunuz rüya tabiri farklı bir ilimdir. Herkesin yapacağı bir iş değil; Allah (cc) vergisi bir kabiliyettir. Gerçekten dehşet verici bir rüya olan Ümmü'l-Fadl'ın rüyasını, işte Efendimiz (sas) böyle yorumlamıştır.

Doğumu

Bu rüyanın üzerinden ne kadar geçti bilmiyoruz; aylardan bir Ramazan ayıdır. 15 Ramazan'dır; hicret'in 3. yılı; miladî olarak da 1 Mart 625'tir.[11] Hz. Fatıma validemiz nur topu gibi bir erkek çocuk doğurur. Günlerdir Ehl-i Beyt'in hanesinden bu haberi bekleyen Efendimiz'e (sas), bu müjde ulaşır ulaşmaz; hemen o eve doğru büyük bir heyecan ve sevinç ile koşmuştur. Sahâbî diyor ki: "O günler Efendimiz 56 yaşında idi; sevinçten öyle bir koşuyordu ki biz ona yetişemiyorduk."[12]

Efendimiz (sas) sevinçle hemen kızı Fatıma'nın evine gitti ve oradakilere söze dikkat edin: **"Bana oğlumu getirin."** dedi. Esma bint Ümeys, bebeği sarı bir beze/ kundağa sararak getirdi. Efendimiz (sas): **"Başka bir renkte bez bulamadınız mı?"** dedi ve sarı rengi erkek çocuğuna yakıştırmadı.[13]

Efendimiz (sas) böyle şeylere çok dikkat ederdi; renklerin diline, mesajına inanırdı. Bundan dolayı anında orada da bunu beyan etti. O'nun dünyasında renklerin dini yoktu, ama dili vardı; yani mesajı vardı. Meselâ, bir gün Hz. Ömer'in âlim ve fadıl oğlu Abdullah b. Ömer kırmızı bir elbise giymişti. Efendimiz (sas) bu elbiseyi Abdullah'ın üzerinde görünce: **"Ey Abdullah! Başka renk bulamadın mı bunu giydin?"** demişti. Abdullah b. Ömer bunu duyunca durur mu; onun sünnete ve Efendimiz'e (sas) bağlılığını biliyorsunuz; hemen o elbiseyi çıkartmış ve bir daha giymemek için onu yakmıştı. Efendimiz (sas) bunu duyunca: **"Keşke yakmasaydı da o elbiseyi bir hanıma**

[10] Abdülhalık Bakır, "Kusem b. Abbâs" *DİA*, XXVI, 462.
[11] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 374; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 13.
[12] Beyhakî, *Sünen*, IX, 303.
[13] el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, XVI, 261-262; İbn Manzûr, *Muhtasaru Tarihi Dımaşk*, VII, 7.

verseydi!" demiştir.[14] Bu sözden de anlıyoruz ki Efendimiz (sas) o rengi erkeğe yakıştırmamış, yoksa kadın giyebilirmiş...

Esma validemiz hemen o kundağı değiştirmiş, beyaz bir kundağa koyarak o bebeği Efendimiz'e (sas) uzatmıştır. Efendimiz (sas) o halde aldı bebeği kucağına öyle bir sevindi, öyle bir sevindi ki... Sonra Ali'ye döndü ve dedi ki: **"Ali ne koyacaksın ismini?"** Hz. Ali der ki: "Ya Resûlullah! Eğer müsaade edersen adını *Harb* koyacağım." Ali'nin tabiatına uygun bir isim Harb... Efendimiz (sas): **"Ey Ali! Böyle güzel bir çocuğa Harb ismi konur mu? Benim oğlumun adı Hasan olsun"** [15] dedi. Efendimiz (sas) ismini söyledikten sonra sağ kulağına ezanı, sol kulağına kameti okudu ve adını ona üç kez tekrarladı. Doğumun 7. gününde iki koçu akika olarak kestirdi, saçlarından bir miktar keserek ağırlığınca gümüş de sadaka olarak dağıttı. [16]

Efendimiz (sas) ile Hz. Ali arasında bu isim konusunda, diğer erkek çocukları doğunca da aynı konuşma geçer. Hasan'dan sonra Hüseyin; ondan sonra da Muhassin... Bu isimler Arapça kelimelerden oluşur, ancak bölgede isim olarak hiç kullanılmamıştır o güne kadar... İlk kez Efendimiz (sas) tarafından konulacak ve o günden sonra da en fazla kullanılan isimlerden olacaktı.[17]

Efendimiz (sas) bir gün şöyle diyecektir: **"Ben oğullarıma Harun peygamberin çocuklarına koyduğu isimler gibi isimler verdim. Onun oğullarının isimleri Şebber, Şubeyr ve Mübeşşir'di; benim oğullarımın isimleri ise Hasan, Hüseyin ve Muhassin'dir."**[18]

Hz. Ali'nin, Fatıma validemizden sonra sekiz evliliği olur. Bu sekiz evliliğinden 11 erkek, 15 kızı olur.[19] Erkek çocuklarının içerisinde; Muhammed vardır, Cafer vardır, Abdullah vardır, Ebû Bekir vardır, Ömer vardır, Osman vardır, Yahya vardır, Ubeydullah vardır; ama Harb yoktur. Neden

[14] Ebû Dâvûd, *Libas*, 9.
[15] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 374; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 357.
[16] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 356.
[17] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 358.
[18] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 374; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 357.
[19] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 170.

Hz. Ali daha sonra Harb ismini koymamıştır? O da Ali'nin âliliği, yani yüceliğidir; diyor ki: **"Efendimiz'in (sas) sevmediği bir ismi ben de sevmem, onun koymadığı bir ismi ben de koymam!"**[20]

Efendimiz (sas) yıllar yılı evlat hasreti ile yanan yüreğini biraz olsun torunu Hasan ile dindirmiştir. Onları çok sevdiğini hepimiz biliyoruz; ancak o sevgi sadece bir torun sevgisi değildir, bunu bilmemiz lazım, o sevgi bir de temsiliyet adına onlara biçilen rolün bir gereğidir. O sevginin nasıl olduğuna dair bazı rivayetler aktarayım sizlere...

Hz. Peygamber'in (sas) Ona Karşı Olan Sevgisi

Hz. Hasan'ın doğumunun ilk aylarıdır. Sütannesi Ümmü'l-Fadl'ın evindedir. Hadiseyi zaten bize Ümmü'l-Fadl rivayet etmektedir. Efendimiz (sas) torununu görmek için o eve gider; alır torununu sever, koklar, öper, onunla oynar. Hasan, Efendimiz'in (sas) kucağında iken, çok af edersiniz, küçük abdestini Efendimiz'in (sas) üzerine yapar. Ümmü'l-Fadl bu hali görünce hemen Hasan'ı çeker alır, telaşlanır, üzülür. O böyle yapınca Hasan korkar ve ağlamaya başlar. Efendimiz (sas) o anda kendi üzeri ile hiç ilgilenmez, torununun ağlamasına dayanamaz ve Ümmü'l-Fadl'a: **"Ne yaptın bak oğlumu korkuttun."** der. Ümmü'l-Fadl ise: "Ya Resûlullah! Baksanıza üstünüze yaptı; çıkarın gömleğinizi yıkayayım" der. Efendimiz (sas) ise fıkıh kitaplarımıza giren bir hükmü orada beyan eder: [21] **"Erkek çocuğunun idrarından dolayı yıkamak gerekmez, su dökmek kâfidir. Ama kız çocuklarının idrarının yıkanması gerekir!"** [22] Peki, bu fark neden? Bu erkek ile kızın fizyolojisinden kaynaklanır. Ancak bu hüküm sadece anne sütü emen çocuklar için geçerlidir. Meselenin fıkhî boyutu bir tarafa bu rivayet üzerinden biz Efendimiz'in, (sas) torununu nasıl bir sevgi ile sevdiğini anlıyoruz değil mi?

Başka bir rivayeti Ebû Hureyre naklediyor: "Bir gün Efendimiz (sas) ve bir grup sahâbî ile Kaynukaoğulları çarşına doğru yürüyorduk. Bir müd-

[20] Beyhakî, *Sünen*, IX, 306.

[21] Bu konuda başka rivayetleri görmek için bkz. Buhârî, *Vudû'*, 222; Müslim, *Taharet*, 101; Ebû Dâvûd, *Taharet*, 37; Tirmizî, *Taharet*, 54.

[22] İbn Mâce, *Ta'biru'r-Rüya*, 10, Beyhakî, *Delâil*, VI, 469.

det sonra Efendimiz (sas) yolunu değiştirdi ve Fatıma'nın evine doğru yürüdü. Fatıma da o gün çocuklarını yıkamış, güzel elbiseler giydirmişti. Evin yakınlarına geldiğimizde Hüseyin'i kapıda gördük. Efendimiz (sas) hemen sarıldı, Hüseyin'i öpmeye, koklamaya başladı. Sonra gözleri Hasan'ı aradı. Hasan'ı bulamayınca eve doğru seslendi ve dedi ki: **'Küçük adam orda mı? Benim oğlum orada mı?'** Hasan'ın işi daha bitmediği için biraz geç geldi. Biz onları beklerken Hasan geldi ve o anda Hüseyin ile oyun oynamaya başladılar. Efendimiz (sas) onları yaşlı gözlerle biraz seyretti, sonra ikisine de sarılarak dedi ki: **'Allah'ım! Ben onları seviyorum, senin de onları sevmeni ve onları sevenleri de sevmeni niyaz ediyorum!'** "[23]

Zehebî'nin *Siyeru Â'lâ'mi'n-Nübelâ*'sında aktardığı rivayeti biliyorsunuz. Güreş tutuyorlar Hasan ile Hüseyin, Efendimiz (sas) iki de bir: **"Hadi Hasan göreyim seni, Hadi Hasan şöyle yap böyle yap!"** diyor. Fatıma annemiz dayanamıyor diyor ki: "Babacığım! Hüseyin küçüktür, onu tutmanız gerekmez mi?" Efendimiz (sas) diyor ki: **"Onu da Cibril tutuyor, ona da Cibril destek veriyor."** [24] Eve bakın eve, Cebrail'in kol-kanat gerdiği bir ev, vahyin evi, sünnetin evi... Nasıl bir evden bahsediyoruz anladınız mı? Ehl-i Beyt'in hanesi, Cebrail'in dünyadaki menzilidir. Orası vahyin evi olduğu için vahyin emin meleğinin her daim gidip geldiği bir yerdir.

İbn Manzûr naklediyor: Hz. Fatıma bir gün Hasan'a bir şiir öğretmişti, tekerleme gibi bir şey... Efendimiz (sas) bu şiiri Hasan'dan dinlemekten o kadar hoşlanırdı ki... Onu nerede görse şiiri okutur, sonra da sana bunu kim öğretti diye sorar, aldığı cevap üzerine de dua ederdi. Yine bir gün Hz. Ebû Bekir ile Efendimiz (sas) yürürlerken Hasan'ı görürler. Efendimiz (sas) hemen Hasan'a sarılır ve o şiiri okumasını söyler. Hasan okur.[25] Efendimiz (sas) der ki: **"Bunlar benim reyhanlarım, çiçeklerim, güllerimdir. Ben onları seviyorum, sizde onları sevin!"**[26]

[23] Buhârî, *Libâs*, 60; Müslim, *Fezâilü'Sahâbe*, 57.
[24] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 282,283; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 379.
[25] İbn Manzûr, *Muhtasaru Tarihi Dımaşk*, VII, 6.
[26] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 288; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 379.

Biniciler de Çok Güzel, Biniciler de

Câbir b. Abdullah naklediyor: Bir gün Medine sokaklarında gezerken baktım Efendimiz, Hasan'ın elinden tutmuş, Hüseyin'i ise kucağına almış onları gezdirmeye çıkarmış. Onları o halde görünce Hasan ile Hüseyin'e hitaben dedim: *"Ne güzel bir bineğiniz var?"* Efendimiz (sas) dedi ki: **"Biniciler de çok güzel, biniciler de..."** [27]

Buna benzer birkaç rivayet vardır kitaplarımızda... [28] Hz. Ömer'den,[29] Ebû Eyyüp el-Ensârî'den... Ebû Eyyüp el-Ensârî bir gün Efendimiz'in (sas) iki torununu sırtına alıp evde dolaştırdığına şahit olmuştur... Manzarayı hayal edin, Efendimiz (sas) dizleri üzerinde, iki torunu ise arka arkaya onun mübarek sırtında, onları gezdiriyor; çocuklar da bu işten gayet memnun gülüp eğleniyorlar. O anda Ebû Eyyüp el-Ensârî bu manzarayı görünce çocuklara hitaben ne güzel bineğiniz var diyor. Efendimiz (sas): **"Biniciler de güzel, biniciler de!..."** diyor. [30]

Bu nasıl bir muhabbet, bu nasıl bir sevgidir anlamak zor değil mi? Yine Ebû Hüreyre (ra) anlatıyor: "Efendimiz (sas) ile geziyorduk, Fatıma'nın evinin önünden geçtik. O anda çocukların ağlama sesleri duyuldu. Efendimiz (sas) hemen seslendi: **"Çocuklarım niye ağlıyor? Kim onları üzdü?"** O anda Fatıma validemiz içeriden seslendi: *"Susuzluktan babacığım! Evde su yok! Onun için ağlıyorlar..."* Efendimiz (sas) onların ağlamalarına hiç dayanamazdı. Onların ağlama seslerini duyar duymaz koşar: **"Niye ağlatıyorsunuz benim yavrularımı; onların ağlamaları beni üzer bilmiyor musunuz?"**[31] derdi.

Efendimiz (sas) hemen su bulunmasını istedi, ama suyun gelmesi biraz gecikti. Ebû Hureyre diyor ki: "Efendimiz (sas) oturdu kapının önüne iki torununu aldı kucağına, öptü onları, dua etti; sonra mübarek dilini çocukla-

[27] İbn Manzûr, *Muhtasaru Tarihi Dımaşk*, VII, 15.
[28] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 361; Tirmizî, *Menâkıb*, 30.
[29] Tirmizî, *Menâkıb*, 31; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IX, 181.
[30] el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, XIII, 650.
[31] İbn Manzûr, *Muhtasaru Tarihi Dımaşk*, VII, 17.

rın ağzına koydu ve onların susuzluklarını böyle giderdi ve onların susmalarını böylece sağladı." [32]

Yine Ebû Hureyre naklediyor, diyor ki: "Efendimiz (sas) Hasan'ın bazen göbeğini açar, onunla şakalaşır ve tam göbeğini öperdi."[33] Ebû Hureyre buna şahit olduğu için bir gün görür Hz. Hasan'ı Medine sokaklarında; der ki: "Hasan bir şey istesem senden yapar mısın?" Hz. Hasan yaparım diyor; göbeğini işaret ederek; orayı açar mısın? Hz. Hasan neden olduğunu anlamamıştır; ama tamam dediği için açar göbeğini. Ebû Hureyre eğilir ve orayı birkaç defa öper; sonra der ki: *"Ben Resûlullah'ın öptüğü yeri öpmek istedim. Vallahi! Kaç kez Efendimiz'in burayı öptüğünü gördüm"* [34] diyecektir.

Yıllar sonra sahâbeden Süheyl b. Amr'ın kızına içlerinde Hz. Hasan'ın da olduğu birkaç kişi talip oldu. Bu hanım, Ebû Hureyre ile kendisine talip olan beylerden hangisini tercih edeyim diye istişarede bulunmak istedi. Ebû Hureyre bu hanıma dedi ki: "Sen Hasan'ı seçmelisin. Vallahi ben Resûlullah'ın (sas) onun ağzını defaatle öptüğünü gördüm. Resûlullah'ın (sas) öptüğü yeri sen de öpmek istemez misin?" [35]

Bir gün Hasan ile Hüseyin ikisi birden girer mescide... Üzerlerinde çok güzel gömlekler var; insan kıyamıyor bakmaya; zaten biliyorsunuz çok güzeller... Hz. Hasan aynen Efendimiz (sas), Hz. Hüseyin Efendimiz (sas) ile Hz. Ali karışımı... [36] Efendimiz (sas) hutbededir; onların o hallerine dayanamaz, sözünü yarım bırakır iner aşağıya sever, öper sonra bir daha çıkar minberine ve der ki: **"Allah (cc) kitabında ne kadar doğru buyurmuş: *'Mallarınız ve evlatlarınız sizin için hiç şüphe yok ki birer fitnedir (yani birer imtihan vesilesidir)'*[37]... Onlara olan sevgim beni, sizin huzurunuzdan aşağıya indirdi..."** [38]

[32] İbn Manzûr, *Muhtasaru Tarihi Dımaşk*, VII, 17.
[33] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 360, 361; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 374, 375.
[34] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 360; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 163.
[35] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 365.
[36] Tirmizî, *Menâkıb*, 30.
[37] Enfâl Sûresi, 8/28; Teğâbûn 64/15.
[38] Buhârî, *Fiten*, 20; Tirmizî, *Menâkıb*, 30.

Bir başka rivayeti, Efendimiz'in (sas) torunları kadar sevdiği Üsâme b. Zeyd (ra) bize aktarıyor. Diyor ki: "Bir gün Resûlullah (sas) beni bir dizine, Hasan'ı hemen benim önüme, diğer bir dizine Hüseyin'i oturttu sonra bize şöyle dua etti: **"Ey Allah'ım! Onlara merhamet etmeni niyaz ediyorum, çünkü ben onlara merhamet ediyorum."**[39]

Nebevî Hassasiyet

Bir gün Peygamber Efendimiz (sas) ya Mescid-i Nebevî'de ya hanesinde kucağına küçücük torunu Hz. Hasan'ı almış, zekât olarak toplanan hurmaların dağıtılmasını kontrol ediyordu. Hasan oradan bir hurma alıp ağzına atıverdi. Bunu gören Resûlullah Efendimiz hemen Hz. Hasan'a **"Keğ keğ irmi biha/ Kıh, kıh at onu"** dedi; ama Hz. Hasan, daha çocuk, hurmayı çiğnemeye başladı. Efendimiz (sas) çok sevdiği torununu incitme pahasına onun ağzını elleri ile açtı, parmağını ağzına koyarak o hurmayı çıkartıp attı. Olaya şahit olan sahâbîlerden biri merakla: "Ya Resûlullah! Hurmayı çocuktan almasaydın! Ne olurdu?" dedi. Resûlullah Efendimiz: **"Biz Muhammed âilesine sadaka almak, yemek helâl değildir."** buyurdu.[40]

Efendimiz'in (sas) böyle bir hassasiyeti vardı. Bakın torunu Hasan'a Efendimiz (sas) bir gün şöyle diyecekti. Bu sözler Tirmizî'de geçen bir hadistir: **"Ey Hasan! Beş vakit namazını aksatmadan kıl! Sana şüpheli gelen şeyleri terk et. İçinde şüphe olmayan şeylere yönel. Doğruluktan ayrılma! Çünkü doğruluk insanın gönlüne huzur verir. Yalan ise insanı huzursuz eder."** [41]

Hz. Hasan'ın Efendimiz (sas) ile beraber olduğu son bir rivayet aktarayım sizlere: İbn Abbas (ra) diyor ki: "Resûlullah'ın (sas) huzurunda idim. Hz Fatma (r.anhâ) ağlayarak geldi. 'Babacığım! Hasan ve Hüseyin evden çıkmışlardı. Uzun zaman geçti hâlâ gelmediler. Ali de evde yok ki gidip onları çağırsın şimdi ne yapacağız?' dedi. Efendimiz (sas) **'Ey Fatıma! Üzülme, Allahu Teâlâ onları muhafaza eder.'** buyurdu. Sonra: **'Ya Rabbi! Eğer iki toru-**

[39] Buhârî, *Menâkıb*, 27; Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 17.
[40] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 365; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 375.
[41] Tirmizî, *Kıyamet*, 61.

num bir suda iseler inayet kayığın ile sahile ilet. Eğer sahrada iseler hidayet rehberinle evlerine döndür.'[42] diye dua etti."

Daha sonra başladılar aramaya; sahâbe grup grup olup Medine'nin etrafına dağılıp aradılar. En sonunda bir kayanın arkasında birbirlerine korkudan sarılmış bir halde buldular. Efendimiz (sas) onları bulunca öyle bir sevindi, öyle bir sevindi ki hemen sarıldı onlara, onlar da dedelerine bir müddet öylece kaldılar. Sonra Efendimiz (sas) iki torununu da kucağına aldı ve evin yolunu tuttu. Sahâbîler, taşımak için istediklerinde onlara vermedi. Ebû Eyyüp el-Ensârî: "Ya Resûlullah! Birini bana verin. Biraz yükünüzü hafifleteyim" dedi. Resûlullah: **"Benim yüküm ağır değil ki?"** dedi ve taşımaya devam etti. Onları taşırken Efendimiz (sas) onların şereflerini sayıyordu. Diyordu ki: **"Benim bu yavrularımın annesi Fatıma, babası Ali, dedesi Resûllullah, ninesi Hatice, amcası Cafer-i Tayyar, teyzeleri Zeynep, Rukiyye ve Ümmü Gülsüm'dür."**[43] Şerefe bakar mısınız, şereflerine kurban olduğumuz; böyle bir şerefe nail olan başka birileri var mı dünyada; herhangi bir kimsede...

Dedesinin Vefatının Ardından

Efendimiz (sas) vefat ettiğinde Hz. Hasan kaç yaşında idi? 8 yaşlarında, Hz. Hüseyin ondan bir yaş küçük olduğu için 7 yaşlarında idi. Dolayısı ile Hz. Hasan, Hz. Ebû Bekir döneminin sonlarında 10-11 yaşlarında, Hz. Ömer'in döneminin sonlarında 21-22 yaşlarında bir delikanlı idi. Bu ilk iki halife döneminde bazı hatıralar olsa da biz Hz. Hasan'ı o günlerde hep ilim tahsilinde görürüz. O babasının dizlerinin dibinde babasından ilim, hikmet ve irfan adına ders alan bir talebedir.

İlk iki halife, Efendimiz'in (sas) bu aziz hatıralarını çok sever, onları hep bağırlarına basarlardı. Ne zaman Hz. Ebû Bekir, Hz. Hasan'ı görse nasıl severdi biliyor musunuz? Hemen ona sarılır: *"Ey dedesi Nebiye benzeyen, babası Ali'ye benzemeyen"* der, aynen Resûlullah (sas) gibi öper, koklardı.[44]

[42] İbn Manzûr, *Muhtasaru Tarihi Dımaşk*, VII, 18.
[43] Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid*, IX, 182; İbn Manzûr, *Muhtasaru Tarihi Dımaşk*, XIV, 70.
[44] İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 119; el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, VII, 103.

Burada Hz. Ebû Bekir'in bu sözü çok önemlidir. Gerçekten Hz. Hasan, aynen Efendimiz'di. Boyu, konuşması, yürüyüşü, edası, endamı, her hali ile tam dedesinin torunu idi.[45] Biliyorsunuz, dedesi çok güzeldi, onun güzelliğine girersek onlarca şey anlatmamız gerekir. İşte Hz. Hasan da dedesine benzeyen bir torun olarak çok güzel ve çok yakışıklı idi. Böyle olduğu için de birçok hanım onunla evlenmek isterdi. Bu konuda bazı mübalağalı şeyler de söylenmiştir.[46] Ancak biz Hz. Hasan'ın 13 evlilik yaptığını, bu evliliklerden 12 oğlu, 5 de kızı olduğunu biliyoruz.[47] Oğullarından Hasan el-Müsenna ile Zeyd'den soyu devam etmiştir. Biliyorsunuz bu soya *Şerif* deniyor. Oğullarının içerisinde *Ebû Bekir* ve *Talha* isimlerinin olduğunu da hatırlatmalıyım sizlere... [48]

Hz. Ömer de Ehl-i Beyt'e karşı hep çok duyarlıydı. Divan teşkilatını kurduğunda Hz. Ömer, yaşları o gün için 14-15 olan Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'i, Bedir ashâbı gibi değerlendirmiş ve onlara 5000 dirhem maaş bağlamış, buna itiraz edenlere de onların değer ve kıymetlerinin ne olduğunu söylemişti. [49]

Zorlu Günlerdeki Sarsılmaz Kameti

Üçüncü Halife Hz. Osman döneminde artık genç bir delikanlı olarak Hz. Hasan'ı görürüz. Ve onu dedesinin mesajlarını âleme yaymak için cihad meydanlarında at koşturduğuna şahit oluruz. Benî Ümeyye'den kabiliyetli bir komutan olan Saîd b. Âs'ın komutasında Horasan seferlerine katılmış ve kendisine yakışan bir kamet ortaya koymuştur.[50] Hz. Osman'ın evi asilerce sarılınca, ona su taşıyan ve onu canı pahasına korumaya çalışan üç-dört isimden bir tanesi de odur. Biliyorsunuz diğer isimler ise Hz. Hüseyin'dir,

[45] Tirmizî, *Menâkıb*, 30.
[46] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 377-379; Süyûtî, *Târihu'l-Hulefâ*, s. 191; Sallâbî, Ali Muhammed, *Hz. Hasan*, s. 34-45;.
[47] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 184, 185.
[48] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 185.
[49] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Harâc*, s. 86.
[50] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 382.

Zübeyr b. Avvam'ın oğlu Abdullah'tır, Talha b. Ubeydullah'ın oğlu Muhammed'dir ve diğer birkaç isimdir. [51]

Hz. Osman şehit edilip, babası Hz. Ali halife seçilince Hz. Hasan'ı daha aktif bir şekilde tarih sahnesinde görmekteyiz. Hz. Ali'nin zorlu hilafet günlerinde Hz. Hasan, o tabloların hepsinin içerisinde vardır ve babasının hemen yanı başında kendine biçilen rol ne ise onu yerine getirmenin gayreti içerisindedir. O zorlu günlerde ilk olarak Hz. Ali, onu ve Ammar b. Yasir'i Kûfelileri ikna etmek ve onlardan biat almak için Kûfe'ye göndermiştir. Onlarda Kûfelileri ikna etmeyi başarmış ve Cemel vakasında Hz. Ali'yi desteklemelerini sağlamışlardı.[52] Ondan sonra Sıffin'da, Hakem olayında ve arkasından başlayan Haricilerle mücadelede Hz. Hasan hep en önde, her zaman babasının hemen arkasındadır. [53]

Hz. Ali, harici Abdurrahman b. Mülcem'in saldırısına uğrayıp eve getirildiğinde Hz. Hasan babası için gözyaşı dökenlerden birisidir. O günler, Müslümanlar, Hz. Ali'ye kendinden sonra Hz. Hasan'ı hilafete ata dediklerinde Hz. Ali'nin cevabı şu olmuştu: *"Bunu ne size emreder ne de nehy ederim, ben sizi Resûlullah'ın bıraktığı gibi bırakmak isterim."*[54] Resûlullah nasıl bırakmıştı biliyoruz değil mi? O kimseleri atamadan gitmişti. Ancak bazı rivayetlerde Hz. Hasan'ın direkt Hz. Ali tarafından atandığı söylenmektedir. [55]

Hilafet Gömleğini Giyerken

Hz. Ali böyle söyleyip şehit olunca, tabi tüm bakışlar o gün için 37-38 yaşlarında olan Hz. Hasan'ın üzerinde yoğunlaşır. Ona ilk biat eden de Hz. Ali'nin gözde komutanlarından biri olan meşhur sahâbî Sa'd b. Ubâde'nin oğlu Kays b. Sa'd olur. Biat ederken; *"Allah'ın kitabına, Resûlün sünnetine ve isyan edenlere karşı savaş etmenin gerekliliğine"* diye bir cümle kullanır. Hz. Hasan biat için *"Allah'ın kitabı ve Resûl'ün sünneti"* ifadesinin yeterli oldu-

[51] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 147.
[52] Mes'ûdî, *Mürûcü'z-Zeheb*, II, 426; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 193-194.
[53] İbn Esîr, *el-Kâmil*, III, 402-410.
[54] Mes'ûdî, *Mürûcü'z-Zeheb*, II, 459.
[55] Ethem Ruhi Fığlalı, *İmamiye Şiası*, s. 85.

ğunu söyler.[56] Böylece iki-üç gün içerisinde binlerce kişi gelip Hz. Hasan'a biat ederler. [57]

Ancak, biatın arkasından Hz. Hasan'ın yaptığı konuşma cehaletin zihinlerini kararttığı Kûfeli cahiller arasında tartışma konusu olur. O veciz konuşmasının bir yerinde Hz. Hasan der ki: *"Bundan böyle benim savaştıklarım ile savaşacak, barıştıklarım ile barışacaksınız!"* [58] Bu söz o anda tartışmaya sebep olur; derler ki ne demek barışmak, böyle bir şey yok biz sonuna kadar savaşacağız. Ancak Hz. Hasan sadece savaşmak deseydi, bu sefer bu cahil zümre: *"Hasan bizi babası gibi birbirimize kırdıracak"* diyerek, yine itiraz edeceklerdi. Çünkü adamların zihniyeti hasta idi, doğru bakmıyorlardı ki doğru görsünler, yanlış bakıyorlardı bundan dolayı da yanlış görüyorlardı. O günlerin hilafet merkezi olan Kûfe'de bunlar olurken, Şam'da da bazı gelişmeler oluyordu. Hz. Ali'nin şehid edildiğini ve Hasan'ın halifeliğe getirildiğini haber alan Şam valisi Muâviye b. Ebî Süfyân, onun taraftarlarını ve Kûfeliler'i kendi safına çekmek için yoğun bir faaliyet başlattı. Abdullah b. Âmir kumandasında Suriye, Filistin ve el-Cezîre kuvvetlerinden oluşan bir ordu hazırlattı ve gözdağı vermek, Hz. Hasan'ın taraftarlarını dağıtmak için Kûfe'ye doğru yola çıkarttı. Bu durumu Kûfe'de bulunduğu sırada öğrenen Hz. Hasan da Abdullah b. Âmir'le karşılaşmak üzere bir ordu hazırlatarak Medâin'e doğru yola çıktı. Bu sırada, iki taraf arasında anlaşmazlığın barış yoluyla çözümlenmesi konusunda zaman zaman eski meseleleri de kurcalayan mektuplar karşılıklı olarak gönderildiğini görmekteyiz. Ancak bu yazışmalar durumu gerginleştirmekten başka bir işe yaramamıştır. Muâviye, Musul'a ulaşıp orada konaklayınca Hz. Hasan, Ubeydullah b. Abbas kumandasında 12.000 kişilik bir öncü birliğini ona karşı gönderdi ve Ubeydullah'a, Muâviye b. Ebî Süfyân ile müzakerelerde bulunmak isteyen Kays b. Sa'd ve Saîd b. Kays el-Hemdânî ile istişare etmesini söyledi. Bu arada Hz. Hasan'ın ordusu içerisinde yalan bir haber dolaşmaya başladı. Muaviye'nin askerlerinin Kays b. Sa'd'ı öldürüp, diğer askerleri de esir aldığına dair bir haber, bir anda yayıldı. Hz. Hasan ve adamları bu haberin yalan olduğunu söyle-

[56] İbn Esîr, *el-Kâmil*, III, 402.
[57] Taberi, *Tarih*, III, 165.
[58] İbn Esîr, *el-Kâmil*, III, 402.

melerine rağmen o cahilleri ikna edemediler. Bir anda ortalık karıştı, Hz. Hasan'ın ordusu içerisinde bulunan bir grup Harici zihniyetli adam: *"Hasan da babası gibi küfre düşmüştür"* [59] diyerek, Peygamber'in torunun üzerine yürüdüler, neyi var neyi yok gasp ettiler hatta altından seccadesini bile çekip aldılar ve elbisesini çekiştirmeye başladılar.[60] Bunun üzerine Hz. Hasan, Rebîa ve Hemdân kabilelerine mensup sâdık adamlarının yanına sığındı; onlar da etrafını çevirip saldırganları uzaklaştırdılar. Hz. Hasan daha sonra Medâin'e gitmek üzere hareket etti. Ancak yolda kendisini öldürmeye teşebbüs eden Hâricî Cerrah b. Sinan el-Esedî tarafından baldırından yaralandı ve şehre ulaşınca valinin evinde tedavi görmeye başladı.[61] Görüyorsunuz değil mi Hz. Peygamber'in (sas) aziz torununa, dedesinin vefatının üzerinden daha 30 yıl geçmeden neler yapıldığına!?

Ağır İmtihanlar

Bu sırada Muâviye b. Ebî Süfyân, bir yandan Hz. Hasan'ın taraftarlarınca tartaklanıp yaralandığı haberini etrafa yayarken bir yandan da Enbâr'da onun öncü kumandanı Ubeydullah b. Abbas ile Kays b. Sa'd'ı kuşattı. Muâviye'nin öncü kumandanı Abdullah b. Âmir de Medâin'e giderek şehrin dışına çıkan Hz. Hasan'ın ordusunun karşısında mevzilendi ve onlara Muâviye'nin de Enbâr'ı kuşattığını, aslında savaş niyeti taşımadıklarını ve Hz. Hasan'ın kendisi de dâhil olmak üzere askerlerinden onlara sığınanların hayatlarının bağışlanacağını söyledi. Bu sözler karşısında çoğunluk savaştan kaçındığını belli etti. İşin başından beri meselenin savaşla halledilemeyeceğini anlayan Hz. Hasan, kendi ordusunun o halini ve adamlarının birçoğunun cehalet ile donandığını da görünce barıştan başka bir yol kalmadığını anladı.[62]

Bunun üzerine Hz. Hasan, Medâin'e dönerek hilâfeti Muâviye b. Ebî Süfyân'ya teslim etmek için belirlediği şartları Abdullah b. Âmir'e bildirmek zorunda kaldı. İleri sürdüğü şartlar şunlardı:

[59] İbn Esîr, *el-Kâmil*, III, 403.
[60] İbn Esîr, *el-Kâmil*, III, 405; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-Zeheb*, II, 480.
[61] İbn Esîr, *el-Kâmil*, III, 405; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-Zeheb*, II, 480.
[62] İbn Esîr, *el-Kâmil*, III, 405; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-Zeheb*, II, 480.

1. İntikam için Iraklılar'dan hiç kimse tutuklanmayacaktır.

2. Milliyetine bakılmaksızın herkes emniyet içinde olacaktır.

3. İşlenmiş suçların tamamı affedilecek, kimseye bu manada hesap sorulmayacaktır.

4. Ahvâz'ın[63] haracı yıllık olarak kendisine (Hz. Hasan'a) ödenecektir.

5. Kardeşi Hüseyin'e 2 milyon dirhem verilecektir.

6. Hâşimoğulları'na da Abdüşemsoğulları'na (Ümeyye) gösterilen yakınlık gösterilecek ve aynı ihsanlarda bulunulacaktır.

7- Hutbelerde, sokaklarda Hz. Ali'ye ve Ehl-i Beyt'e seb'edilmesi/kötü söz söylenmesi yasaklanacaktır.

8- Muaviye'nin vefatının ardından hilafet Hz. Hasan'a, eğer o günler Hasan vefat etmişse Hz. Hüseyin'e tevdi edilecektir. [64]

İbn Hacer el-Heytemî'ye (v.974/1567)) göre bu son madde şu şekildedir: *"Muâviye kendisinden sonra yerine kimseyi tayin etmeyecek, bu iş ondan sonra Müslümanların şûrası ile tespit edilecektir."* [65]

Muaviye b. Ebî Süfyân'ın komutanı olan Abdullah b. Âmir, Hz. Hasan'ın bu şartlarını Muâviye'ye götürdü. Muâviye, şartların hepsini kabul etti ve o yazılı metnin altını kendi eliyle imzalayarak mühürledi ve Hz. Hasan'a gönderdi. [66]

Başlayan Yeni Süreç ve Bitmeyen İmtihanlar

Şartlarının kabul edilmesine memnun olan Hz. Hasan, anlaşmayı Kays b. Sa'd'a bildirerek yetkilerini Muâviye'ye devretmesini ve Medâin'e dönme-

[63] Basra'nın yaklaşık 120 km. kuzeydoğusunda, şu anda İran sınırları içerisinde bulunan tarihi bir şehirdir. İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 522.

[64] İbn Esîr, *el-Kâmil*, III, 405; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-Zeheb*, II, 480; Dineverî, *el-Ahbârü't-Tıvâl*, s. 221, 222.

[65] el-Heytemî, *eş-Şavâ'iku'l-Muhrika*, 136.

[66] İbn Esîr, *el-Kâmil*, III, 405; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-Zeheb*, II, 426.

sini emretti. Bu duruma öfkelenen Kays, kumandası altındaki 4000 adamına ya sapıklığa düşmüş bir imama (Muâviye) itaat etmelerini veya imam olmadığı halde kendisine uyarak savaşa girmelerini önerdi, onlar da birinci şıkkı tercih ettiler, bunun üzerine Kays denileni yaptı. Bu arada Hz. Hüseyin ve Hicr b. Adîy gibi bazı kimseler, Hz. Hasan'ın Muâviye b. Ebî Süfyân ile anlaşmasına, arkasındaki Müslümanları küçük düşürdüğü gerekçesiyle karşı çıktılarsa da Hz. Hasan kararından dönmeyerek adamları ile birlikte Medâin'den Kûfe'ye gitti ve oraya gelen Muâviye'ye vardıkları anlaşmayı şahsen de teyit ettirdi. O günler tarihler, hicrî olarak Cemâziyelevvel 41, miladî olarak Eylül 661'i gösteriyordu. İslâm tarihinde hicretin 41. yılına yapılan bu antlaşmadan dolayı *"âmü'l-cemâa/birlik yılı"* denilmiştir. [67]

Hz. Hasan'ın bu antlaşmayı yapmasına dostları içerisinde en şiddetli tepkiyi biraz önce isimlerini zikrettiğim üç isim ortaya koydu. Hz. Hüseyin, Kays b. Sa'd ve Hicr b. Adiyy; tabi başkaları da vardı, ama özellikle bu üçü Hz. Hasan'ı bu antlaşmayı yapmaması konusunda ikna etmeye çalıştılar. Ama Hz. Hasan kararından vazgeçmeyerek hilafeti Şam valisi Muaviye'ye teslim etti. Hicretin 41. yılı Cemaziyelevvel ayında yapılan bu devir teslim, iki ihbar-i gaybînin de gerçekleştiğinin haberi idi. Neydi bu iki ihbar-i gaybî?

Bunlardan birincisi şu idi; Efendimiz (sas) yıllar önce buyurmuştu ki: **"Hiç şüphe yok ki benim bu oğlum bir seyittir. Umulur ki Allah onun sayesinde iki büyük mü'min grubunu barıştıracaktır."** [68]

Kütüb-i Sitte ricalinin diğerlerinin -Buhârî ve Ebû Dâvûd dışındakilerin- rivayet ettiği metinde ise Allah Resûlü (sas) bir gün hutbede Hz. Hasan'a işaretle şöyle demişti: **"Bu benim evladım Hasan, o seyyiddir. Allah (cc) onunla iki büyük cemaatı birbiriyle sulh ettirecek/ barıştıracaktır."** [69]

Bu hadisi bilenler: "Sadakte ya Resûlullah!" diyorlardı. Hz. Hasan'ın attığı o adımın, Efendimiz (sas) tarafından tasdik gördüğünü söylüyorlardı. Zaten biraz önce adlarını zikrettiğim Hz. Hüseyin, Kays b. Sa'd, Hicr b.

[67] İbn Abdirabbih, *el-Ikdü'l-Ferid*, V, 109-111; Halife b. Hayyât, *et-Târih*, s. 203;
[68] Buhârî, *Fiten*, 20, *Sulh*, 9; Ebû Dâvûd, *Sünne*, 12.
[69] Darimi, *Sünnet*, 12; Tirmizî, *Menâkıb*, 25.

Adiyy ve diğerlerinin itirazlarını devam ettirmeyip, sonra ikna olmalarının altında yatan sebeplerden bir tanesi de Allah bilir ama Efendimiz'in (sas) beyan buyurduğu bu haberi duymaları idi.

İkincisi ise şu idi: Efendimiz (sas) başta Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde, Tirmizî'nin *Sünen*'inde buyurur ki: **"Benden sonra hilafet otuz yıl sürer, sonra krallık yani saltanat başlar!"** [70]/ Başka bir rivayette: **"Ceberrut, kan emici saltanat başlar!"** [71] diye geçer.

Bakıyoruz tarihlere; Hz. Ebû Bekir'in hilafet süresi, 2 yıl 3 ay; Hz. Ömer'in hilafet süresi 10 yıl 6 ay, Hz. Osman'ın hilafet süresi tam 12 yıl, Hz. Ali'nin hilafet süresi 4 yıl 9 ay... Bunların hepsinin toplamı: 29 yıl altı ay ediyor... Hz. Ali'nin şehid edilip Hz. Hasan'ın hilafete geçmesi ve hilafeti Muaviye'ye devretmesi de tam 6 ay üç gündür, ya da 5 gündür; toplam 30 yıl ediyor. İşte bundan dolayı: "Sadakte ya Resûlullah!" diyoruz. Çünkü, Efendimiz'in (sas) yıllar önce söylediği bu söz, bir ihbar-i gaybî olarak, tam söylenen zaman diliminde ortaya çıkıyordu.

Böylelikle Hz. Hasan'dan sonra artık hilafet bitecek, krallık ve saltanat başlayacaktı. Bir daha da ümmet, ara dönemler olsa da Asr-ı Saâdet'teki gibi bir hilafet ve imamet düzeni elde edemeyecekti. Hz. Hasan kendini kurban ederek bu vahdeti sağlayacak hem bu ihbar-i gaybîlerin ortaya çıkmasına vesile olacak hem de yıllardır dökülen kanın biraz olsun dinmesini temin edecekti.

Vahdet Kahramanı

Hz. Hasan'ın bu adımı, gerçekten vahdet adına atılmış çok büyük ve önemli bir adımdır. Ne yazık ki ümmet olarak halen biz bu büyük adımı anlamış değiliz. Bakın, bugün bizler Hz. Ali'nin çocuklarından ilham alma meselesi gündeme gelince Hz. Hüseyin'i öne alır, onun kıyamını ve arkasından gelen şehadetini anlatır, açıkça ifade etmesek de Hz. Hasan'ın vahdet adına Şam valisi Muaviye b. Ebî Süfyân ile yaptığı antlaşmayı taviz olarak

[70] Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 8; Tirmizî, *Fiten*, 48; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 272.
[71] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 273.

algılar, içimizde bir kırgınlık saklarız. Bu birçok Müslüman da böyledir. Hz. Hüseyin'in Kerbala'da izzetlice ölmesi bize ilham kaynağı olur da Hz. Hasan'ın çok farklı mülahazalarla barış için masaya oturması pek ilham kaynağı olmaz, olmadığını zannederiz. Hâşâ! Burada bu iki güzel torunu yarıştıracak değiliz; böyle bir şey doğru da değil, ancak şunu ifade etmek isterim ki Hz. Hasan'ın kendisini feda ederek, masanın başına oturması en az Hz. Hüseyin'in Kerbala'daki kıyamı kadar önemli bir meseledir. Aslında iki güzelin yaptığı birbirinden netice itibari ile farklı değildir. *Biri canını, kanını ümmetin dirilişinin keffareti olarak vermiş; diğeri hayatını, ömrünü ümmetin dirilişine vesile olsun diye feda etmiştir.* Yaşatmak için yaşamanın en güzel örnekleri olarak biri Kerbela'nın meydanın da kılıçlarla doğranarak bu ümmetin keffareti olmuştur, diğeri ümmetin cahillerinin dilleri ile kınanma pahasına, İslâm toplumunda daha fazla kan akmaması için bu ümmetin keffareti olmuştur.

Burada bir noktaya daha dikkatlerinizi çekmek isterim, malumunuz, sahâbeyi sahâbe yapan en önemli vasıf teslimiyettir. Onlar Allah ve Resûlü'ne öyle teslim olmuşlardı ki *Efendimiz (sas) onlara yürü dedi, yürüdüler; kal dedi, kaldılar; yat dedi, yattılar; öl dedi, öldüler.* Şimdi buradaki cümlede dört fiil kullandık, *yürü, kal, yat, öl...* Bunlardan en ağır olanı en zor olanı hangisi diye size sorsam büyük ihtimalle birçoğunuz ölmek diyeceksiniz. Ölmek, Risalet davası adına ölmek sahâbe için inanın hiç de zor değildi. Onlar için en zor tavır hiç şüphesiz *kal* denince kalabilmekti. Hatırlayın sahâbe 13 yıl: **"Yerinizde kalın sakın Mekkelilerin size yaptıklarına karşılık vermeyin"**[72] diyen Efendimiz'in (sas) sözünü birkaç kez ihlal etmişlerdi. Hudeybiye günü Efendimiz (sas) onlara kalın demişti, yine kalamamışlardı.[73] Neden kal deyince kalmak zordur. Çünkü duyguların ve heyecanların harekete geçtiği bir anda sağduyu ile hareket etmek, yarını düşünerek adım atmak, o anda yüreğin heyecanını değil, ümmetin selametini düşünmek inanın her babayiğidin harcı değildir. İşte Hz. Hasan'ın yaptığı budur; *yerinde kalmış, dostların eleştirilerine, cahillerin kınamasına, düşmanların alaylarına* muhatap olmasına rağmen kendini ümmetin selametine feda etmiştir. Ümmetin vahdetinin öyle laf ile olmayacağını âleme göstermiştir. Bugün bizim yaptığımız

[72] İbn Hişâm, *es-Sîre,* II, 166; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf,* II, 230.

[73] Daha fazla bilgi için bkz. İbn Hişâm, *es-Sîre,* III, 332; Taberî, *Tarih,* III, 79; İbn Esîr, *el-Kâmil,* II, 204.

gibi *gelin birleşelim* dememiştir. Bu söz vahdet isteyenin sözü değildir. Ya nedir? Hak senin olmasına rağmen, yüzde yüz hak sahibi sen olmana rağmen *geliyorum birleşelim* demiştir. Hak sahibi kendisi olmasına rağmen hakkından ümmetin daha fazla kanı akmasın diye vazgeçmiştir.

Utanmak Ateşten Daha Hayırlıdır

Hz. Hasan antlaşma sağlandıktan sonra ailesi ile birlikte Medine'ye, doğup büyüdüğü topraklara gitti ve ömrünün kalan kısmını orada geçirdi. Giderken yolda, Medine'de kaldığı sürece de orada yaptığı antlaşmadan dolayı hep kınadılar Hz. Hasan'ı? Yolda onu görenlerin bazıları: "Antlaşma yaparak Müslümanların başını yere eğen imam bu mu?" diyorlardı. Onun bu kınayıcılara söylediği bir söz var ki o sözü hiçbir zaman unutmamalı ve hayatımızın birçok alanında kendimize o sözü ilke etmeliyiz. Ne diyordu kınayıcılar; "Sen Muaviye ile antlaşma yaparak çok utanılacak bir iş yaptın?" Hz. Hasan buna nasıl cevap veriyordu: *"El-Âr, hayrun mine'n-nâr/ Utanmak ateşten daha hayırlıdır!"* [74]Anlaşılıyor değil mi bu sözün anlamı? Varsın bu dünyada utanayım, karizmayı çizeyim, geri adım attığım için kınanayım; bu dünyada başa ne gelirse gelsin, Allah'ın azabından daha hafiftir; öyleyse ar/ utanmak ateşten daha hayırlıdır.

Hz. Hasan antlaşmanın sağlandığı hicrî 41'den, vefat edeceği hicrî 49'a kadar 8 yıllık Medine hayatında sükûnet tavrına büründü ve Muaviye b. Ebî Süfyân'nın antlaşmaya uymasını bekledi. Ama olmadı, ne yazık ki antlaşmadaki sekiz maddenin hemen hemen hiçbiri tam anlamı ile tutulmadı, yerine getirilmedi. Ara ara Hz. Hasan antlaşma maddelerini hatırlatsa da geçici geri adım atmalar oldu, ancak tam anlamı ile uygulanma sahası bulamadı. Ancak bu antlaşmanın en faydalı kısmı hicrî 41'den, Kerbela faciasının olduğu hicrî 61'e kadar yaklaşık 20 yıl boyunca içte Müslümanların kanı bir iki istisnai ve küçük durum hariç dökülmemiştir. Barışın getirdiği ortamla, İslâm orduları ve davetçileri Hudeybiye sonrası gibi dünyanın dört bir tarafına İslâm'ın mesajlarını götürmüşlerdir. Nerelere; İstanbul'a bu yıllarda gelmiştir sahâbe ordusu, Sicilya'ya (İtalya) bu yıllarda gitmiştir o ordu, başta Rodos olmak

[74] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 376; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 438.

üzere Akdeniz ve Ege adalarına bu yıllarda gitmiştir sahâbe ordusu, Buhara'ya, Semerkant'a, Beykent'e bu yıllarda gitmiştir sahâbe ordusu...[75] İşte Hz. Hasan'ın vahdet adımı böyle büyük bir hayra sebep olmuştur.

Hz. Hasan'ın hayatı için çok şey söylenir de bizlere önemli bir mesaj veren bir rivayeti aktarıp, onun şehadetine geçelim. "Bir gün ya Kûfe çarşısında, ya Medine çarşısında bir mal satın alacak. Satıcı mala bir fiyat biçiyor; ama o fiyat Hz. Hasan'a çok pahalı geliyor. O tüccara diyor ki o malı şu fiyata verirsen alırım. Tüccar tanımamıştır Hz. Hasan'ı olmaz diyor, o fiyata satamam. Hz. Hasan da o malı almadan dönüp gidiyor. Tam o esnada biri çıkıyor Hz. Hasan'ın karşısına; "Ey Allah Resûlü'nün sevgilisi, Ey Fatıma'nın evladı, Ey Ehl-i Beyt'in imamı..." falan diye Hz. Hasan'ı selamlıyor. Fiyatı yüksek çeken tüccar hemen pişman oluyor, ben ne yaptım diyor; meğer gelen Peygamber'in torunu Hasan'mış ama ben tanımadım diyerek Hz. Hasan'ın yanına gidiyor, özür diliyor, tanımadığını beyan ediyor ve diyor ki: "Ey Allah Resûlü'nün Evladı! Malım senindir, ne olur gel istediğin fiyata o malı ya satın al ya da o malı sana hediye edeyim!" Ne demiştir Hz. Hasan bu söze? Dedesinin torunu, Ali'nin oğlu o; diyor ki: *"Ben asla dedemin adını ticarette kullanmam, şu andan sonra da senin malını da almam!"* [76]Bu peygamber sofrasında yetişmiş bir yiğidin hassasiyetidir, bize de inanın çok şey söylemelidir.

Şehadete Yürüyüşü

Hz. Hasan böyle bir hayatın sahibi olarak Medine'de 8 yıl yaşadıktan sonra birkaç kez zehirlenmek istenir, ama her seferinde o zehirlenmeden bir vesile ile kurtulur. Ancak sonuncu kez evin içinden biri seçilir; o Eş'as b. Kays'ın kızı Ca'de bint Eş'as'tır. Kimdir Ca'de'nin babası Eş'as b. Kays? Hz. Ebû Bekir'in enişte sidir; onun kız kardeşi Ümmü Ferve ile evlidir; zaten Ca'de'nin annesi de bu hanımdır. Eş'as, işin başında Hz. Ali taraftarı olmasına rağmen, Hz. Ali'yi diğer Kûfeliler gibi çok üzmüştür. Özellikle Hakem olayında, hakemin belirlenmesinde ve sonrasındaki olaylarda Hz. Ali'ye çok

[75] Sallâbî, Muhammed Ali, *Hz. Hasan*, s. 482-485.
[76] İbn Manzûr, *Muhtasaru Tarihi Dımaşk*, VII, 20.

zor durumlar yaşatmıştır. Hz. Ali'nin şehadetinin ardından da 40 gün sonra Kûfe'de vefat etmiştir.[77] İşte Ca'de bint Es'aş böyle bir babanın kızıdır. Hz. Hasan onunla o yıllarda Kûfe'de evlenmiş, sonra Medine'ye getirmiştir. Başta İbn Sa'd *Tabakât*'ında, İbn Esîr *el-Kâmil*'inde ve *Usdü'l-Ğâbe*'sinde, Süyûtî'nin Tarih'inde ve daha onlarca farklı kaynakta belirtildiğine göre Hz. Hasan'ı bu kadın zehirlemiştir.[78] Adı geçen kaynaklarda Ca'de'nin Hz. Hasan'ı zehirleme gerekçesi ise çok acıdır. Hz. Hasan'ı öldürecek, yavaş yavaş halifeliğe hazırlanan Yezid ile evlenecektir; çünkü Ca'de bint Eş'as, böyle bir vaat ile kandırılmıştır. Nasip olacak mı peki? Hayır! Hz. Hasan'ın şehadetinden sonra, Ca'de Yezid'e istenileni yaptığını söylediğinde, Yezid şöyle diyecektir: *"Dünyalık için peygamberin torununu katleden, bana da her şeyi yapar! Vallahi biz O'na (Hasan'a) bile seni layık görmemişken, nasıl kendimize layık görelim?"* [79] Bundan dolayı da Ca'de bint Eş'as, umduğuna da eremeyecekti. Tabi bu zehirlemenin kim tarafından yapıldığı o gün için bilinmeyecekti; ama daha sonra gelişen olaylarda bu ortaya çıkacaktı. [80]

Hz. Hasan zehirlenip yatağa düştüğünde, 40 gün o halde kaldığı söylenir. O günlerin hepsinde Hz. Hüseyin, abisinin yanı başındadır. İlk günden itibaren: "Ne olur Hasan söyle bunu kim sana yaptı diye" ısrar etmesine rağmen, Hz. Hasan yine kan dökülmemesi için o zorlu günlerde bile ümmetin selametini düşünerek bunu saklamıştır. Hatta o günlerin birinde Hz. Hasan, içtiği o zehirin tesiri ile acı içinde kıvranırken, kardeşi Hüseyin'e: "İçim yanıyor Ey Hüseyin, içim yanıyor!" demiş; Hz. Hüseyin: "Ne olur Hasan söyle sana bunu kim yaptı, söyle ki onun cezasını kendi ellerimle vereyim" demişti de Hz. Hasan yine ümmetin selameti için zehirleyenin kim olduğunu söylememişti. O günlerin sonlarında Hz. Hüseyin'e çeşitli vasiyetler söyleyerek şehadet şerbetini içmişti. [81]

---

[77] Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 225-232; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 249-251; Asri Çubukçu, "Eş'as b. Kays", *DİA*, XI, 455,456.

[78] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 390; İbn Esîr, *el-Kâmil*, III, 460; *Üsdü'l-Ğâbe*, II, 15; Süyûtî, *Târihu'l-Hulefâ*, s. 192.

[79] el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 453.

[80] Bu konuda çok değişik iddia ve rivayetler kaynaklarımızda yer almıştır. Bkz. Muhammed Ali Sallâbî, *Hz. Hasan*, s. 505-509.

[81] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 390-391.

Hz. Hasan, hastalığının devam ettiği günler, Hz. Aişe validemizden izin alarak dedesinin yanına gömülmek istediğini söylemiştir. Aişe annemiz izin vermiştir. Ama dönemin Medine valisi Saîd b. Âs aldığı emir gereği buna müsaade etmemiştir. Hz. Hasan ise *"Eğer izin verirlerse gömün, yoksa beni Müslümanların kabristanlığına gömün"* demiştir. Valinin Mescid-i Nebevi'ye gömülme konusunu engellediğinin haberi Hz. Hüseyin'e ulaşınca, hemen kendisi ve beraberindekiler silahlanmışlardı. Hz. Ebû Hureyre durumun vehâmetini anlayarak, önce Hz. Hasan'ı buraya defnetmeyi engellemenin mutlak surette zulüm olacağını yöneticilere söyledi. Daha sonra da hiç olmazsa Hz. Hüseyin'e laf anlatırım düşüncesiyle ona geldi. Onu bu ısrarından vazgeçirmeye çalıştı. Kardeşinin vasiyetini hatırlatarak onun "şayet herhangi bir fitneden çekinirsen beni Müslümanların mezarlığına defnet" dediğini hatırlattı. Hz. Hüseyin de fitneden çekinerek, kardeşini birçok sahabînin defnedildiği el-Bakî' mezarlığına annesinin yanına defnetmiştir.[82] O gün tarihler, 28 Safer 49/ 7 Nisan 669'u gösteriyordu. Hz. Hasan, hicrî olarak 46, miladî olarak 44 yaşlarında idi. Dönemin Medine valisi Saîd b. Âs'ın kıldırdığı cenaze namazı ile Hz. Hasan, annesinin yanı başında ebedi hayatının ilk durağı olan kabir yolculuğuna başlıyordu.[83] Rabbim kendisine rahmet eylesin ve bizleri onun hayatından ve miraslarından nasipdar eylesin.

Onun hayatı hayatımız, vahdet düşüncesi ve hassasiyeti hassasiyetimiz, hilmi ve müsamahası ahlakımız, merhameti ve şefkati eylemlerimizin temeli ve esası olsun inşallah...

O bize yaşadığı kısa ama bereketli hayatı ile şunları söyleyerek gitti; *Muhabbet* dedi, *Vahdet* dedi, *Merhamet* dedi, *Îsar* dedi, *Gayret* dedi... Anlamak, kavramak ve yaşamak duası ile...

Allah yolumuzu onların yolu, rehberlerimizi onlar eylesin. Bizleri Hasan'ın, Hüseyin'in, Zeynelabidin'in, Muhammed el-Bakır'ın, Cafer-i Sâdık'ın yollarından ayırmasın. Hepimizi Ehl-i Beyt'in yolunda kılsın, cennette bizleri onlara komşu eylesin.

[82] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 391.
[83] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 393.

HASAN B. ALİ'NİN HAYATINDAN MESAJLAR

- Muhabbet bu güzel yolun en önemli azığıdır. Sev Allah'ın ve Resûlü'nün sev dediklerini, ispat et dilindeki sevgi iddiasını ve havada bırakma sevda sözlerini ki yolun Resûlullah'ın oğlum dediği Mücteba'nın[1] yolu olsun.
- Vahdet bu büyük dinin en önemli sorumluluğudur. Düşmanlar alay etse, dostlar küsse, cahiller kınasa, takılma söylenen hiçbir söze, sen birleştirmek için terle ki yolun cennet gençlerinin efendisinin yolu olsun.
- Merhamet bu zorlu yürüyüşün en önemli temelidir. Menfaati değil, merhameti bu işin temeline yerleştirmeli ve bir anne şefkati ile insanlığı kucaklamalısın ki yolun Peygamberin çiçeğinin, reyhanının yolu olsun.
- İsâr bu ağır davanın, en ağır yüküdür. İsar, yaşamak için yaşamak değil, yaşatmak için yaşamaktır. Kendi rahatını ve imkânlarını başkalarının selameti adına harca ki yolun Ehl-i Beyt hanesinin en güzel meyvesinin yolu olsun.
- Gayret, bu aziz mektebin en önemli dersidir. Bu mektebe talebe olanlar yatarak değil, koşarak menzile varacaklardır. Öyleyse arkana bakmadan yürü, yollara takılmadan koş ve bahanelere sığınmadan terle ki yolun Hasan'ın yolu olsun.

[1] Kaynaklarımızda Hz. Hasan'a çeşitli sebeplerden dolayı verilmiş, birçok lakaptan bahsedilir. Bunlardan en meşhurları şunlardır: *Mücteba*: Seçilmiş, seçkin; *Tâkî*: Günahtan kaçınan; *Zekî*: Zekâlı; *Sibt*: Torun. Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 184,185.

İslâm'ın Süvarisi

MİKDÂD B. AMR

Radîyallahu Anhu

Uşak

إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي بِحُبِّ أَرْبَعَةٍ، وَأَخْبَرَنِي أَنَّهُ يُحِبُّهُمْ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ سَمِّهِمْ لَنَا؟ قَالَ: عَلِيٌّ مِنْهُمْ يَقُولُ ذَلِكَ ثَلَاثًا وَأَبُو ذَرٍّ، وَالْمِقْدَادُ، وَسَلْمَانُ

"Allah bana ashâbımın içerisinden özel olarak dört kişiyi sevdiğini bildirip, benim de onları sevmemi emretti. Dediler ki: 'Kimdir onlar Ey Allah'ın Resûlü?" Dedi ki: "Ali onlardandır. (Üç kez) Diğerleri ise Ebû Zer, Mikdâd ve Selmân'dır."

(Tirmizî, *Menâkıb*, 67)

"Allah'ım senden tek isteğim, aziz olan bu dinin kıyamete kadar aziz kalmasıdır. Allah'ım, ben öleyim; ama İslâm'ın zillete düştüğünü görmeyeyim."

Mikdâd b. Amr (ra)

(Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 176)

Adı	Mikdâd b. Amr
Anlamı	Demir kesme aleti
Künyesi	Ebû Ma'bed/ *Ma'bed'in babası*
Lakabı	Fârisü Resûlillah/*Resûlullah'ın süvarisi*
Baba Adı	Amr b. Sa'lebe
Anne Adı	Tespit edilemedi.
Kabilesi	Behrâoğulları/Yemen
Doğum Yeri	Kindelilerin Yurdu/Yemen
Doğum Yılı	N. Öncesi, 25/ Miladî, 585
İslam'a Girişi	Nübüvvetin ilk günleri
Sohbet Süresi	23 yıl
Rivayeti	42
Savaşları	Bedir, Uhud, Hendek, Hayber, vs.
Görevleri	Komutanlık, süvarilik
Vefat Yeri	Baki Kabristanlığı /Medine
Vefat Yılı	Hicrî, 33/ Miladî, 653
Vefat Yaşı	69

İslâm'ın Süvarisi
MİKDÂD B. AMR
(Radîyallahu Anhu)

Bizleri yeryüzünün en asil, en bahtiyar, en yiğit ve en ideal örnekleri olan sahâbe neslinin arkasına düşüren ve o nesil içerisinden bir güzel insanı, bir sahâbî efendimizi tanımak ve anlamak için azim ve gayret bahşeden Rabbimize sonsuz hamdler olsun.

O sahâbî efendilerimizi yetiştiren Âlemlere Rahmet olarak gönderilen Efendimiz'e, önderimize, rehberimize, en güzel örneğimize salât ve selam olsun.

82 İl 82 Sahâbî denilerek yola çıkıldı. Elhamdullilah 31. programa erişildi. Bugün burada Uşak'ımızda, Evliya Çelebi'nin ifadesi ile Uşşak'ta, yani âşıklar diyarında[1] bir âşık sahâbîye konuk olacağız. Mikdâd b. Amr diyecek onun aşkını ve sevdasını anlamaya çalışacak ve onun dünyasından dünyamıza izler taşımanın gayretini vereceğiz.

Mikdâd b. Amr ve Aşk

Mikdâd b. Amr (ra) ve aşk desek, neler söylememiz gerekir biliyor musunuz? Birincisi, o -tabir ne kadar doğru bilemiyorum ama- delicesine bu dine ve tabi olduğu risaletin davasına âşıktır. Bakın o, bu aşkını nasıl ifade ediyor: *"Allah'ım senden tek isteğim, aziz olan bu dinin kıyamete kadar aziz kalmasıdır. Allah'ım, ben öleyim ama İslâm'ın zillete düştüğünü görmeyeyim."*[2] Aşk olmazsa bu söz öyle kolay söylenecek bir söz müdür? Söz kolay söylense bile altının bir ömür doldurulması ve bu iddiayı ispat edecek şeyler ortaya

[1] Mehtap Özdeğer, "Uşak", *DİA*, XLII, 222-223.
[2] Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 176.

konması öyle kolay bir durum mudur? Ama bakın onun iman üzere yürüdüğü 44 yıllık hayatına nasıl bu dini kendine maşuk edindiğini, nasıl bu aşkı için de yüzlerce iş ortaya koyduğunu göreceksiniz.

Mikdâd b. Amr ve aşk dediğimizde aklımıza gelmesi gereken ikinci husus; onun Resûlullah'a (sas) karşı duyduğu sevda ve Resûlullah'ın (sas) ona karşı duyduğu sevginin boyutudur. Birazdan hayat defterinin sayfalarını çevirdiğimizde göreceksiniz, nasıl bir sevgisi var Efendimiz'e (sas) karşı. Hepsi bir tarafa Bedir'e giderken söylediği o müthiş söz bile tek başına yeter, onun sevgisini anlamaya. Peki, Efendimiz'in (sas) ona karşı sevgisi nasıl? Bunun da onlarca örneği var; ama sadece şu hadis bu sevgiyi anlamamız açısından yeterlidir. Ne diyor biliyor musunuz Efendimiz (sas) ? **"Allah bana dört kişiyi sevmemi emretti. Kendisinin de onları sevdiğini bana bizzat bildirdi.** Dediler ki: 'Kimdir onlar Ya Resûlullah! Adlarını bize söyler misin?' Buyurdu ki: **Ali onlardandır;** -Bunu üç kez tekrar etti- **diğerleri, Ebû Zer, Mikdâd ve Selmân'dır. Rabbim bunları sevmemi emretti ve kendisinin de onları sevdiğini bana bildirdi."** [3]

Hadisi anladınız değil mi? Sadece Efendimiz'in (sas) sevgisi değil, Rabbü'l-Âlemin olan Allah'ın sevgisini de kazanan ve bu sevgiyi Resûlullah'ın (sas) lisanı ile duyan biri Mikdâd b. Amr...

Onun aşkı dediğimizde aklımıza gelmesi gereken üçüncü bir husus ise, sahâbe içerisinde bazı isimler vardı ki onlar birbirlerini âşıklar gibi sever ve birbirlerinden hiç ayrılmazlardı. Özellikle şu dört isim, hani derler ya, yedikleri içtikleri ayrı gayrı değildir; işte şu dört isim öyleydi. Hz. Ebû Zer, Ammar b. Yasir, Selmân-ı Fârisî ve Mikdâd b. Amr. Bu dördü birbirlerinden hiç ayrılmaz, bu dördü Hz. Ali'nin etrafından hiç ayrılmazlardı. Bu sahâbe projesini hazırlarken, illerde anlatacağımız sahâbî efendilerimizi tespit ederken, kabirleri o ilde olanları, makamları orada olanları, fetihlere katılanları, bir şekilde o ilden geçenleri ya da orada bir müddet ikamet edenleri öncelledik, bunlar yoksa o il ile bir şekilde ilişkilendirdik. Sıra Uşak'a gelince, açıkçası biraz zorlandık. Çünkü buraya başka bir sahâbî efendimizi de seçe-

[3] Tirmizî, *Menâkıb*, 20.

bilirdik. Yine Uşak, yani aşıklar diyarı ismini öne çıkarıp, sahâbe içerisinde aşk ve sevda adına destan yazan bir ismi burada anlatabilirdik. Ama böyle yapmadık. Aslına bakarsanız, Mikdâd b. Amr'ı Mersin'de anlatmalıydık. Çünkü Mersin'de Hz. Mikdâd'a nispet edilen bir kabir/makam var. Ancak biz, Mersin'de yine bazı sebeplerden dolayı Ümmü Süleym validemizi anlatarak, özellikle Uşak'a, Hz. Mikdâd'ı bıraktık. Sebebine gelince, Afyon'da Hz. Ebû Zer'i, Kütahya'da Ammar b. Yasir'i anlatınca, birbirlerini seven bu güzel insanları birbirlerinden ayırmamak için Uşak'ta Hz. Mikdâd demek istedik, onun için Mikdâd b. Amr, Uşak'ın nasibi oldu, Uşaklılarda onun nasibi oldu. Allah, hepimizi o büyük insanın, o büyük kametinden nasipdar eylesin, onun aşkından ve sevdasından bizleri de nasiplendirsin inşallah.

Mikdâd b. Amr Dediğimizde Aklımıza Neler Gelir?

Mikdâd b. Amr dediğimiz zaman, sahâbe efendilerimiz içinden ilklerden, öncülerden, yiğitlerden, kahramanlardan, komutanlardan biri demiş oluruz.

Mikdâd b. Amr dediğimiz zaman, çok farklı bir kişiliği ile çok farklı bir hayatı ile bize saâdet dünyasından, çok önemli mesajları duyuran biri demiş oluruz.

Mikdâd b. Amr dediğimiz zaman, 23 yıl Hz. Peygamber'in (sas) arkasından bir gölge gibi yürüyüp, her işinde Allah (cc) ve Resûlü'nü (sas) razı eden biri demiş oluruz.

Mikdâd b. Amr dediğimiz zaman, nerede ne iş varsa, sağına soluna bakmayıp, ben deyip ortaya atılan biri demiş oluruz.

Mikdâd b. Amr dediğimiz zaman, Efendimiz'in (sas) vefatından sonra da yaşadığı üç halife döneminde kendine biçilen rolün hakkını yerine getiren biri demiş oluruz. Yani 69-70 yıllık uzun ve bereketli hayatının hepsini istikamet üzere yaşamış, istikrarı ve özellikle de Müslüman olduktan sonra ihlâsı hayatının esası kılmış biri demiş oluruz.

Öyleyse gelin onun hayat defterinin sayfalarını beraberce çevirilim.

İslâm'ın Süvarisi Mikdâd b. Amr

Serlevhamız *İslâm'ın süvarisi Mikdâd b. Amr* olacak. Neden peki bu serlavha? Çünkü Mikdâd b. Amr, iman ettiği günden itibaren hep atın sırtındadır. Ona *"Farisü Resûlillah"* denmiştir;[4] Resûlullah'ın atlısı, süvarisi... Onu Resûlullah'ın (sas) süvarisi ve bu aziz dinin süvarisi kılan şey, bir ömür inandığı din adına ortaya koyduğu gayret ve çabadır.

İman ettiğinde yaşı 25, vefat ettiğinde yaşı 69'dur. O iman yolunda 44 yıl, İslâm'ın aziz kalması adına atının üzerinden hiç inmemiştir. Yaş 69; hastalıktan şişmanlamış, karnında yağlar birikmiş; artık bedenini taşıyamaz bir hale gelmiştir, böyle olduğu için evinde yatmak durumunda kalmış ve çok geçmeden bu halde de vefat etmiştir.[5] 44 yıl İslâm'ın aziz olması için atından inmeyen birine her halde söylenilecek en güzel serlevha, *İslâm'ın süvarisi Mikdâd b. Amr,* olacaktır. O, bu aziz din için koşmuş, terlemiş, gözyaşı dökmüş, yaptığını hiçbir zaman yeterli görmeyerek hep daha fazlasını istemiş, daha fazlasını yapmak adına gayret içerisinde olmuştur. Peki, kimdir İslâm'ın bu asil ve izzetli evladı?

Hayat Defterinin Sayfalarını Aralarken

Aslen Yemenli olup Behra kabilesine mensuptur. Babası Amr b. Sa'lebe'dir. Amr, kabilesinin içerisinde iken, bir cinayet işler ve kabilesini terk ederek Arapların başka meşhur bir kabilesi olan Kindelilere sığınır. Mikdâd, Kindelilerin içerisinde doğar. Doğum tarihi miladî 585'dir.[6] Dolayısı ile nübüvetten 25 yıl önce doğmuştur; yani Efendimiz'den (sas) 15 yaş küçüktür. Çocukluğu, gençliği Kindelilerin içerisinde geçer Mikdâd'ın... Çocukluktan beri cesareti, korkusuzluğu ve güçlülüğü dikkat çeker. Takriben 20'li yaşlara yaklaştığında; bir gün Kindelilerin liderlerinden olan Ebû Şemr b. Hucr ile aralarında bir tartışma olur; Mikdâd ortada olan bir haksızlığa sessiz kalamaz, elindeki kılıç ile Ebû Şemr'e vurarak, onu yaralar. Tüm Kindeli-

[4] Mustafa Ertürk, "Mikdâd b. Amr", *DİA*, XXX, 49.
[5] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 182; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1882.
[6] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1881; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 242; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 42.

ler ayaklanıp, onu öldürmek isterler, o da ailesini terk edip kaçmak zorunda kalır ve Mekke'ye gelir.

Mekke'ye gelince Esved b. Abdüyeğus'a[7] sığınır.[8] Bu zat kimdir biliyor musunuz? Efendimiz'in (sas) dayısının oğludur. Efendimiz'in (sas) dayısı ve teyzesi pek bilinmez; bu alan biraz karışık ve ihtilaflı olduğu için kimseler bu alanda net bir şeyler söylemez. Bu vesile ile size birkaç cümle ile Efendimiz'in (sas) anne tarafını anlatalım. Efendimiz'in (sas) annesi Âmine validemizin ana-baba bir kardeşi yoktur. Ancak baba bir kardeşleri vardır; babası Vehb b. Abdümenaf'ın[9] ismini tespit edemediğimiz bir hanımdan; Abdüyeğus ve Fürey'a isminde iki çocuğu olmuştur. Yani Abdüyeğus, Efendimiz'in (sas) dayısı,[10] Fürey'a ise teyzesidir.[11] Dayısı Abdüyeğus ne yazık ki Müslüman olmamıştır; Efendimiz (sas) çok uğraşmışsa da bu inkârcı dayıyı imana taşıyamamıştır. Efendimiz'in (sas) amcası Ebû Talib için ne kadar uğraştığını biliyorsunuz, aynen öyle de bu dayısı için uğraşmış, ama hidayet ne amca Ebû Talib'e ne dayı Abdüyeğus'a nasip olmamıştır. Ancak teyzesi Fürey'a iman etmiştir.[12] Teyzesi hakkında çok fazla malumatımız yok.

Dayısı Abdüyeğus'un ise iki oğlu olmuştur. Bunlardan biri Erkam diğeri ise Esved'dir. Efendimiz'in (sas) bu iki dayıoğlundan Erkam hakkında da fazla bir bilgimiz yok; ancak Erkam'ın Abdullah ve Abdurrahman adında iki oğlu olmuştur ki ikisi de İslâm tarihinde isimlerinden söz ettirmişlerdir.[13] Diğer dayıoğlu Esved'e gelince, Esved geç de olsa iman etmiş ve iman üzere vefat etmiştir.[14] Onun da Abdurrahman, Muhammed ve Halide isimli çocukları olmuş, üçü de Müslüman olmuştur. Hatta Efendimiz (sas) ne zaman

[7] Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 354-355.
[8] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 179; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1881.
[9] Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 50, 51.
[10] Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 242-243.
[11] Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 244-245.
[12] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2608; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 230.
[13] Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 356-357.
[14] Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 354-355.

Halide'yi görse, dayısının torunu olduğu için ona: "**Ya Haletî/Teyzeciğim!**"[15] diye hitap ettiğini kaynaklarımız bize naklederler.

İşte Mikdâd, Mekke'ye gelince Efendimiz'in (sas) dayısının oğlu olan bu Esved'e sığınmış; Esved de onu kabul ederek ona çok yakın bir ilgi göstermişti. Aradan birkaç yıl geçmeden bu ikisi öyle birbirlerini sevmişlerdi ki Esved, onu kendi oğlu gibi saymış ve oğlu olduğunu insanlara ilan etmişti. Bundan dolayı da ona artık, Mikdâd b. Amr değil, Mikdâd b. Esved denilmişti.[16] Evlatlık hukukunu belirleyen Ahzâb Sûresi'ndeki ayetler[17] nazil olana kadar da insanlar hep Mikdâd'ı böyle çağırmışlardı; ne zaman ki bu ayetler nazil oldu; o zaman Mikdâd asıl babasına nispet edilerek İbn Amr şeklinde çağrılmaya başlandı. [18]

Mikdâd, böyle bir halde iken, yaşı 25'lere vardığında, yanında kaldığı Esved'in halasının oğlu olan Muhammed'in (sas) vahye muhatap olduğunu duydu. Daha ilk günler; eğer Mikdâd'ın kızı Kerime'nin rivayetini kabul edersek,[19] ancak 6 kişi daha Müslüman olmuştur. Mikdâd, ilk günler hemen Efendimiz'in (sas) huzuruna gelir; ondan işin mahiyetini öğrenir ve o an iman ettiğini beyan eder ve 7. Müslüman olarak tarihe geçer.[20] Artık onun için bambaşka bir dönem başlamıştır.

İman Herşeyi Değiştiriyor

Mikdâd b. Amr ilk günden itibaren Dârü'l-Erkâm'da yerini alır; 6 yıl dışarıda Mekkelilerin en acımasız baskı ve işkencelerine muhatap olurken, içeride, o güzel nebevi potada Kur'ân'ın hakikatleri ile yoğrulur durur. O da birçok zayıf ve kimsesiz Müslümanlar gibi dayanılmaz işkencelerle karşıla-

[15] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2478, 2479; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 79.
[16] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 179; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1881.
[17] *"Onları (evlât edindiklerinizi) babalarına nisbet ederek çağırın. Allah yanında en doğrusu budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşleriniz ve görüp gözettiğiniz kimseler olarak kabul edin. Yanılarak yaptıklarınızda size vebal yok; fakat kalplerinizin bile bile yöneldiğinde günah vardır. Allah bağışlayandır, esirgeyendir."* Ahzâb 33/5.
[18] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 179; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1881.
[19] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1881.
[20] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 43.

şır. Ateşte kızgınlaştırılmış demir yelekler giydirilerek, küfre dönmesi istenir; ama her seferinde Mikdâd, imanını ikrar ederek, kendisine işkence yapanları çılgına çevirir. 6. yılın sonunda artık baskılar, işkenceler dayanılmaz boyuta gelince, o da birçokları gibi Cafer b. Ebî Talib'in rehberliğinde II. Habeşistan hicretine katılır. Bu hicrette 83 erkek, 18 kadın, 101 kişi vardır,[21] bunlardan biri de Mikdâd b. Amr'dır.[22] O da iman davası adına Mekke'yi, işini, gücünü terk eder ve deniz aşırı bir ülke olan Habeşistan'a gider. Orada bir müddet kalır, ne kadar kaldığını tam olarak bilmiyoruz; ancak birkaç sene sonra Mekke'ye döndüğü kesindir. Efendimiz'den (sas) daha fazla ayrı kalamaz ve birkaç yıl sonra geri Mekke'ye döner ve Medine'ye hicrete kadar da Mekke'de kalır.[23]

Hicret'ten Medeniyete

Nübüvvetin 13. yılı, Yesrib'in kapıları imana açılınca, Mekkeli Müslümanlar gruplar halinde Yesrib'e hicret eder; geriye sadece Efendimiz (sas), Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali ve bunların aileleri ile hicrete güç yetiremeyen zayıf ve yoksul Müslümanlar kalmıştır. En sonunda Efendimiz (sas), Hz. Ebû Bekir ile hicret eder, Hz. Ali de onların arkasından gider. Ancak Mikdâd b. Amr, o ana kadar halen hicret edememiştir. Çünkü onun ne hicret edecek imkânı ne binecek bir atı ne katılacak bir kervanı vardır. Onun gibi Müslüman olup kalanlardan biri de Utbe b. Ğazvan'dır. Bu iki Müslüman günlerce kafa kafaya verip nasıl hicret edeceklerine dair planlar yaparlar; ama bir türlü yol bulamazlar. En son duyarlar ki İkrime b. Ebî Cehil ticari bir kervan ile yola çıkacak ve Medine yakınlarından geçecek; hemen bu ikisi bu kervana dâhil olmaya karar verirler, kervan sahibinden izin alarak, onlarla beraber yola çıkarlar. [24]

Efendimiz (sas) Medine'ye gelir gelmez, birkaç önemli işten sonra bir istihbarat ağı kurmuş, bunun başına da Talha b. Ubeydullah ile Saîd b. Zeyd'i

[21] Hicrete katılanların isimlerini görmek için bkz. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 434-435.
[22] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 179, İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 242.
[23] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 179, İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 242.
[24] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 242.

geçirmiştir.[25] Kurduğu bu istihbarat ağı ile yola çıkan Mekke kervanından haberdar olur ve hemen amcasının oğlu Ubeyde b. Hâris'in komutasında bir müfreze göndererek kervanın vurulmasını ister. Müfreze kervanın yolunu kesmeye çalışırken, küçük bir çatışma olur. Sa'd b. Ebî Vakkas, ilk kez bu birlikte İslâm adına ok kullanır; oluşan o kargaşa durumundan istifade ederek, kervanda bulunan iki Müslüman kaçar ve İslâm müfrezesine katılarak Medine'ye ulaşırlar.[26] Böylelikle, Mikdâd ve Utbe zorlu bir yoldan sonra Medine'de Efendimiz'e (sas) kavuşurlar.

Efendimiz (sas) onları karşısında görünce çok sevinir, onlara sarılır ve hasret giderir. Daha sonra muhacir-ensâr kardeşleştirmesinde geç kalan Mikdâd'ı, bir rivayete göre Abdullah b. Revaha'ya,[27] bir diğer rivayete göre, Cebbar b. Atik'e[28] başka bir rivayete göre ise Cebbar b. Sahr'a kardeş kılar.[29] O günden sonra Mikdâd b. Amr için Medine hayatı başlar. O da diğer sahâbîler gibi o güzel beldeye alışmaya çalışır, bir taraftan da Suffa mektebinde talebeliğe başlar, öğrenme ve öğretme adına gayret içerisinde olur.[30]

Sabır, Sebat ve Cihad

Ancak onun öğrendikleri ve öğrettikleri pek de kâğıt kalemle olan şeyler değildir. O da aynen Berâ b. Mâlik gibi bilek adamıdır, iş adamıdır. İşi elindeki kılıç ile İslâm'ın izzetini savunmak ve onu korumaktır. Mikdâd b. Amr, bir taraftan Suffa'ya gelip giderken, bir taraftan da kimselere yaslanmadan geçimini devam ettirmenin gayretini verir. Çok zeki birisidir, az zamanda durumunu düzeltir, ticarette de başarılı olur; elde ettiği kazançla kendine *Sebha* ismini verdiği çok güzel bir at alır. [31]

Hicretin ilk yılında Efendimiz (sas) Harrar seriyyesine sahâbeyi gönderirken; elindeki beyaz sancağı, taşıması için Mikdâd'a verir. Mikdâd, İslâm'ın

[25] Yıldırım, Muhammed Emin, *Yaşayan Şehit Talha b. Ubeydullah*, s. 48- 49.
[26] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 242.
[27] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1044.
[28] İbn Habib, *el-Muhabbar*, s. 73.
[29] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 179.
[30] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 242.
[31] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 180; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1882.

ilk sancaktarlarından biri olarak bu sefere katılır ve görevini tam anlamı ile yerine getirerek Medine'ye döner. [32]

Hicretin 2. yılı Ramazan ayının başları, Bilâl Bedir'e katılmak için sahâbeyi davet ederken, Mikdâd b. Amr, bu davete atı ile beraber katılacaktır. O gün Bedir'e doğru yürüyen 313 askerden iki veya üç tanesi atlıdır; onlardan biri Zübeyr b. Avvam, biri Mersed b. Ebî Mersed ve diğeri Mikdâd b. Amr'dır.[33] Efendimiz (sas) Bedir'e yaklaşılan bir yerde artık savaşın kaçınılmaz olduğunu görünce askerleri ile istişare etmeye başlayacaktır. Çünkü Medine'den çıkış amacı savaş değil, kervanı vurmaktır; kervan ise Ebû Süfyan'ın başarılı manevrası ile kaçıp gitmiş, şimdi karşıda 1000 kişilik güçlü bir ordu vardır. O güne kadar ensârdan da Medine'nin savunması için biat alınmış, dışarıdaki bir savaş için daha hiç konuşulmamıştır.

Kur'ân'ın *yevmü'l-furkân* dediği[34] Bedir gazvesine çıkılan 313 kişinin 74'ü muhacirlerden, 239 kişisi ise ensârdan oluşuyordu. [35] Ebû Süfyan, kervanı başarı ile Mekke'ye vardırınca hem Müslümanlar tarafından hem Kureyşliler tarafından bazıları geri dönme fikirlerini beyan etmişlerdi. Efendimiz'in (sas) fikri ise madem buraya kadar geldik, madem Kureyş büyük bir ordu ile karşımızda, 13 yıllık Mekke hayatının o zorlu sürecinin bir faturasını onlara ödetmek ve özellikle hicret sırasında mallarına ve mülklerine el koyan Mekke'ye bunun bedelinin hiç değilse bir miktarını ödetmek için onlarla savaşmaktı. [36] Ama yine de sahâbenin bu konudaki fikrini öğrenmek istiyor, özellikle de ensârın fikrini önemsiyor, çünkü hem ordusunun üçte ikisi onlardan oluşuyordu hem de ensâr Medine'de Efendimiz'i (sas) savunacaklarına dair Akabe'de söz vermişlerdi, Medine dışında değil. Bundan dolayı da Efendimiz (sas) tüm sahâbeyi topladı ve onlara savaş konusunda fikirlerini sordu.

[32] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 3.

[33] Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi*, I, 62.

[34] *"Şunu iyi bilin ki ganimet olarak aldığınız her şeyin beşte biri Allah'a ve Resûlü'ne; dolayısıyla yakınlara, yetimlere, muhtaçlara ve yolda kalmışlara aittir. Eğer siz, Allah'a ve hakkın batıldan ayrıldığı o gün, (yevmü'l-furkân) kulumuza indirdiklerimize inanıyorsanız (bu paylaşıma uyarsınız): Zira Allah her şeyi yapmaya kadirdir."* Enfâl 8/41.

[35] el-Mes'ûdî, *et-Tenbih*, s. 237; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 17.

[36] Belâzürî, *Ensabü'l-Eşrâf*, I, 293.

Bedir'in Öncesinde Yapılan İstişare

Efendimiz (sas) o kutsî yürüyüşün içerisinde olan tüm sahâbeyi huzurunda topladı, onlara bazı şeyleri hatırlattıktan sonra savaş için ne düşündüklerini sordu. İlk görüşünü beyan eden elbette Hz. Ebû Bekir oldu. O dedi ki: *"Ya Resûlullah! Bizler sana inandık, sana teslim olduk. Ne dersen, nasıl bir karar alırsan, savaşsa savaş, dönmekse dönmek, bize düşen senin emrini yerine getirmektir."* [37] Efendimiz (sas) her zaman Hz. Ebû Bekir'in sözünden hoşnut olurdu, o günde söylenen bu sözlerden hoşnut oldu.

Daha sonra yine sahâbeye görüşlerini sordu, bu sefer ayağa kalkan Efendimiz'in (sas) solunun adamı, sözde ikinci adamı olan Hz. Ömer oldu. Hz. Ömer de dedi ki: *"Ya Resûlullah! İşte kılıçlarımız, işte biz. Bizler hepimiz senin elindeki kılıç gibiyiz. Bizleri nasıl istersen öyle kullan ya bizleri çek ve savaş ya bizleri kınına sok ve geri dön, sen bilirsin. Her iki durumda da bizden en ufak bir itiraz duymayacaksın."* Efendimiz (sas) bu cevaptan da memnun oldu; ama yine sahâbeye fikrini sormaya devam etti. [38]

Bu sefer ayağa kalkan Mikdâd b. Amr oldu. Mikdâd ayağa kalktı ve dedi ki: *"Ya Resûlullah! Allah sana ne emrediyorsa sen onu yap. Vallahi biz hep senin sağında, solunda, önünde ve arkanda olacağız. Biz asla Benî İsrail'in, peygamberleri Musa'ya dedikleri gibi: 'Ey Musa! Sen ve Rabbin gidin savaşın biz burada seni bekliyoruz'*[39] *dedikleri gibi demeyeceğiz. Bizim sözümüz: 'Ya Resûllullah sen git biz de arkandan gelelim, sen yürü biz de seninle beraber yürüyelim' olacaktır."*[40] Efendimiz (sas), Mikdâd'ın bu sözüne de çok sevindi, ona hayır dualarında bulundu.[41] Abdullah b. Mes'ûd bu olayı bize naklederken diyor ki: "Mikdâd fikrini söyleyince Efendimiz (sas) o kadar memnun oldu ki vallahi ben kendi kendime dedim ki keşke bu sözlerin sahibi ben

[37] Taberî, *Tarih*, II, 273; Beyhakî, *Delâil*, III, 34.
[38] Taberî, *Tarih*, II, 273; Beyhakî, *Delâil*, III, 34.
[39] Mâide 5/24.
[40] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 267; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 120.
[41] Buhârî, *Meğâzî*, 4; *Tefsir*, 5.

olsaydım, keşke bu sözleri ben söyleseydim de Efendimiz'den (sas) o hayır dualarını ben alsaydım."[42]

Olayın devamında Efendimiz (sas) bir daha sahâbeye fikrini sordu. Allah Resûlü'nün (sas) burada ısrarla fikir sormasının maksadını ensârın yiğitlerinden, vefatı ile arşı titreten, meleklerin saf saf cenazesine iştirak ettikleri Sa'd b. Muâz anlamıştı. Bu sefer Sa'd ayağa kalktı ve söz istedi. Efendimiz (sas) müsaade etti, Sa'd dedi ki: *"Ya Resûlullah! Herhalde sen Ensâr'ın bu konudaki fikrini öğrenmek istiyorsun."* Efendimiz (sas) mübarek başını sallayarak 'evet' dedi. Sa'd devam etti: *"Ya Resûlullah! Bizler sana iman ettik, Akabe'de el uzatıp söz verdik. Ne yaparsan yap, biz seninle beraberiz. Vallahi ya Resûlullah! Bize işaret etsen ve desen ki dalın şu Kızıldeniz'e bizden hiçbiri geri durmayacak, arkalarına dahi bakmadan senin emrini yerine getirme adına denize dalacaktır. Yürü Ya Resûlullah! Yürü bizi ancak arkanda bulacaksın, yürü ve bizi Allah'ın bereketine ulaştır."* [43]

Sa'd konuştukça Efendimiz'in (sas) yüzünde güller açıyor, o mübarek veçhesi pırıl pırıl parlıyordu. Efendimiz (sas) orada Sa'd'a bu büyük teslimiyetinden dolayı teşekkür etti ve ona da hayır dualarında bulundu.[44]

Yiğitler Bedir Meydanında

Bu konuşmaların ardından Bedir'in meydanına gelindi. Efendimiz (sas) 313 askerini o meydanda konuşlandırmak için harekete geçti. Allah Resûlü (sas) ordusunu düzenlemek için askerlerinin arasında dolaşmaya başladı. Efendimiz (sas) askerlerini okçular ve piyadeler diye ikiye ayırmıştı. Piyadeler tek bir saf olacak, namazda duruyormuş gibi omuz omuza verip duracaklar. Arkalarında ise okçular çömelecek ve gizlenecekler. Düşman okların menziline girince, ayaktakiler bir adım geri çekilecek, okçular gelen düşmanı ok yağmuruna tutacaklar.[45] Müthiş bir taktikti bu ve Allah Resûlü (sas) şimdi elinde asası, ordusunun namazdaki gibi düzgün saf tutmaları-

[42] İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, I, 247.
[43] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 267; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 120.
[44] İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, I, 247; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 262.
[45] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 271.

nı sağlıyordu. Gerçi sahâbe namazdaki saftan dolayı, cihad meydanında saf tutmakta zorlanmıyordu. Onlar mihraba alışıklardı. Onlar beş vakit Allah'ın (cc) huzurunda nefis ve şeytan ile harp ettikleri için, cihad meydanına yabancılık çekmiyorlardı. Allah Resûlü (sas) buna rağmen elinde asa ile tek tek askerlerini kontrol ediyor, safın düzgün olmasına gayret ediyordu.

Sahâbe içerisinde ensârdan biraz şişmanca biri vardı. İsmi Sevad b. Ğuziyye idi. Allah Resûlü (sas) safın insicamını bozan Sevad'ı uyardı: "**Ey Sevad! Bir adım geriye çık!**" Sevad verilen emri yerine getirdi. Bir adım geriye çıkarak safı düzeltti. Allah Resûlü (sas) safın bir ucundan diğer ucuna dönünce bir baktı ki Sevad yine bir adım öne çıkmış, uyarısını yeniledi: "**Ey Sevad! Bir adım geriye çık!**" Sevad söyleneni yeniden yaptı. Allah Resûlü (sas) yine safın öte ucuna gitti, dönerken bir de baktı ki Sevad yine bir adım önde, Efendimiz (sas) biraz gadaplandı, elindeki asayı Sevad'ın açık karnına ittirerek ve birazda sertçe: "**Sana geri çık demedim mi?**" dedi. Sevad gözleri dolu dolu olarak: "Ya Resûlullah! Canımı acıttın, asa ile karnıma ızdırap verdin" dedi. O esnada biraz gadaplanmış olan Rahmet Peygamber'i bir anda yumuşadı, asayı Sevad'a uzattı ve karnını açtı: "**Haydi sen de benim karnıma vur**" dedi. Sevad zaten o anı bekliyordu, eğildi ve Allah Resûlü'nün (sas) karnını defaatle öptü. Efendimiz (sas) Sevad'ı ayağa kaldırdı, bir de baktı ki Sevad gözyaşları içerisinde... Efendimiz (sas) merakla Sevad'a sordu: "**Ey Sevad neden böyle yaptın?**" Sevad dedi ki: *"Ya Resûlullah! Vallahi bugün şehadete ulaşacağıma inanıyorum. İstedim ki bu dünyadan son nasibim senin mübarek bedenine kondurduğum bir öpücük olsun. İstedim ki bu dünyadan son nasibim bedenimin, bedenine değmesi olsun, bunun için zaten saf düzeni bozdum; ama istediğime kavuştum. Artık gözümde senin yolunda ölmekten başka bir arzu kalmadı."* Allah Resûlü (sas) Sevad'ı dinlerken oradaki tüm sahâbe gibi gözyaşlarını tutamadı ve Sevad'ın şehadet aşkına olan hayranlığını takdir etti.[46]

Bedir böyle başladı. Efendimiz (sas) o gün ordusu içerisinde atlı olan Zübeyr'i sağa, Mikdâd'ı sola konuşlandırmıştı. İkisi de o gün kendilerine yakışanı yaparak, Müslümanları büyük bir zafere taşıdılar. Hatta o savaşta Hz. Mikdâd, elinden yaralanmış, o elini bir daha rahat bir biçimde kullana-

[46] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 278; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 271; Taberî, *Tarih*, II, 280.

mamıştı. Efendimiz (sas) Bedir'in sonrası herkese ganimetten pay verirken, Mikdâd'ın ve Zübeyr'in atlarını unutmamış, onların atlarına dahi ganimetten pay ayırmıştı. [47]

Öyle Bir Eve Damat Oluyor Ki!

Bedir sonrası Mikdâd b. Amr'ın yaşı neredeyse 40'lara dayanmıştır. Zorluklar, hicretler, seriyyeler ve yokluklar olduğu için o zamana kadar evlenmeye vakit bulamamıştır. Bir gün Abdurrahman b. Avf, ona: "Ya yaşın kırk oldu halen evlenmeyecek misin?" demiştir. Mikdâd da: "Evlenecek kız bulsam bir dakika durmam. Meselâ bana kızını ver hemen evleneyim" diye bir söz etmiştir. Abdurrahman b. Avf hiç beklemediği bu cevap karşısında biraz kızar, biraz değil, iyi kızar; artık o anda sinir ile ne gelirse ağzına söyler. Mikdâd, hiçbir şey söylemeden direk Efendimiz'in (sas) huzuruna gider: "Ya Resûlullah! Abdurrahman ile aramızda şöyle şöyle bir olay geçti" der. Mikdâd, anlattıkça Efendimiz (sas) tebessüm eder, bir şey demez; ama sanki: "Bu işler öyle damdan düşer gibi olur mu" demeye getirir; ama olan olmuştur bir kere... Çok mahzun olan Mikdâd'a o anda Efendimiz (sas) der ki: **"Bırakır mısın seni ben evlendireyim!"** Mikdâd: "Heyecanla; ne demek Ya Resûlullah! Sen birini bana münasip göreceksin de ben buna itiraz mı edeceğim?" Efendimiz (sas) der ki: **"Seni amcam Zübeyr'in kızı Dubâa**[48] **ile evlendireceğim!"** Mikdâd öyle bir sevinir ki üzüntü ile geldiği peygamberin huzurunda, bir yönü ile O'na (sas) damat olarak ayrılacaktır. Hemen kabul eder, Efendimiz (sas) kendisi bizzat bu işe taraf olarak Mikdâd'ı evlendirir.[49] Çok güzel bir evlilikleri olur; Allah (cc) bu evlilikten onlara *Abdullah* ve *Kerime* isminde iki çocuk nasip eder. Çocuklarından Kerime validemiz çok büyük bir alime olacaktır ve babasından bize hadisler nakledecektir.[50] Hani dedik ya, Efendimiz'in (sas) ona duyduğu sevgi diye, işte bu hadisede de yine bu sevgiyi görmek mümkündür.

[47] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1882; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 243.
[48] Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 264-265.
[49] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1882; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 180.
[50] Ebû Dâvûd, *Kitâbu'l-Harac*, 30; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 235-236.

Hayatından Bazı Hatıralar

Mikdâd b. Amr, Bedir'den sonra da Uhud'da, Hendek'te, Hayber'de Tebûk'ta yani nerede kendisine ihtiyaç varsa orada, hep atının üzerinde İslâm'ın izzeti için gayret edip, yeri ve zamanı gelince de savaşıp durmuştur.[51]

Daha sonraları bir gün Efendimiz (sas) onu bir beldeye idareci olarak, vali olarak gönderdi. Görevini tamamlayıp gelince, Efendimiz (sas) ona sordu: *"Ey Mikdâd! İdarecilik nasıl bir şey?"* Mikdâd'ın verdiği cevap: "Ya Resûlullah! O iş bana göre bir iş değil?" Efendimiz (sas): **"Neden?"** dedi. Mikdâd dedi ki: *"Ya Resûlullah! Herkes etrafında pervane oluyor, herkes sana hizmet etmeye senin gözüne girmeye çalışıyor, o insanları öyle görünce anladım ki ben bu işi yapamayacağım. O iş çok sağlam durabileceklerin işi..."*[52] Bu sözlerden bile siz Mikdâd b. Amr'ın nasıl biri olduğunu anlayın.

Mikdâd b. Amr, Medine'ye geldiği ilk günlerde yaşadığı bir hatırayı bizzat kendi bize anlatıyor. Kendi lisanından dinliyoruz: "Ben, iki arkadaşımla birlikte Medine'ye geldim; açlıktan kulaklarımız duymaz, gözlerimiz görmez olmuştu. Kendimizi sahâbeye sunduk, kimse bizi kabul etmedi. Ondan sonra derhal Peygamberimize (sas) geldik. O alıp bizi evine götürdü. Baktık ki üç tane dişi keçi kapısında duruyor. 'Haydi, sağın ve sütü aramızda paylaşalım' buyurdu. Bizde sağmaya başladık. Herkes, sağıyor, payını içiyor, Allah Resûlü'ne (sas) de payını veriyordu. Resûlullah (sas) her gece bizim yanımıza geliyordu. O (sas) gece gelip selâm verirdi, kimseyi uyandırmazdı. Uyanık olanlara sesini duyururdu. Sonra Mescide gelir namaz kılardı, sonra döner gelir sütten kendisine ayrılmış payını içerdi. Bir gece bana şeytan geldi. Kendi payıma düşeni içmiştim, bana vesvese vererek dedi ki: 'Muhammed'e nasılsa ensâr geliyor, onu ziyaret ediyorlar. O nasılsa onların sunduğu ikramları kabul eder, bu süte ihtiyacı kalmaz.' Ben de buna aldanarak Peygamberimizin (sas) sütünü de içtim. İçtim ama içer içmez de pişman oldum. Bu sefer şeytan gelip bana yine vesvese vermeye başladı. İçimden şöyle bir ses geliyordu: 'Yazık sana! Muhammed'in sütünü de içtin, gelip onu göre-

[51] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 180; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 243.

[52] Hâkim, *el-Müstedrek*, 3/349; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 174.

mezse, sana beddua eder, sen de helak olup gidersin. Böylece hem dünyan hem de ahiretin berbat olur.'

Üzerimde bir örtü vardı; ayaklarıma örttüğümde başım; başıma örttüğümde ayaklarım açıkta kalırdı. O gece uykum kaçmış, bir türlü gözüme uyku girmiyordu. Arkadaşlarıma gelince, onlar bir suç işlemedikleri için mışıl mışıl uyuyorlardı. Derken Peygamberimiz (sas) geldi; her zamanki gibi selâm verdi. Sonra mescide gidip namaz kıldı. Sonra kendisine ayrılan sütü içmek için geldi, kabı açtı içinde bir şey bulamadı. Başını göğe kaldırdı. İçimden dedim ki: 'İşte şimdi bana beddua edecek ve ben de helak olacağım.' Fakat o, şöyle dua etti: **'Allah'ım! Beni doyuranı sen doyur. Bana içirene sen de içir!'** Hemen örtümü belime bağladım, bir bıçak alıp keçilerin en semizini Allah Resûlü (sas) için kesmeye karar verdim. Keçilerin yanına varınca, baktım hepsinin memesi sütle dolup taşmakta. Hemen süt sağılan kabı alıp, hepsini bir güzel sağdım, üstü köpükle kaplanıncaya dek doldurdum. Böylece Allah Resûlü'ne (sas) geldim; şöyle buyurdu: **'Bu gece sütünüzü içtiniz mi?'** 'Evet ey Allah'ın Resûlü! Biz içtik, siz buyurun için' dedim. İçti, sonra bana verdi. Ben: 'İç ey Allah'ın Resûlü!' dedim. İçti, yine bana verdi. Onun iyice doyduğunu anlayınca, ikramını kabul ederek içtim ve yere düşüp yığılana kadar güldüm. 'Dikkat et ey Mikdâd! Bir yerin açılmasın!' dedi. Dedim ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Benim durumum şöyle şöyle oldu, böyle böyle yaptım.' Şöyle buyurdu Efendimiz: **'Bu, sadece Allah'ın bir rahmeti ve lütfudur, bana bildirseydin de arkadaşlarımızı da uyandırıp onlar da içselerdi, daha iyi olurdu.'** Dedim ki: 'Seni hak ile gönderene yemin ederim ki ben, seninle içtikten sonra insanların içmesine aldırmam." [53]

Beyhakî, yine bize çok önemli bir mesaj veren bir hadise nakleder. Mikdâd b. Amr, ticaret yaptığı birine vadesi belli 100 dinar borç vermiştir. Adam vadesinden birkaç ay önce getirir bu 100 dinarı Mikdâd'a öder. Mikdâd, vadesinden önce borcunu ödediği için tutar, adama 10 dinarı geri verir ve 90 dinar almış olur. Ama daha sonra bu yaptığından pişman olur, acaba doğru mu yaptım, yanlış mı endişesi ile gelir halini Efendimiz'e (sas) anlatır. Efendimiz'in (sas) sözü dehşettir. Ne der Efendimiz (sas) biliyor musunuz?

[53] Müslim, *Eşribe*, 31; Tirmizî, *Keyfe's-Selâm*, 26.

"Desene hem faiz yedin hem de faiz yedirdin." [54] Faiz konusunda hassasiyet budur. Sadece veren değil, alan, vesile olan da zem edilmiştir. [55]

Tebûk Gazvesi'nden sonra Mikdâd b. Amr, kendi kabilesinden olan yani Behra kabilesinden Müslüman olmak için Medine'ye gelen hemşehrileri ile özel olarak ilgilendi. Sayıları 13 kişi olan bu kabile mensuplarını günlerce evinde misafir eder ve onların İslâm'ı daha iyi öğrenmeleri için elinden geleni yapar. Bu tavrı ile koca bir kabilenin Müslüman olmasına sebep olur. [56]

Halifeler Dönemi'nde

23 yıl peygamberli günlerde; Efendimiz (sas) hep ondan razı ve memnun olmuş, kendisine biçilen rolü hakkı ile yerine getirmiş, işin neticesinde Efendimiz (sas) ondan razı olarak bu dünyadan gitmişti.

Hz. Ebû Bekir döneminde de aynı istikameti devam ettirmiş, cepheden cepheye koşarak; kendisine yakışanı yapmıştır. O sıkıntılı günlerde, irtidat hareketlerinin yayıldığı zaman dilimlerinde, Yemâme'de Yermûk'ta hep en ön saflarda olmuştur. Hz. Ebû Bekir (ra) tarafından, Kur'ân-ı Kerim'i bir araya getirme ve toplamakla görevlendirdiği heyetin içinde yer almış ve o hayırlı hizmette de epey emek ortaya koymuştur.[57]

Hz. Ömer döneminde de o fetihlerle dolu 10,5 yıllık bereketli günlerde de o hep aynı çizginin sahibidir. O günlerde birçok cephede yer aldıktan sonra Mısır fethi için Amr b. Âs, Hz. Ömer'den takviye birlik istediğinde Hz. Ömer: *"Sana dört bin asker ve her biri bin asker değerinde dört sahâbî gönderiyorum."* [58] diyerek bir mektup yazmıştır. Söze dikkat ettiniz mi? Dört bin asker ve her biri bin asker değerinde dört sahâbî... Kim bu dört sahâbî? *Zübeyr b. Avvam, Mikdâd b. Amr, Mesleme b. Muhalled ve Ubâde b. Sâmit...* Bu

[54] Beyhakî, *es-Sünen*, VI, 28.
[55] Câbir b. Abdullah (ra) şöyle diyor: "Rasulullah (sas), faiz yiyene ve yedirene, faizi yazana ve şahit olanlara lanet etti ve: 'Onların hepsi aynıdır' buyurdu." Müslim, *Müsakat*, 19.
[56] İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, I, 247; Kastallânî, *Mevâhibü'l-Ledünniyye*, I, 320.
[57] Ya'kubî, *Tarihu'l-Ya'kubî*, II, 135.
[58] İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 515; Taberî, *Tarih*, IV, 346.

takviye birlik Mısır'a varmış ve Allah (cc) onların eliyle fethi nasip etmiştir. Hz. Ömer'in nazarında Mikdâd b. Amr'ın değeri işte budur. 1000 adam değerinde bir değer... Hz. Ömer yaralanıp yatağa düştüğünde yeni halifenin belirlenmesi için altı kişilik bir heyet seçmiş, Medine'nin güvenliğini de iki kişiye emanet etmişti. Onlardan biri Ebû Talha, diğeri ise Mikdâd b. Amr olmuştu. [59]

Hz. Osman döneminde o zor dönemlerde, Emevilerin devlet üzerindeki hâkimiyetinden rahatsız olsa da yeri hep Hz. Ali'nin yanı olsa da ümmetin vahdetine ve birliğine aykırı hiçbir tavrı olmamıştır. O günlerde de atının sırtındadır, yine cihad meydanlarındadır. Hicretin 28. yılı içlerinde Ümmü Haram, Ubâde b. Sâmit, Hz. Ebû Zer, Ebû'd-Derda, Mikdâd b. Amr ve daha onlarca sahâbî bugün Lübnan içerisinde kalan Akka limanından gemilerle Kıbrıs'a gelip, orayı fethetmişlerdir.[60] Ümmü Haram validemiz yıllar önce Efendimiz'in (sas) bir müjdesi gereği o sefer sırasında bineğinden düşüp şehit olmuş ve Larnaka'ya defnedilmiştir. Sahâbe dönüş yolunda ise bir rivayete göre Silifke, Anamur limanlarına gelip bu topraklarda bir müddet durmuş, sonra Şam'a dönmüşlerdir.[61] İşte bu vesile ile Mikdâd b. Amr'ın ayak izleri de bir şekilde Anadolu topraklarına değmiş, onun ve diğer sahâbîlerin vesilesi ile Kıbrıs'a da iman tohumu ekilmiştir. Kıbrıs fethinin hemen öncesinde İfrikiyye fethine katılmış, Libya, Tunus, Fas toprağına imanın mesajlarını ulaştırmıştır. [62]

Sevinelim mi, Üzülelim mi?

Mikdâd b. Amr'ın Hz. Osman'ın hilafet günlerinde bizler için çok önemli bir mesaj taşıyan bir hatırası vardır. Mikdâd b. Amr bir gün oturmuş mescitte insanlarla sohbet ediyor. Tabiînden bazı zatlar, bir anda onu karşılarında görünce: "Ne mutlu Resûlullah'ı (sas) gören bu iki gözün sahibine... Keşke senin yerinde olsaydık ey Mikdâd! Keşke senin yaşadığın zamanda

[59] İbn Esîr, *el-Kâmil*, III, 72.
[60] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 179.
[61] el-Mağlûs, *Atlasü'l-Halifetü Osman b. Affân*, s. 152.
[62] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 243, 244.

ve zeminde biz yaşasaydık, o zaman biz de Allah Resûlü'nün sahâbesinden olur, bu şerefe nail olurduk" demişlerdir. Böyle bir temenniye Mikdâd b. Amr şöyle bir cevap vermiştir: *"Hayır, bunu istemeyin ve böyle demeyin. O zamanda yaşayıp, o zeminde yaşayıp imandan mahrum da gidebilirdiniz. Biz nicelerini gördük ki böyle gittiler. Ama siz görmeden O'na iman ettiniz. Bu büyük bir nimet size düşen ah vah etmek değil, size bahşedilen iman nimetinin şükrünü eda etmenizdir."* [63]

İşte Mikdâd'ın bilinci böyle bir bilinçti. O büyük insan Efendimiz'den (sas) bize 42 hadis nakletmiştir.[64] O hadislerden sadece bir tanesini size nakletmek istiyorum.

Nakledeceğim bu hadisi, başta Buhârî ve Müslim olmak üzere onlarca hadis kitabımız bize aktarırlar. Artık nasıl bir ortam oluştu ise bilemiyoruz, belki Üsame b. Zeyd'in yaptığı işin arkasından bu hadise olmuştur, onu da bilmiyoruz, ancak Mikdâd şöyle diyor: "Ben, Resûlullah'a (sas) dedim ki: 'Ya Resûlullah! Kâfirlerden bir adamla karşılaşsam ve onunla vuruşsak, o benim ellerimden birini kılıçla vurup koparsa, sonra da benim elimden kurtulmak için bir ağacın arkasına sığınsa ve: 'Ben, Allah için Müslüman oldum, dese, onu böyle dedikten sonra öldürebilir miyim?' Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem: **"Hayır, iman sözünü söyledikten sonra artık onu öldüremezsin!"** dedi. Ben: 'Ey Allah'ın Resûlü! Adam benim iki elimden birini koparmış, ondan sonra belki benim elimden kurtulmak için, korkudan bu sözü söylemiş, böyle olsa bile ben onu öldüremez miyim?' Bunun üzerine Efendimiz (sas) buyurdular ki: **"Sakın öldürme, eğer onu öldürürsen; o, senin kendisini öldürmezden önceki durumundadır. Sen ise, onun o sözü söylemeden önceki durumuna düşersin!"**[65] Söz anlaşıldı değil mi? Yani onu öldürürsen bir insanı haksız yere öldüren bütün bir insanlığı öldürmüş gibi olur fehvâsınca[66] Allah korusun imanından olursun, o da mazlumen öldürüldüğü için mü'min olarak bu dünyadan çeker, gider.

[63] Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, s. 44.

[64] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 260.

[65] Buhârî, *Meğâzî*, 12; Müslim, *Îmân*, 155; Ebû Dâvud, *Cihâd*, 95.

[66] *"İşte bu yüzdendir ki İsrailoğulları'na şöyle yazmıştık: Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir*

Efendimiz'in (sas) bu uyarısı vazifesi diriltmek olan Müslümanlara çok şey söyler, 'elini, kolunu, başını bile kaptırsan, feda etsen; sen diriltmeye devam etmeli, kurtarma adına çırpınmalısın!' mesajı taşır.

Tarihler hicrî 33'ü, miladî 653'ü gösterdiğinde Mikdâd b. Amr hastalanır yatağa düşer; birçok savaşa katılıp, ganimetler elde ettiği ve ticaretine de devam ettiği için epey malı mülkü vardır. Hemen varislerini çağırır, onları aralarında pay etmeden şöyle der: *"İstiyorum ki malımdan bir miktarını, Resûlullah'ın sevgililerine hediye olarak verip, öyle onun huzuruna gideyim. Bu maksatla, Peygamber Efendimizin hayatta kalan her hanımına yedi bin, Hz. Hasan (ra) ve Hüseyin'e (ra) ise on sekizer bin dirhem verilmesini istiyorum."*[67] Varisleri de bu vasiyeti yerine getirdiler. Sevgiyi görüyor musunuz, gönlün sevmesi elin vermesi ile belli olur; Mikdâd b. Amr, vefatına doğru yürürken attığı bu adımı, yüreğindeki sevginin ispatıdır.

Vasiyetinden çok kısa bir zaman sonra da 69 yaşlarında Medine'de bu dünyaya veda eder. Cenaze namazını Hz. Osman kıldırır ve Baki Kabristanlığı'na defneder.[68] Allah ebeden kendisinden razı olsun, bizleri de razı olacağı bu güzel yolun yolcusu kılsın inşallah...

Mikdâd b. Amr, bu bereketli hayatı ile bize çok şey söyledi, çok önemli mesajlar verdi. Özellikle onun aşk ve sevda adına söyledikleri ve yaptıkları gerçekten çok mühimdi. Ne demişti o büyük sözünde: *"Allah'ım senden tek isteğim, aziz olan bu dinin kıyamete kadar aziz kalmasıdır. Allah'ım, ben öleyim ama İslâm'ın zillete düştüğünü görmeyeyim."* [69]

Sadece bu söz bile onun hayatından alacağımız bir sürü mesaj olduğunun en büyük işaretidir.

---

canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur. Peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler; ama bundan sonra da onlardan çoğu yine yeryüzünde aşırı gitmektedirler." Mâide 5/32.

[67] İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihu Dımaşk*, XV, 221; Zehebî, *Tarih*, s. 419.

[68] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1882; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 182.

[69] Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 176.

MİKDÂD B. AMR'IN HAYATINDAN MESAJLAR

- Âlemlerin yegâne Rabbi olan Allah'ı, her şeyden ama her şeyden daha fazla sevmelisin ki Rabbin senin hayatında ve gündeminde istenilen düzeyde yer edinsin. Ne diyordu iman ettiğin Peygamberin: *"Allah katında değerinin ne olduğunu merak ediyorsan, kendi hayatında Allah'ın ne kadar yer edindiğine bakmalısın."* [1]

- Âlemlere Rahmet olarak gönderilen Peygamberini her şeyden; ama her şeyden daha fazla sevmelisin ki Allah da seni sevsin, âlemlere sevdirsin ve rızasına erdirsin. Ne diyordu senin iman ettiğin Peygamberin: *"Ben kişiye, annesinden, babasından, evladından, ehlinden ve nefsinden daha sevgili, öncelikli olmadıkça kâmil manada iman etmiş olamaz."* [2]

- En güzel örnek olan Peygamberinin, mübarek ellerinde yetişip en güzel örnekler olan sahâbe neslini herkesten ama herkesten daha çok sevmelisin ki onların yolunu yol, davalarını dava olarak edinebilesin. Ne diyordu senin iman ettiğin Peygamberin: *"Yıldızlar semanın emniyet vesilesi, ashâbım da ümmetimin emniyet vesilesidir. Benim ve onların yolunu izleyen asla dalalete sapmayacaktır."* [3]

- Bu aziz dini her şeyden; ama her şeyden değerli bilmeli; yüceliği ve kıymeti kadar sevmelisin ki aziz dinin izzetli mensubu olabilesin ve hakkıyla bu dini temsil edebilesin. Ne diyordu senin iman ettiğin Peygamberin: *"İslâm garip olarak doğdu ve garip olarak gidecektir. Müjdeler olsun o gariplere!."* [4]

- Hz. Âdem'den Efendimiz'e, O'nun pak ashâbından bugüne, bugünden son güne tüm iman ehlinin mensup olduğu risalet davasını her şeyden; ama her şeyden fazla sevmelisin ki bu kutlu yürüyüşün küçük bir halkası olabilesin. Ne diyordu senin iman ettiğin Peygamberin: *"Bir insanın hidayetine vesile olmak, yüzlerce kızıl tüylü deveden*[5] *veyahut üzerinde güneşin doğup battığı bütün toprakların fethinden daha hayırlıdır."* [6]

---

[1] Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 672.
[2] Buhârî, *İman*, 2; Müslim, *İman*, 69; Nesâî, *İman*, 114.
[3] Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 207; Tirmizî, *Fiten*, 45; İbn Mâce, *Ahkâm*, 27.
[4] Müslim, *İman*, 232; Tirmizî, *İman*, 13.
[5] Buhârî, *Meğâzî*, 39; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, V, 333.
[6] Hudarî, *Nûru'l-Yakîn*, s. 255.

Ömerce Bir Yiğitlik

ZEYD B. HATTÂB

Radîyallahu Anhu

Kırşehir

رَحِمَ اللَّهُ زَيْداً سَبَقَنِي إِلَى الحُسْنَيَيْنِ
أَسْلَمَ قَبْلِي وَاسْتَشْهِدُ قَبْلِي

Hz. Ömer, abisi olan Zeyd'in şehadet haberini duyunca şöyle dedi:
"Allah Zeyd'e rahmet eylesin. O her iki güzele kavuşma da beni geçti. Benden önce Müslüman oldu ve benden önce şehadete kavuştu."

(İbn Abdilberr, *el-İstiab*, I, 544)

"Vallahi! Ya Ömer! Sen ne kadar şehadeti istiyor ve arzuluyorsan, en az senin kadar ben de şehadeti arzuluyorum. Bundan dolayı zırhını istemiyorum."

Zeyd b. Hattâb (ra)

(İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 445)

Adı	Zeyd b. Hattâb
Anlamı	Artan, çoğalan, ziyadeleşen
Künyesi	Ebû Abdurrahman/ *Abdurrahman'ın babası*
Lakabı	Tespit edilemedi.
Baba Adı	Hattab b. Nüfeyl
Anne Adı	Esma bint Vehb
Kabilesi	Adiyyoğulları/Mekke
Doğum Yeri	Mekke
Doğum Yılı	N. Öncesi, 25/ Miladî, 582 (?)
İslam'a Girişi	Nübüvvetin ilk günleri
Sohbet Süresi	23 yıl
Rivayeti	Birkaç tane
Savaşları	Bedir, Uhud, Hendek, Yemâme, vs.
Görevleri	Komutanlık, sancaktarlık
Vefat Yeri	Yemâme
Vefat Yılı	Hicrî, 12/ Miladî, 633
Vefat Yaşı	51

Ömerce Bir Yiğitlik
ZEYD B. HATTÂB
(Radîyallahu Anhu)

Allah'a (cc) yüz binlerce kez hamdolsun ki bu aziz dini bizlere bir nimet olarak bahşetti. Yine Rabbimize yüz binlerce kez hamdolsun ki bu dinin nasıl yaşanacağını, kendisinin bizden nasıl bir kulluk istediğini açıklayan Kur'an'ımızı bize gönderdi. Yine yüz binlerce hamdolsun ki o ilahi vahyi bize tebliğ eden, tebyin eden açıklayan, ta'lim eden, öğreten âlemlere rahmet olan, en güzel örnek ve model olan Efendimiz'i (sas) bize gönderdi. Yine yüzbinlerce kez hamdolsun ki o en güzel örneğin mübarek ellerinde yetişen ve her biri hayatın farklı bir alanında örnek ve model olan sahâbî efendilerimizi, karanlık dünyamızı aydınlatmaları için yıldızlar, yol göstermeleri için nehirler, sarsıntılarımızı önlemek için dağlar olarak bize gönderdi. İşte biz bu dağdan adamların, adamlığın kitabını sadece sözleri ile değil, hayatları ile yazan bahtiyarlar topluluğunu anlamak, onlarla bir şekilde biraz daha yakından tanışmak için *82 İl 82 Sahâbî* deyip, yola çıktık ve hamd olsun bugün Kırşehir'de bu yolculuğun 32. menziline vardık, Rabbim hitamına erdirsin inşallah...

Ömerce Bir Yiğitlik

Bu bahiste, pek fazla tanımadığımız bir sahâbî efendimize misafir olacağız. *Ömerce Bir Yiğitlik* başlığında, Hz. Ömer'in abisi olan Zeyd b. Hattâb'ı biraz daha yakından tanımanın gayretini vereceğiz. Çoğumuz, onu pek bilmeyiz, Hz. Ömer gibi bir kardeşi olması biraz onu gölgede bırakmıştır, ancak hayat defterinin sayfalarını çevirdiğimizde hepimizin itiraf edeceği bir hakikat şu olacaktır: "O da Ömer gibi İslâm'ın insanı, o da Ömer gibi adalet kahramanı, o da Ömer gibi rahmet zirvesi, o da Ömer gibi asabiyet düşma-

nı, o da Ömer gibi kuvvet timsali, o da Ömer gibi yiğitlik örneğidir." Gerçekten her hali ile bir Hz. Ömer'dir; ancak Hz. Ömer'in ifadesi ile Hz. Zeyd iki şeyde kendisini geçmiştir. Nedir bu iki şey? Der ki Hz. Ömer: *"Allah Zeyd'e rahmet eylesin. O her iki güzele kavuşma da beni geçti. Benden önce Müslüman oldu ve benden önce şehadete kavuştu."* [1]

Evet, o iki hayırlı ve güzel şeyde kardeşi Hz. Ömer'i geçmişti. Hem Hz. Ömer'den önce Müslüman olmuştu hem de ondan çok önceleri şehadet şerbetini içmişti. İşte Zeyd b. Hattâb demek böyle bir kamet, böyle bir hayat ve böyle bir güzellik demektir. Yıllar sonra Zeyd b. Hattâb, Yemâme'de şehit olunca, ne zaman o taraftan bir rüzgâr esse, Hz. Ömer o rüzgârı içine doğru çeker: *"Kardeşim Zeyd'in kokusu geliyor"* [2] der; o güzel şehidin gül kokusunu hissetmeye çalışırdı. Bizler de 14 asır sonra geldik; Mekke'de Medine'de değil, Kırşehir'de tarihteki adı ile Gülşehri'ne [3] geldik; istedik ki Ömer gibi Zeyd'in kokusunu duyalım, kötü kokuların yayıldığı şu topluma Zeyd'in iman kokan o güzel iklimini ulaştırabilelim. Amaç, maksat bu idi; Mevlâ bu maksada bizleri erdirsin, bizleri onun o güzel kokusunu zaman ve mekân farklarına aldırmadan hisseden bahtiyarlardan eylesin inşallah.

Hayat Defterinin Sayfalarını Aralarken

Mekke'nin sosyal yapısı içerisinde adından çokça söz ettiren bir aile vardır. Bu aile Dâru'n-Nedve denilen, o günün parlamentosu sayılan o yapı içerisinde *Sefaret* yani elçilik, bugünkü lisan ile konuşalım dışişleri bakanlığı görevini icra etmekteydiler.[4] Ailenin reisi Hattâb b. Nüfeyl'dir. Hattâb çok sert mizaçlı, bakanların ödünü koparacak düzeyde heybetli, toplum içerisinde ağırlığı olan birisiydi. Hattâb o günlerde iki evlilik yapmıştı. İlk evliliğini meşhur sahâbî Zübeyr b. Avvam'ın kabilesi olan Beni Esed'den Esma bint Vehb ile yapmış, arkasından Beni Mahzum'dan Ebû Cehil'in kız kardeşi Hanteme bint Hişâm ile yapmıştı. Bu iki hanımdan Allah, Hattâb'a, iki er-

[1] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 122; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 340.
[2] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 298.
[3] İlhan Şahin, "Kırşehir", *DİA*, XXV, 481.
[4] el-Mağlus, *Siyer Atlası*, s. 100.

kek, üç kız çocuğu bahşetmişti. Erkeklerin büyüğü Zeyd, ondan birkaç yaş küçük Ömer, kızlar ise Safiyye, Ümeyme ve Fatıma idi. [5]

Zeyd b. Hattâb'ın doğum tarihi takriben Miladî 582, yani Nübüvvetten 28 yıl öncesine, kardeşi Ömer b. Hattâb'ın doğum tarihi ise Miladî 584, yani Nübüvvetten 25 yıl öncesine dayanıyordu. Zeyd, babaları bir; anneleri ayrı olarak[6] Hz. Ömer'in abisi oluyordu, aralarındaki yaş farkı ise sadece iki yaştı.[7] Araplarda abi, abla kavramları olmadığı için, hepsi birbirine kardeşim diye hitap eder, kimin kimden büyük veya küçük olduğu çok da bilinmezdi.

Zeyd b. Hattâb, soylu ve zengin olan bir ailenin büyük oğlu olarak Mekke'de doğdu. Hz. Ömer küçük yaştan itibaren aile içinde ağırlığı olduğu için hep önde oldu. Baba Hattâb İslâm'dan önce vefat edince, abisi yerine Dâru'n-Nedve'deki göreve Hz. Ömer geçti. O günlerde oraya girme yaşı, kırk olmasına rağmen birkaç isim bu yaş meselesinde istisnaya tabi tutuldu, onlardan biri de Hz. Ömer oldu. [8]

Tarihler Miladî 610'a dayandığında Zeyd'in yaşı 28-29, Ömer'in yaşı 26-27'lere varmıştı. İkisi de o günlere kadar Mekke'nin yaygın dini düşüncesini taşımış, şirk üzere yaşamışlardı. Gerçi Zeyd, amcası sayılan Zeyd b. Nüfeyl gibi kısmen Haniflik üzereydi, ancak tam anlamı ile tevhide daha erememişti.[9]

Miladî 610'da, beklenen o büyük hadise gerçekleşince, Hz. İsa'dan beridir susan semanın dili konuşmaya başlayınca, arşın emini Cebrail, arzın emini Muhammedü'l-Emin'e, ilahi vahyi ulaştırıp, nübüvvet tacını giydirince, birer birer Mekke'nin insanları bu yeni din ile tanışmaya ve yeniden hayat bulmaya başladılar. Tam tarihini bilemiyoruz, ancak Nübüvvettin ilk yıllarında, büyük muvahhid Zeyd b. Amr'ın oğlu Saîd b. Zeyd imanla tanışmış,

[5] Zübeyrî, *Nesebü Kureyş*, s. 347-348; Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 368-369.

[6] Hz. Ömer'in annesi, Hanteme bint Hişâm; Hz. Zeyd'in annesi, Esma bint Vehb'tir. Bkz. Zübeyrî, *Nesebü Kureyş*, s. 347-348; Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 368-369.

[7] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 443; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 356.

[8] Yıldırım, Muhammed Emin, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkâm*, s. 51.

[9] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 120-121.

o imanın hakikatlerini evine taşımış, hanımı Fatıma bint Hattâb da iman etmiş, o günlerde, ya onların vesilesi ile ya da başka bir vesile ile Hz. Ömer'in abisi olan Zeyd de iman şerbetini içmişti.[10]

Bunların hepsi Hz. Ömer'den çok çekindikleri için Müslüman oluşlarını gizlemişlerdi. Nübüvvetin 6. yılına kadar da böyle devam etmişti. O yıllara kadar Zeyd b. Hattâb'ın, çok olmasa da ara ara Dârü'l-Erkâm'a gelip, Efendimiz'den (sas) yeni nazil olmuş ayetleri dinlediğini, sorumluluklarını öğrenip, yaşamaya çalıştığını görmekteyiz.[11]

Hz. Ömer'in Müslüman Olması İle Başlayan Süreç

Nübüvvetin 6. yılı Hz. Ömer, öldürmeye çıktığı yolda dirilince, kız kardeşi Fatıma'nın evinde duyduğu Taha Sûresi'nin ayetleri ile imana kapı açtı. Sonrasında ise Dârü'l-Erkâm'a varıp, Hattâb'ın oğlu Ömer olarak girdiği o evden, Ömerü'l-Fârûk olarak çıkınca, Zeyd buna çok sevindi, hemen kardeşinin yanına koştu ve onu imanından dolayı tebrik etti. Hz. Ömer, abisinin tebrik edişine nasıl bir karşılık verdiğini biliyor musunuz? Bir anda gadaplandı: *"Demek sen benden önce Müslüman oldun öyle mi? Peki, bana neden söylemedin, ya ben küfür üzere ölseydim"* deyip kızınca, abisi Zeyd: *"Eğer sen benim daha önce Müslüman olduğumu duysaydın beni yaşatmazdın"* diyerek neden imanını gizlediğini söylemiştir. O günden sonra bu iki kardeşi biz, Mekke'de imanlarının bedellerini ödediklerine şahit olmaktayız. Tam, 7 yıl; o günden sonra Mekke hayatları devam edecek, bin bir zorlukla iman yolundaki yürüyüşlerini sürdüreceklerdi.

O günlerde Zeyd b. Hattâb, Ümmü Lübâbe bint Ebî Lübâbe isimli bir hanım ile evlenecekti. Allah bu evlilikten ona bir erkek çocuk bahşedecekti. Çocuğunun adını: "Resûlullah en fazla Abdullah ve Abdurrahman isimlerinden hoşlanır"[12] diyerek, Abdurrahman koyacaktı.[13] Yıllar sonra Me-

[10] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 356; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 120.
[11] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 356; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 120.
[12] *"Allah'ın en ziyade sevdiği isimler Abdullah ve Abdurrahman'dır."* Müslim, *Âdâb*, 2; Ebû Dâvud, *Edeb*, 69; Tirmizî, *Edeb*, 64.
[13] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 443.

dine'de Habibe bint Âmir[14] isimli bir hanımla daha evlenecek, ondan da Esma isminde bir kızı olacaktı. Hayatının son demlerinde ise amcasının kızı Atike bint Zeyd ile evlenecek, ondan ise çocuğu olmayacaktı.[15]

Nübüvvetin 13. yılına gelindiğinde artık Yesrib'in kapıları imana açıldığında Müslümanlar gruplar halinde gizli gizli oraya hicret etmeye başlamışlardı. O günlerde bir ses yükseliyordu Kâbe'nin avlusunda... Sesin sahibi diyordu ki: *"Ey Kureyş topluluğu! Ben yarın bir grup Müslüman ile Yesrib'e hicret ediyorum. Hanımını dul, çocuklarını yetim, anasını evlat acısı içerisinde bırakmak isteyen varsa, yarın gelsin bana engel olsun."* [16] Bu sesin sahibi kim olabilir sizce? Kim olacak, Hz. Ömer'den başka bu sözü kim söyleyebilir ki? Hz. Ömer korkusuzca hicret edeceğini Mekkelilere açıklıyor ve arkasına düşmemeleri için onları böyle uyarıyordu. Eğer onlar bu uyarıyı dinlemeselerdi başlarına gelecek olan belliydi.

Hz. Ömer bu ilanı yaptıktan sonra, ertesi gün bir grup Müslüman ile Yesrib'in yollarına düşüyordu. O grup içerisinde abisi Zeyd, onun hanımı Lübâbe ve onların çocuğu Abdurrahman da vardı. Beraberce yola çıkmışlar ve zorlu bir seferden sonra Yesrib'e varmışlardı. Onlardan birkaç gün sonra Efendimiz (sas) de sâdık dostu Hz. Ebû Bekir ile yola çıkmış ve hepsi Kubâ köyünde Külsüm b. Hidm'in evinde buluşmuşlardı.[17]

Yesrib, Medine Oluyor

Efendimiz (sas) Yesrib'e varır varmaz, cami eksenli bir medeniyetin temellerini atmaya başlamış, önce Kubâ'da, Kubâ mescidini, sonra Neccar oğulları mahallesinde kendi mescidini inşa etmişti. Bu iki inşaatta da hem Zeyd hem kardeşi Hz. Ömer çokça çalışmışlardı. Efendimiz (sas), mescidini, kalacağı menzilini yani odalarını ve mektebini yani adam yetiştireceği Nebevî medresesi olan Suffa'yı yaptıktan sonra tarihe muahât diye geçen ensâr-muhacir kardeşliğini tesis etmişti. Rivayetlerin bize verdiği bilgiye göre mescidin

[14] İbn Sa'd, o hanımın ismini Cemile bint Ebî Âmir olarak verir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 443.
[15] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2571.
[16] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 145; Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, II, 183, 184.
[17] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 356; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 120.

inşası bitince; Efendimiz (sas), Enes b. Mâlik'i göndermiş, tüm ensâr ve muhaciri çağırtmıştı. Onlar gelip Huzur-u Nebi'de durunca, Efendimiz (sas) Hz. Ali'yi kendine ayırıp, geri kalan tüm sahâbeyi birbirleri ile kardeş kılmıştı. İbn Sa'd'a göre 50 muhaciri, 50 ensâra,[18] Makrizi'ye göre 83 muhaciri, 83 ensâra kardeş kılmıştı.[19] Ancak, Efendimiz (sas) bu eşleştirmeyi asla öylesine yapmamış, bu konuda iki tarafında birbirlerini tartacak isimlerden olmasına dikkat etmiştir. O listeye şöyle bir baksanız ve tarafları biraz inceleseniz, bu iddiamızı daha iyi anlayacaksınızdır. O gün kimleri birbirleri ile kardeş yaptı Efendimiz (sas): Hz. Ebû Bekir'i, Harice b. Zeyd b. Ebû Züheyr ile; Hz. Ömer'i, Utban/Itban b. Mâlik ile; Hz. Osman'ı, Evs b. Sâbit ile; Talha b. Ubeydullah'ı, Ubey b. Ka'b ile; Zübeyr b. Avvam'ı, Ka'b b. Mâlik ile; Ebû Ubeyde b. Cerrah'ı, Muhammed b. Mesleme ile; Sa'd b. Ebi Vakkas'ı, Sa'd b. Muâz ile; Abdurrahman b. Avf'ı, Sa'd b. Rebî ile; Saîd b. Zeyd'i, Rafi b. Mâlik ile; Mus'ab b. Umeyr'i, Ebû Eyyüb el-Ensârî ile; Erkâm b. Ebi'l-Erkâm'ı, Ebû Talha ile; Zeyd b. Hattâb'ı da Ma'n b. Adî ile kardeş kıldı.[20]

Ma'n b. Adî kim ve nasıl biri?[21] Onu size anlatmama gerek yok; neden? Çünkü Zeyd nasıl birisi ise Ma'n da öyle biriydi? Zeyd'in Medine hayatının tamamında o da vardır da onun için... Anlayışına ve kavrayışına hayran olduğumuz Efendimiz (sas) nasıl tanımış, nasıl eşleştirmişse aynı olanları birbirleri ile kardeş kılmıştır. İkisi de beklentisiz yiğitlerden, ikisi de şehadet sevdalılarından, ikisi de cihad âşıklarından, ikisi de Hz. Peygamber'e (sas) derinden bağlılardan...

Zeyd b. Hattâb için Medine hayatı böylece başlamış oldu. Ensâr kardeşi Ma'n ile beraber, dönüşümlü Suffa'ya gidip gelirlerken öğrendiklerini birbirlerine aktararak, sadece öğrenmekle kalmayıp, onları hayata taşımakta birbirlerine destek oluyorlardı.

[18] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 238.
[19] Makrizi, *İmtaü'l-Esmâ*, I, 69.
[20] İbn Habib, *el-Muhabbar*, s. 70-77.
[21] Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 536, 537; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1876.

Bedir'e Doğru

Tarihler Hicretin 2. yılının Ramazan ayını gösterdiğinde ikisi beraber Bedir için hazırlıklara giriştiler ve beraberce Bedir yolunda yürüdüler. Yol boyunca konuştukları şehadetti: "Sen şehit olursan böyle olur, ben şehit olursam şöyle olur" deyip durdular. Ama ikisinin de bilmediği bir hakikat vardı ki o günden sonra onlarca savaşa beraberce katılacaklardı ve en sonunda ikisi de hicretin 12. yılı Yemâme Savaşı'nda şehit olacaklardı.[22]

Bedir'e vardılar, ikisi de kahramanca savaştılar. Allah'ın, *"yevmü'l-furkân"*[23] dediği o büyük savaşta, Rabbimiz imanı galip, inkârı mağlup etmişti. Çokça ganimet elde edilmiş, 70 müşrik öldürülmüş, 70 müşrik esir alınmış, 14 Müslüman da şehit olmuştu. Savaş sonrası Resûlullah (sas) elde edilen ganimeti sahâbe arasında paylaştırdığında Ma'n ile Zeyd'e de paylarını vermişti. Ma'n, eline aldığı ganimetler ile Efendimiz'in (sas) huzuruna çıkmış: "Ya Resûlullah! Ben bu mallar için savaşmadım ki ben sadece Allah'ın rızası için savaştım. Bu malları alarak niyetimi bozmak istemiyorum." demişti. Efendimiz (sas) rıza-ı ilahi dışında başka mülahaza içinde taşımayan bu yiğide gıpta ile bakmış ve demişti ki: **"Senin amacın sadece Allah'ın rızası olsun, bunları ise ilahî bir bahşiş olarak kabul et!"**[24] Efendimiz'in (sas) bu sözü üzerine o malları aldı ve gözyaşları içerisinde Zeyd'in yanına döndü. Ağlamasının sebebi belliydi. Sahâbe, Allah için yaptıkları işler karşılığında bir dünyalık elde etseler üzülür: "Biz yaptıklarımızın karşılığını burada alıyoruz, acaba ahirete bir şey kalmayacak mı?" diye endişe duyarlardı.[25] İşte Ma'n b. Adî'nin gözyaşlarının sebebi bu idi.

---

[22] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 445, 537; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1876.

[23] *"Şunu iyi bilin ki ganimet olarak aldığınız her şeyin beşte biri Allah'a ve Resûlü'ne; dolayısıyla yakınlara, yetimlere, muhtaçlara ve yolda kalmışlara aittir. Eğer siz, Allah'a ve hakkın batıldan ayrıldığı o gün, (yevmü'l-furkân) kulumuza indirdiklerimize inanıyorsanız (bu paylaşıma uyarsınız): Zira Allah her şeyi yapmaya kadirdir."* Enfâl 8/41.

[24] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 229.

[25] Buhârî, *Kitabü'l-Cenâiz*, 26.

Cihad Meydanlarında

Bir yıl sonra Zeyd ve Ma'n, ikisi beraber Uhud'un meydanında idiler. Kahramanca savaşıyorlardı. Kendilerine biçilen rol ne idiyse onu yerine getirmeye çalışıyorlardı. O zorlu süreçte Zeyd b. Hattâb, korkusuzca savaşırken üstündeki zırh parçalandı ve yere düştü. Onu uzaktan gören kardeşi Ömer, hemen üstündeki zırhı çıkarttı ve Zeyd'e uzattı. Kardeşine şöyle dedi: *"Vallahi! Bunu sen giyeceksin, sen zırhsız iken ben zırh içinde kalamam."* Zeyd, Hz. Ömer'in elinden zırhı aldı, üstüne giydi, sonra bir daha çıkartıp kardeşine uzattı. Ömer ne olduğunu anlamamıştı, sordu: "Neden giyip, çıkarttın?" Cevabı ise şöyledir: *"Yemin ettiğin için aldım, giydim ve çıkarttım. Vallahi! Ya Ömer! Sen ne kadar şehadeti istiyor ve arzuluyorsan, en az senin kadar ben de şehadeti arzuluyorum. Bundan dolayı zırhını istemiyorum."* [26]

Hz. Ömer abisinin elinden zırhı alınca, gözleri dolu dolu olmuş, onun şehadet aşkına hayran olmuş, o da zırhını bir köşeye bırakarak: *"Madem senin zırhın yok, benim de olmasın"* deyip, savaş meydanına geri dönmüştü.[27]

Uhud'dan sonra aklınıza hangi gazve gelirse gelsin Zeyd b. Hattâb orada, ensâr kardeşi Ma'n b. Adî hemen yanı başındadır. Hendek, Hudeybiye, Kaza Umresi, Hayber, Mekke Fethi, Tebûk ve daha niceleri, hepsinde; ama hepsinde bu iki yiğit vardır ve hepsinde kendilerine yakışan bir kametin sahibi olarak yerlerini almışlardır.[28]

Savrulmadan Durabilmek

Efendimiz'in (sas) hayatının son demlerine yakın bir hatırayı Ebû Hureyre anlatıyor, bir gün bir grup sahâbî içlerinde Zeyd de var; Efendimiz'in (sas) etrafında oturmuş, onun mübarek sözlerini dinliyorlar. Bir anda meclisin havasını değiştiren ve hepsini derinden sarsan bir cümle söylüyor Efendimiz (sas): **"İçinizde azı dişi cehennemde, Uhud dağından daha büyük bir**

[26] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 445.
[27] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 445.
[28] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 443; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 356, 357.

adam var."[29] Bu dehşetli söz, bir anda meclistekilerin hepsini sarsıyor. Sarsmayacak bir söz değil ki bu? Efendimiz (sas) söylüyor ve orada bulunan bir insanın cehennemlik olduğunun haberini veriyor...

Ancak dikkat edin, sahâbe ile kendi aramızdaki farkı, bu söz üzerinden biraz daha iyi anlayacağız. Düşünün on kişi oturmuş sohbet ediyorken, böyle bir söz duysak ne yaparız? Yaptığımız belli, hemen birbirlerimize bakar, acaba cehennemlik hangisi deyip etrafımızdaki insanları birer birer süzeriz. Ama sahâbe bunu yapmıyor, bakın ne yapıyor; hemen sarsılıyor, dışarıya değil kendi iç dünyasına bakarak: "Acaba o cehennemlik ben miyim?" ızdırabı altında inliyorlardı. Ebû Hureyre diyor ki: *"Yıllar yılı ben dahil o mecliste bulunan tüm sahâbî bu ızdırap altında inledi. En son Yemâme'de Reccâl b. Unfüve irtidat edip, küfür üzere ölünce, Efendimiz'in (sas) sözünün kimin hakkında olduğunu o zaman anlamış olduk."* [30]

Reccâl b. Unfüve kim?[31] Neden irtidat etmiş, ona birazdan geleceğiz de burada sahâbenin söylenen sözleri üzerlerine almalarını ve her söze kendilerini muhatap saymalarını iyice anlamak gerekir ve bu ciddi meseleden hayatlarımıza izler taşımak gerekir.

Efendimiz (sas) bu sözü ve uyarıyı onlara yaptıktan kısa bir zaman sonra hicretin 11. yılında vefat etti. Onun vefatı tabi sahâbe için dayanılması zor bir acıydı. O dehşetli günde Hz. Ebû Bekir'in, bir dağ gibi sabitkadem duran tavrı olmasaydı, Allah korusun kim bilir neler olacaktı. O dehşetli anlar içerisinde Resûlullah'a (sas) gerçek sevgiyi bize öğreten iki yiğit var karşımızda... Bunlar Zeyd b. Hattâb ve Ma'n b. Adî'dir.

Sahâbenin birçokları Efendimiz'in (sas) vefatı karşısında sarsıntı geçirdikleri bir anda, ashâbdan bazıları dediler ki: "Keşke Resûlullah'tan önce ölseydik de bu büyük imtihanı ve acıyı görmeseydik?" Ma'n b. Adî bu sözleri duyunca dedi ki: "Hayır ben Resûlullah'tan daha önce ölmeyi istemezdim. O hayatta iken nasıl onun yoluna inandım, bağlandıysam, ölümünden sonra

[29] Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid*, VIII, 289-290; Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbîh*, III, 103.
[30] Kadı Iyâz, *eş-Şifâ*, I, 342; Ali el-Kârî, *Şerhu'ş-Şifâ*, I, 298.
[31] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 121.

da bu inancımı, samimiyetimi, hak yola bağlılığımı, ortaya koymak isterim."[32] Ma'n b. Adî, çok önemli bir noktaya dikkat çekiyor. Resûlullah'ın öldüğünü; ama onun getirdiklerinin yaşadığını söylüyordu. Asıl imtihanın şimdi başladığını, Hz. Ebû Bekir'in Efendimiz'in (sas) vefatı üzerine söylediği şu sözden daha iyi anlıyordu: *"Her kim Muhammed'e tapıyorsa, bilsin ki o ölmüştür; ama her kim Allah'a tapıyorsa, bilsin ki Allah her daim hayy ve diridir."* [33]

O dehşetli gün Zeyd ile Ma'n birbirlerini teselli edecekler ve arkasından Hz. Ebû Bekir'e ilk biat edenlerden olacaklardı.[34] Hz. Ebû Bekir'in ilk halife olarak İslâm toplumunun başına geçmesi, birçok sıkıntıyı beraberinde getirmişti. İrtidat hareketleri yayılmış, zekâtı bahane ederek İslâm devletine baş kaldırılar yaşanmış ve peygamberlik iddiasında bulunanan yalancılar ortaya çıkmıştı, onlardan bir tanesi de Müseylime idi.

Tarihin En Büyük Yalancılarından

Efendimiz'in (sas) vefatına yakın Benî Hanife kabilesinin lideri olan Mesleme b. Sümame, peygamberlik iddiasında bulunmuş, hicretin 10. yılında Medine'ye gelerek Efendimiz (sas) ile görüşmüş,[35] nübüvvet kurumunu tam anlamı ile anlamamış olan bu cahil adam, kendisini bu işe ortak kılmasını Efendimiz'den (sas) talep etmişti. Efendimiz (sas) onu uyarmış, nübüvvetin kimsenin iradesi ile gerçekleşmeyeceğini, bu işin beklemekle olmayacağını, Allah'ın seçmesi ile olacağını söylemiş, onun içinde sakladığı hasedi tedavi etmeye çalışmıştı. Ama hased öyle kötü bir hastalık ki insanı şeytanın hizmetine sokar, adamın ocağını batırırdı, Müseylime de hasedinin kurbanı olacaktı.[36]

Sonra kabilesine geri dönen Müseylime, bu temelsiz iddialarını devam ettirmişti. Hiç kimseden sonuna kadar umudunu kesmeyen Efendimiz (sas) ona yine bir davet mektubu yazarak, bu boş işten yüz çevirmesini ondan is-

[32] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 537; İbn Hacer, *el-İsâbe,* III, 1876.
[33] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf,* I, 566; İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 271.
[34] İbn Hacer, *el-İsâbe,* III, 1876.
[35] Bizzat görüşmediğine dair de rivayetler vardır. Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye,* V, 50.
[36] Taberi, *Tarih,* III, 162; İbn Esîr, *el-Kâmil,* II, 298.

temişti. Müseylime, Efendimiz'in (sas) davet mektubunu getiren elçiyi -ki o Nesibe validemizin oğlu Habib b. Zeyd idi- çok feci bir şekilde öldürtmüş ve yalanlarına devam etmişti. İşte o zaman Efendimiz (sas) veyahut sahâbe asıl adı Mesleme olan bu adamın ismini *Müseylimetü'l-Kezzâb* diye değiştirmişti.[37] O günden sonra çok yalancı ve müslümancık anlamına gelen bu isim, onun gerçek ismi gibi algılanmış, artık insanlar ona Mesleme değil, Müseylime diye hitap etmişlerdi.

Efendimiz'in (sas) vefatının hemen arkasından, Müseylime daha da ümitlenmiş, kendi peygamberliğini ilan ederek, başta kavmi Benî Hanife olmak üzere civar Arap kabilelerini yalan ve boş iddialarına inandırarak etrafında toparlamıştı. Bazılarını dini motiflerle kandırarak, bazılarına dünyevi vaatler vererek, bazılarının asabiyet bağlarını kullanarak kendisine inandırtmıştı. Etrafında toplanan insanların nasıl olduğunu anlayabilmemiz için şu örneğe dikkat etmeliyiz.

Taberî, *Tarih*'inde aktarıyor. Müseylime ile aynı kabileden olan Talha en-Nemrî isimli biri, bir gün Müseylime'nin yanına gider ve ona der ki: "Sen Müseylime misin?" O "Evet" der. Seni kim gönderdi diye sorar. Müseylime: "Beni Rahman gönderdi" der. "Sana vahiy karanlıkta mı geliyor, aydınlıkta mı" diye sorar. Müseylime: "Karanlıkta" der. Talha der ki: "Ben şehadet ederim ki sen yalancının birisisin ve Muhammed ise haktır. Ama bizim kabilemiz olan Rebia'nın yalancısı, Muhammed'in kabilesi olan Mudar'ın doğrusundan daha sevimlidir." [38]

İşte söz bu, mantık bu... Bizden olsun ama çamurdan olsun mantığı. İşte bu mantığın adı asabiyettir ve Efendimiz'in (sas) deyimi ile: **"Asabiyete çağıran bizden değildir, asabiyet uğruna kavga veren bizden değildir, asabiyet uğrunda ölen bizden değildir."**[39] Ancak ne olur asabiyeti sadece bir ırk, kabile, kavim, toprak olarak anlamayın; bugün hepimizin her an tehlike üzerinde olduğu bir asabiyet çeşidi de mensup olduğumuz cemaat, vakıf,

[37] İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 600, 601; Ahmet Önkal, "Müseylimetülkezzâb", *DİA*, XXXII, 90.
[38] Taberi, *Tarih*, III, 286.
[39] Müslim, *İmâre*, 57; Nesâî, *Tahrim*, 27; İbn Mâce, *Fiten*, 7; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, II, 306, 488.

dernek; artık adı ne ise bunlar üzerinden yapılan asabiyetlerdir. Bizdense iyi, bizden değilse kötü mantığı tam da asabiyet mantığıdır ve bu reddedilmelidir. Bunun yerine " الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ***Elleżîne yestemi'ûne'l kavle feyettebi'ûne ahseneh/ Onlar ki sözü (kimden geldiğine bakmadan) dinlerler ve onun en güzeline uyarlar***"[40] ilahi kelamın ilkesi gereği, bir güzellik gördüklerinde yapan kim olursa olsun dua ederler, alkışlarlar, taltif ederler.

İşte Müseylime böyle bir cemaat kendine oluşturmuştu. Asabiyet ile gözleri kör olan menfaat ve ailevi bağlar dışında başka şeyler görmeyen bir topluluk... Sayıları ise o gün için 50 bini aşan kalabalık bir topluluktu bunlar. Hz. Ebû Bekir hilafete geçince, bunlarla nasıl bir mücadele edileceğini düşünürken Reccâl b. Unfüve gelip, Hz. Ebû Bekir'e dedi ki: "Ey Allah Resûlü'nün Halifesi! Ben Yemâme'den geliyorum, orada büyük bir topluluk Müseylime'nin etrafında toplanmış, eğer beni kendine elçi olarak kabul eder ve beni elçi olarak atarsan gider onlarla konuşur ve onları ikna etmeye çalışırım." [41]

Hz. Ebû Bekir, Reccâl'in teklifini kabul etti ve onu Müseylime ile konuşması için elçi tayin etti. Reccâl, Yemâme'ye gidince, Müseylime'nin etrafındaki kalabalığın daha da arttığını gördü. O kalabalık Reccâl'in dünyevi bir hesaba düşmesine neden oldu. Kendi kendine dedi ki: "Müseylime yakında büyük bir devlet kuracak, bir sürü dünyevi güç elde edecek, sen bundan mahrum olma! Onun yanında yer al ki kurulacak devletten payını alabilesin." Bu düşünce ile Reccâl, irtidat etti; gidip Müseylime'nin yanında yer aldı ve onun akıl hocalarından biri oldu.[42] Böylelikle Efendimiz'in (sas) yıllar önce: **"Azı dişi cehennemde Uhud dağından büyük olacak"**[43] diye haber verdiği şahsın kim olduğu anlaşıldı.

[40] Zümer 39/18.
[41] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 102.
[42] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 102.
[43] Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid*, VIII, s. 289-290; Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbîh*, III, 103.

Yalancılar, Sâdıklara Karşı

Reccâl'in insanlar üzerindeki etkisi Müseylime'ninkinden daha tehlikeli oldu. Çünkü o geçmişteki Müslümanlığını, Resûlullah (sas) zamanında Medine'de yaşadığı dönemi, Kur'ân-ı Kerim'in birçok ayetlerini ezbere biliyor olmasını ve Müslümanların halifesi Hz. Ebû Bekir'e olan elçiliğini bir fırsat olarak kullanarak, bütün bunları Müseyleme'nin peygamberlik iddiasını pekiştirmek ve hâkimiyetini desteklemek uğruna sinsice kullandı.

İnsanlar arasında dolaşarak, onlara Resûlullah'ın (sas) güya "Ben Müseylime b. Sümâme ile peygamberlikte ortak kılındım" dediğini işittiğini söylüyordu ve "Madem ki Resûlullah (sas) öldü, öyleyse ondan sonra peygamberlik ve vahyin bayrağını taşımakta insanların en hayırlısı Müseylime'nindir!" demeye başladı. [44]

Reccâl'in bu haberleri Medine'ye ulaşınca, onu tanıyan ve hakkındaki sözü bizzat Resûlullah'tan (sas) duyan Zeyd b. Hattâb ona karşı dişlerini sıkmaya başladı ve: *"Eğer bir savaş olur da seninle karşılaşırsam Reccâl, sen görürsün gününü, eğer senin başını gövdenden ayırmazsam ben Zeyd olmayayım"*[45] demeye başladı.

Müseylime tehlikesi böyle bir hale varınca Hz. Ebû Bekir, bir ordu tertipleyerek onların üzerine göndermeyi düşündü. Bu maksatla ordu oluşturulunca, ordunun komutanlığına Zeyd b. Hattâb'ı atamak istedi. Maksadını Zeyd'e söyleyince, Zeyd, Hz. Ebû Bekir'e dedi ki: "Ey Allah Resûlü'nün halifesi! Emrin başım üstüne; ancak ben bu savaşta şehadeti umuyorum. Oysaki ordu komutanı biraz daha temkinli olması gerekir. Ben o temkini sağlayabileceğimden emin değilim. Ne olur beni asker olarak gönder de ben yıllardır hasretini çektiğim şehadete kavuşayım."[46]

Hz. Ebû Bekir bu samimi sözleri duyunca, komutayı Hâlid b. Velid'e verdi ve onun komutasında büyük bir orduyu Yemâme'ye, bu şer cephesini dağıtmak için gönderdi. Müseylime'nin ordusu 40.000 kişiden oluşuyordu.

[44] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 103; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 328.
[45] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 121.
[46] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 329.

Müslümanların sayısı ise 12.000 civarında idi. [47] Hâlid, İslâm askerini topladı ve onları savaşın yapılacağı yerde konuşlandırdı. Ordunun sancağını ise Zeyd bin Hattâb'a verdi. Savaş başladı, çok şiddetli çarpışmalar oldu. Asabiyet ve ganimet ordusu, akide ve iman ordusunun karşısında bölgeyi çok iyi bilmeleri ve sayılarının çok olması avantajlarını kullanarak, savaşın bidâyetinde İslâm ordusuna ciddi bir zayiat verdiler. O anlarda İslâm ordusu biraz dağıldı ve büyük bir şaşkınlık yaşadı.

İşte o zorlu anlarda Hz. Zeyd b. Hattâb, çok üzüldü ve o anda bir yandan onlar gibi olmaktan Allah'a sığınırken, bir yandan zafer için dua etti. Dedi ki: *"Ey Allah'ım! Arkadaşlarımın geri çekilip, dağılmasından dolayı senden özür diliyorum. Müslümanların mağlup olup, dağılmalarından sana sığınıyorum! Senin bu cahil düşmanlarından beri olduğumu sana ifade ediyorum!"* [48]

Zeyd b. Hattâb, Müslümanların bazısının kalplerine düşen kaçma arzusunun belirtilerini fark edince bir tepeye çıkıp kardeşlerine şöyle haykırdı: *"Ey insanlar! Dişlerinizi sıkın! Düşmanınızın üzerine yürüyün! İlerleyin Allah'a yemin olsun ki Allah onları yenilgiye uğratacaktır. İşte ben Allah onları yenilgiye uğratıncaya kadar ya da şehit olana kadar artık konuşmayacağım, tek bir söz etmeyeceğim. Gün söz günü değil, sadakatle düşman üzerine yürüme günüdür!"* [49]

Dişleri sımsıkı dudakları kapalı bir halde dilini kıpırdatmaksızın tepeden indi. Ona göre savaşın geleceği Reccâl'in akıbetiyle aynı noktada yoğunlaşıyordu. Reccâl'i bulmak amacıyla savaşan kalabalığı bir ok gibi yararak geçmeye başladı. Sonunda onu gördü. Bir sağdan, bir soldan ona ulaşmaya çalışıyordu. En sonunda onu boynundan yakalayıp, gurur, yalan ve alçaklıkla dolu başını kılıcıyla uçurdu.[50] Onun yıkılması ile Müseyleme'nin ordusu derin bir yara aldı, onlar dağıldı, Müslümanlar ise toparlandı ve saldırı iyice şiddetlendi.

[47] Taberi, *Tarih*, IV, 100.
[48] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, 121; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 357.
[49] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 272.
[50] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 121; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 357.

Şehadet Sevdası ve Gelen Mükâfat

O anlarda Zeyd b. Hattâb, ellerini gökyüzüne kaldırdı. Allah'ın (cc) kendisine verdiği bu büyük nimetten dolayı şükretti. Vaadini yerine getirmenin mutluluğunu hücrelerine kadar hissetti. Savaşın o safhasında Zeyd bin Hattâb (ra) hayatı için bundan daha iyi bir son olamayacağını anladı; bundan dolayı da Allah'tan Yemâme savaşında kendisini şahadetle rızıklandırmasını istedi. O bu arzu ile yanıp tutuşurken ensâr kardeşi Ma'n o anda aldığı bir kılıç darbesi ile gülerek cennete yürüdü. Zeyd onun şehit olduğunu görünce ellerini bir daha kaldırdı semaya: *"Allah'ım! Kardeşime nasip ettin, bana etmeyecek misin? Bana da nasip et o güzel yüzlü ölümü"* [51]dedi. Sahâbenin bu şehadet sevdası gerçekten insanı hayrete düşürecek boyuttadır. Onlar şehadeti öyle bir arzuluyorlardı ki başka hiçbir şeyi böyle arzulamıyorlardı.

Yaptığı bu duadan sonra Zeyd b. Hattâb, savaşmaya devam etti, o sırada Ebû Meryem künyeli birisi Zeyd'in önüne çıktı, onunla savaşmaya başladı ve bir müddet sonra Zeyd'i kılıcı ile yere serdi. Zeyd, bir elinde kılıç bir elinde sancak o meydanda savaşıyordu. O anda kılıç elinden düşüyordu; ama sancağı düşürmüyordu. Tam yere yığılırken sancağı Kur'ân'ın yücelttiği bir sahâbî olan Salim Mevlâ Ebî Huzeyfe'ye emanet ediyor, öylece cennete şehit olarak uzanıyordu.[52] Çok arzuladığı, dualarının başına hep koyduğu şehadete, Zeyd o meydanda kavuşuyordu. Ensâr kardeşi Ma'n'ın hemen arkasından o da o halkaya dahil oluyordu. [53]

Müslümanlar o gün o meydanda 70'i muhacir, 70'i ensâr olmak üzere 700, 1200 veya 1700 şehit vereceklerdi,[54] onlardan ikisi Zeyd b. Hattâb ile Ma'n b. Adi olacaktı. Müseylime de öldürülecek ve o tehlike sona erdirilecekti. Müslümanlar zafer haberi ile Medine'ye doğru yola çıktıklarında, Hz. Ebû Bekir ordusunu karşılamak için Hz. Ömer ile beraber onları bekliyorlardı. Zafer haberi alınıp, tebrikler getirildikten sonra Hz. Ömer, gaziler ara-

[51] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 121; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 357.
[52] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 445.
[53] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 121; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 357.
[54] Mustafa L. Bilge, "Yemâme", *DİA*, LXIII, 399.

sında abisini arıyordu. Aradı, aradı bulamadı, kimselere de sormuyordu, o ara oğlu Abdullah b. Ömer'i gördü: "Abdullah! Amcan nerede?" diye sordu. Abdullah gözleri dolu dolu oldu ve babasına cevap veremedi. Babası o celâdeti ile dillere destan olan babası "Ah! Zeyd" dedi; oğluna dedi ki: *"Madem amcan şehit oldu, sen neden geri geldin, sen de şehit olsaydın."* [55]

O anda Hz. Ömer şu sözü söyleyecekti gözyaşları içerisinde: *"Allah, Zeyd'e rahmet eylesin. O her iki güzele kavuşma da beni geçti. Benden önce Müslüman oldu ve benden önce şehadete kavuştu."* [56] Evet, Ömer'den önce dünyaya merhaba demişti. Ömer'den önce Müslüman olmuştu, şimdi de Ömer'den önce şehadet şerbetini içiyordu.

Hz. Ömer, o günden sonra hiç kardeşinin şehadetini unutmadı, hep onu hayır ve gıpta ile andı. Fakat onu demek ki nasıl seviyorduysa, ayrılığını her hatırladığında gözyaşlarına boğuluyordu. Yemâme'ye bakan tarafta oturur, oradan gelen rüzgârı konunun başında da belirttiğim gibi içine çekiyor: *"Sabâ rüzgârlarının her esişinde Zeyd'in kokusunu hissediyorum!"* [57] diyerek, ağlıyordu.

Katili İman İle Şereflenyor

Kaderin garip bir cilvesidir ki Hz. Zeyd'i şehit eden Ebû Meryem, Hz. Ömer devrinde Müslüman olacaktı. Hz. Ömer'in yanına geldiğinde, Zeyd'in katili olduğu için, Hz. Ömer'in en büyük düşmanı iken, Müslüman olduktan sonra en yakını ve en samimi dostu oldu. Bir defasında Hz. Ömer, ona: "Zeyd'i sen mi öldürdün?" diye sordu. Ebû Meryem: "Evet." dedi, sonra dedi ki: "Çok sevinçliyim ama Ey Mü'minlerin Emiri!" İman insanı nasıl değiştirir bunun en güzel örneği olarak Ebû Meryem sonra sözüne şöyle devam etti: *"Allah, ona benim vasıtamla şehadet mertebesini verdi, beni ise onun eliyle cehenneme atmadı. Söyle Ey Emire'l-Mü'minin ben sevinmeyeyim de kim sevinsin!"* [58] Bu söz karşısında Hz. Ömer yine gözyaşlarını tutamadı ağladı,

[55] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 122.
[56] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 122; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 340.
[57] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 298; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 445.
[58] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 444.

Ebû Meryem de iman şerefine nail olduğu için ağladı. Zeyd, şehadete yürürken, yani ölürken birisini diriltmişti. Hz. Ömer, bir dönem Ebû Meryem'i Basra kadısı olarak vazifelendirmiş, ona böyle bir görev vermişti. [59] Kardeş katilini vali yapan bir zihniyet, bir düşünce: İşte İslâm...

Zeyd'in şehadetinin üzerinden epey bir zaman geçmiş iken meşhur şair Mütemmim b. Nüveyre,[60] halife Ömer'in huzurunda bir şiir okur. Şiirinde öldürülen kardeşi hakkında bir şeyler söyler şair... [61] Bu dizeleri dinlerken Hz. Ömer duygulanır, yine "Ah! Zeyd" der; onun hakkında bir şeyler söyler. Sonra gözyaşları içerisinde: "Eğer becerebilseydim ben de kardeşim Zeyd hakkında şiirler söylerdim" der. O anda Şair Mütemmim der ki: "Ey Ömer! Keşke benim kardeşim de senin kardeşin gibi bu dünyadan mü'min olarak ve ölümlerin en güzeli olan şehadet ile gitseydi. Allah'a (cc) yemin ederim ki eğer benim kardeşim öyle ölseydi, onun arkasından hiçbir söz söylemez, hiçbir üzüntü de duymazdım. Ama gel gör ki benim kardeşim imansız olarak gitti, beni üzüntüye sokan da budur." [62]

Hz. Ömer, şair Mütemmim'in bu sözlerini duyunca birden kendine geldi, gözlerindeki yaşı silerek dedi ki: *"Vallahi bana bugüne kadar bu sözlerden daha etkili, teselli cümlesi söyleyen olmamıştı. Bu sözler kadar gönlüme huzur veren başka bir söz olmamıştı."* [63]

Şair Mütemmim ne kadar önemli bir noktaya dikkat çekiyordu değil mi? Önemli olan iman üzere gitmektir. Önemli olan imanla Rabbe karşı yürümektir. Ya imansız yürünse Allah (cc) korusun ebedi cehennemi hak etmiş bir şekilde gitse, bu telafisi olmayan bir durumdu. Allah hepimizi huzuruna iman üzere vardırsın.

[59] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 444.

[60] Yaşadığı dönemin en meşhur şairlerindendir. Bkz. İbrahim Sarmış, "Mütemmim b. Nüveyre", *DİA*, XXXII, 193.

[61] "Kardeşimin üzüntüsünden, bu gözümü kaybetmiştim. Sağlam kalan diğer gözümle o kadar çok ağladım ki sonuçta giden gözüm de akıttığı yaşlarla ona yardım etti." İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 445.

[62] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 445.

[63] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 122; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 445.

Hamdolsun ona ki iman ettik, iman şerefine nail olduk. Bu büyük bir nimettir. Peki, bu nimetin şükrünü eda etmeyecek miyiz? Nasıl etmeliyiz? Unutmayalım ki her nimetin şükrü kendi cinsindendir. İman nimetinin şükrü de imansızlıktan kavrulan yüreklere imanın tohumunu ekmektir. Sahâbe bu şükrü ödemek için dünyanın dört bir tarafına dağıldı ve bu topraklara geldiler. Şimdi sıra, sende, bende... Rabbim bizlere de iman nimetinin şükrünü eda ettirsin...

Zeyd b. Hattâb'ın bu dersi, bize çok şey söyledi, çok şey öğretti, inanıyorum ki siz bunların hepsini anladınız, duydunuz, zihinlere kaydettiniz, şimdi de hayatlarınıza inşallah taşıyacaksınız.

Ben ders boyunca çok isimden bahsettim, ama özellikle üçü menfi, üçü müspet, yani üçü örnek alınması gereken, üçü ibret alınması gereken altı isim üzerinden bazı mesajlar aktarmaya çalıştım. Şimdi o mesajları birer cümle ile size dersin sonunda vereyim ki iyice akıllarda kalsın ve iyice hayatlara taşınsın.

ZEYD B. HATTÂB'IN HAYATINDAN MESAJLAR

İBRET ŞAHSİYETLER

- *Reccâl b.Unfüve:* Resûlullah'ı dünya gözü ile görme bahtiyarlığına ersen bile, ahiret öncelikli değil de dünya öncelikli yaşarsan sonun hüsran olur. Geçici olanı kalıcı olana değiştirme ki elde ettiğin büyük fırsatları kaçırmayasın.

- *Talha en-Nemrî:* Aileni, kabileni, kavmini, mensubiyetini asla dinin önüne geçirmemeli, asabiyetin her türlüsünün iman ettiğin Peygamberinin ayaklarının altında olduğunu unutmamalısın! Bizden olsun; ama çamurdan olsun mantığına bulaşma ki O'nun ümmetinden olabilesin.

- *Müseylimetü'l-Kezzâb:* Hased insanı yiyip bitiren bir virüs, Allah'ın sana verdiğini yeterli görmeyip başkalarına verilenlere göz dikmek ve İblis'i şeytanlaştıran kötü bir hastalıktır. Kendini bu tehlikeli durumdan korumaya çalış ki Allah'ın rahmetine kavuşabilesin.

ÖRNEK ŞAHSİYETLER

- *Ömerü'l-Farûk:* Kardeşlik söz ile olmaz amel ile olur. Kardeşin için savaş ortamlarında olsan bile sırtındaki zırhı çıkarıp verebilirsen bu hukuku tam anlamı ile işletmiş olursun. Her ne durumda olursan ol kardeşlerini unutma ki unutulmayasın.

- *Ma'n b. Adî:* Allah'ı görüyormuşçasına kulluk etmenin adı ihsan, amelleri sadece ve sadece Allah'a hasrederek ortaya koymanın adı ihlâstır. İhsanı ve ihlâsı kulluğunun temeline yerleştir ki işin sonunda saâdete erebilesin."

- *Zeyd b. Hattâb:* Kardeşlerine abi olmak, hayırlarda öne geçmek, güzel işlerde öncü olmak, salih amellerde hep ilk sıralarda olmaktır. İlk olmayı kimselere kaptırma ki Ömer gibi kardeşlere abi olabilesin, kendinden sonra gelenlere örnek gösterilebilesin

Şehitlerin Hanımı

ÂTİKE BİNT ZEYD

Radîyallahu Anhâ

Nevşehir

مَنْ أَرَادَ الشَّهَادَةَ
فَلْيَتَزَوَّجْ عَاتِكَةَ بِنْتِ زَيْدٍ

Medine halkı şöyle diyordu:
"Her kim şahadete ulaşmak isterse,
Âtike bint Zeyd ile evlensin."

(İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 112)

Yemin ettim, nefsim ve bedenim!
Senin için mahzun olmaya devam edecek!
Âtike bint Zeyd (r.anhâ)

(İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 288)

Adı	Âtike bint Zeyd
Anlamı	İffetli ve pâk kadın
Künyesi	Tespit edilemedi.
Lakabı	Tespit edilemedi.
Baba Adı	Zeyd b. Amr b. Nüfeyl
Anne Adı	Ümmü Kureyz bint Abdullah
Kabilesi	Adiyyoğulları/Mekke
Doğum Yeri	Mekke
Doğum Yılı	N. Öncesi, 3/ Miladî, 607
İslam'a Girişi	Nübüvvetin ilk yılları
Sohbet Süresi	23 yıl
Rivayeti	Tespit edilemedi.
Eşi/Eşleri	Abdullah b. Ebî Bekir, Zeyd b. Hattab, Ömer b. Hattab, Zübeyr b. Avvam, Hüseyin b. Ali
Vefat Yeri	Baki Kabristanlığı/ Medine
Vefat Yılı	Hicrî, 61/ Miladî, 681
Vefat Yaşı	74

Şehitlerin Hanımı
ÂTİKE BİNT ZEYD
(Radîyallahu Anhâ)

Allah'a (cc) hamd, O'nun âlemlere rahmet olarak gönderdiği Kutlu Nebisi'ne salât ve selam, O Nebi'nin (sas) mübarek ellerinde yetişen adını bildiğimiz bilmediğimiz tüm ashâb-ı kirâm efendilerimize selam, o ashâbın içerisinde farklı bir yere sahip olan bir hanım sahâbî, bir annemiz olan Âtike bint Zeyd validemize de selam olsun.

82 İl 82 Sahâbî denilerek yola revan olundu ve bu güzel yürüyüşün 33. durağına erişildi. Bu bahiste saâdet asrında pek emsali olmayan bir annemize, 'Şehitlerin Hanımı' üst başlığında misafir olacağız.

Hz. Âtike ve Nevşehir

Osmanlı kaynaklarında çok bir güzel vilayetimiz olan Nevşehir'in adı *Nevşehir-i Dilârâ*'dır.[1] Dilârâ, gönül süsleyen, gönül bezeyen anlamına gelir.[2] İstedik ki Nevşehirimiz'de, Hz. Âtike validemiz diyelim hem Asr-ı Saâdet'te onun gönüllerini süslediği sahâbî efendilerimizi de onun vesilesi ile analım hem de kendi gönüllerimize o güzel dünyadan imanlarımıza ziynet olacak güzellikler taşıyalım.

Duamız şu olsun ki Mevlâ bizleri onların yolundan, izinden, o bereketli hayatlarından ayırmasın; anlayıp, kavrayıp, yaşamaya gayret edenlerden bizleri eylesin.

---

[1] İlhan Şahin, "Nevşehir" *DİA*, XXXIII, 64.

[2] İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, I, 709.

Dikkat çektiğimiz üzere, Atike bint Zeyd'i *Şehitlerin Hanımı* serlevhasında anlamaya çalışacağız. Evet, yanlış söylemedik; şehit hanımı değil, şehitlerin hanımı... O, yastığını Asr-ı Saâdetin beş büyük insanı ile paylaşmış, beşini de şehit olarak bu dünyadan yolcu etmiş, beş büyük kamete şahitlik etmiş bir annemizdir. 'Bu nasıl bir berekettir? Nasıl bir şereftir? Böyle bir şerefe başka bir hanım sahabî nail olmuş mudur? Yoksa bu şeref sadece ve sadece Atike validemize mi aittir?' Bütün bu soruların cevaplarını birazdan göreceğiz.

Biz şehitler anası olan birçok hanım sahâbî biliyoruz. Yedi oğlunu Allah yoluna kurban veren Sümeyra'yı biliyoruz, asıl adı Afra bint Ubeyd olan o büyük İslâm hanımını... Dört oğlunu kurban veren şair bir hanım olan Hansâ validemizi biliyoruz,[3] iki oğlunu kurban veren bir sevda kahramanı Nesibe bint Ka'b'ı da biliyoruz. Bunun ile birlikte arka arkaya yaptığı beş evliliğinde de kocalarının hepsini peşi sıra Allah yoluna kurban veren sadece Atike validemizi biliyoruz.

Kimdir Bu Bahtiyar Hanım? Atike bint Zeyd, Allah Resûlü (sas) tarafından, Kur'ân'da Hz. İbrahim için kullanılan bir ifade olan 'tek başına bir ümmet" [4] nitelendirmesine benzeterek, tek başına bir ümmet olduğu söylediği, [5]büyük muvahhid Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in kızıdır. Onun kızı olduğu için de Aşere-i Mübeşşere'den olan Saîd b. Zeyd'in kız kardeşidir, Ancak onların babaları bir, anneleri başkadır.

---

[3] Hz. Sümeyra ve Hz. Nesibe validelerimiz bu çalışma içerisinde anlatılacağı için onlara burada değinmeye ihtiyaç duymuyoruz. Ancak şair bir hanım olan Hansâ validemiz için kısa bir bilgi verelim. Asıl adı Tümâdır binti Amr' dır. Ancak o daha çok Hansâ (çekik burunlu) lakabı ile anılır. Arap edebiyatında kadın şairlerin en önde geleni kabul edilir. Şiirlerinin çoğunu Câhiliye devrinde söylemiştir. Savaşlardaki, yiğitlik, kahramanlık sahnelerini çok farklı bir üslup ile anlatmıştır. Özellikle mersiye türünde meşhur olmuştur. İki kardeşi câhiliye döneminde öldürülünce onlar için mersiyeler söylemiştir. Daha sonra dört oğlunu şehit veren Hansâ validemiz, sabrı ve metaneti ile herkesi kendine hayran bırakmıştır. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2486-2488; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 89-91; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 387-389.

[4] *"Gerçekten İbrahim, hak dine yönelen, Allah'a itaat üzere bulunan, tek başına bir ümmet idi. O hiçbir zaman müşriklerden olmadı. Allah'ın nimetlerine şükreden bir zat idi. Allah onu seçmiş ve doğru yola iletmişti."* Nahl 16/120, 121.

[5] "O, İsa b. Meryem ile benim aramda tek başına bir ümmet olarak haşr olunur." el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, XIV, İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 224.

Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in üç evlilik yaptığını görüyoruz. İlk evliliğini Safiyye bint el-Hadramî isimli hanım ile yapmıştır. Bu kadın, kocasının tevhid ehli olmasını bir türlü hazmedememiş, hep ona karşı olmuş, hatta Hz. Ömer'in babası Hattâb ile beraber bir olup, kocasına epey sıkıntılar yaşatmıştır.[6] Zeyd b. Amr, hanımının bu halinden bıkmış, bu konuda bazı şiirler söylemiştir.[7]

Zeyd b. Amr'ın yaptığı ikinci evlilik, Saîd b. Zeyd'in annesi olacak olan Fatma bint Ba'ce'dir. Bu hanım kocasının söylediklerini kabul etmiş, sonrasında ise iman ile tanışmış ve mü'mine bir hanım olarak vefat etmiştir. [8]

Zeyd b. Amr'ın yaptığı üçüncü evlilik ise Ümmü Kureyz (Kürz) el-Hadramiyye [9]isimli hanım iledir. Bu hanım ise Hz. Âtike bint Zeyd'in annesidir. Annesinin soyu şu şekildedir: Ümmü Kureyz bint Abdullah b. Ammâr b. Mâlik el-Hadramiyye... [10]

Hz. Ömer ile olan yakınlığına gelince ileri de hanımı olmasının dışında hem amcasının kızı hem amcasının torunudur. Bu ikisinin nasıl bir arada olduğuna gelince, bunu önceki sayfalarda Saîd b. Zeyd bahsinde belirtmiştik. Çok karıştırılan bir husus olduğu için bir daha belirtmekte fayda görüyoruz. Câhiliye döneminde Araplar, babalarının hanımları ile yani üvey anneleri ile babalarının ölümlerinin ardından evlenmeyi uygun görürlerdi.[11] Hz. Ömer'in dedeleri içerisinde böyle bir evlilik vuku olmuştu.

Zeyd b. Amr'ın ve Hz. Ömer babası olan Hattâb'ın babası, Nüfeyl b. Abduluzza idi. Nüfeyl, Hayye bint Câbir b. Ebî Habib[12] isminde bir hanım ile evlenmiş, bu evlilikten Hz. Ömer'in babası Hattâb doğmuştu. Nüfeyl

[6] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 303.
[7] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 303, 304.
[8] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 495; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 728.
[9] İbn Sa'd, bu hanımın soyunu şöyle verir: Ümmü Kürz (Kureyz) bint el-Hadramî b. Ammâr b. Mâlik b. Rebi'a... Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 286, 287.
[10] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2570.
[11] Bu kötü adet, şu ayet ile ebediyen haram kılınmıştır: *"Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir hayâsızlıktır, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur."* Nisa, 4/22.
[12] Bu hanımın isminin Ceydâ bint Hâlid b. Câbir b. Ebî Habîb b. Fehm olduğu da söylenmiştir. Bkz. el-İsfehânî, *Kitâbü'l-Eğânî*, III, 117.

ölünce, bu sefer üvey oğlu olan Amr ile evlenmiş bu evlilikten de Zeyd doğmuştu. Dolayısı ile Hattâb ile Zeyd'in anneleri birdi; babaları ise birinin Nüfeyl, diğerinin ise oğlu Amr idi. Böyle olduğu için, Hattâb hem Zeyd'in amcası hem de anne bir kardeşidir.[13] Bundan dolayıdır ki gerek Saîd b. Zeyd için gerek Âtike bint Zeyd için, Hz. Ömer'e olan yakınlıkları söylenirken amca çocukları oldukları söylenir. Bu doğru olduğu gibi amca torunudur iddiası da doğrudur.

Muvahhid ve Hanif Bir Babanın Kızı

Âtike bint Zeyd'in babası olan, Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, câhiliye devrinde yaşamış, ama hiçbir zaman şirke bulaşmayarak hanif bir ömür sürmüş, sonunda da inancı uğruna şehit olarak bu dünyadan göçüp gitmiştir.[14]

Hanifler, malumunuz fetret döneminin mü'minleri, yani müslümanlarıydı. Nübüvvet öncesi yaşayan bu dini çevreyi biz üç sınıf halinde değerlendirebiliriz:

1- Nübüvvetten önce yaşayan ve o hal üzere de vefat edenler.

Bu sınıfa örnek olarak; Ka'b b. Lüeyy, İbn Heyyeban, Kuss İbn Saîde ve Zeyd b. Amr ibn Nüfeyl verilebilir. [15]

2- Nübüvvete yetişmelerine rağmen iman etmeyip, inkâr yolunu tutanlar.

Bu sınıfa da örnek olarak, Ebû Âmir b. Seyfi, Ebû Kays b. Eslet, Ümeyye b. Ebî Salt ve Efendimiz'in (sas) halasının oğlu Ubeydullah b. Cahş verilebilir.[16]

3- Nübüvete yetişip Haniflikleri İslâm ile devam ettirenler.

Bunlara da Varaka b. Nevfel, Hz. Hatice, Hz. Ebû Bekir, Saîd b. Zeyd ve tabi ki Efendimiz (sas) örnek olarak verilebilir. [17]

---

[13] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 303; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 127; Halit Özkan, "Zeyd b. Amr", *DİA*, XLIV, 316.

[14] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 306; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 224.

[15] Âlûsî, Mahmud Şükri, *Bülûğu'l-Ereb fi Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab*, II, 244, 282.

[16] Âlûsî, Mahmud Şükri, *Bülûğu'l-Ereb fi Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab*, II, 244, 282.

[17] Mahmud Şükri Âlûsî, *Bülûğu'l-Ereb fi Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab*, II, 244, 282.

İşte bu haniflerden biri olan Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, câhiliyenin zifiri karanlığında yaşamış; ama şirke bulaşmamış biridir. O Mekke'de asla putlara tapmaz, içki içmez, zina etmez, müşriklerin tüm ibadet şekillerini reddeder, putlar adına kesilen kurbanların etlerini asla yemezdi. Ancak kendisi nasıl Allah'a (cc) ibadet edeceğini de bilmez, ara ara Hira dağına ve o dağdaki mağaraya gider inzivaya çekilir, nasıl kulluk edeceğinin ızdırabı altında inlerdi.[18]

Onun Mekke'de olduğu günlerin birini, Hz. Ebû Bekir'in kızı Esma validemiz şöyle anlatır: *"Zeyd b. Amr b. Nufeyl'i sırtını Kâbe'ye dayamış bir halde iken gördüm, diyordu ki: "Ey Kureyş topluluğu! Zeyd'in nefsini elinde bulundurana yemin ederim ki benden başka hiçbiriniz, İbrahim'in dininde değilsiniz." Sonra da sözlerine şunları ilave etti: "Allah'ım! Eğer hangi ibadet tarzının hoşuna gideceğini bilseydim, sana o şekilde ibadet ederdim. Fakat bunu bilmiyorum." Sonra da avuç içlerinin üzerine secde ederdi."* [19]

Sahâbe-i kirâmdan Âmir b. Rebîa ise bize şunu naklediyor: "Zeyd b. Amr'dan işittim, bir gün şöyle diyordu: 'Ben Hz. İsmail'in soyundan gelecek bir nebî bekliyorum. O'na yetişebileceğimi zannetmiyorum; ama iman ediyor, tasdik ediyor ve kabul ediyorum ki O, hak nebîdir. Eğer senin ömrün olur da O'na yetişirsen ey Âmir, benden O'na selâm söyle!' Âmir diyor ki sonra bana dedi ki: 'Bak sana O'nun şemailinden haber vereyim de sakın şaşırma!' Ben de: 'Buyur anlat' dedim. Başladı anlatmaya, en küçük teferruatına kadar anlatıp durdu. Sonraları gün geldi ben de Müslüman oldum. Allah Resûlü'ne (sas), Zeyd'in dediklerini bir bir anlattım. Selâmını söyleyince toparlandı ve Zeyd'in selâmını aldı. Ardından da şöyle buyurdu: **"Ben Zeyd'i cennette eteklerini sürüye sürüye yürürken gördüm."** [20]

Abdullah b. Ömer de bir rivayetinde bize Zeyd b. Amr ile Efendimiz'in (sas) bir davet münasebeti ile karşılaşmalarından bahseder. Bu karşılaşmada ne Zeyd b. Amr, Efendimiz'in (sas) gelecekte gönderilecek elçi olduğunu biliyor ne Efendimiz (sas) onun bir tevhid âbidesi olduğunu tam anlamı ile biliyordu. Bir bilselerdi, aynı yolun yolcuları olduklarını, her halde birbir-

[18] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 298; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 222-224.
[19] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 298.
[20] Taberî, *Târih*, II, 295,296; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 223.

lerini asla bırakmazlardı. Efendimiz (sas) o günler daha gençliğinin zirvelerindedir. Mekke'nin geleneksel bayramlarından biridir. Tüm halk Beldah vadisinde toplanmış, yemekler yapılıyor, eğlenceler tertipleniyor. Efendimiz (sas) halalarının zoru ile buraya gelmiş ve bir kenarda oturmaya başlamıştır. Gelen yemeklerden yemiyor, sadece etrafı seyrediyordu. Zeyd b. Amr da ordadır; o da yemek yemiyor, ısrar edenlere de diyor ki: *"Ben Allah adına kesilmeyen etlerden yemem, sizin gibi leş ve kan yemem, ben putlar adına kesilen kurbanların etlerini yemem. Ben sizin inandıklarınıza da inanmam. Benim ilahım İbrahim'in ilahıdır ve benim dinim İbrahim'in dinidir."* [21]

Efendimiz (sas) bu sözleri duyunca şok olmuştu. Çünkü ilk kez böyle şeyler duyuyor, o da aynı şeyleri düşünmesine rağmen, bu konuda şimdilik kimselere bir şeyler söylemiyordu. Bu sözler, o günün Mekke'sinde duyulmaya alışık sözler değildi. Mekke nerden bilecekti ki şuan içlerinde bulunan genç Muhammed de bir gün aynı sözleri söyleyecek, hatta daha da ötesini dile getirecek ve onların tüm değer verdikleri putları birer birer kıracaktı. Zeyd b. Amr artık önüne gelenlere bu inancını anlatıyor, insanları şirkten tevhide doğru taşımaya çalışıyordu.

Tevhid Uğruna Ödenen Bedeller

O günler insanların kızlarını diri diri toprağa gömdükleri günlerdi. Zeyd b. Amr ortada daha vahiy yokken, vahyin dilini konuşuyor nerede gömülmek üzere bir kız çocuğu görse; *"Bi eyyi zenbin kutilet/Hangi suçtan dolayı öldürüyorsunuz?"*[22] diyordu ve daha vahiy yokken Zeyd b. Amr, insanları böyle uyarıyordu. Zeyd b. Amr duysa ki biri kızını gömecek, , koşuyor hemen o adamın yanına; yalvarır, yakarır eğer vazgeçirmeye muvaffak olursa tamam, yok eğer olmazsa bu sefer şunu teklif ederdi: "Kızını bana ver ben bakayım, ben büyüteyim. Büyünce gelir bakarsın, ister alır, ister bana bırakırsın." Böyle yaparak onlarca kız çocuğunun hayatını kurtardığını kaynaklarımız bizlere aktarırlar.[23]

[21] Buhâri, *Menâkib*, 24; Ibn Asâkir, *Târihu Medineti Dımaşk*, XIX, 496-497.
[22] Tekvir 81/9.
[23] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 298.

Zeyd b. Amr'ın bu hali, Mekkelileri rahatsız etmiş, bundan dolayı da Hz. Ömer'in babası olan Hattâb'ın baskı ve işkencelerine defaatle maruz kalmıştır. [24] Hattâb, Zeyd b. Amr'a öyle baskılar yapmıştır ki Mekke'yi ona dar etmiştir. Zeyd b. Amr bir müddet bu işkencelere sabır ettikten sonra gelecek son peygamberin ayak izlerini sürmek için Şam'a gidecektir. Oralarda bulunan bazı din adamları ile görüşecek, beklenen son peygamber ile alakalı bilgiler edinecektir.

O günlerde gerek Hıristiyan, gerek Yahudi din adamları da, gözlerini semaya dikmiş, gelecek son elçiyi beklemektedirler. Zeyd bu din adamlarına gelip derdini anlattığında kendisini şok edecek bir cevap alacaktı: "Doğru şeyi, yanlış yerde arıyorsun."[25] Evet, aradığı doğruydu, o son elçiyi arıyordu. Ama arayacağı yer Şam, Busra yada Hicaz'ın herhangi bir yeri olmamalıydı. Çünkü tüm işaretler Faran Dağlarını, İbrahim'in, İsmail'in şehrini gösteriyordu. Daha fark edilmemişti; ama tüm parmaklar Ebû Talib'in yetimini gösteriyordu. Zeyd b. Amr, aramış aramış ve aradığının izini sonunda bulmuştu. O iz geldiği yer olan Mekke'den başka bir yer değildi. O halde hemen oraya geri dönmeliydi. Zeyd b. Amr da bunu yapacak, Mekke'ye doğru geri dönecekti.

Dönüş yolunda Cüzamlılar (Lahm) kabilesinin yurtlarından geçerken, bu bedevî kabile Zeyd b. Amr'ı yolundan alıkoyacak ve ona yolculuğunu tamamlatmayacaklardı. Bu kabile, bu tevhid yolcusunu ne yazık ki öldürmek isteyeceklerdi. Zeyd b. Amr yıllar süren bu mücadelesini şimdi canı ile ödeyecekti. Zalim kılıçların altında can verirken dudaklarından şu cümle süzülecekti: *"Ya Rabbi! Ben gönderilecek son elçiden mahrum oldum. Ne olur sen oğlum Saîd'i ondan mahrum etme!"* [26]

Büyük tevhid kahramanı hayata veda ederken bu sözlerle veda ediyor, kılıçlar altında doğranırken, Allah'tan bunu istiyordu. Allah da elbette bu yürekten yapılan duaya icabet ediyor ve Zeyd'in oğlu Saîd'i, Efendimiz'in (sas) ilk halkasının içerisine dâhil ederek, Aşere-i Mübeşşere'nin bir ferdi

[24] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 306, 307.
[25] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 446.
[26] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımaşk*, XVI, 514.

olmasını ona nasip edecekti. Saîd'in o halkaya dâhil olması, kız kardeşi Atike'nin de imana taşınmasına sebep oluyordu.

Güzel, Pak ve İffetli Bir Hanım

İşte Atike validemiz böyle tevhid üzere işin bedelini ödemiş bir evin kızıydı. Doğum tarihi net olarak bilinmese de Saîd b. Zeyd'den küçük olduğu kesindir. Babasının vefatından önce de doğduğu için, nübüvvetten üç yıl önce doğmuş olması gerekir.

Mekke hayatı hakkında çok fazla bilgimiz yok, zaten yaşı küçük olduğu için öyle adını hadiseler içerisinde de görmüyoruz. Ancak bildiğimiz bir hakikat var ki ilk yıllarda abisi Saîd b. Zeyd ve yengesi Fatıma bint Hattâb ile birlikte Müslüman olmuş,[27] Efendimiz (sas) bu iman ailesinin Dârü'l-Erkam'a gidip gelmesini beklememiş; çünkü daha Müslüman olmamış olan Ömer'in onları fark etmesini istememiş, bundan dolayı da onların evine bir Kur'ân muallimi göndermişti. O muallim Habbab b. Eret'ti.[28] O büyük sahâbî Saîd b. Zeyd'e ve hanımı Fatıma bint Hattâb'a Kur'ân öğretirken, Atike de bazen onlara eşlik etmiş, o da vahyin mesajlarını orada öğrenmişti. Böylece Atike validemiz Mekke hayatını abisi ve yengesi ile beraber geçirmiş ve yine onlarla beraber Medine'ye hicret etmiştir. [29]

Atike validemiz, Medine'ye hicret edince; Suffa Mektebi'nin talibelerinden biri olmuştur. Mescide çok düşkün, ibadet hayatına çok özen gösteren biri olarak ismi öne çıkmıştır. Her ne kadar hadis rivayetinde pek ismine rastlamasak da başta İbn Hazm olmak üzere birkaç âlimimiz onun ilminin ileri derecede olduğunu rivayet ederler.[30]

Her insana isminden bir nasibi vardır ya; Atike validemiz de bu ilkeden fazlaca nasibini almıştır. Atike; *güzel, pak, temiz, iffetli hanım* demektir.[31] Bu sıfatların hepsi onda mevcuttur. O iffeti ile pakizeliği ile bilinir, hele cemal

[27] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 180.
[28] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 79.
[29] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 180.
[30] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 306.
[31] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IX, 39.

sıfatı yani güzelliği dillere destan olabilecek düzeydedir. Mekke'de ve Medine'de bir genç kız olarak büyürken, onlarcası onunla evlenmek için seferber olacaklardır. Ama o gelen her teklifi reddedecektir. Neden? Çünkü onun gönlü başka birinde, birinin gönlü de ondadır. Sahâbe için bu tarz meseleleri konuşmak belki ilk anda bize garip gelebilir, ama unutmayalım; onlar da insanlar ve onlar da beşerler... Zaten böyle olduğu için hayatın her alanında bize rehber ve öncü oldular.

Gençler âşık olmayı bile onlardan öğrenecekler, biz ebeveynler böyle bir durum ile karşılaşınca nasıl davranacağımızı onlardan öğreneceğiz. Bunun normal bir hal olduğunu, birine gönül kaptırmanın insanî bir durum olduğunu, asıl önemli olanın helal daire dışına çıkmamak gerektiğini hepimiz onlardan öğreneceğiz...

Kim Var Gönlünde?

Peki, Atike validemizin gönlünde kim vardır? Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah vardır... Hz. Ebû Bekir, hayatı boyunca dört evlilik yapmış, bu evliliklerinden 3 kızı, 3 de oğlu olmuştur.[32] Kızlarının biri hicretin nazlı gelini *Zâtu'n-Nitakayn* lakaplı Hz. Esma, biri annemiz Hz. Aişe, diğeri ise Ümmü Gülsüm'dür. Bu son kızı, annesinin karnındayken, Hz. Ebû Bekir vefat ediyor, yani o babasını göremiyor, daha sonraları o kız meşhur sahâbî Talha b. Ubeydullah ile evleniyordu.[33] Hz. Ebû Bekir'in oğullarına gelince, onlardan en küçüğü Esma bint Ümeys'ten olan Muhammed'dir. Muhammed b. Ebî Bekir'in pek babası ile bir hatırası yoktur. Babası vefat edince o 3-4 yaşlarında idi, daha sonra annesi Hz. Ali ile evlendi ve Muhammed, Hz. Ali'nin terbiyesinde büyüdü. Diğer iki oğluna gelince onlardan büyüğü Hz. Esma'nın baba-anne bir kardeşi olan Abdullah, diğeri ise Hz. Aişe validemizin baba-anne bir kardeşi olan Abdurrahman'dır.[34]

Hz. Ebû Bekir'in yıllar yılı sürecek olan, evlatları ile çeşitli imtihanları olmuştur. Demek ki çocuklarla imtihan edilme meselesi, Hz. Ebû Bekir gibi

[32] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 364, 365.
[33] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 365.
[34] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 365.

bir babanın bile bir derdidir. Öyleyse bu konuda bazı şeylerle karşılaşınca ortalığı velveleye vermeye gerek yok. Çocuk bir nimettir, her nimette külfeti ile gelir. Yapılacak iş o nimetin şükrünü eda etme adına Hz. Ebû Bekir gibi sabırla davranmaktır.

Hz. Ebû Bekir'in oğlu olan Abdurrahman yıllarca iman etmedi. Bedir'e, Uhud'a müşriklerin safında katıldı. Hatta daha sonraları babasına diyecekti ki: "Ben seni Bedir'de gördüm, ama seninle savaşmamak için yolumu değiştirdim." Babası: "Eğer ben seni görmüş olsaydım, seninle muhakkak savaşırdım" diyecekti. Ayrıca hem Bedir'de hem Uhud'da Müslümanlara meydan okuyarak, karşısına çıkacak asker istemiş, ikisinde de Hz. Ebû Bekir oğlunun karşısına geçmek için hareket edince, Efendimiz (sas) onu engellemiştir.[35] Abdurrahman, Mekke fethine kadar Müslüman olmayacak, bu hali ile babasını çok üzecek; ama daha sonraları çok iyi bir Müslüman olacaktı.[36] Dikkat buyurun, Hz. Ebû Bekir'in oğlu tam 21 sene küfür yolunda yaşayacaktı, yani 21 sene namaz kılmayacak, 21 sene oruç tutmayacak, 21 sene içki içecek, şunu yapacak, bunu yapacaktı. Hz. Ebû Bekir de 21 sene onun için gözyaşı dökecek, 21 sene onun için dua dua yakaracaktı...

Asıl konumuz bu olmadığı için detaylara girmeden Hz. Atike'nin üzerinden Hz. Ebû Bekir'in diğer oğlu Abdullah ile nasıl bir babalık ilişkisi ortaya koyduğunu da size anlatmaya çalışacağım.

Atike validemiz ile Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah, daha Mekke'de iken birbirlerini sevmişler, Medine'ye gelince biri genç bir erkek, diğeri güzelliği dillere destan olan genç bir kız olmuş... Birbirlerinde gönülleri var; ama bir isim var ki bu evliliğe karşı çıkıyor. Kim o isim? Hz. Ebû Bekir... Peki, neden böyle bir babanın kızına, Saîd b. Zeyd gibi bir abinin kız kardeşine Hz. Ebû Bekir karşı çıksın? Hz. Ebû Bekir, bu işe Atike validemizin penceresinden bakarak karşı çıkmıyor; o da Atike'nin ahlak ve iffetini tasdik ediyor; ancak Hz. Ebû Bekir, kendi oğluna güvenmiyor. Neden peki? Hz. Ebû Bekir diyor ki: *"Abdullah Atike'ye âşık; zaten biraz yapı itibari ile biraz gevşektir. Atike ise*

[35] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 463; İbn Abdilberr, *İstiâb*, II, 368.

[36] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1171-1173; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 462-464; İbn Abdilberr, *İstiâb*, II, 368-370.

çok güzel bir hanım, korkarım ki bizim çocuk bu aşkının yüzünden dünyasını da ahiretini de ihmal etsin. Korkarım ki hanımının dizinin dibinden ayrılmasın."[37]

Hz Ebû Bekir, oğlunun tabiatını çok iyi biliyor, sorumluluğunun bilincinde olan bir baba olarak endişeleri var ve bu endişelerinin yüzünden bu evliliğe karşı çıkıyor. Ama ne yapıyorsa oğlunu ikna edemiyor ve en son Atike validemiz ile Abdullah'ı evlendiriyor.[38] Peki, haklı çıkıyor mu Hz. Ebû Bekir? Çıkmaz mı? Abdullah hanımına o kadar düşkün biri oluyor ki genç yaşına rağmen birçok sefer ve cihaddan mahrum kalıyor.

Abdullah'ın ilk katıldığı sefer Mekke Fethi'dir.[39] Bedir'de yaşı 15-16'dır; nice sahâbî çocukları 15'in altında Sukya evlerinin önünde Bedir'e gitmek için gözyaşı dökerlerken Abdullah cihada katılmak istemiyor. Uhud'da yaşı 16-17'dir; Hendek'de 20-21'dir; Hudeybiye'de 22-23'tür; bu gazvelerin arasında onlarca seriyye olur; bunların hiçbirinde Abdullah'ın ismi yoktur. Evliliğinden önce olan bazı gazve ve seriyyelere katılmadığı gibi, evlendikten sonra da hiçbirine katılmayacaktır.[40]

Bir Babanın Endişeleri

Baba Hz. Ebû Bekir, oğlunun bu halinden, normal olarak ahireti adına endişelenir. Bakın babaya: "Bana ne?" demiyor. "Evlendi gitti, ben ne yapabilirim" demiyor. "Ben ona şunu yaptım, bunu yaptım evlendirdim, babalık görevini yerine getirdim, koca adam oldu" falan demiyor, bilakis sorumluluğunun altında inliyor ve oğlunu içerisine düştüğü yanlış tavırlardan kurtarmak için elinden geleni yapmaya çalışıyor.

Kaç kez uyarır Hz. Ebû Bekir oğlunu, ama Abdullah bir türlü hanımını terk edip de cihada katılamaz. Sonra Hz. Ebû Bekir, bakar ki yavaş yavaş cemaatle namazları da aksatmaya başlar ve bir gün bir Cuma namazını kaçırır Abdullah... Bu bardağı taşıran son damla olur. Ne yapar Hz. Ebû Bekir,

[37] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1016; İbn Abdilberr, *İstiâb*, IV, 431.
[38] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1016; İbn Abdilberr, *İstiâb*, IV, 431.
[39] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 20; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1016.
[40] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 20; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1016.

oğlunu alır karşısına ve ona der ki: *"Oğlum! Atike senin aklını başından almış, sen onun için ahiretini kaybedeceksin. Bu senin için de onun içinde hayırlı olmaz. İyisi mi ikiniz içinde hayırlı olanı bu evliliği sonlandırmanızdır."* Abdullah yok falan dese de[41] Hz. Ebû Bekir, kararlı bir biçimde bu iş için ısrarcı olur ve onları birbirlerinden ayırır.[42] İkisi de genç daha, yaşları 20'e ya varmış, ya varmamış... Bazı şeyleri tam olarak düşünemeyebilirler;ama onca işine rağmen Hz. Ebû Bekir'in bu ızdırabı gerçekten çok önemlidir.

Ne olur bu iki sevdalıya? Onlar âşık, öyle aşk bir anda sönen bir şey midir? Boşanmalarına rağmen, sevdaları sönmez; Hz. Ebû Bekir, bir gün evinin avlusunda otururken, Abdullah'ın bir şiir okuduğunu duyar. Şiirinde o kadar içli, o kadar dokunaklı şeyler söyler ki[43] Hz. Ebû Bekir'de oğlunun o haline dayanamaz ağlamaya başlar. Sonra bir daha oğlunu karşısına alır, ona cemaat ile namazı ve cihadı terk etmeme şartını koşarak, hanımına geri dönebileceğini söyler. Abdullah da söz verir, bunun üzerine Atike ile yeniden evlenir.[44]

Gerçekten de Abdullah sözünde durur, o günden sonra ne cemaat ile namazlarını ne cihadı terk eder. Mekke fethinde katılır, Huneyn gazvesine katılır, sonrasında Taif muhasarasına katılır ve orada bir ok ile yaralanır. Yaralı bir biçimde Medine'ye gelir. Atike validemiz, çok sevdiği eşinin yaralı

---

[41] Hz. Ebû Bekir, oğluna hanımını boşaması için ısrar edince, Abdullah şöyle bir şiir okur:.
"Bana eşini boşa diyorlar!
Nefsin hülyasını süsleyecek başka bir kadın al diye ısrar ediyorlar!
Ev halkından birisinden bile ayrılık zorken
Böyle büyük belalara beni niye düşürüyorlar!.
Ben ve eşim, şefkatle yavrusunun kokusu peşinde seğirten, deve gibiyiz.".
İbn Abdilberr, *İstiâb*, IV, 431, 432.

[42] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1016; M. Zihni Efendi, *Meşhur Kadınlar*, II, 28.

[43] Abdullah b. Ebî Bekir'in okuduğu şiirin bir kısmı şöyledir:.
"Ey Âtike! Güneş dünyayı aydınlattığı müddetçe!
Yıldızlar gökyüzünü parlattığı sürece,
Unutmadan seni, bekleyeceğim böylece!
Onun çok güzel huyu, zeki bakışı ve soylu bir konumu vardır!
Herkes tarafından takdir edilen bir hali ve endamı vardır!
Benim gibi biri, nasıl onun gibi birini boşar ve buna dayanır!
Onun gibi birisi, boş yere boşanırsa, bunu kim kabullenir!" İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1016.

[44] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1016.

olarak gelmesine çok üzülür ve onun için şiirler ve mersiyeler okur.[45] Abdullah, hanımını o kadar çok sevmektedir ki yaralı yaralı hanımına şunu söyler: *"Gel bana bir söz ver; ben eğer ölürsem evlenmeyeceğine dair... Eğer bana söz verirsen ben mihrin dışında sana şu bahçemi, şu kadar malımı bırakırım."*[46] Atike validemiz de Abdullah'a söz verir ve Abdullah aldığı o yara üzerine şehit olarak bu dünyadan çeker gider. Hz. Ebû Bekir, oğlunun şehadetine çok sevinir ve oğlunun şehit olmasına sebep olan oku yanında hatıra olarak saklar. [47]

Oğlunun Şehadetine Hamd Eden Bir Baba

Abdullah b. Ebî Bekir'in şehadetinin üzerinden neredeyse 6 yıl geçmiş, Efendimiz (sas) vefat etmiş, Hz. Ebû Bekir hilafet görevine seçilmişti. O günler Taif halkı da tamamen Müslüman olmuş ve bir heyet çeşitli sebeplerden dolayı Medine'ye gelmişti. Halife Ebû Bekir'in huzurunda taleplerini söyledikten sonra Hz. Ebû Bekir yanında sakladığı oku çıkarmış ve: *"Bu oku içinizden tanıyan var mı?"* diye karşından duran Taiflilere sormuştu. O ok, özel bir oktu. Belli ki iyi bir ustanın elinden çıkmış, ucu iyice sivriltilmişti. O okun ustası, gelen heyetin içerisindeydi. Bir anda Sakifliler/Taifliler korktular; acaba Hz. Ebû Bekir bunu niye soruyordu? Acaba bir kan davası veya başka bir olay mı vardı? Ortada biraz sessizlik olduktan sonra bir ses yükseldi meclisten; ses sahibi Saîd b. Ubeyd'di. Saîd b. Ubeyd o heyetin içerisinde olan bir ok ustası idi. Saîd dedi ki: *"Ya Halifetü'r-Resûlillah! O ok bana aittir. Ben oku yapmıştım ve Taif kuşatması sırasında bir Müslüman askere atmış, ona isabet ettirmiştim."* O anda bakışlar Hz. Ebû Bekir üzerinde yoğunlaştı; herkes Hz. Ebû Bekir'in ne diyeceğini merakla beklemeye başlamışlardı ki Hz.

---

[45] O şiirlerden birisi şöyledir:.
"Nebiyyullah'tan ve Ebubekir'den sonra kaybettim insanların en hayırlısını!
Yemin ettim, gözlerim daima hüzünle ağlayacak sana,
Cildim toprağa dönüyor seni anınca.
Allah için, onu gören, sıkı bir savaşçı cesur ve sabırlı bir genç görür
Mızraklar savrulmaya başlayınca, ölümüne dalar; yiğitçe,
Ve mızraklar ondan kaçar kıpkızıl!" İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 432.

[46] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 287; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1016.

[47] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1016.

Ebû Bekir'in gözleri dolmaya başladı, sonra gözyaşları içerisinde dilinden şu cümleler döküldü: *"Hamd olsun Rabbime ki bu ok ile oğluma şehadet nasip etti. Hamd olsun Rabbime ki oğlumu sen öldürdün, ya o seni o gün öldürseydi, sen şirk üzere Rabbine gidecektin. Yine Hamd olsun Rabbime ki oğlumu öldürdün; ama sen dirildin, Müslüman oldun."* [48]

Bu sözler mecliste bulunan herkesi gözyaşlarına boğmuştu. Bunlar büyük sözlerdi, büyük sözler büyük adamlara yakışırdı. Hz. Ebû Bekir, bir büyük insan olarak âleme hidayetin ve şehadetin ne demek olduğunu işte böyle ifade ediyordu.

Bir Şehitten, Başka Bir Şehide

Atike validemiz genç yaşında böylece dul kalmıştı. İddet süresi bitince, birçok insan evlenmek için kapısını aşındırır. Ama o Abdullah'a söz verdiği için gelen her teklifi reddeder. Kendisini isteyenlere der ki:

"Yemin ettim, nefsim ve bedenim!
Senin için mahzun olmaya devam edecek!" [49]

Âtike bint Zeyd, bir müddet evliliğe tamamen kapılarını kapatır. Ama buna rağmen teklifler azalmaz. Teklif götürenlerden biri de Hz. Ömer'in abisi Zeyd b. Hattâb'tır. O da Atike validemiz ile evlenmek ister; ama Atike validemiz onun teklifini de aynı gerekçe ile kabul etmez. Bu mesele Hz. Ömer'e ulaşınca; Hz. Ömer bir haber gönderir amcasının kızına; *"Allah'ın helal kıldığı bir şeyi böyle bir söz verme ile kendisine haram edemeyeceğini"* söyler.[50] İsterse bu mesele hakkında Hz. Ali'den fetva sormasını ve ondan bu konu hakkında görüşünü almasını ona tavsiye eder.[51]

Burada kaynaklarımızda var olan bir ihtilafa da değinmek durumundayız. Birçok kaynağımıza göre Hz. Ömer, Atike validemizi kendisine ister-

[48] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1016.
[49] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 288.
[50] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 287, 288.
[51] M. Zihni Efendi, *Meşhur Kadınlar*, II, 28.

ken bu görüşü ona vermiştir.[52] Doğrudur, Hz. Ömer de Atike validemiz ile evlenmiştir, ancak Abdullah'dan sonra Atike ile ilk evlenen abisi Zeyd'dir. [53]

Mesele Hz. Ali'ye intikal edince, Hz. Ali'nin fetvası şöyle olur: *"Abdullah'ın sana mihr dışında verdiklerini, Abdullah'ın yakınlarına geri ver. Sen de evlen. Kocanın sana verdiklerini varislerine geri vererek o sözünün/yeminin kefaretini ödemiş olursun."* [54] Hz. Ali'nin bu fetvası üzerine Atike validemiz, Abdullah'ın kendisine evlenmeme şartı ile verdiklerini, onun varislerine geri verir ve amcasının oğlu olan Zeyd ile evlenir. Bu evliliğin üzerinden çok geçmeden Zeyd, Yemâme Savaşı'na katılır ve o da orada şehit olur.[55] Böylece Atike validemiz, yastığına baş koyan ikinci erkeği de cennete şehit olarak yolcu eder.

Zeyd'in şehadetinden bir müddet sonra Atike validemize Hz. Ömer talip olur. Hz. Ömer'in teklifini kabul ederken, Atike validemizin iki şartı vardır. Hz. Ömer'in tabiatını çok iyi bildiği için Atike validemiz ona der ki: *"Birincisi bana asla sert davranmayacaksın. İkincisi beni asla mescitlerden alı koymayacağına dair söz vereceksin. Bu iki şartı kabul edersen seninle evlenirim."*[56]

Zaten hadis kaynaklarımız, Atike validemizin rivayet ettiği hadis olarak sadece şu hadisi naklederler: **"Allah'ın hanım kullarını Allah'ın mescitlerinden men etmeyin!"** [57]

Hz. Ömer, bu sözü verir ve amcasının kızı ile evlenir. Allah bu evlilikten de onlara Iyad isimli bir erkek çocuk[58] ihsan etmiştir. [59] Hz. Ömer, Hicretin 23. senesi mescitte Ebû Lülüe künyeli, Firuz tarafından hançerlenirken

[52] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 287, 288; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2571.
[53] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2571; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 182.
[54] M. Zihni Efendi, *Meşhur Kadınlar*, II, 28.
[55] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 121; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 357.
[56] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 289; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2571.
[57] İmam Mâlik, *Muvatta*, 15/14.
[58] Her ne kadar Belâzürî, Âtike bint Zeyd'in kısır olduğunu söylese de bu doğru değildir. Bkz. Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, X, 109.
[59] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 305; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 152.

Hz. Atike validemizde o gün mescitte sabah namazındadır. [60] Yaralanıp, eve geldikten üç gün sonra da Hz. Ömer de şehit olarak bu dünyayı terk edecektir.[61]

Farûk'un Evinden, Havari'nin Evine

Hz. Ömer'den sonra Atike validemiz, Allah Resûlü'nün (sas) havarim dediği[62] Zübeyr b. Avvam ile evlenecektir. Zübeyr b. Avvam'a da bir şart koşacak, o şart sadece mescitten alı koyulmama şartıdır. [63]

Görüldüğü gibi Hz. Atike'nin hayatı demek, neredeyse Asr-ı Saâdet'in bir tarihi demektir. Onun bu evlilikleri ve evlendiği bu büyük isimlerin arka arkaya şehit olması, her şehit olan kocası için Atike validemizin onların ahlak ve kişiliklerine dair söylediği şiirler, o günün dünyasını anlamamız açısından çok mühimdir. Bir yönü ile Atike validemiz, bu büyük insanları bize anlatan bir tarihçi gibidir.

Onun şiirleri İbn Esir'in *Usdü'l-Ğâbe*'sinde[64] ve *el-Kâmil*'de[65] İbn Abdilber'in *el-İstiâb*'ında,[66] İbn Hacer'in *el-İsâbe*'sinde,[67] ve daha onlarca kaynakta geçmektedir. Ayrıca bu şiirlerin bir kısmı, Mehmet Zihni Efendi'nin *Meşâhirü'n-Nisa/Meşhur Hanımlar* adlı bir kitabında da vardır.[68]

Zübeyr b. Avvam, Hicretin 36. yılı Cemel savaşından dönerken, Sıbaa vadisinde bahtsız bir adam olan Amr b. Cürmüz'ün[69] zalim kılıcı ile şehit olur.[70] Onun şehadet haberi Medine'ye gelince, Atike validemiz gözyaşları

[60] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 289.
[61] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 430.
[62] "Her peygamberin bir havarisi vardır. Benim havarim de Zübeyr'dir." Buhârî, *Cihad*, 40.
[63] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2571.
[64] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 181, 182.
[65] İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 437.
[66] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, VI, 431-434.
[67] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2571.
[68] M. Zihni Efendi, *Meşhur Kadınlar*, II, 28-34.
[69] O adamın nasıl biri olduğunu ve Hz. Zübeyr'i şehit ettikten sonra Hz. Ali'nin yanına gittiğinde ona söylenen sözleri görmek için bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Efendimiz'in Havarisi ve İhlas Abidesi, Zübeyr b. Avvam*, s. 125.
[70] Taberî, *Tarih*, III, 55, 56.

içerisinde: "Ben nasıl biriyim ki her evlendiğim erkek bir olayda ölüp gidiyor." der.[71] O kendisi için bunu söylerken, Hz. Ömer'in oğlu Abdullah ise şöyle diyecektir: *"Her kim şehadete ulaşmak isterse (halam) Atike ile evlensin."* [72] Çünkü kim onunla evlenmişse şehadete kavuşmuştur. Medineli bazı hanımlar, Atike validemizin evlendiği tüm kocaların, arka arkaya şehit olmasını bir uğursuzluk olarak sayıp, bunun hakkında bazı sözler söylediklerinde de Abdullah b. Ömer, bu sözü söyleyecek, bunun bir uğursuzluk değil, bilakis büyük bir şeref ve nasip olduğunu dile getirecektir.

Ehl-i Beyt'in Evinde

Zübeyr b. Avvam'dan sonra, Hz. Ali de Atike validemize talip olmuştur. Ancak Atike validemiz Hz. Ali'nin teklifini kabul etmemiş, gerekçesini de şöyle açıklamıştır: *"Ey Ali! Bu ümmetin sana ihtiyacı var. Eğer seninle evlenirsem korkarım ki sen de şehit olup gidersin. Ama senin bu zamanlarda yaşaman lazım..."*[73] Böylece Hz. Ali'nin bu teklifini kabul etmemiş ve yaklaşık 5-6 yıl evlenmeden kalmıştır.

Bu süre zarfında da kimler gelip, kimler gitmiştir onun kapısına, her geleni reddetmiştir. En son o kapıya gelen bir şehadet aşığı vardır. O cennet gençlerinin efendisi Hz. Hüseyin'den başkası değildir. Gelip, Atike validemize evlilik teklifinde bulununca, Atike validemiz babası Ali'ye söylediği sözlere benzer sözler söyleyerek, Hz. Hüseyin'in de teklifini geri çevirecektir. Ancak Hz. Hüseyin ısrarcı olur, zaten arzusunun şehadet olduğunu söyler ve onu evlenmeye, ikna eder. Beşinci ve sonuncu evliliğini Hz. Hüseyin ile yapar.[74] Hz. Hüseyin Kerbela toprağına doğru yürürken, Atike validemiz de o kurban kafilesinin içerisindedir. O, Hz. Hüseyin'in o toprakta kılıçlar altında doğrandığına şahit olacak ve Hz. Hüseyin'in kesik başını kaldırarak, tarihe geçen bir mersiyeyi, bir şiiri orada dillendirecek; bu acı olayın ardından da zaten çok geçmeden Medine'de vefat edecekti. [75]

[71] M. Zihni Efendi, *Meşhur Kadınlar*, II, 34.
[72] Makrizi, *İmtâu'l-Esmâ*, VI, 218; M. Zihni Efendi, *Meşhur Kadınlar*, II, 34.
[73] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2571; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 182.
[74] Makrizi, *İmtâu'l-Esmâ*, VI, 218.
[75] Makrizi, *İmtâu'l-Esmâ*, VI, 218.

Şehitler hanımı... Hem de ne şehitler... İşi Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah ile başlatacak, amcasının oğlu Zeyd b. Hattâb ile devam ettirecek, sonra Ömer gibi bir erkeğe eş olup evliliğini onunla yürütecek, daha sonra Havariyü'r-Resûl olan Zübeyr b. Avvam ile daha da ötelere taşıyacak, Hüseyin gibi yiğit oğlu yiğit ile de bu işi noktalayacaktı.

Tabi, burada şöyle bir noktaya dikkat etmek lazım: Bugünün dünyasında bizim sosyal ve kültürel hayatımız içerisinde böyle evlilikleri anlamak, bir hanımın arka arkaya bu kadar evlilik yapmasını hem de bunları birbirlerini tanıyan insanlar içerisinden yapmasını anlamak da zorlanabiliriz. Yine Hz. Ali'nin talip olduğu bir hanıma, onun vefatının ardından oğlunun talip olmasını da anlayamayabiliriz. Ancak meseleye sadece bizim dünyamızdan bakmamız doğru olmaz. Bu meseleye onların dünyasından bakıp, anlamak lazım... Araplarda, Miladî 6. ve 7. yüzyılda böyle şeyler çok doğaldır, dolayısı ile onların şartları çerçevesinde anlamak gerekmektedir. Bu biraz örfi bir meseledir, gelenek ve görenek ile alakalıdır; o günün Araplarında da normal bir durumdur.

Metanet ve Sabırda Zirvedir

Hiç şüphesiz burada üzerinde durulması gereken bir mevzuda, Atike validemizin metanet ve sabrıdır. Allah (cc) her insana kaldırabileceği kadar yük yükler, altında ezileceği imtihanlarla onu sınamaz. Demek Atike validemizin nasıl bir imanı, dirayeti, metaneti ve sabrı vardı ki arka arkaya beş kocasını şehit olarak verdi. Her birisinin arkasından gözyaşı döktü; ama yine de Allah'ı (cc) hoşnut etmeyecek tek bir söz ve davranışta bulunmadı. Bir hanım için çok zor bir imtihan değil mi kocanın vefatı... Bakın zor olduğu için İslâm'da meşru yas kim olursa olsun üç gündür. Üç günden daha fazla yas tutulmasını İslâm hoş karşılamaz. Bunun tek bir istisnası vardır, o da hanım kocasının arkasından iddet müddetince yas tutabilmesidir.[76]

[76] *"Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kadının ölü için üç günden fazla yas tutması helâl değildir. Sadece kocası için dört ay on gün yas tutabilir."* Buhârî, *Cenâiz*, 31, *Talâk*, 46; Müslim, *Talâk*, 58.

Bir hanım için kocasının vefatının veya şehit olmasının ne kadar ağır bir imtihan olduğunu Mus'ab b. Umeyr'ın şehadetinin arkasından Efendimiz'in (sas), hanımı Hamne bint Cahş'a söylediği sözden öğreniyoruz. Uhud'un arkasından Hamne validemiz küçük kızı Zeyneb'i kucağına almış, Efendimiz'in (sas) huzuruna gelmişti. Şimdi Hamne'ye, Mus'ab'ın şehadetini anlatmak; kılıç darbeleri yemekten daha zordu. Efendimiz (sav) Hamne'yi karşısına aldı ve ona: **"Ey Hamne! Sabret ve Allah'tan sevabını bekle!"** dedi. Hamne; "Kimin için sabredeyim Ya Resûlullah!" dedi. Efendimiz: **"Dayın Hamza için"** dedi. Efendimiz (sas) sözü dayısından başlatmıştı. Hamne sarsıldı, Hamza gibi dayı için sabretmek çok da kolay değildi. Ama veren de o idi, alan da o idi. Verdiği zaman bize sormamıştı ki aldığı zaman da bize sorsun. Verirken bizden onun karşılığını almamıştı ki alınca ondan karşılık istensin... Hamne validemiz bu ilk şoku atlatmaya çalışırken, Efendimiz (sas) aynı cümleyi bir daha tekrar etti: **"Ey Hamne! Sabret ve Allah'dan sevabını bekle!"** dedi. Hamne yine; "Kimin için sabredeyim Ya Resûlullah!" dedi. Efendimiz (sas): **"Abin Abdullah b. Cahş için"** dedi. Hamne bir hançer daha yemişti, tam yüreğinden... Abdullah gibi bir abi de yıkılmıştı Uhud'un meydanında, ne yıkılması, doğranmıştı. Hamne bunun da şokunu hazmetmeye çalışırken; Efendimiz (sas) titrek bir ses ile aynı cümleyi üçüncü ve son kez bir daha tekrarlamıştı: **"Ey Hamne! Sabret ve Allah'dan sevabını bekle!"** dedi. Hamne, anlamıştı şimdi kimin için sabredeceğini; ama yine de kızı Zeyneb'e sıkı sıkıya sarılarak ve gözyaşları içinde; "Kimin için sabredeyim Ya Resûlullah!" dedi. Efendimiz: **"Kocan Mus'ab için"** dedi. Ama Hamne validemizin artık dayanacak gücü kalmamıştı. Oraya yığılıverdi ve gözyaşları feryatlara karıştı. Efendimiz'de (sas) ağlıyordu; bir taraftan da Hamne validemizin o halini anlama ve anlatma adına diyordu ki: **"Ne de olsa kadının yanında, kocasının ayrı bir yeri vardır."**[77] Evet bu böyledir; Hamne validemizi yere yıkan o acıyı düşünebiliyor musunuz? Atike validemiz tam beş kez yaşamıştır, aynı tabloları... Gelinde hayran olmayın bu metanete, bu sabra, bu sebata...

İşte Atike validemiz böyle bir hanımdır. Tarih yazan, tarihe şehadet eden bir hanımdır. Beş evliliği sırasında kocalarının arkasından okuduğu

[77] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 104; Taberî, *Tarih*, III, 27; Beyhakî, *Delâil*, III, 301.

şiirleri, ilk eşi Abdullah için söylediği şiirleri ve Efendimiz'in (sas) vefatı üzerine söylediği şiirleri, o günün dünyasını ve bu isimleri tanıyabilmemiz için vesika niteliğindedir. O çok farklı bir annemiz olarak, bize nice mesajlar bırakarak gitmiştir; Allah, bizleri onun bıraktığı mirasın gür sedasını duyanlardan eylesin...

Hz. Atike'nin hayatını anlatmaya çalıştığımız bu bahiste, birçok isim ve o isimlere dair hususiyetler geçti. Ancak özellikle beş isim ve onların beş hususiyeti önemliydi. Kimlerdi bu isimler? Ve nelerdi onların hususiyetleri?

- *Zeyd b. Amr ve Dava Adamlığı*
- *Hz. Ebû Bekir ve Babalığı*
- *Abdullah b. Ebî Bekir ve Kocalığı*
- *Hz. Ali ve Âlimliği*
- *Âtike bint Zeyd ve Hanımlığı*

Rabbim, başta Atike validemiz olmak üzere, tüm bu sahâbî efendilerimizin yolundan bizleri ayırmasın. Onların hususiyetlerini, ahlaklarını yaşadıkları o bereketli ve örnek hayatlarını, bizlerin hayatlarının esasları kılsın.

ÂTİKE BİNT ZEYD'İN HAYATINDAN MESAJLAR

- Dava adamlığı, sadece söz ile olmaz, davanın uğrunda ödediğin bedel ile olur. Büyük davalar, büyük fedakârlıkları sahibinden ister. Ortada ispatı olabilecek işler yoksa, nasıl dava adamı olabilirsin ki?
- Babalık, dünyanın en zor işlerinden biridir. Ehlini, yakıtı insanlardan ve taşlardan olan cehennem ateşinden korumak için gayret gerekir. Evlatların için uykuların kaçmazsa nasıl baba olabilirsin ki?
- Kocalık, evini cennet bahçelerine çevirmek ile olur. Cennet benim evimde diyebilmek muhabbet ile sağlanır. Sevgiyi ilk günkü tazelikte koruyamazsan nasıl koca olabilirsin ki?
- Âlimlik, çok bilmekle değil, haşyetle yani Allah'tan hakkı ile korkmakla olur. Haşyeti işin temeline yerleştiren, ancak Peygamberin gerçek varisi olma vasfını kazanır. İlmin ile amel etmezsen nasıl âlim olabilirsin ki?
- Hanımlık, sabır, sebat, vefa ve metanet ile olur. Yuvayı yapan ve samanlığı seyrana çeviren ancak, hayat yoldaşı olma özelliğini kazanır. Bunları yapamazsan nasıl cenneti ayağının altında taşır ve nasıl saliha hanım olabilirsin ki?

Resûlullah'ın Sırdaşı

HUZEYFE B. YEMÂN

Radîyallahu Anhu

Ardahan

مَا حَدَّثَكُمْ بِهِ حُذَيْفَةُ فَصَدِّقُوهُ،
وَمَا أَقْرَأَكُمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ فَاقْرَءُوهُ

"Huzeyfe size ne söylerse onu doğru kabul edin!
Abdullah b. Mes'ûd nasıl (Kur'ân'ı) okursa
siz de onun gibi okuyun !"
(Tirmizî, *Menâkıb*, 108)

"Nifak, İslâm'dan dem vurup, onunla amel etmemendir."
Huzeyfe b. Yemân (ra)
(İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 301)

Adı	Huzeyfe b. Yemân
Anlamı	Küçük kiremitçi
Künyesi	Ebû Abdullah/Abdullah'ın babası
Lakabı	Sirri Resûlullah/ Allah Resûlü'nün Sırdaşı
Baba Adı	Huseyl b. Câbir el-Absî
Anne Adı	Rebâb bint Kâ'b
Kabilesi	Abdsoğulları/Necid
Doğum Yeri	Medine
Doğum Yılı	Tespit edilemedi.
İslam'a Girişi	Hicretin 2. yılı
Sohbet Süresi	9 yıl
Rivayeti	225
Savaşları	Uhud, Hendek, Nihâvend, vs.
Görevleri	Zekât Memurluğu, Valilik
Vefat Yeri	Medâin/İran
Vefat Yılı	Hicrî, 36/ Miladî, 656
Vefat Yaşı	Tespit edilemedi.

Resûlullah'ın Sırdaşı
HUZEYFE B. YEMÂN
(Radiyallahu Anhu)

Âlemlerin yegâne sahibi ve terbiye edicisi olan Rabbimize sonsuz hamdler, O'nun (cc) âlemlere rahmet olarak gönderdiği elçisine hesapsız salât ve selamlar, en güzel örnek olan Efendimiz'in (sas) mübarek ellerinde yetişen ashâb-ı kirâm efendilerimize sayısız selamlar, o sahâbîler içerisinde farklı bir yeri ve konumu olan Huzeyfe b. Yemân'a binlerce selamlar olsun. Allah (cc) bizleri es-Selam isminin altında toplasın, aramızda selamı yaysın, selam da Dârü's-Selâm olan cennetin kapılarını bizlere açsın inşallah...

Mevlâmızdan duamız şu olsun ki: Bize gerçek manada saâdet asrının çok büyük bir kameti olan Huzeyfe b. Yemân'ı anlatabilmeye ve yazabilmeye muvaffak kılsın. Nefislerimizi işin içerisine karıştırtmasın. Bir ayna safiyeti içerisinde Asr-ı Saâdet'in o güzel insanını yansıtmayı nasip eylesin.

Hz. Huzeyfe ve Ardahan

82 İl 82 Sahâbî projesinin 34. durağı, Ardahan, meclisimizin sahibi ise Resûlullah'ın Sırdaşı Huzeyfe b. Yemân... Bizler ülkemizin 81 vilayetinde ve Kıbrıs Lefkoşe'de o il ile bir şekilde bağını kurduğumuz sahâbî efendimizi anlatıyor, onların güzel hayatlarından hayatlarımıza izler taşımaya çalışıyoruz. Ardahan'ın nasibi ise gerçekten çok büyük; çünkü onun nasibi Huzeyfe b. Yemân olacak. Burada, bu güzel ilimizde Hz. Huzeyfe'nin neden anlatılacağına gelince, bunun iki önemli sebebi var. İlki, Hz. Huzeyfe, Hz. Osman'ın hilafet günlerinde Kafkasya seferlerine katılmış, Azerbaycan'a, İrminiyye'ye,

yani Ermenistan'a ayak izlerini bırakmıştır. [1] İstedik ki o büyük insanın ayak izlerinin bulunduğu o topraklara, en yakın ilimizde Hz. Huzeyfe diyelim, bundan dolayı Ardahan'da o anlatılacaktır.

Bir diğer husus Hz. Huzeyfe, el-Cezire dediğimiz Anadolu seferlerine de katılmıştır. Anadolu'nun dört bir tarafına ayak izlerini bırakmıştır. En son Mardin Nusaybin'de de evlenmiştir.[2] Dolayısı ile Hz. Huzeyfe, bu yönü ile Anadolu'nun enişte sidir. Bundan dolayı da dedik ki Ardahan'da Hz. Huzeyfe diyelim, onun o güzel havasını, edasını, cihana bıraktığı o derin mesajları serhat şehrimiz olan bu güzel topraklardan duyalım. Mevlâ, duyanlardan etsin, duyup da uyuyanlardan değil, duyup da uyanlardan, takip edenlerden eylesin.

Resûlullah'ın (sas) Sırdaşı

Sohbet-i Risalet'te, Huzur-u Nebi'de bulunma bahtiyarlığına eren her bir saâdet sahibi insana biz sahâbî diyoruz. Onların her biri en güzel örnek olan, üsvetü'n-hasene olan, Efendimiz'in (sas) mübarek ellerinde yetişmiş, yetiştirilmiş, hayatın çeşitli alanlarında bize örnek ve model kılınmış rehberlerdir. Her birinin adı farklı, tadı farklı, kabiliyeti farklı, mizacı farklı, cihana bıraktıkları izleri farklı, rehber oldukları alanları farklıdır. Gerçekten bugün adını bildiğimiz 10.000 sahâbînin her biri bize çok farklı mesajlar vermekte, çok farklı iklimler estirmektedir. Bugün hayatına misafir olacağımız Huzeyfe b. Yemân da o güzel bahçenin güllerinden biridir. O Asr-ı Saâdet gülünden biz çok güzel kokular duyacağız, hissedeceğiz. Nasıl ki her gülün kokusu aynı değilse, nübüvvet bahçesinin gülleri olan sahâbî efendilerimizin de hepsinin kokusu aynı olmayacak, Hz. Huzeyfe'nin kokusu daha farklı olacak ve bize çok istisnai şeyler öğretecek.

Onun adını anar anmaz aklımıza ilk gelen şey elbette ki *Resûlullah'ın Sırdaşı* olmasıdır. Evet, O *Sırrü Resûlullah*'tır,[3] Allah Resûlü'nün sırdaşıdır.

[1] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 362; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 706; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 394.
[2] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 706.
[3] Hatibu'l-Bağdadî, *Tarihu Bağdad*, I, 162, 163.

O, *sahabü's-sır*'dır;[4] sır sahibidir; Efendimiz (sas), nice sırları onun aklında ve yüreğinde saklamıştır. Fitnelere dair nice sırrı, kıyamete dair nice bilinmeyenleri, o günün dünyasında yaşayan münafıkların kimliklerini Efendimiz (sas) onun emniyet ve güven dolu kalbine yerleştirmiş, tabir câiz ise ümmetin sır küpü olarak onu edinmiştir. Hani uçaklarda kara kutu vardır ya, uçağın tüm bilgilerini hafızasında tutar o kutu, uçak düşse bile neden düştüğü o kutunun içinde saklıdır. İşte Hz. Huzeyfe de bu ümmetin kara kutusudur. Tüm bilgiler ondadır, Resûlullah (sas) hiç kimseyle paylaşmadığı nice bilgileri onunla paylaşmıştır.[5]

Peki, neden? Neden başka biri değil de Hz. Huzeyfe bu iş için seçilmiştir. Meselâ 23 yıl Efendimiz'in (sas) yanından hiç ayrılmayan, yolunun yolcusu, sırrının sırdaşı, zor günlerin arkadaşı, hicret yolunun yoldaşı Hz. Ebû Bekir dururken, neden Efendimiz (sas) Hz. Ebû Bekir'i değil de Hz. Huzeyfe'yi seçmiştir. Neden Hz. Ömer ve Hz. Osman değil de yıllar sonra iman eden -ne zaman iman ettiğini birazdan göreceğiz- Hz. Huzeyfe bu iş için seçilmiştir. Neden Hz. Ali değil, Ali ki dünya-ahiret Efendimiz'in (sas) kardeşidir, yeri Musa için Harun ne ise odur,[6] o sadece bir amcaoğlu değil, bir damat değil, bir akraba değil, hepsinden öte Efendimiz'in (sas) en yakını, en çok sevdiği, en fazla hayatında yer verdiği biridir. Neden Ali değil de Huzeyfe? Neden Peygamberin havarisi olan Zübeyr, ümmetin emini olan Ebû Ubeyde, semahat kahramanı olan Abdurrahman b. Avf, cömertlik timsali ve yaşayan şehit Talha b. Ubeydullah değil de Hz. Huzeyfe? Neden mesela ensârdan biri değil de o? Meselâ vefatı ile arşı titreten Sa'd b. Muâz, Sa'd b.Ubâde, Es'ad b. Zürâre, Ebû Eyyüb el-Ensârî ya da başka biri değil de Hz. Huzeyfe?

Evet, gerçekten neden? Efendimiz'in (sas) Hz. Huzeyfe'yi seçmesi sadece güvenilir, emin, dirayetli biri olması olsaydı; bu adını andığımız tüm sahâbîde de bu vasıflar vardı. Hiçbirinin bu manada Hz. Huzeyfe'den geri kalır tarafı yoktu.

---

[4] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 362.

[5] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 362; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 706; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 394.

[6] *"Ey Ali! Harun'un Musa'nın yanında aldığı yeri, sen de benim yanımda almaktan razı değil misin? Ancak benden sonra peygamberlik yoktur."* Buhârî, *Meğâzî*, 78; Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 30, 32.

Her Sahâbî Sırdaştır, Ama O, Bir Başkadır

Efendimiz (sas) bir gün Enes b. Mâlik'e de bir sır vermişti. Enes dışarıda oynarken Efendimiz (sas) yanına gelmiş, kulağına eğilmiş bir şeyler söylemişti. Uzaktan bu manzarayı seyreden Hz. Enes'in annesi Ümmü Süleym merak etmişti. Enes b. Mâlik dönüp gelince, hemen oğluna gitmiş ve ne olduğunu sormuştu. Enes demişti ki: *"Anneciğim! Resûlullah benden bir şey istedi ama onu bana sır olarak verdi. Bundan dolayı Resûlullah'ın sırrını sana söyleyemem!"* Annesi 10-11 yaşlarındaki oğlunun bu hassasiyetinden çok memnun olmuş: *"Oğlum! Resûlullah'ın sırrını asla ifşa etme!"* demişti.[7]

İşte sahâbede olan hassasiyet bu idi. Kime verseydi bu sırrı, sırları onlar kesinlikle saklarlardı. Sadece hanımlar, bu konuda biraz zorlanabilir, yapı itibari ile kendilerine emanet edilen sırları sonuna kadar saklayamazlardı. Bunu da Kur'ân'dan öğreniyoruz. Efendimiz (sas) hanımlarından birine bir sır vermişti, ama o hanım -ki o Hz. Ömer'in kızı Hafsa annemizdi- o sırrı ifşa etmiş, diğer hanımlara söylemişti.[8] Bu hadiseyi saymazsak, Efendimiz (sas) kime ne sır vermişti ise o sahâbî kesinlikle o sırrı sonuna kadar saklamıştı. Hal böyle olunca peki, neden Efendimiz, özel olarak Hz. Huzeyfe'yi bu iş için seçmişti?

Neden Hz. Huzeyfe?

Bu soruya verilecek cevap şudur: Hz. Huzeyfe bu iş için kendini âdeta Resûlullah'a (sas) seçtirmiştir; yani Resûlullah'ın (sas) seçimi, Hz. Huzeyfe'nin kendisini seçtirmesi ile olmuştur. Nasıl mı? Bakın Hz. Huzeyfe ne diyor? *"Resûlullah'ın ashâbı, ona en hayırlı amel nedir? diye hep sorarlardı. Ben ise Efendimiz'e (sas) en şerli amel nedir diye hep sordum. Çünkü hayır bellidir. Biz şerleri öğrenip ondan geri durmak zorundaydık. Bundan dolayı ben hep şer*

[7] Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 145, 146.

[8] *"Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz (sır) söylemişti. Fakat eşi, o sözü başkalarına haber verip Allah da bunu Peygamber'e açıklayınca, Peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona haber verince eşi: Bunu sana kim bildirdi? dedi. Peygamber: Bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana haber verdi, dedi."* Tahrim 66/3.

olanları Efendimiz'den (sas) sordum." [9] İnce anlayışı, basireti ve feraseti görüyor musunuz?

Bu soruları nasıl sorduğuna dair, bir örnek vermek gerekirse; kendi lisanından şu örneği verebiliriz: "Bir gün Resûlullah'a (sas) "Ya Resûlullah! Bu hayır ortamından sonra daha önceki gibi yine şer olacak mı?" diye sordum. O da "Ey Huzeyfe! Allah'ın kitabını oku ve ondaki hükümlerle amel et!" buyurdu. Ben soruyu yineledim. O da yine "Ey Huzeyfe! Allah'ın kitabını oku ve ondaki hükümlerle amel et!" buyurdu. Ben de bu sefer "Peki ya Resûlullah! O şerden sonra gene hayır gelecek mi?" dedim. O da "Puslu bir sükûnet ve âdeta toz bulutu içindeki bazı hayırlı kimseler olacak." buyurdu. "Peki, bu hayırdan sonra şer olacak mı?" dedim. O da şöyle buyurdu: "Evet, kör ve sağır bir fitne ve cehennem kapısında durmuş sapkınların çağrıları olacak. Onlar, kendilerine uyan herkesi doğrudan cehenneme götürecekler." [10]

Gerçekten bugün hadis kitaplarımızı açın bakın, onlarca en hayırlı amel nedir sorusunu, onlarca farklı sahâbîden duyabilirsiniz. Ama en şerli, en kötü amelleri soran bir tek sahâbîdir, o da Huzeyfe b. Yemânî'dir. Dolayısı ile onu Resûlullah'a (sas) sırdaş eden şey; evet güvenilirliğidir, evet emniyet insanı oluşudur, evet zekâsının çok üst düzeyde olmasıdır, evet dirayetinin ve iradesinin çok güçlü olmasıdır, sırdaş olmak için bu vasıfların hepsi gereklidir; ama bunların yanında bir de çok merak sahibi olması gerekir, geleceği merak etmesi ve bu konuda çok sık soru sorması gerekir. İşte Hz. Huzeyfe'yi sırdaş eden en temel vasıflar bunlardır: *Güven, emniyet, zekâ, dirâyet, irade ve merak...*

Merak ilmin hocasıdır,[11] Hz. Huzeyfe adım adım Efendimiz'i (sas) takip etmiş, güvenirliğini ve emniyetini O'na ispat etmiş, zekâsının ne kadar üst düzeyde olduğunu Efendimiz'e (sas) hissettirmiş, dirâyet ve irade adına ortaya çok güzel örnekler koymuş, bunların hepsinin üstüne merakı ile soru üstüne soru sormuş, böylelikle Resûlullah'ın sırdaşı, ümmetin sır küpü, üm-

[9] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 299.
[10] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 299, 300.
[11] Bediüzzaman Saîd Nursî, *Mektubat*, s. 518.

met-i Muhammed'in kara kutusu olmuştur. Öyleyse gelin bu güzel insanı biraz olsun tanımaya çalışalım. Bakalım bize ne diyecek, neler anlatacak...

Hayat Defterinin Sayfalarını Aralarken

Sahâbe-i kirâmın güzide simalarından Huzeyfe b. Yemân'ın künyesi Ebû Abdullah'tır.[12] O hep el-Yemân ya da el-Yemânî nisbeti ile anılır. Yemân nisbeti, Huzeyfe'nin babası Huseyl (Hısl)'in lakabı olduğu ifade edilmiştir.[13] İbnü'l- Kelbî ve İbn Sa'd ise, bu lakabın Huzeyfe'nin dedesi olan Cirve b. Hâris'in lakabı olduğunu söylemişlerdir.[14] Kaynaklarımızın aktardığına göre Arapların meşhur kabilesi Gatafân'ın büyük kollarından Abs kabilesine mensup olan Cirve b. Hâris bir kan davası sebebi ile memleketinden Medine'ye kaçar. Medine'de aslen Yemen'den gelen ensârdan Evs kabîlesinin Benû Eşhel koluyla antlaşma yapar. Bir müddet Medine'de kalır, sonra Mekke'ye gelir, bir müddet de Mekke'de kalır.[15] Dolayısı ile hem Mekkeli hem Medineli sayılır..

Hz. Huzeyfe'nin babası Huseyl, bir müddet Medine'de ya da o günkü adı ile Yesrib'te kaldıktan sonra antlaşma yaptıkları Eşheloğulları'ndan Ka'b'ın kızı Rebâb ile evlenmiştir. Yani Huzeyfe'nin annesi ensârdan Evs kabilesinin bir kolu olan Benû Eşhel'den bir kadındır. Annesinin tam ismi, Rebâb bint Ka'b b. Adî b. Abdi'l-Eşhel'dir.[16] Huzeyfe'nin annesi[17] de babası da sahâbîdir.[18] O ev, Resûlullah'ın (sas) sevgisini kazanmış bir iman evidir. Huseyl ile Rebab'ın bu evliliğinden dört erkek, üç kız çocukları olur. Bu yedi çocuğu da çok iyi Müslüman olurlar. Erkeklerin ismi, Saîd, Safvân, Müdlec ve Huzeyfe, kızların ismi ise Leyla Ümmü Selime [19] ve Fatma'dır. [20] Hz.

[12] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 297; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 393.
[13] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 362; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 706; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 394.
[14] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 297.
[15] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 295, 296; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 362; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 706; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 394.
[16] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 297.
[17] Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 342; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 107.
[18] Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 295-297; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 377.
[19] Seleme b. Sâbit'in annesidir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 511.
[20] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 342.

Huzeyfe'nin bu kardeşleri de İslâm tarihinde az ya da çok isimlerinden söz ettirmişlerdir. Meselâ onun kardeşi Safvan, Uhud'un şehitlerindendir,[21] kız kardeşi Fatıma ise hadis rivayet eden hanım sahâbîlerdendir. [22]

Hz. Huzeyfe'nin doğum tarihini net olarak bilemiyoruz; ama onun Medine'de doğduğunu biliyoruz. Kaynaklarımızda Hz. Huzeyfe'nin İslâm öncesi hayatına dair bilgilere pek rastlanmamaktadır. Huzeyfe'nin çok genç yaşta babasıyla birlikte İslâm'ı kabul ettiğini tahmin ediyoruz. Bazı rivayetlere göre Abs kabilesinden 9 kişi, daha Efendimiz (sas) Mekke'de iken Mekke'ye yada Medine'nin ilk günlerinde Medine'ye gelip Müslüman olmuşlardı.[23] Bu 9 kişiden birisi de Huzeyfe'nin babası Huseyl olabilir... Daha sonra Huseyl, oğlu Huzeyfe ile birlikte yine Mekke'ye geldi ve Efendimiz (sas) ile görüştü.

Ben Muhacirlerden miyim Yoksa Ensârdan mıyım?

Efendimiz (sas) Medine'ye hicret ettiği zaman bu iman ailesi de Efendimiz'in (sas) yolunu gözleyenlerdendi. Efendimiz (sas) Medine'ye hicret edip, Mescidini inşa ettikten sonra sıra muhacir-ensâr kardeşliğine gelince, Huzeyfe, Resûlullah'ın (sas) yanına gelip şunu diyecekti: *"Ya Resûlullah! Ben Muhacirlerden miyim yoksa ensârdan* mıyım?" [24] Niye bunu soruyordu Hz. Huzeyfe? Çünkü o hem Mekke'de yaşamış hem Medine'de; böyle olunca kendisinin hangi zümreden olduğunu tam bilememişti. Efendimiz (sas) bu sorusuna karşılık demişti ki: **"Sen bilirsin ister muhacirlerden ol, ister ensârdan!"** Huzeyfe bunu duyunca dedi ki: *"O halde ensârdanım Ya Resûlullah!"* [25] Hz. Huzeyfe, kendini ensâr olarak seçince, Efendimiz (sas) bu sefer ona muhacir bir kardeş kılacaktı. Kimi kıldı dersiniz? Öyle birini ki o da tam Hz. Huzeyfe gibi, zaten böyle olmalıydı değil mi? Evet, ona kardeş kılınan muhacir Ammar b. Yasir olacaktı. [26] Onlar o günden sonra Suffa mekte-

[21] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 296.
[22] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 227.
[23] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 283.
[24] Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebir*, II, 280.
[25] Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebir*, II, 280.
[26] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 297.

binin en gözde talebeleri olacaklardı. Aralarında herkesin gıpta edeceği bir kardeşlik hukuku tesis edeceklerdi.

Anneye Bakın Anneye!

Medine'nin o güzel günlerinde Hz. Huzeyfe hep Resûlullah (sas) ile beraberdi. Öyle ki O'nu bir gölge gibi takip ediyordu. O böyle olmasına rağmen annesinin bir hassasiyeti var ki anne ve babalar olarak bu hassasiyetten çok şeyler almalıyız. Huzeyfe b. Yemân'ın annesi Rebâb bint Ka'b da Hz. Peygamber'i çok sever, oğlunun hep O'nunla birlikte olmasına, O'nunla vakit geçirmesine, O'nun hizmetinde bulunmasına büyük önem verirdi. Bir keresinde oğlunun birkaç gün Hz. Peygamber'e (sas) gitmediğini görünce ona kızmış ve hemen ona gitmesini emretmiştir.

Hz. Huzeyfe olayı şöyle anlatır: "Annem bir gün bana: "*Ne zamandan beridir Allah Resûlü'ne gitmiyorsun?*" diye sordu. Ben de: "*Şu zamandan bu yana.*" dedim. Bunun üzerine annem bana kızdı. Ben de Allah Resûlü'ne (sas) gittim ve onunla birlikte akşam ve yatsı namazlarını kıldım. O çıktı ben de O'nu takip ettim. Benim sesimi işitince: "**Kim o?**" diye sordu. Ben: "*Huzeyfe*" dedim. Hz. Peygamber: "**Ne istiyorsun?**" dedi. Ben de durumu anlattım. Bunun üzerine Allah Resûlü: "**Allah seni ve anneni bağışlasın...**" diye bize dua etti. [27]

Ne demiş oldu bu rivayet bu çağın anne ve babalarına? Çocuklarınızı adım adım takip edin. Onları başı-boş bırakmayın. Evet, sıkmayın; ama nereye gidip geldiklerini kontrol edin ve onların ahiretlerini imar edecek yerlere gidip gelmelerine zemin hazırlayın. İşte Huzeyfe'nin annesi Rebab'ın bize dediği bu idi...

Bedir'de Verilen Sadâkat Dersi

Hz. Huzeyfe b. Yemân, kahramanlık ve cesareti ile de sahâbe arasında ön plana çıkmış bir kişidir. Hz. Peygamber'in (sas)Bedir savaşı dışındaki bütün savaşlarına katılması, yaşadığı sürece râşit halîfeler döneminde pek çok

[27] Tirmizî, *Menâkıb*, 30.

muharebede görev alması bu özelliğinin en büyük işaretidir. Peki, neden Bedir gibi büyük ve önemli bir savaştan geri kalmıştı? Burada da Resûlullah'ın sırdaşı olan o büyük insan, o yaşadığı hatıra ile de bize çok ama çok önemli şeyler öğretecektir.

Hicretin 2. yılı Bilâl, Bedir için sahâbeyi savaşa davet ederken Hz. Huzeyfe ve babası Huseyl, Medine'nin dışındadırlar. Medine'ye döndüklerinde İslâm ordusu çoktan yola çıkmışlardır. Bu baba-oğul iki güzide insan, ne yaşlılıklarına ne gençliklerine takılmadan, bahanelere sığınmadan anında İslâm ordusuna kavuşmak için yola çıkarlar. Baba Huseyl epey yaşlı, Huzeyfe ise oldukça gençtir. Bedir'e doğru giderlerken yolun bir yerinde müşriklerle karşılaşırlar, müşrikler onlara nereye gittiklerini sorarlar. Huzeyfe ve babası: "Biz tüccar adamlarız, bizi bırakın Medine'ye gidelim" diye söyleseler de müşrikler: "Siz Muhammed'in ordusuna katılmaya gidiyorsunuz" diyerek onları esir alırlar. Huzeyfe şöyle devam eder: "Müşrikler bizi esir aldılar ve bize Muhammed'in ordusuna katılmaya gidiyorsunuz, diye baskı yaptılar. Biz ısrarla Medine'ye gittiğimizi söyledik. Bunun üzerine Medine'ye gideceğimize, Hz. Peygamber (sas) ile birlikte savaşmayacağımıza dair bizden yemin aldılar ve bizi serbest bıraktılar. Biz de onlardan kurtulduktan sonra, arka bir yoldan İslâm ordusuna gelip kavuştuk." Harp hiledir ya, onlar da bu ilke gereğince öyle davrandılar. Baba-oğul bu iki sahâbî, Bedir'e geldiklerinde Efendimiz (sas) çadırında dua dua yakarıyordu. Bir ara dışarı çıktığında Huzeyfe ile babasını gördü. Bunlar başlarından geçenleri anlattıklarında, Efendimiz (sas) dedi ki: **"Çabuk geldiğiniz gibi geri dönün. Biz her şart ve durumda, verilen sözü yerine getirmekle emrolunduk. Düşman dahi olsa verilen söz yerine getirilmelidir. Ben sizden değil, Rabbimden yardım umarım."** [28]

Hassasiyeti görüyor musunuz? Düşmana dahi verilen sözü bir ölüm-kalım savaşı olan Bedir'de yerine getirttiriyor. Hz. Huzeyfe gibi sır küplerini yetiştiren işte bu hassasiyettir. Eğer onlar Efendimiz'den (sas) bu güven, sıdk/doğruluk ve emniyeti görmeselerdi, bunun dersini fiilî olarak O'ndan

[28] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 395; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 297.

almasalardı, böyle bir netice ortaya çıkar mıydı? Böyle talebeler yetişir miydi? Onun Bedir'e katıl(a)mama sebebi işte buydu.

Uhud'dan Acı Bir Tablo

Uhud'a gelince, Hz. Huzeyfe Uhud'un 700 savaşçısından biri olarak ilk saflarda yerini almıştı. Onun nasıl bir dirâyet ve irade kahramanı olduğunu ise Uhud'da daha iyi göreceğiz. Huzeyfe b. Yemân'ın babası Huseyl b. Câbir, o günler çok yaşlanmıştı. Kaynaklar yaşını vermezler ama 70-80 yaşlarında olduğunu tahmin edebiliriz. Yaşı ilerlemiş olduğundan Uhud savaşına katılamamış Medine'de kalmıştı. Hz. Peygamber (sas) Uhud savaşına çıkınca, Huseyl b. Câbir ve yine yaşlı bir sahâbî olan Sâbit b. Vakş'ı,[29] kadın ve çocuklarla birlikte bir eve yerleştirmişti. Savaşın başladığı anlarda Huseyl b. Câbir, yaşlı arkadaşı Sâbit b. Vakş'a demişti ki: "Ey Sâbit! Gel biz kendi başımızın çaresine bakalım. Daha ne bekliyoruz? Ömürlerimizden bir şey kalmadı. Ancak iki lokma yiyecek kadar iki üç günlük ömrümüz kaldı. Kılıçlarımızı alsak da gündüzün Uhud'da Hz. Peygamber'in (sas) yanına katılsak. Belki Allah (cc) bize bu sayede şehitlik nasip eder de hayatımızın bu son demlerini şehadet ile taçlandırırız."[30] Nasıl bir nesil bu nesil Allah aşkına? Gencine bak, yaşlısına bak, kadınına bak, erkeğine bak, her biri bir başka güzel...

Bu konuşma üzerine bu iki yaşlı sahâbî kılıçlarını alıp Uhud'a gelirler ve habersizce mücahitlerin arasına katılırlar ve savaşmaya başlarlar. O anlarda bir müşrik darbesi Sâbit b Vakş'a isabet eder ve onu şehit eder.[31] Utbe b. Mes'ûd[32] isimli sahâbî de Huzeyfe'nin babası Huseyl'i savaşın öncesinde görmediği için müşrik askerlerinden zanneder ve onun karşısına çıkar. Onlar birbirleri ile savaşırlarken Hz. Huzeyfe uzaktan babasını tanır.

Bu durumu gören Hz. Huzeyfe: *"Babam, babam! Müslümanlar o benim babam!"* diye bağırır; ama savaşın o sıcak anında bu söz duyulmaz ve Utbe

[29] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 223; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 558, 559; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 279.
[30] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 223; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 558, 559; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 279.
[31] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 223; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 558, 559; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 279.
[32] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 296.

bir kılıç darbesi ile Huseyl'i yere serer. Huzeyfe koşa koşa gelir, babasının başını kucağına alır ve orada gözyaşı döker.[33] Utbe de şaşkınlık ile olanları seyreder ve: "Vallahi! Onu tanımamıştım. Onu müşriklerden zannetmiştim" der. Huzeyfe'nin o anda, olayın o sıcak zamanında sözü nedir? Neden dirâyet ve irade kahramanıdır siz bu sözün üzerinden anlayın. Der ki: *"Allah sizi affetsin. O, merhametlilerin en merhametlisidir."* [34] Böyle bir zeminde söylenecek en güzel söz işte budur. Hz. Peygamber (sas) bu hadiseyi öğrenince savaşın sonrasında Hz. Huzeyfe'ye babasının diyetini ödemek ister. Hz. Huzeyfe ise belirlenen diyeti almaz, Efendimiz (sas) ısrar edince alır o diyeti Müslümanlar arasında tasadduk eder. Onun bu davranışı Hz. Peygamber (sas) nazarındaki değerini kat kat artırır, Efendimiz (sas) onun bu yaptığını duyunca, ona hayır dualarında bulunur. [35]

Hendek Gazvesi'ndeki Kahramanlığı

Hz. Huzeyfe'yi, Huzeyfe yapan en önemli gazvelerden biri de Hendek gazvesidir. O da diğer sahâbîler gibi işin bidâyetinde hendeklerin kazılmasında görev almış daha sonra Hz. Peygamber'in (sas) kendisine vermiş olduğu görevleri eksiksiz yerine getirmiştir.

Bu savaşta kimsenin cesaret edemediği, açlığın ve zor şartların hüküm sürdüğü bir ortamda Hz. Peygamber (sas) tarafından cesaret isteyen zor bir görevle görevlendirilişi dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber (sas) ondan düşman tarafına geçip içlerinde olan biteni öğrenmesini isteyerek, onu keşifçi veya deyim yerindeyse casus olarak görevlendirmiştir. Hz. Peygamber (sas), sürekli tekrar ettiği: *"Cennet karşılığında bu işi kim yapar?"* sorusuna cevap veren olmayınca bu zor vazifeyi Huzeyfe'ye bizzat kendisi tevdi etmiştir. [36] Bu hadise bize Hz. Peygamber'in (sas) Hz. Huzeyfe'ye karşı nasıl güveninin tam olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Onun, İslâm ordusunun gözcüsü olmasını, sırları gizli tutma özelliğinden kaynaklandığı-

[33] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 296; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 377, 378.
[34] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 296; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 377, 378.
[35] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 296; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 377, 378.
[36] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 243.

nı da söyleyebiliriz. O dehşetli günü ve yerine getirdiği bu zor görevi kendi ifadeleri ile anlamaya çalışalım.

Hendek Gazvesi'nden yıllar sonra Hz. Huzeyfe, Irak'ın Medâin şehrindedir. Sahâbe olma bahtiyarlığına erememiş nesilden olan bazıları, Hz. Huzeyfe'nin etrafını sarmış, ondan Resûlullah'ın (sas) yaşadığı zamana dair bazı sorular soruyorlardı. O topluluk içerisinde olan zatın biri: *"Keşke biz de o çağda yaşasaydık, biz de sizin gibi olsaydık, kim bilir biz de ne destanlar yazar, Resûlullah'ın (sas) önünde, arkasında, yanında, sağında, solunda savaşırdık."* der. Hz. Huzeyfe bu sözü duyunca, bunun çokta kolay olmadığını, o günlerin çok zor günler olduğunu ve nicelerinin bazı imtihanları kaybettiklerini anlatır.[37] Sonra sözü Hendek Gazvesi'ne getirir ve hadiseyi detaylı bir şekilde şöyle anlatmaya başlar:

"Ahzab gecesi halk, Hz. Peygamber'in (sas) etrafından dağıldılar. Yanında on iki kişiden başka kimse kalmadı. Biz saf halinde oturmuştuk. Ebû Süfyan ve onunla birlikte bulunan kuvvetler üst tarafımızda, Kureyza Yahûdileri ise aşağımızda idi. Çoluk çocuğumuz üzerine baskın yapıverecekler diye onlardan korkup duruyorduk. Bize öyle bir gece gelip çatmıştı ki ondan daha karanlık bir gece görmemiştik. Gök gürültülerini andıran gürültülerle korkunç bir rüzgâr gelip çatmıştı. Öyle bir karanlık çökmüştü ki hiçbirimiz, uzattığı parmağını dahi göremiyordu. İşte böyle bir zamanda Hz. Peygamber (sas), müşriklerin aralarında anlaşmazlığa düştüklerini ve Allah'ın, onların topluluklarını dağıttığını haber almıştı. Allah'ın Resûlü, gecenin bir kısmını namaz kılarak geçirdikten sonra bize doğru yöneldi ve: **"Bizim için gidip şu kavmin ne yaptığını gördükten sonra benim yanıma dönecek bir kimse var mı ki ben, onun cennette bana arkadaş olmasını yüce Allah'tan dileyeyim"** diye buyurdu. Orada bulunanlardan hiçbiri, duydukları aşırı korku, karşılaştıkları şiddetli açlık ve soğuk yüzünden ayağa kalkamadı. Hepimiz sustuk. Bizden hiç kimse onun bu çağrısına cevap verme cesaretini gösteremedi. Efendimiz: **"Bize şu kavmin haberini getirecek bir adam yok mu ki Allah (cc), onu, kıyamet gününde benim yanımda bulundursun."** buyurarak sorusunu tekrarladı. Yine biz hep sustuk. Bizden hiç kimse, onun bu dave-

[37] Müslim, *Cihad*, 99.

tine icâbet etmek cesaretini gösteremedi. Hz. Peygamber (sas) üçüncü kez aynı çağrıyı yaptıktan sonra icabet eden olmayınca, yanıma kadar geldi. Benim üzerimde ne düşmandan korunabileceğim bir kalkanım ne de soğuktan korunabileceğim bir elbisem vardı. Eşimin entari üzerinden giydiği, boyu dizlerimi geçmeyen kısa bir gömlekten başka bir şeyim de sırtımda yoktu. Resûlullah yanıma gelince dizlerimin üzerine çöküp büzülmüştüm. Peygamberimiz (sas) ayağıyla bana dokunarak: "**Kimdir bu?**" diye sordu. Ben: "Huzeyfe'yim ey Allah'ın Resûlu!" dedim. Hz. Peygamber (sas): "**Sen geceden beri benim sesimi işitmedin mi? Neden kalkmadın?**" deyince, ben kendisine: "Seni hak din ve kitapla peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki ben, kendimdeki açlıktan ve karşılaştığım soğuktan dolayı dâvetine icâbet edemedim." dedim. Ben, oradaki halkın en çok korkanı ve en çok üşüyeni iken, Allah Resûlü bana: "**Git şu kavim ne yapıyor bir bak, onlara hissettirmeden onların haberlerini bana getir ve yanıma dönüp gelinceye kadar onlara ne ok, ne taş, ne mızrak atma ve kılıç vurma!**" buyurdu. Ben ona: "Ey Allah'ın Resûlu! Onların beni öldürmelerinden korkmuyorum. Fakat şu soğuk ve açlık beni bitirdi" dedim. Hz. Peygamber (sas): "**Sen benim yanıma dönüp gelinceye kadar ne sıcaktan ne de soğuktan zarar görmeyeceksin.**" buyurdu. Sonra benim için şöyle dua etti: "**Allah'ım! Onu önünden, ardından, sağından, solundan, üstünden, altından gelecek her türlü kötülüklerden koru!**" Bunun üzerine ben kılıcımı, yayımı aldım ve müşriklere doğru yürüyüp gitmeye başladım. Onun yanından ayrıldıktan sonra o soğuk havaya rağmen sanki kendimi hamamda yürüyormuş gibi hissettim. Vallâhi, içimde ne bir korku ne de bir üşüme kalmış, hepsi içimden çekilip gitmişti. İçimde bunlardan hiçbir şey duymuyordum artık. Nihayet müşriklerin ordugâhının yakınına vardım. Ebû Süfyan'ı, yanmış bir ateşin başında ve bir takım adamların içinde buldum. Ebû Süfyan, kara, iri yarı bir adamdı. İki elini ateşe tutuyor, koltuklarına sürüyor göçüp gitmek gerek, diyordu. Kendisini, bundan önce hiç görmemiştim ve tanımıyordum. Ebû Süfyan, ateşin başında ısınırken tam o esnada çantamdan bir ok çıkarıp yayıma yerleştirdim ve kendi kendime, ben daha ne bekliyorum, Allah'ın düşmanını görüyorum, dedim ve ona atıp vurmak istedim. Fakat hemen Hz. Peygamber'in (sas), bana dönünceye kadar bir şey yapmayacak, bir hadise çıkarmayacaksın ve onlara bir şey hissettirmeyeceksin sözünü hatırlayınca bu düşüncemden vazgeçtim ve oku-

mu tekrar yerine koydum. Eğer ona atmış olsaydım onu mutlaka vururdum. Kendimde bir cesaret buldum. Onların içerisine girdim. Rüzgâr ve Allah'ın gözle görülmeyen orduları, onlara, yapacağını yapıyor, onların çanaklarını ve kaplarını deviriyor, ateşlerini söndürüyor, çadırlarını başlarına yıkıyordu. O anda Ebû Süfyan ayağa kalktı: "İçinizde casuslar ve gözcüler bulunmasından sakının, herkes, yanında bulunanın kim olduğuna baksın ve sizden her biriniz, yanında oturanın elini tutup, ona kim olduğunu sorsun" dedi. Ebû Süfyan aralarına bir yabancının girdiğini sezmiş olacak ki böyle bir uyarı yaptı. Bunu duyunca, yanımdakine fırsat vermeden hemen sağ elimi uzatıp yanımda oturan kimsenin elini tuttum. Ona: "Sen kimsin?" diye sordum. O da: "Amr b. el-Âs'ım" dedi. Hemen sol elimi uzatıp sol yanımda oturan kişinin de elini tutup, ona da: "Sen kimsin?" diye sordum. O da, Muaviye b. Ebî Süfyan olduğunu söyledi. Ben, böyle yapmakla onların bana soru sormalarına engel oldum ve onların benden şüphelenmemelerini sağladım. -Zekâyı görüyor musunuz? Zekâ olmasa bu yapılabilir mi? Bu büyük bir cesaret ve zekâ işidir.- Biraz sonra Ebû Süfyan ayağa kalktı ve dedi ki: "Ey Kureyş topluluğu! Vallâhi siz, durulacak bir yerde durup sabahlamadınız. Vallahi siz, durulacak bir yerde değilsiniz. Atlar, develer ölmeye, kırılmaya başladı. Kıtlık, her tarafı sardı. Benî Kureyza Yahûdileri de bize ihanet ve aksilik etmeye başladılar. Onlardan hoşumuza gitmeyecek haberler aldık. Rüzgârdan, başımıza gelenleri görüyorsunuz. Ne kaplarımızı ne ateşimizi ne de sığınacağımız çadırlarımızı yerinde bırakıyor. Hemen göç edip buradan gidiniz. İşte ben, gidiyorum." dedi ve sonra devesine doğru yöneldi. Devenin bir dizi bağlı idi. Üzerine oturdu ve yürütmek için ona vurdu. Deve, üç ayağı üzerine sıçrayıp kalktı. Vallâhi, devenin ayak bağı ayakta iken çözüldü. Eğer Hz. Peygamber'in (sas), bana dönüp gelinceye kadar bir hadise çıkarmayacaksın, buyruğu olmasaydı, isteseydim onu, yine orada bir okla öldürmüştüm. Düşman askerlerinin en yakınımda bulunanları Âmiroğulları idiler. Onlar, birbirlerine: "Ey Âmiroğulları hânedanı! Buradan göç edip gidelim. Burası, bizim için durulacak bir yer değildir" diyorlardı. Rüzgâr, ordugâhlarını alt üst ederken, onlar, ordugâhlarından bir karış bile ileri geçecek durumda değillerdi. Vallâhi, onların büyük halıları ve döşekleri üzerine rüzgârın savurduğu taşların çıkardıkları sesleri işitiyordum. İkrime b. Ebî Cehil, Ebû Süfyan'a: "Sen, kavmin lideri ve başkumandanı olduğun halde, orduyu nasıl

bırakıp gidiyorsun?" deyince, Ebû Süfyan utandı, hemen devesini çöktürdü ve yularını eliyle çekip durdu. Ordudaki insanlara: "Haydi göç ediniz" dedi. Ebû Süfyan, ayakta dikilip dururken, düşman orduları göç etmek üzere ayaklanmaya başladılar. Derken Kureyş orduları göç edip gittiler. Gatafanlıların ordugâhına gittiğim zaman onları da göç etmiş buldum. Ebû Süfyan, ordusunun takip edilmesinden endişe ederek, Amr b. Âs'a: "Ebû Abdullâh! Benim ve senin, burada kalmamız gerekir. Muhammed ile ashâbının bizi takip etmelerinden gafil ve süvarilerimizin de himayesinden uzak bulunuyoruz. Askerimiz çekilip gidinceye kadar takip edilmeyeceğimizden emin değiliz" dedi. Bunun üzerine Amr b. el-Âs: "Peki ben, geride kalayım" dedi. Ebû Süfyan, Hâlid b. Velîd'e: "Ebû Süleyman! Sen, ne dersin?" diye sordu. Hâlid b. Velîd: "Ben de onun gibi geride kalayım" dedi. Böylece, takip edilmekten korktukları için, Amr b. el-Âs ile Hâlid b.Velîd gözcü olarak iki yüz atlı ile geride kaldılar. Bunlar, seher vaktine kadar ordugâhta beklediler." [38]

Onlarca kaynakta anlatılan bu uzun rivayeti Hz. Huzeyfe aktarırken, sahâbe olmamış o nesle siz böyle yapabilir miydiniz dercesine, nasıl zorlu imtihanlarla karşı karşıya kaldıklarını aslından öğretmek istiyordu.

Yorucu Bir Gece ve Gelen Müjde!

Olayın devamında Hz. Huzeyfe, Kureyş müşrikleri gibi diğer müşrik kabileleri Fezâre ve Gatafanlılar'ın da bulundukları yeri terk ederek yurtlarına döndüklerini ve Gatafanlılar'ın ordugâhlarına vardığı zaman orayı boş bulduğunu ifade eder. Bundan sonra kendisi de tekrar Müslüman orduları arasına döner. Geri dönerken yaşadığı bir hadiseyi de şu şekilde anlatır: "Hz. Peygamber'e (sas) geri dönerken yolun yarısına geldiğim zaman gördüğüm yirmi kadar sarıklı süvari bana: "Sahibine haber ver, Allah (cc), düşman askerlerine karşı ona kâfî gelmiş ve ona yardım etmiştir" dediler. -Huzeyfe onların kim olduğunu bilememişti. Ama bu hadiseyi Efendimiz'e (sas) anlattığında onların melekler olduğunu öğrenecekti.- Müşriklerin ordugâhından döndüğüm zaman da yine hamamda yürüyormuşum gibiydim.

[38] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 242, 243; Belâzürî, *Ensabü'l-Eşraf*, I, 344, 345; Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzî*, II, 493-490; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 70, 71; M. Âsım Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, V, s. 110-116.

Hz. Peygamber'in yanına dönüp geldiğim zaman, kendisi, eşlerinden birisine ait Yemen işi bir kilim üzerinde namaz kılıyordu. Vallâhi, Resûlullah'ın yanına döner dönmez, bütün üşümelerim, bana gerisin geri gelmişti. Tir tir titriyordum. Resûlullâh (sas), yaklaşmamı eliyle işaret edince, yanına yaklaştım. Yine işaret edince, biraz daha kendisine yaklaştım. Yanına varınca, kilimin bir ucunu benim üzerime örttü ve tekrar namaz kılmaya devam etti. Namazını bitirince: **"Yemân'ın oğlu otur, müşrikler hakkında ne haberin var?"** buyurdu. Ben kendisine: "Ey Allah'ın Resûlü! Halk Ebû Süfyan'ın başından dağılmış, yanında az kişi kalmış. Ateş yakmışlar. Allah bizim üzerimize boşalttığı soğuk gibi, onların üzerine de soğuk boşaltmaktadır. Fakat biz buna karşılık, Allah'tan, onların dilemedikleri ecri dileriz." dedim. Kendisine, müşriklerin bütün haberlerini bildirdim ve onları, göçüp giderlerken bıraktığımı söyledim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sas) azı dişleri görününceye kadar güldü. Sonra beni ayak ucuna yatırdı. Örtüsünün bir ucunu, üzerime bıraktı ve namaz kılmaya başladı. Ben öylece uykuya dalmışım. O kadar yorulmuşum ki o örtünün içinde sabah namazı vaktine kadar uyumuşum. Sabaha olunca: **"Bana ey uykucu! Kalk artık!"** diyen bir ses duydum. Bir de baktım ki sesin sahibi Resûlullah'mış (sas)...[39]

İşte onun Hendek Gazvesi'ndeki hali budur. Biz onun bu yaptıklarından çok farklı mesajlar hayatımıza taşımalıyız.

Zorluk Seferi Tebûk'ta

Huzeyfe b. Yemân, Hicretin 9. yılında yapılan Tebûk savaşında farklı bir görevle karşımıza çıkmaktadır. Medine'de meyvelerin olgunlaştığı, sıcak bir mevsimde mücahitler rahatlarını bırakıp Allah ve Resûlü'nün davetine icabet etmek üzere 30 bin kişiyle yola çıkmışlardır.[40] Bu mücahitlerin arasında Huzeyfe b. Yemân da bulunmaktadır. Sanki Allah (cc) bu savaşta onun Hz. Peygamber'in (sas) sırdaşı olacağını takdir etmiştir. Bu seferde Hz. Huzeyfe'nin, Hz. Peygamber'i (sas) münafıkların kötü tuzaklarından korumak gibi özel bir görevi vardı. Tebûk Gazvesi'nden dönüşte, Allah münafıkların oyu-

[39] Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzî*, II, 490; Halebî, *es-Siretü'l-Halebiyye*, II, 653, 654.
[40] Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzî*, III, 1041.

nunu Resûlullah'a (sas) haber vermişti. Onlar Resûlullah'ı (sas) öldürmek için bir plan yapmışlardı. Efendimiz (sas) bunun üzerine ordusunu vadinin geniş yolunda, kendisinin ise dar yoldan gideceğini beyan etti. O dar yola girdiklerinde karşıdan yüzleri kapalı bir grubun kendilerine doğru geldiğini gördüler. Bu gruptakiler ani bir hareketle Hz. Peygamber'in (sas) bineğini çeken Ammâr b. Yasir'in üzerine saldırdılar. Ammâr onlarla mücadele ederken Hz. Peygamber (sas), Huzeyfe'ye: **"Dikkat dikkat!"** diye seslendi. Nihayet onları püskürtüp, vadiye indiler. Vadiye inince Hz. Peygamber (sas), Ammâr'a: **"Onları tanıdın mı?"** deyince, Ammâr: "Yüzleri kapalıydı." cevabını verdi. **"Peki, ne istediklerini bildin mi?"** diye sorunca, Ammâr: "Allah ve Resûlü daha iyi bilir." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sas): **"Onlar Allah'ın Resûlü'nün bineğini ürkütüp, kaçırıp bir uçurumdan atmayı düşünüyorlardı."** dedi. O yol esnasında Hz. Peygamber (sas) Huzeyfe b. Yemân'a bazı münafıkların isimlerini, kimselere söylememesi uyarısı ile bildirmişti.[41]

Sahâbenin En Büyük Korkusu

Burada sormamız gereken soru şu olmalı: "Neden Efendimiz (sas) münafıkların isimlerini Huzeyfe'ye, kimselere söylememek şartı ile bildirmiştir? Daha doğru ifade ile madem açıklanmasını istemiyor, Efendimiz (sas) niye isimleri Huzeyfe'ye söylüyor?" Bunun gizli tutulmasının sebepleri nelerdir? Bu soruya farklı açılardan farklı cevaplar verilebilir de özellikle iki noktaya dikkat edilmelidir: Bunlardan birisi, Efendimiz (sas) ashâbının hep nifaka düşme korkusunda yaşamalarını istiyordu. Bir teyakkuz halinde olmalarını arzuluyordu. Peki, sahâbî bu mesajı almış mıydı? Elbette ki almıştı. Bakın tabiînin büyüklerinden İmam İbn Ebû Müleyke (v.117/735) ne diyor: *"Ben ashâb-ı kirâmdan Bedir Gazvesi'ne katılan en az otuz sahâbî ile bir arada bulundum. Onların hepsinin ortak bir korkusuna şahit oldum. Korkuları 'Acaba ben münafık mıyım?' korkusuydu."* [42]

[41] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 453; Beyhakî, *Delâil*, V, 257; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 261.
[42] Buhârî, *İman*, 36.

Bu nasıl bir şey Ya Rabbi? Her biri birer iman kalesi olan, imanın ete, kemiğe bürünmüş halleri olan o insanlar neden böyle bir korku ile yanıp tutuşurlardı?

İmam Kastalânî (v. 923/1517) ise şunu söylüyor: "Ben sahâbe içerisinde 21 sahâbînin açıkça münafıklıklarından korktuklarına onların sözlerinin üzerinden şahit oldum. O 21 isimden biri Hz. Ömer, diğeri annemiz Hz. Aişe idi."[43]

Hz. Ömer gibi bir büyük kamet, defaatle cennetle müjdelenmiş biri olmasına rağmen, bu korkuyu taşıyordu. Efendimiz'in (sas): **"Benim haneme ancak cennetlik olan girer"**[44] diyerek, hanımlarının da cennetlik olduğunu beyan ettiği Hz. Aişe gibi biri bile: "Ben münafık mıyım?" diyerek akıbet endişesi taşıyordu. Çünkü Efendimiz (sas) münafıkların vasıflarını açıkça beyan etmiş, kendi dünyasında olan münafıkları ise isimlerini gizlice Hz. Huzeyfe'ye vermişti. İşte bu nebevî uyarı, sahâbeyi böyle bir hale sokmuştu.

Duyulduğunda insanı dehşete düşüren bir sözü Hasan-ı Basrî (v.110/728) şöyle dile getirir: *"Münafıklık korkusu duymayan münafıklığından korksun!"* [45] Yani Hasan-ı Basrî'nin dediği şu aslında: "Münafık, münafıklığından korkmayan insandır." Bu korku insanı nifaktan muhafaza eden bir zırhtır. Korkuyu duyanlar, nifaka kapı açmamak için çırpınıp dururlar, korkuyu duymayanlar o kapıları açık bırakarak yüreklerine, akıllarına nifak girmesine engel olamazlar.

İmam Kastalânî'nin de belirttiği gibi münafıklığından korkan isimlerden birisi de ashâbın büyüklerinden Hz. Ömer'di. Onun bu din için ne ifade ettiğini bilmeyen yoktur. Yaşadığı hayatta yaptıklarını bilmeyen de yoktur... 33 yaşında iman etmiş, 6 yıl sonra belki... Ama geldiği gün Efendimiz'in (sas) soluna geçmiş, tam 30 yıl iman üzere bir hayat yaşamış... Efendimiz (sas) ile beraber 17 yıl, Hz. Ebû Bekir'in hilafet günlerinde 2.5 yıl, kendi döneminde 10.5 yıl; destansı bir hayat ortaya koymuş... Onun hayatında var

[43] Kastalânî, *İrşâdü's-Sârî fî Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, I, 198, 199.
[44] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2059.
[45] İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, I, 149.

olan karelerden tek bir tanesi, bizim hayatımızda olsaydı, bize yeter de artardı bile... Ama o Ömer, ilk günden son güne, hep "Ben Münafık mıyım?" ızdırabı ile inleyip durmuştur biliyor musunuz?

Hz. Ömer ve Hz. Huzeyfe

Peki, münafıkları kendisine emanet edilen nebevî bilgi ile çok iyi tanıyan Huzeyfe b. Yemân, nifakı nasıl tarif ediyordu? Sâbit el-Haddâd Ebü'l-Mikdâm, Ebû Yahya'dan şöyle bir rivayet aktarır: "Ben de yanında iken bir adam Huzeyfe'ye "Nifak nedir?" diye sordu. O da "Nifak, İslâm'dan dem vurup, onunla amel etmemendir." dedi. [46]

Büyük bir korku ile inleyen Hz. Ömer, biliyordu ki Efendimiz (sas) münafıkların isimlerini Hz. Huzeyfe'ye vermişti. Bundan dolayı Huzeyfe'nin yakasına yapışmış: "Ne olur söyle kimler var o listede?" "Ne olur söyle Efendimiz (sas) kimleri o listeye yazdı?" diye âdeta yalvarıp durmuştu. Huzeyfe her seferinde: "Ömer bunlar sır, Efendimiz (sas) bana kimselere söylememe şartı ile bu bilgileri vermişti. O söyleme deyince ben nasıl söylerim." Ömer bakmıştı ki Huzeyfe'den ser gidecek, ama sır çıkmayacak; bu sefer: "O zaman bir tek şey söyle! Ben o listede var mıyım?" demişti. Huzeyfe: "Hayır, sen yoksun" demişti.[47] Bu söz Hz. Ömer'i biraz rahatlatmıştı. Ama yine de o korkuyu yüreğinden tamamen silip atmamıştı. Valiler atamıştı, büyüyen İslâm coğrafyalarının dört bir tarafına; şimdi de şöyle bir korku vardı Hz. Ömer de: "Acaba atadığım valiler içerisinde münafık var mı?" Bu sefer Huzeyfe'ye bunu sordu: "Ne olur söyle bunların içerisinde var mı münafık?" Huzeyfe önce söylemedi, ısrarlar çoğalınca; isim vermeden bir tane olduğunu söyledi. Hz. Ömer bunun üzerine araştırmalara başlar; araştırır, araştırır ve işin sonunda o şahsı bulur ve onu valilikten azleder. [48]

Hz. Ömer'in son anlarını İbn Abbas bize şöyle anlatıyor, diyor ki: "Son anları yüzünde bir endişe var; eğildim ve dedim ki: 'Ey Ömer! Ne mutlu sana, Efendimiz'e (sas) sahâbî oldun, O'nun yanında yüzlerce O'nu memnun edecek işler yaptın. O senden razı olarak gitti. Sonra Ebû Bekir

[46] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 301.
[47] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 707-708.
[48] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 707-708.

bu ümmetin halifesi oldu. Sen ona elinden geldiğince yardımcı oldun. O da senden razı olarak gitti. Sonra sen halifemiz oldun. 10.5 yıl bizi adalet ile yönettin. Bütün Medine ve Müslümanlar senden razı oldular ve sen bu hal üzere şimdi ölüm döşeğindesin. Ne mutlu sana ki böyle güzelliklere sahip oldun. Ne mutlu sana ki iyi başladığın bu yolu şimdi de şehadet ile bitiriyorsun.' Bu sözleri duyunca yaralı olarak ölüm döşeğinde son anlarını yaşayan Hz. Ömer, şöyle doğrulmaya çalıştı: *"Ey İbn Abbas! Sen ne diyorsun böyle, vallahi ben akıbetimden endişeliyim. Yaptıklarım bir tarafa, Allah beni affetsin, başka bir şey istemiyorum. Eğer bağışlanmazsam, eyvah bana ve eyvah anneme! Eyvah bana ve eyvah anneme!"* [49] dedi. Bu nasıl bir endişe, bu nasıl bir korkudur böyle...

Hz. Ömer, o günden sonra hep Hz. Huzeyfe'yi gözlemiş, onun kıldığı cenaze namazlarını kılmış, onun kılmadığını ise kılmamıştır.[50] Efendimiz'in (sas) Hz. Huzeyfe'ye neden münafıkların isimlerini verdiğinin ikinci sebebini buradan anlıyoruz. Efendimiz (sas) bu bilgilerin dillerde yayılmasını istemiyordu. Ama Hz. Huzeyfe'yi ümmetin kara kutusu kılarak, aslında kendinden sonra gelen özellikle yöneticilere: *"İşte size istişare edeceğiniz bir isim, işte size danışacağınız bir danışman"* demiş oluyordu. Zaten dememiş miydi: **"Size ne söylerse kabul edin"** [51] diye... Sahâbe bu mesajı çok doğru anlamıştı. Bundan dolayı Hz. Huzeyfe'nin vefat edeceği Hicrî 36. yıla kadar hep onunla özellikle şahıslar ve fitneler hakkında istişareler yapılmıştı. Neden Hz. Huzeyfe'ye bu bilgiler verilmişti sorusunun cevabı burada saklıdır. Hz. Huzeyfe, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman döneminde hep danışılan bir merci idi. Hz. Osman'ın şehit olması üzerine, Hz. Ali'ye ilk biat edenlerden biri olmuştu.[52] O günler Medâin'de idi. Hz. Ömer onu Medain'e vali olarak atamıştı, yıllarca orada onlarca fethe komutanlık etmişti.[53] Hicretin 36. yılı Hz. Ali'ye biat etmesinin üzerinden 40 gün geçmişti ki yatağa düştü ve çok geçmeden vefat etti. [54]

[49] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 425.
[50] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 394.
[51] Tirmizî, *Menâkıb*, 37.
[52] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 394.
[53] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 301.
[54] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 707; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 301.

Onun hayatı o kadar bereketli bir hayat ki burada mahdut sayfalar içerisinde biz ancak bir miktarına değinebildik. Size ne onun rivayet ettiği 225 hadisten[55] bahsedebildik ne onun her biri bir inci olan sözlerinden ve hutbelerinden bahsedebildik ne onun cihad meydanlarındaki kahramanlıklarından bahsedebildik ne onun yıllarca yaptığı Medâin valiliğinden söz edebildik. Onları başka zamanlara ve zeminlere havale edeceğiz; ama Huzeyfe b. Yemân dediğimizde kesinlikle anlatmamız gereken üç mesele daha var ki onları anlatmasak, onun anlatıldığı bahis kesinlikle kalacaktır. Bu üç mesele: Kur'ân'ın cem edilmesi, adamlığın zirve hali ve onun vefat hadisesidir. Bu üç meseleyi de özetleyerek size aktarmaya çalışalım.

Kur'ân'ın Cem Edilmesi

Malum olduğu üzere, Efendimiz'in (sas) vefatına kadar Kur'ân'ın nüzûlü devam ettiği için, Efendimiz (sas) Kur'ân'ı bir mushaf haline getiremeden vefat etmişti. Kur'ân'ın iki kapak arasına ilk toplayan Hz. Ebû Bekir olmuştu.[56] Yemâme savaşında Kur'ân hafızlarının birçoğunun şehit olması üzerine, Hz. Ömer'in teklifi ile bu iş yapılmış ve Kur'ân kurulan bir heyet başkanlığında iki kapak arasında toplanmış ve bu Mushaf, Hz. Ebû Bekir'in yanında saklanmıştı.[57] Onun vefatından sonra hilafete geçen Hz. Ömer bu mushafı yanında tutmuştu. O da vefat edince bu imam mushafı annemiz olan Hz. Hafsa'nın yanında kalmıştı.[58] Hz. Osman'ın hilafet günlerinde Azerbaycan ve Ermenistan seferlerine katılan Hz. Huzeyfe, fethe katılan askerler arasında Kur'ân-ı Kerim'i okuma hususunda ihtilaflar olduğunu ve bu ihtilafların seninki doğru, benimki doğru tefrikasına doğru gittiğini fark etti. Feraset ve basireti ile ortaya çıkan bu durumun çok tehlikeli olduğunu anlayınca, sefer sonrası durumu Hz. Osman'a bildirdi.[59] Durumun önemini anlayan Hz. Osman'ın emri ile Kur'ân-ı Kerim, oluşturulan bir heyet tarafından Kureyş lehçesi ile daha önce oluşturulan nüsha üzerine çoğaltılmaya başlandı. Ubey b. Ka'b, Kur'ân'ı okuyor, Zeyd b. Sâbit ise okunan Kur'ân

[55] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 258.
[56] Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulumi'l-Kur'ân*, I, 235; Süyûtî, *el-İtkân*, I, 185.
[57] Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulumi'l-Kur'ân*, I, 237.
[58] Buhârî, *Fezâilü'l-Kur'ân*, 3.
[59] Süyûtî, *el-İtkân*, I, 187; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, s. 72.

ayetlerini, okunduğu gibi yazıya geçiriyordu. Böylece kısa zamanda hicrî 31/miladî 651 yılında dört nüsha meydana getirildi.[60] Başka rivayetlere göre ise yedi nüsha yazıldı.[61] Oluşturulan nüshalardan bir tanesi halifenin yanında kalırken diğerleri Şam, Kûfe ve Basra gibi dönemin ilim merkezlerine gönderildi. Geri kalan şahsi nüshaların ise herhangi bir fitneye sebep olmaması için yakılması emredildi. [62]

Kur'ân'ın çoğaltılması ve kıraat ihtilaflarının ortadan kaldırılması hususundaki gayreti, Hz. Huzeyfe'nin basiretini ve ileri görüşlülüğünü çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bugün elimizde var olan mushaflar işte o gün yazılan Kureyş lehçesine uygun mushaflardır. Kıyamete kadar bu ameli ile Hz. Huzeyfe'nin ne kadar sevap alacağını tahayyül edebiliyor musunuz?

Adamlığın Zirve Hali

Adamlığın zirve hali meselesine gelince, bunun Hz. Huzeyfe'nin hayatında nasıl olduğuna Hz. Ömer'in bir sözünden anlıyoruz. Bir gün Hz. Ömer yanındakilere bir takım temennilerde bulunmalarını söyler. Orada bulunanlardan bazıları, oda dolusu kadar altın ve at temenni ederler. Her biri bulundukları temenniyi açıklarlar. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Ben de temenni ederim ki şu ev dolusunca Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Muâz b. Cebel ve Huzeyfe b. Yemân, Salim Mevlâ Ebû Huzeyfe gibi adamlarım olsa da kendilerini Allah'a itaat yolunda çalıştırsam."[63] der ve önce Hz. Huzeyfe'ye, sonra Hz. Muâz'a daha sonra da Hz. Ebû Ubeyde'ye bir miktar para gönderir. Hizmetlisine, bak bakalım paraları ne yapacaklar? diye talimat verir. İsimleri zikredilen zâtlar kendilerine gönderilen paraları alır almaz, miktarına dahi bakmadan hemen dağıtırlar. Hz. Ömer'in hizmetlisi geri dönüp durumu bildirince Hz. Ömer, arkadaşlarına: "Ben size demiştim" der.[64] İşte onlar adam gibi adamlar, dünyanın değiştirmediği adamlar, dünyayı değiştiren adamlar...

[60] Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulumi'l-Kur'ân*, I, 334; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, s. 75.
[61] Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulumi'l-Kur'ân*, I, 334; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, s. 75.
[62] Buhârî, *Fezâilü'l-Kur'ân*, 2, 3.
[63] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 294; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 14.
[64] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 14.

Vefatı

Gelelim son meseleye, Huzeyfe b. Yemânî'nin vefatı meselesine...

Tarihler hicrî, 36/miladî 656 yılını gösterirken Hz. Huzeyfe halen Medâin valisidir. O günler Hz. Osman şehit edilmiş, akabinde Hz. Ali'ye biat edilmiştir. Daha bu hadise üzerinden kırk gün geçmemiştir ki Hz. Huzeyfe yatağa düşmüştür.

Medâin'de bulunan Hz. Huzeyfe'nin hastalandığını duyan yakınları ve ensâr, gece yarısı veya sabaha doğru yanına gelirler. Hz. Huzeyfe onlara vakti sorar gece yarısı veya sabah olmak üzere derler. Hz. Huzeyfe: "Sabahleyin ateşe götürülmekten Allah'a sığınırım." diye üç kere dua eder. Sonra, "Bana kefen olacak bir şey getirdiniz mi?" diye sorar. "Evet" diye cevap alınca, şöyle der: *"Kefenler için fazla masraf yapmayın. Eğer Allah nezdinde bir kıymetim varsa bana sizin saracağınızdan daha kıymetlisi verilir. Şayet Allah katında bir kıymetim yoksa üzerimdeki de çabucak soyulup alınır."* [65]

Son demleriydi, çocuklarının tamamını baş ucuna topladı ve onlara bazı vasiyetlerde bulunmaya başladı. Onun, *Ebû Ubeyde, Sâfvân, Sa'd, Saîd* ve *Simâk* isimlerinde 5 oğlu, Ümmü Seleme isminde ise bir kızı vardı.Çocuklarına vasiyeti ne olmuştu sizce? Elbette bir ömür Münafiklara karşı sırları saklayan birinin vasiyeti de bununla alakalı bir mesaj taşıyacaktı. Neydi vasiyeti biliyor musunuz? Çocuklarına; "Ali, Ali!" diyerek vefat etti. "Ali'ye itaat edin! dedi. Peki, Hz. Ali'ye itaat etmenin nifakla ne alakası vardı. Alakasını Efendimiz (sas) söylüyor; Ümmü Seleme validemiz ve başka sahâbîler naklediyor bu hadisi, biz İmam Müslim'den, Tirmizî'den ve Nesâî'den okuyoruz: **"Ali'yi mü'min olan sever, münafik olan ise sevmez."**[66] Hz. Huzeyfe bu hakikati bildiği için çocuklarına; tarafınız Ali'nin yanı olsun diyerek gidiyordu. Hz. Huzeyfe'nin çocukları babalarının bu vasiyeti gereği Hz. Ali'nin saflarında yerlerini alıyorlardı. O çocuklardan iki tanesi Sâfvân ve Saîd, Sıffîn'da Hz. Ali'nin saflarında savaşıyor ve orada şehit oluyorlardı. [67]

[65] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 306.
[66] Müslim, *İman*, 33; Tirmizî, *Menâkıb*, 68; Nesâî, *İman*, 20.
[67] Selmân Başaran, "Huzeyfe b. Yemân", *DİA*, XVIII, 434.

Vefatının son anlarında ağlamaya başladı. Yanındakiler kendisine "Neden ağlıyorsun?" diye sorunca şöyle cevap verdi: *"Dünyaya üzüldüğümden dolayı ağlamıyorum. Aksine ölüm benim için daha sevgilidir. Fakat ben Allah'ın rızası üzerine mi yoksa gazabı üzerine mi olduğumu bilmediğimden ağlıyorum."* Sonra dedi ki: *"Ey Allah'ım, biliyorsun ki seni seviyorum. Ben fakirliği zenginliğe, şanı şöhreti tevazua, büyüklenmeyi ise sükûta tercih ettim. Artık sen bilirsin. Beni sana kavuşmamda mübarek kıl!"* [68] dedi ve sonra vefat etti.

Allah kendisinden ebeden razı olsun. Kabri şuan Medâin'de, Selmân-ı Fârisî'nin hemen yanındadır. İki aziz dost birbirlerinin yanında halen cihana söz söylemektedirler...

HUZEYFE B. YEMÂN'IN HAYATINDAN MESAJLAR

- Elde ettiğin makam ve mevki ne kadar büyürse büyüsün, yanında sırlarını paylaşacağın dostların olsun. Resûlullah bile kendisine sırdaş edindiyse, sen nasıl bundan beri olabilirsin ki?
- Sana sır olarak verilen her şey bir emanettir. Emanete ihanet ise nifaktır. Ser gitmeli, ama sır çıkmamalıdır. Sırları ifşa edersen nasıl O'na (sas) ümmet olabilirsin ki?
- Sırların son nefese kadar saklanabilmesi, ancak dünyevi hiçbir hesap içerisine girmemekle mümkündür. Eğer içinde gizli hesapların, varmak istediğin menzillerin varsa, nasıl hasbî kalabilir ve nasıl sadâkat sahibi olabilirsin ki?
- Mü'min her an nifaka düşme korkusu ile yaşayan insandır. Kalbinin ibresini, ihsan şuuru ve infak adımları ile iman üzere ayarlayandır. Yüreğinde ben münafık mıyım korkusu yoksa nasıl nifaktan uzak olabilirsin ki?
- Adamlığın zirve hali ne boy, ne soy, ne cep, ne makam, nede mevkidir. Hiçbir rüzgârın değiştiremediğine ve savuramadığına adam denir. Yaşadığın dünyada bazı şeyler karşısında değişiyorsan, nasıl Hz. Huzeyfe'nin arkadaşı olabilirsin ki?

[68] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 707; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 307.

İslâm'ın Kalesi
SAFİYYE BİNT ABDULMUTTALİB
Radîyallahu Anhâ

Giresun

يَا صَفِيَّةُ بِنْتَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ
لَا أَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا

"Ey Abdülmuttalib'in kızı Safiyye! (Sen de nefsini Allah'ın elinden satın almaya bak!) Yarın Allah katında sizin içinde bir şey yapamam!"

(Buhârî, *Menâkıb*, 13)

Ey gözlerim! Sicim gibi gözyaşlarıyla cömertçe ağlayın; Medine'nin batısındaki su kanalını yıkacak kadar...
Ey gözlerim! İçten gelen gözyaşlarıyla ağlayın; Şiddetli elemle, hüzünle ve gönül acısıyla...

Safiyye bint Abdulmuttalib (r.anhâ)

(İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 333)

Adı	Safiyye bint Abdülmuttalib
Anlamı	Saf, temiz, halis ve katıksız
Künyesi	Ümmü'z-Zübeyr/ *Zübeyr'in annesi*
Lakabı	Ammetü'n-Nebi/ *Peygamberin halası*
Baba Adı	Abdülmuttalib b. Haşim
Anne Adı	Hâle bint Üheyb
Kabilesi	Haşimoğulları/Mekke
Doğum Yeri	Mekke
Doğum Yılı	N. Öncesi, 43 /Miladî, 567
İslam'a Girişi	Nübüvvetin ilk günleri
Sohbet Süresi	23 yıl
Rivayeti	3
Eşi/Eşleri	Hâris b. Ümeyye, Avvam b. Hüveylid
Vefat Yeri	Baki Kabirstanlığı/Medine
Vefat Yılı	Hicrî, 20/Miladî, 640
Vefat Yaşı	73

İslâm'ın Kalesi
SAFİYYE BİNT ABDULMUTTALİB
(Radîyallahu Anhâ)

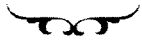

82 İl 82 Sahâbî projesinin 35. durağına bizleri eriştiren Âlemlerin Rabbi olan Allah'ımıza sonsuz hamdler olsun.

O'nun kutlu elçisine, hateme'n-nebiyyîn olana, rahmeten li'l-âlemin olana; şahid, mübeşşir, nezir, daî, sirace'n-münîr olana, üsvetü'n-hasene olana yani en güzel örnek olana salât ve selam olsun.

O, en güzel örneğin mübarek ellerinde yetişerek, her biri hayatın çok farklı vechesinde örnekler olan sahâbî efendilerimizin tamamına selam olsun.

O sahâbî efendilerimizden olan İslâm'ın kadını, annemiz, canımız, başımızın tacı Hz. Safiyye validemize selam olsun.

Efendimiz'in (sas) mübarek ellerinde yetişen o güzide neslin her bir ferdi bizim için önemlidir. Bugün adını bildiğimiz 10.000 sahâbî efendimizin hangisinin hayat defterinin önüne oturursak, oturalım; hangisinin hayatını öğrenmek ve okumak maksadı ile gelip önlerinde durursak duralım; iki temel noktayı hiç unutmamalıyız. Bunlardan biri: O nesil Resûlullah'ın (sas) sohbeti ile yetişmiş bir nesildir. Sohbet-i Risalet âdeta onları boyamıştır. İnsibağ denilen şey budur. Her birine Efendimiz'den (sas) farklı bir iz düşmüştür. O halde biz hangi sahâbî efendimizi tanımak için gayret edersek, öncelikle o izin ne olduğunu anlamalı, sahâbeyi tanırken onların üzerinden Efendimiz'i (sas) biraz daha fazla tanımanın yollarını zorlamalıyız. Unutmamalıyız ki hocanın değeri talebelerinin üzerinden anlaşılır. Talebe sahâbe ise siz düşünün onları yetiştiren muallimler muallimi nasıl biridir?

İkincisi, onlara Efendimiz'den (sas) bir iz düştüğü muhakkak da peki, onlardan bize ne düşmelidir? Biz bu çağın insanları olarak onlardan ne almalı, neleri kavramalı ve bunları nasıl hayata taşımalıyız; bunun gayretini vermeliyiz. Bu iki amacı hiç unutmamalıyız ki asıl maksat hâsıl olsun, hayatlarda o güzide örneklerin mirasları ile yeniden saâdet asrının o güzel ikliminе kavuşsun inşallah...

Giresun'un Nasibi: Kale Gibi Bir Hanım

İllerde anlatılan sahâbîleri seçerken, Giresun'un nasibi bu annemiz oldu. Sebebi ise şu idi: Gerçekten Hz. Safiyye annemizi bir cümle ile özetlemek mümkün olsaydı onun için söylenecek en güzel cümle: *"Kale gibi bir hanım"* olmalıydı. Birazdan hayatını okumaya başladığımızda neden böyle dediğimiz daha iyi anlaşılacaktır. O kale gibi dimdik durarak, yıkılma tehlikesinin ortaya çıktığı anlarda bu iş kadına, erkeğe bakmaz; bu iş erkek işi, kadın işi değil, bu iş genç, ihtiyar işi de değil; iman işidir dercesine meydana atılmış ve imanına layık bir duruş ortaya koymuştur. Madem Safiyye annemiz bir kaledir hem de İslâm'ın bir kalesidir, o halde kalesi ile meşhur bir ilimiz olan Giresun'da o gündem edilmeli dedik. İnşallah bu güzel annemizin, Efendimiz'in (sas) dünyasında çok farklı yeri olan bu özel sahâbinin âleme bıraktığı mirasları iyice anlar, hayatlarımızı da bu güzellikler çerçevesinde yeniden imar ederiz.

Hz. Safiyye Demek, Ne Demek?

Safiyye annemiz der demez aklımıza neler gelir şöyle bir zihnimizi yoklayalım.

O, kavminin efendisi Fil hadisesinin kahramanı, zemzemin banisi ve Resûlullah'ın (sas) hamisi olan Abdülmuttalib gibi bir babanın kızı...

O, her hali ile annelerin annesi olan Âmine validemizin kokusunu yansıtan Hale bint Üheyb gibi bir annenin kızı...

O, şehitlerin efendisi, Allah'ın ve Resûlullah'ın arslanı, aslanların aslanı Hz. Hamza gibi bir yiğidin kardeşi...

O, Âtike gibi, Berre gibi, Ümeyme gibi, Ervâ gibi, Ümmü Hâkim Beyza gibi, her biri yine bir aslan olan hanımların kız kardeşi...

O, Hz. Peygamber'in havarisi olan, Aşere-i Mübeşşere'nin bir yiğidi olan, ihlâs ve aşk kahramanı Zübeyr gibi bir yiğidin annesi...

O, hicretin nazlı gelini olan, kuşağını hicret yolunda feda edip, Zatu'n-Nitakayn/ Çifte kuşaklı lakabını Peygamberimizden alan Esma bint Ebî Bekir gibi bir hanımın kayınvalidesi...

O, hicretin çocuğu olan, şehadete yürürken bile: "Ben Safiyye gibi bir hanımın torunuyum"[1] diyen Abdullah b. Zübeyr gibi bir yiğit oğlu yiğidin babaannesi...

O, risalet davasının annesi olan, zor günlerin sığınağı, limanı olan, Peygamber evinin ilk sultanı olan Hz. Hatice gibi bir ananın yengesi...

O, hepsinden önemlisi; iki cihan serverinin, gözlerimizin nuru, dertlerimizin dermanı Muhammed Mustafa'nın (sas) halası...

İşte O böyle biri? Kolay mı Hz. Safiyye'yi her yönü ile anlatabilmek, kolay mı yazabilmek? Elbette kolay değil. Ancak zamanın/sayfaların kifayet ettiği oranda, bizler onun hayat defterinin sayfalarını çevirmeye çalışacağız.

Abdülmuttalib'in Evi'nden Avvam'ın Evine

Efendimiz'in (sas) dedesi Abdülmuttalib hayatı boyunca 6 hanım ile evlenmiş, bu evliliklerinden 13 erkek ve 6 kızı olmuştur.[2] Abdulmuttalib'in evlilik yaptığı iki hanımdan biri Fatıma bint Amr [3] -ki bu hanım Efendimiz'in babaannesi yani babası Abdullah'ın, amcaları Ebû Talib ile Zübeyr'in

[1] el-Asimî, *Semtü'n-Nücumü'l-Avâlî*, III, 94.
[2] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 28.
[3] Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 62.

annesidir; diğeri ise Hâle bint Üheyb'tir.[4] Bu hanım, Efendimiz'in (sas) annesi Âmine'nin amcasının kızıdır. Bazı kaynaklarda kardeşi dense de[5] bu doğru değildir; en doğrusu Hâle'nin, Âmine validemizin amcası Üheyb'in kızı olmasıdır. [6]

Abdulmuttalib, babası vefat etmiş olan Âmine validemizi amcası Üheyb'ten istemeye gidince, onun kızı Hâle'yi de kendisine istemiş, iki düğünü bir anda yapmıştır. Hâle validemiz Abdulmuttalib'e, Hamza, Mukavvim, Hacl isimli üç erkek ve Safiyye isimli bir kız doğurmuştur.[7] Çok büyük ihtimalle Hz. Hamza, Safiyye annemiz ile ikizdir. İkisinin de doğum tarihi miladî 567'dir, yani Nübüvvetten 43 yıl önce doğmuşlardır. Böyle olunca, Hz. Hamza'nın ve Hz. Safiyye'nin Efendimiz (sas) ile yaş farkları sadece 2 veya 3'tür. Dolayısı ile Hz. Hamza Efendimiz'in (sas) hem amcası hem teyzesinin oğlu hem de sütkardeşidir. Hz. Safiyye ise Efendimiz'in (sas) hem halası hem de teyzesinin kızıdır. [8]

Safiyye annemiz böyle bir evde doğdu, kendisi ile yakın yaşlarda olan diğer beş kız kardeşi ile büyüdü. Genç kız olunca ona Mekke'nin tanınmış ailelerinden biri olan Benî Ümeyye'den Hâris b. Harb b. Ümeyye talip oldu. Hâris, Ebû Süfyan'ın kardeşi idi. Safiyye validemiz Hâris ile evlendi ve ondan hakkında çok fazla bilgimiz olmayan Seyfi ya da bir diğer okunuş ile Safi isminde bir oğlu oldu.[9] Bir müddet sonra Hâris b. Harb b. Ümeyye vefat edince, bu sefer Hz. Hatice validemizin kardeşi Avvam b. Huveylid ile evlendi.[10] Hz. Safiyye'nin Hz. Hatice'ye yakınlığı işte buradan kaynaklanıyordu.

Safiyye annemizin Avvam'dan, 3 erkek, 1 kız; 4 çocuğu oldu. Bunlar ihlâs âbidesi Zübeyr, Sâib, Abdülkâbe ve Ümmü Habib'ti. Bu çocuklardan Abdülkâbe hakkında fazla malumatımız yok, ihtimaldir ki çocuk yaşta vefat

[4] Babasının adı bazı kaynaklarda Üheyb, bazı kaynaklarda ise Vüheyb şeklinde verilmiştir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 74; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, s. 129.
[5] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 60.
[6] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 386, 387.
[7] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 28.
[8] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 230.
[9] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 230.
[10] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2560; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 172.

etmiştir. Ancak, Hz. Zübeyr'i zaten çok iyi biliyoruz. Sâib ise pek tanınmaz; ama onun da Hz. Zübeyr'den farkı yoktur. Sâib b. Avvam da ilk günlerde kardeşi ve annesi ile birlikte iman etmiş, 23 yıl Resûlullah'ın (sas) arkasında yerini almış, Uhud'dan sonra tüm gazvelere katılmış, Efendimiz (sas) onu bir mektupla peygamberlik iddiasında bulunan yalancı Müseyleme'ye göndermiş, Hz. Ebû Bekir döneminde ise Yemâme'de Müseyleme'ye karşı verilen savaşta şehit olmuştur.[11] Kızı Ümmü Habib'e gelince, onun da ilk günlerde iman ettiğini görüyoruz. O da iman yolunda büyük bedeller ödeyen biridir. Amcasının oğlu olan Hâlid b. Hizam ile evlenmiştir. Hâlid b. Hizam, Zübeyr b. Avvam ile beraber Habeşistan'a giderken hastalanarak yolda vefat etmiştir.[12] Ümmü Habib, kocasının vefatını Mekke'deyken duymuştur. O günden sonra kulluk yolunu tek başına yürümüş ve hicret etmiş ve Medine'de yaşamış, bir müddet sonra da vefat etmiştir. [13]

Safiyye annemiz Avvam b. Huveylid ile takriben 10 yıllık bir evlikleri olmuştur. Nübüvvet öncesi son Ficar harblerine[14] Avvam, babası Huveylid ile katılmış ve ikisi de o savaşta öldürülmüşlerdi.[15] O günden sonra bir daha Safiyye annemiz evlenmeyecek, tüm gayretini çocuklarının yetiştirilmesi üzerine yoğunlaştıracaktı. Özellikle Zübeyr üzerinde titreyecek ve onun iyi yetişmesi için uğraşacaktı. [16]

Zübeyr Gibi Bir Yiğide Anne Olmak

Safiyye validemiz, kocası Avvam'dan sonra evlenmeyince, Avvam'ın kardeşi Nevfel yeğenlerine kol kanat gerecek ve onlara sahip çıkacaktı. Zübeyr ve Saib, iki yetim olarak amcaları Nevfel'in şefkatli kollarında büyüye-

[11] Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 324, 325.
[12] Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 326, 327.
[13] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2679.
[14] *Eyyâmü'l-Ficâr/Ficâr Savaşları* diye isimlendirilen ve İslâm öncesi dönemdeki Arap kabileleri arasında geçen savaşlardır. Arka arkaya dört yıl ve dört büyük savaş şeklinde vuku bulan bu savaşların en sonuncusuna Hz. Peygamber (sas) amcaları ile birlikte katılmıştır. Yüzlerce insanın öldüğü bu savaşlar, nihayetinde yapılan bir antlaşma ile son bulmuştur. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 114, 115; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 246-249; İbn Esîr, *el-Kâmil*, I, 590-593.
[15] Yıldırım, Muhammed Emin, *Efendimiz'in Havarisi ve İhlas Abidesi Zübeyr b. Avvam*, s. 23.
[16] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2560; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 172.

cekti. Amcası yeğenlerini çok severdi, yeğenleri de onu babaları gibi bilir, ona her türlü saygı ve ihtiramı gösterirlerdi. Ama kaderin cilvesine bakın ki gün gelecek yeğen Zübeyr hakkın yanında yer alacak, amca Nevfel ise ona karşı çıkacak, yollar Bedir'de kesişecek ve Zübeyr hakikatin temsilcisi olan kılıcı ile öz amcasını Bedir'in meydanında öldürmek zorunda kalacaktı. [17]

Zübeyr, çocukluğunda amcasından hep ikram ve sevgi görürken, annesinden ise hep zorluk görmüştü. Anne Safiyye, oğlu Zübeyr'in iyi bir savaşçı, korkusuz bir yiğit olması için ona oldukça sert davranmış, hep daha iyisini yapması için onu zor şartlarda yetiştirmeye çalışmıştır. Tabiatı gereği de biraz sert bir hanım olan Safiyye validemiz, Zübeyr'in yiğit biri olması için elinden geleni yapıyordu. Bazen bu konuda öyle sınırları zorluyordu ki Zübeyr âdeta perişan oluyor, amca Nevfel, annesinin elinden zorlukla Zübeyr'i alıyordu. O ve diğer akrabaları anne Safiyye'ye kızıyor: "Sen bu çocuğu öldürecek misin? Bu çocuğa bu kadar yüklenmen doğru değil! Sen onu öfkeyle dövüyor, düşmanca muamele ediyorsun" diyorlardı.[18] Anne Safiyye ise bu konuda kendini eleştiren başta Zübeyr'in amcası Nevfel b. Huveylid olmak üzere tüm akrabalarına neden böyle yaptığının gerekçelerini anlatıyordu. Hz. Safiyye oğlunun daha iyi yetişmesi için böyle yaptığını söylemesine rağmen amca Nevfel, tatmin olmuyor, bu sefer Safiyye validemize söz geçiremeyeceğini anlayınca: "Ey Benî Haşim! Bu kadına karşı beni savunmayacak mısınız?" diyerek, Haşimoğulları'ndan yardım istiyordu. Safiyye validemiz ise hiçbir söze aldırmadan ileride zor bir davayı omuzlayacak olan oğlu Zübeyr'i daha da yetiştirmenin yollarını arıyordu.[19] Zübeyr, bu zorlu sürecin basamaklarını çıkmaya çalışırken, Mekke çok özel bir zamana ve zemine doğru hazırlanıyordu.

Burada bugünün anne ve babaları olarak, Hz. Safiyye'nin oğlunu yetiştirirken takındığı tavır üzerinden bir mesaj almak durumundayız. Ne yazık ki şu an çocuklarımızı sorumluluk alma noktasında, onlara karşı biraz gevşek davranıyoruz. Eskiden çocuklar 10-12-15 yaşlarına gelince aileye katkı-

[17] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 150.
[18] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 623.
[19] Yıldırım, Muhammed Emin, *Efendimiz'in Havarisi ve İhlas Abidesi Zübeyr b. Avvam*, s. 25-27.

da bulunurlarken, şimdi 20-25-hatta 30 yaşlarına gelip de halen baba parası yiyen gençler etrafımızda çoğaldı. Bu bir felaket... Çocukların çok rahat ortamlara alışmamaları, biraz bedel ödemeleri, zorluğu çocukken görmeleri gerekiyor. Aslında Safiyye annemizin yapmaya çalıştığı da budur. Merhamet asla onların sorumsuz yetişmelerine sebep olmamalıdır.

Büyük Olay ve Büyük Adımlar

Tarihler miladî 610'a yaslandığında Hz. Safiyye 43, oğlu Zübeyr 16 yaşlarında idi. Kendisi Efendimiz'in (sas) halası, Hz. Hatice de Zübeyr'in halası olduğu için o eve çok sık gidip geliyorlardı. İşte o günler büyük bir hadise olan Kur'ân'ın nüzûlü gerçekleşecek, Hz. İsa'dan beridir susan semanın dili konuşacak, beklemekten sinesi çatlayan arz Muhammedü'l-Emin'e ilk mesajları ulaştıracak, böylece Mekke risaletin sedasıyla tanışacaktı. O ilk günlerde Safiyye validemiz ve üç çocuğu da iman şerbetini içecekler, hepsi de daha ilk günlerde Resûlullah'ın (sas) arkasında yerlerini alacaklardı.[20]

O günler iman, sahibine ciddi bedeller ödetirdi. Hz. Zübeyr de o bedeli ödeyenlerden biri olacaktı. İman etti diye kendisini daha dün çok seven amcası Nevfel, ona yapmadığını bırakmayacak; ama çocukluktan beri zorluğa alışan Hz. Zübeyr her türlü baskıya göğüs gerecekti. Safiyye annemiz de çocuklarına hep sabrı telkin edecek, o da imanın bedelini en ağır şartlarda ödeyecekti. [21]

O ilk ve zorlu günlerin birinde Efendimiz (sas) tüm amca, hala ve bunların çocuklarını, Kureyş'in diğer kabilelerinin mensuplarını, "Yakın akrabalarını uyar!"[22] ayeti emrince Safa tepesinde toplamıştı. Maksat bunlara yeni nazil olan dinden haberler vermek, inen ayetlerden onlara okuyarak onları imana davet etmekti. Efendimiz (sas) tüm akrabalarını karşısına alınca, onların hepsinin ailelerinin ismini teker teker saydı: **"Ey Ka'b b. Lüeyoğulları! Ey Mürre b. Ka'b oğulları! Ey Abdüşşemsoğulları! Ey Haşimoğulları! Ey**

[20] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2560; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 172.
[21] Yıldırım, Muhammed Emin, *Efendimiz'in Havarisi ve İhlas Abidesi Zübeyr b. Avvam*, s. 36-42.
[22] Şuarâ 26/214.

Abdulmuttaliboğulları! Ey Kureyş topluluğu! Bir tek Allah'a iman edin ve nefsinizi cehennem ateşinden satın alın."[23]

Bu adlarını saydığı aile ve kabilelerden hiçbir cevap gelmedi. O mecliste Efendimiz (sas) bir anda hitabını ailelerden, şahıslara çevirdi ve arka arkaya üç isim saydı. Kimdi bu isimler? Amcası Abbas, halası Safiyye ve kızı Fatıma... Ne dedi Efendimiz? **"Ey Amcam Abbas b. Abdülmuttalib! Ey Zübeyr'in annesi ve halam Safiyye! Ey Muhammed'in kızı Fatıma! Nefsinizi Allah'tan satın almaya çalışın; akrabam, yeğenim, babam peygamber diye bana güvenmeyin; vallahi yarın Allah katında sizin için hiçbir şey yapamam!"** [24]

Efendimiz'in (sas) o gün orada onlarca şahsın içerisinden bu isimleri seçip sayması, onlara biçtiği rolün ne olduğunu âleme gösteren bir adımdı. Efendimiz'in (sas) bu sözü çok mühim bir sözdü; onlara yüklenen misyonun ne olduğunu gösterdiği gibi, ferdi sorumluluğunda önemini ortaya koyuyordu. Söylenen bu sözü aklımızda tutalım, dersin sonuna doğru bir daha Efendimiz'den (sas) bu sözü çok farklı bir yerde, bir kez daha duyacağız. O gün o toplantıda ne yazık ki Efendimiz (sas) istenilen karşılığı bulamayacaktı. Amca Ebû Leheb'in kınaması ve kızgınlığı ile toplantı dağılacaktı. Ebû Leheb orada ileri geri konuşunca onun karşısına geçip, yeğenini savunmakta halası Safiyye'ye düşecekti. [25]

Zorlu Günlerden, Hicret Yollarına

Hz. Safiyye annemiz o günden sonra yaklaşık 10 yıl boyunca Mekke'de iman adına bir duruş ortaya koyacaktı. Oğlu Zübeyr amcasının işkencelerine daha fazla dayanamayıp Habeşistan'a hicret edecekti, o da arkasından gözyaşı dökecek ama: *"Git oğlum! İman adına arkana bakmadan yürü!"* diyecekti.[26] O günler özellikle Efendimiz'i (sas) akrabalarına karşı hep o savunacaktı. Biz onu kaç kez Ebû Leheb'in karşısında görürüz, kaç kez kaynı

[23] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 350, 351; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 187; II, 259.
[24] Buhârî, *Menâkıb*, 13; Müslim, *İman*, 350.
[25] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 119.
[26] Yıldırım, Muhammed Emin, *Efendimiz'in Havarisi ve İhlas Abidesi Zübeyr b. Avvam*, s. 38-39.

Ebû Süfyan'ın karşısında görürüz.[27] Efendimiz'i (sas) savunan bir kamet ile dimdik sarsılmaz bir dağ gibi, yıkılmaz bir kale gibi, Hamza'nın hanım hali gibi yani bir aslan gibi görürüz.

Medine'ye hicret etmeden birkaç yıl önce yeğeni Resûlullah (sas) ile sâdık dost Ebû Bekir'in evindedir. Ne için? Ebû Bekir'in kızı Esma'yı, oğlu Zübeyr'e istemek için... İsteyecek, o evlilik gerçekleşecek, Esma validemiz evliliğinin ilk aylarında hamile kalacak, karnındaki bebeği ile Sevr'e azık taşıyacak ve arkasından o iman ailesi de Yesrib'e hicret edeceklerdi.[28]

Onlar Medine'ye hicret edince, Mescid-i Nebevî'nin inşaatı bitince ensâr-muhacir kardeşliğinde, Zübeyr'in nasibi doğruluğu Kur'ân tarafından tasdiklenen Ka'b b. Mâlik olacaktı.[29] Hz. Safiyye annemiz de oğlu ile beraber oturduğu için bu kardeşlikten o da nasiplenecekti.

Safiyye annemiz, Hicretin 2. yılı Bedir'e oğlu Zübeyr'i yolcu edecekti. Hz. Zübeyr o gün çok güzel, bakanların yüreklerine ferahlık veren sarı bir sarık sarmıştı başına... Bedir'in iki süvarisinden biri oydu. O ordunun sağında duracak, Mikdâd b. Amr ise diğer süvari olarak solunda duracaktı. O gün melekler inecekti Bedir'de saf saf[30]ve hepsinin başında Zübeyr'in sarığından olacaktı.[31] Tabir câiz ise o gün *Melekler Zübeyrleşeceklerdi.* Bedir'de iman galip gelecek, küfrün beli kırılacaktı. Bu haber Medine'ye ulaşınca, hele hele meleklerin haberi ulaşınca Safiyye annemiz o kadar sevinecekti ki o sevinç ona yıllardır çektiği tüm sıkıntıları unutturacaktı. [32]

Uhud'dan Haber Var

Bedir'in arkasından bir yıl geçmişti ki İslâm ordusu Uhud'a doğru yola çıkmıştı. 700 sahâbî Uhud'un yamaçlarında, Efendimiz (sas) tarafından konuşlandırılacaktı. O gün sabah askerleri yolcu etmek için Safiyye annemiz

[27] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf,* I, 119.
[28] İbn Hacer, *el-İsâbe,* IV, 2560; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* VII, 172.
[29] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 112; İbn Habib, *el-Muhabbar,* s. 71, 72.
[30] Âl-i İmrân 3/124, 125.
[31] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 112; İbn Hacer, *el-İsâbe,* I, 623.
[32] İbn Hacer, *el-İsâbe,* IV, 2560; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* VII, 172.

dışarıda idi. Bir oğlu Zübeyr'e bakacak bir yeğeni Ali'ye bir diğer yeğeni Abdullah b. Cahş'a bakacak bir kardeşi Hamza'ya... Sonra gelecek Efendimiz'in (sas) huzuruna O'ndan savaşa katılmak için izin isteyecekti. Efendimiz (sas) cephe için izin vermeyecek, ama cephe gerisinden olabilir diyecekti. [33]

Savaş başlayacaktı. İlk safhası ikinci bir Bedir olan Uhud'da, yiğitler destan yazmaya başlamışlardı. İşte ne oldu ise o anda oldu; Ayneyn tepesindeki okçular iş bitti zannettiler, tepeyi terk ettiler. Sabahtan beri fırsat bekleyen Hâlid b. Velid, süvarilerini alarak o geçidi geçip Müslümanları arkadan kuşattı. O anlarda İbn Kamia denen zalim Mus'ab b. Umeyr'i kılıcı ile doğradı. Doğrarken de "Ben, Muhammed'i öldürdüm" diye haykırıyordu. Çünkü Mus'ab, Efendimiz'e (sas) çok benziyordu. İbn Kamia ise Efendimiz'i (sas) öldürmek için Uhud'a gelmişti. Mus'ab'ı doğrarken böyle bağırıyordu.[34] O anlarda Cübeyr b. Mut'im'in kölesi Vahşi, Ebû Süfyan'ın hanımı Hind ile yaptığı antlaşma gereği Hamza'yı arıyordu. Usta bir mızrak atıcısı olan Vahşi, Hz. Hamza'yı Uhud'un meydanında görünce elindeki mızrağı, onun göğsüne sapladı ve bir dağ olan Hamza'yı devirdi. [35]

O anlarda Abdullah b. Cahş lime lime doğrandı. Uhud yankılanıyordu bu olanlarla... Hepsinden öte Muhammed öldü şayiası sarsıyordu ortalığı... Haber Medine'ye ulaşınca, kadınlar ellerinde ne varsa hepsini atıp Uhud'a doğru koşuyorlardı. Sümeyra, Nesibe, Fatıma, Aişe, Ümmü Süleym ve daha niceleri... [36]

Medine'den bir hanım daha geliyordu Uhud'un eteklerine... O hanım sırtında iki parça kefen getiriyordu. Eğer söylenenler doğru ise bir parçayı kardeşinin oğlu Muhammed'e (sas) kefen edecek, diğerini ise kardeşi Hamza'ya kefen edecekti. Gelen Zübeyr'in annesi Safiyye'den başkası değildi. Safiyye, bir aslan gibi yaralılar ve cesetler arasında dolaşıyor, soruyor soruşturuyordu. Bir ara sahâbeden bazılarının savaş meydanından kaçtıklarını gördü. Hemen yere düşmüş bir mızrağı aldı ve onlara doğru yürüdü. Dilin-

[33] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 165; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 172.
[34] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36,37.
[35] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 76; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 285, 286; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 156.
[36] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 249; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, 71.

den dökülen cümle şu oldu: *"Ey Korkaklar! Resûlullah'ı bırakıp nereye gidiyorsunuz?"* [37] Cesaretine hayran olduğumuz, o anlarda böyle haykırıyordu.

Hamza! Ah Hamza!

Safiyye annemiz Uhud'un meydanında bu şekilde haykırırken Hz. Ali, halası Safiyye'yi gördü. Safiyye hemen Ali'nin elini tuttu: "Ey Ali! Söyle ne oldu Efendimiz'e (sas) ve ne oldu amcan Hamza'ya?" Ali, gözyaşları içerisinde: *"Ey halacığım! Efendimiz işte şu tepede, ama amcam Hamza ise şehit oldu."* Safiyye validemiz, Efendimiz'in sağ oluşuna sevindi; ama risalet davasının en gözde yiğidi olan kardeşi Hamza'nın şehit edilişine de çok üzüldü ve ağlamaya başladı. Safiyye validemiz gözyaşları içerisinde sordu: "Peki Ey Ali! Hamza'nın cesedi nerede?" Ali işaret etti: "Şu az ileride duran askerlerin yanında..." Safiyye validemiz oraya doğru koşarken, Efendimiz (sas) halasını gördü: "Ey Zübeyr! Koş ve anneni durdur. Dayın Hamza'yı o halde görmesin! Eğer benim gördüğüm şeyleri görünce (halam) Safiyye'yi üzmek ve benden sonra da bir sünnet ve âdet olması korkusu olmasaydı, Hamza'nın cesedini gömmez, yırtıcı hayvanların karınlarına ve kuşların kursaklarına girsin diye öylece bırakırdım." dedi. [38] Zübeyr koştu, annesine yetişti ve: "Dur anne! Nereye gidiyorsun böyle?" dedi. Annesi dedi ki: "Kardeşim Hamza'yı bulmaya, elimde onun için getirdiğim parçalarla onu kefenlemeye gidiyorum." Zübeyr: "Anne! Allah Resûlü senin şu an Hamza'yı görmeni istemiyor" dedi. Safiyye validemiz, durdu ve oğlu Zübeyr'e dönerek dedi ki: "Git Allah Resûlü'ne söyle, haberim var kardeşim Hamza'nın başına gelenlerden, ona müsle [39] yapıldığını biliyorum. Bize düşenin sabır etmek olduğunu da biliyorum. Ama ben Hamza'mı kendi ellerimle kefenlemek istiyorum." Zübeyr b. Avvam gitti ve annesinin söylediklerini Efendimiz'e (sas) aktardı. Allah Resûlü: "O zaman bırakın gitsin" dedi. Safiyye validemiz, Hz. Hamza'nın paramparça edilmiş cesedinin başında oturdu, önce dilinden: ***"İnna Lillahi ve İnna İleyhi Raci'un/Şüphesiz Biz Allah'tan Geldik ve Şüphesiz***

[37] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 40;.

[38] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 101; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 161; Beyhakî, *Delâil*, III, 286.

[39] Câhiliye döneminin kötü adetlerinden biri olan müsle yapmayı, Hz. Peygamber (sas) tamamen yasaklamış, ne olursa olsun, uygulanmaması konusunda mü'minleri uyarmıştır. *"Ben ona müsle yapmam, peygamber bile olsam Allah da beni aynı şekilde cezalandırır!"* Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 107.

Dönüşümüz O'nadır." [40] ayeti döküldü, sonra ses titredi ve gözlerden yaşlar boşandı.[41]

O tabloyu uzaktan seyreden Efendimiz (sas) de gözyaşlarına hâkim olamadı ve ağlamaya başladı. Ağlayan sadece Efendimiz (sas) değildi, ağlayan sadece Safiyye değildi, ağlayan sadece Zübeyr, Ali, Ebû Bekir, Ömer değildi. Tüm Medine ağlıyor, tüm Müslümanlar ağlıyor, hatta tüm sema ağlıyordu. Gözlerden yaşlar boşanıyor, kalpler acı içinde kavruluyor; ama asla dillerden Allah'ın hoşnut olmayacağı tek bir söz dahi çıkmıyordu, çıkmazdı da... Gözlerde yaş, yüreklerde burukluk insanlar yeniden Medine'ye dönüyordu. Nasıl Medine'ye? Hamzasız Medine'ye... O gün Uhud'da 70 çınar devrilmişti. 70 şehit verilmişti.[42] Şehitlerin çoğu ensârdandı.[43] Onlar Medineli oldukları için akrabaları çoktu, hepsi birbirine teselli veriyorlardı. Bir ara Efendimiz (sas) şöyle bir baktı Hamza'nın evine... Tüm ensârın evleri kalabalıktı; ama amcasının evinin önünde kimsecikler yoktu. Duygulandı Efendimiz (sas) ve dedi ki: **"Amcam Hamza'nın ağlayanı bile yok!"**[44] Bu sözü ensâr duyar da durur mu? Hemen hepsi evlerini, kendi acılarını ve taziyelerini terk edip, Hamza'nın evinin önüne geldiler ve orada Hamza için gözyaşları döktüler.[45] Efendimiz (sas) de oraya geldi ve halasına sarılarak ağlamaya başladı.[46] O günden sonra artık Safiyye, Hamza'nın kokusunu duyuran biri olacaktı. Belki o bir hanımdı; ama yapacağı iş Hamza'nınkinden farklı olmayacaktı.

Hamzalaşan Safiyye

Hicretin 5. yılında bütün küfür ve şer cephesi bir araya gelmiş, büyük bir ordu oluşturmuşlardı. Efendimiz 12000 [47]kişilik Ahzab ordusunu, Selmân-ı Fârisî'nin görüşüne uyarak Medine'nin giriş yoluna hendekler kaza-

[40] Bakara, 2/156.

[41] İbn Hişâm, *es-Sîre,* III, 101; İbn Esîr, *el-Kâmil,* II, 161; Beyhakî, *Delâil,* III, 286.

[42] Vâkıdî, Uhud'da şehid olanların sayısını 67'si ensâr, 7'si muhâcir olmak üzere, 74 olduğunu belirtir. Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* II, 300-307.

[43] Şehitlerin isimlerini görmek için bkz. İbn Hişâm, *es-Sîre,* III, 175-180.

[44] İbn Mâce, *Cenâiz,* 53; İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 8; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* II, 71.

[45] Hz. Safiyye'nin, Hz. Hamza için okuduğu şiiri görmek için bkz. İbn Hişâm, *es-Sîre,* III, 238.

[46] İbn Hacer, *el-İsâbe,* IV, 2560; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* VII, 172.

[47] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* II, 443, 444; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf,* I, 427.

rak karşılamıştı. Medine'de kalan çocuk ve hanımları ise Hassân b. Sâbit'in büyük bir evi vardı, o eve yerleştirmiş; başlarına ise savaş adamı olmayan evin sahibi Hassân'ı bırakmıştı. Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber'in (sas) en gözde şairlerindendi. O kılıç kullanamazdı; ama Allah ona öyle bir dil, öyle bir lisan vermişti ki onlarca kılıçtan daha tesirliydi.[48]

Savaşın devam ettiği günler, Kurayzaoğulları Yahudileri de antlaşmaları olmasına rağmen Müslümanlara ihanet etmiş ve müşriklerle işbirliği yapmışlardı. Yahudiler, Müslümanların çocuk ve hanımlarının Hassan'ın evinde olduklarını öğrenince o evi kuşatma altına alıp, Müslümanları en hassas noktadan vurup, işi bitirmek istiyorlardı. Tehlike gerçekten çok büyüktü. O anda Yahudiler eğer Müslümanların çoluk çocuğuna saldırsa Allah korusun o iş orada çok farklı bir noktaya varabilirdi. Böyle hassas bir ortamda, Yahudiler bir keşif birliği gönderdiler Hassan'ın evine doğru. Bu birlik gidecek evin içerisinde olan biteni gözleyecek, ona göre ne yapılacaksa, yapılacaktı.

Böyle bir anda, onlar eve yaklaştıklarında Safiyye validemiz dışarıdan bazı sesler duydu. Allah Resûlu'nün halası ve Zübeyr'in annesi Safiyye, Hassân'a dedi ki: *"Çık bak bakalım nedir bu sesler, yoksa Yahudilerden biri bir işler mi çeviriyor?"* Hassân bir türlü dışarıya çıkmaya cesaret edemedi. Dedi ki: "Ey Safiyye! Biliyorsun ben savaş adamı değilim. Çıksam bile onlara karşı yapacak bir şeyim yok!" Safiyye validemiz işin kendisine kaldığını anlamıştı. Hemen çadır direklerinden bir tanesini eline aldı ve sesin geldiği yöne doğru gitti; yanılmamıştı, bir Yahudi onları gözetliyordu. Yahudiler, içlerinden birini oraya gönderip bilgi almak istemişlerdi. Amaçları, erkekleri cephede olan bu savunmasız insanları esir alarak, belki de öldürerek, Müslümanları iki ateş arasında bırakıp, mağlubiyetlerine sebep olmaktı. Böyle sıkıntılı bir anda Safiyye validemiz bir aslan gibi o Yahudinin önüne çıktı ve ne istediğini sordu. Adam korkudan ne diyeceğini şaşırdı, ama Safiyye validemiz niyetini anlamıştı. Elindeki direk ile Yahudinin üzerine saldırdı ve bir iki darbe ile adamı yere serdi. Kimin kardeşi o? Hamza gibi bir aslanın aslan kardeşi...

[48] Peygamberimiz (sas), Hassân b. Sâbit hakkında şöyle buyurmuştur: *"Onun şiirleri oktan daha etkilidir."* Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe,* 157; *"Allah'ım! Hassân'ı, Rûhu'l-Kudüs ile destekle!"* Buhârî, *İlim,* 68; *Meğâzî,* 30.

Bu ameli ile Safiyye annemiz tarihe *"İlk kez düşman askeri öldüren Müslüman hanım olarak"* yazılacaktı. [49]

Geri döndü, Hassân'a dedi ki: "Ben adamın işini bitirdim, sen git adamın üzerindeki ganimetleri al ve cesedini Yahudilerin kalelerinden içeriye doğru at ki bizim sahipsiz olduğumuzu anlamasınlar ve adamlarının öldüğünü görünce eğer bize saldırmayı düşünüyorlarsa bundan vazgeçsinler." Hassân yine bu işe de yanaşmadı; çünkü o kan görünce etkileniyor, hemen düşüp bayılıyordu. Dedik ya, Hassân b. Sâbit, bu yönü ile savaş adamı değildi; o bir söz ustası, bir şair idi; onun savaşı diliyleydi. Safiye validemiz bu işin de üzerine kaldığını anlayınca gitti ve kendisi yaptı. Önce öldürülen Yahudinin üzerindeki ganimetleri aldı, sonra adamı sürte sürte evin surlarına kadar getirdi ve oradan surlarının dibine attı. Yahudiler gönderdikleri casusun öldürülerek atıldığını görünce: "Demek ki kadınlar sahipsiz değil, Muhammed onları korumak için yanlarına askerler bırakmış" zannıyla hanımlara saldırmaktan vazgeçtiler. Safiyye validemiz o gün ortaya koyduğu bu yiğitliği ile büyük bir saldırıyı önlemiş, âdeta savaşın kaderini bu kameti ile korumuştu.[50] Şimdi daha iyi anlaşıldı değil mi neden dersimizin serlevhası İslâm'ın kalesidir. O bir kale gibi, içlerine sızmaya çalışan casusa karşı durmuş, ortaya çıkma ihtimali bulunan bir sıkıntıyı böyle önlemiş, âdeta Hamzalaşarak ortaya takdire şayan bir duruş koymuştu.

Peygamber'in Havarisi

Cephenin gerisinde Hz. Safiyye annemiz böyle bir yiğitlik ortaya koyarken, oğlu da savaş meydanında Allah Resûlü'nün (sas) karşısında O'nu memnun etme yollarını arıyordu. O anlarda Efendimiz (sas): **"Kim gidip bize Kurayza oğullarından bir haber getirir"** diye sormuş, bir yiğit ayağa kalkarak "Ben!" demişti. İkinci kez sormuş, aynı yiğit yine ayağa kalkmıştı. Üçüncü kez yine Efendimiz (sas) Kurayzaoğulları'ndan bir haber almak için gönüllü istediğinde ve yine aynı ses "Ben!" deyip ayağa kalkmıştı. Allah Resûlü (sas) üç kez aynı göreve talip olan o yiğitten öyle memnun olmuştu

[49] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 239; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2560; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 172.
[50] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 239; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2560; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 172.

ki kıyamete kadar unutulmayacak bir söz söyleyecekti. O yiğit, Safiyye'nin oğlu Zübeyr'den başkası değildi. Efendimiz (sas) o anda dedi ki: **"Her Peygamberin havarileri vardır. Benim de havarim Zübeyr'dir."**[51] Zübeyr, o günden sonra artık *Havariyü'r-Resûl/Peygamber'in Havarisi* olmuştu. İlk ve son kez Allah Resûlü (sas) böyle bir ifade dillendiriyor ve bunu da yiğitler yiğidi Zübeyr b. Avvam için kullanıyordu. Hendek Gazvesi'nde, Efendimiz (sas) hem halasının yaptıklarından hem oğlu Zübeyr'in yaptıklarından çok memnun olmuştu. Savaş sonrası Hz. Safiyye'nin yiğitliği kendine anlatılınca, tebessüm etmiş; tekrar tekrar bu olayı anlattırarak dinlemiş, halasının cesaretine, Hassân'ın ise o haline gülmüştü. [52]

Bir Hatıra

O günden sonra Efendimiz (sas) sık sık halasını ziyarete gider, onunla sohbet eder, bazen güler bazen Hamza'yı hatırlar beraber gözyaşı dökerlerdi. O günlerin birine ait bir hatırayı kaynaklarımız naklederler. Bir gün Hz. Safiyye annemiz, Efendimiz'e (sas) der ki: "Ya Resûlullah! Dua ette cennette seninle beraber olayım?" Efendimiz (sas) halasının bu talebine latife ile karşılık verdi. Dedi ki: **"İhtiyarlar cennete giremez ki?"**[53] Hiç beklemediği böyle bir cevap karşısında Safiyye annemiz çok üzülür ve ağlamaya başlar. Bunun üzerine Efendimiz (sas) halasına der ki: **"Halacığım! Sen hiç Vâkıa Sûresi'ni okumuyor musun? Orada Rabbimiz demiyor mu: 'Biz o kadınları yeni bir yaratılışla yaratmış ve onları bakire yapmışızdır.'**[54] **Bu bu ayetten dolayı yaşlılar cennete giremez dedim. Çünkü o gün hepimiz gençler olarak cennete gireceğiz inşallah!"** [55]Safiyye annemiz bu sözleri duyunca gülmeye, sevinmeye başladı. Bu rivayette de görüldüğü gibi Efendimiz (sas) halasına latife yapıyor; ama latife bile olsa her zaman olduğu gibi hem doğruyu söylüyor hem de gözden kaçan bir hakikate dikkat çekiyordu. Efendimiz

[51] Buhârî, *Fezâilü'l-Ashâb,* 13; Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe,* 6; Tirmizî, *Menâkıb,* 82.
[52] İbn Hişâm, *es-Sîre,* III, 239; İbn Hacer, *el-İsâbe,* IV, 2560; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* VII, 172.
[53] Tirmizî, *eş-Şemâil,* 36; İbn Beşküvâl, *Ğavâmizü'l-Esmâi'l-Mübheme,* II, 854.
[54] Vâkıa 56/35, 36.
[55] Tirmizî, *eş-Şemâil,* 36; İbn Beşküvâl, *Ğavâmizü'l-Esmâi'l-Mübheme,* II, 854.

(sas) bu şakayı/latifeyi birkaç hanıma daha yaptığını görüyoruz.[56] Bu latifenin muhatabı olan hanımlara, diğer hanımlar *Acâizü'l-Cenne/ Cennetin İhtiyar Hanımları* demeye başlamışlardı. [57]

Hadis Rivayetleri

Hadis kaynaklarımızda Safiyye annemizden üç tane rivayet aktarılır.[58] Hendek gazvesindeki kahramanlığını bizzat kendi bize nakleder. Onun bize naklettiği en önemli rivayetlerden bir tanesi de Taberani'de geçen rivayettir. O rivayette Hz. Safiye validemiz kimlerin yanında örtünme mükellefiyetinin olmadığını bize bildirir. Malumunuz, Hz. Safiyye'nin gelini olan Esma validemiz ise bunun tam karşısındaki durumu bize rivayet eder. O kimlerin yanında nasıl örtüneceğini bize rivayet ederken,[59] Hz. Safiyye annemiz kimlerin yanında örtünülmeyeceğini bize fiilî olarak göstermektedir.[60] Gelin-kaynana tesettür alanında birbirlerini tamamlayan bu hatıraları ile bize çok önemli bilgiler verirler.

Yeğeni olan Efendimiz (sas) ile çok farklı bir münasebeti vardı Hz. Safiyye'nin... Efendimiz (sas) onu, o Efendimiz'i çok sever ve her şekilde o sevgiyi de izhar ederlerdi. Şimdi Efendimiz (sas) vefat yolundadır, gözlerini çoktan Refik-i Alâ'ya çevirmiştir. O anda başucunda halası Safiyye ve kızı Fatıma vardır. Yaklaşık 20 yıl önce söylediği bir sözü Efendimiz (sas) tekrar ederek Rabbine yürüyecektir. Nedir bu söz? Size dedim ya, başta unutmayın o sözü? İşte o söz? Efendimiz (sas) dönüyor halasına ve kızına diyor ki: **"Ey halam ve ey kızım! Nefsinizi Allah'tan satın alın. Yeğenim, babam pey-**

[56] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, IV, 154; Tirmizî, *eş-Şemâil*, 36; Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VII, 155.

[57] es-Safadî, Salahaddin Halil İbîk, *el-Vâfî bi'l-Vefâyât*, XI, 239.

[58] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, X, 321-323; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2560; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 172.

[59] Ebû Dâvûd, *Libâs*, 31.

[60] "Safiyye bint Abdulmuttalib, Peygamber Efendimiz ve O'nunla birlikte hepsi de yakınları olan ilk 10 muhacirlerin yanında başını örtmezdi. O, 9 kişi şunlardı: Kardeşi *Hamza b. Abdülmuttalib*, kardeşi Ebû Talib'in oğulları *Ali* ve *Cafer*, oğlu *Zübeyr b. Avvam*, kız kardeşi Ümmü Hakîm'in kızı olan Ervâ bint Kureyz'in oğlu *Osman b. Affan*, diğer kız kardeşi olan Berre bint Abdülmuttalib'in oğulları *Ebû Seleme b. Abdülesed ve Ebû Sebre b. Ebî Rühm*, diğer kız kardeşi Ervâ'nın oğlu *Tuleyb b. Umeyr* ve diğer kız kardeşi Ümeyme'nin oğlu *Ebû Ahmed b. Cahş*. Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, X, 323.

gamberdir diye bana güvenmeyin. Vallahi ben bile yarın Allah katında sizin için bir şey yapamam!" [61]

Hassasiyeti görüyor musunuz? Ferdi sorumluluk bu? Efendimiz (sas) bu sorumluluk duygusunu en yakınlarına duyurmaya, onları bu manada hassasiyet sahibi kılmaya çalışıyor. Bu sözlerin onların hayatlarında nasıl yankılandığını ise işte görüyoruz. Efendimiz'in (sas) vefatı üzerine Hz. Safiyye annemiz çok üzülür ve bugün halen kaynaklarımızda var olan 6-7 tane şiir ve mersiye dile getirir.[62] O şiirlerden bir tanesi şöyledir:

Ey gözlerim! Sicim gibi gözyaşlarıyla cömertçe ağlayın;
Medine'nin batısındaki su kanalını yıkacak kadar...
Ey gözlerim! İçten gelen gözyaşlarıyla ağlayın;
Şiddetli elemle, hüzünle ve gönül acısıyla...
Gökyüzünün, rüzgârın ve kulların Rabbi olan,
Allah'ın seçtiği kula ağlayın.
Zulümden sonra getirdiği nur, doğruluk takva için,
Ve hidayet için, murtazaya ağlayın.
Kerem sahibi olan Allah'ın seçtiği peygambere,
O mücteba olarak gönderilmiş pak Resûlullah'a ağlayın.[63]

Safiyye annemiz tam bir şairdir. O babası Abdülmuttalib'in arkasından da uzunca bir şiir okumuş, başta İbn Hişâm olmak üzere onlarca kaynak bu şiiri kayıt etmişlerdir.[64] Hatta daha sonra onun okuduğu tüm şiirler bir divanda toplanmış ve Arapça olarak neşredilmiştir. [65]

Vefatı

Efendimiz'in (sas) vefatından sonra tam 10 sene yaşayacaktır Safiyye annemiz... Hz. Ebû Bekir dönemini görecek, o dönemde olan Yemâme

[61] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 259.
[62] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 330-334.
[63] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 333.
[64] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 227, 228.
[65] Aynur Uraler, "Safiyye bint Abdülmuttalib" *DİA*, XXXV, 476.

savaşında oğlu Saib'i şehit olarak cennete yolcu edip, şehit annesi olacak; [66] Hz. Ömer döneminin ise neredeyse yarısının biraz fazlasına şahit olacaktır. Hicretin 20. yılında Medine'de 73 yaşlarında vefat edecektir. Cenaze namazını Hz. Ömer kıldıracak, oğlu Zübeyr onu kabrine indirecek ve onu Baki Kabristanlığı'na defnedecektir. [67]

Yolunuz o güzel şehir olan Medine'ye düşerse Baki Kabristanlığı'na girdiğinizde hemen sol köşeye şöyle bir yönelin, orada yan yana üç kabir göreceksiniz, biri Hz. Safiyye'nin, biri onun kız kardeşi Âtike'nin, biri de ya diğer kız kardeşi Berre'nin ya da Hz. Hüseyin'in kızı Ümmü Benin'in... [68] Ehl-i Beyt'ten olan üç hanım yan yana...

Biz de buradan Safiyye annemize ve başta Baki Kabristanlığı'nda yatanlara olmak üzere tüm sahâbe-i kiram efendilerimize, onları yetiştiren Resûlullah (sas)'e binlerce selam gönderiyor, O'nun ashâbını en güzel dua olan *Radiyallahu anhum ecmain /Allah onlardan ebeden razı olsun* duası ile anıyoruz.

Safiyye annemiz, bu bahiste yaşadığı hayatı ile bize çok ama çok önemli mesajlar verdi. Ama özellikle şu beş alanda, bizlere ciddi uyarılarda bulundu.

Hangi alanlardı bunlar?

1- Kulluk alanında

2- Annelik alanında

3- Akrabalık alanında

4- Kardeşlik alanında

5- Dava adamlılığı alanında

Bu beş alanda Hz. Safiyye annemizin bize söylediklerini anlamayı, kavramayı ve hayatlarımıza taşımayı Rabbimizden niyaz ediyor, onun yürüdüğü risalet davasının yolunu, hakkını vererek yürüyebilmeyi bizlere kolaylaştırmasını diliyoruz.

[66] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 686; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 398.
[67] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2560; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 172.
[68] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 415, 416.

SAFİYYE BİNT ABDULMUTTALİB'İN HAYATINDAN MESAJLAR

- Vazifelerini, sorumluluklarını, sınırlarını iyice anla ki işin neticesinde pişman olmayıp, saâdete erenlerden olabilesin.
- Evlatlarını daha küçükken zorluklara, darlıklara ve sıkıntılara alıştır ki büyüdüklerinde rahat edebilesin.
- Hukukunu Rabbinin belirlediği bir mükellefiyet olan bu alanda doğru bir çizgi üzerine yürü ki birleştirmesini Allah'ın emir ettiği bu bağları koruyabilesin.
- Nesilden ve soydan olan tüm kardeşlerini gerçek bir muhabbet ile sev ki onları zor durumlarda Allah'a yolcu ederken bile metanetle, sabırla yürüyebilesin.
- Risalet davasını omuzlamak, kadın-erkek, genç-ihtiyar, hoca-talebe herkesin üzerine bir sorumluluk olduğunu unutma ki iş başa düştüğünde ben varım diyebilesin.

Peygamber'in Nazlı Gülü

HAFSA BİNT ÖMER

Radîyallahu Anhâ

Isparta

إِنَّهَا صَوَّامَةٌ، قَوَّامَةٌ،
وَهِيَ زَوْجَتُكَ فِي الْجَنَّةِ

Cebrail, Efendimiz'e (sas) şöyle dedi:
"Hafsa, çok oruç tutan ve namaz kılan bir hanımdır ve cennette de senin eşindir."

(Nesâi, *Talak*, 76)

"Resûlullah (sas) yatağına girince sağ elini yanağının altına koyar, sonra üç defa: 'Allah'ım! Kullarını haşredeceğin gün, beni azabından koru!' derdi. "

Hafsa bint Ömer (r.anhâ)

(Müslim, *Müsâfirîn*, 88)

Adı	Hafsa bint Ömer
Anlamı	Sırtlanın dişisi, toplama ve biriktirme
Künyesi	Ümmü'l-Mü'minin/*Mü'minlerin annesi*
Lakabı	Binti Ebîha/*Babasının kızı*
Baba Adı	Ömer b. Hattab
Anne Adı	Zeynep bint Maz'ûn
Kabilesi	Adiyyoğulları/Mekke
Doğum Yeri	Mekke
Doğum Yılı	N. Öncesi , 6/ Miladî, 604
İslam'a Girişi	Nübüvvetin 6. yılı
Sohbet Süresi	17 yıl
Rivayeti	60
Eşi/Eşleri	Huneys b. Huzâfe es-Sehmi, Muhammed b. Abdullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)
Vefat Yeri	Baki Kabristanlığı/Medine
Vefat Yılı	Hicrî, 45/Miladî, 665
Vefat Yaşı	64

Peygamber'in Nazlı Gülü
HAFSA BİNT ÖMER
(Radîyallahu Anhâ)

Rabbü'l-Âlemin olan Allah'a (cc) sonsuz hamdler olsun.

Bizi insan olarak yaratan, varlığından haberdar eden Rabbimize sonsuz hamdler olsun.

Bizi karanlıklardan aydınlıklara kavuşturmak için peygamberler gönderen Rabbimize sonsuz hamdler olsun.

O peygamberlerin hepsine Hz. Âdem'den Hz. İsa'ya tüm İslâm'ın peygamberlerine selam olsun.

O peygamberlik silsilesinin son mührü ve o kutlu silsilenin son halkası olan Efendimiz'e (sas) salât ve selam olsun.

Efendimiz'in (sas) mübarek ellerinde yetişen tüm ashâb-ı kirâm efendilerimize selam olsun.

O'nun (sas) nurlu hanesine girip, Peygamber'e hanım, bize anne olan tüm annelerimize, adları Hatice, Aişe, Ümmü Seleme, Sevde, Zeynep, Cüveyriye, Mariye, Safiyye ve diğerlerine binlerce selam olsun.

Bugün hayat defterinin sayfalarını aralayacağımız, Hz. Hafsa annemize de selam olsun.

82 İl 82 Sahâbî projesi, Mevlâ'ya hamd olsun 36. durağına erişti. Isparta'nın nasibi, Hücre-i Saâdet'ten bir annemiz oldu.

Isparta gül şehridir, güllerin şehridir; öyleyse bu ilimizde Asr-ı Saâdet'in güllerinden biri anlatılmalıydı. Konya'da Hz. Ömer demiştik, burada da hemen yanı başında da kızı Hz. Hafsa diyelim ki gül şehrinde, Asr-ı Saâdet'in gül kokan bir annemizin üzerinden 14 asır sonra olsa bile o güzel iman kokusunu buralardan duyabilelim. Allah (cc) hakkını verenlerden etsin bizleri...

Babasının Kızı

Hz. Hafsa annemizin hicrî olarak 64 yıllık hayatını şöyle bir cümlede özetlesek ne diyebiliriz biliyor musunuz? Bizim ne diyeceğimiz bir tarafa, onu çok iyi tanıyan birinden bu cümleyi almamız daha isabetli olacaktır? Kimden alacağız? 8 yıl aynı haneyi paylaştıkları Hz. Aişe annemizden bu cümleyi alacağız. Aişe annemiz onun hakkında diyor ki: *"Binti Ebîha/ Babasının kızı"* [1] Bu ifadeyi bir yerlerden hatırladınız değil mi? Aynı ifadeyi biz daha çok Efendimiz'in (cc) biricik kızı, can parçası Hz. Fatıma için çok duymuştuk... [2] Ona da çokları böyle demişti. Şimdi aynı ifadeyi Hz. Aişe annemizin dilinden Hz. Hafsa için duyuyoruz.

Bu ifade belki bize bir anda sıradan bir ifadeymiş gibi gelebilir; ama öyle değildir. Doğrudur her kızın bir babası ve annesi vardır. Ama bazı kızlar ya da erkekler tam babalarının oğlu ya da kızıdır. Nasıl? Onlar öyle bir kamet/duruş ortaya koyarlar ki babalarının veya annelerinin yükselttikleri çıtayı yere düşürmezler; sadece şerefleri o babanın kızı ya da o annenin kızı olarak kalmaz; o şerefe kendileri de şeref eklerler ve böylece tam babasının kızı ya da tam annesinin kızı olurlar. Bizim çocuklarımız da bazen güzel işler yaptıklarında biz ne deriz? 'İşte tam babasının kızı, babasının oğlu ne olacak!' deriz. Yanlış ve kötü işler yaptıklarında ise 'ne olacak dayısına çekmiş, teyzesine çekmiş, amcası ortada, halası belli' gibi laflar eder, yanlışlığı başkalarına fatura ederiz.

[1] Tirmizî, *Savm*, 35; Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, XI, 208; Kandehlevî, *Hayatü's-Sahâbe*, II, 536.
[2] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 220; Zehebî, *Tarih*, s.216; Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid*, VI, 18; Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Ledüniyye*, I, 62.

Gerçi Hz. Hafsa annemizi bu bağlardan hangisine benzetseydik yine onun değerinden hiçbir şey düşmeyecek, bilakis değerine değer eklenecekti.

O Zeyneb bint Maz'ûn[3] gibi bir annenin kızı... Hz. Hafsa 'annesinin kızı' diye isimlendirilseydi, ilk Müslümanlardan biri olan Hz. Zeyneb'den dolayı yine büyük bir şeref kazanırdı.

Ya onu dayısına ve teyzesine benzetseydik. Osman b. Maz'ûn onun dayısı,[4] Kuteyle bint Maz'ûn onun teyzesi,[5] ikisi de bambaşka Müslümanlar, sahâbîler...

Onu Yemâme'nin şehidi amcası Zeyd b. Hattab'a benzetsek, ya da onu Hz. Ömer'i imana taşıyan evin sahibi olan halası Fatıma bint Hattab'a benzetsek yine de durum değişmeyecektir.

Ama onu İslâm'ın yüz akı olan babası Hz. Ömer'e benzetmek herhalde en doğru olanıdır ki Aişe annemiz bundan dolayı bu sözü söylemiştir. Bir de Hz. Hafsa annemiz için, bu ifadeyi hücre-i saâdetin başka bir gülü olan Aişe annemizden duymamız onu tanımamız için önemlidir.

Peki, babasının kızı olan Hz. Hafsa, babasına benzer mi? Aynen babasıdır. Her yönü ile mi? Evet, her yönü ile? Hem fiziken hem ahlaken hem de mizacen Hz. Hafsa, aynen babası Hz. Ömer gibidir. Onun gibi heybetli, onun gibi kudretli, onun gibi celalli -Hz. Ömer'in bu yönünü bilmeyeniniz yoktur- yani sert mizaçlı, vakarlı, onun gibi adaletli ve onun gibi rahmetlidir. Yani her yönü ile tam babasının kızıdır, Hz. Ömer gibi bir kametin gözbebeğidir.

Hayat Defterinin Sayfalarını Aralarken

Hz. Hafsa'nın babası Hz. Ömer'in doğum tarihi Miladî 584'tür, yani Nübüvvetten 27 yıl öncedir. Böyle olunca Hz. Ömer, Efendimiz'den 13 yaş

[3] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2524; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 135; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 412.
[4] Bu çalışmada Osman b. Maz'ûn'un kısa ama bereketli hayatı ileride anlatılacaktır.
[5] Zübeyrî, *Nesebu Kureyş*, s. 394.

küçük olmuş olur.[6] Hz. Ömer, takribi olarak konuşuyoruz 19 ila 20 yaşlarında iken, ileride İslâm tarihinde adını çokça duyacağımız Cumuhoğulları'ndan Medine'de ilk vefat eden muhacir olan Osman b. Maz'ûn'un kız kardeşi Zeynep bint Maz'ûn ile evlenir.[7] Evliliklerinin ilk yıllarında Allah (cc) onlara bir kız çocuğu bahşeder, o günler Hz. Ömer 20-21 yaşlarındadır ve Hz. Ömer'in tarihen sabit olarak ilk çocuğu budur. Hz. Ömer, doğan bu ilk çocuğuna Hafsa ismini verir, ilk çocuğu olmasından dolayı da kendisine o günden sonra 'Ebû Hafs/Hafsa'nın babası' künyesi verilir. [8] Yıllar sonra Hz. Hafsa'nın, Abdullah ve Abdurrahman isminde iki kardeşi daha olacak, Hz. Ömer'in, Zeyneb bint Maz'ûn'un dışında yaptığı 9 evliliklerinden de 2'si kız, 6'sı erkek olmak üzere 8 tane baba bir kardeşleri olacaktır. [9]

Hz. Hafsa validemizin doğum tarihi buna göre Miladî 604 veya 605'tir, yani o nübüvvetten beş yıl önce doğmuş,[10] babası Hz. Ömer Müslüman olduğunda 11 yaşlarına varmıştı. Babasının Müslüman olması ile o da iman şerbetini içmiş, o günden sonra da halası Fatıma bint Hattab'ın evinin bir sâkini olmuş, imana dair hakikatleri orada tâlim etmiştir. [11]

Nübüvvetin 12 veya 13. senesine gelince, Hafsa validemiz 16-17 yaşlarında bir genç kız olmuştur. Güzel ve heybetli bir kız olunca taliplileri çok olmuştur. Babası Ömer, onu ilk Müslümanlardan, Habeşistan hicretine katılıp imanın bedelini çok ağır şartlarda ödeyen yiğit bir sahâbî olan Huneys b. Huzâfe es-Sehmî'ye vermiştir. [12] Huneys, çok tanınan bir sahâbî değildir,

[6] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 367.
[7] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2524; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 135; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 412.
[8] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 304; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1307; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 138; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 235.
[9] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 368.
[10] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 83; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2469; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 67; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 372.
[11] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 84; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2601, 2602; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 215; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 447.
[12] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 460; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 519; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 188; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 35, 36.

ama tanınması gereken biridir. [13] O, İslâm tarihinde adını çokça duyduğumuz Efendimiz'in (sas) elçisi olan Abdullah b. Huzâfe'nin kardeşidir.[14]

Huneys b. Huzâfe es-Sehmî ile Hz. Hafsa validemizin, çok güzel bir evlilikleri olmuş, bu iman yuvasının kurulmasının hemen ardından da Yesrib'e doğru hicret başlamıştır. Herkes korkarak hicret ederlerken, Hz. Ömer hicretinin hemen öncesinde Kâbe'nin avlusunda Mekkelilere şöyle haykırmıştır: *"Ey Kureyş topluluğu! Ben yarın bir grup Müslüman ile Yesrib'e hicret ediyorum. Hanımını dul, çocuklarını yetim, anasını evlat acısı içerisinde bırakmak isteyen varsa, yarın gelsin bana engel olsun."* [15]

Artık kim cesaret edebilir, Hz. Ömer'in karşısına çıkmaya? Hz. Ömer ertesi gün kaynaklarımızın verdiği bilgilere göre 20 kişi ile birlikte hicret yoluna düşer. Bu 20 kişinin içerisinde bazı zayıf Müslümanlar, Hz. Ömer'in abisi Zeyd, Saîd b. Zeyd, kız kardeşi Fatıma bint Hattab, kızı Hz. Hafsa ve onun eşi Huneys b. Huzâfe vardır.[16]

Bu kafile selametle hicretlerini tamamlar, Kubâ köyüne ulaşır, ensârdan Rifaa b. Abdülmünzir'in evine misafir olurlar.[17] Efendimiz (sas) Yesrib'e gelip, mescidini inşa edip, ensâr- muhacir kardeşliğini tesis ettiğinde bu yeni iman evinin ensâr kardeşi, Hariseoğulları'ndan Ebû Abs b. Cebr olur.[18] Çok güzel bir kardeşlikleri oluşur, Hafsa validemiz de bu ensâr evini çok sever ve aralarında güzel bir muhabbet kurulur.

Bedir'e Yolculuk Var

Günler böyle giderken tarihler Hicretin 2. yılının Ramazan ayını gösterdiğinde Bilâl, Bedir için asker istediğinde, Hz. Hafsa; kocası Huneys'i

[13] Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 460, 461; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 519; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 188; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 35, 36.

[14] Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 215, 216; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1031, 1032; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 213, 214; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 24-26.

[15] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 145; Halebî, *es-Siretü'l-Halebiyye*, II, 183, 184.

[16] Beyhakî, *Delâil*, II, 460; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, III,173.

[17] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 121; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 311.

[18] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 460; İbn Habib, *el-Muhabbar*, s. 73.

kendi elleri ile Bedir'e doğru yolcu eder. O kutlu sefere Hz. Hafsa'nın hem babası Hz. Ömer hem kocası hem de üç dayısı Osman, Abdullah ve Kudame b. Maz'ûn katılacaktır.[19] Hak ile batılın ilk büyük kavgası olan Bedir'de Hz. Hafsa'nın kocası Huneys yaralanacak ve yaralı bir şekilde Medine'ye getirilecektir.[20]

Bedir'in galibiyetinin sevinci, büyük bir sevinçti ancak bu sevinç iki evde çok fazla sürmemişti. Bu evlerden biri Hz. Ömer'in evi, diğeri ise Hz. Osman'ın eviydi. Neden? Bedir askerleri daha Medine'ye varmadan Hz. Osman'ın hanımı Rukiyye validemiz vefat etmiş,[21] bir müddet sonra da Hz. Hafsa'nın kocası Huneys Bedir'de aldığı yaranın neticesinde şehadet şerbetini içmişti.[22] Efendimiz (sas) önce kızı Rukiyye'yi Baki Kabristanlığı'na defnetmiş, aradan bir müddet geçtikten sonra vefat eden Huneys'in de cenaze namazını kendi kıldırarak, birkaç gün önce vefat eden Hz. Hafsa'nın dayısı olan Osman b. Maz'ûn'un hemen yanı başına onu defnetmişti.[23]

Baki Kabristanlığı'na yolunuz düşerse, bilin ki İmam Nafi ve İmam Mâlik'in hemen mezarlarının arkasından gelen mezar Osman b. Maz'ûn'un mezarıdır, onu hemen takip eden mezarlar da, Huneys b. Huzâme, Erkam b. Ebî'l-Erkam ve Es'ad b. Zürâre yatmaktadırlar.[24] Hepsine selam olsun.

Başı Acı, Sonu Tatlı Bir İmtihan

Hafsa validemiz 21-22 yaşlarında gencecik bir halde iken, çocuksuz bir şekilde dul kalmıştı.Kocasını çok sevdiği için onun ayrılığına çok üzülmüş ve günlerce kendine gelememişti. Hz. Ömer kızının o halinden endişelenmiş ve iddet süresi biter bitmez kızını evlendirerek bu acıyı unutmasını ar-

[19] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 461, 469; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 130.
[20] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 460; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 519; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 188; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 35, 36..
[21] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2506; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 116; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 400, 401.
[22] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 460; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 519; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 188; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 35, 36.
[23] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 461; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 519; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 188; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 35, 36.
[24] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 414-415.

zulamıştı. Bundan dolayı da Hz. Ömer, Hafsa için en uygun eşin Hz. Osman olacağını düşünmüştü. Çünkü onun da hanımı vefat etmişti, ikisi de birbirlerine hem takvaca hem soyca hem yaş olarak uygundular. Hz. Ömer bu düşünce ile Hz. Osman'ın yanına gitti ve kızını Hz. Osman'a teklif etti. Asrı Saâdet'te birkaç tablo vardır böyle, kız babalarının, kızlarını teklif etmelerine dair... Bu yadırganacak bir durum değildir. Kızlarını salih ve sâdık erkeklerle evlendirmek isteyen babalar hassasiyetlerinden dolayı bu adımı atmışlardır. Burada önemli olan husus, bu teklifi hak edecek damatların olup, olmadığıdır. Hz. Osman gibi hayâ ve iffet âbidesi birini tanıyan, kim onu kendine damat etmek istemez ki?

Bundan dolayı Hz. Osman'ın yanına gidiyor ve ona teklif ediyor. Hz. Osman birkaç gün düşünmek için müsaade istiyor. Sonra şimdilik evliliği düşünmediğini söyleyerek, Hz. Ömer'in teklifini nazikçe geri çeviriyor.[25] Hz. Osman'ın neden bu evliliği kabul etmediğine dair bazı kaynaklar, Hz. Hafsa'nın babasına benzediğini, sert mizaçlı ve heybetli oluşunu, Hz. Osman'ın ise bunu kaldıramayacağını düşünerek kabul etmediğini söylerler.[26] Tabi Hz. Ömer için bu cevap çok üzücü olmuştur. Hz. Ömer, biraz da sinirlenerek Hz. Osman'ın yanından ayrılır ve Hz. Ebû Bekir'in yanına gelir. Başından geçenleri hiddetli bir şekilde Hz. Ebû Bekir'e anlattıktan sonra aynı teklifi Hz. Ebû Bekir'e de yapar. Hz. Ebû Bekir ne der bu teklife? O ise hiçbir şey demez, 'ne evet, ne hayır' bu teklifi sessizlik ile karşılar.

Hz. Ebû Bekir'in bu tavrına da Hz. Ömer çok sinirlenir. O sinir ile yanından ayrılır ve doğruca Efendimiz'in (sas) huzuruna gider ve başlar Hz. Osman'ı şikâyet etmeye... Hz. Ömer, Hz. Osman'ı anlattıktan sonra Ebû Bekir'i de anlatacaktır; ama Efendimiz (sas) ona imkân vermeden, Ömer'in hayal edemeyeceği bir cümleyi orada söyledi. Dedi ki: **"Ömer yavaş ol! Allah, Osman'ı senin kızından daha hayırlı biri ile senin kızını ise Osman'dan daha hayırlı biri ile evlendirecektir."**[27] Hz. Ömer de hiç beklemediği bu

[25] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 83, 84; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2469; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 67; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 372.

[26] Yeşil, Şemseddin, *Hz Muhammed*, s.131.

[27] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 84; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2469; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 67; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 372.

söz üzerine biraz şaşırır ve anlamaya çalışır. Ömer'in kızından daha hayırlı kız kimdir? Osman'dan hayırlı erkek kimdir? Efendimiz'in (sas) bu söz ile kastı nedir? Ömer'in kızından hayırlı kız elbette Resûllullah'ın (sas) kızıdır, Osman'dan daha hayırlı erkek ise Resûlullah'tan (sas) başkası değildir. Hz. Ömer bu sözü duyunca gür bir seda ile bir tekbir getirdi ve gözünden yaşlar boşandı. Sevinçle Resûlullah'ın (sas) huzurundan dışarıya çıktı, evine doğru giderken Hz. Ebû Bekir'i gördü. Hemen: "Ey Ebû Bekir! Biliyor musun ne oldu?" diyerek Efendimiz'in (sas) Hafsa'ya talip olduğunu söyledi. Hz. Ebû Bekir onun tebrik ederek dedi ki: "Ey Ömer! Sen bana Hafsa'yı teklif ettiğinde, benim sessiz kalmamın nedeni işte bu idi. Ben Resûlullah'ın (sas) böyle bir niyetinin olduğunu duydum. Ama bunu sana söyleyemezdim. Sana başka bir sebep de söylemezdim. Efendimiz'in (sas) bu sırrını ifşa etmemek için sessiz kalmayı tercih ettim. Sen bana kızdın; ama sebebi buydu"[28]

Hz. Ömer, Ebû Bekir'in her zamanki gibi büyüklere yakışan tavrını takdir etti. Hz. Ebû Bekir'in tavrının bugünün dünyasına vereceği çok ama çok mesajlar vardır. Öyle her duyduğunu hemen başkasına taşıyan, istişare için ortaya konan bazı meseleleri hemen başkalarına yetiştiren, zan ile elde ettiği kanaatleri hemen başkalarına ulaştıran bugünün insanı, bu mesajlarla yeniden bazı şeyleri gözden geçirmelidir. Sahi, Efendimiz (sas) şöyle buyurmamış mıydı: *"Her duyduğunu söylemesi kişiye günah ve yalan*[29] *olarak yeter."*[30]

Nübüvvet Evinin Sultanı

Bu sözlerin üzerinden çok geçmeden Efendimiz (sas) Hz. Hafsa ile, Hz. Osman ise Ümmü Gülsüm ile evlendi.[31] Tarihler hicretin 3. yılının (hicretten 30 ay sonra/Ocak, 625) Şaban ayını gösteriyordu. Bu güzel nikâh sırasında Hz. Peygamber (sas) Hz. Hafsa'ya 400 dirhem mihr vermişti.[32] Annemizin çeyizine gelince, çeyizi şunlardan oluşuyordu: "Bir döşek,

[28] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 84; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2469; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 67; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 372.

[29] Müslim, *Mukaddime*, 3.

[30] İbn Hibban, *Sahih*, I, 118; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 88.

[31] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 85.

[32] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 106.

iki yastık, bir yorgan, iki tencere, kıldan yapılmış bir yatak ve develerin boynuna asılan bir zil..."[33]

O günler Hücre-i Saâdet'te iki hanım vardı. Sevde ve Aişe validelerimiz, Hafsa o hanenin üçüncü sultanı olacaktı. Hemen onların hanelerinin ön tarafına bir oda daha yapıldı[34] ve Hz. Hafsa validemiz o kutlu haneye gelin olarak girdi. Hz. Ömer kızı Hafsa'yı, peygamber evine gelin olarak gönderirken bugün tüm kız anne ve babalarına örnek olabilecek bir telkin ile gönderiyordu. Diyordu ki: *"Kızım! Sen öyle bir eve gelin olarak gidiyorsun ki o ev Resûlullah'ın (sas) evidir. Sakın onu üzme, ona itaat et; Ebû Bekir'in kızı ile iyi geçin ve Resûlullah'ı (sas) huzursuz edecek hiçbir işe bulaşma! Unutma Resûlullah onun babasını senin babandan, onu da senden daha fazla seviyor."*[35]

Hz. Ömer kızına bunları söylerken, Hz. Ebû Bekir de hemen kızı Aişe'nin yanındadır. O da Hz. Aişe'ye benzer uyarıları yapıyor ve onu dikkatli olmaya çağırıyordu.[36] Bu uyarıların sadece Resûlullah'a (sas) karşı yapıldığını zannetmeyin, sahâbî babaların çoğunun böyle bir hassasiyeti vardır. Hatırlanacağı üzere Efendimiz (sas) bile can parçası Fatımasına, defaatle kocasına itaat etmesi hususunda uyarmıştır.[37]

Bu böyledir evin düzeni için, evliliğin devamı için, saâdetin ve mutluluğun olması için itaat şarttır ve Müslüman hanıma, saliha hanıma düşen meşru ve helal dairede kocasına itaat etmesidir.[38] Hanım itaat edecek, peki koca nasıl davranacak? Nasıl ki hanımlar başta Peygamber evinin hanımları ve diğer sahâbî annelerimiz gibi davranma zorunlulukları varsa, beylerinde Efendimiz (sas) gibi ve sahâbî efendilerimiz gibi davranma zorunlulukları vardır. Allah aşkına bakar mısınız, iman ettiğimiz Peygamberimiz (sas) 63 yıllık hayatının 25 yılını bekâr, 2 yılını dul, 36 yılını ise evli olarak geçirdi.

---

[33] Kettânî, *et-Terâtîbu'l-İdariyye*, II, 522.

[34] Kettânî, *et-Terâtîbu'l-İdariyye*, II, 143.

[35] Ahmed Halil Cum'a, *Nisâu Ehli'l-Beyt*, s. 203.

[36] Ahmed Halil Cum'a, *Nisâu Ehli'l-Beyt*, s. 204.

[37] Buhârî, *Daavât*, 11; Müslim, *Zikr*, 80-81; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 24, 25.

[38] *"Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler, kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar..."* Nisa 4/34.

Bu 36 yıllık evlilik hayatında 25 yıl sadece Hz. Hatice vardı, geriye kalan 11 yıllık hayatında ise 12 hanım oldu. Bu hanımlar Efendimiz'e (sas) neler yaptılar, neler; şimdi birazına değineceğiz; o yapılanlardan bir tanesi bizlere yapılsaydı kim bilir biz neler yapardık? Ama O (sas) hep müsamaha, olgunluk ve hoşgörü ile karşıladı. 36 yıllık evlilik hayatında bir kez olsun hanımlarına kötü bir söz söylemedi, kızmadı, bağırmadı, çağırmadı; hele hele elini hiç kaldırmadı, onları dövmedi. O'na (sas) ümmet olma iddiasında olan bizler; O'nun (sas) bu sünnetini ihya etmeye yüreğimiz var mı? Bu sünneti ihya etmek hiç aklımıza gelir mi?

Hz. Hafsa validemizin o kutlu haneye girdiği ilk günler, Hz. Aişe annemiz kadın tabiatı gereği biraz kıskanmıştır. Aralarında ufak-tefek bazı sorunlar olmuştur. Ancak Hz. Hafsa babasının korkusundan işi hep alttan almıştır. Çünkü Hz. Ömer adım adım kızını takip etmekte, en ufak bir sorunun ortaya çıkmasına meydan vermemektedir. Daha sonraki süreçte Peygamber evinin hanımlarının sayısı artınca, annelerimizin arasında bir gruplaşma olmuştu. Bir grup Hz. Aişe'nin önderliğinde, diğer grup Ümmü Seleme validemizin önderliğindeydi.[39] Aslında Hz. Hafsa da önderlik yapacak özellikte biriydi, o öyle asla birinin himayesine girecek bir yapısı yoktu. Ama babasının korkusundan kendi başına bir grup oluşturmamış, işin başında Hz. Aişe ile sorunları olmasına rağmen, daha sonraları o Hz. Aişe'nin grubuna dâhil olarak, onun en büyük destekleyicisi olmuştu. [40]

Hz. Hafsa validemizin Efendimiz (sas) ile geçirdiği 8 yıllık evlilik sürecinin hatıraları çoktur, burada hepsine değinme imkanı elbette olmayacaktır; ama özellikle şu üç hadise öne çıkmaktadır. Bu üç hadise: *Talâk, Tahrîm* ve *İlâ* hadisesidir. Nedir bu hadiseler fazla detaya girmeden anlamaya çalışalım.

1. Talâk Hadisesi

Babasının kızı olan Hz. Hafsa validemiz, Hz. Ömer gibi sert mizaçlı olduğu için evliliğinin ilk yıllarında Hz. Peygamber'e (sas) karşı birkaç tavrı

[39] Buhârî, *Kitâbü'l-Hibe*, 6; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 179.
[40] Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, IX, 419; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 98.

olmuştu.[41] Babasının onca uyarısına ve gözetlemesine rağmen bu hadiseler ortaya çıkmıştı. Her seferinde Efendimiz (sas) işi alttan alıyor, onu bir şekilde yatıştırıyordu. Artık bir gün Efendimiz (sas) dayanamadı ve onu ric'i talak ile yani dönüşü mümkün olan talak ile boşadı.[42] Bu olayı Hz. Ömer duyunca dünyası başına yıkıldı ve ne yapacağını şaşırdı. Resûlullah'a (sas) karşı çok utandı ve kızına yapmadığını bırakmadı. Ancak bu talak meselesine Rabbimiz müdahalede bulundu ve Cebrail gelerek, Efendimiz'e (sas) eşine dönmesini bildirdi. Nesaî'nin Talâk bahsinde geçen rivayette Efendimiz (sas) şöyle buyurdu: **"Cebrail bana geldi ve dedi ki: 'Hafsa, çok oruç tutan ve namaz kılan bir hanımdır ve cennette de senin eşindir."**[43] Bu uyarı üzerine Efendimiz (sas) Hz. Hafsa'yı geri aldı, tekrar onu hanesine hanım olarak kabul etti. Ancak bu hadise bidayetinde zor bir hadise olsa da nihayetinde gelen müjde çok büyük bir müjde idi ve o müjde hem Hz. Hafsa için hem babası Hz. Ömer için bir düğün bayram olmuştu. Çünkü Cebrail, onun değerini tasdik ediyor ve akıbetinin cennetlik olduğunun müjdesini veriyordu.

2. Tahrîm Hadisesi

Tahrîm, haram kılma demektir. Bu hadise Kur'ân'ın tertipte 66. sûresi olan Tahrîm Sûresi'nin nazil olmasına sebep olmuştur. Sûrenin ilk 6 ayetinin iniş sebebi olarak kaynaklarımızda birkaç hadise aktarılır ki bu hadiselerin hepsinin içinde de Hz. Hafsa annemizin ismi geçmektedir. Bu hadiselerin ilki *Bal kıssasıdır*. Hadise şöyle olmuştur: Efendimiz (sas) Zeyneb bint Cahş'ın odasında, onun akrabalarının kendisine gönderdiği baldan yapılan bir şerbeti içmiş bu da Efendimiz'in (sas) çok hoşuna gitmişti. Bundan dolayı her zamanki vakitten biraz daha fazla Zeyneb validemizin odasında kalmıştı. Bu hal birkaç gün devam edince Aişe ve Hafsa annelerimiz bu durumu kıskanmış ve koku konusunda çok hassas olan Efendimiz'e (sas) karşı bir plan yapmışlardı. Plana göre Efendimiz (sas), Hz. Zeyneb'in evinden çıkıp hangi

[41] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 86, 87; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2469, 2470; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 67, 68; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 372, 373.

[42] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 86; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2470; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 68; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 373.

[43] Nesaî, *Talâk*, 76; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 15.

annemizin evine giderse, "Ya Resûlullah! Siz meğafir mi yediniz, sizden meğafir kokusu geliyor" diyecekler, Efendimiz de meğafir yemediğini, şerbet içtiğini söyleyecek, o zaman annelerimiz: "Demek o arılar meğafir yemişler" diyerek kokunun sabit olduğunu dile getireceklerdi. Meğafir o bölgede bulunan kokusu hoş olmayan bir bitkidir. Böyle olunca da Efendimiz (sas) o bal şerbetini içmekten vazgeçecek, ondan sonra da Zeyneb validemizin odasında fazla kalmayacaktı. Bu plan aynen uygulanır, Efendimiz (sas) birkaç annemizden aynı sözü duyunca artık bal şerbeti içmeyeceğine dair yemin eder ve onu kendine haram kılar. Bu hadise üzerine de Tahrîm Sûresi'nin ilk ayeti nazil olur: ***"Ey peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir."*** [44] diye uyarılır. [45]

Diğer hadise ise *Sır hadisesidir.* [46]Bu hadise ise şöyle olmuştur: Efendimiz (sas) Hz. Hafsa validemize bir sır vermiş ve bu sırrı kimselere de açmaması konusunda ondan söz almıştır. Ama Aişe annemizden bir şey kaçar mı; Hz. Hafsa validemizde bir şeyler olduğunu hissedince ne yapmış yapmış; Hz. Hafsa'dan bu sırrı almıştır. Sır ifşa olunca da Cebrail (as) bunu Efendimiz'e (sas) haber vermiş ve arkasından ayetler nazil olmuştur. [47] Bu sırrın ne olduğuna dair kaynaklarımızda bazı şeyler söylense de[48] net bir şey söylemek mümkün değildir. Bu sır bazılarının dediğine göre hilafetin Efendimiz'den (sas) sonra kimin olacağı yönünde bir söz müdür? [49]Yoksa sıhhati konusunda net bir şey söylenmeyen Mariye kıssası diye bilinen bir hadise midir ,[50] bilemiyoruz. Resûlullah'ın (sas) sır olarak bıraktığı şeyi, sır olarak bırakmak daha doğrudur.

İşte bu hadisede de Hafsa annemizin adı böyle geçmektedir. Tahrîm Sûresi'nin 4. ayetinde bir bilgi bizim için çok önemlidir. O ayette Rabbimiz,

[44] Tahrîm, 66/1.
[45] Buhârî, *Talâk*, 8; Müslim, *Talâk*, 20; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 112.
[46] İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 102; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 102.
[47] Tahrîm, 66/3, 4.
[48] Vâhıdî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 312.
[49] İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 102; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 102.
[50] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 197.

kullandığı zamirden anlıyoruz ki kastedilen Hz. Aişe ve Hz. Hafsa'dır, orada deniliyor ki: ***"Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz yerinde olur. Çünkü kalpleriniz kaymıştı. Eğer peygambere karşı birbirlerinize destek olursanız, bilesiniz ki onun dostu ve yardımcısı Allah, Cebrail ve mü'minlerin iyileridir. Bunların ardından meleklerde ona yardımcıdırlar."***[51] İfadeleri görüyor musunuz? Demek annelerimiz nasıl bir ortam oluşturmuşlarsa, Rabbimiz onlara karşı böyle bir ifade kullanmıştır. Bu ifadeler Efendimiz'in (sas) nelerle karşılaştığını, neler çektiğini anlamamız açısından önemlidir.

3. İlâ Hadisesi

İlâ bir çeşit yemindir. Kocanın hanımından uzak kalacağına dair yaptığı yemine denir. Efendimiz (sas) de hanımlarından bir ay uzak kalma yemini etmiştir. Bu hadise de Ahzab Sûresi 28. ve 29. ayetlerin sebeb-i nüzûlüdür.[52] Hadise nasıl olmuştur?

Hicretin 9. yılı artık İslâm devleti genişlemiş ve zenginleşmiş, Medine halkının geçim standardı epey yükselmiştir. Ancak Peygamber'in (sas) evinde değişen hiçbir şey yoktur. Efendimiz (sas), Ehl-i Beyt'ini kazandıkları şerefi koruma ve dünyalık hiçbir şey ile kirletmeme, bütün ecirlerini ve mükâfatlarını ahirete erteleme konusunda yetiştirmek istiyordu. Ama annelerimiz işin başında bu noktayı tam anlamı ile anlamadıkları için: "Artık iş kemâle erdi, herkes rahat içindeyken biz niye sıkıntı çekelim diyerek" bazı dünyalık taleplerde bulundular. Efendimiz (sas) onları biraz uyarsa da onlar bu talepleri tekrarladılar. Özellikle Hz. Aişe ve Hz. Hafsa annelerimiz, Efendimiz'in (sas) huzurunda rahat konuştukları için bu meseleyi biraz dillendirdiler. Neticede Efendimiz (sas), onlardan bir ay ayrı kalacağına dair yemin etti ve hanımlarını terk etti. [53]

Efendimiz (sas) hanımlarını terk ederek, Mescid-i Nebevî'nin içerisinde kendine özel bir çadır kurdurdu ve orada kalmaya başladı. Buradan

[51] Tahrîm, 66/4.
[52] Buhârî, *Mezâlim*, 25; Tirmizî, *Tefsiru'l-Kur'ân*, 65; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 33.
[53] Buhârî, *Mezâlim*, 25; Tirmizî, *Tefsiru'l-Kur'ân*, 65; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 33.

sonrasını Hz. Ömer'in dilinden dinleyelim. Hadise Buhârî'de Müslim'de ve onlarca kaynakta anlatılır. Diyor ki Hz. Ömer:

"Medine'nin Avâli semtinde oturuyordum. Ensârdan bir komşum vardı. İkimiz birer gün arayla Resûlullah'ı (sas) ziyaret ederdik. Ben inersem, o gün vahye dair ne duyarsam haberini komşuma getirirdim. O indiği zaman da aynı şeyi yapardı. O gün sıra komşumda idi. Gecenin bir kısmı geçmişti. Gelerek kapıyı şiddetle çaldı. Telâşla açtım: 'Ne var?' diye sordum. 'Büyük bir felâket' dedi. 'Ne oldu! Gassanîler Medine'ye hücuma mı geçtiler?' dedim. -O gün Medine'de bu konuşuluyor, Gassaniler Medine'ye saldıracak diye, bundan dolayı hemen Hz. Ömer'in dediği bu oluyor.- 'Hayır! Daha fena bir şey oldu.' 'Ne oldu?' dedim. 'Resûlullah, zevcelerini boşamış!' dedi. Bunun üzerine hemen giyinip kuşandım ve Medine'ye indim. Hafsa'nın yanına vardım. Ağlıyordu. 'Ne diye ağlıyorsun?' dedim. 'Ben, seni Resûlullaha karşılık vermekten, kendisinden bir şey istemekten sakındırmamış mıydım?' Sonra sordum: 'Allah Resûlü sizleri boşadı mı?', 'Bilmiyorum' dedi. 'Resûlullah şimdi nerede?' diye sordum. 'Şuradaki Meşrebe'de. İnzivaya çekilmiş' dedi. Kalktım, Resûlullah'ın (sas) bulunduğu yere yaklaştım. Kapıda hizmetçisi Rebâh vardı. 'Ey Rebah' dedim, Resûlullah'ın yanına girmem için izin iste. Rebâh içeri girip çıktı: 'Arzunuzu arz ettim. Sustu, bir şey söylemedi' dedi. Dönüp mescide gittim. Ashâb-ı Kirâm'dan bazıları minberin etrafında üzgün üzgün oturuyorlardı. Bazısı ise ağlıyordu. Ben de biraz oturdum. Fakat canımın sıkıntısı bir türlü geçmiyordu. Resûlullah'ın çadırına tekrar yaklaştım. Rebâh'a 'Ömer'in içeri girmesi için izin iste' dedim. Rebah içeri girip çıktı, 'Seni kendisine söyledim. Sustu, bir şey söylemedi' dedi. Tekrar mescide döndüm. Minberin yanında bir müddet oturdum. Endişe ve üzüntümden bir türlü kurtulamıyordum. Yine Resûlullah'ın (sas) bulunduğu odaya yaklaştım. Sesimi yükselterek: 'Ey Rebâh' dedim, 'Ben Resûlullah'ı görmek istiyorum. Müsaade iste. Şayet Resûlullah benim Hafsa lehinde bir şey söyleyeceğimi zannediyorsa, yemin olsun ki eğer Resûlullah emrederse onun boynunu hemen uçururum.' Rebâh içeri girdi. Çıkınca, 'Kendilerine söyledim. Sustu, bir şey söylemedi' dedi. Bunun üzerine dönüp giderken, Rebah arkamdan seslendi. 'Gel Ömer, artık sana izin verdi!' İçeri girdim, Allah Resûlü'ne selâm verdim. Hasırdan örtülü bir yatak üzerinde idi. Hasır

derisinin üzerinde izler bırakmış, çizgiler belli oluyordu. Etrafıma bakındım. Bir yanda bir avuç arpa, diğer yanda asılı bir post gördüm. Gözlerim yaşardı. Resûlullah (sas): **'Niçin ağlıyorsun?'** diye sordu. 'Yâ Resûlullah! Nasıl ağlamayayım ki? Kisrâlar, Kayserler dünyanın zevk-ü sefasını sürerken, siz Allah'ın en sevgili kulu olduğunuz halde bu basit şartlar içinde yaşıyorsunuz!' dedim. Resûlullah (sas): **'Ey Hattab'ın oğlu Ömer! Dünya nimeti onların, âhiret saâdeti de bizim olmasına râzı değil misin?'** Resûlullah'ın biraz durumunun düzeldiğini görünce onu biraz güldürmek istedim, bu maksatla dedim ki: 'Ya Resûlullah! Geçenlerde Zeyd'in kızı -kastı hanımı Atike bint Zeyd- benden bir şeyler istedi. Yok dedim, bir daha istedi bir daha yok dedim, üçüncüsünde bir daha istedi, bu sefer öyle bir yok dedim ki bir daha cesaret edemedi bir şey demeye.' Efendimiz bu söylenenler karşısında tebessüm etti. O anda: 'Yâ Resûlallah! Hanımlarını boşadın mı?' diye sordum. Mübarek başlarını bana doğru kaldırarak, **'Hayır'** buyurdular. Bu cevap karşısında birden bire 'Allahü Ekber' dedim. Sonra da, 'Bütün ashâb keder içindeler. Gidip kendilerine hakikati söyleyeyim mi?' dedim. Resûlullah: **'Olur'** dedi ve yüzünden üzüntüsü dağılıncaya kadar konuştu. Nihayet şenlendi ve gülmeye başladı. Bunun üzerine çıkıp mescidin kapısına dikildim ve yüksek sesle bağırdım: Resûlullah, hanımlarını boşamamıştır." [54]

Çok şeyler söyledi bu rivayet bizlere değil mi? Efendimiz (sas) bir ay, tam 29 gün süren bir ay bu inziva halini devam ettirdi. Aslında Efendimiz (sas), bu ayrılığı ile Ehl-i Beyt'ini terbiye ediyor ve bu konuda da bize bir ders veriyordu. Âdeta: 'Bir şeylerle karşılaştığınızda her şeyi söz ile çözmeye çalışmayın, söz bazen meseleyi daha da çıkmaza sokabilir, o halde sükûnet hali bazen meselelerin çözümü için en iyi yoldur.' diyordu.

Tam bir ay dolunca Resûlullah (sas), inzivadan çıkarak hanımlarıyla görüşmeye başladı. Bu sırada şu âyet-i kerime nâzil oldu: ***"Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: 'Eğer dünya hayatını ve zevkini istiyorsanız, gelin boşanma bedelinizi verip sizi güzellikle serbest bırakayım. Eğer Allah'ı, Resûlü'nü ve âhiret***

[54] Buhârî, *Mezâlim*, 25; Müslim, *Talâk*, 30; Tirmizî, *Tefsiru'l-Kur'ân*, 65; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 33; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 193-198.

yurdunu istiyorsanız, şüphesiz ki sizden iyilik yapan ve iyi kullukta bulunanlar için Allah pek büyük bir mükâfat hazırlamıştır."[55]

Bu ayetler nâzil olduğu sırada Efendimiz (sas), hanımlarından Hz. Âişe'nin yanında idi. İlk önce meseleyi ona açtı. Hattâ bu konuda babasına anasına danışabileceğini de beyân etti. Hz. Âişe derhal cevabını verdi: *"Ben, bu hususta mı anneme babama danışacağım! Ben elbette ki Allah'ı, Resûlü'nü ve âhiret yurdunu tercih ediyorum!"* dedi.[56] Peygamber Efendimiz (sas) bu cevaptan memnun oldu. Sonra Aişe annemize, diğer hanımların ne söyleyebileceğine dair görüşünü sordu. Annemiz, diğer validelerimiz için şöyle dedi: *"Ben hiçbir hanımının başka bir şey yapacağını düşünmüyorum Ya Resûlullah!"* [57]

Gerçekten de böyle olacak başta Hz. Hafsa olmak üzere tüm annelerimiz aynen Hz. Aişe gibi davranacaklar ve bir daha da Efendimiz'i (sas) bu konuda üzmeyeceklerdi. Nasıl annelerimiz bu ilahî mesajları doğru anladıklarının en büyük işareti şudur: Efendimiz'in (sas) vefatından sonra bile annelerimiz hep aynı hal üzere yaşamışlar ve hiçbir zaman dünyaya karşı bir meyilleri olmamıştır. Hatta bir gün bir sofra kurulmuştur Aişe annemizin önüne... Sofrada birkaç çeşit yemek vardır. Bir anda gözler yaşarmış, ses titremiş ve: *"Resûlullah! Böyle bir sofrayı hiç görmedi. Benim efendim hiç üç kap yemeği bir arada görmedi"* diyerek, o sofraya oturmamıştır. [58]

İşte Hz. Hafsa validemizin *Binti Ebîha/Babasının Kızı* olması böyledir.

Onun *Zevcetü'n-Nebi/ Peygamber hanımı* olması böyledir.

Hz. Hafsa'yı anlattığımız bir bahiste, bu iki özelliğe değindiğimiz gibi, onun *Ümmü Ebîha/ Babasının Annesi, Muallimetu's-Sahâbe/Sahâbenin muallimesi ve Ümmü'l-Mü'minin/Mü'minlerin annesi* olma özelliğinden de az da

[55] Ahzâb 33/28, 29.

[56] Buhârî, *Mezâlim*, 25; Müslim, *Talâk*, 30; Tirmizî, *Tefsiru'l-Kur'ân*, 65; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 33; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 197.

[57] Buhârî, *Mezâlim*, 25; Müslim, *Talâk*, 30; Tirmizî, *Tefsiru'l-Kur'ân*, 65; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 33; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 197.

[58] İbn Mâce, *Et'ime*, 48; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI/217; Zemahşerî, *Rebiu'l-Ebrâr*, III, 220

olsa bahsetmek gerekir. Öyle ise birkaç cümle ile bu üç hususta da bahsedelim.

Ümmü Ebîha/Babasının Annesi

Hz. Hafsa annemiz, babasının kızı olduğu gibi, babasının annesidir de... Zaten Hz. Ömer, kızı Hafsa'ya Resûlullah'ın (sas) hanımı olduktan sonra, hep böyle hitap ederdi. Çünkü o tüm mü'minlere anne olduğu gibi babasına da anne olmuştu. Ancak özellikle Resûlullah'ın (sas) vefatından sonra gerek Hz. Ebû Bekir döneminde, gerek babası Ömer'in döneminde, Hz. Hafsa; babasının meseleleri istişare ettiği bir merci olmuştu. Bazen sahâbe ile babası arasında köprü olur, özellikle Hz. Ömer'in hassasiyetle üzerinde durduğu meselelerin aydınlığa kavuşmasını sağlardı. Meselâ Hz. Ömer, hilafette olduğu günler maaşı kendisine yetmediği için zorlanırdı. Sahâbe bunu fark etmişti; ama ona bunu söylemeye de cesaret edemiyorlardı. Bunun için Hz. Hafsa'yı aracı olarak kullanmışlardı.[59]

Yine bir gün Hz. Ömer Medine sokaklarında gezerken hanımlardan birinin cephede olan kocası hakkında özlemle şiirler okuduğunu duymuştur. Hemen kızının yanına gelir; kızım der: "Bir kadın kocasından en fazla kaç ay uzak durabilir, dayanabilir?" Annemiz utanır, bu soruya cevap vermeye... Hz. Ömer ısrar edince: "3 veya 4 ay" der. Bunun üzerine Hz. Ömer bir emirnâme göndererek der ki: "Bundan sonra hiçbir evli asker, 4 aydan fazla cephede kalmayacak, 4 ayın sonunda evine gelecek, sonra isterse bir daha cepheye gidecektir."[60] İşte Hz. Hafsa bunun gibi nice meselelerde babasına annelik yapmış, çok farklı içtihatların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Muallimetu's-Sahâbe/Sahâbenin muallimesi

O peygamber evinin talebesi, dışarının ise hocası olmuştu. O hanenin okuma-yazma bilen tek hanımıdır.[61] Aişe annemiz ile Ümmü Seleme anne-

[59] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 319, 320.
[60] Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, s. 133; Kureşî, *Evveliyyâtu'l-Fârûki's-Siyasiyye*, s. 288-289.
[61] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 540.

miz okuma bilir, ama yazma bilmezdi.[62] Hafsa annemiz okumayı Şifa bint Abdullah'tan öğrenmişti. Yine Efendimiz'in (sas) teşviki ile Şifa validemiz, ona hem yazmayı hem de rukyeyi yani okuyarak hastaları iyileştirmeyi öğretmişti.[63] Hz. Hafsa bu öğrendiklerini sahâbeye öğreterek onların hocası oluyordu. O nice talebeler ve talibeler yetiştirmiştir. Onun bir talebesi var ki sadece onu tanımamız, Hafsa validemizin nasıl bir muallime olduğunu anlamamız açısından yeter. Kimden bahsettiğim bilmem anlaşıldı mı? Hz. Hafsa'nın anne-baba bir kardeşi Abdullah b. Ömer'den bahsediyorum. Abdulllah b. Ömer'in en büyük muallimi ablası Hz. Hafsa'dır. Ondan çok şey öğrenmiş ve bir ömür ablasının arkasından ayrılmamıştır. [64]

Hz. Hafsa annemizin adının fetva verecek kadar ilimde zirvelerde olan sahâbe içerisinde anılması[65] ve onun Kur'ân'ın tamamını ezberlemiş olması,[66] ayrıca Hz. Ebû Bekir döneminde oluşturulan mushafın yıllarca onun yanında saklandığı da unutulmamalıdır.[67]

Ümmü'l-Mü'minin/Mü'minlerin Annesi

O kıyamete kadar gelen tüm mü'minlerin anneleridir. Ne diyordu Kur'ân, Ahzâb 6. ayette?

النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ

"Nebi, mü'minlere kendi nefislerinden daha önceliklidir. Onun hanımları ise mü'minlerin anneleridir..." [68]

Onlar bizim annelerimizdir. Bizi doğuran büyüten annelerimiz ne ise o hanenin her bir hanımı olan annemiz de aynen öyle hatta daha ötedir. Onları kendi öz annelerimizden daha yakın bilmek, daha fazla sevmek, daha fazla anmak, hepimizin boynunun borcu, ayette ifade buyrulduğu üzere imanın

[62] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 540.
[63] Ebû Dâvûd, *Tıb*, 18; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 87.
[64] Buhârî, *Tehecciid*, 2; Beyhakî, *Delâil*, VII, 13, 14; İbn Kesrevî, *Terâcim ve Mesânid*, I, 189.
[65] Makrizî, *İmtâu'l-Esmâ*, IX, 140.
[66] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI, 286.
[67] Buhârî, *Fezâilü'l-Kur'ân*, 3.
[68] Ahzâb 33/6.

bir gereğidir. O anneliğinin gereğini yaptı, şimdi sıra bizdedir; biz de evlatlığımızın gereği bu annemizi çok iyi tanıyacağız ki sevelim, seveceğiz ve bize bıraktığı mirasa sahip çıkarak gereğini yerine getireceğiz inşallah...

Hadis Rivayetleri

Hz. Hafsa validemiz bu anneliğin bir gereği Efendimiz'in (sas) kutlu sözlerinden tam 60 tanesini bize rivayet etmiştir.[69] Genelde rivayet ettiği hadisler, Efendimiz'in (sas) ev hali ile alakalıdır. Ancak, nübüvvet evine sultan olarak girmiş birinin aktaracağı bilgilerdir. Bu rivayetlerden dört tanesini burada aktaralım.

Annemiz der ki: "Resûlullah (sas) yatağına girince sağ elini yanağının altına koyar, sonra üç defa: **'Allah'ım! Kullarını haşredeceğin gün, beni azabından koru!'** derdi. Yemeğini ve içeceğini hep sağ eli ile yer, içer; elbisesini sağ taraftan başlayarak giyer, (taharet gibi) diğer işlerini ise sol eli ile yapardı." [70]

Hafsa annemiz yine Efendimiz'in (sas) oruçlu iken hanımlarını öptüğüne dair bilgiyi de bizlerle paylaşır. [71]

Onun rivayet ettiği üçüncü hadis şudur: "Resûlullah (sas) sabah ezanı okunduğunda cemaatle namaz kılmaya gitmeden önce, uzun olmayan iki rekât namaz kılardı." [72]

Hz. Hafsa'dan aktaracağımız dördüncü ve son hadis Veda Haccı'ndandır. Annemiz der ki: "Veda Haccı sırasında sahâbe ihramdan çıktığı sırada Resûlullah (sas) biz hanımlarına da: **'İhramdan çıkın!'** buyurdu. Ben: 'Ya Resûlullah! Siz neden ihramdan çıkmıyorsunuz!' diye sordum. Buyurdular

[69] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 260.
[70] Müslim, *Müsâfirîn*, 88; Ebû Dâvûd, *Tahâret*, 18; İbn Mâce, *Sıyam*, 20.
[71] İbn Mâce, *Sıyam*, 19; Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, X, 15.
[72] Buhârî, *Ezan*, 12; İbn Mâce, *İkâme*, 101.

ki: **"Ben başımı lebidledim.** [73] **Kurbanımı hazırladım, onu kesince ihramdan çıkacağım."** [74]

Vefatı

İşte Hafsa annemiz böyle bir anneydi. Tarihler hicrî 45'i, miladî 665'i gösterdiğinde, hicrî olarak 63-64, miladî olarak 60 yaşlarında Medine'de vefat etti.[75] O günler Medine valisi Mervan b. Hakem'di. O cenaze namazını kıldırdı, kardeşleri cenazesini taşıdı ve Baki Kabristanlığı'na annelerimizin kabirlerinin hemen yanına defnedildi. Onu kabre indiren kardeşi Abdullah b. Ömer şöyle diyordu: *"Selametle git anneciğim, bu evlatlarına dua etmeyi unutma! Bizden selam götür Efendimiz'e..."* [76]

Allah kendisinden ebeden razı olsun, onun mekânı cennettir, çünkü Efendimiz'den (sas) bu müjdeyi almıştır, bizi de onlara kavuştursun, cennette buluştursun inşallah...

Dersimizin mesajlarına dair annemiz çok şey söyledi bize; ama özellikle 5 temel alanda ortaya bir rehberlik koydu. Neydi bu 5 temel alan?

- *Binti Ebîha/Babasının Kızı*
- *Zevcetü'n-Nebi/ Peygamber hanımı*
- *Ümmü Ebîha/ Babasının Annesi*
- *Muallimetu's-Sahâbe/Sahâbenin muallimesi*
- *Ümmü'l-Mü'minin/Mü'minlerin annesi*

Bu 5 alanda Hz. Hafsa validemiz, evlat olarak, hanım olarak, anne olarak, muallim olarak, özellikle mü'minlere anne olarak bizlere vermek istediği mesajları inşallah duyanlardan ve gereğini yerine getirenlerden oluruz.

---

[73] *Lebid:* Saçı haşarattan korumak için sürülen bir çeşit ilaçtır. Bkz. Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XV, 102.

[74] Buhârî, *Libas*, 69; *Hac*, 34.

[75] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 89; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2470; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 68; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 373.

[76] Ahmed Halil Cum'a, *Nisâu Ehli'l-Beyt*, s. 258.

HAFSA BİNT ÖMER'İN HAYATINDAN MESAJLAR

- Babalar ve anneler evlatlarının şerefi, evlatlar ise ebeveynlerinin şerefidir. Aldığın şerefe gölge düşürme ki senden alanlarda daha ileriye götürebilsin.
- Evlenmek, bey olmak, hanım olmak büyük bir nimettir. Her nimetinde değeri nispetinde külfeti vardır. Evliliği bir ibadet olarak anla ki altında ezilmeden hakkını ödeyebilesin.
- Babalara anne olabilmek, yaşının ötesinde bir olgunluk göstermekle mümkündür. Çevreni ve zeminini olgun insanlarla donat ki yaşının üzerinde bir kıvama erebilesin.
- İnsan bildiği şeylerin hocası, bilmediklerinin ise talebesidir. Yukarıdan ilmi aldığın hocalar, aşağıda ilmi vereceğin talebeler her zaman olmalı ki gerçek manada ilim yolcusu olabilesin.
- Peygamber evinin hanımları bizlerin anneleridir. Onları, bizi doğurup büyüten annelerimizden daha fazla sevmek imanî bir sorumluluktur. Hayatlarını hayat, ahlaklarını ahlak olarak edin ki onlara anne diyebilecek, onlardan evladım hitabını duyabilecek seviyeye kavuşabilesin.

Medine'nin Yiğidi

MÂLİK B. TEYYİHÂN

Radîyallahu Anhu

Bursa

عَنْ مَالِكِ بْنِ التَّيِّهَانِ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ قَالَ السَّلامُ عَلَيْكُمْ كُتِبَ لَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ، وَمَنْ قَالَ السَّلامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ كُتِبَ لَهُ عِشْرُونَ حَسَنَةً، وَمَنْ قَالَ السَّلامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ كُتِبَ لَهُ ثَلاثُونَ حَسَنَةً

Mâlik b. Teyyihan rivayet ediyor. Efendimiz (sas) buyurdular ki: "Her kim 'es-selamü aleyküm' derse on sevap kazanır. Kim 'es selamü aleyküm ve rahmetullahi' derse yirmi sevap kazanır. Kim de 'es selamü aleyküm ve rahmetullahi ve berekatuhü' derse otuz sevap kazanır."

(Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, VIII, 244)

"Eğer siz Allah yolunda savaşmak, mallarınızı, çoluk ve çocuklarınızı kaybetmek ve her türlü sıkıntıya göğüs germeyi göze alıyorsanız, bu işe evet deyin, yoksa daha işin başındayken hayır deyip evlerinize dönün."

Mâlik b. Teyyihân (ra)

(Taberî, *Tarih*, II, 238, 239)

Adı	Mâlik b. Teyyihan
Anlamı	Sahip, tassaruf edebilen
Künyesi	Ebû'l-Heysem/ *Heysem'in Babası*
Lakabı	Züsseyfeyn/*İki kılıç sahibi*
Baba Adı	Teyyihan b. Mâlik b. Atîk
Anne Adı	Leyla bint Atîk b. Amr
Kabilesi	Abdüleşheloğulları/Evs
Doğum Yeri	Medine
Doğum Yılı	Bilinmiyor.
İslam'a Girişi	Nübüvvetin 11. yılı
Sohbet Süresi	11 yıl
Rivayeti	1
Savaşları	Bedir, Uhud, Hendek, vs.
Görevleri	Hayber ve Fedek bölgesinin vergi tahsildarlığı
Vefat Yeri	Baki Kabristanlığı/Medine
Vefat Yılı	Hicrî, 20/ Miladî, 641
Vefat Yaşı	Bilinmiyor.

Medine'nin Yiğidi
MÂLİK B. TEYYİHÂN
(Radîyallahu Anhu)

Saâdet Asrı'nın bir güzel yiğidi ile tanışmak için, hayat defterinin sayfaları çevireceğimiz, Mâlik b. Teyyihân'ın rivayet ettiği bir hadis ile sözlerime başlamak istiyorum. Diyor ki o aşk ve sevda insanı: Efendimiz (sas) buyurdular ki: **"Her kim 'es-selamu aleyküm' derse on sevap kazanır. Kim 'es-selamu aleyküm ve rahmetullah" derse, yirmi sevap kazanır. Kim de "es-selamu aleyküm ve rahmetullahi ve berekatuhu" derse elli sevap kazanır."**[1] Başka rivayetlerde bu selama en güzel şekli ile karşılık veren de aynı sevap oranında sevap kazandığının müjdesi verilir.[2] Söz Resûlullah'ın (sas), müjde O'nun, bu güzel müjdeyi bize duyuran ise, Efendimiz'in (sas) mübarek ellerinde yetişen Mâlik b. Teyyihân... Biz de bu müjdeye binaen selamların en güzeli, en hası, en iyisi olan selamımız ile selamlayarak, bu bahsimize başlıyoruz: Es-selâmu aleyküm ve rahmetullahi ve berekatuhu...

Allah aramızda muhabbetin en önemli vesilesi olan selamı yaysın,[3] bu selamlar Dâru's-Selâm olan cennetin kapılarını bize açsın. Orada es-Selâm olan Rabbimiz'in cemâlinde bizleri buluştursun inşallah...

82 İl 82 Sahâbî denilip yola çıkıldı. Amaç belli, kulluğun en kaliteli ve hasını ortaya koymuş, bu adımlarıyla da Allah'tan (cc) tasdik görmüş,[4] Al-

---

[1] Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* VIII, 244; Heytemî, *Mecmau'z-Zevâid,* VIII, 31; Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân,* II, 374.

[2] İbn Mâce, *İkametu's-Salât,* 14; Ebû Dâvûd, *Edeb,* 138, 139; Tirmizî, *İsti'zan.*

[3] *"Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selâmı yayınız!"* Müslim, *İmân,* 93-94; Tirmizî, *Et'ime,* 45; İbni Mâce, *Mukaddime,* 9

[4] *"İman edip de Allah yolunda hicret ve cihad edenler, (muhacirler) onları barındıran ve yardım edenler var ya (ensâr), işte gerçek mü'minler onlardır. Onlar için mağfiret ve bol rızık vardır."* Enfâl 8/74.

lah (cc) onlardan razı, onlar da Allah'tan razı olmuş[5] o güzide nesli biraz olsun onlarla tanıyabilmek, tanışabilmek; onların rehberliğinde ve öncülüğünde adımlarımıza ayar çekmek, kendi seviyemizi yükseltmeye çalışmak ve onların cihana bıraktıkları izleri takip ederek, Rabbimize doğru yürümek... Bu amaç ile yola çıkıldı, Rabbimize sonsuz hamdler olsun sahâbenin kerameti ve bereketi ile bugün 37. durak olan Bursa'mıza, güzel şehrimize, medeniyet beşiğimize eriştik...

Mâlik b. Teyyihân ve Bursa

Bursa'nın nasibine pek tanımadığımız, çoğumuzun adını ilk kez duyduğu, çoğumuzun adını bildiği; ama tam anlamı ile değerini takdir edemediği saâdet asrının çok önemli isimlerinden biri olan Mâlik b. Teyyihân düştü. Neden Bursa'nın nasibi bu büyük sahâbî oldu? Neden başka biri değil de Hz. Mâlik seçildi? Sebebi şu: Miladî 6. asırda, Efendimiz'in (sas) Mekke'de başlattığı iman mücadelesi bir türlü doğup büyüdüğü Hz. İbrahim'in şehri olan o kutlu belde de istenilen yankıyı bulamadı. Bu sefer Efendimiz (sas) farklı alternatifler aradı. Biraz sonra bazı detaylarını okuyacağımız üzere, önce Taif'e gitti, orada istediğini elde edemedi. Sonra Mina çadırlarını dolaştı, orada da umduğunu bulamadı. Sabırların tükendiği, ümitlerin bitmeye doğru yürüdüğü bir zeminde Akabe denilen yerde küçük bir çadır gördü. O çadırın içerisinde 6 tane Hazrecli delikanlı vardı. Başlarında saâdetli sahâbî Es'ad b. Zürâre bulunuyordu. Efendimiz (sas) bu delikanlılara kendisini tanıttı ve onları imana davet etti. Kabul ettiler, dönüp o günkü adı ile Yesrib'e geldiler. Es'ad b. Zürâre Yesrib'e gelir gelmez ilk işi çok sevdiği, kader birliği yaptığı -neden olduğuna geleceğiz- Mâlik b. Teyyihân'a bu yeni meseleyi açtı, hiç itiraza kapı aralanmadan Mâlik bu dini kabul etti[6] ve bir anda Yesrib'de bir iman hamlesi, bir iman hizmeti başladı. O gün onların Yesrib'in toprağına ektikleri tohum, bir müddet sonra Mus'ab b. Umeyr gibi bir iman

[5] *"(İslâm dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhacirler ve ensâr ile onlara güzellikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kurtuluştur."* Tevbe 9/100.

[6] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 518.

bahçıvanının gelişi ile bambaşka bir noktaya ulaştı, böylelikle de Medine koca bir İslâm medeniyetinin yatağı, çekirdeği, ilham kaynağı oldu.

Miladî 6. asırdan 7 asır sonrasına gelin; Medine'deki İslâm medeniyeti genişledi; halifeler döneminde İslâm'ın dirilten mesajları Yemen'den İran'a, Azerbaycan'dan Libya'ya, Mısır'dan Kıbrıs'a ciddi bir coğrafyaya yayıldı. Hz. Ali'nin şehadeti ile Emeviler tarih sahnesine çıktılar. 90 yıl süren Emevî yönetimi içte birçok sıkıntılı işler yapsalar da Allah (cc) onların eliyle de İslâm'ın mesajlarını çok daha ötelere taşıttı. Emeviler'den sonra tarih sahnesine 750 yıl sürecek Abbasiler geçti. Abbasiler döneminde çok ciddi fetihler gerçekleşemedi. Çünkü ümmet bir olma özelliğini kaybetmişti. Artık İslâm dünyası denen büyük bir dünya vardı; ama paramparça olmuş, küçük küçük beylikler halinde varlıklarını devam ettiren bir durum ortadaydı. İşte böyle bir zeminden sonra Miladî 13. asra gelince, yani Asr-ı Saâdet'in arkasından yedi asır sonra küçücük bir belde olan Söğüt'ten başlayan yürüyüş, Gündüz Alp'in oğlu Ertuğrul Gazi (v. 680/1281-82), onun oğlu Osman Gazi (v.724/1324) ile farklı bir sürece girmiş, Osman Gazi vefat yoluna girdiğinde ise oğlu Orhan Gazi (v.763/1362) bu toprakları fethetmek için atını buralara sürmüştü. Onun vesilesi ile fethedilen bu topraklara da bir tohum ekilmiş, o tohum 6 asır sürecek koca bir Osmanlı çınarına dönüşmüştü. Ekilen küçücük bir tohum nasıl çınara dönüşür, bunun en güzel örneği Medine ve Bursa'dır. Yesrib'i Medine'ye dönüştüren iki yiğit Es'ad b. Zürâre ve Mâlik b. Teyyihân, Bursa'yı Medine'ye dönüştüren, yani medeniyet beşiği haline getiren ise Orhan Gazi... İşte bu neticelerden dolayı istedik ki bu güzel topraklarda, o güzel insanı analım, Yesribleşen coğrafyaları bir daha Medine kılmanın yolunu ve yöntemini Mâlik b. Teyyihân'dan öğrenelim. Mevlâ bana gerçek manada anlatabilmeyi, yansıtabilmeyi; size, bize hepimize de anlamayı ve anladıklarımız ile yaşayabilmeyi nasip etsin.

Kimdir Mâlik b. Teyyihân?

Mâlik b. Teyyihân, Medine'nin iki büyük Arap kabilesinden biri olan Evs kabilesine mensuptur. Malumunuz, Medine'de Evs ve Hazrec isminde iki Arap kabilesi, Benî Nadir, Benî Kurayza ve Benî Kaynuka isminde de üç

Yahudi kabilesi var.[7] Hz. Mâlik, Evs kabilesinin Abdüleşheloğulları'ndandır.[8] Abdüleşheloğulları dediğimiz zaman, ensârın büyüklerinden Sa'd b. Muâz'ın ailesi demiş oluruz, bir namaz sevdalısı olan Abbad b. Bişr'in ailesi demiş oluruz, Bedir'in kahramanlarından Rafî b. Yezid demiş oluruz yine ensârın yiğit isimlerinden Useyd b. Hudayr ve daha nice sahâbî demiş oluruz.[9]

Doğum tarihini net olarak bilmiyoruz; ama Es'ad b. Zürâre ile çok yakın arkadaş oldukları için birbirlerinin akranı olduklarını söyleyebiliriz. Es'ad'ın doğum tarihi miladî 589'du.[10] Yani Efendimiz (sas) Medine'ye hicret ettiğinde Es'ad, 33 yaşları civarındaydı, büyük ihtimalle Mâlik de o yaşlarda idi veyahut biraz daha büyüktü. Babası Teyyihân b. Mâlik, annesi yine ensârdan Cüşemoğulları'ndan Leyla bint Atik'tir.[11] Anne ve babasının ikisinin de İslâm'dan önce vefat ettikleri rivayet edilir.[12] Mâlik b. Teyyihân'ın iki erkek kardeşi var: Ubeyd ve Ubeydullah... Bu iki kardeşi de Müslüman oluyorlar, Ubeyd hem Bedir'e hem Uhud'a katılıyor ve Uhud'da İkrime b. Ebî Cehil tarafından şehit edilir.[13] Ubeydullah ise Uhud'a katılıyor, ama hayatının ondan sonrası için bir bilgiye ulaşamıyoruz.[14] Ailesi işte böyle bir aile...

Mâlik b. Teyyihân'ın iki evlilik yaptığını görüyoruz, bir çocuğu olduğunu bazı rivayetlerden öğreniyoruz. Ama bu konuda net bilgilere sahip değiliz. Onun meşhur künyesi Ebû'l-Heysem'dir.[15] Heysem isminde çocuğu var mı, bu künye neden ona verilmiş bunu tam bilmiyoruz, ancak onun künyesinin isminden daha fazla bilindiğini ve genelde bu künye ile tanın-

[7] Yıldırım, Muhammed Emin, *Asr-ı Saâdet'te Ticaret ve Tüccar Sahâbîler*, s. 39.
[8] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 518; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VI, 317; İbn Abdilberr, IV, 336.
[9] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 488-520.
[10] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 282; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 37, 38; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 205, 206; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 175, 176.
[11] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 518.
[12] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 518.
[13] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 520; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1213, 1214; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 529; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 136, 137.
[14] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 520; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1206; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 516; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 130.
[15] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 518; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VI, 317; İbn Abdilberr, IV, 336.

dığını biliyoruz. Biz de onu anlamaya çalıştığımız bu bahiste bazen ismini, bazen künyesini kullanacağız.

Hayırla Başlayan Dostluk, Hayırla Neticeleniyor

Mâlik b. Teyyihân, o günkü adı ile Yesrib'de çocukluk ve gençlik dönemlerini geçiriyor. Kendisi Evs kabilesinden, çok sevdiği arkadaşı Es'ad b. Zürâre ise Hazrec kabilesindendir. İslâm öncesi dönemde aileleri arasında sıkıntılar olmasına rağmen onlar dostluklarını sürdürüyorlardı. Hatırlanacağı üzere tarihe Buâs Savaşları[16] diye geçen ve Evs ve Hazrec'ten bir sürü insanın ölmesine neden olan bir zemin olduğu için iki kabile arasında sürekli çekişmeler ve sorunlar vardı. Böyle bir zemin olmasına rağmen Hz. Es'ad ile Hz. Mâlik'i bir araya getiren ortak bir payda vardı. Bunun ne olduğunu kaynaklarımızdan öğreniyoruz: İkisi de kavimlerinin mevcut dini düşüncelerini doğru bulmaz, putlara tapmaz, onların adına kesilen kurbanların etini yemez, içki içmez ve zina etmezlerdi.[17] Yani onlar Medine'nin hanifleri, fetret döneminin mü'minleriydiler. İkisi bir araya gelir, zaman zaman bu meseleleri konuşur ve Yahudilerden duydukları gelecek son Nebi'nin zuhurunu beklerlerdi. O ikisinin de hiç aklından geçmiyordu, gelecek peygambere yakın olmak. Çünkü onlar, O'nun Yahudilerin içlerinden çıkacaklarını zannediyorlardı.[18] İşte günler böyle geçerken Mekke'de Efendimiz (sas) zuhur etmiş, yaklaşık 10 yıldır da iman mücadelesini başlatmıştı.

Nübüvvetin 10. yılına gelince, Efendimiz (sas) 10 yıllık mücadelesinin sonunda risalet davasına sahip çıkma adına Mekke'de zemin bulamayacağını görünce, Taif'e yönelmiş, orada da olmamış sadece Ninovalı Addas'ı kazanarak [19]Mekke'ye geri dönmüştü. Ancak Efendimiz (sas) mensup olduğu davayı çok iyi anlayan biri olarak, 'bu davada arkaya bakmak yok, neticeye takılmak yok' bundan dolayı başka bir zemin bulmaya girişmiş, böylelikle de Mina çadırlarını, Mekke'ye dışarıdan gelen tüccar ve hacıları ziyaret ederek onlara bu yeni daveti ulaştırmak istemişti.

[16] Bkz. Asrı Çubukçu, "Buâs", *DİA*, VI, 340.
[17] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 518.
[18] Ebû Nu'aym, *Delâil*, I, 299; Taberî, *Tarih*, II, 234.
[19] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 62; Taberî, *Tarih*, II, 230.

Nübüvvetin 11. yılı; Efendimiz (sas) sağına Hz. Ebû Bekir'i, soluna Hz. Ali'yi alarak Mina çadırlarına yönelmişti. Efendimiz (sas) o günler 51 yaşında, Hz. Ebû Bekir o günler 49 yaşında, Hz. Ali'de o günler 21 yaşlarındadır.[20] Neden Efendimiz (sas) o yolları Ebû Bekir ve Ali ile yürümüştür? Neden sağında Hz. Ebû Bekir varken, soluna Hz. Ömer'i değil de Hz. Ali'yi alarak o yola çıkmıştır? Çünkü Kureyş, dışarıdan gelen heyetlerin İslâmi davete kulak tıkamaları için boş durmuyor, ellerinden gelen her çabayı ortaya koyuyorlardı. Özellikle bu menfi propagandayı iki isim, iki ayrı sıfatla yapıyorlardı. Bu iki isimden biri amca Ebû Leheb, diğeri ise Mekke'nin en saygın isimlerinden biri olan Ebû Cehil'di. Ebû Leheb, bazen Efendimiz'den (sas) önce, bazen onun hemen arkasından, onun dolaştığı ya da dolaşacağı çadırlara gidiyor; "Onu dinlemeyin, o benim yeğenimdir; ben onun çocukluğunu bilirim, ona ailesi bile yüz çevirmiştir, işte ben amcasıyım, ama onun karşısındayım"[21] diyerek davetin tesirini kırmaya çalışıyor; Ebû Cehil ise: "O bizim içimizden çıkmış bir mecnundur; içimizdeki zayıf ve köleleri kandıran bir sihirbazdır, ona sadece içimizdeki fakir, fukara, köle ve esirler inanıyor"[22] diyordu. İşte Efendimiz (sas) bu iki isme ve bu iki ismin kullandığı iki sıfata karşılık Mina'nın zorlu yollarını yanına aldığı iki isim ve o iki ismin taşıdığı iki ayrı sıfatla yürüyordu.

Efendimiz (sas) sağına Ebû Bekir'i, soluna Ali'yi alarak o yola revan olması şu anlama geliyordu: "Eğer Kureyş bana sadece zayıfların ve kölelerin inandığını söylüyorlarsa bunun en büyük yalan olduğunun ispatı Ebû Bekir'dir. Çünkü Ebû Bekir Kureyş içerisinde en saygın isimlerden biridir. Dâru'n-Nedve'nin sakinlerindendir; büyük bir nesep âlimidir; Benî Teym ailesinin en önemli ismidir. Ali'nin sola geçirilmesinin hikmetine gelince; aslında onun varlığı ise; Ebû Leheb'e ve onun dediklerine verilmiş bir cevaptır. Ebû Leheb, üvey amcadır;[23] ancak davete karşıdır. İşte Ali de amcaoğludur; hem de özdür hem de Ebû Talib'in oğludur; demek ki Muhammed

[20] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 81, 82.
[21] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 81, 82.
[22] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 81, 82.
[23] Efendimiz'in (sas) babası Abdullah'ın annesi, *Fatıma bint Amr*, Ebû Leheb'in annesinin adı, *Lübnâ bint Hâcir*'dir. Bkz. Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 222.

(sas) ailesi tarafından dışlanmış birisi değildir. Görüyorsunuz değil mi atılan adımların, seçilen isimlerin hikmetini...

Mina'daki Küçük Çadırın Attığı Büyük Adım

İşte o günler Efendimiz (sas) 15 ya da 20 çadıra ve onlarca şahsa bu daveti götürmüştür.[24] Peki, sonuç ne olmuştur? Bir iki istisna olay dışında ortaya çıkan sonuç pek de iç açıcı değildir. Kimi karşılarına gelen Hz. Peygamber'i (sas) ve O'nun dile getirdiği mesajları dinlememiş, kimi hemen onları çadırlarından kovmuş, kimi alaya almış, kimi umursamamış. Böylece Mina günlerinin sonunda ümitlerin yavaş yavaş tükendiği bir noktaya iş varmıştı.

Efendimiz (sas) ise karşılaştığı onlarca olumsuzluğa rağmen, dur-durak tanımadan yoluna devam etmiş, artık gecenin sonuna doğru gelinmiş, Efendimiz (sas) yavaş yavaş eve dönme yoluna girmişti. Mina'dan Cemarat'a doğru yürürken, Akabe denen yerde küçük bir çadır ile karşılaşmıştı. Sordurmuş o çadırı; Yesrib'ten gelen Hazreclilere mensup küçük bir kafilenin olduğunu öğrenmişti. Birbirleri ile akraba 6 delikanlının kaldığı bir çadırdı bu çadır...

Efendimiz (sas) girecek bu çadıra tanıştıracak kendini, tanıyacak onları; sonra yeni dinden bahis açacak, kapılar açılacak ve iman adına bir tohum ekilecekti. Es'ad b. Zürâre ve beş arkadaşı o akşam iman edip, İbrahim Sûresi'nin 18 ayetini Efendimiz'den (sas) öğrenip Medine'ye doğru yola çıkacaklardı.[25]

Es'ad b. Zürâre, Medine'ye gelir gelmez ilk işi bu yeni hadiseden çok sevdiği arkadaşı Mâlik b. Teyyihân'ı/ Ebû'l-Heysem'i haberdar etmek olacaktı. Hemen dostunun yanına varacak, başlarından geçenleri anlatacak, öğrendiği ayetlerden bazılarını okuyacaktı. Es'ad b. Zürâre anlatacağını anlatacak, sözünün bittiği yerde Ebû'l-Heysem konuşacak; onun konuşması ise şehadet cümlesinden başka bir şey olmayacaktı. Böylelikle Yesrib'in ilk iman edenlerinden biri olarak tarihe geçecekti.

[24] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 204.
[25] Beyhaki, *Delâil*, II, 148.

Mâlik b. Teyyihân, Es'ad b. Zürâre'den Hz. Peygamber'e (sas) dair bazı sorular soracak, aldığı her cevap ile de O'na olan sevgisi ziyadeleşecek ve o, görmediği halde Efendimiz'e (sas) âşık olacak, okunan ayetlerden çok etkilenecek: *"Evet, bu o! (Yani Yahudilerin bahsettiği peygamber) Bunlar da Allah'ın kelamı"* diyecekti. [26]

Yesrib'de Başlayan İman Mücadelesi

O günden sonra Es'ad b. Zürâre ve Ebû'l-Heysem kendi kavuştukları iç huzura insanlar kavuşsun diye gayret içerisine girmişlerdi. Ulvî bir vazife olan tebliği kendilerine vazife olarak edinmiş, ev ev, kapı kapı dolaşarak Yesrib'in sokaklarına iman tohumlarını ekmişlerdi. Neden Es'ad saâdetli sahâbîdir? Neden Mâlik, Medine'nin yiğididir? Attıkları bu adımlardan anlamamız gerekir... Es'ad, Akabe'de attığı bir adım ile 11 senedir gülmeyen Resûlullah'ı (sas) güldürmüş, Ebû'l-Heysem ise görmediği halde iman ettiği peygamberinin getirdiklerini Medine sokaklarına ekerek Medine'nin yiğidi olmuştur. Tam bir yıl, bu tebliğ ve irşad faaliyetleri sürmüş ve artık Yesrib'de ciddi bir potansiyel oluşmuştu. Yesrib'in o ilk mü'minleri, işe evden başlamış, önce kendi evlerini ıslah etmiş, sonra Es'ad'ın evlerini kendilerine bir mektep, bir dâr/ev, bir Dârü'l-Erkâm edinmiş ve hizmetlerini böyle sürdürmüşlerdi.

1 yıl sonra aylar yavaş yavaş Zilhicce'ye yaslanmaya başladığı an, Yesrib'i tatlı bir heyecan sarmıştı. Çünkü o günlerde Mekke'ye gidilecek ve Efendimiz (sas) ile buluşulacaktı. Bir yıl önce Efendimiz'i (sas) görenler de büyük bir özlem ve hasret, hiç görmeyip yeni tanışacaklarda ise büyük bir heyecan ve merak vardı. Vakit gelince Es'ad ve arkadaşları hadi deyip yola revan oldular. Bu sefer sayıları 12 idi. Bu 12 kişiden 5'i geçen sene Efendimiz (sas) ile buluşanlardan oluşuyordu. Geçen seneki buluşmada olup da bu sene gitmeyen ya da gidemeyen bir kişi vardı. O da Câbir b. Abdullah b. Ri'âb idi.[27] Câbir nedendir, bilemiyoruz, o seneki buluşmada yoktur. O günler hasta mıydı? Başka bir mazereti mi vardı, işimi vardı tam olarak bilemiyoruz.

[26] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 518; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VI, 317; İbn Abdilberr, IV, 336.
[27] İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 97; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 152, 153.

Dolayısı ile 12 kişinin 5'i geçen sene Efendimiz (sas) ile buluşanlardan, 7'si ise yeni Müslüman olmuşlardan, yani Dârü'l-Es'ad'ın meyvelerinden oluşuyordu. Bu 12 kişiden 10'u Hazrecli,[28] ikisi Evsli idi. İşte bu Evslilerden biri Ebû'l-Heysem Mâlik b. Teyyihân, diğeri ise Uveym b. Sâide idi.[29]

Akabe'de Büyük Buluşmaya Doğru

Bu 12 kişilik kafile gelip Akabe denilen yerde çadırlarını kurdular ve Efendimiz'i (sas) beklemeye başladılar. Efendimiz (sas) gecenin ilerleyen vakitlerinde çadıra teşrif etti. Efendimiz (sas) bir yıllık olan-biteni Es'ad'dan dinledi. Dinlediklerinden dolayı da çok memnun oldu. Tanışma faslı bitti. Sonra Efendimiz (sas) buyurdular ki: ***"Hadi konuşun ama sözü kısa tutun. Çünkü üzerimizde gözler var."***[30] Efendimiz (sas) Mekke'nin bu işten haberdar olmasından çekiniyordu. Bundan dolayı da işi fazla uzatmak istemiyordu. Hal böyle olunca Es'ad dedi ki: *"Ya Resûlullah! Öyle ise bize şartlarını söyle. Bizden ne istiyorsun?"* [31]Artık iş biat sürecine girmişti. Şartlar söylendi eller uzatıldı, biatlar yapıldı. Şimdi bu 12 Medineli dönecekler geldikleri topraklara, devam edecekler iman hizmetine, bir yıl sonra yine aynı vakitte ve yine aynı yerde buluşulacak, duruma göre hareket edilecekti. Tam söz bitecekken biri müsaade istiyor ve diyor ki: "Ya Resûlullah! Bize bir Kur'ân muallimi versen de o bize hem Kur'ân'ı öğretse hem namazları kıldırsa hem tebliğ çalışmalarında bize rehberlik etse olmaz mı?" [32] Bu talep gelince, Efendimiz (sas) hiç düşünmeden Mus'ab diyor ve Mekke'nin o soylu insanını Medine'ye Kur'ân öğretmeni olarak gönderiyordu.[33]

Dönüyor, bu 12 yiğit, önlerinde rehberleri Mus'ab b. Umeyr, durmak yok yine aynı heyecan, hatta daha fazlası ile mücadele sürdürülüyor. Bir yıl

[28] Hazrecli olanlar şunlardı: Es'ad b. Zürâre, Avf b. Hâris, Ukbe b. Âmir, Kutbe b. Âmir, Râfi b. Mâlik, Muâz b. Hâris, Zekvan b. Abdi Kays, Ubâde b. Sâmit, Yezid b. Sa'lebe ve Abbas b. Ubâde. Bkz. İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 74, 75; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 207.

[29] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 74, 75; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 207.

[30] İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 97; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 152, 153.

[31] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 207; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 152, 153.

[32] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 129; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36,37.

[33] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 129; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36,37.

içerisinde öyle bir noktaya geliyor ki imanın mesajlarının Yesrib'de girmediği ev kalmıyor. Allah, Mus'ab b. Umeyr'in usûl ve üslubuna uygun tebliği ile derinlikli ihlasının neticesi ile böyle bir başarı nasip ediyor. Bir yıl sonra yine Zilhicce ayında Mus'ab b. Umeyr, arkasında 73 erkek, 2 kadın tam 75 sahâbî ile Akabe'ye geliyor; [34] Mekke'nin girişinde yollarını onlarla ayırıyor: "Mekkeliler beni sizinle görmesinler" diyerek bir başka yoldan Efendimiz'e (sas) doğru yürür. Yesrib'liler ise Akabe'de konaklar ve gece Efendimiz'i (sas) beklerler. Efendimiz (sas) onlara o gece gelecek, çok önemli şeyler konuşulacak ve hicret yolu o gece açılacaktır...

Mus'ab b. Umeyr, kimselere sezdirmeden doğruca Efendimiz'in (sas) yanına geliyor. Allah Resûlü o büyük davetçiyi karşısında görünce çok sevinir, sarılır; ikisi de orada gözyaşlarını tutamazlar. Bir yıllık hasret orada son bulur. Efendimiz (sas) hemen Mus'ab'ı yanı başına oturtur ve ona Yesrib'deki durumları sorar. Ne der Mus'ab: *"Ya Resûlullah! Yesrib'de imanın ulaşmadığı, konuşulmadığı bir tek ev kalmadı."* Efendimiz'in (sas), duymak istediği de buydu zaten... Öyle bir sevinir, öyle bir sevinir ki: ***"Musabü'l-Hayr, desene Allah senin elinle Yesrib'e hayrı ulaştırdı"***[35] der...

Biat, Sadâkat ve Hicret

Gecenin ilerleyen vakitlerinde Efendimiz (sas) bu sefer yanına daha o güne kadar Müslümanlığını ikrar etmemiş olan amcası Hz. Abbas'ı ve Hz. Ebû Bekir'i alarak Akabe'ye doğru yürüdü. Hz. Ebû Bekir'e o gün biçilen rol dışarıyı kontrol etmek ve bu konuda herhangi bir tehlike oluşursa haber vermek, Hz. Abbas'a biçilen rol ise Efendimiz'in (sas) aslında sahipsiz olmadığını Medinelilere hissettirmekti.[36]

Uzunca sayılabilecek bazı konuşmalar olur o gece; ama gecenin en önemli adımını biz Ebû'l-Heysem'den göreceğiz. Konuşmalar yapılır, Efendimiz (sas) şartlarını söyler, Medineliler soracaklarını sorarlar, heyecan dorukta, duygular coşmuş ve bir an önce biat yapılması arzulanmaktadır.

[34] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 56; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 207, 208.
[35] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175.
[36] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 83, 84; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 160.

Böyle bir ortamda bir anda bir ses duyulur çadırın içinden... Sesin sahibi diyor ki: *"Sizler bu zâtın Allah tarafından size peygamber gönderildiğine iman ve tasdikte bulunduğunuzu biliyorsunuz, değil mi?"* Hiç beklenmedik bu soruya Yesribliler: "Evet, tabi biliyoruz, bilmesek ne işimiz var burada!" diye bir tepki gösterdiler. Sesin sahibi sözüne devam ederek diyordu ki: *"Kendisinin Belde-i Haram'da oturduğunu, doğum yerinin de burası olduğunu, ailesinin de Belde-i Haram'da bulunduğunu biliyorsunuz, değil mi?"* Yesribliler yine kızgın bir eda ile bu adam bilinen şeyleri neden tekrar ediyor diye içlerinden geçirdiler; ama "Evet! Biliyoruz!" diye de cevap verdiler. Sesin sahibi bu sefer dedi ki: *"Ey kavmim! Vallahi ben de sizler gibi bu zatın Allah'ın gönderdiği son elçi olduğuna ve doğruluğuna şehadet ediyorum! Kendisi, bugün, Allah'ın Harem'inde, kavim ve kabilesinin himayesi altında emniyet içinde bulunmaktadır. İyi biliniz ki O'nu alıp yanınıza götürdüğünüz zaman, bütün Arapları, karşınıza alacaksınız. Eğer siz Allah yolunda savaşmak, mallarınızı, çoluk ve çocuklarınızı kaybetmek ve her türlü sıkıntıya göğüs germeyi göze alıyorsanız, bu işe evet deyin, yoksa daha işin başındayken hayır deyip evlerinize dönün."* [37]

Medineliler hep bir ağızdan "evet, her şeyi göze alarak biz Resûlullah'ı (sas) kabul ediyor ve onu yanımıza davet ediyoruz." dediler. Bu sözün sahibi kimdi? Kim olacak, Ebû'l-Heysem'di... Peki, neden Ebû'l-Heysem böyle bir konuşma yapma ihtiyacı duydu. Sebebi bellidir: Heyecanların, duyguların coştuğu bir zeminde, işi makul bir noktaya getirmek istiyor. Daha doğru bir ifade ile heyecanın altını iman ile sadâkat ile doldurmak istiyor. Bu çok önemli bir noktadır. Gerçekten din, heyecan ister, canlılık ister; ancak bunların altının iman ve ilim ile dolmasını da ister. İlimsiz heyecanın devam edemeyeceğini çok iyi bilir. İşte Ebû'l-Heysem buna dikkat çekiyor. Eğer orada bu konuşmalar yapılmasa, belki yarın sıkıntılar ortaya çıktığında bazıları o gün duyguların coştuğu zamanda söyledikleri sözlerin gereklerini yerine getirmeyebilirlerdi. Ama Ebû'l-Heysem, arkadaşlarının dikkatini bu işin ehemmiyetine bir kez daha çekerek, 'neye söz verdiğinizi iyi bilin, başınıza gelecekleri iyi hesap edin, sadece duygularınızla hareket etmeyin, ona

[37] Taberî, *Tarih*, II, 238, 239; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 160.

göre davranın' diyordu. Bu adım çok önemli bir adımdı; işte onu yiğit yapan da bu idi.

Medinelilerden duymak istediğini aldıktan sonra Ebû'l-Heysem, Efendimiz'e (sas) döndü ve dedi ki: *"Ya Resûlullah! Bizler sana iman ettik, şimdi seni yanımıza almakla Arapları ve Yahudileri karşımıza alacağız. Onlarla bizim aramızda belli antlaşmalar vardı, hepsini şimdi yok sayacağız. Peki, Sen bizim yanımıza geldikten sonra Allah (cc) bu işi kemale erdirince, İslâm Hicaz'ın tamamına hâkim olunca, bizleri terk edip, Mekke'ye doğduğun topraklara, akrabalarının yanına geri mi döneceksin?"* [38] Bu soruyu Ebû'l-Heysem sormayana kadar kimsenin aklına gelmemişti, aklına hayran olduğumuz; bir anda çadırın havasını değiştiren bu soruyu sormuştu. Peki, Efendimiz (sas) ne demişti: **"Kanımın son damlasına kadar sizinle beraberim. Kabrimde sizin kabirlerinizin yanında olacaktır. Bundan sonra ben sizdenim, siz de bendensiniz. Benim dostlarım sizin dostlarınız, düşmanlarım sizin düşmanlarınız, sizin dostlarınız benim dostlarım, sizin düşmanlarınız ise benim düşmanlarımdır."** [39]

Bu sözlerin ardından biat başladı. İlk biat eden de Medine'nin yiğidi olan Ebû'l-Heysem oldu.[40] Biat bitince Efendimiz (sas) 73'ü erkek, 2'si kadın, bu 75 kişi içerisinden, 12 tane nakip yani temsilci; işi yürütecek, aileleri temsil edecek isimleri seçti. Katılanların sayısına uygun olarak 9 Hazrecli, 3 Evsli nakip seçildi.[41] Seçilen 3 Evsliden biri de Ebû'l-Heysem'di. [42]

Tarihe II. Akabe biatı diye geçen bu biattan sonra Yesrib'in kapıları imana açıldı, muhacirler gruplar halinde hicret etmeye başladılar. En son Efendimiz (sas) hicret etti. Artık hem Mekkeliler için hem Medineliler için yeni bir hayat başladı.

---

[38] Taberî, *Tarih*, II, 238, 239; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 160; Ebû Nu'aym, *Delâil*, I, 304.

[39] Taberî, *Tarih*, II, 238, 239; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 160; Ebû Nu'aym, *Delâil*, I, 304.

[40] Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 47.

[41] Hazrec'ten olan nakibler şunlardı: Es'ad b. Zürâre, Sa'd b. Rebia, Abdullah b. Revâha, Râfi b. Mâlik, Berâ b. Ma'rur, Abdullah b. Amr b. Haram, Münzir b. Amr, Ubâde b. Sâmit ve Sa'd b. Ubâde. Evs'ten olan nakibler ise şunlardı: Sa'd b. Hayseme, Üseyd b. Hudayr ve Rifâa b. Abdülmünzir. Bkz. el-Mağlûs, *Siyer Atlası*, 145.

[42] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 518.

Yesrib'den Medine'ye; Medine'den Medeniyete

Efendimiz (sas) birkaç gün Kubâ'da kalıp oraya takva üzerine kurulan ilk mescidi inşa ettikten sonra Neccaroğulları mahallesine geldi ve burada da mescidini inşa etti. Mescidin inşasının hemen arkasından tarihte şu ana kadar ikinci bir örneği olmayan muahât, yani ensâr-muhacir kardeşliğini tesis etti. İbn Sa'd'a göre 50 muhaciri 50 ensâra,[43] Makrizî'ye göre 83 muhaciri 83 ensâra kardeş kıldı.[44] Tabi bu öylesine olan bir şey değildi; kesinlikle iki tarafta gözetilerek ortaya konan bir adımdı.

Ebû'l-Heysem'in muhacir kardeşi kim olmuştu? Ona seçilen isim üzerinden, biz Ebû'l-Heysem'in değer ve kıymetini daha iyi anlayabileceğiz. Onun muhacir kardeşi, ilk Müslümanlardan, Efendimiz'in (sas) çok sevdiği, vefat ettiğinde âdeta gözyaşları ile kendisini yıkadığı Osman b. Maz'ûn olacaktı, Resûlullah onu, ona kardeş kıldı.[45] Aralarında çok güzel bir kardeşlik oluştu. İki yıl boyunca birbirlerine olan muhabbet ve düşkünlükleri herkesi hayran bıraktı.

Gelen Zafer ve Hüzün

Hicretin 2. yılı Bedir'e, Mâlik b. Teyyihân hem muhacir kardeşi Osman b. Maz'ûn ile hem öz kardeşi Ubeyd b. Teyyihân ile birlikte katıldı.[46] Onun Bedir'in meydanında yiğitçe savaştığını kaynaklarımız aktarırlar... İslâm tarihinde Ebû'l-Heysem'in lakabı nedir biliyor musunuz? *Züsseyfeyn/ İki kılıç sahibi!* [47] Neden onun böyle bir lakabı vardır? O günün dünyasında bazı isimler savaş meydanlarında ellerinde iki kılıç ile savaşırlar. Hz. Hamza, Zübeyr b. Avvam, Hz. Ali, Ma'bed b. Vehb onlardan bazılarıdır.[48] İşte Ebû'l-Heysem de böyle bir kabiliyeti olanlardandır. O, o gün Bedir'in mey-

[43] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 238.
[44] Makrizî, *İmtaü'l-Esmâ*, I, 69.
[45] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 518; İbn Habib, *el-Muhabbar*, 74.
[46] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 130, 133.
[47] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 57; Sâbî, Hilâl b. Muhassin, *Rüsûmü Dâri'l-Hilâfe*, I, 128.
[48] Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, III, 149; Nevevî, *Tehzibü'l-Esmâ*, I, 168; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 311; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1866.

danında da böyle savaşmış, ortaya koyduğu kameti ile de Efendimiz'i (sas) memnun etmiş ve iki kılıç sahibi anlamında *züsseyfeyn* lakabını da kazanmıştır.

Bedir'in sevinci ile Medine'ye dönen sahâbe, çok geçmeden büyük bir üzüntü ile karşılaşacaklardı. İslâm ordusu Medine'ye daha girmeden Efendimiz'in (sas) kızı Hz. Osman'ın hanımı Rukiyye validemiz vefat edecek,[49] çok geçmeden arkasından Ebû'l-Heysem'in muhacir kardeşi Osman b. Maz'ûn bu dünyadan ayrılacaktı. Baki Kabristanlığı'na defnedilen ilk muhacir erkek Osman b. Maz'ûn olacaktı.[50] Daha önce Ebû'l-Heysem'in çok sevdiği dostu Es'ad b. Zürâre vefat etmiş o da oraya defnedilen ilk ensâr olmuştu. [51]Şimdi de Osman b. Maz'ûn o güzel toprağa defnediliyordu.[52]Ebû'l-Heysem muhacir kardeşini hiç unutmayacak, hep vefa ile anacaktı.

O günden sonra Ebû'l-Heysem'i biz bütün gazvelerde göreceğiz. Uhud'da, Hendek'te, Hudeybiye'de Hayber'de Kaza Umre'sinde, Mekke Fethin'de ve Tebûk'ta...[53] Onun özellikle Tebûk'a katılışı bizim için çok önemlidir. O sayfalar içerisindeki tavrı bugünün insanına çok şeyler söylemektedir. Gerçi bazı kaynaklarda biraz sonra size anlatacağım tablonun kahramanı olarak başka bir Ebû'l-Heysem gösterilir. Meselâ Vakıdî'ye göre burada bahse konu olan Ebû'l-Heysem, Salim oğullarından Abdullah Haysemetü's-Salimi'dir.[54] Allahu âlem diyelim ve isimlerden ziyade mesaja yoğunlaşalım.

Keşke Gelen Ebû'l-Heysem Olsa!

Malumunuz, Tebûk Gazvesi çok büyük ve ağır bir imtihan meydanı idi. Bundan dolayı bu sefere *Usre (Zorluk) Gazvesi,* katılan askerlere ise *Cey-*

[49] İbn Hacer, *el-İsâbe,* IV, 2506; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* VII, 116; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* IV, 400, 401.
[50] İbn Hacer, *el-İsâbe,* II, 1240, 1241; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* 592, 593; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* III, 166, 167.
[51] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 679; İbn Hacer, *el-İsâbe,* I, 37.
[52] İbn Mâce, *Cenâiz,* 42; Ebû Dâvûd, *Cenâiz,* 57, 58.
[53] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 518.
[54] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* III, 998.

şü'l-Usre/Zorluk Ordusu denmişti.[55] Allah Resûlü (sas) katıldığı bu son gazvede, iman ile nifakı birbirinden tamamen ayırmak istiyordu. Bundan dolayı sefer, tam hurma mahsullerinin kaldırılacağı bir zamana denk düşmüştü.[56] Hava sıcak, yol uzun, düşman kavî/güçlü, dostlar zayıftı... Böyle bir anda Resûlullah (sas), 30.000 kişilik zorluk ordusu ile Medine'den tam 780 km. uzaklıkta olan Tebûk'a doğru yola çıkmıştı.[57] Geride özel bir görev ile Medine'de kalan Hz. Ali,[58] bahanelere sığınıp gitmeyip kalan münafıklar ve sayıları 5-6'yı geçmeyen Müslümanlar kalmıştı. O Müslümanlardan biri Ebû Zer'di; bineğinden dolayı geç kalmıştı, yola çıkıp yetişecekti seferin bir yerinde Resûlullah'a... Geç kalanlardan biri de Ebû'l-Heysem'di, bir diğeri ise Umeyr b. Vehb'di; bu iki isim de çıkıp yetişeceklerdi zorluk ordusuna... Ama yetişemeyenler de olacaktı; Ka'b b. Mâlik, Hilal b. Ümeyye ve Mürare b. Rebi gibi... Onların durumu daha farklı idi, onlar tevbenin nasıl olacağını âleme göstermek için özel bir terbiyeye tabi tutulacak ve onlar hakkında ayetler nazil olacaktı. [59]

O günler Ebû'l-Heysem, bağ-bahçe işlerinden dolayı sefere katılamamıştı. Efendimiz (sas) sahâbe ile Tebûk'a doğru giderlerken ara ara: "Ya Resûlullah! Falancada seferden geri kaldı?" diyorlardı. Efendimiz (sas) ise: **"Bırakın onu, eğer onda bir hayır varsa Allah onu size kavuşturacaktır"** [60] diyordu. Ama Efendimiz (sas) özellikle üç isim hakkında çok üzülüyordu. Bunlar Ka'b b. Mâlik, Ebû Zer ve Ebû'l-Heysem'di. Bundan dolayı da Efendimiz (sas) bazen konaklanan yerde, Medine'ye doğru buğulu gözlerle bakıyor, bu çok sevdiği insanların bu hayırdan mahrum olmamasını temenni ediyordu.

[55] İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 161; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, III, 991.
[56] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 167; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 368.
[57] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 168; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 368.
[58] Hz. Ali, her ne kadar sefere katılma konusunda ısrar ettiyse de Efendimiz (sas) onu ailesinin başına vekil olarak bıraktı ve tarihe geçen o önemli sözünü söyledi: *"Ey Ali! Bana göre sen, Mûsâ'ya göre Hârun gibi olmaya râzı değil misin? Ancak, benden sonra peygamber yoktur!"* Buhârî, *Megâzî*, 78; Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 31; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 170-173.
[59] Tevbe, 9/118, 119.
[60] İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 280; Taberî, *Tarih*, III, 145.

İman ordusundaki hal böyle iken, Ebû'l-Heysem Medine'de bağından evine dönmüş, yorgun bir şekilde hanımı onu karşılamıştı. Hanım çok güzel bir sofra donatmış, evin en serin köşesine koymuş, Medine'nin özel kuyularından buz gibi bir suyu da sofraya bırakmıştı. Ebû'l-Heysem, sofranın başına doğru gelmiş, o hale bakmış bir anda aklına Resûlullah (sas) ve sahâbe gelmiş; Akabe'de verilen sözleri hatırlamış ve: "Sübhanallah!" diye haykırmıştı. Hanımı ne olduğunu anlamamış, ona merakla bakarken Ebû'l-Heysem demişti ki: "Yazıklar olsun bana! Allah, Resûlü'nün geçmiş, gelecek tüm günahlarını bağışladığı halde o kavurucu güneşin altında cihad yollarında, ben ise mükellef bir sofranın başında, soğuk suların karşısında? Yakışır mı bu sana Ebû'l-Heysem, yakışır mı bu sana?" Hemen hizmetlisine: "Atımı hazırla!" demişti. Hanımı ısrar etmiş: "Tamam gideceksin; ama hiç değilse yemeğini ye, öyle git!" demişti. Durur mu Ebû'l-Heysem? O takılmış bazı şeylere geç kalmış, şimdi bir lokmalık vakit bile kaybetmeden zorluk ordusuna, iman ordusuna yetişmelidir. "Hanım vallahi bir tek lokma dahi almam, Resûlullah (sas), o halde iken ben nasıl bu sofraya otururum!" der ve biner atına çıkar tek başına yola... [61]

Yolda kendi gibi geç kalan Umeyr b. Vehb'e yetişir, beraberce İslâm ordusuna yetişmek için giderler. İslâm ordusuna yaklaştıklarında, Ebû'l-Heysem, arkadaşına der ki: "Ayrı ayrı gidelim Resûlullah'ın huzuruna, benim bir günahım var, onu Resûlullah'a arz ederken yanımda kimsenin olmasını istemiyorum" "Tamam!" der Umeyr... Ebû'l-Heysem, tek başına atını sürer İslâm ordusuna doğru... Sahâbe uzaktan bir karartı görürler ve hemen: "Ya Resûlullah! Biri bize doğru geliyor." Nedir Efendimiz'in (sas) sözü: **"Kûn Ebâ'l-Heyseme/(Keşke gelen) Ebû'l-Heysem olsa!"**[62] Evet, gelen odur. Geç kalmıştır; ama fırsatı kaçırmamıştır. Gelip kendini atacak Resûlullah'ın (sas) önüne, özür beyan edecek, gözyaşı dökecek, Efendimiz'den (sas) de geç kalmasına rağmen takdir görecek ve orada Resûlullah'ın (sas) elleri ona hayır duası için havaya kalkacaktı. [63]

[61] Behyakî, *Delâil*, V, 222; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 217; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 7.
[62] Taberî, *Tarih*, III, 144; Behyakî, *Delâil*, V, 223; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 7, 8.
[63] Taberî, *Tarih*, III, 144; Behyakî, *Delâil*, V, 223; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 7, 8.

Bazı Hatıralar

Kaynaklarımızda Ebû'l-Heysem ile Efendimiz (sas) arasında geçen birkaç hadise daha aktarılır... Onlardan biri Müslim'de isim vermeden, Tirmizî'de isim verilerek anlatılır. Ebû Hureyre rivayet ediyor: "Resûlullah (sas) bir gün ya da bir gece dışarı çıktı. Ebû Bekir ve Ömer'le karşılaştı. Onlara: **"Şu vakit evden çıkmanıza sebep nedir?"** diye sordu: "Açlık ey Allah'ın Rasûlü!" dediler. Peygamber: **"Nefsim elinde olana yemin ederim ki gerçekten beni de dışarı çıkartan sebep, sizi çıkartan sebebin aynısıdır. Haydi kalkın."** İkisi de onunla birlikte kalktılar, ensârdan bir adama gittiler. Adam evinde değildi. Hanımı, Peygamberi görünce: "Hoş safa geldiniz" dedi. Resûlullah (sas) ona: **"Filan nerede?"** diye sordu. Hanımı: "Bize bir miktar tatlı su getirmeye gitti." Derken ensârdan olan o şahıs da geldi. Resûlullah'a ve arkadaşlarına baktı. Sonra da: "Allah'a hamdolsun! Bugün hiç kimsenin benim kadar değerli misafiri yoktur" dedi. Ensârdan olan o zat gidip taze, kuru ve yaş hurması bulunan büyükçe bir salkım getirdi, "Bundan yiyin" dedi. Bıçağı aldı, Resûlullah (sas) ona: "Sakın süt emziren bir davarı kesmeyesin" dedi. Onlara bir oğlak kesti, onlar yapılan yemekten ve o hurma salkımından yediler, içtiler. Doyup, içeceğe de kanınca Resûlullah (sas), Ebû Bekir ve Ömer'e dedi ki: **"Nefsim elinde olana yemin ederim ki kıyamet gününde bugünün nimetleri hakkında size soru sorulacaktır. Açlık sebebiyle evlerinizden dışarıya çıktınız, sonra da bu nimetleri elde edip geri döndünüz"** dedi. [64]Bu sözler üç dostu da gözyaşlarına boğmuştu. Tirmizî, bu rivayeti aktarırken, belirttiğimiz gibi hem isim verir hem de şöyle bir ayrıntıyı aktarır: Efendimiz (sas) evinde yemek yediği Ebû'l-Heysem'in hizmetçisi olmadığını görünce, Medine'ye ganimet olarak gelen esirlerden birini ona hediye etti. O ise, o cariyeyi azat etti. Efendimiz (sas) onun bu tasaddukunu duyunca, yapılan işten çok memnun oldu. [65]

Aynı hadise midir, başka bir hadise midir bilemiyoruz; ancak bazı kaynaklarda hadise şöyle anlatılır: "Medine'nin kıtlık günlerinin bir gecesinde, Efendimiz (sas) açlıktan yatamıyordu. Açlık, Allah Resûlu'nün (sas) bütün

[64] Müslim, *Eşribe*, 140; İmam Mâlik, *el-Muvatta, Sıfatü'n-Nebî*, 28.
[65] Tirmizî, *Zühd*, 27.

dermanını tüketmiş ve artık gözüne uyku da girmez olmuştu. Evinden çıktı, bir tarafa doğru yürümeye başladı. Biraz sonrada bir karartı hissetti. Gelen biri vardı. Dikkatini o tarafa çevirdi, tanımıştı geleni, gelen Hz. Ebû Bekir'di. O da aynı haldeydi, onun da açlıktan takati kesilmişti. Resûlullah(sas), Ebû Bekir'i karşısında görünce: **"Ne işin var gecenin bu vaktinde dışarıda Ey Ebû Bekir?"** diye sordu. Cevap: "Açlık Ya Resûlullah! Evde hiçbir şey yok, yatamadım, biraz dolaşsam belki gideririm dedim, onun için dışarı çıktım." Sonra o sordu: "Anam babam Sana feda olsun Ya Resûlallah, sen niye dışarı çıktın?" Cevap aynıydı. Allah Resûlu de açlıktan dolayı çıkmıştı. Tam bu esnada bir karartı daha belirdi. Gelen Hz. Ömer'den başkası değildi. Onu da aynı hal evden dışarı atmıştı. Üç sâdık dost bir araya gelip biraz sohbet ettikten sonra Efendimiz'in (sas) hatırına Ebû'l-Heysem geldi. Evi o taraflardaydı. İhtimal gündüz de onu bağında görmüştü. Hiç olmazsa onlara hurma ikram eder ve açlıklarını yatıştırırlardı. **"Gelin Ebû'l-Heysem'e gidelim"** dedi. Ebû'l-Heysem'in (ra) evine vardılar. Ebû'l-Heysem ve hanımı uyuyorlardı. Evde küçük bir çocukları vardı. Yaşı beş veya altı civarındaydı. Önce kapıyı Hz Ömer (ra) çaldı. "Ya Ebû'l-Heysem! Ben Ömer kapıyı aç!" diye seslendi. Ne Ebû'l-Heysem (ra) ne de hanımı sesi duymadı. Fakat evin çocuğu sesi duymuştu. Hemen babasının yanına koştu: "Baba kalk! Ömer diye biri gelmiş kapıya vuruyor" dedi.

Ebû'l-Heysem (ra) çocuğu rüya görüyor sandı: "Yat oğlum, gece yarısı, bu vakitte burada Ömer'in ne işi var!" diye çocuğu tekrar yatırdı. Kapı açılmayınca bu defada Hz. Ebû Bekir kapıyı çaldı. Çocuk yine fırladı kalktı ve "Baba! Ebû Bekir diye biri geldi" diye bağırdı. Babası onu tekrar yatırdı. Kapı açılmayınca üçüncü kez çalan Resûlullah oldu. **"Ebû'l-Heysem! Kapıyı aç ben Resûlullah!"** dedi. Çocuk bu sefer yataktan fırladı, artık babaya doğru değil, kapıya doğru koştu, bir taraftan da bağırıyordu: "Baba Resûlullah gelmiş, baba Resûlullah gelmiş" diyordu. Ebû'l-Heysem hemen uyanıyor, kapıya doğru koşuyor; büyük bir şaşkınlıkla bu aziz misafirleri içeriye davet ediyordu. Efendimiz (sas) içeriye girip oturunca neden geldiklerini söylüyordu. Ebû'l-Heysem durur mu artık, hemen eline bıçağı alır almaz, koyunlarına doğru gidiyordu. Efendimiz (sas) arkasından bağırıyor: **"Ey Ebû'l-Heysem! Sakın sağmal koyunlardan kesme!"** diye. Koyun kesiliyor,

sofra kuruluyor; yemekler yeniyor; hane sahiplerine dualar ediliyordu." O anda Efendimiz (sas) Tekâsür Sûresi'nin son ayetini okur:

ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ *"Sonra verilen bu nimetlerden sorguya çekileceksiniz?"*[66] Efendimiz (sas) ayeti okuyup ağlıyor, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer de O'nunla beraber gözyaşı döküyorlardı.[67] İşte böylece her nimetin hesabının olacağı hakikatini, o hesabın altında inim inim inleyen biri olan Efendimiz (sas) böyle ifade ediyordu.

Şairlerin Şiirlerinde

Ebû'l-Heysem'in misafirperverliği, evine giden Efendimiz'e (sas) ve sahâbeye gösterdiği ikram ve ihtiram bazı şair sahâbîleri dile getirmiş, onun hakkında şiirler söylemelerine vesile olmuştur. O şairlerden birisi Mûte'nin kahramanı ve şehidi olan Abdullah b. Revâha'dır. Ebû'l-Heysem'in evinde gördüklerini İbn Revâha şöyle dillendirecektir:

Bir millet için İslâm gibi bir izzet görmedim.
Bir ev sahibi için misafirperverliğini göstereceği böyle misafirleri görmedim.

Biri Resûlullah, biri Sıddık ve bir diğeri ümmetin Fârûk'u
Hem dal hem soy sop olarak onlar, Havva'nın oğullarının hayırlıları

Belli bir vakit için takdir olunmuş bir kaza gereği (o eve) geldiler,
Zira Allah'ın kazası takdir olunmuş bir kaderdi, bu kaderi yaşatmak için vardılar.

Cömertliğiyle, yardımseverliği ile bilinen bir adamın hanesini şenlendirdiler ki
Bu vasıflar şeref ve övünç bakımından kuşluk vaktinin güneşleriyle yarışan

Her bir baskında Allah'ın mahlûkatının üzerine seferler düzenleyen
Kavim çivili demir (zırh) giydiği vakit, düşmanı korkutan süvariler gibidir.

[66] Tekâsür, 102/8.
[67] İmam Mâlik, *el-Muvatta, Sıfatü'n-Nebî*, 28; Tirmizî, *Zühd*, 27; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 145.

O adam hemen kurban kesti ve güzel karşılayıp selamladı, cömertçe onları ağırladı.

Onlara ziyafet olarak sadece paramparça edilmiş, semiz bir koyun ikram eyledi. [68]

Sahâbedeki Bu Derin Sevda

Ebû'l-Heysem'in misafirperverliği, cömertliği, aldığı dua hepsi çok önemli de özellikle 5-6 yaşlarındaki oğlunun duyarlılığı, Peygamber sevgisi ve sevdası da çok önemlidir değil mi? Bugünün dünyasında yaşayan bizler, bilmem bu tablo üzerinden alacaklarımızı alır mıyız? 5-6 yaşlarında bir çocuğa bu sevdayı veren ne bir okul ne bir kitap ne bir muallimdir. O bu sevdayı evde anne ve babasından almıştır. Anne ve babanın yüreklerinde Peygamber'e, sahâbeye ve İslâm'ın büyüklerine karşı besledikleri sevgi ve sevda kesinlikle çocuklarına yansıyacaktır. Evet, bizlerin haneleri Ebû'l-Heysem'in hanesi kadar nasipli değil, bizim kapımızı ne Ömer çalar ne Ebû Bekir ve ne de Resûlullah? Ama onların anıldıkları ev, onlardan saygı ve ihtiram ile bahsedilen ev, adları anılırken sesin titreyip, gözlerin yaşardığı ev, Peygamber'in adı anıldığı zaman dilde salavat, beden de saygı olan bir ev, Allah'ın izni ile Ebû'l-Heysem'in çocuğu gibi, Peygamber'in davasına dair bir ses duyunca yatağından fırlayacak çocukların yetişeceği ev olacaktır. Mevlâ hepimize böyle evlatlar nasip etsin. Bizi iyi etsin ki evlatlarımız iyi olsun inşallah...

Kardeşinizi Mükâfatlandırın!

Ebû Dâvûd'da Hz. Câbir'in (ra) aktardığı bir rivayet ile bu bahsi nihayete erdireceğiz. Câbir b. Abdullah diyor ki: "Bir gün Ebû'l-Heysem evinde bir yemek hazırlatmıştı. Sonra gelip Resûlullah'ı (sas) ve ashâbını evine davet etti. Hepimiz gidip evinde yemek yedik. Hz. Peygamber, yemekten kalkınca bize dedi ki: **"Kardeşinizi mükâfatlandırın!"** Efendimiz'in ne kastettiğini anlamamıştık. İçimizden biri sordu: "Ya Resûlullah! Mükâfatı nedir ki?" Efendimiz (sas) buyurdular ki: **"Kişinin evine girilip yemeği yendi, içeceği içildi mi ev sahibi için dua edilir/edilmesi gerekir. İşte bu onun mükâfatıdır."**[69]

[68] Kurtubî, *el-Cami' li Ahkami'l-Kur'ân*, XX, 120.

[69] Ebû Dâvûd, *Et'ime*, 55.

Miladî 6. asırda Medine'de yemeklerle bir sofra kurmuş Mâlik b. Teyyihân, misafir Efendimiz (sas) imiş, sahâbe imiş, yemişler ve dua etmişler. Şimdi Miladî 21. asırdayız, Medine'de de değiliz! Ama Mâlik b. Teyyihân yine bir sofra kurmuş, yemeklerden değil, acıkan ruh midemizi doyurmak için kelimelerden bir sofra kurmuş... Madem her sofranın arkasından dua etmemizi bize tavsiye ediyor Efendimiz (sas), biz de dua ederek sofradan kalkalım:

Allah'ım! Senden heyecan-ilim dengesini, dost-kardeş sevgisini, muhasebe-tevbe duygusunu, tebliğ-irşad aşkını ve muhabbet-merhamet derinliğini istiyoruz.

Manevi soframızın sahibi Mâlik b. Teyyihân'a selamlarımızı gönderiyoruz, kavuştur Ya Rabbi!

Onu ve onun gibi iman insanlarını yetişteren Efendimiz'e (sas) salat ve selamlarımızı gönderiyoruz, eriştir Allah'ım!

Bizi cennette onlara komşu et Allah'ım!

Burada nasıl kelimelerle önümüze bir sofra kurdun ise, yarın cennette de yine onların ev sahibi oldukları sofralarda buluştur Allah'ım!...

Vefatı

Ebû'l-Heysem et-Teyyihan, Efendimiz (sas) tarafından Abdullah b. Revaha'nın Mûte'de şehit olmasından sonra Fedek mahsulunün toplanması için görevlendirilmiş,[70] Hz. Ömer'de onu bu görev için kullanmaya devam etmiştir.[71] Onun böyle bir görevde istihdamı, aslında doğruluğunun ve emanetinin bir tasdikidir.

İşte Ebû'l-Heysem böyle bir hayat yaşadı ve biraz vefat tarihi ihtilaflı ama Hicrî 20'de Medine'de vefat etti.[72] Allah kendisinden ebeden razı olsun ve ona rahmet eylesin.

[70] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 519.
[71] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 519.
[72] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 519; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 336.

Çok şey söyledi aslında bize bu büyük yiğit sahâbî? Ancak özellikle yaşadığı örnek hayatında bize beş alana dair çok mühim mesajlar verdi. Nedir bu beş alan?

- *Heyecan-İlim Dengesi*
- *Dost-Kardeş Sevgisi*
- *Muhasebe-Tevbe Duygusu*
- *Tebliğ-İrşad Aşkı*
- *Muhabbet-Merhamet Derinliği*

MÂLİK B. TEYYİHÂN'IN HAYATINDAN MESAJLAR

- Dinî hayatını heyecan ile yaşamalı; ama altını iman ve ilim ile doldurmalısın. İmanın ve ilmin desteklemediği heyecan, son güne kadar nasıl korunabilsin ki?
- Kulluk çizgisinin zorlu yolunu Es'ad b. Zürâre gibi dostların, Osman b. Maz'ûn gibi kardeşlerin olursa yürüyebilirsin. Etrafında dost ve kardeşlerin yoksa, bu ağır yükü nasıl taşıyabilirsin ki?
- "Hesaba çekilmeden kendinizi hesaba çekin" [1] diyen[2] bir Peygamber'e iman etmişsin. Her günün muhasebesini yapıp, fiilî istiğfar olan tevbe adımlarını atmazsan, nasıl işin neticesinde saâdete erebilirsin ki?
- Bir insanın hidayetini bir âlemin fethine denk tutan bir Peygamber'e ümmet olmuşsun. Tebliğ ve irşad vazifesi uykularını kaçırmıyorsa, nasıl ümmet olmanın sorumluluğunu yerine getirmiş olabilirsin ki?
- Muhabbet ve merhameti yüreğinin ta derinliklerinde istenilen düzeyde tesis etmelisin. Bunları yapamazsan, nasıl gerçek manada sever, sevilir ve sevdirebilirsin ki?

[1] Bazı kaynaklarda bu söz Hz. Ömer'e nispet edilir. Bkz. Tirmizî, *Zühd*, 63; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 115.

[2] Tirmizî, *Kıyamet*, 25.

Peygamber'in Şairi
ABDULLAH B. REVÂHA
Radîyallahu Anhu

Gümüşhane

خَلِّ عَنْهُ يَا عُمَرُ، فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَكَلَامُهُ
أَشَدُّ عَلَيْهِمْ مِنْ وَقْعِ النَّبْلِ

Efendimiz (sas) Kaza Umre'sinden döndüğünde, Abdullah b. Revâha bir şiir okumuştu. Hz. Ömer bu şiirden hoşlanmayıp onu susturmak istediğinde, Efendimiz (sas) şöyle buyurdu:

"Onu rahat bırak ey Ömer! Nefsim elinde olan zata yemin olsun ki onun sözleri oklardan daha şiddetli/tesirlidir."

(İbn Hacer, *el-İsâbe*,II, s. 1046)

"Ben Sende bütün hayrı yakından gözledim, onu biliyorum, Allah bilir, gözün bana asla ihanet etmez, bunu da biliyorum."

Abdullah b. Revâha (ra)

(İbn Sellâm, *Tabakâtu'ş-Şu'arâ*, s. 90)

Adı	Abdullah b. Revâha
Anlamı	Allah'ın kulu
Künyesi	Ebû Muhammed/ *Muhammed'in Babası*
Lakabı	Şâiru'r-Resûlullah/*Resûlullah'ın Şairi*
Baba Adı	Revâha b. Sa'lebe
Anne Adı	Kebşe bint Vâkıt
Kabilesi	Hârisoğulları/Hazrec
Doğum Yeri	Medine
Doğum Yılı	Bilinmiyor.
İslam'a Girişi	Nübüvvetin 11. yılı
Sohbet Süresi	11 yıl
Rivayeti	Birkaç tane
Savaşları	Bedir, Uhud, Hendek, Hayber ve Mûte
Görevleri	Medine'de vekâlet, komutanlık ve sancaktarlık
Vefat Yeri	Mûte/Ürdün
Vefat Yılı	Hicrî, 8/ Miladî, 629
Vefat Yaşı	Bilinmiyor.

Peygamber'in Şairi
ABDULLAH B. REVÂHA
(Radîyallahu Anhu)

Rabbü'l-Âlemin olan Allah'a sonsuz hamdler olsun. Bizi insan olarak yaratan, varlığından haberdar eden Rabbimize sonsuz hamdler olsun. Bizi karanlıklardan aydınlıklara kavuşturmak için peygamberler gönderen Rabbimize sonsuz hamdler olsun.

O peygamberlerin hepsine, Hz. Âdem'den Hz. İsa'ya tüm İslâm'ın peygamberlerine selam olsun.

O peygamberlik silsilesinin son mührü olan, o kutlu silsilenin son halkası olan Efendimiz'e (sas) salât ve selam olsun.

Efendimiz'in (sas) mübarek ellerinde yetişen tüm ashâb-ı kiram efendilerimize selam olsun. Muhacir olanlarına, ensâr olanlarına, Bedir ashâbından olanlarına, Uhud ve Hendek ashâblarına, Mûte'de kahramanca savaşanlara, şehadet şerbetini içenlere ve hepsine selam olsun.

Bugün hayat defterinin sayfalarını aralayacağımız, Resûlullah'ın (sas) şairi olan Abdullah b. Revâha'ya da binlerce kez selam olsun.

Abdullah b. Revâha ve Gümüşhane

Rabbimize sonsuz hamdler olsun *82 İl 82 Sahâbî* projesinin 38. durağına eriştik. Bu kutlu yürüyüşün amacı belli, son vahyin ilk muhatapları olan, kulluğu en iyi bir şekilde yaşayarak Allah'ı razı eden, kendileri de Allah'tan razı olan sahâbe neslini biraz olsun tanımak, onların rehberliğinde Allah'a (sas) doğru yürümektir. Bu maksatla her ilde bir şekilde bağını kurduğumuz sahâbî efendilerimizi anlatmaya çalıştık. Gümüşhane'nin nasibi, şairlik ve şiir denilince saâdet asrında ilk sıralarda yer alan Abdullah b. Revâha

oldu. Sebebine gelince, bu topraklar sözden anlayan, tarih boyunca birçok söz ustası, yazı ustası ve şiir ustası yetiştiren bir yerdir. Böyle olunca, burada Abdullah b. Revâha anlatılmalı, gündem edilmeli, sözden anlayanların çok olduğu bir memlekette, bir söz ustası, bir şair konuşmalı dedik. Rabbim gerçek manada o büyük sahâbiyi anlamayı bizlere nasip eylesin.

Nimetleri Verenin Yoluna Harcamak

Abdullah b. Revâha'nın bereketli hayatına geçmeden bir noktaya dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Bizleri yaratan Rabbimiz hepimizi çok farklı özelliklerle yarattı. Hiçbir insan, başka bir insana tıpatıp benzemez. Ne fiziki olarak ne ahlakî olarak ne huy olarak ne mizaç ve karakter olarak insanlar birebir aynı değildir. Bazen aynı babadan ve aynı anneden olan kardeşler bile çok farklı özellikler taşıyabilirler; hatta tek yumurta ikizleri bile mizaç ve karakter olarak özgün bir halleri olur. Rabbimiz her birimizi bu manada farklı farklı yaratmış her birimize de farklı kabiliyetler ihsan etmiştir. Bu manada kabiliyetsiz insan yoktur, ya kabiliyetinin farkında olmayan insan vardır ya da kendisine ihsan edilen kabiliyeti hakkınca kullanmayan, yanlış yerde kullanan insan vardır. Meselâ bakıyorsunuz, birinin inanılmaz güzel bir sesi var, başka birinin inanılmaz güzel hitabeti var, başka birinin inanılmaz güzel bir şiir okuma veya yazma kabiliyeti var, başka birinin ticarette çok güzel bir seviyesi var. Bakıyorsunuz birinde acayip bir idare etme özelliği var, bir anda kitleleri arkasına takıp götürme kabiliyeti var. Birinin resim, sanat kabiliyeti var, başka birinin yemek yapmada bir mahareti var, başka birinin sporda, şu alanda veya bu alanda, ama her birinin farklı bir alanda kabiliyeti var. Bunu bahşeden Allah'tır, insanı yaratan Allah (cc) olduğu için, ona böyle farklı özellikleri bahşeden de Allah'tır. Peki, bunca nimetleri bahşeden ve verdiği bunca nimetlerin sahibi olan Rabbimiz, ne ister insandan? Ne verdiyse onun kendi yolunda harcanmasını, kullanılmasını ister! Eğer insan kendisine verilen bu kabiliyetini Allah yolunda kullanırsa, o kabiliyet bereketlenir, daha da güzelleşir daha da gürbüzleşir. Yoksa körelir, etkisi azalır, asıl oluşturması gereken ağırlıktan çok uzak bir hale dönüşür.

İşte biz bugün, Abdullah b. Revâha'nın hayat defterinin sayfalarını çevirirken çok şey öğreneceğiz, ama en önemli mesajlardan biri olarak bunu da öğreneceğiz. Kabiliyet nasıl Allah (cc) yolunda kullanılır ve nasıl daha fazla gelişir? Bu sorunun en güzel cevabını onun bereketli hayatında göreceğiz. Mevlâ gerçek manada öğrenmeyi ve anlamayı nasip etsin.

Abdullah b. Revâha Kimdir?

Abdullah b. Revâha Medineli, ensârdan, Hazrec kabilesinden, Benî Harisoğulları'ndandır.[1] Babası Revâha b. Sa'lebe, annesi[2] Kebşe bint Vakıt'tir.[3] Baba tarafından da anne tarafından da şairler yetiştiren bir aileye mensuptur. Zaten bu kabiliyetin irsiyet ile alakasının olduğunu unutmamak gerekir. Doğum tarihini net olarak bilemiyoruz, ancak İslâm ile tanıştığında olgunluk yaşlarında olduğu o gün için toplum içerisindeki konumundan anlaşılmaktadır. Onun Amre bint Revâha isminde bir kız kardeşi vardır. Amre de Abdullah gibi farklı birisidir. O Beşir b. Saîd ile evlenmiş, meşhur sahâbî Numan b. Beşir bu evlilikten olmuştur.[4] Dolayısı ile Abdullah b. Revâha, Numan b. Beşir'in dayısıdır.

Câhiliye Araplarında şiirin ve tabi ki şairin oldukça önemli bir yeri vardı. Bugünün dünyasında medyanın yeri ne ise o günün dünyasında da şairin yeri odur. Bundan dolayı her kabile, hatta her aile kesinlikle bir şair edinir, eğer kendi soylarından yetişmiş ise ona değer verip, onu kullanır, yok eğer böyle bir imkânları yoksa çok büyük paralar ödeyerek başka soylara mensup olsa bile onu getirtip kendi ailelerinin içerisine dâhil ederlerdi. Çünkü şairi olmayan kabile, toplum içerisinde kendini savunmaktan aciz kalır, savaşta barışta, düğünde, merasimde pasif bir duruma düşerdi.[5] Bugünde medya

[1] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 597; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1044; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 235; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 33.

[2] Babası hakkında kaynaklarımızda bilgi yoktur. Annesi için bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 377; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2620; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 242.

[3] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 597; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1044; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 235; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 33.

[4] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 375; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2581, 2582; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 198, 199; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 441, 442.

[5] el-Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, II, 374; el-Ya'kûbî, *Târih*, I, 304.

dediğimiz işin basın-yayın ayağı böyledir. O alanda güçlü olanlar toplumu istedikleri gibi yönlendiriyor, o imkânın sağladığı ayrıcalıkları, kendileri için istifadeye dönüştüyorlardı.

Nasıl Bir Zemin?

Abdullah b. Revâha'nın yaşadığı zemine şöyle bir bakarsak, malumunuz o günkü adı ile Yesrib'te, Araplar ve Yahudiler vardı. Yahudilerin medya ayağı yani şairleri bayağı güçlüydü. Meselâ; Ebû Afek,[6] Ebû Râfî [7] ve Ka'b b. Eşref [8] gibi çok önemli isimleri vardı. Yesrib'teki Araplara gelince onlar aynı babanın çocukları olarak Evs ve Hazrec diye iki büyük kabileydiler. Tabi bu iki büyük kabilenin 40'a yakın boyları vardı. Neccaroğulları, Hariseoğulları, Abduleşheloğulları, Mazinoğulları gibi... Hemen hemen her ailenin her boyun şairi vardı ama özellikle Evs kabilesinin ve Hazrec kabilesinin iki büyük şairi mevcuttu. Evs kabilesinin medyası/şairi, Kays b. Hatim; Hazrec kabilesinin şairi Abdullah b. Revâha[9] idi.

Evs ve Hazrec kabileleri arasında da 200 yıla yakın bir zamandır savaşlar, çekişmeler, sorunlar olduğu için şairlere çok iş düşüyordu. Kılıçların sustuğu yerde şairler konuşuyor, şairler konuştuğu için savaş meydanları doluyor, yine onların şiirleri ile ya barış ya savaş devam ediyordu. Efendimiz (sas), Miladî 610'da vahye muhatap olup, yaklaşık 10 yıl Mekke'de iman mücadelesini devam ettirirken de Yesrib'de olan biten hep böyle olmuştur. İslâm öncesi dönemde Evs ve Hazrec kabilelerinin şairleri olan gerek Kays b. Hatim, gerekse Abdullah b. Revâha birçok şiirler okumuşlardı. Bu şiirler halen kaynaklarımızda mevcuttur. [10]

Yesrib, Medine Olma Yolunda

Nübüvvetin 10. yılı, 10 yıldır 10.000 nüfuslu [11] Mekke'de çalmadık kapı bırakmayan Efendimiz (sas) bakacak ki Mekke, o gün için risalet dava-

[6] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 174, 175; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 636.
[7] İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 214, 218.
[8] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 55-56.
[9] İbn Sellâm, *Tabakâtu'ş-Şu'ara*, s. 89, 90.
[10] Ebû Zeyd el-Kureşî, , *Cemheretü Eş'âri'l-Arab*, s. 189-190.
[11] Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, I, 42.

sına sahip çıkmayacak, çıkmadığı gibi yok etme adına adımlar atacak, bunun üzerine acaba Taif'te olur mu diye Taif'e gidecek ama orada da beklediğini bulamayacaktı. Bu sefer Efendimiz (sas), Mina'da ticaret veya hac maksadı ile Mekke'ye dışarıdan gelen heyetleri ziyaret edip onları bu yeni dine davet edecek, ama yine olmayacaktı. O günlerin sonunda son bir umut ile Efendimiz (sas) 6 tane Hazrecli delikanlının bulunduğu çadıra gidecekti. O çadırda Es'ad b. Zürâre ve arkadaşları Efendimiz'i (sas) dinleyecek ve iman edeceklerdi.[12] Bu büyük adım imanın mesajlarını Yesrib'e taşıyacaktı. Es'ad ve arkadaşları o gece Efendimiz'den (sas) iman hakikatlerini, tevhidi yani sağlam bir akideyi ve İbrahim Sûresi'nden 17-18 ayeti öğrenerek Yesrib'e döneceklerdi. [13] Yapılacak iş belliydi, bir dâr/ev ihdas edilecek adı Dârü'l-Esad olacak; ama tadı Dârü'l-Erkâm olacak, orada risalet davası tâlim edilecekti. Bir yıl sonra o altı yiğit Akabe'ye 12 kişi olarak geleceklerdi.[14] Ancak bu demek değildi ki Medine'de iman edenlerin sayısı sadece 12 idi. Hayır bunlar sadece temsilci sıfatı ile gelenlerdi. Efendimiz (sas) bunlarla görüşecek, belli şartlar üzerine bir biatlaşma yapılacak bir yıl sonra buluşmak için anlaşılacaktı. Tam bu yiğitler döneceklerken bir talepte bulunacaklardı. Diyeceklerdi ki: "Ya Resûlullah! Bize bir muallim versen de o bize Kur'ân'ı öğretse, namazlarımızı kıldırsa, tebliğ ve davet çalışmalarını yürütse!" Efendimiz bu talebi duyar duymaz hiç tereddüt etmeden zor işlerin adamı olan Mus'ab b. Umeyr'i onlarla birlikte Yesrib'e gönderecekti. [15]

Mus'ab'ın Yesrib'e gidişi ile oradaki iman hareketi bambaşka bir hal alacaktı. Her gün yeni biri bu halkaya dâhil olacak, öyle bir noktaya varacaktı ki Mus'ab'ın ifadesi ile: *"Yesrib'de imanın girmediği ev kalmayacaktı."* [16]

İşte o günler bir söz ustası olan Abdullah b. Revâha da Mus'ab'tan bir şeyler dinleyecekti. Mus'ab derin bir ihlâs ve aşk ile Kur'ân ayetlerini okurken, sözden iyi anlayan Abdullah şu itirafta bulunacaktı: *"Vallahi bu bir be-*

[12] Zehebî, *Tarih*, s. 290; Ebû Nu'aym, *Delâil*, 1, s. 299.
[13] Beyhakî, *Delâil*, II, 148.
[14] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 74, 75; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 207.
[15] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 129; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36,37.
[16] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175.

şer/insan sözü değil!" [17] Bu tavır size bir şey hatırlattı mı? Firavun'un sihirbazlarının, Hz. Musa'nın mucizesi karşısında söyledikleri sözde buna benzer bir sözdü değil mi?[18] Sihrin ne olduğunu çok iyi bilen sihirbazlar, Hz. Musa'nın elindeki asasının bir yılan olmasını hayretle izlemiş, bu bir sihir değil, bu bir beşerin yapacağı iş değil, ***"Amenna bi Rabbi Harun ve Musa/ Harun'un ve Musa'nın Rabbine iman ettik"***[19] demişlerdi. Şimdi sözden anlayan Abdullah b. Revâha'nın tavrı da böyle olacak ve Mus'ab'ın ellerinden iman şerbetini içecekti.[20]

Akabe Yollarında

Bir yıl sonra Mus'ab b. Umeyr 73 erkek, 2 kadın 75 kişi ile Akabe'ye doğru yürürken o 75 kişiden biri de, Abdullah b. Revâha olacaktı.[21] Onlar gelip Efendimiz (sas) ile biatlaşmak için buluştuklarında aralarında çeşitli konuşmalar oldu. O konuşmaların birinde biz Abdullah b. Revâha'nın sesini duyuyoruz. O anlarda Abdullah b. Revâha dedi ki: "Ya Resûlullah! Rabbin ve nefsin için bizlerden ne istiyorsun, neleri şart olarak koşuyorsun? " Hz. Peygamber dedi ki: **"Rabbim için O'na ibadet etmenizi ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanızı, kendim için de beni, kendinizi ve malınızı nasıl koruyorsanız, aynı şekilde korumanızı istiyorum."** Bu sefer Abdullah b. Revâha dedi ki: "Bunu yaptığımız takdirde bizim için ne var?" Efendimiz (sas) tek kelime ile cevap verdi: **"Cennet"** [22]

Başka konuşmalar da oldu, işin neticesinde biatlaşma gerçekleşti. Abdullah b. Revâha, elini Efendimiz'in (sas) mübarek ellerinin üzerine koyup biat ederken şöyle diyecekti: "Ya Resûlullah! On iki havari İsa b. Meryem'e

[17] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 597; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1044; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 235; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 33.

[18] Kur'ân-ı Kerim o muhteşem tabloyu birkaç farklı yerde anlatır. Bkz. Araf 7/104-130; Yunus 10/75-96; Tâhâ, 20/9-73.

[19] Tâhâ 20/70.

[20] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 597; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1044; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 235; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 33.

[21] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 56; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 207, 208.

[22] Taberî, *Tarih*, II, 239; Beyhakî, *Delâil*, II, 450.

ne üzerine biat etti iseler, ben de Sana aynı şeyler üzerine biat ediyorum." [23] Sonra Efendimiz (sas) bu 75 kişi içerisinden 12 tane nâkib yani temsilci seçti. Bu 12 nakipten 9'u Hazrecli, 3'ü Evs'li idi.[24] Seçilen 9 Hazrecli nakipten biri de Abdullah b. Revâha oldu.[25]

Bu biatlaşmadan sonra artık Yesrib'in kapıları imana açıldı, Mekkeli muhacir Müslümanlar, Medine'ye hicret etmeye başladılar. En son Efendimiz (sas) de hicret etti ve Kubâ köyüne, Külsüm b. Hidm'in evine geldi. Efendimiz'i (sas) orada karşılayan binlerin içerisinde Abdullah b. Revâha da vardı, Kubâ köyünde takva üzere kurulan ilk mescidde onun da teri vardı, kılınan ilk cuma namazında o da vardı, Mescid-i Nebevi'nin temelleri atılınca o da vardı. [26]Yani artık Abdullah b. Revâha her hayırlı işte olacaktı. Ama onu diğer sahâbîden ayıran bir özellik vardır. Nedir o özellik? Abdullah b. Revâha o günden sonra nerede varsa, bileği ile olduğu gibi dili ile de vardır. Her nerede ise kesinlikle bir şiir ile oraya renk katacaktır. Kabiliyeti bu olduğu için, o bu kabiliyetini risalet davası için sonuna kadar kullanacaktır.

Meselâ Efendimiz (sas) Medine'ye girerken,Mescid-i Nebevî yapılırken, Bedir'e doğru yürürken,Müslümanlar galibiyet ile Medine'ye dönerken, Uhud'a doğru yürürken, Uhud'da Mus'ab ve Hamza devrilirken, arkasından gözyaşları akıtılırken, Ahzab ordusuna karşı hendekler kazılırken, Hudeybiye'ye doğru yürürken, Kaza umresi yapılırken ve Mûte'ye doğru giderken, o meydanda kılıçlar altında doğranırken hep Abdullah'ın sesi, nefesi, şiirleri vardır.[27] O dile getirdiği şiirlerle bir tarih gibidir. Nice meseleleri biz onun

[23] Ebû Nu'aym, *Delâil,* I, 304; Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye,* II, 177.

[24] Hazrec'ten olan nakibler şunlardı: Es'ad b. Zürâre, Sa'd b. Rebia, Abdullah b. Revâha, Râfi b. Mâlik, Berâ b. Ma'rur, Abdullah b. Amr b. Haram, Münzir b. Amr, Ubâde b. Sâmit ve Sa'd b. Ubâde. Evs'ten olan nakibler ise şunlardı: Sa'd b. Hayseme, Üseyd b. Hudayr ve Rifâa b. Abdülmünzir. Bkz. el-Mağlûs, *Siyer Atlası,* 145.

[25] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 598; İbn Hacer, *el-İsâbe,* II, 1044; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* III, 235; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* III, 33.

[26] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 598; İbn Hacer, *el-İsâbe,* II, 1044; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* III, 235; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* III, 33.

[27] Bu şiirlerin büyük bir kısmını görmek için bkz. Velîd Kassâb, *Divânü Abdullah b. Revâha ve Dirâse fi Sîretihî ve şi'rih.*

şiirlerinin üzerinden anlıyor, özellikle o anların hissiyatını o dizelerde yakalıyoruz. İşte onun bu özelliği bize çok büyük imkânlar sağlamaktadır.

Medine'den, Bedir'e

Mescidin inşaatı bitince Efendimiz (sas), ensâr-muhacir kardeşliğini gerçekleştirecektir. Abdullah b. Revâha'nın nasibi kim olacaktır? İslâm'ın süvarisi olan Mikdâd b. Amr... İkisi de birbirlerine layıktır, ikisi de birbirlerine denktir... Aralarında çok faklı bir kardeşlik bağı tesis edilecektir. [28]

Medine'de günler böyle geçerken Hicretin 2. yılında Bedir'e doğru 313 kişi yürüyecektir. Onların içerisinde Mikdâd b. Amr da vardır, onun ensâr kardeşi Abdullah b. Revâha da... O, yol boyunca şiirler okumuş, askerin hissiyatını farklı noktalara çekmiştir.[29]

İki ordu savaş düzeni almış, bir tarafta iman ordusu 313 askeri ile bir tarafta inkâr ordusu 950 askeri ile... O anlar da inkâr ordusundan üç kişi meydana doğru yürümüş, ortada olan bağırıyor: "Ey Muhammed! Bizim karşımıza üç adam gönder!" Sesin sahibi Benî Ümeyye'den Utbe b. Rebia, yanında kardeşi Şeybe, diğer yanında oğlu Velid... Utbe'nin sesi duyulur duyulmaz meydana ensârdan üç yiğit atılıyor. Hiç kimselere bu fırsat kaptırmamak için hemen kılıçlarını çektiler ve "Biz Ya Resûlullah! " dediler. Kim bu üç yiğit? İsimlere dikkat edin: Sümeyra'nın oğulları Avf ve Muâz, üçüncüsü de Peygamberin şairi Abdullah b. Revâha?[30]

Abullah b. Revâha, söz adamı değil mi? Evet, ama Allah (cc) ona hem dil hem bilek vermiş, o da iki kabiliyetini de Allah yolunda harcamak için o meydana çıkmış... Efendimiz (sas) çok hevesli olan bu üç Medineliyi Bedir'in meydanına göndermiş. Utbe gelenlerin Mekkeli olmadıklarını görünce: "Siz kimsiniz?" diye sormuş, o üç yiğit de kim olduklarını söylemişler. Utbe onları hiç muhatap almadan Efendimiz'e (sas) dönmüş ve bağırmış: "Ey Muhammed! Biz buraya Medineli çiftçilerle/rençberlerle savaşmaya

[28] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1044.
[29] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 440,446.
[30] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 277; Beyhakî, *Delâil*, III, 72.

gelmedik. Bize dengimiz olan adamları gönder." Efendimiz (sas) üç yiğit ensârı geri çağırmış, Utbe'nin maksadını anlamıştır. Nedir Utbe'nin maksadı? O, Benî Ümeyye'den, onu oraya getiren sadece ve sadece ailevi rekabet, yani asabiyet. Onun derdi, Benî Haşim ile bundan dolayı Efendimiz'in (sas) iman mücadelesini bile bir ailevi mücadele zannediyor, bunun için karşısına Benî Haşim'den rakipler istiyor. Efendimiz (sas) onun bu maksadını anlayınca ne yaptı?: **"Kum Ya Hamza! Kum Ya Ali! Kum Ya Ubeyde!/Kalk Ey Hamza! Kalk ey Ali! Kalk Ey Ubeyde!"** dedi.[31] Bir amcasını, iki de amcasının oğlunu Bedir meydanına gönderdi. Neticeyi biliyorsunuz? Hz. Hamza ve Hz. Ali rakiplerini yere devirdiler, Hz. Ubeyde ise yaralandı ve sonrasında şehit oldu. [32]

Asabiyete Dair Ne Varsa, Ayaklar Altında

Sonrasında savaş başladı, destan üzerine destan yazıldı. İşin neticesinde 70 müşrik öldürüldü, 70 tanesi esir alındı ve 14 Müslüman da şehit oldu.[33] Şimdi Efendimiz (sas) dönüş yolunda sahâbe ile esirlerin ne yapılması gerektiği konusunu istişare ediyor. Daha ganimet ve esirlerle alakalı nihai hükümler nâzil olmadığı için Efendimiz (sas) sahâbe ile istişare ederek, çıkan neticeye göre davranacak. Kim var istişare heyetinde; üç isim: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve ensârı temsilen Abdullah b. Revâha... [34]

Efendimiz (sas) karşısında duran istişare heyetine soruyor: "Bu esirler hakkında ne düşünüyorsunuz?" Önce Hz. Ebû Bekir söz alıyor, diyor ki: "Ya Resûlullah! Bunlar senin kavmin ve ailendirler. Evet, onlar bize çok zulüm ettiler, bizi 13 yıl Mekke'de birçok sıkıntının içerisinde bıraktılar. Ama Allah (cc) şimdi onları zelil duruma düşürdü. Benim düşüncem, bunları hayatta bırak ve haklarında vereceğin hükmü geciktir. İstersen fidye al, öylece serbest bırak, istersen bedelsiz sal gitsin." Efendimiz (sas) bu sözleri dinledi, sonra Hz. Ömer'e döndü ve onun fikrini sordu. Hz. Ömer dedi ki: "Ya Resû-

[31] Beyhakî, *Delâil*, III, 72; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 278.
[32] İbn Esîr, *el-Kamil*, II, 125; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 277.
[33] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 15; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 149.
[34] Taberî, *Tarih*, II, 294; Ebû Nu'aym, *Delâil*, II, 475.

lullah! Ben Ebû Bekir gibi düşünmüyorum. Bunlar 13 yıl Mekke'de sana yapmadıklarını bırakmadılar, sonra seni memleketinden çıkardılar, seni yalanladılar. Şimdi Allah bizleri aziz, onları zelil kıldı. Eğer beni dinlersen, onlar içerisinde kim varsa, hepsini yakınlarının ellerine ver. Meselâ, benim elime dayılarım Benî Mahzum'dan olanları, Ebû Bekir'in eline oğlu Abdurrahman'ı, Ali'nin eline amcası Abbas'ı ver. Hepimiz bu müşrik akrabalarımızın başını uçuralım. Böyle yapmakla da asabiyete dair hiçbir iz yüreğimizde taşımadığımızı Rabbimize göstermiş olalım." Efendimiz, Hz. Ömer'i de dinledi, yine bir şey söylemedi. Sonra Abdullah b. Revâha'ya döndü ve ona sordu. Abdullah çok farklı ve ilginç bir görüş beyan etti. Dedi ki: "Ya Resûlullah! Onlar sizin kavminizden olabilir; ama onlar size karşı çok haksızlıklar yapmışlar ve bugünde size karşı savaştılar. Ya Resûlullah, odunu bol olan vadiyi bulup bunları oraya koyalım ve ağaçlarla beraber hepsini yakalım, ateşe verelim gitsin."[35] Efendimiz (sas) bu sözleri de dinledi ve yine hiçbir şey demeden çadırına çekildi.

Sahabîlerden bir kısmı Ebû Bekir'in, bir kısmı Hz. Ömer'in, az bir kısmı da Abdullah b. Revâha'nın teklifinin Hz. Peygamberce kabul edileceğini konuşuyorlardı. Sonra Hz. Peygamber sahabîlerin yanına tekrar geldi ve şöyle dedi: **"Doğrusu Allah bazı kimselerin kalplerini yumuşatacaktır. Öyle ki yumuşaktan daha yumuşak olacaktır. Bazılarının kalplerini de katılaştıracaktır. Öyle ki taşlardan daha katı olacaktır. Ey Ebû Bekir! Senin durumun Hz. İbrahim'in ve Hz. İsa'nın durumu gibidir, onlar da merhameti esas almışlardı. Ey Ömer senin durumun Hz. Nuh'un ve Hz. Musa'nın durumu gibidir ki onlar da celâdeti esas almışlardı."**[36] Efendimiz (sas) bu sözleri söyledikten sonra Abdullah b. Revâha'ya döndüğünde, Abdullah söylediğinden çok büyük bir pişmanlık duymuş ve: "Ya Resûlullah! Ben dediğimi geri aldım." demiştir. Artık o öyle deyince, Efendimiz de onun sözü için bir şeyler demekten vazgeçmiştir. [37] Daha sonra Hz. Ebû Bekir'in teklifi kabul

[35] Taberî, *Tarih*, II, 295; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 297.
[36] Taberî, *Tarih*, II, 295; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 297.
[37] Taberî, *Tarih*, II, 295; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 297.

edilmiş, fidye vereceklerden fidye alınmış, okuma-yazma bilenlerden Medineli çocuklara okuma-yazma öğretilmesi karşılığında salıverilmiştir. [38]

Burada Abdullah b. Revâha'nın bu sözü söylemesi ve arkasından pişman olup, sözünü geri alması üzerine şöyle bir değerlendirme yapabiliriz: O din gayreti ve Resûlullah'a (sas), Müslümanlara zulüm eden Mekkeliler sert bir tutum takınması, yüreğinde imana dair nasıl bir heyecan taşıdığını gösterir. Efendimiz'in (sas) konuşmalarının üzerinden sözünün yanlış olduğunu anlaması ve bu konuda geri adım atması ise duyguları ile değil, aklı ile hareket ettiğini ve hata yapar yapmaz, hatadan dönmenin erdemliliğinin önemini ortaya koyar. Meseleyi böyle anlamak gerekir.

Bedir ordusu Medine'ye doğru yürürlerken Efendimiz (sas) bir muhacir, biri ensâr iki sahâbîyi çağırdı ve onlara: **"Gidin ve Medine halkına Bedir'in müjdesini verin!"**[39] dedi. Kimdi bu iki sahâbî? Biri Zeyd b. Hârise, diğeri ise Abdullah b. Revâha... [40] Onlar Medine'ye varıp bu müjdeyi haykırdıklarında Mü'minler için düğün, bayram; münafık ve Yahudiler için ise bir matem havası oluştu. Hele Abdullah birde şiirler okuyarak, Bedir'de öldürülen müşrik liderlerinin isimlerini sayarak bunu yapıyordu ki o tablo bambaşka bir tabloydu. [41]

Bedir'den sonra Abdullah b. Revâha'yı birçok tabloda, savaşta, hadise de görmek mümkündür. Tabi bunların hepsini anlatmaya imkân yok, ama birkaç tablo var ki onlar kesinlikle anlatılmalıdır.

Bir Mühim Hatıra

O hatıralardan bir tanesi şudur. Abdullah b. Revâha'nın kendine âdet edindiği bir davranışı vardı. Ne zaman Medine'de bir arkadaşını görse ona derdi ki: *"Teâlâ nu'min saaten/Gel bir saat Rabbimize iman edelim."* [42] Söze

[38] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 15, 16; Ebû Nu'aym, *Delâil*, II, 476.
[39] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 16; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 130.
[40] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 16; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 130.
[41] Velîd Kassâb, *Divânü Abdullah b. Revâha ve Dirâse fi Siretihi ve şi'rih*, s. 133, 134.
[42] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1044.

ne olur dikkat edin; 'gel bir saat oturup Allah'a iman edelim' diyordu. Tabi bazı sahâbîler bu sözden maksadın ne olduğunu anlıyor, bazıları anlamıyordu. Anlayanlar gereğini yapıyorlardı da anlamayanlar sert tepki gösteriyorlardı. Meselâ bir gün Abdullah bu sözünü bir sahâbî efendimize söyleyince o sahâbî öfkelenmiş, hemen Hz. Peygamber'in yanına gidip şöyle demiştir: "Ya Resûlullah, Abdullah b. Revâha'yı görmüyor musun? Bizi sürekli olarak senin imanından uzaklaştırıp bir saatlik imana sevk etmek istiyor!" Hz. Peygamber sahâbînin bu sözü üzerine şöyle demiştir: **"Allah, Abdullah b. Revâha'ya rahmet etsin. O meleklerin kendisiyle övündükleri meclisi seviyor ve sizi o meclislere davet ediyor"** [43]Yani maksadı imanı bir saate sıkıştırmak değil, imanı ziyadeleştirmektir. Abdullah b. Revâha'nın karşılaştığı arkadaşına böyle demesinin sebebi, başka bir rivâyette geçen kendi ifadelerinden öğrenelim. Abdullah b. Revâha arkadaşına: "Gel de bir saat iman edelim" dedi. Arkadaşı: "Niye biz mü'min değil miyiz?" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Abdullah b. Revâha şu cevabı verdi: *"Evet mü'miniz elhamdullilah. Ama gel Allah'ı zikredelim/analım ki imanımız artsın!"*[44]

Abdullah b. Revâha'nın kasdı anlaşıldı değil mi? Abdullah, Allah'a daha çok bağlanmak için imanın artırılması gerektiğini biliyordu. İman artırılırsa Allah'ın hoşnutluğunun kazanılacağının idrakinde idi. Bundan dolayı Abdullah'ı çok iyi tanıyan Hz. Peygamberimiz (sas), onu şikâyete gelenlere Abdullah'ı överek geri göndermiştir. Abdullah b. Revâha arkadaşlarına: *"Gelin bir süre iman hakikatleriyle ilgilenelim"* dedikten sonra onlarda Abdullah'ın yanına oturuyorlardı. Abdullah b. Revâha orada bulunanlara Allah'ı, tevhidi ve ahireti anlatıyordu.

Peygamber'in (sas) Mescid'inde ve O'nun (sas) Huzurunda

Abdullah b. Revâha'nın kendisi, Efendimiz (sas) ile yaşadığı bir hatırayı bizlere şöyle anlatır: "Resûlullah (sas) ashâbı ile birlikte mescidde oturup sohbet ettikleri bir vakit, bende mescide gittim. Benim gelişimi gören bazıları: "Abdullah b. Revâha! Abdullah b. Revâha!" diye bana seslendiler. Ben,

[43] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1044.
[44] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1044.

Resûlullah'ın (sas) beni çağırdığını anladım, hızlıca oraya doğru yürüdüm. Selam verdim, selamımı aldılar. Resûlullah (sas): "Şuraya otur!" diyerek beni tam önüne oturttu. Sonra şiirlerimi çok iyi bilen biri olarak: "Ey Abdullah! Nasıl şiir okursun! Bir anda nasıl o sözleri söylersin?" diye sordu. Bende: "Ya Resûlullah! Hangi konu hakkında şiir söyleyeceksem, önce onu kafamda biraz düşünür, öyle söylerim!" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (sas): "Hadi öyleyse müşrikler hakkında bir şiir söyle de görelim!" dedi. Hiçbir hazırlığım yoktu. Rabbime tevekkül ettim ve şunlar dilimden döküldü:

Bana giydiğiniz o abanın fiyatını bildirin!

Ben size ne zaman lideriniz ya da Mudar boyun eğer söyleyeyim!

Böyle şiirime başladığımda, Resûlullah'ın (sas) mübarek yüzüne baktım. Sözümden hoşlanmadığını fark ettim. Zira O'nun (sas) kavmine, giydikleri aba üzerinden bir fiyat biçmiştim. Bunun üzerine şöyle devam ettim:

Ben Sende bütün hayrı yakından gözledim, onu biliyorum,
Allah bilir, gözün bana asla ihanet etmez, bunu da biliyorum.
Sen, elçisin; kim Senin şefaatinden yoksun olsa!
Hesap günü, kader onu yüzüstü bırakmış olur!
Onur için insanlarla savaşır, onları esir alırız!
Nebi içimizde, sinelerimize inen surelerle dolar, taşarız.
Bizi yenenin olmadığını artık öğrenmişsinizdir!
İster sabırla, ister gayretle bunu artık fark etmişsinizdir!
Ey Hayırlı Haşim soyu! Allah sizi üstün kıldı ve içinizden birini seçti!
Başkasında olmayan faziletlerle tüm varlığa rahmet olarak gönderdi!
Ben Sende olan hayrı yakından gözledim, onu biliyorum!
Düşmanın söylediği nazarla gözledim, yine hayır gördüm bunu da biliyorum!
Kimden istekte bulunsaydın ya da yardım isteseydin!
Herkes Sana el uzatır, yardım eder, koşar gelir, görürdün!
Allah sana verdiği güzel şeylerin hepsini sabit kılsın!
Nasıl Musa'ya sabit kıldıysa, o yardımı hep Senin üzerine yağdırsın!

Abdullah b. Revâha diyor ki: "Ben bu şiiri okurken, Resûlullah'ın (sas) gülümsediğini ve söylediğim sözlerden hoşnut olduğunu gördüm. En son döndü ve bana dedi ki: Allah seni de sabit kılsın!" [45]

Emin ve Güvenilir Elçi

Hayber Yahudileri ile Abdullah b. Revâha'nın hatıraları çoktur. Oraya hem keşif için hem bilgi toplamak için, en son da yapılan antlaşma gereği, elde edilen mahsullerden Müslümanların payını almak için gitmiştir. Efendimiz (sas) bu maksatla onu üç kere Hayber Yahudilerine göndermiştir.[46] Son göndermesinde bir tablo bizler için çok önemlidir. Hicretin 7. yılında Hayber seferinde Yahudiler mağlup olunca, Efendimiz'e (sas) dediler ki: "Ey Muhammed! Bize müsaade et, arazilerimiz üzerinde çalışalım. Arazilerimizi ıslah edelim. Biz toprağı işlemeyi ve hurma yetiştirmeyi biliriz, bundan dolayı, bizi yerimizde bırak!" [47] Bu teklifi Hz. Peygamber (sas), yetişen meyve ve tahılın yarısını vermek karşılığında kabul edip, Hayber Yahudilerini yerlerinde bıraktı. Kendilerine: **"Allah'ın sizi burada bıraktığı sürece ben de sizi bırakıyorum"** dedi. [48] Çünkü Hz. Peygamber (sas) ve ashâbının bu toprakları işleyecek ne işçileri ne de kendilerinin bu topraklarda çalışacak vakitleri vardı. Bundan dolayı Hz. Peygamber her ekilen mahsulün ve yetişen hurmanın yarısı karşılığı Hayberlileri yerinde bıraktı. Daha sonra Hz. Peygamber, Abdullah b. Revâha'yı anlaşma gereği Hayber mahsulünün bölüşülmesinde yetkili kıldı ve mahsulün yarısını tahsil etmesi için Abdullah'ı tahsildar olarak Hayber'e gönderdi.

Abdullah b. Revâha Yahudilere gelince onlara hitaben şöyle demiştir: *"Allah Resûlü beni buraya mahsulü haksızca yiyip-bitirmek için göndermedi, fakat mahsulü siz ve Allah'ın Resûlü arasında yapılan anlaşmaya göre bölmek için gönderdi. Eğer dilerseniz toplam mahsulü takdir ve tahmin etmeye çalışacağım ve onu iki eşit parçaya böleceğim!"* Böyle dedikten sonra, mahsulü ikiye böl-

[45] İbn Sellâm, *Tabakâtu'ş-Şu'arâ*, s. 90; İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-Ferid*, V, 263; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 600.

[46] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 598.

[47] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 25.

[48] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 25.

dü ve hangisini alırsanız alın diye onları muhayyer bıraktı. Ama adamların hastalığı olduğu için yine rahat durmuyorlardı. Bir defasında Yahudiler gidip Abdullah b. Revâha'nın kendilerine haksızlık yaptığını Resûlullah'a (sas) söylediler. Efendimiz onları dinledi. Onlar diyorlardı ki: "Abdullah mahsulü tam olarak eşit şekilde bölmüyor, çoğunu kendi tarafına alıyor, azını bize bırakıyor." Bunun üzerine Efendimiz (sas) dedi ki: **"O halde bölüşüm bitince, önce siz istediğiniz kısmı alın, diğeri bizim olsun! Çünkü ben Abdullah'a güveniyorum. O boş ve batıl söz söylemez, boş ve batıl davranmaz!"** [49]

Efendimiz'in (sas) bu sözünün üzerine Hayber Yahudileri: "Gökler ve yer bu adaletle ayakta durmaktadır" demişlerdir.[50] Bir defasında taksimat öncesi Yahudiler neredeyse bir çuval dolusu altın, gümüş ve ziynet eşyasını getirip Abdullah'ın önüne koydular. Abdullah b. Revâha: "Nedir bunlar?" dedi. Dediler ki: "Bunlar sana hediyemizdir." "Niçin? Ben size ne yaptım ki bana hediye vereceksiniz." Dediler ki: "Ne olacak, biraz taksimatta bazı şeylere göz yumarsın, ödeşiriz." Bu söz üzerine gadaplanan Abdullah b. Revâha hepimize örnek olabilecek bir söz söylemiştir. Dedi ki: *"Ey Allah'ın düşmanları! Bana haram mı yedirtmek istiyorsunuz? Rüşvet mi teklif ediyorsunuz? Siz bana göre Allah'ın en çok buğz ettiği mahlûklarsınız. Allah'a yemin ederim ki benim için insanlar arasında bana en sevimli olan kişinin (Hz. Peygamber) yanından geldim. Buna karşılık sizin topluluğunuzdan ise maymun ve domuzlardan daha fazla nefret ediyorum. Fakat ne size karşı olan nefretim ve ne de Resûlullah'a olan sevgim beni hiçbir zaman adaletsizliğe sürükleyemeyecektir."* [51]

Bu sözler üzerinde düşünmemiz gerekir... Bu sözler, Peygamber mektebinde yetişen bir yiğidin sevgi-nefret dengesi adına söylediği çok büyük sözlerdir.

Kaza Umresi'nde

Abdullah b. Revâha'yı Hicretin 7. yılında Kaza umresinde görüyoruz. Yılların hasretinden sonra Müslümanlar Kâbe'ye varınca, tabi çok duygu-

[49] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 26.
[50] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 26.
[51] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 25.

landılar, gözyaşları akıttılar. O anda şair Abdullah b. Revâha, bir şiir okudu, onun şiiri iyice duyguların coşmasına sebep oldu. Tam o esnada Hz. Ömer, İbn Revâha'nın yaptığı işten memnun olmadı ve sinirlenerek dedi ki: "İbn Revâha, Allah'ın Hareminde hem de Rasulullah'ın önünde şiir mi okuyorsun? Sırası mı şiirin?" Bunun üzerine Hz. Peygamber: **"Ey Ömer, Ben duyuyorum. Beni kuvvet ve iradesiyle yaşatan Allah'a yemin ederim ki Abdullah b. Revâha'nın bu sözleri kâfirlere atılan oktan daha etkilidir"** [52] dedi. Bu sözleri duyan Abdullah b. Revâha daha da coşarak şiirlerini okumaya devam etti. Şöyle diyordu:

Ey Kâfiroğulları! Onun yolundan çekilin!
Çekilin! Bütün hayır ve iyilik, Allah Resûlü ile beraberdir.
Rahmân olan Allah, Kitab'ında öyle bir darbe vurmamızı emretmiş ki
Sahibinden üzüntü ve kederi giderir;
Ayrıca dostu dostundan ayırır.

Bu sözlerin ardından şiirini şöyle sürdürdü:

Ya Rabbi! Sen olmasaydın, doğru yolu bulamazdık,
Sadaka vermez, namaz kılmazdık.
Üzerimize sekîneyi indir;
Düşmanlarla karşılaştığımız zaman ayaklarımızı sâbit kıl.
Çünkü kâfirler bize çok saldırdılar. [53]

Arkasından Efendimiz (sas) de orada dualar okudu, İbn Revâha o gür sedası ile okunan duaları tekrarladı.[54]

Mûte'nin Yiğitleri

Gelelim Abdullah b. Revâha'nın cennete şehit olarak uzandığı Mûte Seferi'ne... Efendimiz (sas) Hicretin 8. yılında Busrâ hükümdarına ulaştırılmak üzere, sahâbeden Hâris b. Umeyr'in eliyle o bölgeye bir davet mektubu gönderir. Hâris, bugün Ürdün sınırları içerisinde kalan Mûte denen topraklara varınca, o toprakların valisi olan Şurahbil b. Amr'ın askerleri tarafından

[52] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 599; İbn Manzûr, *Muhtasaru Tarihi Dimaşk*, XII, 155.
[53] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 599.
[54] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1046; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 237; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 35.

tutuklanır; saraya valinin huzuruna götürülür ve orada sorgulandıktan sonrada kılıçla boynu vurdurulur. Hâris'in şehadet haberi Medine'ye ulaşınca, Efendimiz (sas) çok gadaplanır, haksızca öldürülen elçisinin kanını yerde bırakmama adına hemen bir ordu tertiplenmesini emreder.[55]

Burada bir parantez açarak bir hakikate yine dikkatlerinizi çekmek istiyorum: Efendimiz (sas) 13 yıl Mekke döneminde birçok işkence ve hakaret görmesine rağmen, oğulluğu olan Hâris b. Ebû Hale'nin ve Yasir ailesinin şehit edilmelerine rağmen, yani yüreği kan ağlamasına rağmen müşriklere karşılık vermemesi; ama Medine'ye gelip, İslâm devlet olduktan sonra bir Müslüman'ın kanının dökülmesi üzerine ordular hareket ettirmesi üzerinde durulması gereken bir konudur. İşte bu örnekler, doğru işi doğru zamanda yapma adına bizlere çok önemli mesajlar vermektedir.

Efendimiz'in (sas) emri ile Medine'de büyük bir hareketlilik başlar ve Mûte'ye gidecek olanlar hazırlığa girişirler. Ordu bir taraftan hazırlanırken, Efendimiz (sas) de o güne kadar hiç yapmadığı bir işi yapacaktır. Mescid-i Nebevi'de ordunun komutanlarını belirtme adına diyecekti ki: **"Ordunun komutanı Zeyd b. Harise'dir, eğer Zeyd şehit olursa komutan Cafer b. Ebî Talib'dir; eğer Cafer şehit olursa komutan Abdullah b. Revâha'dır, eğer Abdullah da şehit olursa, Müslümanlar kendi aralarında birini seçip komutan tayin etsinler."** [56]

Efendimiz (sas) bu üç ismi birbirleri arkasına sayması; bir anda mescidin havasını değiştirmişti. İşi anlayanlar ağlamaya başlamışlardı. Çünkü Allah Resûlü (sas) hiçbir zaman böyle bir atama yapmamıştı. Hep bir komutan atar, eğer onun başına bir iş gelse, Müslümanlar kendi içlerinden birini komutan olarak seçerlerdi. Ama bu sefer farklı idi, üç isim arka arkaya sayıldı; bu onların şehadet müjdesi idi. Efendimiz (sas) minberden inince kaynaklar kim olduğunu söylemez ama ihtimal Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ya da bir başka büyük sahâbî gözyaşları içerisinde: *"Ya Resûlullah! Keşke sağ kalsalardı da onlardan biraz faydalansaydık. Cafer'e doyamadan, onu şehadete*

[55] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 755; İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımaşk*, I, 94.

[56] Buhârî, *Kitâbu'l-Cihad*, 8; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 755; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 131; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 241.

gönderiyoruz" dedi.[57] Efendimiz (sas) hiçbir şey diyemeden, hücresine çekildi.

O günler Yahudi bir âlim var Medine'de... Adı Numan b. Funhus; bu hadiseyi duyuyor, anında Efendimiz'e (sas) gelerek diyor ki: "Eğer Ebû'l-Kasım gerçekten sen bir peygamber isen, söylediğin üç isim de ölürler. Çünkü Benî İsrail'in peygamberlerinden biri, bir komutanın yerine başka bir komutan atamışlarsa, asla o komutan sağ olarak savaştan geri dönmemiştir."[58] Efendimiz (sas) bu Yahudi âlime de hiçbir şey söylemiyor; çünkü Efendimiz de bunun böyle olacağını çok iyi biliyor... O isimleri Efendimiz'e (sas) söylettiren Allah'tır. Yoksa Efendimiz (sas) bir beşer olarak nereden bilecek bunu...

O Yahudi âlim daha sonra Zeyd b. Harise'ye gidiyor; aynı sözü ona da söylüyor ve onu vazgeçirmeye çalışıyor; ama mümkün mü? Zeyd ölüme güle oynaya giden bir yiğittir; diyor ki: "Ben şehadet ederim ki O şüphesiz Allah'ın peygamberidir. Bizim hakkımızda ne demişse o haktır ve en hayırlısıdır." Sonra Yahudi âlim; sırası ile Cafer'e gidiyor, Abdullah b. Revâha'ya gidiyor, onları da gitmeme konusunda ikna etmeye çalışıyor; ama ikisinden de aldığı cevap aynı oluyor, her birini bir şehadet aşığı olarak, Mûte'ye doğru gitmek için can atıyor olarak buluyordu. [59] Hareket günü gelince o gün günlerden Cuma'dır, tüm askerler Cürüf denen Medine'nin ordugâhında toplanmaya başlamışlardır.[60]

Doğru İşi, Doğru Zamanda Yapmak

Efendimiz'in (sas) emri gereği 3000 kişilik bir ordu Medine dışındaki ordugâh olan Cürüf'de toplanmak için seferber olur. Belirttiğimiz üzere o gün günlerden Cuma'dır. Efendimiz (sas) ordu içerisinde yer alacak askerlere sabahın erken saatlerinden itibaren Medine'den Cürüf'e doğru hareket

[57] İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 234.
[58] Ebû Nu'aym, *Delâil*, II, 529; Beyhakî, *Delâil*, IV, 361, 362.
[59] Ebû Nu'aym, *Delâil*, II, 529; Beyhakî, *Delâil*, IV, 361, 362.
[60] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 755; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 241, 242.

etmeleri emrini vermiş, kendisinin de Cuma namazından sonra gelip orduyu yolcu edeceğini onlara bildirmişti.

Bu ordunun Cafer b. Ebî Talib ve Zeyd b. Hârise'den sonra üçüncü komutanı olan Abdullah b. Revâha: "Madem Efendimiz (sas) Cuma namazını kıldırdıktan sonra Cürüf'e gelecek, o halde ben, neden Cuma namazından mahrum olayım ki? Namazı Allah Resûlü ile birlikte kılar, sonra gider ordugâha yetişirim. Hem de namazdan mahrum olmam" diye düşünmüştü.

Abdullah b. Revâha böyle masumane bir düşünce ile namaz vakti Mescid-i Nebevi'ye girmiş, Efendimiz'in (sas) karşısında bir yerde durmuştu. Efendimiz (sas) tam minbere çıkıp hutbesini irat etmeye başlayacağı sırada ordunun komutanlarından biri olan Abdullah'ı görmüş, hemen mübarek veçhesi bir anda değişmiş ve sert bir üslup ile Abdullah'a şöyle bir soru yöneltmişti: **"Ey Abdullah! Sabah arkadaşlarınla beraber Cürüf'e gitmen gerekmiyor muydu?"** Bu soru karşısında Abdullah bir anda sarsılmış, Efendimiz'den (sas) hiç beklemediği bir tepkiyi almanın şaşkınlığı ile demişti ki: "Ya Resûlullah! Cuma'yı seninle kılmak, sonra da arkadaşlarımın yanına gitmek istedim. Nasıl olsa siz de Cuma'dan sonra yanımıza gelecektiniz." Efendimiz (sas) bu cevap karşısında biraz daha hiddetlenmiş ve demişti ki: "Ey **Abdullah! Unutma ki yeryüzündeki varlığın tamamını Allah yolunda harcasan, yine de arkadaşlarının sabah evlerinden çıkarken elde ettikleri sevabı asla kazanamazsın.**"[61]

Abdullah b. Revâha bu söz karşısında donakalmıştı. O aslında Cuma namazının sevap ve rahmetinden mahrum kalmamak için sabah ordugâha gitmemişti. Ama şimdi yolunun rehberi olan Efendimiz (sas) ona kaybettiği mükâfatın ne kadar büyük olduğunu söylüyordu. Abdullah namaz sonrası büyük bir pişmanlık içerisinde doğruca Cürüf'e doğru koşuyordu.

Neydi burada sizce Efendimiz'in (sas) hassasiyeti? 'Yapılan işin doğru olması yetmez, asıl mesele; doğru işi doğru zamanda yapmaktır.' İşte mesaj budur... Ne dersiniz, acaba yeniden ve bir kez daha sahâbenin rehberliğinde, düşünce ve eylem dünyamızı zamanlama itibari ile gözden geçirip, bu işin birde bu yönüyle muhasebesini yapmak bizlere çok önemli açılımlar kazandırmaz mı?

[61] Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 124, 125.

Vedalaşma Zamanı

Efendimiz (sas) namazdan sonra ordugâha gelir, şöyle bir askerlerini süzdükten sonra elindeki beyaz sancağı, ordunun ilk komutanı olan Zeyd b. Hârise'ye verir. Artık vakit, vedalaşma vaktidir. Akrabaları Abdullah'ı yolcu etmeye gelmişlerdir. Abdullah iki gözü iki çeşme ağlıyor. Biri soruyor: "Ey Abdullah b. Revâha seni ağlatan nedir?" Bu soru üzerine Abdullah: "Vallahi ben ne dünya sevgimden ne de sizleri özleyeceğimden ağlıyorum. Ben Hz. Peygamber'in cehennemden bahseden eden şu âyeti okuduğunu duymuştum da ona ağlıyorum: **"İçinizden oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür."**[62] Cehenneme gideceğimi biliyorum; ama oraya gittikten sonra oradan kurtulacak mıyım yoksa kurtulamayacak mıyım, onu bilmiyorum" diyordu.[63]

Ordu hareket etmeye hazırlandığı bir sırada Abdullah b. Revâha Hz. Peygamber'in yanına varıp, onunla vedalaştı, sarıldı ve ağladı; sonra kendini toparladı ve dedi ki: "Ya Resûlullah, bana aklımdan hiç çıkarmayacağım bir tavsiyede bulunur musun?" Hz. Peygamber de Abdullah b. Revâha'ya: **"Sen yarın Allah'a pek az secde edilen bir ülkeye varacaksın orada secdeleri, namazları çoğalt!"** buyurdu. Abdullah bu tavsiye ile yetinmeyip: "Ya Resûlullah nasihatini artırır mısın?" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: **"Allah'ı daima zikret. Çünkü Allah'ı zikr, umduğuna ulaşmanda sana yardımcı olur."** buyurdu. Abdullah Hz. Peygamberi, bir türlü bırakmak istemiyordu: "Ya Resûlullah, Allah tektir, teki sever (bir nasihat daha verir misin?)" deyince, Hz. Peygamber: **"Ey İbn Revâha! Dediklerimi yap bu senin için daha güzeldir"** buyurdu. [64]

Ya Şehadet, Ya Gazilik

Böylece ordu Medine'den ayrıldı ve Mûte'ye doğru yol almaya başladı. İslâm ordusu Mûte'ye yaklaştığında, düşmanın 200.000 kişilik bir ordu ile kendilerine doğru geldiklerinin haberini aldılar.[65] Orada sahâbe, istişare

[62] Meryem 19/71.
[63] Taberî, *Tarih*, III, 107; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 234, 235.
[64] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 755; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 237.
[65] Süheyli, *Ravdü'l-Ünf*, VII, 41; Halebî, *es-Siretü'l-Halebiyye*, II, 787.

etmeye başladı. Bu kadar kalabalık bir ordunun karşısına çıkıp, çıkmama konusunda tartıştılar. O anda Abdullah b. Revâha söz aldı ve dedi ki: *"Ey Kavmim, Allah'a yemin ederim ki muhakkak şu anda hoşunuza gitmeyen şey daha önce arzu ederek yola koyulduğumuz şeydir. Yani bu şehadettir. Biz başkalarıyla sayı ya da kuvvetle savaşmıyoruz. Biz onlarla ancak bu din gücü ile savaşıyoruz. O halde kalkınız. Bu kalkış iki iyilikten bir iyiliktir; Ya galip geleceksiniz ya da şehit olacaksınız."* [66] Ya gazilik, ya şehadet; iki hayatımız var korkmuyoruz sözüdür bu... Abdullah b. Revâha'nın bu sözlerine Müslümanlar: "Vallahi Abdullah doğru söylüyor" diyerek karşılıkta bulundular. Sonra ordu harekete geçti.

Mûte Seferine Abdullah ile gelen Zeyd b. Erkâm anlatıyor: "Ben Abdullah b. Revâha'nın gözetiminde bir yetimdim. Ondan daha bir hayırlı bir yetim velisi görmedim. O Mûte seferine çıktığında beni devesine bindirdi. Gece olunca kendi kendine şiirler okuduğunu duydum. Baktım şiirlerinde şehadetten bahsediyor. Bu sözleri duyunca fazla dayanamadım ve ağladım. Benim ağlama sesimi duydu ve bana doğru gelerek elindeki asa ile beni dürterek: 'Sana ne oluyor, niye ağlıyorsun? Allah bana şahadet nasip edecek, sen de kötü mü işte, benim neyim varsa hepsini alıp Medine'ye döneceksin' dedi. Sonra sabaha kadar dua dua yakarıp, Allah'tan şehadet istedi." [67]

Ertesi gün savaş başladı. Çok şiddetli çarpışmalar oldu. İlk gün komutan Zeyd b. Hârise idi. Zeyd b. Hârise, Hz. Peygamber'in sancağıyla savaştı ve mızrak darbeleriyle şehit oldu. Zeyd'den sonra sancağı Ca'fer b. Ebî Tâlib aldı. O da kahramanca savaştı ve sonunda şehit oldu. Cafer b. Ebî Tâlib şehit olunca sancağı Abdullah b. Revâha aldı. Aldı almasına ama yüreğinde, aklında gel-gitler yaşıyordu. Ne zamandan beri şehadet arzusunu dile getirirken, şimdi şehadet ile karşı karşıya kalmasına rağmen nefis, şeytan onu engellemeye çalışıyordu. O anlarda Abdullah b. Revâha nefsine şunu diyordu: *"Ey Nefis! Burada öldürülmezsen bile öleceksin!"* [68] Bu sözün anlamı şu idi aslında: *"Madem ölüm bir kez olsun gelecek, o da neden Allah için olmasın?"*

[66] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 760; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 243.
[67] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 759; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1045.
[68] Taberî, *Tarih*, III, 109; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 237.

Bu haldeyken savaşmaya devam ediyordu. O anlarda bir kılıç darbesi eline isabet etti ve parmağının birini kopardı. Parmağı sarkmış o halde biraz savaştı, ancak kılıcı rahat tutamıyordu. İndi atından yaralı parmağını koparıp attı, bir bez ile sardı elini ve savaş meydanına döndü. Savaşıyor, ama sadece düşmanla değil, nefsi ile de savaşıyordu. Yanındakilerin rivayeti ile öğreniyoruz. Diyor ki kendi kendine: *"Ey nefis! Neyi bekliyor ve neyi ümit ediyorsun? Eğer karını düşünüyorsan ben onu üç talakla boşadım. Eğer, köle ve cariyelerini düşünüyorsan ben onların hepsini azad ettim. Yok, beklediğin bunlar değil de gözün dünya nimet ve şatafatında ise, bilmiş ol ki onlar da Allah ve Resûlü'nündür, hepsini vakfettim. Şimdi söyle ey nefis neyin kaldı?"* [69] Bunları söylerken savaşmış ve yorulmuştu. Sonra biraz geriye çekildi, o anlarda amcasının oğlu bir parça et getirmiş, Abdullah'a uzatmış; "Ey Abdullah! Şunu ye hem yorgun hem açsın, biraz kendine gel!" Abdullah o eti aldı bir parça ısırdıktan sonra kendini kınadı: "Sen hâlâ dünyadasın Ey Abdullah!"[70] dedi ve savaş meydanına daldı. Kahramanca savaşarak o da o meydanda kendinden önceki iki komutana gibi yiğitçe savaştı ve neticede onlara gidip kavuştu. Ondan sonra komutayı Hâlid aldı ve büyük bir taktik ile savaşı Müslümanların lehine çevirdi.[71]

Savaşın o dehşetli anlarını Efendimiz (sas) Medine'de Allah'ın kendisine bir ikramı ile bir ekrandan seyreder gibi seyrediyor ve sahâbeye anlatıyordu. Diyordu ki: "İşte Zeyd b. Hârise savaşıyor, sancağı aldı, kendisine şeytan geldi. Şeytan yaşamı ona güzel gösterdi ve ölümden nefret ettirmek istedi. Dünyayı ona hoş göstermeye çalıştı ve Zeyd ise: "Şu anda iman Müslümanların kalbinde kök salmışken, sen bana dünyayı güzel gösteriyorsun" dedi. Öne atıldı ve sonra da şehit oldu. Hz. Peygamber ona dua etti ve dedi ki: "Onun için istiğfar dileyin.O cennete koşarak gitmiştir." Hz. Peygamber devam etti: "Şimdi sancağı Cafer b. Ebî Tâlib aldı. Şeytan onun da yanına vardı. Ona da hayatı ve dünyayı sevdirmek, ölümü çirkin ve sevimsiz göstermek istedi. Bunun üzerine Cafer dedi ki: "Şu anda iman mü'minlerin kalplerinde kök salmışken sen bana dünyayı hoş mu gösteriyorsun." Cafer

[69] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 237, 238.
[70] Taberî, *Tarih*, III, 109; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 237.
[71] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 763; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 133.

de ileri atıldı ve şehit oldu. Hz. Peygamber O'na da dua etti ve: **"Kardeşiniz için istiğfar dileyin, O şehit olmuştur ve cennete gitmiştir hem de kopan kollarına karşılık, kendisine iki kanat takılmıştır"** dedi. Cafer-i Tayyar bu işte, kanatları ile cennette uçtuğu için böyle anılmıştır.

Hz. Peygamber devam etti: "Şimdi sancağı Abdullah b. Revâha aldı" dedi ve bir süre sustu. Ensârın yüzü sarardı, sahâbe dehşet içinde Abdullah b. Revâha'nın hoşlarına gitmeyen bazı uygunsuz işler yaptığını sandılar. Sonra Hz. Peygamber dedi ki: **"Ohhh Abdullah düşmanla çarpıştı ve şehit olarak öldürüldü. O'nun için de istiğfar dileyiniz."** Sahâbe sordu: "Neden duraksadınız Ya Resûlullah!" Efendimiz buyurdu ki: **"Abdullah b. Revâha yaralandığı zaman, bir ara düşmanla çarpışmakta tereddüt etti. Sonra nefsini kınadı cesaretlendi, sonunda şehit oldu ve cennete girdi."** Sonra Efendimiz dedi ki: **"Allah bana onların cennetteki hallerini gösterdi. Zeyd yüksek tahtlarda oturmuş, Cafer kanatlanmış uçuyor, Abdullah ise biraz onların gerisinde..."** Sahâbe "Neden ya Resûlullah?" diyorlar. Efendimiz: **"Tereddütten dolayı"** diyordu.[72] Ama değil mi ki cennette, değil mi ki şehadet şerbetini içti, artık onun için en önemli şey gerçekleşmiş oldu. İşte onun Mûte'den cennete uzanışı böyledir. Allah ona da Zeyd b. Harise'ye de Cafer b. Ebî Talib'e de diğer ashâb-ı kiram efendilerimize de rahmet eylesin.

Allah hepimize o güzel yüzlü sevda olan şehadeti nasip etsin. Abdullah b. Revâha gibi bizi şahitlerden ve şehitlerden yazsın inşallah...

Abdullah b. Revâha'nın anlatıldığı bir bahiste, ondan bir şiir aktarmazsak, bahsimiz yarım kalır. Onun birçok şiirinin yanında Hz. Hamza için söylediği çok güzel bir şiiri vardır. Efendimiz'in (sas) isteği ile söylediği o şiiri burada paylaşıyoruz.

Hz. Hamza'ya Ağıt

Gözlerden yaş akması, kendisine vacip olan gözlerim ağladı,
Artık ne o akıttığı gözyaşları, ne de sabahlara kadar süren feryadı figanı,
Kurtarmaz Allah'ın aslanını.

[72] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 762; Ebû Nu'aym, *Delâil*, II, 529; Beyhakî, *Delâil*, IV, 369.

Bu Hamza mıdır katledilen adam?
Onunla birlikte maruz kaldı musibete Müslümanların tümü,
Hem orada Resûle de isabet etmişti o musibetlerin bütünü.

Ey Ebû Ya'la (Hamza)! Tüm engeller yıkıldı senin için,
Sen ki Hakka'a vasıl olmuş şeref ve iyilik sahibi,
Cennetlerde senin üzerine olsun Rabbinin selamı.

O cennetler ki ebedi nimetler manzumesi,
Metin ve sabır size ey hayırlı Haşim sülalesi!
Tüm bereket ve güzellikler sizin üzerinize (ey Peygamber ailesi!)

Allah Resûlü bu acı karşısında yine de kerim ve sabırlıdır,
Böyle bir hüzne rağmen ne konuşursa Allah'ın emri ile konuşur

(Kureyş'in atası) Lüey'e benden kim haber ulaştırır,
Bu günden sonra aramızda bir harp dönüp dolaşır,
Bundan böyle tatmadıkları lezzetleri kılıçlarımız tattırır.

Ciğerlerin susuzluktan yandığı o günde,
Unuttunuz mu vurduğumuz darbeleri Bedir'de
Yakalamıştı ölüm sizi sabahın erken vakitlerinde.

O gün sabah vakti Ebû Cehil devrildi yere,
Halkalar çizdi akbabalar onun cesedinde,
Utbe ve oğlu da serildi aynı vadiye.

Şeybe'yi de keskin bir kılıç âdeta biçti ikiye,
Göğsünün ortasına atıldı asil bir mızrak mahirce,
Böylece Ümeyye'de yıkıldı yere boylu boyunca.

Benî Rebia'nın önlerinde kalanlara soruyorlar,
Kaldı mı kılıçlarımızı aranızda tatmayanlar,
Kestiğimiz başlarla bugün köreldi kılıçlar.

Ey Hind! Hatırla o günleri ve ağla,
Dolsun gözlerin o büyük hüzünlerle yaşla!
Ey Hind! Başkasının acısına sevinme erkenden,
Zira "İnne izzeküm zelilü/izzetiniz zilletinizdir" unutma! [73]

Kur'ân Anlayışına Bir Örnek

Sahâbe nesli, son vahyin ilk muhatapları olduğu için onların Kur'ân anlayışları, ilahî kelam ile olan münasebetleri bizler için çok önemlidir. Onların Kur'ân anlayışlarının temelini oluşturan husus ise, her ayeti üzerlerine almaları, işittikleri her ayeti: 'Bu benim ile alakalı, benden bahsediyor!' diyerek, gereğini yerine getirme adına gayret içerisine girmeleridir. Bu meseleye örnek olabilecek bir hatıra da Abdullah b. Revâha'nın hayatında vardır.

"Şairlere gelince, onlara da sapıklar uyarlar." [74] ayeti nazil olduğu zaman Abdullah b. Revâha, hemen bu ayeti kendi üzerine almış ve şöyle demişti: "Allah biliyor ki ben de onlardanım." Bu korkuyu yüreğinde taşırken, Efendimiz'e (sas) meseleyi sorduğunda, Allah Resûlü (sas) onun sorusuna, ilgili ayetin arkasından gelen ayet ile cevap vermişti. O ayette Rabbimiz buyuruyordu ki: "Ancak iman edip salih ameller işleyenler hariç." [75]

Bu sözleri duyunca Abdullah b. Revâha seviniyor, ayette kastedilen şairlerin, insanları saptıran, Allah'tan uzaklaştıran kötü şairler olduğunu anlıyordu. [76]

Verdiği Mesajlar

Peygamber'in Şairi olan Abdullah b. Revâha için çok şey söylenir; ama biz bu kadarı ile iktifa edelim. Bu söylediklerimizin üzerinden kendi dünyalarımıza asıl taşınması gereken mesajlar üzerinde biraz yoğunlaşalım. Ab-

[73] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 162, 163.
[74] Şuarâ, 26/224.
[75] Şuarâ, 26/227.
[76] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 600.

dullah b. Revâha, o kutlu hayatı ile bize çok şey söyledi de özellikle şu beş alanda söyledikleri gerçekten mühimdi. Nedir bu beş alan?

1- Kabiliyetin istihdamı
2- Asabiyetin tedavisi
3- Muhabbetin dengesi
4- İstikametin tesisi
5- Şehadetin özlemi

ABDULLAH B. REVAHÂ'NIN HAYATINDAN MESAJLAR

Kabiliyet, Allah'ın sana verdiği ikramlardır. Kabiliyetim yok deme! Ya farkında değilsin, ya da onu yanlış yerde kullanmaktasın. Kabiliyetini doğru yerde kullan ki berekete muhatap olabilesin.

Asabiyet, çok kötü bir hastalıktır. O hastalığa yakalandın mı artık her şeye onunla bakmaya başlarsın. Asabiyetin tedavisi ancak iman hakikatlerini doğru anlamak ile mümkündür. İmanı içselleştir ki bu şeytan hasletinden kurtulup rahmete erişebilesin.

Muhabbet, yüreğe ekilen bir tohumdur. O tohum yürekte kök salınca dengeyi tam anlamı ile sağlayamayabilirsin. Adalet terazisini hayatında çok iyi tesis et ki sevsen de sevmesen de haksızlığa kapı açmayabilesin.

İstikamet, hayata çakılan çividir. O çiviyi hak adına ve hakka yaraşır bir şekilde çakmışsan, doğru işi, doğru zamanda yapabilirsin. «Festakim kema umirt / Emrolunduğun gibi dostdoğru ol" diyen Rabbinin buyruğunu, iman ettiğin Peygamberin gibi duy ki belin kırk yerden kırılsa, saçlarına ak düşse, yine de dimdik durabilesin.

Şehadet, ölümlerin en güzelidir. Şehadet, hayatı imanına şahit kılmaktır. Şehadet, ölümü öldürmektir. Şehadet, şehit gibi yaşayanlara nasip olan bir nimettir. Hayatını şehit gibi yaşa ki o güzel yüzlü sevdaya kavuşabilesin.

Bin Kişiye Bedel Asker

AMR B. MA'DÎKERİB

Radîyallahu Anhu

Çorum

أَنِّيْ أَمْدَدْتُكَ بِأَلْفَيْ رَجُلٍ
عَمْرُوْ بِنْ مَعْدِ يكَرْبْ وَطُلَيْحَةُ بْنُ خُوَيْلِدْ

Hz. Ömer, Sa'd b. Ebî Vakkas'a içlerinde Amr b. Ma'dikerib'in de olduğu askerler gönderirken şöyle bir mektup yazmıştı:

"Sana iki bin kişiye bedel, iki adam gönderdim: Amr b. Ma'dikerib ve Tuleyha b. Huveylid."

(İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1361)

"Ey İslâm Askerleri! Sasanilerin komutanı Rüstem bu bir avuç toprağı size kendisi gönderdi, gerisini ise siz kılıçlarınız ile alacaksınız."

Amr b. Ma'dîkerib (ra)

(Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 293, 294)

Adı	Amr b. Ma'dîkerib
Anlamı	Ömürlü, ömür sürmek
Künyesi	Ebû Sevr/ *Sevr'in Babası*
Lakabı	Bilinmiyor.
Baba Adı	Ma'dikerib b. Abddullah
Anne Adı	Bilinmiyor.
Kabilesi	Zübeydoğulları/Mezhic/Yemen
Doğum Yeri	Yemen
Doğum Yılı	N. Öncesi, 106/Miladî, 504
İslam'a Girişi	Hicretin 10. yılı
Sohbet Süresi	1 yıl
Rivayeti	Birkaç tane
Savaşları	Ridde Savaşları, Yermûk, Kadisiye, Şam Fetihleri, Rey vs.
Görevleri	Bilinmiyor.
Vefat Yeri	Rûze/Rey/İran
Vefat Yılı	Hicrî, 21/ Miladî, 642
Vefat Yaşı	138

Bin Kişiye Bedel Asker
AMR B. MA'DÎKERİB
(Radîyallahu Anhu)

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a (cc) hamd, O'nun âlemlere rahmet olarak gönderdiği kutlu Nebisine salât ve selam, o Nebi'nin (sas) mübarek ellerinde yetişen sahâbe-i güzin efendilerimize selam olsun, bu bahiste hayat defterinin sayfalarını çeviereceğimiz Amr b. Ma'dîkerib'e de selam olsun.

Bereketli Bir Toprak

Çorum gerçekten çok özel bir yerdir. Sebebi malum, orası bir sahâbe diyarıdır; oraya iman tohumunu eken sahâbî olduğu için o günden bugüne hep mahsul kaliteli olmuştur; nice meyveler, yani veliler, âlimler, önderler yetişmiştir; dünya döndükçe de bu bereketli toprak ve tohum, inşallah meyve vermeye devam edecektir. Düşünebiliyor musunuz; Osmanlı'ya üç şeyhülislam hediye eden bir vilayet burası: Ebû Suud Efendi,(1490-1574) Hacı Mustafa Sunullah Efendi (1552-1612) ve Karahalil Efendi (1804- 1880)... Fatih'in Hocası, Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin kabrinin kâşifi Akşemseddin hazretleri (1389-1459) oradan... İskilipli Atıf Hoca (1875- 1926), rüyasında Resûlullah'ın (sas) işareti ile savunmasını yırtıp şehadete yürüyen o büyük insan oradan ... Fahrü'l-Muhaddisin diye anılan, bir Peygamber ve sahâbî aşığı Yusuf Bahri Efendi (1760- 1830) buradan... Kabrini ziyaret ettiğinizde onun nasıl bir sahâbî aşığı olduğunu anlarsınız.

Bir başka Peygamber ve sahâbe sevdalısı olan Molla Câmî (1414-1492) bir gün farsça olarak şöyle diyecektir: *"Yâ Resûlallah! Çi bâşed çün seg-i Ashâb-ı Kehf? Dâhil-i cennet şevem der zümre-i ashâb-ı tû! O reved der cennet, men der cehennem key revast? O seg-i Ashâb-ı Kehf, men seg-i ashâb-ı*

tû/Ya Resûlullah! Ashâb-ı Kehf'in köpeği onlarla beraber olduğu için cennete gidecek. Ben de senin ashâbının köpeğiyim. O cennete giderken, ben bundan mahrum kalırsam, bu reva mıdır?" [1] Aşk hali ile söylenmiş bu cümle Yusuf Bahri Efendiye ilham kaynağı olmuş, o da vefat ederken Çorum, Hıdırlık'ta sahâbenin ayak uçlarına gömülmeyi istemiş ve mezar taşına Kehf Sûresi 18. ayetinden şu ibareyi yazdırmıştır: "وَكَلْبُهُم بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ ***Ve kelbühüm bâsidün ziraayhi bi'l-vasîd/ Ve köpekleri de ayaklarını mağaranın önüne uzatmış öylece yatıyordu..."*** [2]

Adını burada tek tek sayamayacağımız yüzlerce âlim, veli, arif Çorum'dan çıkmıştır. Neden peki bu bereket? Nedeni bellidir değil mi? Tohumu eken ihlâs ve aşk kahramanları olan sahâbî efendilerimiz olunca, elbette meyve, mahsul böyle olacaktır. Bundan dolayı Çorum, özel bir yerdir; Allah o topraklarda son güne kadar bu bereketi daim etsin inşallah...

Sahâbe Diyarı Çorum

Çorum'un sahâbe diyarı olması, orada sahâbeye nispet edilen beş kabir/makamın bulunmasından dolayıdır. Bu kabir/makamların üçü Süheyb-i Rûmî, Ubeyd Gazi ve Çorumluların ifadesi ile Kereb-i Gazi yani bugün hayatına misafir olacağımız Amr b. Ma'dîkerib, diğer ikisi ise Sa'd b. Ebî Vakkas ve adı bilinmeyen ama sahâbeyi bize anlatan en güzel bir ifade ile isimlendirilen Yayan Dede'dir. Neden Yayan biliyorsunuz değil mi? Yaya olarak Medine'den Çorum'a kadar gelmişte onun için... Bu beş kabir ya da makam bu toprakların sahâbe ile bağının ne kadar güçlü olduğunu bize göstermektedir. Peki, bu kabir ya da makamlar doğru mu? Gerçekten burada adı anılan sahâbî efendilerimiz metfun mudur? Ya da buralara kadar gelmişler midir?

Bu soruya cevap verebilmek için bir noktayı iyice anlamamız gerekir. Birçok kaynağımızın bize verdiği bilgiye göre son Veda Haccı'nda Efendimiz'i, Arafât'ta, Mina'da, Meş'ari'l-Haram'da/Müdelife'de dinleyen, dinledikleri içinde gören, gördükleri içinde sahâbî olma şerefine, bahtiyarlığına

[1] Bediüzzaman Saîd Nursî, *Sözler*, s. 523.
[2] Kehf 18/18.

eren sahâbe sayısı 100 bini aşkındı. Hatta somut bir rakam verelim, Ebû Razi'nin verdiği sayıya göre 124.000'dir.[3] Bu 124.000'nin bugün biz sadece 10.000'ni ismen bilebiliyoruz. Tam 10.000'de değil de ama yuvarlak bir rakam ile konuşursak bu kadarını ancak bilebiliyoruz. Bizim sahâbe tabakatlarımız, rical kitaplarımız ve bu alanda yazılmış en önemli eserlerimiz olan İbn Hacer'in *el-İsâbe*'si, İbnEsîr'in *Usdü'l-Ğâbe*'si, İbn Abdilberr'in *el-İstiâb*'ı, İsbehani'nin *Marifetü's-Sahâbe*'si, Zehebî'nin *Tecrid*'i ve *Siyer-ü Â'lâmi'n-Nübelâ*'sı ve İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ı dediğimiz gibi toplamda sadece 10.000 sahâbînin ismini bize verir, bunlardan 5000 tanesi kadarının hayatları çok az bilgilerle anlatılır. Geriye kalan 5000 tanesinin, 3000 kadarı hakkında biraz, 2000 tanesi hakkında ise orta ölçekte bilgiler vardır. 2000 sahâbî efendimizin ise 1000 tanesi hakkında epey bilgi verilir. [4]Bunun da bazı sebepleri vardır; ancak en önemli sebep hadis naklinde adı geçen 1002 sahâbînin detaylı anlatılıp, diğerleri ile alakalı bilgilerin fazla verilmemesidir.

Ne yazık ki biz bugün sahâbe hakkında konuştuğumuzda sadece bu eserler üzerinden konuşabiliyor, bu eserlerin bize verdiği bilgiler ışığında onlar hakkında bir şeyler söyleyebiliyoruz. Bu eserler ışığında bakarsak, Çorum'da adı anılan beş sahâbînin de gerçekten burada medfun olmadığını söyleriz. Eserlerimize göre, Süheyb-i Rumî Medine'de[5] Amr b. Ma'dîkerib Rey (Rûze/Kirmanşahan) şehrinde yani İran'da,[6] Sa'd b. Ebî Vakkas Medine'de metfundurlar.[7] Bu üç sahâbî hakkında da ihtilaf yok denecek haldedir. Vefatlarına şehadet edenlerin ve cenaze namazlarını kıldıran isimlerin aktarımı ile bu sabittir. Diğer iki sahâbî yani Ubeyd Gazi ve Yayan Dede için de zaten bilgi yok. Peki, burada ta Osmanlı hatta daha öncesi dönemden beri sahâbî kabri diye bilinen bu yerlerde yatanlar kim? Bunlar ya makam ya da adını bilmediğimiz o 114.000 sahâbiden, adları aynı olan ya da süreç içerisinde öyle isimlendirilen sahâbîlerden birileridir. Meselâ; Suheyb-i

[3] Hâtîb el-Bağdâdî, *el-Câmi'li-Ahlâḳı'r-râvî*, II, 293.
[4] Yıldırım, Muhammed Emin, *Sahâbeyi Nasıl Anlamalıyız?*, s. 145.
[5] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 432; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 910; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 41.
[6] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 365; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1363.
[7] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 164; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 713; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 456.

Rumî'nin, aslında Süheyb b. Nu'mân isminde başka bir sahâbî olduğu, ama süreç içerisinde Süheyb-i Rumî diye meşhur olduğu söylenir. [8]

Dolayısı ile hemen kestirip atmak, kitaplarımızda yok deyip bir kanaat belirtmek doğru değildir. Sahâbe ordusu Hicri 17'den, tarihe dikkat edin; Efendimiz'in (sas) vefatının üzerinden daha 6 yıl geçmişken Anadolu'ya ulaşmaya başladıkları kesindir. O günden Hicrî 50'ye kadar yüzlerce sefer bu topraklara düzenledikleri bilinen bir hakikattir. Buradan o günkü adı ile Kostantiniyye'ye gittikleri de kesindir. Sadece Hicri 48-50 arası İstanbul seferlerinden adı bilinen 63 sahâbînin, [9] kim bilir adı bilinmeyen kaç sahâbî, o ordu içerisinde yer almışlardır. Dolayısı ile kitabî olmasa da bugün Anadolu'da sahâbîye nispet edilen kabir ve makamların bu manada bir değer ihtiva ettiği unutulmamalıdır.

Sahâbe'nin Tebliğ Aşkı

Burada üzerinde durulması gereken çok önemli bir nokta daha var; o da sahâbe dediğimiz o kutlu neslin tebliğ ve cihad aşkı ile Efendimiz'in (sas) vefatının hemen ardından dünyanın dört bir tarafına dağılmaları, hayatları ile muhataplarına imanın mesajlarını duyurdukları gibi, şu anda da var olan kabir ve makamları ile de aynı hizmeti halen devam ettirmeleridir. Meselâ, sahâbeye ait kabirlere gittiğinizde oralarda çok farklı bir havaya şahit olursunuz. Bugün Çorum'da bulunan Hıdırlık mevkine gidince de durum aynıdır. Eğer daha önce Bakî Kabristanlığı'na gitmişseniz, hemen aklınıza gelecek olan, oranın kokusu olacak, yok eğer daha gidememişseniz orada farklı bir manevi havanın olduğunu hemen itiraf edeceksinizdir. Çünkü Allah onlara farklı bir tat, farklı bir hava ve iklim nasip etmiştir.[10]

[8] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 910; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 41, 42; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 287.

[9] İmam-zâde Esad Efendi, *Feth-i Kostantiniyye*, s. 19.

[10] Şehitlerin kendilerine has bu kokularının nasıl olduğunu anlayabileceğimiz bir örnek verelim: Yıllar sonra Peygamberimiz ashâbıyla bir sefer dönüşü Safrâ mevkiinden geçiyorlardı. O anda askerlerden biri: "Yâ Resûlullah, çok güzel bir koku duyuyorum, acaba nedir?" diye sordu. Peygamberimiz (sas): *"Burada Ebû Muâviye'nin [Ubeyde bin Hâris] kabri vardır. Bu, onun kabrinden yayılan kokudur. Şehitlerin kendine özgü bir kokuları vardır, siz de onu hissettiniz!"* buyurdu. İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 548; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 141.

O ihlas ve aşk kahramanları, öyle büyük bir sevdanın peşine düştüler ki Medine'de Mekke'de; Hz. İbrahim'in şehrinde, Efendimiz'in (sas) şehrinde, Kâbe'nin yanı başında, Ravza-ı Mutahhara'da ölmek dururken, atlarına binerek ya da Yayan Dede gibi, yayan bir halde evlerinden çıktılar ve bir daha da dönemeden i'la-ı kelimetullah sancağını dünyanın dört bir tarafına taşıdılar. Bugün nereye giderseniz gidin, dünyanın hangi bölgesine varırsanız varın, sizi orada bir sahâbî efendimiz, ya kabri ile ya makamı ile ya da oraya bıraktığı farklı bir iz ile karşılayacaktır. Anadolu'nun dört bir tarafı böyledir; Adıyaman'da Safvan b. Muattal kabri ile, Kıbrıs'ta Ümmü Haram validemiz ile, İstanbul'da Ebû Eyyüb el-Ensârî ve Ebû Şeybe el-Hudrî ile, Mersin'de Mikdâd b. Amr makamı ile, Bartın'da Ebû'd-Derda makamı ile, Siirt'te Abdurrahman b. Avf makamı ile...

Çıkın Anadolu'dan Azerbeycan'a, Ermenistan'a doğru gidin; Abdullah b. Şübeyl ile Ebû Mihcen es-Sekafî ile sizi karşılasın. Gidin ta Semerkant'a, Özbekistan'a Hz. Hasan'ın süt kardeşi, Efendimiz'in (sas) amcasının oğlu Kusem b. Abbas sizi ağırlasın. Özbekler, ona *Şah-ı Zind* diyorlar; Yaşayan Sultan ne kadar doğru değil mi? [11] Sizi daha daha ötelere götüreyim, Çin'e Guanzo'da,[12] dayı tarafından Hz. Peygamber'e (sas) akraba olan Vehb b. Ebî Kebşe [13] ile sizi selamlasın.

İşte sahâbe dediğimiz nesil böyle bir nesildir, Allah onlardan ebeden razı olsun. İnsanlık onlara çok şey borçlu, hele biz hele *Anadolu* insanı olarak biz... Düşünebiliyor musunuz; onlar gelmeselerdi; Hicri 17'de *el-Cezire* fetihleri ile biz sahâbe ile dolayısı ile imanla tanışmasaydık ne olurdu halimiz... Kimimiz Zerdüşt olarak, kimimiz Şaman olarak, kimimiz Hıristiyan olarak ölüp giderdik. Sahâbe olmasaydı bu topraklar 250 sene süren Selçuklu Medeniyetini kurabilir miydi? 600 yıllık Osmanlı medeniyeti diye bir şey olur muydu? Eğer Anadolu İyad b. Ganem'in atı ile, Ebû Ubeyde b. Cer-

[11] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 307.

[12] Çin'in güneyinde bulunan bir şehirdir. Eski adı Kanton'dur. Guangdong eyaletinin yönetim merkezidir. Çin'deki en büyük ve en eski şehirlerden biridir. Medine ile arasındaki mesafe 12.000 km. civarındadır. Daha o günlerde sahâbenin ayak izlerinin orada bulunması gerçekten çok önemli bir hadisedir.

[13] Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 541, 542.

rah'ın sesi ile, Safvan b. Muattal'ın nefesi ile, Habib b. Mesleme'nin sedası ile, Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin aşkı ile, Ümmü Haram'ın sevdası ile tanışmasaydı; tarih Alpaslanları, Selahaddin-i Eyyübîleri, Kılıçarslanları, Fatihleri, Yavuzları, Kanunileri yazar mıydı? Bizim çok ama çok borcumuz var onlara...

Hz. Ali ne diyordu: *"Bana bir harf öğretinin 40 yıl kölesi olurum"* [14] değil mi? Bir harf öğretene 40 yıl köle olunur, el-hak bu söze hiçbir şekilde itiraz edilmez. Ya bize imanı, İslâm'ı, Kur'ân'ı, Efendimiz'i (sas) öğretenlere ne olmalıyız? 400 yıl köle olsak, yeri değil midir? Ne olacağımızı bilmiyorum, ama onlara karşı çok borcumuz olduğu muhakkaktır, bundan dolayı duamız şu olsun ki: *"Allah bize bu borcu ödeyebilecek liyakat, ehliyet, aşk, sevda ve hepsinden önemlisi ihlâs versin. Aşkları aşklarımız olsun ki onlar gibi sorumluluklarımızı yerine getirebilelim."*

İşte şimdi bu sorumluluğun ne olduğunu öğreneceğimiz bir isme misafir olacağız. Çorumluların Kereb-i Gazi dediği, çok fazla tanımadığımız, farklı bir sahâbî, farklı bir asker, farklı bir şahsiyet olan Amr b. Ma'dîkerib'i anlamaya, onun hayat defterinin sayfalarını çevirmeye çalışacağız.

Amr b. Ma'dîkerib Kimdir?

Amr b. Ma'dîkerib, aslen Yemenlidir. Yemen'in meşhur kabilelerinden Mezhic kabilesinin Zübeyd koluna mensuptur.[15] Kabilesinin reisi olan, çok sevilen, sayılan ve otoritesi ile bilinen biridir. Kimin dayısıdır biliyor musunuz? Yeğenin üzerinden nasıl biri olduğunu daha iyi anlayacağız. Bugün hangi tefsir, hadis, fıkıh, kıraat, kelam kitabını açsanız adını çokça duyacağınız Tabiîn neslinin meşhur imamlarından biri Mesrûk b. Ecda'nın ismine rastlarsınız.[16] İşte Amr b. Ma'dîkerib böyle bir âlimin, fakîhin öz dayısıdır.[17]

[14] Bu sözün Hz. Ali'ye nispeti kesin değildir. Aynı manayı çağrıştıran bazı hadislerde kitaplarımızda mevcuttur. Bkz. Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, VIII, 112; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XVIII, 352.

[15] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 261; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1360; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 261; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 279.

[16] Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 178-187.

[17] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 24.

Doğum tarihi konusunda ihtilaflar var, kimilerine göre Miladî 530, kimilerine göre 504; bu tarihlerden hangi birini tercih edersek, edelim, İslâm geldiği zaman yaşlı sayılabilecek bir yaşta olduğu anlaşılır. Uzunca bir ömür yaşamış, 120 belki 140 yıl, bu uzun ömrüne rağmen atın üzerinden hiç inmemiş, hayatının sonuna kadar da savaş meydanlarında olmuştur.[18]

Hicretin 10. yılına kadar kabilesinin içerisindendir Amr; o günler *Yemen*'e gidip gelen elçilerden bu son dine ait bazı şeyler duymuş, Efendimiz'e (sas) dair bazı bilgilere vakıf olmuştu. O günlerde Efendimiz (sas) Hâlid b. Saîd'in askeri, Hz. Ali'nin ise idari rehberliğinde bir seriye Yemen'e gönderilmişti. [19] Bu seriye/birlik, Amr b. Ma'dîkerib'in kabilesinin yakınlarına geldiğinde, Amr kabilesine dedi ki: "Siz durun, ben onların önüne çıkayım, kendimi tanıtayım; muhakkak Araplar benim adımı duyunca korkarlar, onlar da korkup giderler." Amr, daha Müslümanları tanımıyor, dediği gibi yapıyor; Hz. Hâlid b. Saîd'in ve Hz. Ali'nin karşısına geçiyor: "Ey Yabancılar! Ben Ebû Sevr'im!" Künyesini öne çıkararak konuşuyor, sevr biliyorsunuz öküz demektir. Araplar, kendilerini bazen yırtıcı, güçlü, kuvvetli hayvan isimleri ile künyeler, çocuklarına da böyle isimler verirlerdi. Bunun amacı, düşmana korku vermekti. [20] İşte Amr da kendisini Ebû Sevr diye künyelemiş, şimdi İslâm askerlerinin karşısında kendisini tanıtarak, onları korkutmak istiyor. Devam ediyor sözlerine: "Ben şöyle biriyim, size şunu yaparım, bunu yaparım; karşıma çıkmayın ve dönüp gidin!" diye devam ediyor. Amr, böyle konuştuğunda, karşısındakilerin korkacağını zannetmişti. Amr'ın sözleri bitince Hâlid ile Ali birbirleri ile tartışmaya başladılar; Hâlid diyordu ki: "Bu adamı bana bırak!" Ali diyordu ki: "Hayır sen bana bırak!" Amr, baktı ki bu adamlar sıradan adamlar değil, tanıdığı hiçbir Arap'a benzemiyorlar, işin farklı olduğunu görünce, kendisi savaşmaktan vazgeçti ve içerisinde Müslümanlara ve Efendimiz'e (sas) olan merakı iyice arttı. [21]

[18] Yaşı konusunda söylenenleri görmek için bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1362, 1363.

[19] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, III, 1079.

[20] Bu meseleyi şu rivayet üzerinden daha iyi anlarız: Ebû Dükayş'a soruluyor: "Niçin çocuklarınıza kurt, köpek gibi çirkin isimler veriyorsunuz da kölelerinize, Merzûk (Rızıklanmış), Ribh (Kâr, kazanç) gibi ma'kul isimler veriyorsunuz?" Bu soruya Ebû Dükayş şöyle cevap verir: "Biz çocuklarımıza düşmanlarımız için, kölelerimize de kendimiz için isimler veririz." Âlûsî, *Bülûğu'l-Ereb*, III, 193.

[21] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 262; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1360; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 281.

Medine'ye Gidişi ve Müslüman Oluşu

O günlerde Müslüman olan Ferve b. Müseyk'i, Efendimiz (sas) *Yemen*'in valisi olarak atamıştı.[22] Amr, İslâm'a dair bazı şeyler duyunca ve yüreğinde, aklında onlara karşı merak daha fazla olunca, kabilesinin liderlerinden ve önemli isimlerinden Kays b. Mekşûh'a: "Gel beraberce Medine'ye gidelim, peygamberlik iddiasında bulunan Muhammed ile tanışalım, sen akıllı bir adamsın, onun gerçekten peygamber mi yoksa yalancı biri mi bunu iyi anlarsın" demiş; ancak Kays buna karşı çıkmış, kendisi gitmek istemediği gibi, Amr'ı da engellemeye çalışmış hatta gitmemesi konusunda onu uyarmıştır. Ancak Amr b. Ma'dîkerib, bir kere kafasına koymuştur Medine'ye gitmeyi... Allah ona hidayet nasip edecek ya; bakın bir sene gecikse sahâbî olma şerefini yitirecekti, ama Allah ona bu şerefi tattıracaktı. Amr, daha fazla gecikmeden kabilesinden 10 kişi ile yola çıkmış, Medine'ye varmış; aslen Yemenli olan bu yönü ile de hemşerisi sayılan Hazrec'in liderlerinden Sa'd b. Ubâde'nin evini sormuş ve ona misafir olmuştu. Tanınan biri olduğu için Sa'd, onu çok iyi ağırlamış, bir müddet evinde istirahat ettirdikten sonra Efendimiz'in (sas) huzuruna onu götürmüştü.[23]

O Medine'de gezerken insanlar hayran hayran ona bakıyorlardı. Çünkü çok dehşet bir fiziği vardı Amr'ın... Hatta Hz. Ömer biliyorsunuz, ashâbın en cüsselilerinden biriydi, Hz. Ömer bile Amr'ı görünce: *"Sübhanallah, bizi ve Amr'ı yaratan Rabbimize hamd olsun"* [24] diyerek onun fiziğine karşı hayranlığını dile getirmişti. Kabilesinin adamları ile Efendimiz'in (sas) huzuruna girince, Efendimiz (sas) kabile liderlerini özel bir ihtiram ile karşıladığı gibi Amr'ı da böyle karşıladı, ona İslâm'a ait bazı şeyler anlattı ve orada Amr, yanındakilerle beraber iman ettiler.[25]

Böylece Amr b. Ma'dîkerib, bizzat Resûlullah'ın (sas) vesilesi ile iman şerbetini içti. Amr, Müslüman olduktan sonra bir müddet Medine'de kaldı.

[22] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 262.
[23] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 262; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1360.
[24] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 262; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 279.
[25] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 262; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1360; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 261; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 279, 280.

O günler Efendimiz'in (sas) Veda Haccı için hazırlandığı günlerdi. Sahâbe o hazırlık günlerinde, bazen Efendimiz'e (sas) hac ile alakalı sorular sorarlardı. Bir gün Amr da Efendimiz'e (sas), câhiliye döneminde yapılan haccı hatırlatarak, o günlerden kalan telbiyeyi okuyarak, işin doğrusunu öğrenmek istemiş; Efendimiz (sas) de hem İslamî dönemin haccını hem telbiyesini Amr'a öğretmiştir. Bugün hadis kitaplarımızda Amr'ın aktardığı en önemli rivayet de budur. [26]

Başlayan Yeni Hayat

Amr b. Ma'dîkerib Müslüman olduktan sonra, Efendimiz (sas), onu kabilesinin lideri olarak bıraktı; ancak bölge valisi Ferve b. Müseyk'e itaat etmesini ona söyledi. İşte tam burada Amr için büyük bir imtihan başlayacaktı. Yaşı 80-90'a dayanmış ve şimdilere kadar hiç kimselere itaat etmemiş birine, Efendimiz (sas) İslâm'dan önce asla bir araya gelmesi mümkün olmayan bu iki isimden birine itaati emrediyordu. Amr b. Ma'dîkerib, hiçbir şey demeden Efendimiz'in (sas) huzurundan ayrılıyor, birkaç günlük Medine seyahatinden sonra Yemen'e, kabilesinin yanına dönüyordu.

Şimdi bu baş olma belası, lider olma sevdası bir insanın başına neler açar bunun en acı örneklerinden birine Amr'ın hayatının üzerinden şahit olacağız. Özellikle sahâbenin rehberiyetinin beşeriyetlerinde olduğunu unutmadan bu örneği anlamaya çalışacağız. Sahâbeyi sahâbe yapan da bu idi zaten... Onlar her hususiyetleri ile beşerdiler, beşer gibi davrandılar, bazen hatalar ettiler, bazen yanlışlar yaptılar, ama buna rağmen örnek, önder ve rehber oldular. İşte Amr b. Ma'dîkerib bize buna dair bakın neler söyleyecek.

Müslüman olup kabilesinin içerisine dönünce bir türlü vali Ferve'ye itaat edemedi. "Ben ki kabilemin lideriyim, ben ki şöyleyim, böyleyim, nasıl bu adama itaat ederim" gibi bizim dünyamızda çokça kullandığımız cümleleri kullanarak Ferve'ye karşı durdu.[27] Resûlullah (sas): **"Başınızda Habeş-**

[26] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 266; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1362; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 280.
[27] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 262.

li bir köle bile olsa ona itaat edin" [28] demesine rağmen, Amr bunu bir türlü nefsine yediremedi. O günler Efendimiz (sas) vefat etti ve Hz. Ebû Bekir halife oldu.

Malum olduğu üzare Hz. Ebû Bekir'in halifeliğine işin bidayetinde birçok bölgede çok karşı gelindi. Karşı gelinen yerlerden biri de Yemen'di. Orada o günler Esved el-Ansî isminde peygamberlik iddiasında bulunan yalancı biri ortaya çıkmıştı. Bu yalancı adam, kendisine taraftar toplamak için her vesileyi zorluyordu. O öğrenmişti ki Amr Müslüman olmuş; ama vali Ferve ile sıkıntıları var. Hemen bu vesileyi ve zaafiyeti kullanarak, Amr ile görüşmüş ve Amr'a demişti ki: "Bana destek ol, seni Mezhic emirliğine, valiliğine getireyim." O günlerde içinde böyle bir zaafiyeti olan Amr, bu teklifi kabul etmiş ve ne yazık ki işin başında Hz. Ebû Bekir'e karşı, sırf içindeki o zaafiyetten dolayı baş kaldırmıştı.[29] O halini şöyle bir şiir ile ortaya koymuştu:

En kötü iktidar olarak gördük Ferve'nin iktidarını,
Sanki o burnu pislik kokusu almış bir eşek!
Sen Ebû Umayr'ı (Ferve'yi) gördüğün zaman,
Acaiplikler görürsün pislikten ve ihanetten oluşan... [30]

Bakın bu tavır, dünyevi bir hesabın, sahâbî bile olsa insanı hangi noktaya getireceğinin ibretvari bir örneğidir. *Yemen*'de bu hareketlilik olunca Hz. Ebû Bekir, buraya yine Hâlid b. Saîd komutasında bir ordu gönderdi. Hâlid'e giderken Hz. Ebû Bekir, Efendimiz'in (sas) dediği önemli bir sözü hatırlatacaktı. Neydi o söz? Bir beldenin Dârü'l-İslâm mı Dârü'l-Harp mi olduğunu da anlayabileceğimiz nebevi bir beyan... Demişti ki Efendimiz: **"Bir şehre girdiğin zaman namaz vaktini bekle! Ezanı duyarsan bil ki orası Müslüman memleketidir. Kimselere karışma! Ezanı duymazsan saldırıp, onları esir olarak alabilirsin."** [31] Bir memleketin İslâm memleketi olup, olmadığının en temel nişanesinin ne olduğunu beyan ediyordu Efendimiz... Hâlid b. Saîd bu uyarıyı alarak Yemen'e, Amr'ın kabilesine gitti, bekledi ezan sesini duya-

[28] Buhârî, *Ahkâm*, 4; İbn Mâce, *Cihad*, 39.
[29] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 262; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1360.
[30] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 263.
[31] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1361.

mayınca saldırdı. Böylece İslâm ordusu Yemen'deki bu hareketi bastırdı ve içlerinde Amr'ın da bulunduğu birçok insanı esir olarak ele geçirdiler. Amr b. Ma'dîkerib bu hadise sonrası çok pişman oldu, yaptığının ne kadar hatalı bir şey olduğunu anladı ve komutan Hâlid'e, kendisinin çok değer verdiği daha sonraları da bazı hadiselerden dolayı adından söz ettirecek bir kılıç olan Samsâme adlı kılıcını hediye etti.[32] Çok iyi de bir şair olan Amr, pişmanlığını dile getiren bazı şiirler de okudu.[33] Hâlid b. Saîd, onun hediyesini kabul etti ve onu serbest bıraktı. Amr, yaptığı hatanın büyüklüğünün altında ezildi, vicdan azabına daha fazla dayanamadan, gidip Hz. Ebû Bekir'in komutanlarından Muhacir b. Ebî Ümeyye'ye teslim oldu ve halife Ebû Bekir'in huzuruna gitmek istediğini söyledi. Muhacir b. Ebî Ümeyye onu Hz. Ebû Bekir'e gönderdi. Hz. Ebû Bekir'in karşısında suçunu itiraf eden ve tevbe ettiğini belirten Amr'ı, Hz. Ebû Bekir affetti ve onu serbest bıraktı.[34] O da tekrar *Yemen*'e kabilesinin yanına döndü. Döndü dönmesine ama Amr, büyük bir ızdırap ile yaptığı yanlış altında eziliyordu.[35]

Sahâbice Tevbe

Sahâbe hatasız bir nesil değil, günahsız bir nesil değil, melek bir nesil değil; sahâbe hatada ısrar etmeyen bir nesil, hata yapar yapmaz pişman olup o pişmanlık altında inleyen bir nesil, hatasının düzeyi ne ise, keffaretini de onunla ödeyen bir nesil...

Hatası, yanlışı, günahı ne ise, nasıl yapmışsa, istiğfarını, keffaretini, tevbesini de aynı cinsten ödemeye çalışan bir nesil... Nasıl? Size bir örnek vereyim ki bu önemli alan daha iyi anlaşılsın. Sahâbî Hz. Ebû Zer ile Peygamber Mescidi'nin Müezzini Hz. Bilâl'i çok iyi tanıyorsunuz! İkisi de büyük, ikisi de dev kamet, ikisi de bambaşka sahâbîler; Allah ikisinden de ebeden

[32] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1361; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 261.

[33] Söylediği şiirde şunları söylüyordu: *"Bu armağanı ben, dostun kızgınlığını gidermek için vermedim; armağanlar, cömert kimselere verilir. Ne ben dosta, ne de dost bana ihanet etmiştir; benim dostlarımla ve nedimlerimle halim bu şekildedir. Ben bu kılıcı, Kureyş'ten cömert birine hediye ettim; o bununla sevindi ve kendisini hasis kimselerden korudu."* Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 141.

[34] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1361; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 261.

[35] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1361; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 261.

razı olsun. Birbirlerini çok seviyorlar; ama nasıl olmuşsa bir gün aralarında bir tartışma olmuş, iş biraz uzayınca, Hz. Ebû Zer sinirlenmiş, o gadap haliyle: *"Uskut Ye'bne's-Sevda/ Sus Ey Siyah Kadının oğlu!"* demiş. Hz. Bilâl, bu sözden çok rencide olmuş, bir şeyde dememiş Ebû Zer'e; karşılık vermemiş, ama kırık kalbini onarmak için Efendimiz'in (sas) huzuruna gitmiş ve: "Ya Resûlullah! Ebû Zer ile aramızda şöyle şöyle bir tartışma oldu, o tartışma anında Ebû Zer bana: 'Sus Ey Siyah Kadının oğlu!' dedi" diyerek başından geçenleri anlatmış. Efendimiz (sas) bu sözden o kadar rahatsız olmuş ki çok sevdiği Ebû Zer'i hemen çağırtmış, çok sert bir uslup ile: **"Ey Ebû Zer! Senden halen câhiliye kokusu geliyor"** demiştir. [36] Ebû Zer yaptığı işin ne kadar yanlış olduğunu anlamıştır, anında hiçbir savunmaya girmeden, "İşte o beni kızdırdı, kızgınlık halinde söyledim falan" demeden Hz. Bilâl'den özür dileyecektir. Ama özrü en az işlediği hata kadar olmalı, hata nasıl işlenmişse, özürde öyle söylenmelidir. Hep böyle yapmıştır sahâbe, bunun onlarca örneği vardır. İşte o örneklerden birini anlamaya çalışıyoruz...

Hz. Ebû Zer, Efendimiz'in (sas) huzurundan ayrılınca hemen Hz. Bilâl'in evine gitmiş, başını Bilâl'in kapısının eşiğine koymuş: *"Ey Bilâl! Seni ve Resûlullah'ı kızdıran o sözü söyleyen bu ağza, ayağın ile basmadan başımı eşiğinden kaldırmayacağım"* demiştir. Bilâl: "Tamam, affettim, ne olur kalk" demesine rağmen, Ebû Zer: "Vallahi, Bilâl ayağın ile ağzıma basmadıkça, bu baş oradan kalkmaz!" diyecektir. Bilâl bakacak ki Ebû Zer'i kaldırmak mümkün değil, yavaşça ayağı ile ağzına dokunacak, o baş, o eşikten öyle kalkacak... [37] İşte özür budur, işte sahâbîce tevbe, istiğfar, hatanın telafisi budur.

Amr b. Ma'dîkerib'in Tevbesi

Amr b. Ma'dîkerib de bir hata etmiş; nefsine uymuş, valiye itaat etmemek için irtidat etmiş, sonra yeniden imana dönmüş, şimdi o hatanın telafisini, dikkat edin o günden sonra tam 11 yıl boyunca, cihad meydanlarında, atının üzerinden inmeyerek ödeyecektir. Atının üzerinden indiği günde ruhunu Rahman'a teslim edecektir. Sahâbîce tevbe, sahâbîce istiğfar...

[36] Buhârî, *İman*, 22; *Itk*, 15; *Edeb*, 44; Müslim, *Eymân*, 10; Kastalânî, *İrşadü's-Sârî*, I, 113.
[37] Buhârî, *İman*, 22; *Itk*, 15; *Edeb*, 44; Müslim, *Eymân*, 10; Kastalânî, *İrşadü's-Sârî*, I, 113.

Amr b. Ma'dîkerib, dönüp Yemen'e geldiği günler, duyuyor ki Halife Hz. Ebû Bekir, Bizans'a karşı büyük bir ordu gönderecek. O günler 90-100 yaşına merdiven dayamıştır; hemen Yemen'den Medine'ye gelecek, Hz. Ebû Bekir'den izin alarak Ebû Ubeyde b. Cerrah komutasındaki orduya katılacak ve döneminin Bedir'i sayılan Yermûk savaşında bulunacaktır. [38] Şair olduğu için diliyle, mücahit olduğu için bileği ile o gün Yermûk meydanında tabir câiz ise destan üzerine destan yazacaktır.

Mâlik b. Abdullah el-Has'ami isimlî şahit naklediyor: *"Yermûk* günü meydanda kahramanca savaşan iri yarı bir Müslüman asker gördüm. Kim çıkıyordu ise karşısına bir pehlivan gibi onu yere deviriyor, bir başkasını karşısına alıyordu. Hayran, hayran onu dakikalarca seyrettim. Kim olduğunu çok merak etmiştim, sonra yanımdakilere sordum: 'Şu pehlivanı tanıyan var mı?' Biri cevap verdi: 'Evet, o Yemenli Amr b. Ma'dîkerib'dir. O Arabın Cengâveri Amr'dır."[39] İşte onun Yermûk'taki hali böyledir. O, o gün, o meydanda bir gözünü Allah (cc) yolunda kurban olarak verecektir. [40]Âdeta, bir an olsun Hak'tan ayrılan gözlerinden birini, o gün *Yermûk* meydanında Hak adına keffaret olarak feda edecektir. Artık Amr, gazidir; yani Çorumluların ifadesi Kereb-i Gazi'dir.

Kadisiye Meydanında

Yermûk'tan sonra biz onu İran ile yapılan büyük savaş Kadisiye'de görüyoruz. Hz. Ömer, Yermûk savaşında Amr b. Ma'dîkerib'in ve Tüleyha b. Huveylid'in askeri anlamdaki kabiliyetlerinden haberdar olunca, Kadisiye Savaşı için onları komutan Sa'd b. Ebî Vakkas'a gönderdi. Onlarla beraber bir mektup da yazdı. Halife Ömer, komutan Sa'd'a diyordu ki: *"Sana iki bin kişiye bedel iki adam gönderiyorum. Onlar Amr b. Ma'dîkerib ve Tüleyha b. Huveylid'dir. Sen onları savaşta kullan, onlarla istişare et ve onlara görev ve sorumluluk yükle!"* [41]

[38] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1360; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 262; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 280.
[39] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1360.
[40] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1360.
[41] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1361.

Hz. Ömer'in bu sözü, Amr b. Ma'dîkerib'i anlamamız açısından çok önemlidir değil mi? *"Bin kişiye bedel bir asker"* bulunduğu yerde bin kişinin yapacağı işi yapacak bir asker, bu ne güzel ve ne kadar mühim bir ifadedir... Onlar gelip, Sa'd b. Ebî Vakkas'ın askerleri arasına dahil olunca, Sa'd onları güzellikle karşıladı. 100'u aşkın yaşı ile Amr'ı ordusunun elçisi olarak edindi. Bir ara Sa'd, onu birkaç sahâbî ile birlikte İran tarafının komutanı olan Rüstem-i Zâl'a gönderdi. Müslüman elçiler, İranlı komutan ile bazı meseleleri konuştular, söz artık öyle bir noktaya gelmişti ki orada Müslümanların zafer inancına dair bir şeyler söylenmeliydi. İşte o noktada Amr söz aldı ve dedi ki: *"Ey Rüstem! Ne dersen de! Vallahi bizim iman ettiğimiz peygamberimiz sizin topraklarınızı bize vaat etti. Biz bu toprakların hâkimi olacağız inşallah!"* [42]Amr'ın bu sözüne karşı Rüstem kahkaha atarak cevap verdi. Yanındaki askerlere: "Bana bir avuç toprak verin" dedi. Askerler bir avuç toprak Rüstem'e verdiler. Rüstem o toprağı Amr'a doğru savurarak, alaycı bir ifade ile: "İşte size vereceğimiz toprak sadece budur" dedi. O anda Amr, hemen yere savrulan toprağı topladı, cübbesini çıkardı, o toprağı cübbesinin içerisine koydu. Herkes şaşkın şaşkın Amr'ın ne yaptığına bakıyordu. Arkadaşları bile anlamamıştı Amr'ın ne yapmaya çalıştığını? Rüstem sordu: "Sen ne yapıyorsun?" Amr'ın cevabı şu oluyordu: *"Bu bir avuç toprağı ben uğurlu saydım. Bunu arkadaki askerlerimize bir müjde olarak götüreceğim ve diyeceğim ki: "Ey İslâm Askerleri! Sasanilerin komutanı Rüstem bu bir avuç toprağı size kendisi gönderdi, gerisini ise siz kılıçlarınız ile alacaksınız."* Rüstem bu sözler üzerine çılgına döndü: "Eğer elçi olmasaydınız bu sözlerinizden dolayı hepinizi şimdi kılıçtan geçirirdim, çıkın gidin, aramızdaki sözcü/hakem bu andan sonra sadece kılıçlardır" dedi. [43]

Bu konuşmalardan sonra savaş kaçınılmaz oldu. İran'ın Sasanî ordusu 120.000 kişi ile Kadisiye meydanına geldi.[44] Fillerle donatılmış ordu, görenlerin ödünü koparıyordu. Müslüman askerlerin atları fillerden korkmuş, ürkmüşlerdi. Çünkü ilk kez böyle bir düşman ordu ile karşılaşıyorlardı. Tablo insanın kanını donduracak nitelikte idi. İşte o anlarda Amr diliyle

[42] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 293.
[43] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 293-294.
[44] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 294.

Müslüman askerlerin karşısında, onları coşturacak, korkularını cesarete çevirecek şiirler okuyor, konuşmalar yapıyordu. Askerlere diyordu ki: *"Ey İslâm Mücahitleri! Onlardan korkmayın ne sayıları ne filleri sizi ürkütmesin. Biz Peygamberimiz'in vaadi ile onlara galip geleceğiz ve onları yeneceğiz. Size düşen onların askerlerinin peşine düşmeniz ve başlarını gövdelerinden ayırmadıkça da peşlerini bırakmamanızdır."*[45] Amr, bu sözleri söylerken, Sasanî tarafından bir asker öne doğru çıktı ve Amr'a doğru bir ok attı. Amr kendini korudu ve o oku atan İranlı askerin peşine düştü. Ustaca atını sürerek onu yakaladı, başını gövdesinden ayırarak, getirip Müslüman askerlerin önüne attı ve dedi ki: "İşte böyle yapacaksınız!" Onun bu hali askerleri daha da cesaretlendirdi ve savaş bütün şiddeti ile başladı.[46] Savaş meydanında Amr'ın yaptığı ilk iş, filleri hedef almaktı. Fillerin hortumlarını keserek onlardan birkaçını öldürünce diğerleri de ürktü, sonra Allah onun ve onun gibi mücahitlerin ve tabi ki Ebû Mihcen es-Sekafî gibi yiğitlerin vesilesi ile Sasanî ordusunu yerle bir etti. Sasanî ordusunun komutanı olan Rüstem de öldürüldü, onu öldürenlerin arasında Amr'ın ismi de zikredildir. [47] *Kadisiye*'nin meydanı o gün çok farklı şeylere şahit olacaktı. Savaş Müslümanların galibiyeti ile sonuçlandı, böylece İran'ın kapıları da İslâm'a açıldı. Kadisiye'den sonra Amr'ı, Hz. Ömer'in huzurunda görüyoruz, o savaşı en ince detaylarına kadar halifeye anlatmış, yaptığı kahramanlıktan dolayı da Hz. Ömer'den takdir ve taltif duymuştur. [48]

Hz. Ömer'in Huzurunda

Kadisiye'nin fethinden sonra Amr b. Ma'dîkerib, Ömer b. el-Hattab'ın yanına geldi. Hz. Ömer, ondan Sa'd'ı ve halkın ondan razı olup olmadığını sordu. Bunun üzerine Amr şunları söyledi: *"Ben onu, karınca gibi halka para toplar, çocuğuna düşkün şefkatli bir anne gibi onlara şefkatli, kanaatında/çadırında bedevi Arap gibi, vergi toplamasında Nebatlı gibi, ganimetleri eşit taksim eder, adaletle hüküm verir ve savaşta iyi ok atar bir halde bıraktım."* Onun bu

[45] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 294.
[46] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 294.
[47] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 263, 264.
[48] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 317.

cevabını dinleyen ve daha önce de Sa'd'ın Amr'ı öven mektubunu okuyan Ömer: "Sanki sizler birbirinizi övdünüz" dedi. Bunun üzerine Amr: *"Hayır Ey Mü'minlerin Emiri! Ben ancak bildiğimi açıkça anlattım"* dedi.[49]

Hz. Ömer daha sonra: "Ey Amr! Bana savaşı anlat!" dedi. Amr şunları söyledi: "Onu içen kimseye tadı acıdır; kim savaşta sabrederse adı kalır; kim zaaf gösterirse yok olur." Ömer: "Bana silahtan haber ver" diye sorunca Amr: "Ey Mü'minlerin Emiri! Hangisini istiyorsan sor" deyince Ömer: "Mızrağı anlat" dedi. Amr: "Süngü senin kardeşindir; bazen sana ihanet edebilir" diye cevap verdi. Ömer: "Oku anlat" deyince Amr: "Ölümlerin elçileridir; hata da eder, isabet de eder" diye karşılık verdi. Ömer: "Kalkanı anlat" deyince Amr: "Bu siperin etrafında belalar dolaşır" diye cevaplandırdı. Ömer: "Zırhı anlat" deyince de Amr: "Süvariyi uğraştırır, yayayı yorar; ancak bu sağlam bir kaledir" cevabını verdi. Böylece şiir tadında bir sohbet ile Amr, bütün olan biteni Hz. Ömer'e anlattı ve ondan yaptıklarına karşı takdir gördü. [50]

Cepheden, Cepheye Koşan Bir Yiğit

Amr b. Ma'dîkerib, *Kadisiye*'den sonra yine cephededir. Biz onu İran cephesinde birçok savaşta ve en son *Nihavend* Savaşı'nda görüyoruz.[51] Sasanî Devleti, *Kadisiye*'deki mağlubiyetinin gidermek için çok büyük bir ordu ile Müslümanların üzerine saldırı hazırlıklarına girişir. Müslümanlar da bunu haber alınca Nu'mân b. Mukarrin komutasında büyük bir ordu ile onların karşısına çıkar. Ama İranlılar, bulundukları yerlerin önüne hendekler kazarak savunma savaşı yaparlar. Günler süren o kuşatma Müslümanları epey yorar. Daha sonra İslâm askerleri içerisindeki kahramanlar Ka'ka b. Amr, Amr b. Ma'dîkerib, Tüleyha b. Huveylid, Huzeyfe b. Yemân ve daha niceleri İranlıları hendekler dışına çıkmaya mecbur ederler. Onlar çıkınca savaşın seyri değişir, gerçi İslâm ordusunun komutanı Nu'mân b. Mukarrin şehit olur, ama şahsa değil davaya kitlenen o yiğitler, komutanlarının şehadetine rağmen savaşın galibi olurlar. [52]

[49] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 317; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1361.
[50] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 317.
[51] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 264; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1361.
[52] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1362.

O savaş sırasında Amr b. Ma'dîkerib de yaralanır. Yaşı 120'lere belki 140'lara merdiven dayamıştır. O yaşına rağmen cihad meydanlarında at koşturmuştur. En sonunda da Nihavend savaşında ağır bir şekilde yaralanmıştır. İslâm askerleri yaralı bir halde, sedyeye benzer bir şey ile onu alıp yola çıkmışlardır. Bugün İran'ın Rey şehrinin içerisinde olan Rûze kasabasına gelince orada, ordu konaklamıştır. Hareket vakti olunca askerler Amr'ı uyandırmak istediler, ama Amr ötelere çoktan kapı açmıştır, o anlarda uyandı ve gözünü kapattı, bir daha da gözünü açmadı; şehit olmuştu. Hanımı Ca'feriyye ve kızı da oradaydı; hanımı onun için bir şiir okudu ve sahâbe onu Rûze/Kirmanşah'ta defnetti.[53] Arabın cengâveri, uzunca bir ömrün son yıllarını Allah (cc) yolunda harcayarak, bu âleme çok derin izler bırakarak gitmişti. Allah kendisine rahmet etsin, bizi ondan ve onun gibi İslâm yolunda olan mücahidlerin ayak izlerinden ayırmasın.

Zatında unutma, yanılma olmayan Rabbü'l-Âlemin olan Rabbimiz, onun hayatını ve âleme bıraktığı izleri unutmadı ve 14 asır sonra bile unutturmadı, unutturmayacak da... Bugün Çorum'da onun adına nispet edilen kabir/makam bunun en önemli işaretidir. O veya Saâdet asrının başka bir yıldızı Çorum'da yatıyorsa, bize düşen, bu topraklara ekilen o tohumları zayi etmemek, onların buralara kadar getirdikleri risalet davasının mesajlarını, buralardan daha fazla ötelere taşımaktır.

Sahâbe'yi Yollara Düşüren Aşk, Aşkımız Olur mu?

Hepimizin uykularını kaçırması gereken bir bilgiyi sizlerle paylaşmak istiyorum. 1900'lü yılların başında *Afrika* kıtasının toplam nüfusu 300 milyondu. Bu nüfusun sadece yüzde üçünü Hıristiyanlar oluşturuyordu. 2010 yılında ise, o günden bugünlere gelince, aradan geçen 110 yılın ardından Afrika'nın nüfusu Bir milyar 13 milyon oldu. Peki, Hıristiyanların oranı ne kadara ulaştı? Yüzde 57! Evet yanlış duymadınız şu an Afrika'da 577 milyon Hıristiyan var?[54] Sahâbe bu bilgiye vakıf olsaydı, bilemem uyuyabilirler miydi? Bilmem bizim gibi birbirlerini yemeye vakitleri olur muydu? Yoksa

[53] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 365; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1363.

[54] Fügen Berktay-Emin Atasoy, "Dinler Coğrafyasına Küresel Bir Bakış", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, X, sayı: 18, Aralık 2007, s.18-44.

gecelerini, gündüzlerine katıp dünyanın dört bir tarafına risaletin mesajlarını mı duyururlardı?

Onların meseleyi ne kadar doğru anladıklarına dair size bir tablo aktarayım, sonra Hz. Amr'ın hayatının üzerinden alınması gereken mesajlara sözü getireyim.

Hicretin 5. yılı; Ahzab orduları oluşturulmuş, Akif'in Çanakkale için söylediği: *"Kimi Hindu kimi Yamyam kimi bilmem ne bela"* dediği gibi, Mekke Müşrikleri, Gatafanlılar, Hayber Yahudileri ve daha niceleri 10.000-12.000 kişilik büyük bir ordu ile Medine'ye doğru hareket etme hazırlığına girmişler... [55] Efendimiz (sas) sahâbe ile istişare ediyor, İranlı Selmân hendekler kazalım, düşmana hendeklerin yardımı ile savunma yapalım, diyor. Fikir kabul ediliyor ve başlanılıyor hendekler kazılmaya... Zor zamanlar, zor anlar; açlık diz boyu, günler geçmiş ve o nasırlaşan ellerin sahipleri bir şeyler yememiş, bir tarafta 12.000 kişilik bir ordu, arka tarafta ihanet içerisinde olan Benî Kurayza Yahudileri; Müslümanlar iki ateş arasında... Böyle zor bir tabloda hendeklerin orta bir yerinde koca bir kaya çıkmış... Sahâbe ne yapmışsa kaya yerinden oynamamış. Durum Efendimiz'e (sas) bildirilmiş... Efendimiz (sas) hemen o kayanın yanına gelmiş, eline, Selmân-ı Fârisî'nin elinde olan balyozu almış,[56] üç kez arka arkaya koca taşa balyozu indirmiş. Her seferinde kıvılcımlar semaya yükselmiş ve derken kaya paramparça olmuş. Sonra dönmüş Efendimiz (sas): **"Semaya yükselen kıvılcımları gördünüz mü?"** diye ashâbına sormuş. Sahâbe: "Gördük Ya Resûlullah" demişler! Efendimiz: **"Neydi o kıvılcımlar biliyor musunuz?"** diyor sormuş.. Onlar her zamanki edepleri ile "Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" derler. Efendimiz (sas) orada şöyle buyurur: **"O kıvılcımlar Kisra'nın Kayser'in, Yemen'in, yani Sasanîlerin ve Romalıların saraylarının sizlerin olacağının müjdeleridir."**[57] Rüyaya bakın rüyaya... Bu ne demek? Devrin iki süper gücü yakında sizin olacaktır demek... Karınları açlıktan iki büklüm olmuş sahâbeye böyle bir müjde veriliyor. Peki, bu müjdeye karşı sahâbe ne

[55] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 444; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 67.
[56] Taberî, *Târih*, III, 45.
[57] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXX, 625; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 230; Beyhâkî, *Delâil*, III, 417.

diyor? "O diyorsa doğrudur. Çünkü O Sâdiku'l-Masduk'tur. Söylediği her şey doğrulanandır." diyorlar.

Bir Kez Daha Menkıbe Yazmak İçin

Bu hadiseyi ve rivayeti onlarca kez okumuş, dinlemişizdir. Bizimle sahâbe nesli arasında bu rivayeti değerlendirme noktasındaki en temel fark nedir biliyor musunuz? Biz bu rivayeti dinleyince, o büyük insanların büyüklüklerini ikrar edip, buradan bize ne var, bize ne düşer diye hiçbir soruyu kendimize sormuyoruz. Ancak, sahâbe, tabiîn ve tebe-i tabiîn nesli bu ve buna benzer rivayetleri duyduklarında anında sordukları soru şu idi: "Efendimiz (sas) bize bir müjde verdi, önümüze gerçekleştirmek için bir hedef koydu. O halde ben bu hedefin gerçekleşmesi için ne yapabilirim?" İşte aramızdaki fark bu? Onlar bu tarz hedefleri duyunca şahlanıyor, biz duyunca uyuyoruz. Menkıbeler uyumak için değil, uyanmak için dinlenirdi; ama biz ne yazık ki böyle yapmıyoruz, yapmadığımız için de bir kez daha menkıbeler yazdıramıyoruz.

Uyanmak ve o güzel insanların yollarını yol olarak edinmek için, onların rehberliğinde yürümek için, Amr b. Ma'dîkerib'in hayatının üzerinden çok mesajlar alınabilir de özellikle o, bize bu bahis vesilesi ile şu beş önemli alan için mesajlar verdi. Nedir bu alanlar?

1- İhlâsın Derinliği ve Bereket
2- Davet Aşkı ve Temsiliyet
3- Zaafiyetlerin Tehlikesi ve Felaket
4- Hatayı Savunmama ve Keffaret
5- Davanın Kutsiyeti ve Şahsiyet

Allah bu mesajları buralarda bırakmasın. Hepimize anlamayı ve yaşamayı nasip etsin.

Bu bahsi bir hadis ile noktalamak istiyorum. Tirmizî'nin *Menâkıb* babında geçen bir hadisinde Efendimiz (sas) buyurur ki: **"Ashâbımdan biri bir beldede vefat ederse, kıyamet günü onlar için bir komutan ve aydınlık saçan bir rehber olarak diriltilir."**[58]

[58] Tirmizî, *Menâkıb*, 132.

İnşallah, Anadolu'nun dört bir tarafında var olan sahâbi efendilerimiz, kıyamet günü bizlerin komutanları ve rehberleri olurlar. Duamız şu olsun ki: Allah o gün onların arkasında yürüyebilecek yüzleri hepimize nasip etsin. Başta Efendimiz (sas) ve ashâbın büyükleri olmak üzere, tüm sahâbeye ve Amr b. Ma'dîkerib'e bizleri cennette komşu eylesin.

AMR B. MA'DÎKERİB'İN HAYATINDAN MESAJLAR

- İhlâsını her gün biraz daha derinleştir ve yenile! Bu alanın kahramanları olan sahâbeyi hiçbir zaman unutma! İhlâs amellerin hem kabul olunma vesilesi hem bereketidir. İşinin başına ihlâsı koy ki neticede sevinebilesin.
- Davet ve tebliğ senin aslî ve ulvî bir vazifendir. Tebliğ edebilmen için önce temsil etmen gerekir. Hakkı ile temsiliyet zaten sana bu aşkı kazandıracaktır. Davanı kendine aşk olarak edin ki son nefesine kadar diriltme adına gayret ortaya koyabilesin.
- Zaafiyetler beşer olmanın bir gereğidir. Tehlikeli olan, bu zaafiyetleri doğru bir muhasebe ile ortaya koyup, gereken tedbiri almamaktır. Var olan hastalıklarını tespit edip iyice kontrol altına al ki felakete sürüklenmeyesin.
- Hata eder etmez, beşerin atası olan Hz. Âdem gibi davranmalısın. Asla hatanı savunmamalı, bahanelere sığınmamalı, işin bedelini başkalarına ödetmemelisin. Hatanın büyüklüğü ne ise keffareti de o düzeyde olmalı ki ahirette pişmanlık çekmeyesin.
- Davanın kutsiyetini hiçbir zaman unutamamalısın. Dava risaletin davasıdır. Dava Allah'ın ali/yüce olan kelimesini ötelere taşıma davasıdır. Öyleyse hedefe kitlenmeli, şahıslara takılmamalı ve şahsiyetini davana yakışır bir biçimde inşa etmelisin ki yarı yollarda kalmayasın.

Arş'ı Titreten Sahâbî

SA'D B. MUÂZ

Radîyallahu Anhu

Manisa

اِهْتَزَّ عَرْشُ الرَّحْمَنِ،
لِمَوْتِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ

"Sa'd b. Muâz'ın vefatı ile Rahman'ın arşı titredi."

(Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr*, 12)

"Allah'a yemin olsun ki, o sözler Allah'ın katındandır. Çünkü bir beşer o sözleri söyleyemez. Ben de o sözlere iman ettim ve Müslüman oldum. Şimdi sizin de o sözlere inanmanızı istiyorum."

Sa'd b. Muâz (ra)

(İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 153)

Adı	Sa'd b. Muâz
Anlamı	Mutlu, sakin ve iyi halli
Künyesi	Ebû Amr/Amr'ın Babası
Lakabı	Seyyidü'l-Kavm/ *Kavminin Efendisi*
Baba Adı	Muâz b. Nu'man
Anne Adı	Ümmü Sa'd/Kebşe bint Rafi
Kabilesi	Evs/Abdüleşheloğulları/Medine
Doğum Yeri	Medine
Doğum Yılı	N. Öncesi, 20/ Miladî, 590
İslam'a Girişi	Nübüvvetin 12. yılı
Sohbet Süresi	5 yıl
Rivayeti	1
Savaşları	Bedir, Uhud, Hendek vs.
Görevleri	Buvat seriyyesi sırasında vekillik, Kurayzaoğulları olayında hakemlik
Vefat Yeri	Baki Kabristanlığ/Medine
Vefat Yılı	Hicrî, 5/ Miladî, 627
Vefat Yaşı	37

Arş'ı Titreten Sahâbî
SA'D B. MUÂZ
(Radîyallahu Anhu)

Rabbü'l-Âlemin olan Allah'a (cc) hamd, O'nun kutlu Nebisine salât ve selam, o Nebinin mübarek ellerinde yetişen sahâbî efendilerimizin hepsine selam ve şimdi hayat defterinin sayfalarını çevireceğimiz büyük sahâbî Sa'd b. Muâz'a (ra) selam olsun.

Sahâbe dediğimiz o bahtiyarlar topluluğu sadece bizler için örnek, model ve rehber değildir; ayrıca onlar bizler için bir ilham kaynağı, risalet davasına hizmet edebilmek için bir takat, bir fer vesilesi, hepsinden öte doğru yolda nasıl doğru yürünür, bunun en önemli işaret levhalarıdır. Onların yaşadıkları hayat vahyin kontrolünde bir hayat olduğu için, doğruları tasdiklenip, yanlışları düzeltildiği için, Allah (cc) onlardan razı, onlar da Allah'tan razı oldukları için, onlar kulluğun kemal noktası oldukları için kıyamete kadar gelecek olan tüm Müslümanlar için ulaşılması arzu edilen gaye-i hayalleri olmuşlardır. İşte bu ızdırabın bir neticesidir *82 İl 82 Sahâbî* projesi...

Hamd olsun Mevlâ bu projenin içerisinde olmayı bize nasip ettiği için ve hamdolsun Mevlâ'ya 40. programda bizi *Manisa*'ya, Osmanlı zamanında şehzadeler şehri olan bu güzel topraklara, o günkü adı ile *Yesrib*'in en önemli şehzadelerinden biri olan Sa'd b. Muâz'ın hayatını anlamaya eriştirdiği için... Mevlâ o büyük kameti hakkı ile anlayabilmeyi ve satırlara yansıtabilmeyi, hepimize Sa'd b. Muâz'ın hayatı ile öğreteceği hakikatleri, hayatlarımıza taşımayı nasip etsin.

Sa'd b. Muâz demek gerçekten kolay değil, elbette her sahâbînin kendine özgü bir ağırlığı, temsil ettiği bir duruşu, âleme öğrettiği nebevî izleri var... Ancak bazı sahâbîler vardır ki onların hayatlarında bu izler biraz daha derindir/belirgindir, ağırlıkları biraz daha fazladır. İşte bugün misafiri olduğumuz Sa'd b. Muâz böyle bir sahâbî efendimizdir. Onun birçok özelliğinden birazdan bahsedeceğiz, göreceksiniz ki onun birçok sahâbî ile ortak özellikleri vardır. Fedakârlık, teslimiyet, tebliğ, muhabbet ve daha birçok alan; ama hayat defterinin sayfalarını çevirmeden onun beş istisnai özelliğini nazarınıza vermek isteriz.

Sa'd b. Muâz'ın kendisine has özellikleri ve başkalarında olmayan hususiyetleri nelerdir?

1- O, Ensâr'ın Ebû Bekir'idir.

Bazı siyer yazarları bu ifadeyi Sa'd b. Muâz için kullanırlar. Derler ki: "Muhacirler içerisinde Ebû Bekir'in değeri ne ise ensâr içerisinde Sa'd b. Muâz'ın değeri odur." Bundan dolayı o, *Sıddıkü'l-Ensâr/Ensâr'ın Sıddıkı*'dır.[1] Hz. Ebû Bekir ile onun karşılaştırılması, Sa'd b. Muâz'ın nasıl bir değerde olduğunu anlayabileceğimiz bir kıyaslamadır.

2- O, Ensâr'ın mihenk taşıdır.

Ne demek bu? Asr-ı Saâdet'i bize anlatan kütüphanelerimizde malumunuz kaynak niteliğinde birçok kitabımız vardır. Bu kitaplar içerisinde, o dönemi tanımamız açısından ensâb/soy kitaplarının özel bir konumu olduğu muhakkaktır. Bu kitaplar sayesinde tarihi daha iyi anlıyor, akrabalık bağları ve sosyal ilişkileri daha iyi kavrıyoruz. Eğer konu muhacirler ise, Kureyş'in nesebî ile başlanılıyor ve merkeze; yani işin mihenk noktasına Efendimiz (sas) konularak çalışma yapılıyor; yok eğer sözkonusu çalışma ensâr içinse bu sefer işin merkezine Sa'd b. Muâz konularak yapılıyor.[2] Tabi böyle bir tercihin altında yatan sebep ise Hz. Ömer'in Divan'ı oluştururken

[1] Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, II, 301; İbn Kesîr, *Câmiü'l-Mesânid*, III, 425.
[2] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 487.

izlediği yoldan kaynaklanmaktadır. Hicretin 20. yılında Hz. Ömer Divan defterlerinin yazılmasına karar verince muhacirleri Hz. Peygamber'e (sas) olan yakınlıklarına göre kayıt ettirdi. Sıra ensâra gelince, görevliler sordular: "Kimden başlayalım?" Hz. Ömer dedi ki: "Sa'd b. Muâz'dan ve onun ailesinden başlayın, sonra Sa'd'a yakınlıklarına göre diğerlerini yazın." Böylelikle ilk divan oluşturuldu.[3] Ensâr'ın mihenk taşı dememiz işte bundandır ve bu çok istisnai bir özelliktir. O belki Evs kabilesinin büyüğü, seyyididir; ancak ensârın tamamı onunla şekillendirilmiştir. [4]

3- O, vefatı ile Rahman'ın arşını titreten bir sahâbîdir.

Gerçekten dehşet bir ifadedir bu... Başta Buhârî ve Müslim olmak üzere onlarca kaynağın kaydına göre bu sözün sahibi Hz. Cebrail'dir. Hz. Cebrail'in Efendimiz'e (sas) bildirdiği bir hususiyettir. Sa'd b. Muâz'ın vefatı üzerine Efendimiz (sas) bu bilgiyi ümmeti ile paylaşacaktır. Bilindiği üzere Allah'ın arşının varlığı, ayet ile sabit olan;[5] ancak keyfiyeti/mahiyeti ise bize meçhul olan bir hakikattir.[6] Biz var olduğuna inanırız, nasıl olduğunu bilmeyiz. Anlamak için Rabbimiz bize bazı teşbihlerde yani benzetmelerde bulunur, ama sınırlı olan aklımızın kaldıramayacağı noktalar gelince teşbihin hemen karşısına tenzihi yerleştirir ve aklın sınırını zorlamaz, haddimizi aşmayız. Dolayısı ile Efendimiz'in (sas) beyanıyla, Sa'd b. Muâz'ın vefatı ile arşın titrediğini biliriz. Peki, arş sevincinden mi üzüntüsünden mi gazabından mı muhabbetinden mi titremiştir? Elbette sevincinden, çünkü Sa'd b.

---

[3] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 515.

[4] Hz. Peygamber (sas) bir hadisinde Hz. Sa'd'ın kabilesi olan Abdüleşheloğulları'nı övmüş, onların çok değerli olduklarını beyan etmiştir. Bkz. Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 180.

[5] *"Şüphesiz Rabbiniz Allah, gökleri ve yeri altı günde yarattı, sonra Arş üzerine hükümran oldu (istiva etti). O, geceyi durmadan onu kovalayan gündüze bürüyüp örter; güneş, ay ve yıldızlar* emrine âmâdedir. İyi biliniz ki yaratma ve emir O'nundur. Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yücedir." Araf 7/54

[6] İmam Mâlik b. Enes hazretlerine bir gün bir adam "İstivâ nasıldır?" diye, âyetteki istivânın nasıl olduğunu sormuş ve İmam Mâlik de biraz başını eğip murakabeye daldıktan sonra vücûdundan şiddetli bir ter boşanmış ve demiştir ki: "İstivâ malûm; keyf (nasıl), makul değil; buna inanmak vacib ve bu soru bid'attır. Sanıyorum ki sen sapık bir adamsın." Bundan sonra emretmiş, o adamı huzurundan çıkarmışlar. Aynı mânâ selefin daha birçoğundan nakledilmiştir. Bizim Hanefilere göre asıl rivayet edilen de "Arş üzerine istivâ, Allah Teâlâ'nın keyfiyetsiz bir sıfatı" olduğudur. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IV, 54.

Muâz, çok sevdiği Rabbine kavuşmuş, arş da bu kavuşmayı titreyerek karşılamıştır. Bunun böyle olduğu Hz. Cebrail'in beyanı ile sabittir. [7]

4- O, cenazesine 70.000 melek getiren bir bahtiyardır.

Bu müjdeyi de veren Efendimiz'dir.[8] Nasıl olduğunu ilerleyen sayfalara okuyacağız; onun vefatı saf saf meleklerin arza inişinin sebebi olmuş, melekler onu kabrine taşımış ve yine meleklerin refakati ile Rahim-i Rahman'a yürümüştür. Kime nasip olur böyle bir ödül... O, öyle bir hayat yaşamıştır ki cenazesine 70.000 melek gelmiş ve onların yüzünden sokaklarda yürüyecek yer kalmamıştır. [9]

5- O, yerinde ve zamanında Allah adına ve Allah namına atılan adımların, Rabbü'-l-Âlemin olan Allah'ı nasıl memnun ettiğinin en güzel örneğidir.

Burada asıl sorulması gereken soru şudur: Neden Sa'd b. Muâz, böyle büyük iltifât-ı rabbanîyenin muhatabı olmuştur? Nasıl adımlar atmıştır ki vefatı ile sevinçten arş sallandırmış, 70.000 melek onu öte âleme götürmek için arza teşrif etmiştir? O gidişi ile arşı sevindirmiş, ama başta Efendimiz (sas) olmak üzere tüm sahâbe üzülmüş, özellikle Efendimiz (sas) onun vefatında farklı bir havaya bürünmüş ve onu hep hayırla, dua ile anmıştır.

Sa'd b. Muâz'ın iman üzere yaşadığı hayatın toplamı 6 yıldır. Peygamberimiz (sas) ile beraberliği sadece 5 yıldır. Efendimiz (sas) ile beraber 3-4 gazveye ancak katılmıştır. O, ne Kur'ân'ı baştan sona ezberlemiş ne Suffa'da çok iyi bir tâlim ve terbiyeye tabi olmuş da bunun neticesinde ciddi bir ilmi seviye kazanmış ne de malını Allah (cc) yolunda defaatle infak edecek bir zemin bulmuştu. Peki, ne yapmıştı ki böyle bir ödülün, böyle bir ilahi taltifin muhatabı olmuştu? Sebebi şu idi: Risalet davasının sıkıştığı bir zamanda, o davanın muallimine kol-kanat germiş, ihlâsla bir adım atmış, Yesrib'in

[7] Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr*, 12; Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 123-125; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 496, 503.

[8] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 234; İbn Mâce, *Mukaddime*, 11; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 498, 499; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 464.

[9] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 234; İbn Mâce, *Mukaddime*, 11; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 498, 499; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 464.

Medine olmasında çok önemli bir rol oynamış, bu ise gayretullaha müspet manada tesir etmiş ve netice de böyle bir iltifât-ı rabbanîyenin sebebi olmuştu. Bilmem buradan alacağımızı alır mıyız? Allah'ın (cc) dinine sahip çıkma noktasında atılan bir adımın karşılığının ne olduğunu bize gösteren çok önemli bir örnektir bu. Zor zamanlarda ve zeminlerde risaletin davasına sahip çıkmanın Allah ve Resûlü'nü nasıl memnun etiğinin en güzel misalidir. Rabbim bizlere de bu adımları attırsın inşallah.

Hayat Defterinin Sayfalarını Aralarken

Gelin hep beraber Miladî 590'a, yer olarak *Yesrib*'e bir gidelim. Miladî 590 demek, nübüvvetten 20 yıl önce demektir. Nübüvvetten 20 yıl önce, Evs kabilesinin en önemli kolu olan Abdüleşheloğulları'nın lideri Muâz b. Numan'ın, Kebşe bint Rafi'den bir oğlu olur; adını Sa'd koyarlar. Daha sonra aynı ailenin Evs, Amr ve İyas isminde üç oğlu, Ümmü Hizâm isminde de bir kızı daha olur.[10] Baba Muâz, bir müddet sonra İslâm'ın dirilten mesajlarını yetişemeden vefat eder.[11] Ancak hem anne hem de diğer çocuklar iman ederler. Sa'd b. Muâz'ın annesi Kebşe bint Rafi, Hz. Aişe annemizin çok yakın bir arkadaşı olur, çok farklı biri olarak birçok güzel hatıranın sahibi olur.[12] Kardeşlerine gelince; üçü de birbirinden farklı hayatların sahibi olarak imanla tanışırlar, iman üzere yaşarlar hem de ikisi şehit olarak vefat ederler. Evs, *Bi'r-i Maune*'nin şehitlerindendir.[13] Amr ise *Uhud*'un kahramanlarından ve şehitlerindendir.[14] İyas'a gelince, onun hali çok daha farklıdır. Nübüvvetin 10. yılında Allah Resûlü (sas) biraz sonra bahsedeceğimiz Hazrecli 6 delikanlıya bu dinin mesajlarını açmadan önce, Mekke'ye başka bir amaçla gelen Evslilere bu işi açmıştı. Belki o gün, belki o günden birkaç gün önce yine *Mina*'da konaklayan Evslilere ait bir çadıra gelmiş ve onlarla

[10] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 488, 505, 506; X, 383.
[11] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 392.
[12] Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 383; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 2619; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 241.
[13] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 98; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 329.
[14] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 505, 506; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1359; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VI, 260; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 279.

görüşmüştü. Bu görüşmeyi başta İbn İshak, İbn Hişâm, Taberî ve Beyhakî olmak üzere onlarca kaynak bize şöyle aktarır:

Efendimiz (sas) onların çadırlarına vardı. Evs kabilesine mensup olan bu topluluğun lideri Ebû Hayser künyesi ile meşhur olan Enes b. Kâfi idi. Efendimiz (sas) müsaade istedi ve oturdu, daha sonra onlara niçin geldiğini anlattı; Kur'ân'dan bazı pasajlar okudu ve onları bu yeni dine davet etti. O topluluğun içerisinde olan Sa'd'ın kardeşi İyas b. Mu'az o günler yaşı 20-25'lere merdiven dayamış bir gençti. O genç Efendimiz'den (sas) çok etkilendi ve o anda ayağa kalkarak arkadaşlarına dedi ki: "Vallahi arkadaşlar burada duyduklarımız uğruna geldiğimiz işten daha hayırlıdır; gelin iman edelim ve bu imkânı kaçırmayalım." İyas daha sözünü bitirmeden topluluğun başkanı Ebû Hayser, yerden bir parça toprak aldı; İyas'ın yüzüne serpti ve dedi ki: "Biz buraya Kureyş'in desteğini almaya, Hazrec'e karşı onları yanımıza çekmeye geldik; şimdi Kureyş'in düşman ilan ettiği bir adama tabi olarak, onları da kendimize düşman olarak mı belirleyelim. Vallahi! Biz ancak geliş amacımıza uygun davranacağız." Efendimiz (sas) o anda hiçbir şey demeden, sadece İyas'a şöyle bir bakarak o çadırı terk etti. Bu olayı bize nakleden kaynaklar derler ki: "İyas, Efendimiz'in (sas) hicretinden önce Yesrib'de çok genç yaşta vefat etti. Yanındakilerin anlatımı ile vefat ederken dili durmadan tekbir getiriyordu." [15]

İşte Sa'd b. Muâz'ın kardeşi İyas'ın hali böyleydi.

Mus'ab b. Umeyr'in Tebliğ ve İrşadı

Sa'd b. Muâz, babasının vefatı ile birlikte büyük erkek olarak evin, dolayısı ile ailenin lideri olur. Yaşı 30'lara merdiven dayadığında artık o, adından söz ettiren; ağırlığı olan, konuştuğu zaman meclisleri susturan, yürüdüğü zaman önünde yollar açılan biridir.[16] Sa'd b. Muâz, 30'lu yaşlara geldiğinde, Efendimiz (sas) *Mina*'daki çadırları dolaşırken en son 6 delikanlının ça-

[15] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 69; Taberî, *Tarih*, II, 233; Beyhakî, *Delâil*, II, 420.

[16] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 488; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 717; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 461; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 168.

dırına varır ki o çadırda Sa'd b. Muâz'ın teyzesinin oğlu olan Es'ad b. Zürâre[17] ve beş arkadaşı vardır.[18] Onların biat edip iman etmesi ile imanın mesajları o günlerde *Yesrib*'e girer. Bir sene sonra Es'ad b. Zürâre, 12 kişi ile *Akabe*'de tekrar Efendimiz (sas) ile buluşur, biat bitince onlar bir Kur'ân muallimi talebinde bulunurlar, Efendimiz (sas) de onlara hiç düşünmeden Mus'ab b. Umeyr'i verir.[19] Hz. Mus'ab'ın Yesrib'e gelişi ile yepyeni bir süreç başlar ve öyle bir noktaya gelir ki Yesrib'de bu iman davasından haberdar olmayan hiç kimse kalmaz. Duyanlardan biri de Abdüleşheloğulları'nın lideri Sa'd b. Muâz'dır.

Mus'ab'ın Yesrib'e gelişinin üzerinden daha bir ay geçmemiştir; Mus'ab insanları bu yeni mesaja taşırken bir gün Es'ad b. Zürâre ile birlikte Abdüleşheloğulları ve Zaferoğulları'na ait mahallelere gelmişlerdi. Orada bulunan bir bahçede Marak kuyusunun başında insanları toplamış, onlara bu yeni dinin mesajlarını aktarıyorlardı. Onların bu faaliyetlerinden rahatsız olanlar da vardı. İşte onlardan biri de Sa'd b. Muâz'dı. O anlarda, Sa'd b. Muâz, Üseyd b. Hudayr ve bir kısım Evslilerin ileri gelenleri,oraya yakın bir yerde toplanmış kendi aralarında sohbet ediyorlardı. İşte o an biri geldi ve Sa'd'a dedi ki: "O senin kızdığın ve hakkında endişe duyduğun Mekkeli genç, teyzenin oğlu Es'ad ile beraber Marak kuyusunun başında insanları toplamış onlara yeni dine ait bir şeyler anlatıyorlar." Sa'd bu sözleri duyunca çılgına döndü; hemen ayağa kalktı Üsyed'e bağırarak dedi ki: "Git oraya, bizim zayıf iradeli adamlarımızın aklını çelen o iki adama hadlerini bildir. Sen bildirmezsen ben gelir bildiririm. Aslında direk ben gideceğim ama teyzemin hatırına gitmiyorum, yoksa gidip önce o Mekke'li genci buralara getiren Es'ad'a haddini bildirmem lazım" diyordu. [20]

Bu sözler üzerine Üseyd, hemen kalktı mızrağını eline aldı, kılıcını beline taktı. Üseyd ile Sa'd arasında, aynı kabileden olmanın dışında şöyle bir

[17] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 489.
[18] Beyhakî, *Delâil*, II, 148.
[19] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 129; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36,37.
[20] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 489; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 717, 718; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 461; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 168.

yakınlık daha vardı: Sa'd, Üseyd'in halası ile evliydi.[21] Bundan dolayı da araları çok iyiydi. Üseyd büyük bir kızgınlıkla *Marak* kuyusuna doğru yürümeye başladı. Es'ad onun gelişini görünce; Mus'ab'a dedi ki: *"Gelen bu kavmin efendilerinden, en zekilerinden, en güçlülerinden ve en fazla sözü dinlenenlerden biridir. Ona göre..."* Üseyd geldi; elindeki mızrağı tam Mus'ab'ın önüne doğru attı, toprağa sapladı ve Mus'ab'ı hiç muhatap almadan direk Es'ad'a döndü ve dedi ki: "Bu yabancıyı neden topraklarımıza getirerek, zayıf iradeli insanlarımızı kandırmasına ve onların akıllarını çelmesine izin veriyorsun." Daha Es'ad, ona cevap vermeden, yüzünden tebessümler yayılan bir hal ile Mus'ab; "Ey Kavminin Efendisi!" diye nida ediyordu. Üseyd, sert, haşin ve her şeyi yapmaya hazır bir şekilde gelmiş, onlardan da sert bir cevap beklerken, Mekkeli yabancı adam çok sakin, vakarlı ve karşıdaki insanın meziyetlerini dikkate alarak ve kendinden çok emin bir halde bir nida da bulunuyordu. Mus'ab'ın o nidası ile o ana kadar Mus'ab'a bakmayan Üseyd başını kaldırdı ve Mus'ab'a baktı. Mus'ab bir ay gibi parlıyordu. Yüzünde tebessüm vardı. Malumunuz, tebessüm çok güzel bir tebliğ aracıdır. Bundan dolayı Efendimiz (sas) tebessümün sadaka olduğunu söylemiştir.[22] Mus'ab, Üseyd'in kendine baktığını görünce sözlerini sıraladı: *"Ey Kavminin Efendisi! Sen buraya bizi kovmaya geldin ben sana bundan daha hayırlısını söylesem yapar mısın?"* Üseyd meraklandı: "Neymiş daha hayırlısı?" dedi. Mus'ab devam etti: *"Biraz yanımızda otur, sözlerimizi dinle, hoşuna giderse kabul edersin. Hoşuna gitmezse bize söylersin. Biz de hemen buraları terk eder, bir daha da sizi rahatsız etmeyiz."* Mus'ab'ın bu sözleri Üseyd'e çok mantıklı gelmişti. Dedi ki: "Doğru, bu söz insaflı bir sözdür, haydi anlat bakalım ne anlatacaksın seni dinliyorum." Bu sözleri derken, hemen Mus'ab'ın karşısına geçip oturdu. Mus'ab başladı ona anlatmaya, o anlattıkça, Üseyd âdeta eriyordu. Es'ad diyor ki: *"Ben onun yüz ifadelerinden anlamıştım, imana yürüdüğünü..."* Üseyd bir söz ustası idi; sözün değer ve kıymetini çok iyi anlardı;

[21] Üseyd b. Hudayr'ın halası, *Hind bint Semmâk b. Atîk*'di. Bu hanım önceleri Sa'd b. Muâz'ın kardeşi, Evs ile evliydi. Evs b. Muâz'ın vefatının ardından Sa'd ile evlendi. Bu evlilikten Amr ve Abdullah isminde iki oğulları oldu. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 488.

[22] "Mü'min kardeşine tebessüm etmen sadakadır. İyiliği emredip kötülükten sakındırman sadakadır. Yolunu kaybeden kimseye yol göstermen sadakadır. Yoldan taş, diken, kemik gibi şeyleri kaldırıp atman da senin için sadakadır." Tirmizî, *Birr*, 36.

Mus'ab'ın okuduğu ayetler onu yüreğinden vurmuştu. O okudukça, Üseyd renkten renge giriyor ve en sonunda; "Peki, söyler misin ne yapmalıyım bu dine girmek için" diyordu. Mus'ab şehadet getiriyor, Üseyd arkasından tekrarlıyordu. Sonra Üseyd diyordu ki şimdi ne yapmalıyım."

Sahâbe ile aramızda ki farkı görüyor musunuz? İman eder etmez; onlar: 'Şimdi benim üzerime ne var? Yükümlülüklerim neler?' diye soruyorlardı. Bu çağın insanları olarak bizler ise iman edince, şimdi bana ne var? diye soruyoruz. Bana ne var sorusu ile benim üzerime ne var sorusu aynı şeyler değil. Biri sorumluluklarını, diğeri kazançlarını öğrenme adına sorulan sorulardır. Sahâbe sorumluluklarını soruyor, belki bu sorudan dolayı sahâbe oluyorlardı.

Mus'ab b. Umeyr, Üseyd b. Hudayr'a anlatıyordu: "Gusül alır, elbiseni temizler, namazını kılarsın. Sonrası gelir." Öyle ya imandan sonra en büyük hakikat namazdır. Zaten namaz olursa sonrası gelir. Üseyd, hemen evine koştu, güzelce guslünü aldı, elbiselerini değiştirdi, sonra bir daha Mus'ab'ın yanına geldi. O arada Sa'd halen, onu bekliyor; Üseyd gecikince Sa'd, herhalde onları kovdu sonra evine gitti diye düşünüyordu. Üseyd, Mus'ab'tan hemen orada iki rekât nasıl namaz kılınacağı öğreniyor ve orada namazını eda ediyordu. Sonra Mus'ab ile Es'ad'a diyordu ki: *"Benim arkamda bir adam daha var, eğer o adamı ikna eder de kazanırsanız, bilin ki onun kabilesinden hiç kimse ona itiraz edemez, onun peşini bırakmaz."* Es'ad anlar, onun Sa'd b. Muâz'dan bahsettiğini: "Hele sen onu buraya gönder de gerisi Rabbimize kalmış, o dilediğine hidayeti nasip eder, dilediğine etmez" demişti. Üseyd: "İnşallah onu size göndereceğim" der ve Sa'd'a doğru gider. [23]

Öldürmeye Doğru Giderken Dirilenlerden

Üseyd b. Hudayr, saatler sonra dönünce, Sa'd biraz ona da kızar, bakar ki gelen odur; yanındaki insanlara döner ve der ki: *"Vallahi! Üseyd gittiği gibi gelmiyor; baksanıza giderken siması nasıldı, şimdi nasıl?"* Doğruydu, sadece

[23] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 78; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 152, 153; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 93; Taberî, *Tarih*, II, 236.

değişen Üseyd'in elbiseleri değildi; Üseyd'in öfke ve gadap ile dolan siması gitmiş, onun yerine şimdi tebessüm ve vakar ile dolan bir sima gelmişti." Üseyd geldi; daha konuşmadan Sa'd ona dedi ki: "Ne yaptın? Halletin mi?" Üseyd; "Evet, onlarla konuştum." "Peki, ne oldu?" dedi Sa'd. Üseyd dedi ki: "Onlarla konuştum, bence endişelenecek bir şey yok; ama o Mekkeli genç çok farklı şeyler söylüyor; bir de sen onunla konuşsan bence daha iyi olur." Üseyd; Müslüman olduğunu söylemiyor, çünkü o anda böyle bir söz çok ters tepebilir, onun o an için tek derdi; Mus'ab ile Sa'd'ı buluşturmak; çünkü Sa'd da sözden anlayan biridir; o meclise girince, o da ancak kendisi gibi çıkacaktır.

Sa'd b. Muâz o anda büyük bir öfke ile ayağa kalktı; Üseyd'e: "Ben, bu meseleyi halletmen için seni gönderdim, sen ise gidip gelmiş, onların güzelliklerinden bahsediyorsun. Anlaşıldı ki bu iş yine bana kaldı" dedi. O da mızrağını ve kılıcını alarak *Marak* kuyusunun yolunu tuttu. Es'ad, onun gelişini görünce, Mus'ab'a haber verdi; "Gelen Sa'd'dır; eğer onu kazanırsak bu iş tamamdır" dedi. Mus'ab o an ellerini kaldırdı: *"Rabbim dedi; ihlâsımı ziyadeleştir; ihlâsımı arttır."* diye dua etti. O bir ihlâs kahramanı idi; ama buna rağmen bu duayı yaptı. Neden peki? Çünkü Mus'ab çok iyi biliyordu ki sözü söyleyen insandır, kendisidir; ama söze tesir veren Allah'tır. Kalpler onun elindedir. O dilemedikçe hiçbir şey olmaz; o dilemedikçe, en güzel sözler bile karşılıksız kalabilir.

Sa'd b. Muâz, Üseyd'den daha da öfkeli bir şekilde Marak kuyusuna doğru yürüdü. Hatta öldürmeyi bile aklından geçiriyordu. Ama Sa'd da niceleri gibi öldürmek için çıktığı bu yolda şimdi dirilecekti. Önce teyzesinin oğlu Es'ad'ın yakalarına yapıştı: "Eğer aramızda akrabalık bağı olmasa idi, hiç kimse seni benim elimden alamazdı" dedi. Sonra Mus'ab'a döndü ve ona tehditler yağdırmaya başladı: "Sen ne hakla bizim toprağımıza gelir, gençlerimizin kafalarını karıştırır, yıllarca atalarımızın inandığı dinden başka şeyler söylersin; çabuk burayı terk et, yoksa gözünün yaşına bakmaz ve seni de Es'ad'ı da elimdeki şu kılıç ile buralardan çıkarırım." Sa'd, öfke ile yoğrulan bakışları ile bu sözleri haykırırken, Mus'ab yine gayet sakin ve vakarlı bir halde ona bakıyor ve Üseyd'e dediği gibi şöyle diyordu: *"Ey kavminin büyüğü! Sakin ol, sadece sözümü biraz dinle; sonra ne dersen onu yaparız. Git dersen gi-*

der, kal dersen kalırız, sadece biraz beni dinle!" Mus'ab öyle bir söz kullanmıştı ki Sa'd hiçbir şey diyememişti. Öyle ya; Mus'ab'ın sözünü dinleyecek, sonra Sa'd ne derse, o da onu yapacaklardı. Bunun üzerine Sa'd; "Söyle bakalım ne diyeceksin" dedi. Mus'ab, Besmele ile söze başladı. Mus'ab'ın dilinden; aslında dilinden değil, yüreğinden çıkan iki isim Sa'd'ın yüreğinin tellerine dokunmuştu. Rahman ve Rahim; öfke ile yanan yüreğine bir anda bir serinlik vermişti. Sonra Mus'ab, Kur'ân'dan bazı ayetler okumuştu.[24] Ayetler okundukça Sa'd değişiyor, farklılaşıyor, âdeta eriyordu. Bir müddet sonra Sa'd, artık farklı bir havaya girmişti, gönül sandıklarının kilitleri açılmıştı, işte o an o güzel mecliste Sa'd'ın şu sözü yankılanır olmuştu: *"Peki, bu dine girmem için ne yapmam gerekiyor!"* Mus'ab, şehadet cümlesini söylüyor, arkasından Sa'd da dilinden o büyük cümle bir daha düşürmemek üzere tekrar ediyordu, Es'ad b. Zürâre ise o anlara tekbirleriyle eşlik ediyordu.[25]

İman-Amel-Temsil ve Tebliğ

Sa'd b. Muâz öğreneceklerini öğrendikten sonra evine döndü, sonra kavmini topladı; bütün Evs ahalisini; onlara önce kendini takdim etti: "Beni nasıl bilirsiniz?" dedi. Onlar: "Sen bizim ulumuz, büyüğümüz ve efendimizsin" dediler. "Size bir şey söylesem bana inanır mısınız?" dedi. Onlar: "Evet kesinlikle inanırız" dediler. Sa'd devam etti: *"Ben bugün Mekke'den gelen elçi Mus'ab'ın sözlerini dinledim. Vallahi şu ana kadar böyle güzel bir söz dinlememiştim. Allah'a yemin olsun ki o sözler Allah'ın katındandır. Çünkü bir beşer o sözleri söyleyemez. Ben de o sözlere iman ettim ve Müslüman oldum. Şimdi sizin de o sözlere inanmanızı istiyorum. Eğer inanırsanız kardeşlerimsiniz; eğer inanmazsanız Allah'a yemin olsun ki kadın erkek hiçbiriniz ile konuşmayacak ve sizlerle konuşmayı kendime haram kılacak, yasaklayacağım."* [26]

[24] Bu ayetlerin Zuhruf Sûresi'nin ilk 8 ayeti olduğu rivayet edilir. Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 153; Ebû Nu'aym, *Delâil*, I, 307.

[25] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 78; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 152, 153; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 93; Taberî, *Tarih*, II, 236.

[26] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 79, 80; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 153; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 93; Taberî, *Tarih*, II, 237.

Bu sözler üzerine Evs kabilesinin büyük bir kısmı o gün Sa'd'ın vesilesi ile iman edecekti. Mus'ab, sadece Sa'd'ı kazanacak, Sa'd ise neredeyse Yesrib'in yarısını kazanacaktı. Bakın o günü Mus'ab b. Umeyr nasıl anlatıyor: *"Allah'a yemin ederim ki o gün akşam olmadan önce Abdüleşheloğulları mahallesindeki erkek ve kadınların tamamı İslâm'a girdi. O gün, Abdüleşheloğulları mahallesi, halkı tamamen Müslümanlardan meydana gelen ilk mahalle olma şerefine nail oldu."* [27]

Arşı titreten ameli görüyor musunuz?

O günden sonra Mus'ab'ın yeri Sa'd'ın evi ve yanı olacaktı. Sa'd, Mus'ab'ın en büyük yardımcılarından biri olacak ve böylece imanın mesajları Yesrib'de kök salacaktı. Öyle bir hale gelecekti ki bir yıl içerisinde Medine'de imanın girmediği ev kalmayacaktı. Bir yıl sonra Mus'ab, Akabe'ye arkasında 73 erkek, 2 kadın 75 kişi ile yürüyecekti.[28] Tarihe 2. Akabe Biatı diye geçen o biata Sa'd b. Muâz katılamayacak, onun ailesinden Useyd b. Hudayr, Ebû'l-Heysem ve Seleme b. Selâme o biatta yerlerini alacaklardı.[29] Sonrasında Yesrib'in kapıları imana tamamen açılacak, Müslümanlar gruplar halinde Medine'ye hicret edeceklerdi, en son Efendimiz'de (sas) hicret edip Medine'ye gelecekti.

Yesrib, Medine Oluyor

Mescid-i Nebevî'nin inşasının ardından yapılan ensâr-muhacir kardeşliğinde Sa'd'ın nasibi bir rivayete göre Ebû Ubeyde b. Cerrah,[30] bir diğer rivayete göre -ki bu daha isabetlidir- Mekke'nin Sa'd'ı, Sa'd b. Ebî Vakkas olacaktı.[31] Efendimiz (sas) muhacirlerin Sa'd'ını, ensârın Sa'd'ına kardeş kılacaktı. Onlar da çok kısa bir zamanda, Medine'de bir kardeşlik destanı yazacaklardı.

[27] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 79, 80; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 153; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 93; Taberî, *Tarih*, II, 237.

[28] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 56; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 207, 208.

[29] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 97, 98; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 166, 167.

[30] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 489.

[31] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 489; İbn Habib, *el-Muhabbar*, s. 72.

Artık Medine'de her Müslüman için yepyeni bir dönem başlamıştı. Sa'd b. Muâz da bu yeni dönemde, işin her safhasında kendine yakışan bir kamet ile yerini almıştı. O bir taraftan ticaretini devam ettirirken, bir taraftan da imanın sorumluluğunu yerine getirmeye çalışırdı. Hicretin ilk aylarında Sa'd b. Muâz ticari bir maksatla Mekke'ye gelmiş, o günler daha Müslüman olmamış çok iyi tanıdığı Saffan b. Ümeyye'nin evinde de misafir olmuştu. Dönmeye hazırlandığı anlarda Saffan'a, Kâbe'yi tavaf etmek istediğini söylemişti. Saffan, onun hakkında biraz endişelenmişti. Çünkü o Medineli idi, Medineliler ise Peygamber'e (sas) kucak açmışlardı, bu yüzden ortam biraz gergindi. Bundan dolayı Saffan, öğlen vaktinin daha iyi olacağını söyledi ve öğlen vaktinde onu yanına alarak Kâbe'ye gitti. O anda Ebû Cehil ile Ümeyye b. Halef de orada idiler, Sa'd'ı görünce çılgına döndüler ve aralarında sözlü bir atışma oldu. Onlar Sa'd'a hakaret ediyorlardı, Sa'd'a onlara cevap veriyordu. Söz bir noktaya gelince Sa'd, Ümeyye b. Halef'e dedi ki: *"Ben peygamberimden senin yakın bir zamanda öldürüleceğini duydum."* [32] Bu söz bir anda Ümeyye b. Halef'i âdeta yıktı, dedi ki: "Bunu Muhammed mi söyledi?" Sa'd "evet" dedi. Ümeyye korkudan ne yapacağını şaşırdı, çünkü sözü söyleyen dost-düşman herkesin üzerinde ittifak ettiği bir isim olan Muhammedü'l-Emin'di. O günden sonra Ümeyye hep bu korku ile yaşadı, hatta Bedir'e gelmemek için epey bahane üretti, ama Ebû Cehil'in baskısı ile geldi ve en son Bedir'de Bilâl'in eliyle o gün haber verilen ölümü tattı. [33]

Bedir'de Ortaya Konan Kamet

Hicretin 2. yılı, Bedir'e doğru yürüyor iman ordusu... Efendimiz (sas) Bedir'e yaklaşılan bir yerde artık savaşın kaçınılmaz olduğunu görünce askerleri ile istişare etmeye başlayacaktır. Çünkü Medine'den çıkış amacı savaş değil, kervanı vurmaktır; kervan ise Ebû Süfyan'ın manevrası ile kaçıp gitmiş; şimdi karşıda 1000 kişilik güçlü bir ordu vardır. O güne kadar ensârdan da Medine'nin savunması için biat alınmış, dışarıda ki bir savaş için daha hiç konuşulmamıştır. Kur'ân'ın yevmü'l-furkân[34] dediği Bedir Gazvesi'ne çıkı-

[32] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 400.

[33] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 400; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 258, 259.

[34] *"Şunu iyi bilin ki ganimet olarak aldığınız her şeyin beşte biri Allah'a ve Resûlü'ne; dolayısıyla yakınlara,*

lan 313 kişinin 74'ü muhacirlerden, 239 kişisi ise ensârdan oluşuyordu.[35] Ebû Süfyan, kervanı başarı ile Mekke'ye vardırınca hem Müslümanlar tarafından hem Kureyşliler tarafından bazıları geri dönme fikirlerini beyan etmişlerdi. Efendimiz'in (sas) fikri ise madem buraya kadar geldik, madem Kureyş büyük bir ordu ile karşımızda, 13 yıllık Mekke hayatının o zorlu sürecinin faturasını onlara ödetmek ve özellikle Hicret sırasında mallarına ve mülklerine el koyan Mekke'ye bunun bedelinin hiç değilse bir miktarını onlara ödetmekti. Ama yine de sahâbenin bu konudaki fikrini öğrenmek istiyor, özellikle de ensârın fikrini önemsiyordu. Çünkü hem ordusunun üçte ikisi onlardan oluşuyordu hem de ensâr Medine'de Efendimiz'i (sas) savunacaklarına dair Akabe'de söz vermişlerdi; Medine dışında değil... Bundan dolayı da Efendimiz (sas) tüm sahâbeyi topladı ve onlara savaş konusunda fikirlerini sordu. İlk görüşünü beyan eden elbette Hz. Ebû Bekir oldu. O dedi ki: *"Ya Resûlullah! Bizler sana inandık, sana teslim olduk. Ne dersen, nasıl bir karar alırsan, savaşsa savaş, dönmekse dönmek, bize düşen senin emrini yerine getirmektir."* [36]Efendimiz (sas) her zaman Hz. Ebû Bekir'in sözünden hoşnut olurdu, o günde söylenen bu sözlerden de hoşnut oldu.

Daha sonra yine sahâbeye görüşlerini sordu, bu sefer ayağa kalkan Efendimiz'in (sas) solunun adamı, sözde ikinci adamı olan Hz. Ömer oldu. Hz. Ömer'de dedi ki: *"Ya Resûlullah! İşte kılıçlarımız, işte biz. Bizler hepimiz senin elindeki kılıç gibiyiz. Bizleri nasıl istersen öyle kullan ya bizleri çek ve savaş ya bizleri kınına sok ve geri dön, sen bilirsin. Her iki durumda da bizden en ufak bir itiraz duymayacaksın."* [37] Efendimiz (sas) bu cevaptan da memnun oldu; ama yine sahâbeye fikrini sormaya devam etti.

Bu sefer ayağa kalkan İslâm'ın süvarisi Mikdâd b. Amr oldu. Mikdâd dedi ki: "Ya Resûlullah! Allah sana ne emrediyorsa sen onu yap. Vallahi biz hep senin sağında, solunda, önünde ve arkanda olacağız. Biz asla Benî İs-

---

yetimlere, muhtaçlara ve yolda kalmışlara aittir. Eğer siz, Allah'a ve hakkın batıldan ayrıldığı o gün, (yevmü'l-furkân) kulumuza indirdiklerimize inanıyorsanız (bu paylaşıma uyarsınız): Zira Allah her şeyi yapmaya kadirdir." Enfâl 8/41.

[35] el-Mes'ûdî, *et-Tenbih*, s. 237; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 17.

[36] Taberî, *Tarih*, II, 273; Beyhakî, *Delail*, III, 34.

[37] Taberî, *Tarih*, II, 273; Beyhakî, *Delail*, III, 34.

rail'in peygamberleri Musa'ya dedikleri gibi: ***'Ey Musa! Sen ve Rabbin gidin savaşın biz burada seni bekliyoruz!'*** [38]-demeyeceğiz. Bizim sözümüz: *'Ya Resûllüllah sen git bizde arkandan gelelim, sen yürü bizde seninle beraber yürüyelim'* olacaktır." Efendimiz (sas), Mikdâd'ın bu sözüne de çok sevindi, ona hayır dualarında bulundu.

Olayın devamında Efendimiz (sas) bir daha sahâbeye fikrini sordu. Allah Resûlü'nün burada ısrarla fikir sormasının maksadını ensârın büyüğü Sa'd b. Muâz anlamıştı. Bu sefer Sa'd ayağa kalktı ve söz istedi. Efendimiz (sas) müsaade etti, Sa'd dedi ki: "Ya Resûlullah! Her halde sen ensârın bu konudaki fikrini öğrenmek istiyorsun." Efendimiz (sas) mübarek başını sallayarak: "Evet!" dedi. Sa'd devam etti: *"Ya Resûlullah! Bizler sana iman ettik, Akabe'de el uzatıp söz verdik. Ne yaparsan yap biz seninle beraberiz. Vallahi ya Resûlullah bize işaret etsen ve desen ki dalın şu Kızıldeniz'e bizden hiç kimse geri durmayacak, arkalarına dahi bakmadan senin emrini yerine getirme adına denize dalacaktır. Yürü Ya Resûlullah! Yürü bizi ancak arkanda bulacaksın, yürü ve bizi Allah'ın bereketine ulaştır."* [39] Sa'd b. Muâz, konuştukça Efendimiz'in (sas) yüzünde güller açıyor, o mübarek veçhesi pırıl pırıl parlıyordu. Efendimiz (sas) orada Sad'a bu büyük teslimiyetinden dolayı teşekkür etti ve ona da hayır dualarında bulundu. [40]

Sa'd, sen ne kadar bahtiyar bir insansın ki yeri ve zamanı gelince konuşuyor, yeri ve zamanı gelince adım atıyor, yeri ve zamanı gelince susuyor; ama her halin ile Allah ve Resûlü'nü memnun ediyorsun. Sen ne yüce bir şahsiyetsin ki vefatınla arş titriyor, melekler saf saf cenazene iştirak ediyor.

İşte onun *Bedir*'in öncesindeki hali budur. *Bedir*'deki hali de bundan farklı değildir, o gün o meydanda, attığı her adım ile Resûlullah'ı memnun edecektir.[41]

[38] Maide 5/24.
[39] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 267; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 120.
[40] İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, I, 247; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, III, 262.
[41] İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 120; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, III, 262.

İmtihan Meydanı Uhud

Biz o yiğit insanı bir yıl sonra Uhud'da da aynı sadâkat üzere görüyoruz. O zorlu imtihan meydanında hep kendine yakışan bir kameti olmuş, Resûlullah'ın (sas) bazen arkasından ve bazen önünden bir an olsun ayrılmamış, Hz. Hamza'nın ve kendisinin hidayet vesilesi olan Mus'ab'ın ve kardeşi Amr'ın şehadetine rağmen sarsılmamış, bir dağ gibi sabit durmuştur.[42]

Uhud'un sonrasıdır, yaralı İslâm ordusu[43] ve yaralı Efendimiz (sas) Medine'ye doğru yürümektedirler. O anda Sa'd'ın annesi ordunun önüne doğru koşmaktadır. Sa'd ise, Efendimiz'in (sas) bineğinin önünde, Efendimiz'in (sas) atının zimamını tutmuştur. Sa'd, annesinin gelişini görünce: "Ya Resûlullah! Gelen annemdir, ona kardeşim Amr'ın şehit olduğunu sen söyler misin?" dedi. Efendimiz (sas): "**Tamam**" dedi. Kebşe bint Rafi gelir, gözünde yaş: "Ya Resûlullah! Senin şehit olduğunu duyduk, çok üzüldük, ama hamdolsun hayattasın." dedi. Efendimiz (sas) kendisinin hayatta olduğunu ama oğlunun şehit olduğunu ona söyledi. O anda Kebşe'nin sözü şu oldu: *"Sen ki hayattasın, ben artık hangi musibete üzülebilirim ki Ya Resûlullah? Hamd olsun Rabbime beni şehit annesi kıldı."* Bu söz üzerine Efendimiz (sas) dedi ki: **"Ey Sa'd'ın Annesi! Ben sana bir müjde veriyorum, sen de git bu müjdeyi diğer şehit ailelerine ver. Onlara de ki Resûlullah (sas) dedi ki: "Hepiniz cennette beraber olacaksınız. Çünkü şehitler Allah katında aileleri için şefaatçi olacaklardır."** Efendimiz'in bu müjdesini duyunca, Kebşe validemiz sevincinden ağlamaya başladı ve dedi ki: *"Ya Resûlullah! Artık kim üzülür bundan sonra, artık kim ağlar onların arkasından!"* Sonra Efendimiz (sas) ona şöyle dua etti: "Allah'ım! Kalplerindeki üzüntüyü gider! Musibetlerinin tesirini azalt. Şehitlerin geride bıraktıkları yakınlarına lütuflarla muamele et" [44]

Daha sonra Efendimiz (sas) ellerini açtı ve onlara hayır ve sükûnet adına dua etti. Uhud'da Sa'd b. Muâz ve ailesi böyleydi.

---

[42] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 489; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 461; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 168.

[43] Uhud'a, Sa'd b. Muâz'ın ailesinden epey sahâbî katılmıştı. Sağ kalan 30 kişinin hepsi çeşitli yerlerinden yaralanmışlardı. Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 316.

[44] Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, II, 545; Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, IV, 229.

Hendek Gazvesi ve Büyük Cesareti

Hicretin 5. yılına gelinince, o günler Mekke tarafı Müslümanlara son bir darbe vurmak için büyük bir hazırlıklara girişmişti. 10.000-12.000 kişilik bir ahzab ordusu oluşturulmuştu.[45] Müslümanlar da Selmân-ı Fârisî'nin görüşüne uyup hendekler kazmış, böylelikle savunma savaşı yapmak için hazırlıklar yapılmıştı. Bu amaçla Medine'nin tek giriş yeri olan ve 5,5 km. uzunlukta olan yere Hendekler kazılmış, Müslümanlar çoluk çocuklarını güvenli olan evlere yerleştirmiş, kendileri de hendeklerin arka kısmında düşmanı karşılamak için beklemeye başlamışlardı.[46] O gün, Aişe annemiz çok sevdiği Sa'd'ın annesinin yanına gitmişti. Çünkü onların evi sağlamdı, Aişe annemizde orada kalacaktı. Sa'd, sabahın erken saatlerinde hazırlıklarını yaparken biraz geç kalmıştı, o anda annesi 37 yaşlarında olan oğluna kızıyor: *"Oğlum! Geç kaldın, senin erkenden gidip Resûlullah'ın arkasında yerini alman lazım"* diyordu.[47]

İslâm'ın anneleri onlar... Onlar gerçek manada ana oldukları için Sa'd gibi evlatların sahipleri oldular. Sa'd "tamam" dedi. Hemen annesi ile vedalaşıp ayrıldı. O anda Aişe annemizin bir şey dikkatini çekti. Sa'd, uzun boylu, beyaz tenli, güzel yüzlü, büyük gözlü ve sık sakallı biriydi.[48] Üstüne giydiği zırh biraz kendisine küçük gelmiş, kollarına kısa olmuştu. Aişe annemiz bu hali görünce, Sa'd'ın annesine dedi ki: "Keşke Sa'd biraz daha büyük bir zırh giyseydi, bak kolları açıkta kalmış!" Annesi ise: "Takdir ne ise odur, onun ötesinde bir şey yoktur" dedi. [49]

Sa'd b. Muâz, o halde gitti ve Resûlullah'ın yanında yerini aldı. Müşriklerin 10.000-12.000 kişilik bir ordu ile gelmesi, Medine'deki Kurayzaoğulları Yahudilerini ümitlendirmiş, bu sefer Müslümanların işini bitiririz düşüncesine onları sevk etmişti. Böyle olunca da onlar Müslümanlarla Medine Vesikası'nda kayıt altına alınan bir ahitleri olmasına rağmen, Medine'ye

[45] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 444; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 67.
[46] Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi*, II, 444, 445; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 178.
[47] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 490; Taberî, *Tarih*, III, 49; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 718.
[48] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 490; Taberî, *Tarih*, III, 49.
[49] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 490; Taberî, *Tarih*, III, 49.

dışarıdan bir saldırı olduğunda beraberce hareket etme zorunlulukları olmasına rağmen, onlar ihanet edip, düşmanla ittifak kurma adına bazı işler yapmaya başlamışlardı. Bu Müslümanlar için çok zor bir durumdu. Karşıda büyük ve güçlü bir ordu, arkada ihanet içerisinde olan Yahudiler, Medine'de savunmasız kadın ve çocuklar vardı; dolayısıyla Müslümanlar âdeta iki ateş arasında kalmışlardı.

Savaş böyle zorlu bir süreçte giderken, Efendimiz (sas) ahzab ordusunun ittifakını bozmak için onların içerisinde olan Gatafan kabilesini kendi taraflarına çekme adına bir plan düşündü. Hazırlanan o plana göre, Gatafan komutanı Uyeyne b. Hısn ile Hâris b. Avf el-Mürrî'ye bir haberci göndererek, askerlerini savaş meydanından çekilmeleri halinde, Medine'nin hurmalarının üçte birini kendilerine vereceklerini söyledi. Ancak onlar, daha fazla hurma istemeye kalkışmışlardı. Kararlarını bildirmek ve hurma için pazarlık yapmak üzere Allah Resûlü'nün (sas) huzuruna geldiler. Efendimiz (sas) huzurunda Uyeyne'nin kaba davranması üzerine Üseyd b. Hudayr ile Sa'd b. Muâz (r.anhüma), onlara gereken ahlâk dersini verdiler.[50] O anda Sa'd b. Muâz ve Sa'd b. Ubâde, Efendimiz'e (sas) şöyle bir soru sordular: *"Ya Resûlullah! Yaptığın bu planı Allah mı sana emretti, yoksa siz kendiniz bizi düşündüğünüz için mi bu planı yaptınız?"* Efendimiz (sas): **"Benim planım"** dedi. Sa'd b. Muâz dedi ki: *"Yâ Resûlallah! Bizler Allah'a şirk koşup, ona ibadet etmediğimiz günlerde dahi onlar, bizden tek bir hurma dahi almaya cesaret edemezlerdi. Şimdi Allah bizi İslâm ve sana bağlanmakla yüceltmiş iken, mallarımızı bunlara nasıl veririz. Allah'a yemin ederim ki Siz, bizim canlarımızı düşünmeyiniz. Onlara kılıçtan başka bir şey vermeyiz. Sonuçta hükmü Allah verecektir."* dedi.[51] Sa'd'ın cesaret yüklü bu konuşması, Efendimiz'i (sas) yine rahatlatmış ve neticede Efendimiz (sas) onlara herhangi bir şey vermekten vaz geçmişti.

Yaralanması ve Medine'ye Getirilişi

Böylelikle kuşatma devam etmişti. O günler Müslümanlar arkalarında entrikalar çeviren Yahudilerden de oldukça endişeliydiler. Efendimiz (sas)

[50] Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi*, II, 478.

[51] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 234; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 132.

onların hallerini iyice öğrenmek için Sa'd b. Muâz'ın rehberliğinde dört kişilik bir heyet onlara gönderdi.[52] Amaç onların ihanet edip, etmediklerini tam anlamı ile öğrenmekti. Sa'd, onlara gitti; görüştü, onları antlaşmaya uymaya davet etti, ama Yahudiler çoktan kararlarını vermiş ve altan alta Mekkelilerle belli şeylerde antlaşmışlardı. Sa'd olanları gözleyip Efendimiz'e (sas) döndüğünde, Efendimiz (sas) sordu: **"Ne var ne yok diye?"** Sa'd şöyle cevap verdi: *"Adel ve Kare Ya Resûlullah!"* [53] Cevap şifreli bir cevaptır; ama anlayan anlamıştır. Ne dedi biliyor musunuz? Yani onlar ihanet içindeler... Adları anılan o iki kabile ihanetin sembolü olmuşlardı. Hubeyb b. Adîy ve arkadaşlarına ihanet eden kabilelerdi onlar; Sa'd b. Muâz da onları hatırlatarak, Yahudilerinde aynı durumda olduklarını beyan ediyordu. [54]

İşte o dehşet günler öyle giderken kuşatmanın sonlarına doğru, karşı taraftan gelen talihsiz bir ok,[55] Sa'd b. Muâz'ın koluna isabet etmiş, kolun ana damarını kopartmıştı. Hz. Sa'd, süratle kan kaybediyordu. Sa'd b. Muâz o yaralı anlarında şöyle dua edecekti: *"Ey Allah'ım! Eğer Kureyş, bundan sonra yine Senin Peygamberin ile savaşacaksa, beni yaşat! Benim için, Senin Resûlu'ne eziyet edip O'nu yurdundan çıkaran topluluk ile savaşmaktan daha sevimli bir şey yoktur. Eğer onlarla aramızda harp sona ermişse, beni şehitlik makamına ulaştır!"* Sonra Sa'd'ın aklına Yahudilerin ihaneti gelmişti, o anda duasına şu cümleyi de eklemişti: *"Allah'ım! Benû Kureyza'dan intikamımızı alıncaya kadar bana hayat ver. Ondan sonra beni şehit olarak katına al! "* [56]

Bu nasıl bir dava aşkıdır, bu nasıl bir ruh halidir, Allah aşkına anlamak mümkün mü? Masa başında söylenen sözler değil bunlar, bir ok yediği zaman aklına ilk gelen şey: *"Davasıdır, Resûlullah'tır."* Sa'd, yaralanmış; arkasından ahzap ordusu dağılmış; Müslümanlar da Medine'ye evlerine dönmüşlerdi.

[52] Heyet içinde Sa'd b. Muâz ile beraber, Sa'd b. Ubâde, Abdullah b. Revâha ve Havvat b. Cübeyr bulunuyordu. Bkz. İbn Hişâm, *es-Sîre,* III, 232.

[53] İbn Hişâm, *es-Sîre,* III, 233.

[54] İbn Hişâm, *es-Sîre,* III, 233; Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi,* II, 458.

[55] Oku atanın Hibbân b. Arika olduğu rivayet edilir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 494.

[56] İbn Hişâm, *es-Sîre,* III, 238; Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi,* II, 525.

Yahudilere Verilen Hüküm

Hz. Peygamber (sas) çok kan kaybeden Sa'd'ın (ra) derhal *Mescid-i Nebevî*'nin yanındaki hasta çadırına nakledilmesini istedi. Ona hasta bakıcı olarak Rufeyde el-Ensâriyye'yi görevlendirdi.[57] Sa'd, hemen o çadıra alındı. Efendimiz (sas) hücre-i saâdete girdi, tam zırhını çıkaracakken, Cebrail geldi ve dedi ki: *"Savaşı sona mı erdirdiniz Ya Resûlullah? Allah'a yemin ederim ki melekler henüz silâhlarını ellerinden bırakmış değiller. Derhal Benû Kureyza'ya doğru yola çık ve onlarla savaş!"* dedi.[58] Bunun üzerine Allah Resûlü (sas) hemen kılıcını bir kez daha kuşanarak ashabı savaşa çağırdı. Kısa bir süre içerisinde toplanan ensâr ve muhacirler, Benû Kureyza'ya doğru yola çıktılar ve onların kalelerini kuşattılar. Kureyzalılar, Müslümanlar kendilerini kuşatınca kale kapılarını kapatarak savunmaya çekildiler. Yaklaşık 15 gün süren kuşatma sonucunda Müslümanlarla başa çıkamayacaklarını gördüklerinde artık yapacakları bir şeyleri olmadığını anlayınca, İslâm öncesi dönemde ittifak antlaşmaları olan Sa'd b. Muâz'ı hakem olarak tayin edip, onun vereceği hükme razı olacaklarını söylediler. Bunun üzerine yaralı vaziyette bulunun Sa'd b. Muâz (ra) kararın verileceği yere getirildi. O bineğin üzerinde oraya getirilirken, münafıklar, Yahudilerle ittifakları olan bazıları ona farklı bir şekilde hüküm vermesi konusunda telkinde bulundular. Sa'd, onların sözlerini duyunca: *"Allah'ım adaletle hüküm vermeyi ve hiçbir kınayıcının kınamasından korkmamayı bana nasip et!"* diye dua etti. [59]

Efendimiz (sas) kendisi için: **"Acemlerin büyüklerine tazimde aşırıya gittikleri gibi aşırı gidip, benim için ayağa kalmayın!"** [60] buyurduğu, hâlde Sa'd b. Muâz oraya geldiğinde: **"Efendiniz için ayağa kalkın!"** buyurmuş, ona saygı gösterilmesini istemişti.[61] Orada bulunan Müslümanlar Efendimiz'in (sas) bu emirleri üzerine Sa'd b. Muâz'a (ra) hürmeten ayağa kalkmışlardı.[62]

[57] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 496.
[58] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 244; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 490, 491.
[59] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 250; Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi*, II, 512; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 491.
[60] Ebû Dâvûd, *Edeb*, 65; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXVI, 515.
[61] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 491.
[62] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 491; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 462.

Sonra geldi Sa'd b. Muâz, Yahudiler onu görünce sevindiler, kendisini hakem olarak tayin ettiklerini söylediler. Sa'd, onlara: *"Vereceğim hükme razı mısınız"* dedi. Onlar da "Evet!" dediler. Bu sefer Sa'd: *"Size Kur'ân'la mı hüküm vereyim, yoksa Tevrat ile mi"* diye sordu. Yahudiler: "Tevrat ile" dediler. Sa'd dedi ki: *"Yaptığınız büyük ihanetin sizin kitabınıza göre hükmü, kadın ve çocuklar dışında eli kılıç tutan erkeklerin öldürülmesi ve mallarınızın ganimet olarak alınmasıdır."* Verilen bu hükme Efendimiz (sas) şöyle diyecekti: **"Allahuekber Ey Sa'd! Yedi kat semanın üzerinde bulunan Allah'ın hükmüne uygun bir hüküm verdin."** [63]

Şehadete Yürüyüşü

Bu hüküm uygulandı ve Medine'de kalan tek Yahudi kabilesi de böylelikle o topraklardan temizlenmiş oldu. Hz. Sa'd, Benû Kureyza kalesine kadar gelerek orada gerekli hükmü verdikten bir müddet sonra yarası yeniden açılarak kan kaybetmeye başlamıştı. Onun kanaması artınca, kendisini derhal Mescid-i Nebevî'de kurulan çadırına geri götürdüler. O yaralı olduğu günler boyunca, Efendimiz (sas) hep onu ziyaret eder, onun tedavisi ile özel olarak ilgilenirdi. [64]

Vefatına bir gün kala Efendimiz (sas) yanına, Hz. Ebû Bekir'i de alarak Sa'd'ı ziyarete gitti. Sa'd b. Muâz yine kan kaybediyordu, o ara kendinden geçmişti. Efendimiz (sas) onu öyle görünce çok duygulandı, ona sarılmak için yeltendi; sahâbe, Efendimiz'in (sas) üzerine kan bulaşmasın diye engel olmak istediler. Ama Efendimiz (sas) onları dinlemedi; Sa'd'ın başını mübarek kucaklarına koyarak: **"Ey Allahım! Muhakkak ki Sa'd, Senin yolunda savaşmış, Senin Resûlü'nü tasdik etmiş ve bu uğurda hayatını geçirmiştir. Onun ruhunu, yanında makbul insanların ruhunu kabzettiğin gibi alıver!"** [65] diye dua buyurdu. Efendimiz'in (sas) bu duasını işiten Hz. Sa'd, gözünü açarak: *"es-Selâmü aleyke yâ Resûlallah! Ben, Senin Allah'ın Resûlü olduğuna şahitlik ediyorum."* dedi. Sahâbe diyor ki Efendimiz, Sa'd'ın başını yere bı-

[63] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 493, 494.
[64] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 495-497.
[65] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 496.

raktığında üstü-başı hep kan olmuştu. Vefa sultanı, dostuna karşı işte böyle vefalı davranacaktı. [66]

Arş'tan Gelen Haberler

Bu ziyaret Efendimiz'in (sas) çok sevdiği sahâbîsi ile son görüşmesi olacaktı. O gece Efendimiz'e (sas) Cebrail geldi: *"Bu gece senin ümmetinden ölen kişi kimdir? Onun ölümüyle bütün gök ehli birbirlerini müjdelendi. Onun vefatı ile arş titredi, sallandı"* [67] dedi. Efendimiz (sas): **"Ben bilmiyorum. Ancak dün akşam Sa'd çok hasta idi, Sa'd mı?"** diye sordu. Cebrail: *"Evet, Ey Allah'ın Resûlü! Sa'd vefat etti! Kavmi gelip onun cenazesini mahallelerine götürdüler"* dedi.[68] Bunun üzerine Efendimiz (sas), Sa'd'ın evine doğru koşmaya başladı. Cübbesini toplamış, öylece koşuyordu. Onu gören sahâbe de koşuyordu. Ama onlar bir türlü Efendimiz'in (sas) hızına yetişemiyorlardı. İçlerinden biri; **"Ya Resûlulllah! Vallahi çok yorulduk, söyler misiniz ne oldu?"** Efendimiz (sas) ise bir taraftan koşuyor, bir taraftan ise şöyle diyordu: **"Cebrail bana Sa'd'ın vefatını haber verdi ve şu an semanın ehli bölük bölük yeryüzüne iniyorlar. Eğer onlar bizden önce Sa'd'a yetişirlerse aynen Hanzala'yı yıkadıkları gibi onu da yıkarlar da bizi o sevaptan mahrum bırakırlar. Koşun ve bu hayrı semanın ehlinden önce ele geçirin!"** [69]

Efendimiz'in (sas) Hz. Sa'd'ın evine ulaştığında, buradan sonrasını olaya şahit olan Seleme b. Eslem'den (ra) dinleyelim: "Allah Resûlü (sas), bir beze sarılı hâlde yatmakta olan Hz. Sa'd'a doğru ilerlerken birden yavaş yürümeye başladı. Biz de arkasından geliyorduk. Bize olduğumuz yerde kalmamızı söyledi. Odada bizden başka bir insan da yoktu. Resûlullah da parmaklarının ucuna basarak yürüyordu, O'na niçin böyle yaptığı sorulunca: **"Odanın içini melekler doldurduğundan oturacak yer bulamamıştım. Onlardan biri bana yer verdi. Ancak o zaman oturabildim."** buyurdular. Daha sonra Efendimiz (sas) Sa'd'ın cenazesinin başına oturdu, gözyaşı döktü, ona

[66] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 496.
[67] Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr*, 12; Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 123-125; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 496, 503.
[68] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 169.
[69] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 464; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 169.

istiğfarda bulundu. Sonra cenaze yıkandı ve defnedilmek için *Baki Kabristanlığı*'na doğru yola çıkıldı. [70]

Kabir Alemine Yolcu Ediliyor

Bu arada cenazenin taşınması sırasında herkesi şaşırtan bir hâdise daha yaşanıyordu. Sa'd b. Muâz'ın (ra) ruhu gibi cismi de heybetli idi. Onun cenazesi, sahâbîlerin elleri üzerinde giderken hiç kimse bir ağırlık hissetmiyordu. Daha sonra bu konu herkes tarafından konuşulup, çeşitli yorumlar yapılmaya başlanmıştı. Efendimiz (sas) bu konuşmaları duyunca: **"Hayatımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki onu yetmiş bin melek taşıyordu"** buyurmuştu.[71]

Meleklerin iştirakiyle taşınan cenazenin defnine sıra gelmişti. Kabir kazılmıştı. Kazanlardan biri Ebû Saîd el-Hudrî'dir. Diyecektir ki: "Öyle güzel bir koku topraktan geliyordu ki hepimiz bu kokuyu hissetmiştik. Sorduk, Efendimiz (sas) cennetin kokusu dedi."[72] Böylece defnedilmişti Sa'd b. Muâz; Efendimiz (sas) onun cenaze namazını 6 tekbir ile kıldırmıştı.[73]

Yolunuz düşerse birgün Baki Kabristanlığı'na, en sonlara doğru Hz. Ali'nin annesi Fatıma bint Esed'in kabrinin hemen arkasında iki kabir daha var, onlardan biri Sa'd'ın, bir diğer ise onun kabrini kazan Ebû Saîd el-Hudrî'nindir.[74] Allah onlara da diğer ashâb-ı kirâm efendilerimize de rahmet eylesin, bizleri onların yollarından ayırmasın, Rabbim bizleri de böyle derin imanlara, sarsılmaz ihlâslara, ihsan şuurlarına erdirsin inşallah...

Efendimiz ve sahâbe az yaşayan; ama çok iş yaparak âleme iz bırakarak giden Sa'd b. Muâz'ı unutmadılar. Bakın vefatının üzerinden 4 yıl geçmiş, Devmetü'l-Cendel emiri, Medine'ye bakanların gözlerini kamaştıran bir ipek kumaş göndermiş. Sahâbe bu kumaşı birbirlerine göstererek kalitesini

[70] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 497, 498.
[71] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 234; İbn Mâce, *Mukaddime*, 11; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 498-499; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 464.
[72] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 501.
[73] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 462
[74] Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, 414-415.

övüyorlar. O anda Efendimiz'in (sas) mübarek dillerinden dökülen cümle şu oluyor: **"Siz bu elbisenin/kumaşın yumuşaklığına bakıp şaşıyorsunuz; Allah'a yemin ederim ki Sa'd b. Muâz'ın cennetteki mendilleri, kumaşları bundan daha güzel ve daha yumuşaktır."** [75]

Sa'd b. Muâz ile cennette olmak istemez misiniz? Kim istemez değil mi? O halde onun yolundan yürümeli, yolunda kurban olduğu davaya kurban olmalı ki Allah bizi de ona kavuştursun. Duamız şudur ki cennette Rabbim onun ve diğer ashâbın sofrasında bizleri buluştursun.

SA'D B. MUÂZ'IN HAYATINDAN MESAJLAR

- Ebû Bekir olmak mümkün değil, ama Ebû Bekir'in yolundan yürüyerek onun gibi olmak mümkün; sadakati es-Sıddık gibi hayatında temsil edecek liyakatin var mı?
- Ensâr olmak mümkün değil; ama ensâr gibi bu dine sahip çıkmak, elinin altında ne varsa risaletin davası uğruna harcamak mümkün. 21. asırda beklentisizce, hesapsızca bu aziz dine hizmet edecek takatin var mı?
- Arşı titreten adam olmak mümkün değil; ama Sa'd gibi, Yesribleşen coğrafyaları Medine kılmaya çalışmak mümkün; evinden, akrabalarından, çevrenden başlayarak imanın mutluluğunu bütün bir insanlığa tattıracak heyecanın var mı?
- Melekleri cenazesine getiren adam olmak mümkün değil; ama Sa'd gibi yaşarken melekleri kendine hayran bırakmak mümkün; salih amellerini çoğaltarak, hayatına, imanına, hizmetine bereket kazandıracak cesaretin var mı?
- Rıza makamını tasdikleten adam olmak mümkün değil; ama Allah adına ve Allah namına adımlar atarak, O'nu memnun etmek mümkün; Allah'ı razı etmeye çalışmaya ve her durumda O'ndan razı olmaya imanın var mı?

[75] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 504, 505; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 463.